POLIROM

Barnaby Rogerson

Moştenitorii Profetului Mahomed

Cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi

Plural Religie

Colecţia PLURAL RELIGIE

Barnaby **Rogerson** lucrează în cadrul editurii Eland Books. Dintre lucrările publicate, menţionăm: *A Traveller's History of North Africa* (1998), *The Prophet Muhammad: A Biography* (2003) şi *Meetings with Remarkable Muslims* (2007).

Barnaby Rogerson, *The Heirs of the Prophet Muhammad and the Roots of the Sunni-Shia Schism*, Little, Brown Book Group Ltd., 2006

Copyright © 22006 Barnaby Rogerson © 22007 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, el. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1 – 728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

ROGERSON, BARNABY
Moştenitorii Profetului Mahomed: cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi / Barnaby Rogerson; trad. de Anca Delia Comăneanu.
— Iaşi: Polirom, 2007
ISBN 978 – 973 – 46 – 0670 – 2

I. Comăneanu, Anca Delia (trad.)

94 (= 441.21)
297
929 Mahomed
94 (= 441.21)" 06" Mahomed

Printed in ROMÂNIA

Barnaby Rogerson

Moştenitorii Profetului

Mahomed

Cauzele schismei dintre siiti şi sunniţi

Traducere de Anca Delia Comăneanu

POLIROM
2007

Mamei mele

Cerul se aşterne la picioarele mamelor.
Profetul Mahomed

Cuprins

Prefaţă 11
Introducere 15

Partea I

1. Medina: oaza-capitală a statului musulman 23
2. Ali, cel dintâi discipol al Profetului 40
3. Soldaţii arabi în secolul al VII-lea 67
4. Aişa şi celelalte Maici ale Credincioşilor 83

Partea a II-a

5. Califul Abu Bakr şi războaiele din epoca *Ridda* 121
6. Invadarea Ţării Sfinte şi moartea primului calif 151
7. Omar şi marile victorii 160
8. Usman: al treilea calif al islamului 212
9. Imamul Ali, al patrulea calif 258
10. Moavia Omeiadul, imamul Hasan şi imamul Husayn 292

Anexa A – Moştenitorii politici ai Profetului după moartea lui Husayn 310
Anexa B – Cum putem şti? Moştenirea Aişei printre povestitorii din Medina 322
Date-cheie pentru istoria politică şi militară a primilor 50 de ani de după moartea Profetului Mahomed, 632 – 683 329
Personaje-cheie în viaţa Profetului Mahomed 335
Arborele genealogic al Profetului Mahomed şi al califilor 344

Bibliografie 359
Index 367

Lista hărţilor

Valea Iathrib în vremea Profetului Mahomed 22

Arabia la vremea morţii Profetului (iunie 632) 118

Principalele triburi de beduini din Arabia şi războaiele din epoca *Ridda* în timpul Califatului lui Abu Bakr ..135

Cucerirea Ţării Sfinte (634 – 636) 153

Bătăliile de pe frontul persan (634, 635 şi 636), care au dus la cucerirea Irakului după victoria de la al-Qadisiya în 637 182

Cucerirea Egiptului de către arabi şi bazele militare înfiinţate de califul Omar 193

Califatul în timpul domniei lui Usman 256

Campaniile militare ale lui Ali şi Moavia(656–661)..264

Moavia, primul calif Omeiad (661 – 680)
și moartea lui Husayn 298

Prefaţă

Aşteptam cu nerăbdare de câteva luni să o întâlnesc, dar, în seara în care lucrul acesta s-a întâmplat, bombele începuseră să cadă peste oraşul ei. Prima oră s-a consumat într-o încercare politicoasă de evitare a acestui subiect, în timp ce vorbeam despre artă, cultură şi istorie în elegantul ei salon din Londra, mobilat cu piese moderne aduse din Siria, precum şi cu relicve provenite dintr-un trecut otoman, alternate cu picturi făcute chiar de ea. Doar când am ajuns, în cele din urmă, în camera de zi, cu ochii aţintiţi asupra unui ecran uriaş străbătut de fulgerele portocalii produse de bombele ce cădeau peste ţara ei, am înţeles ce se întâmpla.

Era limpede că nu era pentru prima oară când vedea Bagdadul bombardat. Cu un aer febril, soţul ei avea să ne dea lămuriri în privinţa unor trăsături specifice ale oraşului, cum ar fi ministerul în care lucrase la diverse programe pentru agricultură. Clădirea se găsea chiar în faţa unor excavări făcute în zona în care se afla un palat al abbasizilor şi el se ruga ca nu cumva locul să fie considerat o ţintă. Călăreţii mongoli lăsaseră în urma lor un singur astfel de palat şi era posibil ca în curând să nu mai rămână nimic din aceste urme fragile ale gloriei medievale a Bagdadului. „Oraşul păcii” care acum cunoştea doar războiul. Din când în când, cei doi decideau ostentativ să închidă televizorul, să mai

aducă un fel de mâncare pentru musafirii lor, să le umple paharele şi conversaţia era reluată la un nivel cultural, mai calm. Am vorbit despre dragostea pentru palmieri pe care cu toţii o împărtăşeam şi mai târziu el mi-a arătat cu mândrie un exemplar din povestirile de călătorie scrise de bunicul său, pe care le editase cu grijă împreună cu fraţii lui. Nu putea fi comparată nicicum cu literatura de călătorie englezească din aceeaşi perioadă. Bunicul lui era un erou naţionalist al Irakului, un om care se luptase atât cu vechea putere otomană, cât şi cu englezii care, după otomani, instituiseră acolo un protectorat de tip neocolonial. Titlul „călătorii" nu era decât o politicoasă etichetă literară, pentru că de fapt era vorba despre încercările unui tânăr care fusese expulzat din ţara lui şi aştepta posibile soluţii politice de la ceilalţi arabi din Orientul Mijlociu. Pe urmă televizorul a fost deschis din nou pentru o altă serie de explozii transmise de CNN. Atât în Bagdad, cât şi în afara sa. „Nu e ceva nou. Pentru noi, irakienii, a fost întotdeauna la fel: doar suferinţă. Luptă şi suferinţă".

Mai târziu, ea ne-a condus afară, pe coridor, şi a început să întoarcă pânzele care stăteau cu faţa la perete, una câte una. Erau încă umede: o galerie de figuri hieratice, inspirate de imaginile civilizaţiei mesopotamiene: preoţii, regii, zeiţele din Sumer, Akkad, Caldeea şi Babilon se amestecau cu simboluri şi totemuri islamice, toate pradă focului şi spaimelor. Faptul că încă nu se uscaseră era un tribut adus enormei sale energii, dar ea a respins ideea cu un clipit din ochi în timp ce se clătina sub greutatea pânzelor desfăşurate. „Pictez pentru că nu pot să dorm. Acum, când bombele cad iar, o văd doar pe ea".

Târziu, mult mai târziu, am aflat cine era „ea". Şi

câte ceva şi despre anii de trudă, despre lupta dusă între rolul de mamă şi de soţie şi cel de artist, despre bătălia ce se ducea în sufletul ei între libertatea de a lucra pe care i-o asigura Londra şi susţinerea şi relevanţa ce nu puteau veni decât dintr-o viaţă petrecută acasă, în patrie. În cele din urmă, a venit seara recunoaşterii ei ca artist, o expoziţie ce avusese un succes extraordinar în Londra, era salutată de întreaga lume arabă expatriată. Dar chiar în aceeaşi noapte, venind acasă după ce simţise euforia unui succes dobândit după o viaţă de efort, a deschis televizorul să vadă ştirile de la miezul nopţii şi a aflat că o rachetă îşi greşise ţinta – unul dintre acele atacuri întâmplătoare ce provoacă victime colaterale; era în una din puţinele zone deasupra cărora exista o interdicţie de zbor convenită de aliaţi. Deodată a realizat faptul că bucăţile din casa distrusă în mod accidental în Irak îi erau tulburător de familiare. Camerele de luat vederi se învârteau în jurul casei surorii ei.

Toată familia fusese ucisă de o rachetă rătăcită chiar în noaptea în care ea era în sfârşit recunoscută ca artist. Îi fusese dat un ceas de fericire – sau poate două – înainte ca fericirea aceasta să-i fie luată din nou. Acum, după mulţi ani de la acea noapte, bombele cădeau iar peste Bagdad şi a simţit că durerea ei era împărtăşită de zeci de mii de oameni. Ca reacţie la toate acestea, pictase; picta ziua şi noaptea, recrea părţi din chipul surorii ei amestecate cu tot felul de urme din gloria trecută a Irakului. Era o viziune răscolitoare, dacă nu chiar chinuitoare, dar „de-asta ne-am născut”, a spus ea. „Suntem născuţi pentru această soartă, noi, care suntem oamenii lui Ali, ne-am născut ca să luptăm, să luptăm şi să suferim”.

În sufragerie, televizorul fusese deschis din nou, aşa că exploziile au redevenit principalul subiect de discuţie. Pe când ne luam la revedere, soţul ei m-a condus înapoi în nepreţuita lui bibliotecă, cu rafturile pline cu cărţi de istorie atât de preţioase pentru el, cu intens răsfoitele romane în arabă, engleză şi franceză şi cu istorii ilustrate scumpe care descriau comorile artei, arhitecturii şi caligrafiei islamice. Raftul de sus, din dreapta, părea gol chiar dacă nu era aşa. Era locul de cinste unde era aşezată o carte legată în piele. Era exemplarul bunicului său din predicile lui Ali. „N-aş da un rând din cartea asta pentru tot restul cărţilor din această încăpere”, a spus el. Dacă lucrurile ar fi fost spuse de un învăţător bărbos aflat într-o clasă oarecare, n-aş fi putut decât să dau politicos aprobativ din cap, dar, venind de la un irakian atât de occidentalizat, aveau o încărcătură mult mai mare. Seara a fost plină de învăţăminte despre natura ineluctabilă a suferinţei, despre cum cei buni şi cei cinstiţi întotdeauna trebuie să sufere. Am început să înţeleg şi câte ceva din latura emoţională ce există în spatele istoriei moştenitorilor Profetului.

E o poveste tragică. Poate fi şi complexă, pentru că islamul cuprinde două naraţiuni diferite, o versiune sunnită şi o versiune şiită, şi ele au fost doar codificate ca interpretări diferite ale istoriei, cam la două sute de ani de la moartea Profetului. În ceea ce-l priveşte pe Profetul Mahomed, există puţine diferenţe între cele două tradiţii. Unitatea de viziune pe care musulmanii o împărtăşesc atunci când vine vorba de evenimentele din vremea vieţii Profetului Mahomed se sfârşeşte în mod simbolic în ceasul morţii sale. Şiiţii cred că Profetul a murit în braţele lui Ali, iar sunniţii cred că el a murit cu capul în poala Aişei. Un credincios

musulman obişnuit creşte având în general cunoştinţă doar de una din aceste variante, şi am văzut că, în general, este surprins în mod plăcut şi sincer interesat să audă şi cealaltă variantă. Obiectivul meu a fost să cinstesc ambele tradiţii şi să fiu asemenea unui croitor care coase două bucăţi de stofa întruna. Pentru că, în această situaţie, este posibil ca ambele poveşti tradiţionale să fie literalmente adevărate.

Introducere

Adevăratele tragedii din lume nu sunt conflictele dintre bine şi rău, ci conflictele dintre două virtuţi.

Christian Friedrich Hebbel

Dumnezeu ştie cel mai bine cine are dreptate.

Proverb musulman

Moştenitorii Profetului Mahomed este povestea unor oameni remarcabili care, fiecare la rândul lui, încearcă să îşi croiască drum, prinşi în vîltoarea istoriei, în nemilosul flux al evenimentelor. Este o poveste extraordinară, un amestec fantastic în care regăsim tragedie, dragoste şi nobilul sacrificiu de sine, războaie distrugătoare, cuceriri aproape incredibile, bogăţii inimaginabile, suferinţă, ambiţie, bravadă, cavalerism şi înşelătorie într-o măsură ce nu a mai fost şi nu va mai putea fi niciodată atinsă.

Este povestea unui mic grup strâns unit de credincioşi care l-au urmat pe Profetul Mahomed în exilul de la Meca la Medina, au luptat pentru el timp de zece ani şi, după moartea sa, s-au străduit să organizeze şi să guverneze comunitatea musulmană. La început erau doar nişte refugiaţi săraci lipiţi

pământului, dar au ajuns să comande o sută de mii de războinici. Este povestea unei realizări năucitoare, a felului în care triburile sărace, risipite şi anarhice din Arabia au cucerit lumea sub flamura islamului. E povestea conducătorilor geniali care i-au condus la victorie împotriva Imperiului Bizantin şi a Persiei Sasanizilor, în timp ce în Medina o serie de califi înţelepţi întemeiau oraşe noi şi organizau un imperiu ce avea să dăinuie şase sute de ani. Deşi cuceririle arabe ar putea părea azi o putere de neoprit a inevitabilităţii istorice predeterminate, ele stârnesc nedumerire din pricina numeroaselor exemple de noroc neaşteptat, în situaţii în care victoria a atârnat de felul cum a suflat vântul de vară sau de condiţiile privind terenul ori de hotărârea nestrămutată a războinicilor beduini nomazi, după o bătălie ce durase patru zile. Acestea sunt temeliile pe care se clădesc imperiile şi se pierd împărăţiile.

Cei patru mari califi ai islamului, Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali, aveau să domine scena istorică pe rând. Fiecare dintre ei a fost într-un anumit sens un adevărat moştenitor al figurii respectatului lor maestru, deşi niciunul nu putea nici măcar să spere să-i fie egal în ceea ce priveşte natura unică şi generoasă a lui Mahomed. Fiecare dintre ei avea să afle cum exercitarea puterii îţi modifică natura. Supusul, piosul şi profund loialul Abu Bakr avea să devină un strateg strălucit, mai viclean decât toţi viclenii conducători militari tribali din Arabia. Omar, cel de-al doilea calif, este arhetipul iconic al credinţei întrupate, dacă poate exista aşa ceva. Un mare puritan, neînduplecat, a cărui putere şi ale cărui convingeri se ridicau deasupra lumii şi care avea să urmeze exemplul de sărăcie totală şi de integritate al Profetului, chiar dacă nu a reuşit,

asemenea maestrului său, să manifeste toleranţă şi înţelegere faţă de femei. Pentru că, dacă exista vreun lucru care să-l fi încântat pe Mahomed mai mult decât orice altceva pe pământ, atunci acest lucru era tovărăşia soţiilor sale inteligente, capabile să gândească limpede şi să vorbească liber. Usman, cel de-al treilea calif, a fost un om bun, paşnic, generos şi inteligent, care s-a dovedit a fi şi un remarcabil administrator. În ciuda unei uriaşe carenţe – dragostea lipsită de orice filtru critic pentru cei din clanul său –, trebuie cinstit ca martir şi onorat ca un neclintit apărător al Coranului. Ali, cel de-al patrulea calif, este punctul nodal al întregii istorii, un personaj clădit din cele mai pure principii ale onoarei, adevărului, curajului, integrităţii şi credinţei. El este cavalerul galant, arhetipul eroului din toate poveştile cavalereşti atât din Apus, cât şi din Răsărit. Asemenea tuturor oamenilor de felul lui, nu era sortit să prospere într-o lume venală, plină de ambiţii secrete, spaime ascunse şi invidii nemărturisite. În clipa în care sabia asasinului îl loveşte, odată cu moartea lui se încheie pentru totdeauna şi „Era islamului aflat sub Dreapta îndrumare”.

Dar, dincolo de aceste patru mari figuri istorice, vremurile au scos la iveală şi alte caractere memorabile. Khalid, generalul strălucit şi nemilos care a cucerit pentru stăpânii săi Arabia şi apoi Orientul Apropiat bizantin şi pe care avea totuşi să-l piardă trufia sa. A devenit celebru când s-a culcat cu o fecioară prizonieră pe câmpul de luptă îmbibat cu sângele celor din tribul ei. Amr, cel ce va fi sortit să cucerească Egiptul de trei ori; el este un exemplu aproape perfect privind priceperea neguţătorilor din tribul Quraişit din Meca – şi toate acestea în ciuda

misterului care învăluie naşterea sa. Pe frontul de est, în conflictul cu Persia, nimeni nu se putea compara cu Ibn Harith, un beduin arab pur-sânge, un şef de trib ce pare să răsară din paginile unei ode preislamice. Mai e şi răutatea ce pare aproape ficţională a puternicului şi afemeiatului politician Mughira, un fost bandit care rămâne totuşi un personaj fermecător prin modul plin de energie în care şi-a croit drum în viaţă. În cele din urmă avea să-şi pună la lucru talentele în slujba precautului, extraordinar de eficientului şi inteligentului Moavia, care, în ciuda faptului că era fiul celui mai mare duşman păgân al Profetului, avea să întemeieze dinastia Omeiazilor. În tradiţia noastră occidentală, ca geniu politic de primă mărime, poate doar August poate să-i stea alături lui Moavia.

Moştenitorii Profetului Mahomed este, de asemenea, o poveste întemeiată pe iubire, mai ales pe conflictul născut din rivalitatea care a existat între doi dintre cei mai apropiaţi adepţi ai Profetului, adică între cel dintâi discipol al său, Ali, şi iubita şi devotata sa soţie, Aişa. Această duşmănie fatală avea să deschidă în mod accidental drumul pentru prima schismă în islam, din care s-au dezvoltat cele două ramuri ale islamului, şi avea să fie în folosul lui Moavia, care în cele din urmă avea să triumfe în faţa cucernicilor însoţitori ai Profetului.

Ca să putem aprecia adevărata rezonanţă a acestei istorii, trebuie mai întâi să ne familiarizăm cu peisajul din Medina, capitala-oază a Califatului, să cunoaştem povestea relaţiei foarte strânse pe care Ali a avut-o cu Profetul Mahomed, să apreciem natura războinicilor beduini arabi cărora li se datorează cucerirea arabă şi să înţelegem cum a trăit Profetul şi cum a fost susţinut de Aişa şi de celelalte soţii ale sale. Fiecare dintre

aceste patru capitole introductive priveşte lucrurile dintr-o altă perspectivă, dar toate se încheie în jurul momentului hotărâtor al acestei poveşti: moartea Profetului la Medina în 8 iunie 632.

Numai atunci vom fi pregătiţi să ne aplecăm asupra evenimentelor ce se desfăşoară într-o succesiune rapidă, imediat după moartea Profetului. Pentru că, de îndată ce primul calif a ocupat postul de „succesor”, întreaga comunitate avea să apuce calea războiului şi a expansiunii care, odată deschisă, avea să-şi urmeze extraordinar de puternica lege de mişcare interioară. Astfel, tânăra comunitate musulmană este propulsată în paginile istoriei lumii într-un vârtej de sânge, glorie şi putere.

La un anumit nivel, avem de-a face cu o înaintare triumfătoare care egalează cuceririle lui Alexandru cel Mare, chiar dacă la un alt nivel este şi un test decisiv al oricărei credinţe, acela de a fi pusă la încercare de tentaţiile aducătoare de rătăcire ale mândriei, bogăţiei, faimei, ambiţiei şi dominării. E ca şi cum ispitele cu care l-a încercat pe Hristos diavolul, în timpul celor patruzeci de zile petrecute în pustiu, ar fi putut fi reale.

La cincizeci de ani de la moartea Profetului, fusese într-adevăr cucerit un imperiu, dar Kaaba, casa Domnului la Meca, era arsă din temelii şi însuşi nepotul iubit al Profetului, Husayn, era umilit, trădat şi decapitat.

Această idee, despre cât de repede a fost trădat exemplul Profetului Mahomed de neamul omenesc, este esenţa povestirii şi a faptului că musulmanii au ajuns să fie şi azi împărţiţi în sunniţi şi şiiţi, plecând de la evenimentele ce au avut loc în secolul al VII-lea. Toţi musulmanii sunt de acord că, odată cu asasinarea lui Ali în 661, s-a încheiat era sfinţeniei. După numai o

generaţie de la moartea Profetului, guvernarea celor luminaţi luase sfârşit, iar generalii lipsiţi de inimă, uneltitorii politicieni, şefii poliţiei şi vechile clanuri se aflau din nou la putere. Nimeni nu se îndoieşte de lucrul acesta, indiferent că e vorba despre şiiţi sau despre sunniţi.

Diferenţa stă în felul în care privesc retrospectiv, la perioada urmaşilor Profetului. Sunniţii, în ciuda instalării încete a unei decăderi a virtuţilor spirituale, cinstesc această primă generaţie de musulmani şi consideră că exemplul dat de Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali (şi de ceilalţi însoţitori ai Profetului) este util în stabilirea unui model comportamental pentru neamul omenesc pe pământ. Eroii lor sunt aceşti *Raşiduni*, cei dintâi patru califi aflaţi sub Dreapta îndrumare şi învăţaţii-înţelepţi care mai târziu aveau să apere comoara acestei moşteniri de degradarea pe care o suferea în lume.

Şiiţii se concentrează asupra sensului pierderii imediate, al viziunii trădate chiar în ziua morţii Profetului. Ei susţin că singur Ali ar fi putut menţine valorile spirituale pe care s-ar fi sprijinit întreaga dezvoltare ulterioară a islamului. Într-un fel, este fără îndoială o viziune sumbră tripla trădare a lui Ali (căci dreptul său la conducerea Califatului avea să fie ignorat de trei ori), la care mai târziu avea să fie adăugată şi asasinarea fiului său Husayn. Oricum ar fi, acesta le îngăduie şiiţilor să viseze şi să speculeze liber pe tema „dar dacă?” Şi să aspire la crearea unui stat sfânt, aşa cum poate Ali l-ar fi instituit pe pământ. Ca să înţelegeţi atracţia pe care o exercită această idee, încercaţi să o aşezaţi într-o perspectivă britanică reamintindu-vă povestea unei cauze pierdute: gândiţi-vă la regele Arthur, asociaţi-l cu cei din dinastia Stuart

şi cu iacobiţii şi priviţi-l ca pe un propovăduitor al unui creştinism comunist evanghelic.

După ce povestea moştenitorilor Profetului se încheie, mai există două anexe. Prima se referă la conexiuni existente între evenimentele din secolul al VII-lea şi mişcările islamice mai bine cunoscute şi liderii din zilele noastre. Această anexă este urmată de alta, al cărei titlu ar putea fi „Cum putem şti?" şi care leagă cunoştinţele noastre despre acele vremuri cu un şir de povestitori din oaza Medinei ce ne duce direct la Aişa, iubita soţie a Profetului.

Ca să nu umplu cartea cu un puhoi de nume arabe nefamiliare, am concentrat în mod intenţionat povestea în jurul a douăsprezece personaje-cheie. Am înlăturat, de asemenea, toate accentele şi am folosit nume cunoscute acolo unde a fost posibil, mai degrabă decât glorioasa listă plină de nume patronimice arabe, care înregistrează cu plăcere atât *ibn/bint* (al cui fiu sau fiică este cineva, *Nasab*), cât şi *Abu/Umm* (cui îi este cineva mamă, *Kunya****), precum şi bunicii, tribul şi oraşul natal. Am militat pentru unele transcrieri mai demodate ale cuvintelor arabe, chiar dacă au fost înlocuite de mult în cercurile academice. De asemenea, am ales să scriu numele celui de-al doilea calif Omar, şi nu Umar pur şi simplu pentru că m-am gândit că e mai uşor pentru cititor să nu aibă numele a două dintre principalele caractere scrise amândouă cu *U* la început. Tot aşa am procedat renunţând la scrierea ceva mai ortodoxă Qur'an şi am ales Coran, am preferat demodatul „Beni" lui „Banu" Sunt lucruri care i-ar putea irita pe unii specialişti, dar cartea aceasta nu a fost scrisă pentru ei. Scopul meu a fost de a capta

* *Nasab* şi *Kunya* sunt particule amplasate înaintea numelor, conferind respect faţă de numele la care se referă (n.r.).

atenţia cât mai multor potenţiali cititori şi am încercat să feresc această relatare extrem de importantă de ceea ce recent un editor de ziar mi-a explicat că ar fi cele două mari obstacole pe care le are de înfruntat oricine vrea să scrie despre islam: cititorii sunt „fie plictisiţi, fie înspăimântaţi” Doar când Occidentul va reuşi să treacă de acest prag al plictiselii şi spaimei şi să atingă un anumit grad de respect pentru Mahomed şi Ali – lumea islamică îi preţuieşte fără reticenţe atât pe Moise, cât şi pe Iisus – această lume va deveni un spaţiu în care dreptatea şi siguranţa îşi vor găsi locul.

Partea I

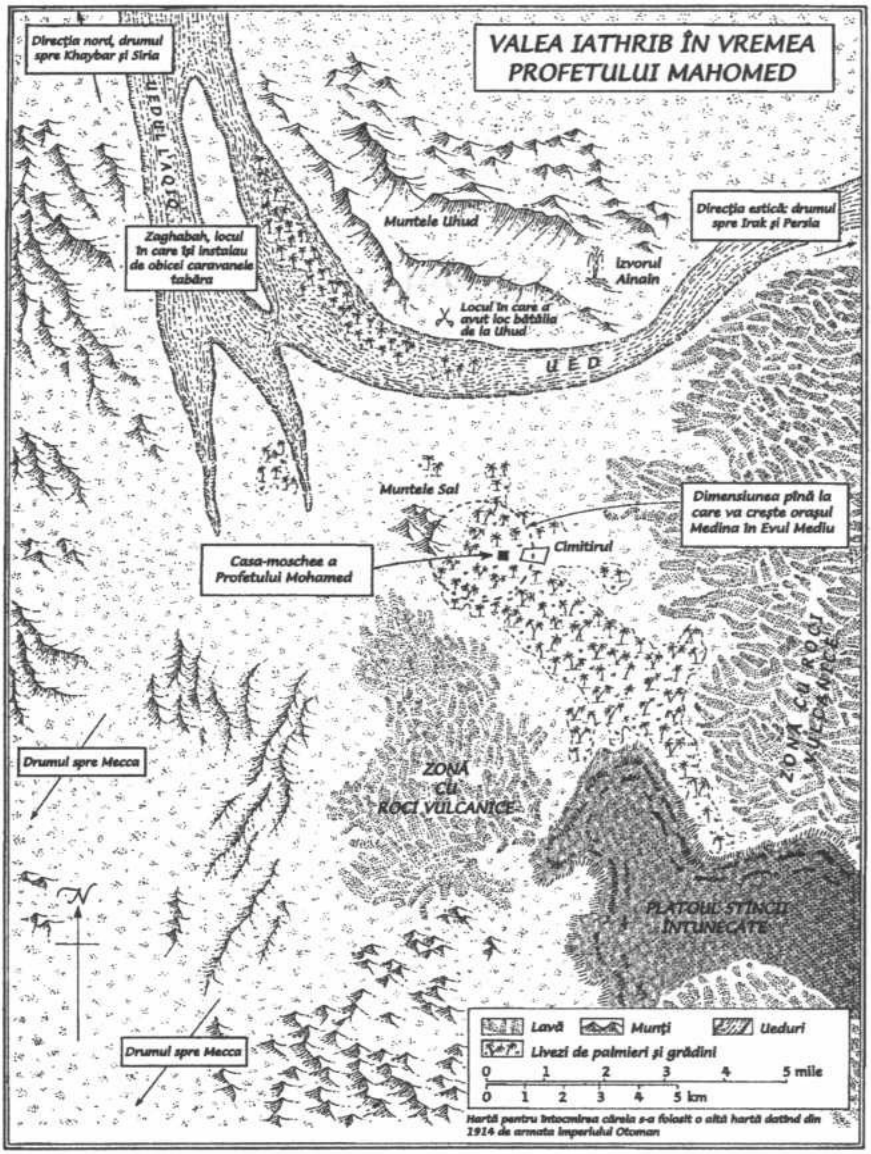
VALEA IATHRIB ÎN VREMEA PROFETULUI MAHOMED
Direcția nord, drumul spre Khaybar și Siria
UEDUL 'AQIQ
Zaghabah, locul în care își instalau de obicei caravanele tabăra
Muntele Uhud
Direcția estică: drumul spre Irak și Persia
Izvorul Ainain
Locul în care a avut loc bătălia de la Uhud
UED
Muntele Sal
Dimensiunea până la care va crește orașul Medina în Evul Mediu
Casa-moschee a Profetului Mohamed
Cimitirul
ZONA CU ROCI VULCANICE
ZONA CU ROCI VULCANICE
PLATOUL STÂNCII ÎNTUNECATE
Drumul spre Mecca
Drumul spre Mecca
N
Lavă
Munți
Uleiuri
Livezi de palmieri și grădini
0 1 2 3 4 5 mile
0 1 2 3 4 5 km

Hartă pentru întocmirea căreia s-a folosit o altă hartă datînd din 1914 de armata imperiului Otoman

1

Medina: oaza-capitală a statului musulman

Era într-o noapte cu lună, în deşert, în 622 d.Hr., când oamenii din Medina i-au jurat pentru prima oară credinţă Profetului Mahomed. Se întâlniseră în secret într-o zonă din valea Minei, la Aqaba, chiar lângă Meca. Profetul a răspuns astfel jurământului de credinţă făcut de cei adunaţi acolo: „Sunt al vostru şi voi sunteţi ai mei. Cu cei ce purtaţi război voi purta război şi eu. Cu cei cu care veţi face pace voi face şi eu pace” Din aceste cuvinte s-a născut comunitatea musulmană, iar legăturile personale ale Profetului cu Meca au slăbit în favoarea credinţei celei noi jurate Medinei.

Zece ani mai târziu, Profetul le va da întâlnire adepţilor săi într-o altă noapte cu lună. De data aceasta se vor întâlni în afara Medinei şi va vorbi doar Profetul. Se trezise într-o noapte de vară mânat de convingerea interioară că trebuie să se ducă la cimitir şi să se roage pentru morţi. A lăsat restul familiei să doarmă şi a luat cu el doar un prieten de încredere; împreună au mers pe potecile prăfuite străjuite de

umbrele siluetelor întunecate ale palmierilor. Aveau de parcurs un kilometru şi jumătate până la mormintele din Baqi al-Gharquad. Lângă mormintele în care se odihneau două dintre fiicele sale, un fiu mort în fragedă pruncie, soţii, prieteni dragi şi adepţi credincioşi, Mahomed a strigat cu glas limpede: „Pacea fie cu voi, cei din lumea mormintelor. Bucuraţi-vă de starea în care vă aflaţi, căci ea este cu mult mai bună decât a celor ce sunt în viaţă. Neînţelegerile vin ca valurile celei mai întunecate nopţi, una o urmează îndeaproape pe cealaltă, cea care vine este mai rea decât cea de dinaintea ei” Pe urmă s-a rugat în linişte lui Allah ca să pogoare mila Sa asupra acelui loc; căci printre numeroasele nume sublime care se referă la puterea Sa absolută, Dumnezeu poate fi numit şi Ar-Rahim („milostivul”) şi Al-Ghaffar („iertătorul”). După o vreme, cei doi bătrâni s-au întors înapoi în casa-moschee. Când Mahomed s-a trezit, chiar înainte să răsară soarele, a fost săgetat de o durere de cap violentă. Zece zile mai târziu avea să moară. În cei zece ani ce s-au scurs între acea primă noapte a jurământului în care luna lumina la Aqaba şi cea a rugăciunii către morţi de la miezul nopţii, oaza Medinei a înflorit sub conducerea lui Mahomed şi a devenit capitala de unde era guvernată întreaga Arabie.

Profetul Mahomed şi cei mai importanţi adepţi ai săi proveneau din oraşul comercial Meca. Se născuseră şi crescuseră în Meca, iar întreaga lor viaţă s-a schimbat în ziua în care s-au convertit la islam, în Meca. Toţi califii care i-au urmat profetului Mahomed erau din Meca, de acolo proveneau şi comandanţii militari care aveau să asigure expansiunea arabă, precum şi cele mai influente dintre soţiile sale. Chiar şi marile dinastii care în cele din urmă aveau să guverneze timp de

secole imperiile timpurii ale Islamului, fie că erau opozanţi fioroşi din clanurile Omeiazilor, Abbasizilor sau Fatimizilor, toţi descindeau din familii din Meca. Pelerinajul la Meca, unul dintre cei cinci stâlpi ai credinţei musulmane, continuă să indice şi astăzi faptul că islamul timpuriu avea ca reper central acest oraş. Prin comparaţie, oaza Medinei pare aproape să nu conteze. Deşi e recunoscută pretutindeni ca fiind al doilea oraş al Islamului, Medina, în mod straniu, nu stârneşte acelaşi interes, uneori fiind menţionată, alteori nu de către istoria scrisă, ca un fundal pentru evenimentele importante. (Deşi istoria împleteşte strâns destinele lor, cele două oraşe se află la o distanţă de zece zile de mers călare prin întinderea deşertului.)

Natura tainică a Medinei nu face decât să sporească fascinaţia pe care o exercită. Pentru că pe realităţile de zi cu zi ale acestei oaze se întemeiază cel puţin jumătate din revelaţiile Coranului. Versetele din Coran se împart în două categorii, caracterizate de tonuri complet diferite: versetele revelate la Meca de-a lungul celor doisprezece ani, 610 – 622, şi cele de la Medina din cei zece ani: 622 – 632. Versetele de la Meca ar putea fi adresate oricărui grup social din orice epocă. Au o puternică tentă universală şi sunt magnetul în jurul căruia toţi marii mistici ai islamului, cum sunt

Rumi sau Ibn Arabi, şi-au construit reflecţiile şi comentariile poetice. Prin contrast, versetele coranice din perioada Medinei tind să fie mult mai aplicate, mai detaliate şi plasate în contextul realităţilor politice ale Arabiei secolului al VII-lea. Multe dintre versetele de la Medina pot fi interpretate ca un răspuns divin la o anumită problemă a comunităţii musulmane din acest oraş, aşa cum a descris-o Profetul în meditaţiile şi

rugăciunile sale către Dumnezeu. Aceste răspunsuri divine sunt fundamentele coranice prin care este şi în zilele noastre definit comportamentul cotidian al vastei societăţi islamice, în totalitatea sa. Astfel, este de o importanţă crucială pentru o bună înţelegere a islamului să ştim cum se comportau aceste comunităţi de musulmani din Medina. Pentru că aspectele legate de moralitate ale comportamentului lor generau frecvent o problemă la care Dumnezeu avea să răspundă printr-o revelaţie. Dacă adoptăm acest tip de înţelegere fundamentală a Coranului, pare să nu mai fie necesar să subliniem faptul că trebuie să analizăm cu mare atenţie tot ceea ce putem afla despre Medina. Este locul unde Profetul a adus o ceată de refugiaţi săraci care până atunci îşi practicaseră religia la Meca în taină, fiind permanent ameninţaţi şi persecutaţi. În Medina erau în sfârşit liberi să se închine aşa cum doreau. Toate obiceiurile specifice civilizaţiei islamice au fost create în climatul de libertate din Medina. Aici Profetul a construit prima moschee, unde a trăit în libertate, unde a stabilit desfăşurarea ritualurilor de rugăciune, înmormântare, comportament zilnic, căsătorie şi pelerinaj. Aici a precizat nu numai detaliile practicării cotidiene a credinţei, ci şi ciclul anual al sărbătorilor. Medina a fost şi un centru al statului islamic, un centru din care au pornit absolut toate expediţiile militare. La Medina veneau şi şefii de triburi, şeicii şi diplomaţii Arabiei tribale ca să încheie pace şi să-şi negocieze vasalităţile. La Medina Profetul a stabilit cum trebuie administrat şi condus statul islamic, cum trebuie să funcţioneze justiţia şi ce taxe trebuie percepute. În doar zece ani petrecuţi sub îndrumarea Profetului, comunitatea musulmană din Medina a crescut de la optzeci de refugiaţi scăpătaţi la

o mişcare ce cuprindea zeci de mii de oameni. Dacă Meca a fost creuzetul în care Mahomed s-a metamorfozat dintr-un băiat orfan în Profet, Medina a fost locul din care Profetul a transformat Arabia tribală într-un stat teocratic.

Medina, în arabă, înseamnă „oraşul" Este o prescurtare plină de căldură pentru Al-Madinah al-Nabi, „Oraşul Profetului", deşi, de-a lungul vieţii lui Mahomed, Medina nu a fost niciodată un oraş şi cu atât mai puţin o cetate, ci doar o mână de cătune împrăştiate de-a lungul unei oaze unde pământul putea fi cultivat – una dintre oazele care seamănă cu nişte insule în marea deşertului Nejd al Arabiei Centrale. În deceniile care au urmat morţii lui Mahomed, oraşul Medina va continua să crească treptat în jurul nucleului său, casa-moschee a Profetului, dar pe timpul vieţii sale nu a existat niciun fel de centru urban. Prin urmare, Medina desemna întreaga comunitate din oază, care se întindea de-a lungul văii Iathrib. Un istoric creştin din această perioadă timpurie notează ambele nume şi explică faptul că *Iathrib* vine de la numele celui de-al patrulea fiu al lui Avraam, în timp ce *Medina* derivă de la *Madian,* numele biblic al arabilor din deşert.

Niciuna dintre aceste afirmaţii nu se află în conflict cu teza capitală a islamului conform căreia Profetul Mahomed nu a fost fondatorul unei noi religii, ci doar un reformator al vechii tradiţii monoteiste care duce prin Iisus, Moise şi Avraam până la cel dintâi părinte comun al nostru, Adam. Aşa cum spune şi un proverb musulman:

Domnul nostru Avraam este preaiubit de Dumnezeu.
Domnul nostru Moise este trâmbiţa lui Dumnezeu.

Domnul nostru Issa (Iisus) este duhul lui Dumnezeu.
Dar Domnul nostru Mahomed este Profetul lui Dumnezeu.

Dacă ne-am fi apropiat de Medina secolului al VII-lea dintr-un unghi favorabil, dinspre zona dealurilor din sud, am fi văzut mai întâi un râu verde lung de zece kilometri, pentru că de la distanţa aceasta verdele gri-prăfos al frunzelor de palmier se contopeşte într-o singură formă ce pare o adevărată pădure. Când te apropii călare, vezi acest verde continuu cum se sparge într-o mulţime de sate nedefinite, câteva dintre ele stând ca nişte insule separate de arhipelagul principal. Dacă ploile sporadice de primăvară au fost suficiente, întreaga zonă din jurul palmierilor centrali ar fi fost cultivată cu parcele de ovăz printre şesurile de lângă canale de apă. Acestea s-ar fi copt în mai, chiar când vara ar fi transformat acest câmp arabil neîmprejmuit, aşezat la margine, în culorile arse, galben şi maro, ale stepei deşertice.

Apropiindu-ne şi mai mult, am fi trecut pe lângă cimitirele străvechi: câmpuri de pietre neîngrijite pe lângă care straturile circulare de argilă ale pământurilor cultivate par şlefuite de folosirea neîntreruptă. Dacă în cele din urmă intram călare în centrul oazei, vedeam cum pădurea deasă se destramă în petice de grădini lucrate intensiv unde palmierii formează baldachine sub care cresc plante furajere şi legume în lumina filtrată de frunze. Multe dintre aceste împrejmuiri cuprind câte o colibă simplă făcută din ramuri de palmier împletite, unde grădinarii se adăpostesc ziua şi câinii noaptea. Curţile modeste ale caselor din Medina erau grupate împreună, din raţiuni defensive, în jurul unei clădiri fortificate din

oază, numită *atam.* Existau mai mult de şaptezeci de astfel de ferme-fortăreţe risipite de-a lungul văii Iathrib. În îngrozitoarele perioade de lupte interne de dinaintea instaurării islamului, a avea în proprietate un *atam* reprezenta măsura puterii şi, în funcţie de acesta, clanurile disidente şi confederaţiile îşi evaluau puterea. Zona cel mai dens populată a aşezării se afla în cel mai sudic punct al văii, unde se găseau cea mai curată apă, cele mai bune grădini şi cele mai înalte *atam*-uri. Aceasta era Alyiah, cea mai veche zonă a aşezării; totuşi, Profetul nu avea să-şi stabilească aici casa. În acea fericită zi de sărbătoare, când pentru prima dată a intrat călare în Iathrib, el a dat cămilei sale Quswa frâu liber şi i-a permis să aleagă locul casei lor. Quswa a ales o curte unde se uscau curmalele, situată pe o uliţă, care trecea chiar prin mijlocul oazei.

Muntele Sal se află la extremitatea nordică a oazei. În acest loc nu prea înalt, dar strategic, Profetul şi-a aşezat cortul de piele ca punct de observaţie şi comandament militar general atunci când oaza s-a aflat sub asediu. Totuşi, din punct de vedere geografic, adevăratul semn că Medina e aproape este muntele Uhud, care se află la cinci kilometri spre nord. Uhud avea doi versanţi care ajungeau în partea sudică la oază şi formau un amfiteatru natural unde a avut loc bătălia de la Uhud între musulmani şi arabii păgâni din Meca. Aici sunt mormintele din piatră necioplită ale celor 74 de martiri care au căzut în luta purtată în acea zi (inclusiv cel al lui Hamza, unchiul Profetului), ca şi apele Ainainului – izvorul cu două braţe. Panta vestică a muntelui Uhud a fost pavăza Medinei. Aici, cele trei ueduri sau albii de râu secate care înconjurau valea Iathrib se uneau la Zaghabah, un loc potrivit pentru aşezarea corturilor, unde expediţiile şi caravanele se

puteau aduna în linişte. Era suficient de aproape pentru cei ce făceau comerţ ca să meargă călare în oază şi să-şi negocieze mărfurile în diversele pieţe ale clanurilor, să-şi ia rămas-bun şi să facă ultimele schimbări şi reparaţii ale harnaşamentului, întotdeauna necesare la plecarea într-o călătorie. În acelaşi timp, nu era atât de aproape de oază încât, atunci când păştea, turma de cămile să devină o problemă pentru grădinari, iar tinerii fără căpătâi, câinii şi alţi curioşi să deranjeze caravana. Aici pietrişul şi fundul nisipos al uedului l'Aqiq le arătau călătorilor drumul: spre nord, către oaza Khaybar, sau spre sud, adică spre Meca. Din această perspectivă, se poate înţelege cât de bine era plasată Medina pentru a servi drept punct comercial. Chiar la sud de oază începea râul de lavă: o întindere vastă de rocă bazaltică erodată care acoperea sute de kilometri spre sud. Călătorii hotărâţi îşi puteau croi drum prin acest ţinut, dar pietrele negre şi ascuţite, precum şi inexistenţa ierbii pentru păşunat făceau drumul extrem de greu şi exista şi riscul, destul de mare, ca animalele din turmă să-şi distrugă copitele. Totuşi, chiar la nord de Medina, drumul se deschidea, traversând deşertul Nejd de la est spre vest, la fel ca şi calea spre Persia şi Irak. Într-adevăr, farmecul Medinei este atât de evident, încât mulţi istorici s-au întrebat cum de s-a întâmplat că uscată, arida Meca, înconjurată de munţi, a ajuns să domine comerţul cu caravane arab, deşi Medina părea să aibă de partea ei toate avantajele geografice.

Unul dintre marile avantaje ale oraşului Meca era felul în care era guvernată. Quraişiţii din Meca, în ciuda rivalităţilor dintre clanuri, reuşeau să demonstreze lumii din afară că sunt uniţi, spre deosebire de Medina, care era atât de divizată de luptele politice interne

dintre clanuri, încât politica sa părea complet lipsită de coerenţă.

La Meca sărăcia terenurilor agricole din văile deşertului i-a făcut întotdeauna pe oameni să plece să caute de lucru în lumea largă. Quraişiţii din Meca puteau fi găsiţi în orice loc din Orientul Mijlociu unde se făcea comerţ, fie că erau porturile Abisiniei, oraşele de pe dealurile Yemenului, un castel din Siria sau curtea unui guvernator persan din Irak. Erau acolo, fiind socotiţi oameni de încredere, şi se simţeau ca la ei acasă când poposeau la triburile beduinilor în deşert, la familiile de negustori din tată în fiu din oraşe sau când ajungeau la avanposturile ce găzduiau gărzile toropite de plictiseală de la frontieră. Bogaţii conducători ai oraşului Meca ajungeau astfel să deţină diverse tipuri de terenuri: fie o mică proprietate în Palestina, o casă într-o citadelă din Siria, terenuri de păşunat în Mesopotamia, o livadă în Yemen sau în oraşul de pe coline, Taif: şi pe urmă mai erau şi turmele lor, dintre care de unele se ocupau direct, iar altele erau date în grija unor triburi de beduini. Meca şi conducătorii ei s-au ridicat sau au decăzut datorită rolului lor de negustori în care lumea avea atâta încredere.

Prin contrast, Medina avea o producţie agricolă bogată, iar succesul sau eşecul caravanelor sale comerciale nu era de un interes vital. Cu toate că oamenii din Medina făceau şi ei comerţ cu caravanele şi îşi păşteau turmele pe terenuri aflate la marginea deşertului, prima lor grijă a fost întotdeauna legată de grădinile oazei. Acestea le puneau o mulţime de probleme, astfel că nu existau sezoane moarte în viaţa unui grădinar din Medina. Grădinile trebuiau apărate mereu de oameni şi de animale. Gardurile scunde terminate cu ţepuşe din frunze de palmier şi zidurile

înalte din pământ trebuiau reparate continuu pentru a le proteja de capre, măgari, cămile şi de vecini invidioşi. Şi, mai presus de toate, grădinile trebuiau udate, pentru că era adevărat ceea ce se spunea despre palmier: el înfloreşte numai dacă ţine capul în soare şi picioarele în apă. Asta, în Medina, însemna multe luni de muncă istovitoare la puţuri. Apele subterane erau adevărata bogăţie a Medinei, dar erau păzite cu stricteţe. Tipică este una dintre disputele bine cunoscute dintre refugiaţii musulmani din Meca şi musulmanii indigeni din Medina care a început printr-o ceartă neînsemnată legată de un burduf de cărat apa. Unele dintre puţuri erau întreţinute în mod obişnuit de un clan sau de cei ce trăiau în apropierea sa, dar marea majoritate erau afaceri private şi aveau nevoie în permanenţă de lucrări de întreţinere – iar lucrările de reparaţie nu erau numai scumpe, ci şi periculoase. În primii ani în care au trăit ca exilaţi în Medina, pioşii refugiaţi musulmani, dintre care cei mai mulţi fuseseră sărăciţi de zece ani de persecuţii şi de embargou comercial, au ajuns împinşi de nevoi să lucreze ca zilieri în grădinile celor ce le erau gazde. Ali, spre exemplu, trebuia să-şi câştige cele necesare traiului scoţând apă din puţ. Bogatul şi inteligentul Usman şi-a câştigat recunoştinţa tinerei comunităţi musulmane când a plătit pentru săparea unui puţ nou şi l-a dat spre folosinţă refugiaţilor sărmani veniţi de la Meca. Grija cu care erau apărate sursele de apă, dreptul asupra lor şi gardurile cu care erau înconjurate grădinile erau emblematice pentru întregul sistemul politic din Medina, tot aşa cum caravanele care porneau de la Meca primăvara şi toamna, fără întrerupere, revelau un anume geniu al consensului politic.

Înainte de sosirea Profetului, politica din oaza Medinei era complet lipsită de coerenţă. Deşi nicio cronică exactă a luptelor dintre clanuri nu a ajuns până în zilele noastre, nu ducem lipsă de informaţii privind lumea preislamică a Medinei. De fapt ele sunt chiar supraabundente, pentru că istoriile a sute de familii din vremea islamului timpuriu din Medina erau consemnate cu mândrie pentru posteritate. Aici nu exista, ca în Meca, niciun supertrib cum erau quraişiţii care să fi putut aduna toate clanurile sub umbrela unui arbore genealogic care ar fi avut în comun un singur strămoş bărbat. Pentru că societatea preislamică din Medina era încă parţial o societate care îşi socotea descendenţa după femei, astfel încât aproape jumătate din populaţia oazei accepta această cutumă şi îşi socotea linia strămoşilor după mamă şi bunică. Proprietăţile în Medina se moşteneau, de asemenea, în cu totul alt mod decât la Meca, pentru că în oază ele erau în mod obişnuit deţinute de unchi, pentru ca în viitor nepoţii (copiii surorii) să fie aceia care să beneficieze de ele mai degrabă decât copiii pe care îi aveau nevestele lor. Complexitatea şi ciudăţenia acestui mod timpuriu de a stabili genealogia este încă şi mai mai mare pentru că, trebuie să adăugăm, unele dintre aceste femei par să fi avut câte trei soţi simultan. Pe scurt, s-a dovedit a fi imposibil ca din toate aceste poveşti ale familiilor să fie reconstituită o istorie coerentă a conflictelor de clan în interiorul oazei.

E posibil ca Mahomed să fi ţinut şi el de aceste tradiţii pentru că străbunica sa era din tribul Najjar, care provenea din oază. Avea alte legături familiale foarte strânse cu cei din oază, pentru că mama sa, Amina, avea să moară într-o călătorie spre Medina,

călătorie în care plecase pentru a-l prezenta pe tânărul ei fiu unchilor care locuiau acolo.

Nici separarea clanurilor din comunitate în două grupări cu rivalităţi puternice, Aws şi Khazraj (Capulet şi Montaque într-o Medină preislamică), nu pare să presupună vreo alianţă definitivă.

Mult trâmbiţatul antagonism dintre Aws şi Khazraj pare să fie în permanentă schimbare şi, în realitate, nu reprezintă nimic mai mult decât două etichete pentru câmpul de luptă. Adevărata viaţă diplomatică era centrată pe divergenţele dintre opt clanuri mari (unele dintre ele aflate la începutul coagulării, altele preocupate de fărâmiţarea lor în mai multe facţiuni), asistate de 33 de grupuri mai mici, toate făcând politică unul împotriva celuilalt. Ele puteau fi legate prin *jiwar* (protecţie temporară acordată unui vecin), prin *hilf* (alianţă deplină care presupunea şi ajutor reciproc), ce putea duce la transformarea în *hulafa* (confederaţia celor două părţi), sau printr-o neutralitate atent păzită şi supravegheată. Avem astfel un tablou destul de derutant la care trebuie adăugate şi credinţa pe care şi-o jurau separat clanurile oazei şi rivalitatea cu triburile beduinilor din deşertul înconjurător.

Mai trebuie ţinut cont şi de prezenţa a trei clanuri ebraice – Beni Nadir, Beni Qurayzah şi Beni Qaynuqa. Clanurile ebraice din Medina preislamică erau formate din arabi de vază ce urmau credinţa evreiască, legau căsătorii după voinţă cu femei provenind din triburile vecinilor lor arabi păgâni şi aveau propriii aliaţi tradiţionali între triburile de beduini ai deşertului. Tradiţiile vechi din Medina spuneau că aceste trei clanuri conduseseră cândva întreaga oază, având 59 de *atam*-uri fortificate, faţă de doar 13 deţinute de

arabii păgâni. Era secolul al V-lea, perioadă în care regii arabi din Kinda menţineau pacea în centrul şi sudul Arabiei în calitate de aliaţi clientelari ai Imperiului Persan. Evreii din Arabia au fost întotdeauna aliaţi naturali ai Persiei şi aceasta este probabil perioada în care clanurile Beni Qurayzah şi Beni Nadir îşi extindeau posesiunea asupra majorităţii terenurilor fertile din Aliyah – cea mai veche şi cea mai sudică zonă a oazei.

În schimb, membrii clanului Beni Qaynuqa aproape că nu deţineau terenuri agricole şi trăiau din ceea ce produceau minele de aur şi de argint aflate în vecinătate. Ei erau renumiţi ca fierari, mineri şi bijutieri, iar locul în care îşi vindeau produsele se afla în afara *atam*-ului lor fortificat şi era unul dintre cele mai importante centre din întreaga Arabie Centrală în care se făcea comerţ cu metale. O recentă datare cu izotopi de carbon a zgurei de la mina aflată în apropiere la Mahd al-Dhahab, „leagănul" aurului Medinei, indică faptul că lucrările au fost reluate în jurul anului 450 d.Hr., ceea ce se potriveşte cu scenariul clanurilor evreieşti din Medina care au prosperat în timpul guvernării propersane a regilor Kinda. Şi cronicile timpurii ale musulmanilor vorbesc despre asta, pentru că Ibn Sa'd a scris despre cele două mine de argint ale Medinei şi despre „cât de mulţi bani aduceau... minele de la Qabaliyya şi Juhayna, mina tribului Sulaim fiind deschisă abia în timpul Califatului lui Abu Bakr (632 – 634). Abu Bakr primea bani de acolo pentru ajutorarea săracilor, îi depozita în trezorerie pentru ca mai apoi să-i distribuie populaţiei" O altă istorie descrie cum Profetul Mahomed avea obiceiul să-i dăruiască la sfârşitul întrevederilor câte două uncii de argint turnat fiecărui membru al soliilor

tribale, în semn de „bun-rămas” Acest lucru confirmă bine cunoscutul obicei al Profetului de a-şi trata oaspeţii cu o generozitate ce friza uneori nechibzuinţa, dar sugerează şi faptul că el deţinea controlul asupra unei rezerve de lingouri de argint alimentate permanent.

E limpede deci că trebuie să fim atenţi când ne imaginăm Medina în această epocă. Pentru că această oază agricolă nu era o apă stătută, ci pare să fi deţinut bogăţii considerabile şi cunoştinţe tehnologice semnificative. Un aflux selectiv al lingourilor de aur şi argint în lumea oazei ar putea să constituie o explicaţie a ciclului de războaie de pedepsire. Războiul de la Hatib a reprezentat un punct culminant al acestor conflicte şi a avut loc chiar înainte de sosirea Profetului. Începuse cu patru lupte separate pentru rezolvarea definitivă a unor nemulţumiri ale clanurilor; luptele au degenerat în războaie violente şi totale pe măsură ce diferite triburi aliate ale beduinilor au fost şi ele atrase în conflict. Oribila bătălie de la Bu atât a reprezentat sângerosul şi neconcludentul punct culminant al acestui conflict. Au murit în acea zi atât de mulţi dintre conducătorii militari ai celor două tabere aflate în conflict, încât în mod inevitabil s-a ajuns la armistiţiu. În mod special moartea şefului clanului Bayadah, al cărui instinct războinic a făcut ca micul, dar activul său clan să constituie un bloc solid format din nouăsprezece *atam*-uri la fruntariile vestice ale oazei, a dus la o scădere în intensitate a comploturilor şi a maşinaţiunilor în Medina. Alte clanuri mai numeroase, cum ar fi Najjar, au avut înţelepciunea de a se ţine departe de etapa finală a confruntării, la fel cum a făcut şi cel ce semăna cel mai mult cu un om de stat dintre aceşti conducători de clan, Abdallah ibn

Ubayy din Ba-l Hubla.

Solicitarea de a-l chema pe Mahomed la Medina pare a fi fost o decizie colectivă – şi încă una care a fost luată în mod gradual şi de comun acord. Totul a început în vara anului 620, când şase oameni din Medina au fost profund impresionaţi de şansa de a-l întâlni pe Mahomed în timpul pelerinajului anual la Meca, loc considerat sfânt atât de arabii păgâni, cât şi de cei de credinţă musulmană. Au revenit şi anul următor, tocmai pentru a auzi mai multe de la acest om remarcabil, şi de data aceasta numărul lor s-a dublat, zece fiind din tribul Khazraj şi doi din Aws. La sfârşitul călătoriei au promis că vor urma învăţăturile Profetului, mai cu seamă câteva dintre ele: „Nu vom alătura nimic lui Dumnezeu, nu vom fura şi nu ne vom atinge de femeie, nu vom ucide pruncii şi nu vom vorbi de rău pe nimeni”. Ca să-i ajute să-şi desăvârşească învăţătura spirituală şi ca să-i înveţe practica rugăciunii zilnice, Mahomed l-a trimis la ei pe unul dintre discipolii săi cei mai de încredere, Musab, care a plecat înapoi cu mica lui caravană şi a locuit cu ei timp de 11 luni. Misiunea lui Musab a dat roade pentru că în anul următor 63 de bărbaţi şi două femei din Medina s-au alăturat pelerinajului anual ca să-l întâlnească pe Mahomed şi să jure credinţă islamului. E limpede că unii lideri politici din Medina au fost foarte impresionaţi de felul în care micuţa comunitate aflată sub tutela lui Musab a fost în stare să-i unească pe cei din triburile Aws şi Khazraj în practicarea aceleiaşi religii. Astfel, din grupul de 65 de credincioşi făceau parte şi 12 *nuqaba*, „reprezentanţi” ai celor mai puternice clanuri din Medina.

Chiar şi aşa, este util să menţionăm că Mahomed nu a fost imediat investit cu nimic care să însemne putere

absolută, cum nici populaţia Medinei nu a jurat să urmeze învăţăturile lui religioase. Jurământul de la Aqaba din 622 conţinea două condiţii importante: prima era aceea prin care Mahomed era recunoscut ca fiind Profet; a doua era aceea prin care era recunoscut ca arbitru suprem de către toate clanurile din oază. La acest jurământ făcut sub clar de lună au participat zeci de credincioşi musulmani convertiţi, iar prezenţa celor 12 *nuqaba* adăuga evenimentului un puternic element politic.

Mahomed era, de asemenea, tratat şi ca un şef de clan onorific de către oamenii din Medina; aceasta nu rezulta indirect din jurământul de la Aqaba, ci se datora faptului că era liderul necontestat al musulmanilor exilaţi din Meca ce, în fapt, formau acum încă un clan în ţesătura pestriţă a societăţii din Medina. La început, numărul refugiaţilor din Meca a fost foarte mic: în jur de optzeci de bărbaţi apţi de luptă. Mai târziu, când autoritatea lui Mahomed a crescut enorm, el nu a abdicat niciodată de la acel prim contract cu cei 12 *nuqaba* din Medina şi a continuat să respecte jurământul şi să-şi facă lucrarea prin şefii de trib din oază mai degrabă decât să guverneze el direct.

Odată ce Mahomed a ajuns în Medina, nimeni nu a fost forţat să devină musulman sau să se alăture grupului lui. Prin jurământul de la Aqaba erau obligaţi doar să-l recunoască drept Profet al lui Dumnezeu, să se supună autorităţii lui când era vorba despre o dispută şi să se unească pentru a-l apăra atât pe Profet, cât şi oaza atunci când apărea o ameninţare din afară. Chiar şi atunci când întreaga oază a îmbrăţişat islamul, Profetul a continuat să respecte scrupulos baza legală a poziţiei sale în Medina. Dacă se organiza vreo expediţie militară în afara oazei, Profetul îi

îndemna pe bărbaţi să se ofere ca voluntari în luptă, putea chiar să încerce să-i facă să se ruşineze dacă nu acceptau, dar nu avea să le ordone niciodată să plece la luptă. Stilul de conducere al lui Mahomed era unul stimulativ, niciodată autoritar şi tocmai prin aceasta atât de puternic. Încă din acei primi ani, bărbaţii din Medina au reprezentat o componentă absolut vitală a forţei militare a islamului. Printre cei care au luptat în acea primă bătălie – pentru puţurile de la Badr – nu se aflau decât 86 de exilaţi din Meca şi 238 de membri ai clanurilor din Medina.

Sprijinul acordat Profetului şi islamului trecea acum dincolo de graniţa jurământului de credinţă al clanurilor. Şi, privind înapoi la acele liste păstrate cu mândrie – în care erau trecuţi războinicii din bătăliile de la începuturile islamului –, este limpede că aceşti eroi de la începuturi proveneau din toate clanurile şi că nu exista niciun clan care să predomine. Dar erau câteva clanuri care-şi afişaseră în mod evident tendinţa promusulmană. Micul clan Salimah trimitea întotdeauna pe câmpul de luptă mai mulţi războinici decât ar fi presupus jurământul de credinţă faţă de Profet, în timp ce membrii clanului Saidah (un alt clan mic) se vor ridica foarte mult datorită sprijinului constant pe care conducătorul său, Saad ibn Ubadayah, i l-a acordat lui Mahomed. Membrii clanului Saidah erau, de asemenea, vecini ai Profetului, pentru că locul în care îşi desfăceau ei produsele era situat în mod profitabil în apropierea casei-moschee a lui Mahomed. Dar până şi redutabilul Saad ibn Ubadayah a avut momentul său de slăbiciune. Este cunoscut faptul că nu a luptat în bătălia de la puţurile Badr din cauza unei muşcături de şarpe – deşi gurile rele spuneau că încă mai aştepta să vadă în ce direcţie se

înclină balanţa. Cei din clanul Najjar au dobândit şi ei importanţă, dar aceasta s-a întâmplat doar datorită norocului, şi nu pentru că au judecat corect situaţia: casa-moschee a Profetului se afla în vecinătate şi astfel viitorul oraş Medina avea să se ridice pe pământurile pe care îşi aveau ei grădinile.

Nu trebuie să uităm nici vocile disidente din interiorul clanurilor din Medina. Asma, fiica lui Marwan, poetă inspirată şi mamă prolifică, a fost una dintre cele mai vehemente voci ale opoziţiei. Istoricul musulman din perioada de început Waqidi citează una dintre tiradele ei acerbe:

Nemernici bărbaţi ai Malikului şi Thabitului
Şi ai triburilor Auaf şi Khazraj.
Vă supuneţi unui străin care nu are ce căuta printre voi.
Care nu aparţine nici de Murat şi nici de Madhhij.
Vă puneţi speranţa în el când şefii voştri de clan au fost ucişi
Ca oamenii lacomi de carne şi ciorbă când mâncarea este pe foc?
Nu mai este niciun bărbat onorabil care să pândească un moment de neatenţie
Ca să curme speranţele înşelătoare?

După victoria de la Badr (în 624) unul dintre bărbaţii din clanul ei s-a strecurat la ea în casă şi, mergând în vârful picioarelor pe lângă copiii ce dormeau lăfăindu-se, a înjunghiat-o pe Asma în inimă. A doua zi asasinul şi-a mărturisit fapta în faţa mulţimii agitate a bărbaţilor din clan, adunaţi în faţa casei femeii: „Eu am ucis-o pe fiica lui Marwan. Hotărâţi ce faceţi cu mine, dar nu mă lăsaţi să aştept”. Dar niciun bărbat nu s-a mişcat şi nu

a cerut răzbunare în numele celor cinci fii ai Asmei, împotriva unui bărbat din clanul ei. Profetul însuşi a respins propuneri de pedepse pentru această crimă, declarând că, în ceea ce-l priveşte, „Nici doi ţapi să nu se bată pentru ea”[1]

O lună mai târziu, al doilea individ care se opunea prezenţei lui Mahomed în Medina, Abu Afak, va fi şi el ucis în somn. Printre altele, el scrisese şi versurile acestea:

Am trăit mult, dar n-am văzut niciodată
Vreo casă sau vreo adunare de oameni
Mai loială, mai credincioasă
Aliaţilor săi, când sunt chemaţi.
Decât cea a copiilor din Qayla [poporul din Medina]
Ca întreg.
Munţii se vor sfărâma mai-nainte ca ei să se supună.

Şi totuşi, există un călăreţ venit între ei care i-a învrăjbit. [Spunând:] „Aceasta e permis, aceasta este interzis, despre tot felul de lucruri.

Dar, dacă tu crezi în putere
Şi în stăpânire, atunci de ce nu ai urmat *tubba?*”[2]

Un alt oponent din Medina a fost Abu Amir, poreclit şi ar-Rahib, „călugărui Ar-Rahib ar fi trebuit să fie unul dintre primii candidaţi la convertire. Era un exemplu clasic de *hanif* (născut monoteist). Pentru că ar-Rahib, asemenea Profetului, considera vechea şi pura religie a lui Avraam (ce a precedat iudaismul şi creştinismul) ca un model pentru Arabia, trăia retras de lume din

1 Expresie care sugerează că nu trebuie să-i pese cuiva de moartea Asmei (n.r.).

2 *Tubba* este numele-titlu al unei dinastii de conducători yemeniţi.

motive spirituale (de unde şi porecla), dar respingea celibatul, pe care îl considera de neaplicat în mediul pasional al beduinilor din Arabia. Totuşi, după câteva discuţii purtate cu Mahomed, a decis să i se opună şi să părăsească Medina, luându-şi cu el adepţii (care nu constituiau chiar un grup nesemnificativ, fiind cam între cincisprezece şi cincizeci de bărbaţi) şi să meargă la Meca, unde a devenit un aliat activ al opoziţiei păgâne – înainte de a pleca călare spre nord, spre Siria. Un om care şi-a păstrat libertatea de gândire, putem spune un spirit liber până la sfârşit.

Aceste trei persoane – Asma bint Marwan, Abu Afak şi ar-Rahib – reprezentau o minoritate infimă. Marea majoritate a populaţiei oazei susţinea cu entuziasm pacea internă ce se instaurase sub conducerea Profetului Mahomed. Au avut loc şi sute de autentice convertiri individuale şi pioase la islamism, ai căror protagonişti sunt încă socotiţi cu mândrie însoţitori ai Profetului. Mai exista şi un grup destul de mare de locuitori ai oazei la care Coranul face referire şi care sunt numiţi şi în primele istorii „ipocriţii”. Ei se convertiseră mai degrabă ca să aibă o viaţă uşoară decât datorită faptului că ar fi manifestat vreun interes faţă de viaţa morală practică şi credinţa vie. Conform imaginii general răspândite despre ei, nu făceau decât numărul minim de rugăciuni, dădeau de pomană din obligaţie, posteau fără plăcere şi nu participau la toate recitările nocturne ale Coranului, ce reprezentau o trăsătură importantă a comunităţilor timpurii.

Este posibil ca eticheta de „ipocriţi” să fi fost luată prea *ad litteram.* Unii învăţaţi susţin că formularea „nu prea se îndeamnă să dea ajutor” este în orice caz mai apropiată de traducerea cuvântului arab, ce provine din rădăcina *naqaf,* care descrie diverse tipuri de

ascunzişuri sau lipsuri. De asemenea, putea include pe mulţi dintre cei ce nu erau antimusulmani, ci se ataşau de vechile obiceiuri şi de tradiţiile culturale ale oazei şi, ca atare, nu prea se îndemnau să plătească zeciuiala pentru săraci din veniturile lor. Există foarte puţine mărturii scrise legate de vechile obiceiuri păgâne din Medina, mai ales dacă e să le comparăm cu cele din Meca şi din templele înconjurătoare. Nu avem nici informaţii credibile transmise pe cale orală legate de distrugerea vechilor temple odată cu instaurarea islamului şi nu se cunoaşte nici măcar numele zeiţei protectoare a oazei – în schimb există date despre Meca preislamică şi despre Ta'if. Este posibil ca vechile ritualuri legate de agricultură ale Medinei să nu fi fost eliminate, mai degrabă asimilate discret în ataşamentul public faţă de islam. Musulmanii din Meca, legaţi prin trecut şi educaţie de păstorit şi de bunul mers al comerţului cu caravane, cel mai adesea nu ştiau nimic despre tehnicile de cultivare a pământului şi despre obiceiuri. Este posibil ca tocmai această ignoranţă să-i fi făcut – fără vreun alt motiv real – să fie suspicioşi faţă de musulmanii din Medina, iar lipsa de încredere în practicile religioase din acest oraş putea proveni din faptul că oamenii din Meca nu deosebeau ceea ce era tehnică agricolă de ceea ce putea fi un vechi ritual păgân, un element al ritualurilor, universal răspândite, de fertilitate, în care fecunditatea pământului era reînnoită prin sacrificii.

Pentru cei ce nu aveau habar de ciclul anual al activităţilor agricole, un asemenea eveniment plin de bucurie (şi în mod vital necesar) cum ar fi sărbătoarea fertilizării palmierului putea fi cu uşurinţă greşit interpretat drept o bacanală. Tot aşa cum cei ce nu au participat şi nu au simţit descărcarea de energie fizică

la culesul unei recolte bogate pot confunda o masă de sărbătorire luată înainte de mijlocul verii, la miezul nopţii, lângă un foc, cu cine ştie ce ofrandă păgână adusă lui Saturn (mai ales dacă tradiţia culinară cerea ca la un astfel de eveniment un câine tânăr să fie copt într-un cuptor săpat în pământ). Chiar şi simplul act al fertilizării solului le poate părea un obicei păgân misterios celor care nu sunt obişnuiţi cu el, mai ales că grămezile de bălegar erau amestecate cu oase vechi arse în cuptoare ce erau îngropate cu grijă lângă terenurile care urmau să fie cultivate, pentru a „întări" recolta anului următor.

O diferenţă în plus venea din faptul că obiceiurile agricole ale fermierilor din oază şi ritualurile anului islamic se bazau pe calendare diferite. Cultivarea pământului trebuia să urmeze cu sfinţenie legile calendarului solar, în timp ce islamul folosea un ciclu neschimbat, legat de creşterea şi descreşterea lunii, care nu se raportează la un anotimp distinct. Acest vag antagonism mai persistă şi astăzi, când credinţa agricultorilor este adesea descrisă de conducătorii religioşi ai societăţii, care de obicei sunt orăşeni, comercianţi, artizani sau învăţaţi, ca fiind puţin copilărească. Este posibil ca suspiciuni similare să-i fi oprit pe musulmanii de la Meca să înţeleagă pe deplin credinţa celor din Medina. Alcoolul era cu siguranţă mai la îndemână în oaze (unde recoltele anuale de curmale şi orz erau foarte bogate) decât în Meca, înconjurată de munţi. Aceasta ar da seamă şi de asprimea versetelor coranice îndreptate împotriva consumului de alcool, severitate ce creştea odată cu mutarea comunităţii de la Meca într-un loc în care tentaţiile se înmulţeau: Medina.

Obiceiul femeilor din Medina de a avea mai mulţi

bărbaţi contrasta, de asemenea, puternic cu cel al tradiţiilor paternaliste din Meca, aşa cum era şi tradiţia de a-ţi lua numele de la un strămoş pe linie feminină, şi nu pe linie masculină. Într-adevăr, privite în lumina specifică a obiceiurilor din Medina, multe dintre sentinţele Coranului referitoare la căsătorie şi divorţ pot fi socotite nu atât modalităţi de a restrânge drepturile femeilor, cât mai ales de a-i face pe bărbaţii Medinei, care până atunci erau neputincioşi, responsabili faţă de urmaşii lor şi, pentru prima oară, faţă de susţinerea lor materială. Islamul, mai ales în Medina, a căutat să întărească familia în defavoarea clanului. Libertatea sexuală a societăţii preislamice prezenta evident o anumită atracţie, mai ales pentru cei tineri, pentru cei bogaţi şi pentru cei frumoşi. Totuşi, Profetul a observat reversul acestei libertăţi: văduve neglijate şi mame alungate, lipsite de mijloace de subzistenţă, mulţimea celor de care nu avea nimeni grijă, orfani prost hrăniţi şi lipsiţi de iubire, îngroparea nou-născuţilor nedoriţi, adolescenţi lipsiţi de tată şi scăpaţi de sub control ce bântuiau străzile erau un preţ mult prea mare.

Oaza Medinei a fost teatrul în care noua ordine morală a fost pentru prima dată testată în Arabia. Neînţelegerile şi tensiunile care existau între *muhajirun* (musulmanii din Meca) şi *ansar* (musulmanii din Medina), precum şi între un grup de convertiţi însufleţiţi de o evlavie fierbinte şi o majoritate mai puţin ferventă, ca şi cele dintre beduini şi cei ce locuiau în oraşe, pot fi citite printre rânduri în relatările istorice oficiale. Antagonismele vor avea un rol important în schimbările societăţii islamice timpurii. Musulmanii din Meca erau cu siguranţă convinşi că musulmanii din Medina nu era potriviţi pentru a deveni

moştenitorii Profetului, chiar dacă, din punct de vedere numeric şi militar, ei funcţionaseră ca o coloană vertebrală a islamului timpuriu. E posibil ca această convingere să nu se fi întemeiat pe nimic mai serios decât o prejudecată tribală. Ceea ce ştim cu certitudine este că singurul musulman din Meca despre care deţinem date avea o experienţă directă în ceea ce priveşte muncile agricole în oază şi, de-a lungul vieţii sale de o moralitate impecabilă, nu a fost vreodată atins de această prejudecată. Ali, adevăratul moştenitor al Profetului, a apărat întotdeauna drepturile musulmanilor din Medina. Probabil acesta a fost şi unul dintre motivele pentru care candidatura sa nu a fost luată în seamă. Cu siguranţă, niciunul dintre ceilalţi trei califi – Abu Bakr, Omar şi Usman – nu a acordat niciodată un rang de seamă cuiva din Medina. Natura egalitaristă a lui Ali avea să resimtă multă vreme această nedreptate.

2

Ali, cel dintâi discipol al Profetului

Imediat după moartea lui Mahomed, cele două tradiţii ale islamului, fiecare cu povestea sa, se despărţeau. Sunniţii cred că Profetul a murit odihnindu-se în poala Aişei. Şiiţii cred că şi-a dat duhul cu capul sprijinit de umărul lui Ali. Avem aici o contradicţie emblematică pentru întreaga schismă din interiorul islamului, dar, totodată, trebuie menţionat faptul că nu era ceva neobişnuit în tradiţia arabă, unde în mod obişnuit istoricii propun cel puţin două sau trei variante ale tuturor evenimentelor importante pentru ca mai apoi să-l lase pe cititor să ia singur o hotărâre – în baza pioasei renunţări la responsabilitate cuprinsă în propoziţia: „Adevărul este cunoscut doar de Dumnezeu”.

În acest caz putem da crezare ambelor relatări. În dimineaţa morţii lui Mahomed, e posibil ca Aişa şi Ali să fi lăsat deoparte ostilitatea reciprocă şi să-l fi sprijinit

împreună în tăcere pe omul pe care amândoi îl iubiseră. Mai târziu, adepţii lor, din raţiuni partizane, susţineau doar una dintre variante, în care era prezent doar unul din cei doi.

Nu ştim dacă Ali a fost ori nu lângă Profet în ceasul morţii sale, dar i-a fost cu siguranţă aproape în ultimele zile ale acestuia, la fel cum o făcuse de-a lungul întregii sale vieţi. Ali a fost acela care, împreună cu Abbas, fratele bunicului său, a ridicat trupul istovit de febră al lui Mahomed atunci când l-au luat din camera soţiei sale Maymuna şi l-a dus să fie îngrijit în coliba Aişei. Tot pe umărul lui Ali s-a sprijinit Profetul când s-a dus la moschee pentru ultima dată, câteva zile mai târziu, şi i-a lăsat lui Abu Bakr instrucţiuni ca să conducă rugăciunile mai departe. Când Mahomed şi-a dat ultima suflare, Ali a fost acela care s-a ocupat imediat de spălarea mortului şi de pregătirile pentru înmormântare. Nimeni nu a putut pune vreodată la îndoială devotamentul lui Ali faţă de Mahomed şi nenumăratele legături care îi uneau: Ali era vărul Profetului, ginerele lui, probabil unul dintre primii lui adepţi din rândul bărbaţilor, tatăl singurului nepot al Profetului, cel mai apropiat dintre discipoli şi cel dintâi erou apărător al islamului (alături de Hamza, fratele bunicului său). Ali i-a slujit Profetului şi drept conducător de oşti, misionar, diplomat şi secretar administrativ. Se spune că, în timp ce pregătea trupul Profetului pentru înmormântare, durerea lui s-a transformat în mod spontan în versuri:

Fie ca părinţii mei să fie jertfiţi pentru tine, Mesager al lui Dumnezeu.
Cu tine a venit sfârşitul morţii
Care nu s-ar fi putut termina cu moartea nici unei

alte persoane. Lanţul profetismului s-a rupt.

Veştile de la Cel Nevăzut nu mai vin.

Revelaţiile celui Atotputernic nu ne mai sunt date.

Ai adus oamenilor mesajul speranţei.

Le-ai arătat calea cea dreaptă.

Ai stabilit o ordine nouă.

Tu eşti salvatorul neamului omenesc.

Tu ai adus egalitatea între oameni.

Tu ai deschis calea unei schimbări.

Tu erai călăuza noastră pe când erai viu.

Tu ne vei fi alături şi după ce nu vei mai fi.

Dacă nu ne-ai fi spus să avem răbdare în ceasul durerii.

Ochii mei ar fi vărsat lacrimi de sânge.

Acum, că nu mai eşti, lumea întreagă şi-a pierdut lumina. Moartea ta e o pierdere a cărei măsură nu o înţelegem.

Dar ne vom resemna şi vom accepta voinţa Domnului.

De la Dumnezeu ai venit şi la Dumnezeu te-ai întors.

Fie ca sufletul tău să se odihnească în pace alături de Creatorul tău.

Până la moartea lui Mahomed viaţa lui Ali a fost fără încetare luminată de prezenţa Profetului. Erau veri primari, căci tatăl lui Ali era fratele mai mare al tatălui lui Mahomed, Abdullah, şi cele două familii erau atât de apropiate, încât formau una singură. Iar tatăl lui Ali, Abu Talib, a fost ca un tată şi pentru Mahomed când au murit pe rând părinţii şi bunicul acestuia, lăsându-l orfan la o vârstă fragedă. De la vârsta de 8 ani, Mahomed a depins în totalitate de Abu Talib în ceea priveşte hrana, adăpostul şi educaţia. Pentru că era şeic conducător al clanului, protecţia lui Abu Talib s-a

extins asupra lui Mahomed şi după ce acesta a ajuns bărbat în toată firea şi neguţător. Mai târziu, când a devenit Profet, doar protecţia continuă exercitată de Abu Talib a apărat viaţa nepotului şi pe cea a adepţilor săi. Verii lui Mahomed din această familie îi vor fi fraţi şi surori: Talib era cam de-o vârstă cu el, Aqil ceva mai tânăr, la fel ca şi singura fată a clanului Fakhita (de care adolescentul Mahomed s-a îndrăgostit), în timp ce Jafar era răsfăţatul familiei. Ali a venit după aceea, o jumătate de generaţie mai târziu după fraţii şi surorile sale. Când s-a născut Ali, Mahomed avea 29 de ani şi era deja căsătorit cu Khadidja de patru ani. În jurul naşterii lui Ali se vor broda legende. Se spune că mama sa tocmai oficia la Meca ritualul înconjurării altarului sfânt de la Kaaba când au început durerile facerii, şi astfel a fost nevoită să folosească drept adăpost templul lui Dumnezeu ca să-l aducă pe lume pe Ali. O altă poveste spune că Ali nu ar fi deschis ochii până când nu a fost aşezat în braţele vărului său, Mahomed, şi că faţa acestuia a fost primul lucru pe care l-a văzut.

Când Ali era doar un copil, s-a mutat din casa tatălui său în cea a lui Mahomed. Avea 5, 8 sau 11 ani, depinde de ce sursă e luată în considerare; de aceea cronologia vieţii lui Ali nu poate fi stabilită cu exactitate, chiar dacă în ceea ce priveşte ordinea evenimentelor nu există multe îndoieli. Unele cronici susţin că tatăl lui Ali, Abu Talib, a avut probleme în afaceri şi plecarea copilului îl scăpa de grija de a mai hrăni o gură. E greu să dai crezare deplină unei astfel de poveşti, ea ar putea fi doar o denigrare la adresa priceperii în afaceri a clanului Haşim, adăugată probabil la o dată ulterioară de rivalii lor dinastici. E sigur însă că Abu Talib, şef al clanului Beni Haşim, a

continuat să fii unul dintre cei mai respectaţi şeici din Meca până la moarte; dacă ar fi fost vorba numai despre ceva atât de elementar ca hrana, Mahomed şi Khadidja – soţia sa bogată şi faimoasă pentru generozitatea ei – s-ar fi simţit onoraţi să i-o asigure, la fel ca tot restul clanului. E posibil ca Ali să se fi mutat în casa vărului său şi pentru a alina durerea familiei acestuia, pentru că, deşi cele patru fete ale lui Mahomed trăiau, toţi cei trei fii pe care Mahomed i-a avut cu Khadidja muriseră. E posibil însă ca explicaţia să fie încă şi mai simplă: poate că tânărul Ali să fi preferat să-şi petreacă timpul într-o casă plină de veri de aceeaşi vârstă cu el, mai degrabă decât în casa tatălui său, alături de fraţii lui, ajunşi deja la vârsta maturităţii. În orice caz, cele două locuinţe nu se aflau la o distanţă foarte mare una de alta, ceea ce îi permitea lui Ali să se plimbe de colo-colo, după voia inimii. Există aici un fel de simetrie fericită pentru că, aşa cum Mahomed deprinsese comerţul cu caravana ucenicind pe lângă unchiul său Abu Talib, era acum rândul lui Mahomed să-i transmită învăţătura fiului lui Abu Talib.

Aceasta este probabil perioada în care Ali a învăţat să citească şi să scrie – ceea ce nu făcea decât o minoritate bogată. Există, de asemenea, poveşti ce afirmă că Ali ar fi fost un prieten intim şi un foarte timpuriu martor al vieţii pioase a vărului său, pentru că el îi va duce mâncare şi apă lui Mahomed în peşterile în care acesta se retrăgea ca să se roage şi să mediteze, cu mulţi ani înainte de a deveni Profet. Totuşi, experienţa lui Ali în ceea ce priveşte comerţul cu caravanele se pare că a fost minimă. Când cea dintâi revelaţie a lui Mahomed s-a pogorât asupra sa, în 610, Ali era încă foarte mic. Cinci ani mai târziu,

când îngerul îi va porunci lui Mahomed să se ocupe doar de transmiterea învăţăturii – este perioada în care se presupune că Mahomed s-ar fi implicat pentru ultima oară la Meca în comerţul cu caravane –, Ali avea cam 13 ani.

Toate acestea urmau să aibă o influenţă covârşitoare asupra prestigiului pe care Ali, în calitate de conducător, avea să-l dobândească printre contemporanii săi. Nimeni nu putea pune la îndoială descendenţa lui, dar ceea ce i-a lipsit a fost o maturitate pe care să o fi dobândit participând la comerţul cu caravane care străbătea întreaga Arabie şi care l-ar fi ajutat să găsească o cale de supravieţuire în lumea aceasta foarte competitivă a negustorilor experţi în târguielile din pieţe, relaţiile cu ghizii nomazi, închirierea cămilelor, procurarea nutreţului, ca să nu mai vorbim de faptul că ştiau bine obiceiurile din Yemen, din Irakul controlat de Persia, cultura bizantină a Siriei ori cutumele din Abisinia şi din porturile de la Marea Roşie. Ali nu va înţelege până la maturitate faptul că lumea este guvernată în egală măsură de ban şi de credinţă, că până şi cel mai nobil lider militar îşi are preţul său ce poate fi măsurat în lingouri de argint, că invidia şi trădarea erau manifestări omeneşti mai des întâlnite decât compasiunea, cinstea şi iubirea de dreptate. Firea lui Ali s-a modelat într-un mediu familial excepţional, care l-a înzestrat cu multe calităţi spirituale, dar nu a făcut nicicum din el un politician înnăscut, capabil să înţeleagă venalitatea de care oamenii dau deseori dovadă.

Credinţă, Ali avea din belşug. Încă pe când era un băieţandru necopt de 15 ani, nu se ferea să-şi facă public sprijinul pentru învăţătura lui Mahomed. Şi aceasta s-a întâmplat după ce toţi înalţii demnitari ai

clanului Haşim (inclusiv tatăl şi puternicii lui unchi, cum ar fi sardonicul şi foarte experimentatul Abu Lahab şi durul erou-vânător Hamza) au stat la masă şi l-au ascultat pe Mahomed predicând, iară să ridice nici măcar unul glasul în sprijinul Profetului. Fratele mai mare al lui Ali, Jafar, se va converti mai târziu şi va deveni o figură atât de importantă în restrânsa comunitate a musulmanilor, încât va fi însărcinat cu conducerea refugiaţilor ce găsiseră adăpost în regatul creştin al Abisiniei în 616. Pentru cei rămaşi în Meca, boicotul comercial pe care majoritatea păgână l-a instituit împotriva musulmanilor şi a clanului Beni Haşim, care continua să-i protejeze, a marcat perioada de grele încercări. Uriaşa avere a soţiei lui Mahomed, Khadidja, era complet risipită la vremea aceea şi mai ştim că şi averea lui Abu Bakr scăzuse de la 50.000 la 6.000 de dirhami[3]. În anul 619, moartea lui Abu Talib şi a Khadidjei trebuie să fi fost o grea lovitură pentru tânărul Ali, care avea pe atunci 19 ani, la fel ca şi pentru mult respectatul său văr. Ali şi-a pierdut şi tatăl, şi mama adoptivă, iar Profetul şi-a pierdut tatăl adoptiv şi soţia. Versurile despre care se crede că ar fi fost compuse de Ali cu acest prilej au supravieţuit până în zilele noastre:

Fântână de lacrimi sunt ochii mei
Căci plâng pe şeful văii Bateha.
Abu Talib era numele său:
Şi plâng pentru floarea neamului femeiesc.
Khadidja era numele său;
Cea dintâi femeie ce a primit islamul;
Cea dintâi în rugăciune.

3 Dirhamul (gr. *drahme)* este o monedă arabă aflată în circulaţie şi azi cu diverse valori, în Maroc, Emiratele Arabe Unite, Libia (n.t.).

Curate erau sufletele amândurora.
Moartea lor lasă lumea pustie.
Iar de durerea despărţirii îmi trec noaptea în lacrimi.
Ei i-au fost sprijin Sfântului Profet.
Ei au fost izvorul din care islamul îşi trăgea puterea.
Plecarea lor a făcut ca întunericul să coboare asupra lumii.
De la Dumnezeu au venit şi la Dumnezeu s-au întors;
Fie ca sufletele lor să odihnească în pace.

Ultimul vers era mai degrabă o urare venită dintr-un suflet loial de fiu decât o afirmaţie. Pentru că, deşi Abu Talib a rămas întotdeauna atât protectorul nepotului lui, cât şi al celor aproximativ o sută de adepţi ai acestuia, a refuzat cu încăpăţânare să îmbrăţişeze credinţa islamică, chiar şi în ceasul morţii. Ali trebuie să se fi temut pentru soarta care îl aştepta pe Abu Talib, tatăl său nemusulman, în ciuda faptului că era atât de iubit de Profet.

Anii care au urmat morţii Khadidjei şi a lui Abu Talib aveau să fie şi mai grei pentru mult încercata comunitate a musulmanilor, astfel încât, atunci când oaza Iathrib a părut a fi un loc sigur de exil pentru musulmanii din Meca, ei au plecat într-acolo repede şi în tăcere. Ali şi Abu Bakr erau ultimii din nucleul puternic al bărbaţilor credincioşi care au rămas în Meca alături de Mahomed. Momentul critic a venit când adepţii părăsiseră oraşul Meca, iar opoziţia păgână s-a hotărât să-l doboare pe Mahomed. Au ales câte un tânăr din fiecare clan (astfel încât răspunderea pentru răzbunarea pe care vărsarea de sânge o implica să fie greu de distribuit) şi au înconjurat casa Profetului. Onoarea arabă nu le permitea să-l lovească în căminul său, considerat sacru – mai ales că era plin de femei –,

aşa că l-au aşteptat să iasă în stradă, după răsăritul soarelui. Au urmărit cu răbdare să vadă cele dintâi mişcări ale siluetei înfăşurate în pelerina lui Mahomed, care stătea în patul lui. Când aceasta s-a ridicat, şi-a dat jos pelerina, iar banda de asasini a văzut, în lumina zorilor, că înfăşurat în ea fusese tânărul Ali, şi nu Profetul cel bărbos, au înţeles că au fost păcăliţi. Mahomed fugise în timpul nopţii împreună cu Abu Bakr. Ali le-a spus că Profetul a plecat deja spre valea Iathrib (cunoscută acum sub numele Medina) – o jumătate de adevăr bine calculată, pentru că a făcut mai sigură călătoria Profetului, ce doar se ascunsese într-o peşteră din apropiere.

A fost lăsată în seama lui Ali, ultimul dintre musulmanii declaraţi ce rămăsese la Meca, încheierea ultimelor afaceri ale comunităţii de refugiaţi înainte să plece şi el spre locul de refugiu care era valea Iathrib şi a fost o călătorie eroică pe care a făcut-o de unul singur, pe jos. Când a ajuns în cele din urmă în oaza Iathrib, Profetul îi plasase deja pe adepţii săi veniţi din Meca lipsiţi complet de mijloace de subzistenţă în grija câte unui locuitor al Medinei – ce urma să le fie gazdă şi protector într-un mediu atât de diferit de cel din care proveneau. În unele cazuri aceste perechi funcţionau în mod miraculos: credinciosul musulman Sad ibn ar-Rabi din Medina i-a oferit fratelui său din Meca jumătate din averea sa şi chiar pe una dintre soţiile lui. În acest caz oferta a fost respinsă politicos. În schimb, Abder-Rahman ibn Auaf s-a interesat în mod politicos la gazda sa unde era piaţa – pentru că, fiind neguţător quraişit, ştia că avea să găsească o modalitate rapidă de a-şi câştiga existenţa din priceperea sa în ale comerţului. La sfârşitul primei zile de negoţ a adus acasă un burduf de capră plin cu unt şi brânză pe care

le-a oferit gazdei sale.

Cetăţenii din Medina aşteptau cu interes să vadă cu cine va sta Profetul, dar Mahomed nu a dorit să stabilească niciun fel de favoruri sau să exacerbeze rivalităţile şi aşa încrâncenate dintre clanuri. Aşa că a decis ca vărul său Ali, ultimul venit, să-i fie „pereche” Făcând astfel, a ales în mod conştient dezavantajul economic ce rezulta din situaţia aceasta, pentru că ei nu aveau pe nimeni care să le asigure orzul şi curmalele. Amândoi au ales sărăcia ca fiind o parte necesară a luptei lor pentru libertate religioasă. Ca să-şi câştige traiul, Ali muncea la fântâni, scoţând apă cu găleţile de piele în schimbul curmalelor – o muncă făcută de obicei cu animale de povară sau cu sclavi. Ali era mândru să se întoarcă la Mahomed şi să-şi împartă câştigul cu el la masa de seară. Mai aducea şi papură de la piaţă din care seara împletea rogojini ce puteau fi revândute apoi cu un foarte mic profit. Tot el era cel care conducea lucrările de construcţie la casa-moschee ridicată pentru Profet. Această construcţie modestă, despre care se crede că avea aproximativ 46 de metri pătraţi, a fost ridicată prin efortul, umăr la umăr atât al musulmanilor refugiaţi din Meca (*muhajirun*), cât şi al celor din Medina (*ansar*, „ajutoarele”). Există relatări potrivit cărora Ali ar fi săpat mai întâi fundaţiile pentru ziduri şi mai apoi a lucrat ca simplu cărăuş, transportând chirpici pentru zidarii calificaţi. Musulmanii cântau în timp ce lucrau: „Nu există altă lume în afara celei de dincolo, o, Doamne, îndură-te de *muhajirun* şi de *ansar”* Tot Ali a mai compus şi alte versuri ca să fie cântate: „Cei ce construiesc o moschee şi lucrează fie stând în picioare, fie aşezaţi îndură greutăţile muncii. În timp ce alţii se feresc de muncă, de teama prafului şi a durerilor. Vă spun vouă,

aceştia nu sunt egali între ei”. Este o mărturie importantă despre felul în care Ali a ajuns să fie asociat cu drepturile muncitorilor şi ale adepţilor ce aveau o credinţă fierbinte, spre deosebire de musulmanii care nu aderaseră la credinţă cu toată inima, ci se convertiseră doar de frica „prafului şi a durerilor”.

Ali nu avea asemenea temeri. Tot aşa cum îşi procura cu sudoarea frunţii sale mijloacele de subzistenţă, curând avea să fie recunoscut printre musulmani şi ca una dintre căpeteniile militare. După terminarea casei-moschee, a fost ales – împreună cu Zubayr ibn al-Awwam (tot din cercul restrâns al primilor credincioşi, însoţitorii Profetului) – să cerceteze drumurile deşertului care ar fi putut fi folosite de puternicele caravane ale quraişiţilor, la vremea întoarcerii lor din Siria la Meca, în primăvara anului 624. Aflând că vor trece pe lângă fântânile de la Badr, s-au întors degrabă la Medina, unde, după un consiliu de război ţinut de îndată, musulmanii s-au decis să încerce să intercepteze caravana. Pentru că Profetul ştia că, dacă aveau să fie capturate caravanele lor încărcate de bogăţii, va reuşi să le capteze bunăvoinţa şi să-şi facă ascultat mesajul de pace de către mândrii seniori păgâni din Meca. Cât de mică era comunitatea islamică în această perioadă de început este dovedit şi de dimensiunea armatei musulmane – doar 313 bărbaţi, dintre care numai câţiva călăreau cămile. Când s-au terminat pregătirile de război, printre cei trei viteji care au fost primii în luptă se numărau şi Ali şi unchiul său Hamza. La fel ca eroii homerici din vechime, şi-au învins adversarii şi pe aceia care încercau să le ia locul, mai-nainte ca încleştarea generală să înceapă. A fost o zi în care fraţii au fost asmuţiţi unul împotriva celuilalt. Nu e doar o metaforă, întrucât cei doi fraţi mai mari ai

lui Ali, Talib şi Aqil, au luptat în rândurile quraişiţilor păgâni. Trupul celui dintâi a fost identificat printre cei şaptezeci de morţi din prima zi, iar al doilea a fost găsit printre prizonierii care mai apoi aveau să fie generos răscumpăraţi. Când s-a împărţit prada, Ali a câştigat o cămilă, o sabie şi o preţioasă armură. Mai câştigase, de asemenea, şi o formidabilă reputaţie de spadasin, iar Profetul l-a lăudat în public pe tânărul său văr ca fiind „Haider-I-Karrar" – adică „leul care se întoarce iar şi iar în luptă" Este prima bătălie atestată la care Ali a luat parte, deci e limpede că Ali trebuie să fi fost instruit şi antrenat continuu, de tânăr, în arta războiului.

Ali se simţea acum destul de încrezător ca să se ocupe de una dintre marile pasiuni ale vieţii sale, dragostea ce i-o purta verişoarei sale Fatima, fata cea mică a Profetului, o femeie pe care o cunoştea la fel de bine ca pe o soră. În această privinţă, ca şi în multe altele, Ali a urmat, fără să fie conştient, modelul pe care i-l oferise Mahomed: acesta, pe când era tânăr, se îndrăgostise de verişoara sa Fakhita – chiar dacă fusese considerat prea sărac pentru a-i fi dată mâna fetei. Mama lui Ali a fost solul trimis la Mahomed pentru o sarcină atât de delicată, mai ales că Profetul refuzase deja două cereri în căsătorie pentru Fatima, una venită de la Abu Bakr şi alta de la Omar. De data aceasta Mahomed a înştiinţat-o pe Fatima despre această propunere. E aproape sigur că ştia răspunsul chiar mai-nainte de a pune întrebarea. Fatima a răspuns coborând privirea în pământ şi păstrând tăcerea. Ea nu semăna cu celelalte surori mai mari ale ei. Încă din copilărie se dedicase total activităţilor spirituale ale tatălui său. Singurul credincios de vârsta ei care înţelegea această cufundare totală în islam era vărul său, ce crescuse la ei în casă. Ali împărtăşea şi

iubirea lui Fatima pentru mama ei, Khadidja, şi aceasta a constituit o altă verigă care i-a unit pe cei doi – mai ales după ce Profetul şi-a luat şi alte neveste.

Ali nu avea totuşi niciun fel de avere, nimic din care să poată să-i facă miresei obişnuitele daruri în bijuterii sau să achite cheltuielile de nuntă. Din fericire, prinţul neguţător Usman a intrat în scenă în acest moment. Evaluând cu generozitate preţul armurii proaspăt câştigate de Ali, a insistat să o cumpere pentru suma de 500 de dirhami. Patru sute puteau fi deci puşi deoparte pentru răscumpărarea Fatimei, iar o sută aveau să rămână pentru restul cheltuielilor. Mai târziu, Usman i-a făcut cadou armura, ca dar de nuntă. Ali s-a simţit jignit de o astfel de generozitate şi a refuzat darul, deşi Usman (care era, la fel ca şi Ali, unul dintre primii credincioşi şi acum devenea şi cumnatul său) a insistat răbdător până când l-a convins pe Ali să accepte armura înapoi ca un dar făcut în numele lui Dumnezeu. Cu mult farmec, Usman i-a explicat: „O să stea şi o să ruginească în casa unui neguţător cum sunt eu, în timp ce, aflându-se în proprietatea lui Ali, ar putea aduce mari foloase cauzei pe care amândoi o slujim”.

Căsătoria a fost oficiată chiar de Profet, care a ţinut şi o scurtă predică după rugăciunea comună de la final: „Acum, ascultând voinţa lui Dumnezeu, voi săvârşi căsătoria dintre Fatima şi Ali şi vă voi ruga pe toţi să fiţi martori că i-am dat-o lui Ali pe Fatima pentru 400 de monede de argint. Fie ca Dumnezeu să împlinească dragostea dintre ei, să-i binecuvânteze, să le purifice urmaşii şi să facă din ei izvor de înţelepciune şi de binecuvântări dumnezeieşti” Binecuvântările lumeşti au fost prea puţine. În cel dintâi an al căsătoriei lor, Ali a continuat să lucreze cu ziua, în timp ce Fatima

măcina orz pentru alte familii. Nu era timp destul într-o zi ca să spele hainele cu regularitate sau să adune vreascuri şi să poată ţine focul aprins în cămin. Chiar şi în pat, sărăcia lor se făcea simţită. Păturile lor nu erau suficient de mari pentru a acoperi trupul de războinic al lui Ali, aşa că trebuia să se hotărască dacă să lase neacoperite picioarele sau capul şi umerii. Fatima, a cărei copilărie petrecută la Meca trebuie să fi fost plină de tot confortul pe care o gospodărie de quraişit bogat îl putea oferi, mergea acum la culcare cu umerii învineţiţi de căratul apei de la fântâni şi cu mâinile pline de băşici de la învârtitul pietrei de râşniţă. Când i-a cerut ajutor tatălui său, acesta i-a oferit lucrul cel mai preţios pentru el: mai multe rugăciuni.

Khadidja şi Fatima reprezintă arhetipurile fundamentale ale femeii musulmane. Atât pentru musulmanii şiiţi, cât şi pentru cei sunniţi ele reprezintă modele ale femeii aproape perfecte. Fatima a fost întotdeauna unul dintre cele mai răspândite nume date fetelor în lumea musulmană. Învăţaţii vor face ceva mai târziu speculaţii asupra originii preislamice a numelui ei. *Fatima* provine din verbul *fatima,* care înseamnă „a înţărca un copil”. Acesta a fost privit ca un semn. Exemplul Fatimei îi va ajuta pe oameni să se „înţarce” de la lumea materială şi să se ocupe de ceea ce contează cu adevărat, lumea de dincolo. Cinstirea enormă de care se bucură poate fi privită uneori ca nepotrivită cu o religie monoteistă atât de strictă. Cea mai respectată universitate islamică, Al-Azhar, din Cairo, a fost numită în cinstea ei. Cu titluri ca Al-Mubarakah („cea binecuvântată”), Az-Zakiyah („cea preacinstită”), As-Siddiqah („cea dreaptă”), Ar-Radiyah („cea mulţumită”), Al-Muhaddithah („cea plină de elocinţă”), Az-Zahra („cea înfloritoare”) şi al-Tahirah

(„cea pură”), este uşor de înţeles de ce cultul Fatimei a fost adesea comparat cu cel al Fecioarei Maria. Analogia este cu atât mai evidentă cu cât există o mulţime de similarităţi: Fatima, la fel ca Fecioara Maria, avea o mamă foarte respectată (Khadidja şi, respectiv, Sfânta Ana, mama Fecioarei Maria); fiecare din ele a dat naştere unui băiat minunat destinat unei morţi sacrificiale eroice (Husayn şi, respectiv, Iisus), în timp ce alt copil era sortit să le supravieţuiască (Hasan şi, respectiv, Sfântul Iacob*) şi să zămislească alţi copii[45].

Curajul dovedit de Ali în timpul bătăliei de la Badr n-a fost uitat. Când Profetul a dorit să izoleze clanul Beni Qaynuqa (unul dintre clanurile ebraice bogate din Medina, care se pricepea la prelucrarea metalelor), l-a ales pe Ali să conducă operaţiunea. Trebuia să fie rapidă, fără vărsare de sânge şi extrem de eficientă, pentru ca rolul lui Mahomed ca arbitru în comunitatea din oază să fie recunoscut, aşa cum se stabilise prin jurământul de la Aqaba. Tânărul Ali a ţinut fortăreaţa clanului Beni Qaynuqa sub un asediu atât de strâns, încât în două săptămâni acesta a fost obligat să ceară pace. A fost o victorie tactică, fără pierderi, care cerea disciplină şi o mână sigură de organizator, pentru că, deşi Ali avea sub comanda sa şi câţiva *ansar* (musulmani din Medina), în fapt el a răsturnat unul dintre cele mai puternice clanuri sprijinindu-se pe o forţă alcătuită dintr-o mână de refugiaţi ce aveau doar

---

4* Afirmaţie făcută în baza teoriei frecvente mai ales în lumea protestantă creştină potrivit căreia Fecioara Maria a avut şi alţi copii în afară de Iisus (n.r.).

5 Uneori au apărut momente în care cele două figuri au fuzionat pînă la identificare. La altarul Fecioarei din Fatima - în Portugalia, o ţară catolică ce a absorbit multe aspecte musulmane venite din trecutul maur - o femeie divină le-a revelat profeţii unor păstori copleşiţi de veneraţie.

o experienţă de trei ani de vieţuire în oază. După ce membrii clanului Beni Qaynuqa au fost expulzaţi, pământurile lor au fost împărţite refugiaţilor săraci din Meca; aceştia în sfârşit aveau să aibă în proprietate grădini şi livezi de palmieri – şi, de acum înainte, nu aveau să mai fie o povară pentru musulmanii din Medina ce avuseseră rolul de gazdă-pereche.

Ali nu avusese niciodată o astfel de gazdă şi trebuie să fi fost încântat că putea de acum să scoată apă ca să-şi irige grădina proprie şi să nu mai lucreze pentru alţii. Surplusul de hrană şi de siguranţă venise la timp. Fatima era însărcinată şi urma să nască cel dintâi copil, pe Hasan, în 625, iar un an mai târziu avea să aducă pe lume încă un băiat, pe Husayn, urmaţi de două fete, Zaynab şi Umm Kulthum. Hasan şi Husayn au fost singurii urmaşi de gen masculin ai Profetului Mahomed. În societatea tradiţionalistă a Arabiei, naşterea lor avea să facă să crească încă şi mai mult enorma stimă de care părinţii lor se bucurau deja. La fel de firesc era şi ca soţiile lui Mahomed ce nu aduseseră pe lume niciun copil să fie în sinea lor un pic invidioase – chiar dacă împărtăşeau bucuria adusă de venirea pe lume a acestor copii din spiţa iubitului lor Profet. Copiii au fost încă un motiv de sporire a ostilităţii ce avea să se nască între Aişa şi Ali.

În bătălia de la Uhud, din 625, în urma căreia armata musulmană avea să fie înfrântă de păgânii din Meca, Ali nu poate fi învinovăţit de nimic. Pentru că, încă o dată, fusese ales să fie unul dintre cei trei apărători ai musulmanilor care îi provocau în mod individual pe războinicii adversarilor la o luptă ca preludiu la bătălie. A rămas pe poziţii atunci când aproape toţi camarazii săi au rupt rândurile în momentul în care cavaleria quraişiţilor i-a atacat; într-adevăr, exemplul său

personal a făcut ca el să fie un conducător în jurul căruia un nucleu neînfrânt a continuat să lupte. Tot aşa cum despre David şi Saul se spune că au ucis mii şi zeci de mii de duşmani, nu trebuie neapărat să luăm de bune relatările ulterioare care pretindeau că Ali ar fi omorât în acea zi două sute de inamici. Mult mai impresionantă decât aceste statistici umflate este amintirea faptului că cele două doici din casa Profetului (Umm Salim şi Umm Atiya) nici nu îndrăzneau să panseze cele 63 de răni pe care Ali le primise în acea zi. După bătălie, Ali a fost îngrijit de Profet. În timp ce rănile îi erau curăţate, s-a rugat cu dinţii scrâşnind: „Dumnezeu să-mi dea putere ca să duc suferinţa aceasta, căci cu adevărat doar prin bunăvoinţa lui Dumnezeu am avut curaj să lupt în ciuda rănilor primite şi să nu părăsesc bătălia" Ca o încuviinţare a acestor cuvinte, Mahomed l-a numit „Asad Allah" – „Leul lui Dumnezeu" –, iar în oază poeţii cântau pe străzi:

Nu există sabie mai puternică decât cea a lui Ali
Şi nu există tânăr mai vrednic decât Ali.

În 627, când Medina a fost asediată de o coaliţie formată de cei din Meca cu triburile beduinilor păgâni, Ali a avut iar de jucat un rol militar. El a fost unul dintre comandanţii unor trupe însărcinate cu săparea unui şanţ cu apă, de apărare, şi mai apoi cu supraveghehera apărării lui. De-a lungul asediului care le-a pus la încercare forţa morală, musulmanii au fost, din punct de vedere tactic, permanent în defensivă. Nu la fel au stat lucrurile şi după încheierea bătăliei. Ultima enclavă evreiască din Medina (care fusese în legătură cu asediatorii – chiar dacă nu rupsese

rândurile) a fost asediată de musulmani. Se pare că Ali a condus blocada care în 25 de zile i-a făcut pe evrei să se predea – e posibil ca soluţia să fi fost grăbită de un atac bine plănuit, pornit la miezul nopţii asupra *atam-ului* lor. Pentru că nici nu negociaseră, nici nu încercaseră să spargă blocada, membrii clanului Beni Qurayzah erau acum complet lipsiţi de apărare. Sentinţa aspră pronunţată de Sad ibn Muadh (căpetenie a unui clan din Medina, care încă de la început fusese aliatul lor) avea să fie aplicată de Ali. El şi Zubayr ibn Al-Awwam (unul dintre primii adepţi, de care vom auzi mai mult mai târziu) au supravegheat luarea ca sclavi a 600 de femei şi copii şi au organizat execuţia tuturor bărbaţilor din clanul Beni Qurayzah – aproximativ două sute dintre ei au fost decapitaţi chiar în acea noapte, iar trupurile le-au fost aruncate în şanţurile ce fuseseră săpate de-a lungul pieţei lor. Ali şi Zubayr, pe lângă faptul că au mânuit ei înşişi spada, au avut grijă ca măcar doi bărbaţi din clanul Beni Qurayzah să fie ucişi de câte un reprezentant al fiecărui clan important şi subelan din Medina – în aşa fel încât întreaga oază să-şi aibă partea sa de vină pentru sângele vărsat. O asemenea noapte trebuie să fi pus la încercare până şi hotărârea celor mai credincioşi, deşi, încă o dată, o parte relativ mică dintre cei ce-şi declarau deschis apartenenţa la islam vor avea de câştigat din confiscările şi redistribuirile proprietăţilor evreieşti. Probabil că, după distrugerea clanului Beni Qurayzah, Fatima a primit o fată care să o ajute să-i crească pe Husein – pe atunci în vârstă doar de 1 an – şi pe Hasan, ce trebuie să fi avut 2 ani. Străvechea practică a quraişiţilor de a lua o doică pentru copii dintre femeile din triburile beduine din deşert nu era posibilă în asemenea vremuri de război.

De-a lungul unei perioade de opt ani, din 622 până în 630, războiul a continuat prin raiduri şi contraraiduri între oaza Medinei şi zonele din jur. Ali nu pare să fi jucat aici un rol major. Profetul a condus multe campanii şi a numit comandanţi dintre cei ce îi erau apropiaţi. Zayd a fost favorizat mai mult decât oricare altul şi a fost cel mai adesea numit comandant. El s-a menţinut în afara sistemului de clanuri al quraişiţilor şi, ca atare, nu putea nutri ambiţii politice nepotrivite; într-adevăr, statutul lui de fost sclav al lui Mahomed (deşi mai târziu a fost adoptat) ar fi fost un dezavantaj într-o lume în care poziţia socială avea o asemenea importanţă, aşa cum era lumea arabilor din deşert. (Zayd crescuse în corturile tribului Kalb din nordul Siriei. Fusese capturat într-un raid de către războinicii Beni Qayn, care l-au vândut la licitaţia din Meca, la târgul anual de la Ukaz. A intrat în casa Profetului la vârsta de 15 ani ca sclav – ca dar de nuntă de la Khadidja, soţia Profetului.) Mahomed putea să aibă încredere în justeţea acţiunilor lui Zayd şi chiar să intuiască ceea ce urma acesta să facă – pentru că Profetul îl instruise personal pe vremea când erau implicaţi în comerţul cu caravane. Nu am găsit niciun fel de indiciu despre sentimentele lui Ali faţă de Zayd şi invers, chiar dacă au crescut împreună în casa lui Mahomed, îl iubeau ca pe un stăpân şi ca pe un tată adoptiv, cu mulţi ani înainte să îl venereze şi ca Profet al lui Dumnezeu. Este posibil ca diferenţa de vârstă şi experienţa mult mai mare a lui Zayd în comerţul cu caravane şi în probleme de conducere să fi contrabalansat ştiinţa de carte a lui Ali, faptul că era recunoscut ca poet, orator sclipitor şi îndrăzneţ spadasin. În timp ce Ali era plin de zel, Zayd era fratele mai mare şi mai prevăzător. În mod obligatoriu, Zayd

trebuie să fi fost puţin mai rezervat, fie şi numai ca să se protejeze de aluzii acide cu privire la perioada când fusese sclav, şi vorbea măsurat, mai ales în comparaţie cu beduinii impulsivi aflaţi sub comanda lui. Era, de asemenea, o persoană în care îţi puteai pune toată nădejdea, iar planurile sale erau extrem de amănunţite. Ne putem întreba ce s-ar fi întâmplat dacă Zayd nu ar fi fost ucis în bătălia de la Mutah, chiar înainte de moartea Profetului. Pentru că, dacă „fraţii" Ali şi Zayd ar fi fost uniţi, e greu de imaginat că cineva, inclusiv Abu Bakr şi Omar, ar fi candidat pentru Califat împotriva lor... şi poate că atunci islamul nu ar fi cunoscut nicio schismă. Chiar şi Aişa, aşa mândră cum era pentru că tatăl ei ajunsese cel dintâi calif al islamului, gândea astfel, pentru că a spus: „Nu s-a întâmplat niciodată ca Sfântul Profet să-l trimită pe Zayd în bătălie altfel decât ca să comande. Dacă ar mai fi fost în viaţă la vremea la care Profetul a murit, cu siguranţă că Sfântul Profet l-ar fi ales să-i fie calif" Omar pare să fi fost şi el de acord în această privinţă când, câţiva ani mai târziu, îi explica fiului său cu toată sinceritatea că Profetul îl iubea pe „Usama mai mult decât te iubea pe tine şi îl iubea pe tatăl acestuia [Zayd], mai mult decât îl iubea pe tatăl tău [Omar]".

Dar să ne întoarcem de la speculaţie la evenimente cunoscute: Profetul i-a încredinţat doar lui Ali comanda unei misiuni în 627, dar în acelaşi an lui Zayd i se încredinţaseră şapte asemenea misiuni. În lunile de iarnă, Ali a condus în afara oazei Medina o armată de vreo sută de războinici călare. Nu au plecat pe ascuns, ci cu mult zgomot sub masca unei forţe care urma să protejeze o caravană comercială – deşi, imediat ce s-au aflat în siguranţă, acolo unde nu puteau fi văzuţi, au plecat spre nord într-o serie de marşuri forţate

nocturne spre Fadak. Intenţia nu era de a face un raid în această oază (care avea să fi cucerită abia în anul următor), ci mai ales de a neutraliza triburile de beduini care dominau această zonă a deşertului. Au capturat un membru al tribului Beni Sad şi Ali l-a folosit pe acest tânăr ca să-i conducă acolo unde triburile îşi aveau întinse corturile. Raidul care a urmat i-a prins pe cei din clanul Beni Sad total nepregătiţi, iar după înfrângere şeicii tribului au mărturisit solemn Islamul, şi Ali a adus înapoi în Medina 100 de cămile şi 2000 de capre. O cincime din pradă i-a fost dăruită Profetului, iar restul a fost împărţit între războinici. În registrul oficial al campaniilor Profetului (una dintre primele surse istorice), expediţia este notată sub numele de „Sariya-i-Fidak".

Fără îndoială, a fost considerată o operaţiune încununată de succes, în comparaţie cu bătălia ce avea să vină trecea drept un mărunt incident. Pelerinajul exaltat al Profetului la Meca în primăvara următoare (aruncându-se în braţele păgânilor ostili care încă guvernau oraşul) a scos la iveală multe calităţi personale ale însoţitorilor săi de seamă, mai ales în timpul negocierilor care au dus la armistiţiul de la Hudaibiya. Abu Bakr şi-a dovedit sprijinul constant, Omar a susţinut o combativitate mai mare, în timp ce Usman a fost ales de soldaţi drept cel mai bun diplomat din comunitatea musulmană. Ali şi-a dezvăluit şi o altă latură a naturii sale, acţionând în calitate de secretar personal al Profetului. El a fost cel ce a scris proiectul de tratat, a schimbat nenumărate clauze în timpul negocierilor, pentru că era suficient de familiarizat cu gândirea Profetului ca să înţeleagă că formula implicită „recunoaşterea Medinei islamice", care a fost acceptată de păgânii din Meca în tratat, era

un triumf (atât pentru pace, cât şi pentru politica pragmatică) ce eclipsa una sau două clauze mărunte cu care aceştia nu erau de acord.

La numai două luni după ce a fost semnat tratatul de la Hudaibiya, Ali se întorcea iar la mult lăudatul său rol de mare războinic al islamului, chiar dacă Zayd deţinea un rang militar mai mare decât al lui. În campania împotriva clanurilor din Khaybar, a fost în mod oficial ales de Profet ca să acţioneze ca apărător al islamului şi i-a fost dat un stindard de luptă nou – cu vulturul ce fusese făcut dintr-o mantie a tinerei şi preaiubitei neveste a lui Mahomed, Aişa. Era aceasta o simplă coincidenţă sau Profetul încerca discret să repare relaţiile ce se răciseră între Aişa şi Ali?

Mahomed a rămas comandantul general al acestei expediţii la care nu au participat decât cei 1 400 de războinici ce îl urmaseră la Hudaibiya. Cucerirea oazei Khaybar, la fel ca şi campania de răspândire a credinţei, avea să fie răsplata pentru cei ce îşi dovediseră credinţa în conducerea sa. La Khaybar nu avea să fie o acţiune plănuită, ci doar o serie de asedii, iar unele fortăreţe aveau să înfrunte atacurile simultane ale forţelor musulmane, în timp ce altele aveau doar să fie luate cu asalt de detaşamente mai mici. Forturile al-Watih şi al-Sulalim erau foarte bine apărate şi au rezistat zece zile, respingând cu succes atacurile conduse de Abu Bakr şi Omar. Când a venit rândul lui Ali să fie comandant, s-a întâmplat ca sub atacul său fortăreaţa să cedeze – până atunci nu participase deloc la lupte pentru că avusese o infecţie la ochi. Mulţi ani mai târziu, când unul dintre soldaţi va povesti luptele grele corp la corp din acea zi, îşi va aminti: „Am plecat cu Ali atunci când Apostolul l-a trimis cu flamura sa, iar când s-a apropiat de fort,

garnizoana a ieşit ca să se lupte cu el. Un evreu l-a lovit în aşa fel încât i-a căzut scutul din mână, aşa că Ali a apucat o uşă a fortului şi a folosit-o ca scut. A ţinut-o în mână şi a luptat astfel până când Dumnezeu i-a dăruit victoria, după care, când lupta s-a încheiat, a aruncat-o cât colo. Îmi amintesc că eu împreună cu alţi şapte am încercat să mişcăm acea uşă şi n-am putut”
În timpul campaniei de la Khaybar au avut loc câteva lupte cu evrei puternici, rămase în legendă, cum ar fi duelul dintre războinicul poet cunoscut sub numele Marhab care a ieşit din fortăreaţă declarând cu îndrăzneală înainte de a fi ucis de un războinic musulman:

Khaybar ştie că eu sunt Marhab.
Un luptător de temut înarmat până în dinţi.
Cu spada mea acum străpung şi acum tai.
Precum leii când atacă furioşi.
Nici cel mai vajinc dintre războinici nu poate ţine piept iureşului meu;
Tărâmul în care m-am născut nu poate fi invadat.

Succesul campaniei duse împotriva oazei Khaybar (şi supunerea paşnică a oazei învecinate, Fadak) a făcut ca sărăcia să ia sfârşit pentru musulmani. Căci nu numai că au obţinut o pradă bogată (iar multe tinere au fost luate ca sclave), ci, de acum încolo, jumătate din recolta celor două oaze avea să fie trimisă ca tribut la Medina – iar totul a fost împărţit cu grijă de Profet în 1 800 de părţi, câte una pentru fiecare dintre cei 1 400 de războinici care îl însoţiseră în această expediţie, şi cu un surplus din pradă pentru încă 200 de călăreţi. Mai mult decât atât, câteva câmpuri le-au fost rezervate membrilor familiei sale, precum şi pentru

Aişa, Fatima şi Ali. Produsele oazei Fadak, care se predase fără ca terenurile ei să fie călcate în picioare de „cai sau de cămile”, au devenit sursa de venit particulară a Profetului, a cărui familie era tot mai numeroasă. De acum înainte, Ali şi soţia acestuia, Fatima, aveau să primească o raţie anuală în fiecare toamnă, formată din câţiva saci de curmale şi orz, acest venit variind în fiecare an în funcţie de recoltă şi de grija cu care se făcea evaluarea.

Anul următor, 629, avea să fie un moment şi mai important pentru schimbările din viaţa lui Ali. Comunitatea musulmană se transformase de-acum, treptat, dintr-un grup asediat de refugiaţi într-o putere în ascensiune în Arabia Centrală. Dezertarea unor comandanţi militari de vază ai păgânilor din Meca, asemenea lui Khalid ibn al-Walid şi Amr ibn al-As, şi trecerea lor de partea musulmanilor le-ar fi putut părea celor care timp de decenii fuseseră atacaţi, agresaţi şi persecutaţi de ei acte de oportunism. Campania din acea toamnă şi ambiţioasa înaintare spre nord în străvechile teritorii ale regatului ghassanid aveau să se sfârşească cu o înfrângere. Fiul adoptiv al Profetului, Zayd, avea să fie iar numit conducător, dar, în bătălia de la Mutah, a murit „din pricina rănilor provocate de suliţele duşmanului” Conducerea a fost preluată de fratele mai mare al lui Ali, Jafar, care a luat „stindardul şi a luptat până când a fost înconjurat şi atunci a sărit de pe iapa sa bălţată, i-a tăiat tendoanele şi a luptat până când a fost şi el ucis”. Ali nu se afla printre cei 3.000 de soldaţi pe care Zayd îi condusese spre nord şi astfel i-a fost dat lui Khalid, unul dintre proaspăt convertiţii musulmani, să câştige faimă organizând întoarcerea în siguranţă a armatei. Odată întors la Medina, Khalid avea să fie salutat de Profet ca fiind

„sabia lui Dumnezeu”.

În 630, când Profetul şi-a condus armata la Meca, Ali a fost cel care a purtat stindardul islamului – chiar dacă asta însemna că nu i se ceruse să fie unul dintre cei patru conducători militari din acea zi. Când a venit însă vorba să fie curăţată Kaaba de toţi idolii, Ali a fost singurul căruia i s-a făcut onoarea de a fi alături de Profet la îndeplinirea acestei sarcini. Conform tradiţiei, a fost silit să stea pe umerii Profetului ca să cureţe rafturile de sus din sanctuar – şi, mult mai târziu, Ali avea să-şi amintească de acele momente când simţise că avea puterea să ajungă până la ceruri. Această curăţire a fost apoi extinsă în zonele înconjurătoare, pe măsură ce sanctuarele rurale erau distruse de bande de călăreţi musulmani. Khalid, singurul dintre cei patru comandanţi care a vărsat sânge în timpul ocupării cetăţii Meca, s-a dovedit încă o dată foarte eficient când i s-a încredinţat sarcina de a distruge templele păgâne ale beduinilor nomazi Banu Jazaima – dar a depăşit măsura când i-a ucis pe unii dintre vechii lui duşmani, chiar şi după ce ei se convertiseră oficial şi depuseseră armele. Pentru a îndrepta situaţia, Profetul l-a trimis pe Ali să fie adevăratul ambasador al islamului. Ali le-a plătit mai întâi sângele vărsat cu bani, după care a locuit printre ei ca misionar, explicându-le cu răbdare detaliile practice ale noii religii şi misiunea sa profundă. Generozitatea lui Ali a fost atât de mare, încât „a plătit răscumpărare chiar şi pentru blidul unui căţel” şi pe urmă a plătit încă şi mai mult pentru „pretenţii de care nici ei şi nici el nu ştiau nimic”.

Ceva mai târziu, în acelaşi sezon de campanii, Ali va pleca iar la război. Mai întâi, ca soldat în bătălia de la Hunayn, unde armata musulmană, de acum foarte

mare (ce crescuse prin încorporarea tuturor noilor musulmani convertiţi după capturarea cetăţii Meca) aproape a fost pusă pe fugă de un atac-surpriză al beduinilor. Pe urmă, la asediul cetăţii Ta'if, care (spre deosebire de Khaybar) era bine apărată de locuitorii ei. Ei aveau nişte maşinării ce puteau arunca fier topit asupra atacatorilor şi erau arcaşi foarte pricepuţi – astfel încât musulmanii au trebuit să ridice asediul după ce au ajuns să aibă un număr de victime extrem de mare. În ciuda acestei întorsături, curând avea să devină limpede faptul că oaza Medinei era de-acum capitala unei stat al Arabiei Centrale aflat în continuă expansiune şi triburile aveau să trimită solie după solie la Profet pentru a încheia pace. A fost o vreme în care însoţitorii Profetului au fost extrem de activi, căci trebuiau să-i instruiască pe soli în materie de islam. Membrii unei astfel de delegaţii erau foarte îngrijoraţi de faptul că, deşi purtau cele mai frumoase podoabe de aur pe care le avuseseră şi aveau cele mai grozave haine de mătase, Profetul nu se ostenea nici măcar să-i salute şi cu atât mai puţin să-i primească în audienţă. Lui Ali i s-a făcut milă de ei (erau din vechea dinastie Kinda) şi le-a explicat că Mahomed asocia o asemenea bogăţie ostentativă cu puterea lui Satan prin care îi ispitea pe muritori şi-i făcea să fie invidioşi, lacomi şi certăreţi. Când, a doua zi, au apărut în haine albe, simple, de bumbac, au fost de îndată salutaţi de Profet şi poftiţi să-i stea alături.

Profetul şi-a continuat şi tactica de a trimite raiduri misionare prin care îndemna triburile de beduini să-i asculte mesajul. În luna august a anului 630, lui Ali i s-a încredinţat comanda a 150 de călăreţi şi a fost trimis pe teritoriul tribului Tai ca să distrugă altarele păgâne. Tribul Tai (numit şi Beni Tayyi pe hărţile tribale ale

vechii Arabii) încă mai strălucea în virtutea faimei bătrânului său şef, Hatim al-Tai. Acesta devenise o legendă în toată Arabia datorită generozităţii nesăbuite cu care trata călătorii şi a fost salutat de Profet ca fiind un musulman natural, deşi murise mai înainte de a avea şansa să asculte mesajul lui Mahomed. Fiul lui Hatim, Adi, conducea acum tribul Tai, dar evita să intre în conflict cu banda înarmată a lui Ali printr-o retragere prudentă sub protecţia Siriei bizantine. Ca atare, Ali a putut să adune tribul rămas fără conducători şi turmele sale şi să le ducă înapoi, la Medina. Profetul, în onoarea bunătăţii naturale preislamice a lui Hatim, avea să elibereze mai apoi toţi prizonierii. Acest gest cavaleresc a câştigat inimile celor din tribul Tai, care au fost încântaţi că Profetul procedase astfel în semn de respect pentru reputaţia vestitului lor şef de trib. La timpul potrivit, aveau să se întoarcă în Medina ca să asculte predicile lui Mahomed.

Chiar la sfârşitul anului 630, care a fost plin de evenimente, Profetul era hotărât să conducă o altă expediţie militară spre graniţa Siriei bizantine, acolo unde Zayd murise cu un an înainte. Echiparea acestei forţe a pus la grea încercare resursele statului musulman aflat în creştere – până într-atât încât Profetul a trebuit să facă apel la adepţii săi pentru fonduri din care să hrănească, să echipeze şi să procure cai pentru o forţă armată ce avea să numere 20.000 de bărbaţi. Ali a fost lăsat acasă ca să aibă grijă de familia şi gospodăria Profetului, dar s-a supărat atât de tare din pricina bârfelor iscate de absenţa lui – pe străzi se vorbea cum că ar fi devenit o povară şi că Mahomed ar fi vrut să scape de el –, încât s-a hotărât şi a plecat de îndată înveşmântat în armură şi călare ca să-i ofere stăpânului său serviciile. Fapta dezvăluie o

ciudată sensibilitate a lui Ali care mai mult decât oricine altcineva ar fi trebui să aibă o asemenea siguranţă de sine, încât să se ridice deasupra unor astfel de denigrări. Mahomed l-a asigurat de îndată pe Ali: „E o minciună. Nu te-am luat la război din pricina a ceea ce am lăsat acasă. Aşa că du-te înapoi şi ţine-mi locul în familie şi ai grijă de familia ta. Nu te mulţumeşte, Ali, să fii pentru mine ceea ce a fost Aaron pentru Moise, atâta doar că după mine nu va mai fi alt profet?" Comparaţia acoperea mai multe niveluri, şi pentru că Moise nu a avut copii în timp de Aaron a fost trunchiul cel mândru din care se trage toată genealogia Israelului. Multora li s-a părut chiar că Ali a fost desemnat astfel ca moştenitor.

În primăvara următoare, Abu Bakr a fost ales să-i conducă pe musulmani în pelerinajul de la Meca, deşi, după ce caravana a plecat, Profetul a avut o revelaţie pe care ar fi vrut să o cunoască toţi pelerinii din Arabia. Ali a primit sarcina să ajungă din urmă caravana – ceea ce a şi făcut, călare pe cea mai rapidă cămilă a Profetului, una ce avea urechile tăiate. Când l-a ajuns din urmă pe Abu Bakr, a fost întrebat dacă „a venit să dea ordine sau să le transmită" – atât de obişnuiţi erau toţi însoţitorii lui Mahomed să accepte de îndată o schimbare în structura de comandă. Din asemenea întâmplări se vede limpede că nu exista niciun sistem ierarhic printre aceştia – care erau cu toţii în orice clipă la dispoziţia Profetului, gata să conducă sau să se supună. Ali a răspuns că el a venit doar cu încă un verset din Coran pe care avea poruncă să-l citească pelerinilor adunaţi pe câmpia de la Mina. Aceasta este revelaţia care îi oprea pe păgâni să mai participe la pelerinaj din anul următor şi, de asemenea, interzicea şi vechea tradiţie a dezbrăcării în pielea goală în timpul

ritualului ocolirii dealurilor şi a altarului.

Mai târziu, în acelaşi an (631), mesagerii lui Mahomed au adus înapoi cu ei actul de supunere a poporului din Oman la fel ca şi pe cel al multor alţi prinţi şi şefi de trib care guvernau în văile şi regatele muntoase din Yemen. Având acum un public binevoitor, Profetul nu prea mai avea nevoie de armată şi cu atât mai puţin de război. Pe cel dintâi misionar l-a instruit astfel: „Lucrează cu blândeţe, iar nu cu asprime; du vestea cea bună şi nu-i respinge pe oameni. Te duci la un popor care are scripturi şi care o să te întrebe de cheile raiului. Spune-le că este mărturia noastră că nu există alt dumnezeu afară doar de Dumnezeu, şi că nimeni nu-I stă alături". Khalid, care a fost trimis să supună faimosul oraş yemenit Najran cu 400 de călăreţi, a primit ordine clare să-i „invite, trei zile mai-nainte de a-i ataca, să se alăture islamului". Khalid a urmat cu stricteţe instrucţiunile primite de la Mahomed şi a trimis un raport: „S-au supus şi nu s-au luptat şi acum stau printre ei ca să le transmit învăţătura apostolilor privitor la ce este şi ce nu este îngăduit şi să-i învăţ care sunt temeiurile islamului..."

Cinci luni mai târziu, Ali a fost trimis în fruntea a 300 de soldaţi să treacă prin Najran, de acolo urmând să plece mai departe spre sud ca să convertească la islamism tribul Maddhij. Cronicile sunt ciudat de tăcute în ceea ce priveşte detaliile legate de această expediţie, exceptând faptul că a fost paşnică – la fel ca şi cele două care i-au precedat. Golul a fost umplut cu povestiri care vorbesc despre o serie de discuţii ce ar fi durat trei zile: la început, Ali a convertit un preot creştin, pe urmă un rabin evreu doar prin minunata expunere pe care a făcut-o însuşirilor superioare ale

islamului. Exista o înţelegere ca, la sfârşitul acestor patru luni în care şi-a îndeplinit obligaţiile ca misionar, Ali să îl întâlnească pe Profet, ce urma să conducă pelerinajul la Meca. Ca să se asigure că nu va întârzia la întâlnire, Ali a plecat mai înainte şi a lăsat unui însoţitor grija trupelor. Când, mai târziu, soldaţii săi s-au apropiat de Meca, Ali a mers spre ei ca să-i întâmpine şi să-i salute, dar a fost foarte uimit că erau cu toţii îmbrăcaţi în haine noi de in din Yemen, de un alb strălucitor, „ca să fie îmbrăcaţi cum se cade atunci când aveau să se amestece cu ceilalţi oameni" Ali s-a înfuriat pentru că folosiseră inul din Yemen, destinat ajutorării săracilor, pe care el credea că are o datorie de onoare să i-l predea Profetului neatins. Le-a ordonat să dea înapoi uniformele lor cele noi, de care erau atât de mândri, şi să se îmbrace iar în hainele lor uzate, de călătorie. Soldaţii s-au supărat şi, mai târziu, şi-au arătat nemulţumirea printr-o plângere pe care i-au adresat-o direct Profetului, care le-a răspuns astfel: „Nu-l judecaţi pe Ali, pentru că este prea scrupulos cu cele ale lui Dumnezeu şi în urmarea căii Lui pentru a fi judecat" într-un anumit fel era o declaraţie în favoarea lui Ali. Însă acest incident avea să prejudicieze imaginea lui Ali şi să-l arate ca fiind „prea scrupulos" ca să primească însărcinări privind realităţile politice ori o comandă militară.

Acest pelerinaj din 631 avea să fie ultimul pentru Profet. Mahomed a fost însoţit de mulţi dintre adepţii la care ţinea foarte mult, inclusiv de fiica sa Fatima şi Aişa, care era extrem de îngrijorată că ar putea să aibă obişnuita sângerare lunară şi asta ar fi împiedicat-o să participe la pelerinaj. După ce Mahomed a oficiat întregul ritual, a rostit cunoscutul cod moral ce avea să definească ce înseamnă să fii musulman, cunoscut ca

„Predica de despărţire” Sacrificiile odată făcute şi consumate în perioada canonică de odihnă, caravana pelerinilor a plecat înapoi pe lungul drum spre Medina. Această călătorie, ca orice traversare a deşertului, era întreruptă de necesitatea de a face popasuri zilnice, dar, la jumătatea drumului, s-a făcut un popas mai lung astfel încât caravana – acum întinsă pe mai mulţi kilometri – să se poată aduna. La acest popas de la Ghadir Khumm (lacul din valea Khumm), Profetul a revelat unul dintre ultimele versete ale Coranului care conţinea nişte potenţiale referinţe misterioase: „O, trimisule, vesteşte ce ţi s-a trimis de la Domnul tău; căci dacă nu o faci, atunci n-ai vestit mesajul Lui; Dumnezeu te va apăra înaintea oamenilor, căci Dumnezeu nu ocârmuieşte poporul necredincioşilor”[6]

Mahomed a rostit o predică apoi care nu a fost transmisă în forma ei iniţială, totuşi anumite părţi s-au păstrat risipite în proverbe – şi din acestea există variante acceptate de sunniţi şi variante ale şiiţilor. În mare, este o repetare a predicii de la Meca şi a celor spuse de-a lungul vieţii sale de predicator, un îndemn de a nu avea decât frică de Dumnezeu şi încredere doar în Coran. Dar îi avertiza şi pe credincioşii reuniţi acolo că în viitor aveau să-i aştepte vremuri grele, războaie nedrepte, acuzaţii privind neadevărul doctrinei, însă, în cele din urmă, adevărul va ieşi învingător. Mahomed a avut şi o premoniţie care îi spunea că sfârşitul său nu este departe. Mahomed a formulat un fel de declaraţie pentru susţinerea lui Ali: „O, Doamne, fii prieten cu oricine este prieten el [Ali] şi duşman celui pe care el îl socoteşte duşman”. Omar a

6 Toate versetele din Coran sînt citate după traducerea din arabă a dr. Silvestru Octavian Isopescul, ediţia a VlII-a, Editura Cartier, 2005 (n.r.).

intervenit în mod direct şi a blocat această intenţie limpede de stabilire a succesiunii, convingându-l pe Profet să nu facă aşa ceva.

Unele surse istorice (cele care înclină către sunniţi) trec cu vederea complet evenimentul, altele neagă că ar fi avut loc, în timp ce unele sugerează că Mahomed şi-a făcut cunoscută în mod clar dorinţa ca Ali să fie viitorul şef (*mawla*) al grupului de rudenie imediat – clanul Beni Haşim din tribul quraişiţilor. Pentru şiiţi, acesta este un moment istoric definitoriu. De aici provine şi credinţa lor că autoritatea spirituală se transmite prin desemnare oficială, *nass,* şi îşi are începutul la Ghadir Khumm, unde Profetul Mahomed l-a ales pe Ali să-i urmeze şi să fie următorul imam. Tot aşa cum la vremea potrivită Ali avea să-l desemneze şi el, din rândul copiilor săi, singurii descendenţi de parte bărbătească în viaţă ai Profetului Mahomed şi de la ei să stabilească linia descendenţilor. El a procedat astfel pentru a crea o linie de conducere ereditar teocratică ce includea o desemnare explicită şi o ungere apostolică. Generaţiile următoare de musulmani şiiţi vor vedea în acest imam mai mult decât un conducător ales: „El era stâlpul unităţii lui Dumnezeu *(tawhid*) … neatins de greşeală sau păcat… stăpânit de puterea raţiunii celei adevărate… singurul dăruit cu înţelepciunea de a interpreta Coranul pentru fiecare generaţie… şi poate fi asemănat cu arca lui Noe: acela ce se urcă pe ea este mântuit şi ajunge la porţile căinţei”.

Ceea ce avut sau nu a avut loc la Ghadir Khumm este o chestiune de o importanţă hotărâtoare, dar nu mai poate fi soluţionată ca un fapt istoric care să fie acceptat de ambele comunităţi din interiorul islamului. În schimb, a devenit un test revelator care stabileşte

diferenţele dintre sunniţi şi şiiţi. Adevărul este cunoscut doar de Dumnezeu.

Când Mahomed s-a întors în Medina, a dat ordin ca fiului mai mic al lui Zayd, Usama, care avea numai 18 ani, să-i fie încredinţată comanda unei armate care să facă raiduri la frontierele deşertice al Palestinei „în interiorul graniţelor de la Balqa şi al-Darum". Au existat proteste ale disidenţilor din armată nemulţumiţi că „a pus un băieţandru la comandă", mai ales că aveau să se confrunte încă odată cu singurul adversar extern care până acum învinsese o armată arabă musulmană. Probabil că Profetul s-a plâns explicit în legătură cu aceşti disidenţi atunci când s-a rugat în cimitir: „O, voi cei din morminte! Fericiţi sunteţi că vă este cu mult mai bine acolo decât le este oamenilor aici. Certurile vin ca valurile întunericului, unul după celălalt, ultimul fiind mai rău decât cel de dinainte".

Mai târziu, în timpul vizitei făcute de Profet la moschee – prins în ghearele febrei ce avea să-l răpună –, îi va zori pe bărbaţi să grăbească pregătirea pentru campania din Palestina. Usama, în fapt, a condus o armată care a plecat din Medina, dar s-a înţeles cu soldaţii săi să-şi aşeze tabăra la al-Jurf (doar la o jumătate de poştă în afara oazei) ca să vadă „ce avea să decidă Dumnezeu" în privinţa bolii Profetului.

Aşa cum ştim, Ali i-a fost tot timpul alături Profetului în ultimele sale zece zile. La un moment dat, când Profetul a părut să se înzdrăvenească, Ali a fost luat deoparte de abilul său unchi Abbas, care i-a spus: „Am recunoscut moartea pe faţa apostolului tot aşa cum am recunoscut-o pe faţa fiilor lui Abdul Muttalib [unchiul după tată al Profetului]". Abbas l-a îndemnat pe Ali să meargă la apostol şi să afle „dacă autoritatea va fi a lor". Ali a răspuns: „Pe bunul Dumnezeu, nu mă voi

duce. Dacă ne va fi retrasă, niciunul după el nu ne-o va dărui”. Această declaraţie sfidătoare poartă în sine adevărata nuanţă a caracterului îndărătnic al lui Ali. Profetul a murit în arşiţa amiezii acelei zile.

Aişa, în relatarea pe care a făcut-o despre ultimele ore din viaţa Profetului, a admis că a mai existat încă un bărbat în coliba ei în acea dimineaţă fatală, care i-ar fi dat lui Mahomed o scobitoare, totuşi nu a spus cine a fost acest bărbat. Aişa este citată, de asemenea, cu cuvintele: „apostolul a murit în braţele mele. După care i-am pus capul pe pernă şi m-am ridicat bătându-mă cu pumnii în piept şi lovindu-mă cu palmele peste faţă împreună cu celelalte femei” Această mărturie în mod evident nu exclude posibilitatea prezenţei lui Ali lângă patul bolnavului în clipa morţii. Conform unor surse şiite, când Ali a simţit pe umărul său povara trupului mort al Profetului, a recitat un poem elegiac de despărţire care începea astfel: „Mai mult te-am iubit decât pe tatăl şi pe mama mea/ Mirosul tău e la fel de dulce când eşti mort precum era când erai în viaţă” şi versurile lui au fost însoţite de o adiere cu miros dulce ce s-a ridicat din colibă, iar ceva asemănător nu mai simţiseră niciodată şi nici nu aveau să mai simtă vreodată.

Este sigur că Ali şi Abbas au fost cei care s-au ocupat de înmormântare şi în această privinţă atât istoricii sunniţi, cât şi cei şiiţi sunt în deplin acord. Ali a cerut ca vărul său al-Fadl (unul dintre fiii lui Abbas) să fie trimis să-l ajute şi a acceptat să fie îndeplinită rugămintea poporului din Medina de a fi îngăduit să împartă cu el această onoare. Căci ei strigaseră prin uşă: „Te implorăm să ne laşi să fim parte lângă Mesagerul lui Dumnezeu”, şi astfel Ali i-a permis unui anumit Aws ibn Khawali să intre, iar acesta a adus

înăuntru o cană cu apă proaspătă de la fântână. Ali nu a dezbrăcat corpul, ci l-a spălat plin de respect pe sub cămaşa lungă pe care o purta Mahomed când a murit. După aceea a fost uns cu mir şi învelit în trei haine, una din Oman, una din Yemen şi la sfârşit într-o mantie în dungi din Bahrein. Trupul lui Mahomed a rămas apoi în patul în care murise de marţi de la apus până miercuri noaptea. Decizia de a-l înmormânta pe Mahomed în dormitorul strâmt al colibei Aişei – de fapt chiar lângă patul în care murise – nu a fost niciodată suficient motivată. Era împotriva tuturor codurilor lumii vechi care păstrau oraşele pentru vii, iar locurile destinate morţilor le amenajau în apropierea acestora, dar foarte clar separate. Nici chiar Aişa nu a fost informată şi mai târziu a explicat: „Nu am ştiut că îl îngroapă pe Mesagerul lui Dumnezeu până când nu am auzit zgomotul lopeţilor în mijlocul nopţii”.

Unii istorici au susţinut că Ali şi familia lui reacţionau deja la faptul că Abu Bakr şi Omar preluaseră comanda politică (chestiune pe care o vom examina mai târziu) – şi erau hotărâţi ca noii conducători să nu câştige legitimitate prin dirijarea publică a cortegiului funerar al Profetului Mahomed şi a rugăciunilor de la mormânt.

Această viziune este exclusiv politică. Ar trebui, în schimb, luată în considerare încărcătura emoţională a celor douăzeci de ani în care Mahomed predicase punând accent în mod constant pe apropierea zilei judecăţii şi dăduse exemple ale mâniei divine. Adepţii lui Mahomed ştiau destul din biografiile profeţilor de dinainte (şi pe care Profetul îi ţinuse la mare cinste) şi trebuie să fi nutrit speranţe extraordinare în inimile lor. Dacă Iisus fusese înviat din morţi sau, aşa cum Coranul spune în mod explicit, „Dumnezeu l-a ridicat la Sine” şi dacă Ilie a fost chemat în ceruri şi dus într-un car de

foc, şi „era Moise de o sută douăzeci de ani, când a murit; şi au plâns fiii lui Israel pe Moise, în câmpiile Moabului, treizeci de zile”, trebuie să fi fost credincioşi care se aşteptau la un sfârşit la fel de charismatic şi pentru Profetul lor.

Mai există o relatare în care se spune că Ali, Talha, Zubayr şi alţi credincioşi de vază dintre însoţitori, stat de veghe lângă trupul Profetului; aceasta poate fi o amintire subiectivă a unui nucleu al discipolilor ce ar fi vegheat aşteptând în secret ca la sfârşitul celor trei zile să aibă loc o transformare miraculoasă. Până şi Omar împărtăşise aceste nestrămutate speranţe milenariste, chiar dacă la început el a crezut că Mahomed „doarme” şi se va ridica din morţi după patruzeci de zile. N-o să ştim niciodată dacă înmormântarea grăbită din acea noapte a fost dusă la îndeplinire de însoţitorii Profetului după a treia zi, când miracolul aşteptat nu se arătase (trebuie să ne gândim şi la faptul că Mahomed a murit în mijlocul verii, un anotimp extrem de călduros în Arabia Centrală). Aceasta ar putea explica însă de ce evenimentele de după moartea Profetului au fost atât de confuze. Unii credincioşi aşteptau învierea în trup a Profetului (într-un interval mistic canonic cum ar fi după trei, treizeci sau patruzeci de zile), în timp ce alţii erau doborâţi de îndoieli, acum, că marele lor Profet se dovedise a fi muritor. Mulţi alţii trebuie să se fi temut că sfârşitul lumii este aproape. În acest moment critic, erau foarte puţini credincioşii ce s-ar fi putut reuni ca să ia decizii oficiale şi raţionale legate de viitorul lor politic comun.

Această perioadă de intensă confuzie marchează a doua separare a căilor pe care naraţiunea istorică şiită şi cea sunnită aveau să apuce. În centrul credinţei şiite se află dreptul lui Ali de a fi moştenitorul spiritual al

Profetului. Sunniţii recunosc şi ei acest drept, dar consideră că Ali nu este singurul moştenitor, ci doar unul dintr-un grup de patru adepţi credincioşi care ar fi cu toţii moştenitori ai Profetului – *Raşidun* –, cei dintâi patru califi aflaţi sub Dreapta îndrumare. Este aici ceva din felul în care Biserica ortodoxă şi cea anglicană recunosc primatul Sfântului Petru, dar, în acelaşi timp, îi privesc şi pe ceilalţi apostoli ca fiind membri cu drepturi depline într-un consiliu al Bisericii, nu doar nişte supuşi.

Mai înainte de a vedea ce se întâmplă cu controversata problemă a Califatului, este util să luăm în considerare armatele din Arabia pe care s-a sprijinit expansiunea spectaculoasă a Imperiului Islamic timpuriu. Pe urmă, vom cerceta relaţiile dintre Profet, Aişa şi celelalte soţii ale sale, pentru a completa înţelegerea acestei extraordinar de importante perioade istorice; nu vom lăsa deoparte felul cum interacţiunea accidentală a doua personaje a făcut să mai apară încă o problemă pe lângă schisma ce urma să aibă loc.

3

Soldaţii arabi în secolul al VII-lea

Mai bun decât vinul vechi, mai dulce decât băutul vinului din aceeaşi cupă este jocul sabiei şi al lăncii, ciocnirea armatelor la comanda mea. Să înfrunt moartea în bătălie este chiar viaţa mea, iar viaţa e cea care împlineşte sufletul.

Al-Mutanabbi

Cucerirea arabă a Orientului Mijlociu în numele islamului este unul dintre cele mai importante evenimente ale istoriei mediteraneene şi asiatice. În mod ciudat, este şi unul dintre cele mai puţin cunoscute şi studiate fenomene. Gândiţi-vă retrospectiv la acele hărţi pe care sunt notate planurile campaniilor lui Hannibal, Alexandru cel Mare, ale ducelui de Marlborough, ale lui Frederic cel Mare şi Napoleon, la planurile ce arată dispunerea trupelor în dimineaţa bătăliei de la Azincourt, la blestematele capete de pod de la Dardanele, la divizia Picket în

campania de la Antietam, bătăliile de la Hastings şi Bannockburn. S-ar putea scrie o întreagă carte. Apoi gândiţi-vă la cucerirea arabă a Imperiului Persan şi a Orientului Apropiat bizantin, un eveniment care a schimbat istoria lumii. În majoritatea cazurilor pagina este albă.

Aşa că încercaţi să vă imaginaţi o armată de arabi pornită să cucerească. Imaginile vă vor veni repede în minte. Pe coama dunelor de nisip aşteaptă val după val cavaleria arabă. Flamurile lor verzi flutură în vânt, contrastând cu simplitate puritană a veşmintelor lor. Este o învolburare romantică de pelerine negre, caftane şi turbane albe. Ici şi colo lumina e reflectată de iataganele de oţel. Un soldat se ridică în scările de la şa, rotindu-şi braţul care poartă sabia. Vă îndreptaţi privirea apoi spre escadronul de cămile masat pe coama dunei. Vă concentraţi asupra unui conducător arab înfăşurat în văluri, călare pe cămilă, având un profil vulturesc. Mâna sa se ridică încet şi apoi cade brusc cu un gest care încă o dată aminteşte de atacul unei păsări de pradă. Compactă, uriaşa forţă a cavaleriei arabe, o forţă a deşertului formată din luptători călare pe cămile, năvăleşte asupra văilor şi a fermelor ca o maree. Victoria lor asupra provinciilor epuizate şi devastate de război ale Orientului Mijlociu pare la fel de inevitabilă ca ivirea zorilor. Este o imagine impresionantă, una pe care o putem vedea în zeci de filme, documentare istorice, în nenumărate postere şi în ilustraţiile unor cărţi sau tipărituri ieftine.

Ea este însă greşită. Greşită la nivelul detaliilor. Greşită în substanţă. Greşită în privinţa atmosferei. Adevărata istorie este cu mult mai interesantă, deşi trebuie să vă avertizez: cu cât veţi cerceta mai atent detaliile, cu atât răspunsurile simple nu vor mai părea

la fel de sigure. După o viaţă de căutări asidue, un istoric a ajuns la ideea că „este aproape imposibil pentru noi să ajungem la vreo concluzie fermă privind cauzele adevărate ale succesului militar al armatelor islamului timpuriu” Nu trebuie să mergem chiar atât de departe pe această cale a perpetuei îndoieli academice, chiar dacă un lucru este aproape sigur: cucerirea arabă nu a fost niciodată uşor de explicat. A fost un lucru foarte delicat care la un moment dat a părut să atârne de felul cum bate vântul sau de situaţia terenului ori de energia trupelor, dar care nu se sprijină pe niciun fel de necesitate istorică.

Pentru un public arab problema este mult prea evidentă pentru a avea nevoie de vreun comentariu. Eroicii lor strămoşi au luptat pentru Dumnezeu, cu Dumnezeu alături, având conştiinţa faptului că, dacă mor, vor avea parte de împărăţia cerurilor, iar dacă supravieţuiesc, lumea aceasta le aparţine. Aceste cuceriri aveau să fie relatate ceva mai târziu în nişte cronici pline de mândrie. Sunt poveşti fundamentale pentru mândria pe care orice arab o simte. Erau vremurile eroismului desăvârşit, o perioadă a curajului legendar, iar cei dintâi scriitori erau decişi să dea frâu liber epicului în prezentarea acestor cuceriri. Cele dintâi cronici ale cuceririlor s-au ocupat de faptele eroice ale indivizilor, şi nu de tacticile de luptă sau de liniile de aprovizionare. Cei cu care se luptau arabii se aflau în conflict cu Dumnezeu însuşi, aşa că în mod obişnuit sunt portretizaţi schematic, ca antieroi perfecţi: îngâmfaţi, lipsiţi de raţiune, gata oricând să trădeze, cruzi şi laşi.

Istoricii occidentali au considerat că aceste cronici nu pot fi socotite izvoare istorice: ele se contraziceau reciproc şi erau evident scrise pentru un public format

dintr-un anumit trib, obişnuit cu prototipuri literare bine stabilite. De asemenea, fuseseră scrise pentru prima dată la mai bine de o sută de ani de când avuseseră loc evenimentele. Pentru orice istoric care încearcă să stabilească o cronologie exactă sau măcar o suită de secvenţe ordonate corect ale evenimentelor, această perioadă reprezintă un teren minat. Cei care se tem să nu-şi strice reputaţia academică trec peste ea cu un fel de grabă indecentă şi este păcat pentru că ea e de o importanţă vitală pentru definirea identităţii unui arab. Este, de asemenea, o poveste atât de strălucitoare, de convingătoare şi de puţin cunoscută în Vest, încât am să risc să construiesc o naraţiune acolo unde un specialist mai vrednic decât mine ar fi ales să tacă. Dar mai întâi trebuie să reexaminăm imaginea pe care o avem despre acele prime armate arabe de musulmani ce veneau din deşert.

Este o greşeală să ne imaginăm că armatele arabe din vremea islamului timpuriu erau mult diferite de cele din Persia sau Bizanţ. Atunci când îşi permitea, un războinic arab era îmbrăcat exact în acelaşi fel şi avea acelaşi echipament ca un sodat persan sau bizantin. Din poemele care ne-au parvenit, ştim că armura era foarte preţuită şi provenea de la câte un predecesor care luptase în armata persană sau bizantină şi era transmisă din generaţie în generaţie ca o moştenire preţioasă. Armele şi armura erau podoabele bărbaţilor, cele dintâi lucruri pe care un soldat arab şi le-ar fi procurat dacă ar fi avut suficienţi bani.

Armura preferată în secolul al VII-lea era formată din platoşe de metal cusute cu grijă de o tunică lungă din piele. Se mai purtau apărători pentru gambe, iar armura compactă, ca o bustieră de metal, era deja la vremea aceea folosită doar la paradă. Căştile, poreclite

„ouă” – *bayda* – de către soldaţii arabi, erau, de asemenea, la mare preţ. Cele mai bune erau prevăzute cu apărători pentru nas, dar până şi acestea erau de preferinţă făcute din bucăţi de metal asamblate prin nituri, mai degrabă decât turnate. Am aflat despre zidurile făcute din scuturile arabilor din surse literare, dar arabii par mai degrabă reticenţi când vine vorba de descrierea scuturilor lor, ca şi cum le-ar fi socotit ca nefiind foarte bărbăteşti, chiar dacă, într-o armată formată preponderent din arcaşi, ele trebuie să fi fost purtate de toată lumea. Erau nişte discuri simple şi uşoare, care nu aveau mai mult de un metru în diametru, făcute din lemn şi din piele, cu o placă de metal în centru în cazul celor mai perfecţionate.

Suliţa – *rimah* – a fost o armă vitală în război. Un grup hotărât de pedestraşi înarmat cu suliţe era de netrecut când aveau de înfruntat un asalt frontal al cavaleriei, în schimb erau vulnerabili la atacurile cavaleriei uşoare echipate cu arcuri. Erau trei feluri de suliţe: una mai uşoară care putea fi aruncată la distanţă mică; una ceva mai grea, „suliţa de vânătoare”, care putea să fie aruncată de la distanţă sau folosită în loc de sabie, împotriva duşmanului; lancea mare, lungă de şase metri, de care se putea agăţa stindardul de luptă. Arcurile din acea perioadă ar putea părea mici, dacă e să le apreciem în funcţie de standardul medieval, dar *qaws*-ul cu formă de dublu s pe care îl foloseau arabii ucidea la o distanţă de 250 de metri. Săgeţile erau fie „arabe”, fie „persane”, dar nu mai ştim astăzi în ce consta această mică deosebire rezultată din felul în care era făcut vârful săgeţii.

La arabi, arma care se bucura de cel mai mare respect era sabia. Iataganul şi pumnalul curbat, acum sinonime cu eleganţa pentru un gentleman arab, au

fost o invenţie a secolelor ce au urmat. Sabia folosită de primele armate ale arabilor musulmani avea lama dreaptă cu două tăişuri şi un mâner simplu. Era de obicei prinsă de umăr cu o curea, împreună cu un cuţit lung ţinut în teacă, prins tot cu o chingă de partea de sus a coapsei. Urme ale acestui port s-au păstrat până de curând în Sahara Centrală, unde războinicii tuaregi complet echipaţi purtau o sabie lată, o suliţă şi un cuţit cu lama mai scurtă, legat la picior. Simbolul reprezentat de sabie – *sayf* - nu s-a pierdut niciodată. Conducătorii musulmani continuă să-şi dăruiască unul altuia săbii bogat ornamentate la ceremoniile oficiale. Elementul central al încoronării unui sultan otoman era atunci când şeicul, la Eyup, atârna sabia lui Osman pe umerii noului conducător. Dhu'l Fiqar, sabia Profetului, şi sabia cu două tăişuri a lui Ali vor dobândi mai apoi statut de obiecte sacre pentru islam, vor fi pictate pe stindardele de luptă, iar decretele regale vor fi încheiate cu săbii caligrafiate delicat. În primul secol al islamului, erau foarte preţuite săbiile de bună calitate venite din Hindi, lamele făcute în India şi importate din Ceylon. Următoarele ca valoare erau lamele cunoscute ca Baylaman şi Muşrafi, făcute de fierari din Siria, Sind şi Yemen. Un exemplar de bună calitate putea valora până la o sută de monezi de aur, în timp ce o sabie obişnuită, bătută în pieţele Egiptului sau în Irak, putea fi achiziţionată şi cu mai puţin de trei monezi de aur. Şi acesta era un preţ destul de bun. Un dinar de aur, o monedă foarte subţire care avea cam un centimetru în diametru, valora cam douăzeci de dirhami de argint (care aveau o greutate de trei grame şi un diametru de doi centimetri). Chiar şi în oraşe, un lucrător calificat nu se putea aştepta să fie plătit cu mai mult de a douăsprezecea parte dintr-un dirham pe zi.

Musulmanii nu au folosit arme sau armuri noi ori echipament tehnic nou prin care să putem explica succesul lor militar. Toate armatele din Orientul Mijlociu foloseau aceleaşi ame şi armuri. Musulmanii erau chiar mai prost echipaţi decât adversarii lor. Acest lucru nu a contat foarte tare pe câmpul de luptă. Se crede acum că în cele două bătălii cruciale e posibil să fi fost la fel de mulţi vorbitori de arabă angajaţi în armatele persană şi bizantină pe câţi erau în armatele musulmane.

Dar să vedem cum stau lucrurile în ceea ce priveşte ideea că armata arabă era formată doar dintr-o numeroasă cavalerie. Lucrul acesta rămâne valabil la un anumit nivel, dar există nişte caracteristici esenţiale care trebuie luate în seamă.

Într-adevăr, primele armate arabe erau extrem de mobile. Nu exista niciun fel de probleme legate de liniile de aprovizionare sau de încărcături cu echipament pentru că armata era compusă în întregime din oameni care se mişcau cu uşurinţă pe distanţe imense. Puteau călători repede, purtând cu ei propriul echipament şi proviizile formate din mei, curmale şi făină. În primele decenii nu au fost nici plătiţi şi nici nu au aşteptat vreo soldă şi, spre deosebire de adversarii lor, nu cereau niciun fel de primă în bani înainte de bătălie.

În primele războaie tribale din Arabia, fusese implicată întreaga comunitate. Femeile tribului preparau hrana, îngrijeau răniţii, îşi trimiteau bărbaţii la luptă, îi întâmpinau la întoarcere cu strigăte de bucurie, înmormântau morţii, protejau turmele şi, dacă era nevoie, apărau corturile, ajutate de cei foarte tineri şi de cei foarte bătrâni. Nu la fel stăteau lucrurile în cazul armatelor musulmane.

Oştile acestea nu erau împiedicate în luptă de niciun fel de grijă cu privire la siguranţa corturilor lor. Erau formate doar din bărbaţi a căror religie musulmană era cunoscută public şi care mai întâi erau adunaţi în noua capitală, Medina. Aici erau puşi sub comanda unor generali, aleşi chiar de calif. Armatele erau trimise în misiuni şi puteau fi rechemate sau redirecţionate la ordinul califului. Prada era împărţită între cei victorioşi în mod proporţional, iar o cincime îi era trimisă califului, la Medina.

S-a socotit că, deşi distanţele erau foarte mari, un mesager bun avea nevoie doar de o săptămână ca să ajungă din Medina la o armată staţionată în Siria sau în Irak. Se pare, de asemenea, că în cei dintâi ani de război arareori un trib întreg de beduini era recrutat imediat în armată, deşi era un lucru obişnuit ca bărbaţii din acelaşi grup de corturi sau din acelaşi clan să se ofere ca voluntari, să plece la luptă împreună. O armată musulmană din prima decadă a cuceririlor (e vorba despre cei zece ani care au urmat după moartea Profetului din 632) putea fi foarte bine compusă din clanuri din toată Arabia, din Yemen, din Hijaz sau deşertul Siriei, plus un nucleu dur format din musulmanii convertiţi din Meca şi Medina.

În primii zece ani de lupte nu a fost păstrată niciun fel de evidenţă a soldaţilor, iar războinicii nu erau grupaţi în regimente sau unităţi militare clar definite. Cu excepţia generalului şi a câtorva succesori numiţi (în cazul în care acesta avea să cadă în bătălie), nu există niciun document scris în care să fie notate numele altor ofiţeri. Se presupune că erau aleşi în timpul marşului. Dar poate că presupunem mult prea multe, poate că armatele arabilor musulmani nu aveau nevoie de niciun fel de ofiţeri sau sergenţi. Îşi

cunoşteau cu toţii misiunea, ştiau cum să lupte şi erau cu toţii fraţi întru islam. Cu siguranţă, de multe ori, în poveştile despre bătălii se spune cum, unul după altul, generalii musulmani erau ucişi, dar armata continua să lupte fără să ţină cont de lucrul acesta. Nu la fel procedau şi adversarii lor, organizaţi ierarhic, ale căror armate puteau fi paralizate de uciderea unui conducător sau de o întrerupere a comunicaţiilor.

Această autosuficienţă a comandei la forţele musulmane trebuie să fi constituit un avantaj enorm în haosul luptelor sângeroase purtate corp la corp. Din relatările care au ajuns până la noi, ordinea în luptă era un proces dinainte stabilit. Călăreţii erau în faţă, urmaţi de o linie de arcaşi, pe urmă venea o masă de infanterişti divizaţi în trei grupuri: flancul stâng, *maysara,* flancul drept, *maymana,* şi centrul, *qalb.* Numărul de ostaşi desfăşuraţi nu era în mod normal atât mare încât oamenii să nu-şi poată recunoaşte generalul de departe. Armate musulmane formate din 4.000 de oameni erau un lucru obişnuit. Cea mai mare armată musulmană, cea care a luptat la Yarmuk în 637, se crede că ar fi avut între 20.000 şi 40.000 de oameni. Ca să adune această forţă, califul a trebuit să facă tot posibilul şi, cu răbdare, să reunească timp de şase luni această armată nemaivăzută.

Mai există încă o imagine pe care ar trebui s-o adaptăm ca să fim mai aproape de adevăr: aceea a cuceritorului arab care stă călare pe cămila sa. Mândrul Stăpân al Deşertului privind în jos de la înălţimea şeii cămilei sale este o altă imagine bine întipărită în mintea noastră. Este adevărat că, în orice confruntare cu cavaleria, cămila reprezintă un avantaj major: caii neobişnuiţi cu deşertul nu suportă mirosul de cămilă. Armata bizantină a învăţat toate acestea pe

pielea ei cu un secol mai înainte, în timpul lungilor războaie de la graniţă purtate împotriva triburilor nomade din Sahara. În aceste lupte desfăşurate într-un spaţiu foarte vast au aflat că unităţile de cavalerie nu puteau ataca ţarcurile cu cămile. Această tactică defensivă nu a fost niciodată folosită în Arabia, mai ales pentru că arabii erau mereu în ofensivă, iar caii născuţi în Arabia erau obişnuiţi cu cămilele. Este surprinzător faptul că musulmanii arabi nu au folosit niciodată cămilele pe câmpul de luptă. Cămilele erau vitale: erau turme de animale nepreţuite, dar erau utile pentru transport, nu pentru atac, erau un fel de camioane sau transportoare blindate, şi nu tancuri. Erau folosite pentru deplasarea rapidă a trupelor până la poziţiile de atac, pentru ca oamenii şi caii să fie odihniţi, nu epuizaţi de marşuri nesfârşite, care se făceau cu cămilele. În câteva dintre poemele care ne-au parvenit, războinicii erau descrişi ducându-şi caii de frâu pe lângă cămile.

Un alt lucru ciudat pe care ar trebui să-l ştim este acela că trupele musulmane, deşi umblau călare şi erau extrem de mobile, nu pot fi considerate o cavalerie în sensul pe care îl atribuim noi azi acestui termen. Erau mult prea flexibile. O forţă de „cavalerie" arabă putea ajunge repede pe frontul de luptă, dar acolo putea să descalece şi să lupte pe jos. La fel şi „infanteria" arabă, care putea să încalece rapid şi să dispară. Totuşi, trebuie să subliniem faptul că bătăliile din secolul al VII-lea erau decise doar de lupta pe viaţă şi pe moarte dintre soldaţii pedestraşi aruncaţi în luptă împotriva altor pedestraşi. Corpurile de călăreţi puteau să atace din flancuri, să spioneze inamicul, să protejeze caravanele, dar nu puteau câştiga bătălii – cel puţin până nu descălecau pentru a lupta. Cavaleria,

aşa cum o cunoaştem noi, va trebui să aştepte apariţia scăriţelor de la şa. Această îmbunătăţire simplă în stabilitatea şeii este un lucru care a stârnit multe dispute printre istoricii militari. Se pare că la vremea aceea erau deja inventate, dar erau încă făcute din piele sau din frânghie, nu din metal. Va mai trece încă un secol până când scăriţele vor asigura un sprijin suficient de bun pentru ca un călăreţ să poată prelua impactul produs de o lovitură de sabie sau de lance şi să rămână în şa. Numai atunci cavaleria avea să poată fi folosită ca un instrument devastator de agresiv într-o bătălie.

Nu trebuie să ne gândim că armatele musulmane erau formate în mod predominant din impulsivii beduini. Este adevărat că ei formau marea majoritate a soldaţilor aflaţi în luptă. Dar trebuie să ţinem cont şi de faptul că tânărul stat musulman se sprijinea pe populaţia celor două oraşe, Meca şi Medina. Toţi comandanţii musulmani importanţi proveneau din aceste două comunităţi şi s-au dovedit a fi bărbaţi excepţionali. Şi, uneori, aveau cunoştinţe foarte detaliate ce se puteau observa în felul în care îşi exercitau comanda. Spre exemplu, unul dintre primii guvernatori ai Siriei cunoştea foarte bine terenul pentru că familia sa avea pământuri la Balqa, în Transiordania. Iar generalul musulman care a cucerit Egiptul nu a avut nevoie de hărţi, iscoade sau spioni. Cunoştinţele erau în capul său, era o experienţă de o viaţă în care condusese caravane comerciale în Gaza şi mai apoi în Egipt.

Dar care erau punctele slabe? Cea mai importantă dintre ele era legată de numărul ostaşilor. Chiar adunându-şi toate resursele, Califatul nu avea cum să egaleze în vreun fel armatele pe care Persia şi Bizanţul

puteau, fiecare separat, să le opună musulmanilor. Din nou, cifre pe care ne putem baza şi care exprimă dimensiunea armatelor generează controverse printre istorici, deşi este în general acceptat faptul că fiecare din cele două imperii – când îşi folosea toate resursele – putea avea în jur de 100.000 de soldaţi sub arme. Spre exemplu, este greu de crezut că, dacă rezultatul bătăliei decisive de la Yarmuk ar fi fost altul, Califatul ar fi avut resursele necesare pentru a mai încerca vreodată să invadeze Siria. La vremea aceea, califul avea atâta nevoie de soldaţi, încât a trebuit să renunţe la una dintre cele mai puternice prejudecăţi şi să recruteze oameni din rândul triburilor arabe păgâne, care se revoltaseră la moartea Profetului. După această victorie răsunătoare, afluxul de noi recruţi a pus capăt problemei. Vechii aliaţi arabi ai imperiilor decăzute, triburile de beduini care aşteptau pe margine să vadă ce se întâmplă, arabi convertiţi de la creştinism şi chiar un întreg regiment din garda imperială a Persiei au decis să se alăture armatei musulmane, odată ce soarta se arătase atât de limpede.

O a doua slăbiciune potenţială, bine cunoscută şi despre care s-au făcut multe comentarii la vremea respectivă, era faptul că arabii practic nu ştiau nimic despre fortificaţii. În primul deceniu de război, generalii musulmani nu au ştiut niciodată cum să ia cu asalt un oraş care avea ziduri de apărare sau o fortăreaţă. Aceasta ar fi putut fi o problemă, dar nu prea a fost. În fapt, acest punct slab pare să fi adus beneficii din punct de vedere strategic. Armatele musulmane au evitat mereu complicaţiile unui asediu îndelungat, preferând să se concentreze asupra distrugerii armatelor rivale desfăşurate. Oraşele apărate de ziduri,

odată rămase fără speranţa unei armate care să le elibereze, s-au dovedit extrem de vulnerabile. Tactica simplă de a stabili o tabără în apropiere şi de a face raiduri la periferia oraşului, chiar dacă putea dura mai bine de un an, era o modalitate eficientă de a-i face pe conducătorii oraşului să accepte o înţelegere. Era mai simplu deci să le jefuiască fermele situate în afara oraşului, livezile şi caravanele comerciale. Era, de asemenea, de o importanţă vitală faptul că se ştia că generalii musulmani îşi ţin întotdeauna cuvântul. Înţelegerea ce se încheia în momentul în care oraşul se preda era în mod invariabil legată de tributul anual ce trebuia plătit şi avea valoare de lege.

Aşadar, cum au reuşit armatele musulmane să-şi întindă stăpânirea? Am văzut că erau mai puţin numeroase, mai prost echipate, nu ştiau nimic despre arta asediului, nu foloseau niciun fel de inovaţii tehnice şi nu făceau niciun fel de manevre tactice ca să-şi surprindă adversarul. Era o armată extrem de mobilă şi de motivată, e adevărat, dar, când ajungea pe câmpul de bătaie, de fapt lupta pe jos, corp la corp. Aşa că mai degrabă îi putem asemăna cu soldaţii normanzi, cu armura lor pentru piept, nelipsita suliţă şi sabia dreaptă, decât cu imaginea pe care în mod obişnuit o avem despre un călăreţ al deşertului.

Una dintre explicaţiile posibile este aceea că armatele musulmane atacau imperii distruse de război, slăbite de molime şi de conflicte religioase. Este ceva adevăr în toate acestea, dar nu suficient pentru a constitui o explicaţie credibilă. Ciuma bubonică măturase Estul mediteranean, ucigând aproximativ o treime din populaţie. O epidemie majoră avusese loc în generaţia de dinainte, între 540 şi 560, şi, chiar dacă istoricii argumentează că a lovit foarte sălbatic oraşe

dens populate din Persia şi Bizanţ, este puţin probabil că întinderile deşertice ale Arabiei i-au apărat pe arabi total de epidemie. Când vine vorba de epidemii, toată lumea suferă în mod egal. Armatele arabe care ocupau Pământul Sfânt aveau să fie în orice caz decimate de ciuma din 639.

Ideea că Bizanţul ar fi putut fi slăbit de conflictele religioase este un alt mit care a supravieţuit în timp. Minunata cultură bizantină milenară, a avut parte în totalitatea ei de controverse religioase, chiar de la începuturi, din vremea primului Constantin, până la moartea sa şi 1 100 de ani mai târziu, sub Constantin al XII-lea. Deşi în provincia Egiptului, aşa cum vom vedea, politica impregnată de religie a guvernului avea ca efect disfuncţionalităţi clare.

Dovada că economiile au fost distruse de război e greu de stabilit. Imperiile tocmai ieşiseră dintr-un sălbatic război de 25 de ani, dar Persia condusă de dinastia Sasanizilor şi Bizanţul făceau asta tot timpul, cu unele întreruperi, de mai multe secole. Şi atunci, ce a fost nou? Dimensiunile pagubelor colaterale trebuie să poată, cel puţin în parte, fi contrabalansate de două armate imperiale bine antrenate şi întărite de lungii ani de conflicte.

Dovezile arheologice din Orientul Apropiat au arătat în cele din urmă faptul că la început Imperiul Bizantin a fost foarte prosper. Siria şi Palestina erau foarte populate – evaluări din surse opuse susţin că populaţia număra între trei şi zece milioane de oameni. Deşi unele oraşe, în mod special Ierusalimul, au fost devastate de războiul dintre Persia şi Bizanţ, majoritatea regiunilor au reuşit să găsească o soluţie politică prin care să scadă la minimum prejudiciile. Singura politică a cărei valabilitate fusese demonstrată

era o neimplicare prudentă, combinată cu o înţelegere clară a faptului că, fie ele prietenoase sau duşmănoase, armatele sunt în cele din urmă acaparatoare şi sunt hrănite de localnici. Deşi din punct de vedere administrativ era divizat în zece provincii[7], Orientul Apropiat bizantin era unit din punct de vedere militar. „Magister Militum Per Orientem" (Conducătorul soldaţilor din Est) avea sub comanda sa 20.000 de oameni, dintre care cei mai buni se aflau concentraţi la frontiera deşertică cu Persia. Armata bizatină era formată din regimente – *bandum* – a câte 400 de oameni, fiecare cu experienţa sa de luptă, însemne distinctive şi uniforme colorate. Exista o anumită flexibilitate şi în structura regimentului, pentru că fiecare pluton era format din câte 16 oameni ce răspundeau de corturile lor şi de aprovizionarea cu hrana pe care o cărau cu ei în nişte căruţe mici. În vreme de război, două sau trei regimente erau reunite pentru a forma o brigadă, şi aceasta era unitatea de bază atât în timpul marşului, cât şi al luptelor, la care se mai adăuga un corp de ambulanţă.

Cele dintâi incursiuni ale musulmanilor nu au fost deci îndreptate împotriva prăfoaselor, neglijatelor posturi de frontieră şi a câtorva gărzi de graniţă de mâna a treia. În schimb, aceste incursiuni au coincis în fapt cu reocuparea fermă a vechilor posturi de frontieră de către experimentata armată bizantină. Într-adevăr, primul raid al musulmanilor a avut loc la numai două luni după ce Imperiul Persan şi cel Bizantin au încheiat pace. Strategia militară îndelung încercată a Imperiilor Romane Bizantine a fost aceea a unei apărări în profunzime. Triburile arabe aliate patrulau în

7 Siria I, Euphratensis, Siria II, Theodorias, Phoenice, Phoenice-Libanensis, Palestina I, Arabia, Palestina II şi Palestina III.

deşert, în timp ce forturile şi cetăţile erau protejate de o zonă de frontieră de 150 de kilometri. Aceste măsuri nu puteau proteja complet provincia în faţa unui atac hotărât, dar îl întârziau foarte mult, încât armata terestră mobilă să aibă astfel timp să se deplaseze ca să facă faţă invadatorilor, în condiţiile impuse de ea.

Toate componentele acestui sistem defensiv erau vitale, deşi se crede tot mai mult că rolul aliaţilor arabi crescuse simţitor în secolele al VI-lea şi al VII-lea. Departe de a fi doar nişte trupe care patrulau prin deşert, aliaţii arabi erau chemaţi să facă incursiuni tot mai adânci pe teritoriul Siriei. Într-adevăr, se pare că multe oraşe întreţineau o *hira,* adică o tabără arabă în afara zidurilor cetăţii. Din relatările care ne-au parvenit ştim că exista o asemenea tabără în afara oraşului Emesa (Homs) şi alta proteja căile de acces în oraşul Gaza. Aceste tabere se ridicau, se deplasau şi îşi schimbau locul în funcţie de anotimpuri şi de locurile de păşunat. Chiar şi în memoria oamenilor, asemenea tabere nomade de păstori erau o trăsătură caracteristică a vieţii agricole în sudul Mediteranei. Arabii erau de ajutor şi în sezonul scurt, dar care presupunea foarte multă muncă al culesului măslinelor, în timp ce turmelor lor li se îngăduia să pască pe miriştile de grâu în schimbul balegii ce era lăsată acolo ca îngrăşământ pentru recolta anului următor. Taberele arabilor reprezentau şi surse de forţă de muncă, de unde puteau fi angajaţi mesageri, călăuze experte, şi îngrijitori de animale care să poată însoţi caravanele negustorilor din oraş.

În perioada bizantină un alt stipendiu plătit anual şefilor locali a transformat aceste tabere de arabi într-o miliţie angajată temporar care păzea fermele şi drumurile din apropiere. Ca să reproducem cuvintele

unui învăţat al Bizanţului, un anume Evagrie Scholasticul, imperiul înţelesese de mult că „modul cel mai uşor de a te lupta cu arabii era acela de a folosi alţi arabi împotriva lor” Există doar o singură scăpare în această politică: presupunerea că lipsa de unitate a lumii arabe va fi veşnică. Dacă ceva avea să unească lumea arabă, ea avea să se dovedească a fi un duşman redutabil: cunoşteau terenul, scurtăturile, drumurile ascunse, temerile şi speranţele populaţiilor cu mult mai bine decât cei din garnizoanele oficiale. Împăratul bizantin Mauriciu nu s-a descurcat prea grozav în problema arabă. În anul 581 el a redus subvenţia imperială romană în aur, care până atunci sprijinise puterea Ghassanizilor, regi creştini arabi din deşertul Siriei, şi a mai adăugat la greşeala sa arestarea şi exilarea şefului lor, al-Mundhiri. În 584, capitala aflată la graniţă, Bostra, a fost atacată de tribul ghassanid, înfuriat de duplicitatea împăratului. Totuşi, în ciuda acestui tratament, relaţiile Imperiului Bizantin cu Ghassanizii n-au fost întrerupte. Ei au continuat să rămână inflexibili în loialitatea pe care o manifestau faţă de Imperiu, într-adevăr, ultimul din dinastie, prinţul Jabala ibn al-Ayham, a continuat să lupte pentru Imperiul Bizantin împotriva musulmanilor chiar şi atunci când cauza era pierdută.

Dar, înainte de a ne întoarce la acea zi marcată de destin, în oaza Medinei, luni, 8 iunie 632, să ne amintim cum stăteau lucrurile din punct de vedere militar şi politic între forţa musulmană ce abia se năştea şi Imperiul Bizantin.

Doar cu trei ani mai înainte, în 629, Profetul Mahomed trimisese câţiva misionari la triburile de beduini din Siria. Aceştia au fost alungaţi cu o ploaie de

săgeţi. Era un lucru obişnuit în politica tribală arabă. Cu totul alt fel de sol a trimis către guvernatorul bizantin cu o scrisoare personală adresată împăratului Heraclie, în care era prezentată credinţa musulmană. Mesagerul musulman, protejat de străvechea lege ce socotea solii sacri, a plecat pe ruta obişnuită de la Medina spre oraşul de frontieră Bostra. Aici ceva n-a mers bine. Un oficial, poate un ofiţer al armatei, poate şeicul ghassanid sau poate chiar guvernatorul, a ordonat execuţia solului. Această insultă i-a înfuriat pe musulmani şi e posibil ca ea să fi avut ca scop a arunca gaz pe foc în dispută. Profetul a trimis o armată de 3.000 de oameni sub comanda lui Zayd, într-un raid de răzbunare. E posibil să fi existat şi o agendă tactică pentru această misiune: capturarea, pentru armata musulmană aflată în creştere, a unei anumite cantităţi din mult râvnitele săbii de Maşrafiyah, făcute manual în zonele de graniţă ale Siriei.

Erau aşteptaţi. O ligă a triburilor arabe probizantine a urmărit trupa lui Zayd şi a atacat-o; totuşi, în cele din urmă, armata musulmană a reuşit să scape. Chiar dacă elementul-surpriză nu mai exista, Zayd şi-a condus armata spre ţărmul Mării Moarte. Aici au fost atacaţi de Patricius Theodorus, aflat la comanda unei armate regulate ajutate şi de triburile arabe aliate. Lupta a fost atât de grea, încât Zayd, la fel ca şi cei doi războinici care au preluat pe rând comanda după moartea lui, au fost ucişi. Bătălia de la Mutah a fost o înfrângere, şi armata musulmană s-a retras la Medina.

Strategia Bizanţului de apărare în profunzime funcţionase perfect. Nu era timp pentru contramăsuri imediate. Profetul l-a trimis pe unul dintre ofiţerii săi, în care avea încredere deplină, Amr ibn al-As, să apere frontiera deşertică cu doar 300 de oameni, în timp ce

el a continuat ceea ce avea să fie cea mai importantă lovitură din viaţa sa, cucerirea oraşului Meca, în 630. Mai târziu, în acelaşi an, în cele mai vitrege condiţii posibile – în miezul verii arabe – a condus personal armata înapoi spre nord, către graniţa cu Siria. Această acţiune a fost deseori socotită ca fiind doar un simplu gest militar, o paradă menită să spele obrazul armatei musulmane care nu reuşise să penetreze frontiera Imperiului Bizantin. E o înţelegere greşită a obiectivului ei. Scopul nu era de a repeta greşeala şi de a mai suporta o înfrângere în lupta cu armata imperială. Trebuia însă pregătită calea pentru marile victorii ce aveau să vină. Profetul şi-a condus armata impresionant de mare într-o victorie împotriva triburilor arabe creştine din deşertul sirian, care împiedicaseră invazia din 629. Ele hărţuiseră armata musulmană tot drumul spre Siria şi au cules informaţii vitale care mai târziu i-au permis lui Patricius Theodorus să fie deplin pregătit şi să câştige bătălia de la Mutah. Dacă Profetul ar fi reuşit să neutralizeze aceste triburi, condiţiile de război ar fi fost egale: dar, dacă le atrăgea de partea sa, avea un avantaj decisiv. Dacă nu, înfrângerea de la Mutah din 629 se putea repeta la nesfârşit.

Pe durata acestei campanii, purtată în toiul verii, au avut loc o serie de negocieri foarte intense. Profetul era dornic să convertească triburile arabe creştine la islamism, dar era foarte interesat şi să le atragă de partea sa, ca aliaţi politici. În orice caz, nu dorea să le împingă într-o alianţă şi mai strânsă cu Imperiul Bizantin. Miza negocierilor purtate în anul 630 privitoare la frontiera deşertică a fost foarte mare.

De partea cealaltă a frontierei, împăratul Bizanţului, Heraclie, ceva mai puţin dornic de război, îşi stabilise capitala imperială la Antiohia, un oraş din nordul Siriei.

După ce a învins personal Imperiul Persan într-o serie de campanii strălucite – cum nu se mai văzuse de pe vremea lui Alexandru cel Mare –, împăratul, ajuns la vârsta de 55 de ani, părea să fi atins apogeul puterii sale. Circulau despre el multe poveşti, dintre care multe erau adevărate. Cum schimbase cursul luptei atacând el însuşi un pod pe care îl controlau perşii. O faptă atât de uimitoare în nesăbuinţa ei, încât se pare că până şi generalul armatei duşmane le-ar fi spus unui grup de greci: „Ia priviţi la împăratul vostru, nu se teme de săgeţi şi de suliţe nici cât nicovala”.

În opt ani de război Heraclie şi-a purtat armatele prin Anatolia, Armenia, Siria şi a pătruns adânc în Imperiul Persan. S-a dovedit a fi un comandant cu foarte multă imaginaţie, şi nu trebuie să uităm că avea foarte multă experienţă în campaniile duse în stepele aride şi în cele purtate la marginile deşertului. Crescuse de mic în serviciul armatei bizantine din nordul Africii, unde tatăl său se distinsese ca un exarh foarte eficient. Într-adevăr, Heraclie s-a făcut mai întâi cunoscut când s-a hotărât să îl înfrunte pe tiranul care ocupase tronul imperial şi a condus un marş de la Cartagina direct prin Sahara libiană. A recrutat pentru cauza sa 3.000 de oameni călare pe cămile, aparţinând triburilor Luwata.

În 630, acest împărat călit în lupte şi-a făcut intrarea triumfală în Ierusalim, aducând înapoi Crucea cea Adevărată, după ce o recuperase de la perşi. El a intrat în Oraşul Sfânt nu călare pe un cal alb, asemenea unui cuceritor, ci pe jos, ca un pelerin. Venea spre Ierusalim, pe drumul dinspre Emessa, dar piciorul său n-a atins niciodată pământul. A mers pe un drum acoperit cu covoare şi ierburi aromate pe care cetăţenii Siriei bizantine, aflaţi în sărbătoare, le aşterneau înaintea lui. Odată ajuns în Oraşul Sfânt, a purtat crucea pe Via

Dolorosa până la poarta Sfântului Mormânt, ce fusese reconstruit, iar acolo i-a înmânat Patriarhului cea mai sfântă dintre relicvele creştinătăţii. După aceea, s-a întors la Antiohia.

În ciuda vecinătăţii acestui împărat bizantin charismatic, a armatei şi a curţii lui, în 630, Profetul Mahomed a reuşit să convingă să treacă de partea sa un număr important de aliaţi locali. Mulţi dintre aceştia, asemenea lui Yhanna ibn Ruba, episcop de Aqaba, au acceptat ca Profetul să îi conducă din punct de vedere politic, dar au reuşit să-şi păstreze credinţa creştină, deşi au trebuit să accepte să plătească o taxă. Poziţia Profetului în negocieri a fost mult întărită când s-a aflat că supusese sudul Arabiei (şi controla toate rutele comerciale). A fost ajutat şi de faptul că împăratul Heraclie a început să facă economii după război şi aceasta a presupus şi tăierea subsidiilor anuale pe care le plătea triburilor creştine Iudham şi Qudaah pentru paza deşertului sirian.

Multe dintre aceste negocieri vitale au continuat în 631 şi 632, ultimii doi ani de viaţă ai Profetului. Se prea poate ca în decursul acestor ultimi doi ani scrisoarea Profetului să fi ajuns în cele din urmă la împărat, în Antiohia. Acest eveniment este relatat pe larg în tradiţia musulmană, care aminteşte şi de o serie de întrebări ale împăratului cu privire la caracterul Profetului Mahomed, adresate unuia dintre cei mai înverşunaţi adversari ai acestuia din urmă, un arab din tribul quraişiţilor păgâni. La sfârşitul audierii publice, Heraclie ar fi spus: „Ştiam că o să vină, dar nu ştiam că va fi dintre voi. Dacă este adevărat ceea ce aţi spus, curând va guverna peste pământul pe care stau eu cu picioarele…”. Această simpatie personală faţă de islam va fi curând acoperită de opoziţia zgomotoasă a

episcopilor, a generalilor şi a persoanelor de vază de la curtea sa.

Oricare ar fi adevărul în ceea ce priveşte această poveste foarte răspândită în tradiţia populară, împăratul Heraclie a rămas în oraşul Antiohia. Grija lui imediată era legată de conducerea unei serii de concilii unde încerca să aplaneze diferenţele apărute între Bisericile creştine. De asemenea, a vrut să vegheze la plecarea paşnică a ultimei garnizoane persane din provinciile sale estice, în 632 şi în vara anului următor, 633, la graniţa bizantină a Siriei mişunau în permanenţă agenţi secreţi şi se auzeau tot felul de zvonuri.

În acea vară, trupele musulmane au ocupat Areopolis (cunoscut şi sub numele de Maab), un post de graniţă în estul Mării Moarte. Scena era acum pregătită, iar aliaţii locali fiecare la locul său. Elemente-cheie din triburile creştine arabe din deşertul sirian fuseseră neutralizate. Târgul fusese încheiat: supunere politică faţă de statul islamic în schimbul tolerării creştinismului. Profetul Mahomed, tot aşa cum insuflase poporului său o nouă religie care avea să ducă la experienţa unică a unităţii arabe, s-a dovedit a fi şi un tactician excepţional şi un diplomat desăvârşit.

4

Aișa şi celelalte Maici ale Credincioşilor

În a zecea zi a febrei ce avea să-l răpună, Profetul a vrut să se ridice din patul în care zăcea – o saltea de paie în coliba Aişei – ca să participe la rugăciunea de dimineaţă, mai apoi fiind chemat afară, în curte. Nu se simţea suficient de bine ca să conducă el însuşi rugăciunea şi, pentru că tatăl Aişei, Abu Bakr, fusese desemnat să-i ţină locul, s-a întors în coliba ei imediat ce rugăciunile s-au încheiat. Acolo şi-a sprijinit capul de pieptul ei şi i-a strâns mâna cu putere. Ca să nu mai simtă căldura, căci era aproape miezul zilei de vară, iar trupul său era chinuit de febră, a zăcut liniştit întreaga dimineaţă. Pe urmă capul său a început să fie greu şi Aişa l-a auzit murmurând: „O, Doamne, iartă mie păcatele”, în timp ce strânsoarea mâinii lui aşezată pe mâna ei a slăbit pentru ultima oară.

Ea avea doar 18 ani. Moartea lui Mahomed a pus capăt vieţii maritale şi sexuale a Aişei. Ea nu va mai iubi niciodată, dar va fi iubită şi cinstită de întreaga

suflare musulmană ca fiind una dintre Maicile Credincioşilor – acesta este titlul pe care îl vor primi toate soţiile Profetului. Preeminenţa ei în interiorul acestui grup nu a fost niciodată pusă la îndoială. Va mai trăi încă 56 de ani, supravieţuindu-le practic tuturor prietenilor, verilor şi însoţitorilor Profetului, şi avea să moară la venerabila vârstă de 74 de ani. Amintirile Aişei despre anii petrecuţi alături de Mahomed vor deveni un giuvaier strălucitor care fusese şlefuit şi strălucise de-a lungul vieţii ei.

În acei primi 18 ani arareori a fost vreun moment în viaţa ei care să nu fie umplut de prezenţa Profetului. Fusese o viaţă plină de aventuri şi de nespusă fericire, de marşuri făcute când şi când alături de armată în mirosul de cămile şi harnaşamente din piele. O viaţă marcată de pericole şi război, dar şi o existenţă în casa lui Mahomed. Acest spaţiu era în acelaşi timp moschee, loc de întâlnire şi curtea în care se desfăşurau toate momentele vieţii de familie arabe. Morţi, naşteri, cereri în căsătorie, mese de nuntă, ca şi obositoarele treburi zilnice cum ar fi măcinarea boabelor pentru a face făină, torsul lânii, împletirea frunzelor de palmier şi a pieilor, îngrijirea copiilor, coaserea şi brodarea hainelor, supravegherea focului şi a oalelor în care fierbea mâncarea, îngrijirea animalelor de casă, primirea călătorilor, îngrijirea celor bolnavi, depozitarea în siguranţă a recoltei de curmale şi de grâne la adăpost de dăunători, hrănirea săracilor, ca să nu mai vorbim de alte treburi desfăşurate în afara casei, cum ar fi mulsul, căratul apei de la fântână, adunatul lemnelor de foc şi tocmeala în pieţele săptămânale. În primii şase ani petrecuţi la Medina, veniturile casei depindeau de meşteşugul prelucrării pielii şi de vânzarea obiectelor din piele.

Această casă se afla în centrul politic şi religios al oazei Medina. După moartea lui Mahomed, locul acesta va fi treptat golit de caracterul său domestic şi transformat în cea dintâi moschee monumentală a islamului. Cu toate acestea, cele nouă colibe din chirpici, cu acoperişul făcut din frunze de palmier şi având în loc de uşă câte o simplă draperie de lână, vor dăinui multă vreme ca mărturie a vieţii austere pe care o dusese Profetul. Activităţile de zi cu zi care avuseseră loc în această casă cu curte vor avea un rol vital ca modele de comportament pentru viitorii musulmani, în timpul vieţii văduvelor Profetului (iar două dintre ele, Aişa şi Umm Salamah, vor trăi mai mult decât oricare dintre principalele personaje masculine ale acestei poveşti), ele aveau să formeze un soi de curte de apel instituită spontan, bazată pe amintirile lor personale şi colective privitoare la gândurile, acţiunile şi spusele Profetului. La acest nivel şi doar la acesta, ele pot fi considerate moştenitoare ale Profetului – deşi, aşa cum vom vedea, Aişa va încerca să se implice şi în evenimentele politice şi militare, lucru ce se va dovedi în cele din urmă dezastruos.

Credinţa Aişei era desăvârşită. Era probabi1 printre primii musulmani născuţi chiar în credinţa propovăduita de Mahomed, şi nu convertită la islam de la vreo credinţă păgână din Arabia preislamică. Părinţii ei au fost printre primii oameni din Meca care şi-au declarat public credinţa musulmană şi, de asemenea, erau prieteni foarte apropiaţi ai Profetului. Aişa, la fel ca mulţi dintre copiii quraişiţilor, a fost trimisă de părinţii ei să fie alăptată de o doică beduină care trăia în mediul mai sănătos din deşert. La vremea când Aişa s-a întors în casa mamei ei în Meca, micuţa comunitate musulmană era supusă unor persecuţii teribile.

Musulmanii erau ostracizaţi în Meca şi se adunaseră, ca să se poată apăra, în locuinţele clanului Beni Haşim al lui Mahomed. Tatăl Aişei, Abu Bakr, a fost unul dintre consilierii cei mai apropiaţi ai Profetului şi, ca vecini, în aceste vremuri îngrozitoare, trebuie să fi fost unul în casa altuia de mai multe ori pe zi. Mai ales după ce Profetul a pierdut cel mai important sprijin afectiv pe care îl avea: prima şi iubita sa soţie Khadidja şi pe bătrânul Abu Talib, unchiul său.

Mama Aişei, Umm Ruman, stătuse oarecum deoparte de ordinea păstrată cu stricteţe între clanurile rivale din tribul quraişiţilor din Meca. Ea era dintr-un trib al beduinilor din deşert, fiica lui Amir din tribul Kinana. Şi tatăl Aişei, Abu Bakr, avea o poziţie oarecum echivocă. Părinţii săi aparţineau clanului Taym din tribul quraişit din Meca, iar tatăl şi mama sa erau veri. Ca om de afaceri, se bucura de succes pentru că, înainte de trecerea sa la islamism, adunase o avere de 40.000 de dirhami. După toate calculele, aceasta era socotită o avere considerabilă în Arabia (ştim, spre exemplu, că întregul oraş şi-a cumpărat imunitatea în faţa atacurilor pentru un an întreg plătind o sumă similară), chiar dacă, în rândurile aristocraţiei capitaliştilor întreprinzători din Meca, el ocupa doar un rang mijlociu. În mod evident, tatăl Aişei nu avea însă acele relaţii care în Meca păgână te făceau să fii foarte respectat. Spre exemplu, există o poveste despre umilinţele îndurate de Abu Bakr, cum a fost legat cu mâinile de picioare (ca o capră care e dusă la măcelar) şi lăsat să zacă lângă vărul şi coreligionarul său musulman Tgdha ibn Ubaydallah ca să fie batjocorit de toţi trecătorii. Acest lucru nu i s-ar fi putut întâmpla niciodată unui bărbat ce avea susţinerea clanului din care făcea parte. S-ar fi cerut cu siguranţă răzbunare

pentru insulta suferită de un membru al clanului, indiferent de credinţa lui. Mai este şi problema destul de stranie a poreclelor sale: al-Siddik, „cel cinstit”, care a fost un izvor de mândrie justificată la sfârşitul vieţii sale, deşi porecla pe care o purtase mai-nainte, Atik, „sclav eliberat”, poate să fi fost sursa poziţiei sale sociale echivoce, mai ales dacă e adevărat că ar fi fost făcut sclav în tinereţe şi eliberat mai târziu de rudele sale. Aceasta nu este decât o ipoteză; comentatorii musulmani nu cred că supranumele Atik ar avea de-a face cu statutul său social, ci e socotit mai degrabă o recunoaştere a faptului că Abu Bakr era sortit să fie „eliberat din iad”.

Abu Bakr era un *tadjir,* adică un negustor din Meca, şi era expert în genealogia tribală şi în istoria clanurilor de beduini. Nu era vorba despre entuziasmul unui amator, ci era o aptitudine necesară pentru a şti ce planuri să faci şi ce drumuri să apuci, ce călăuze să recrutezi şi care dintre şeicii triburilor rivale avea în fapt suficientă autoritate ca să merite să îi câştigi bunăvoinţa. Se poate ca înainte de a îmbrăţişa islamul, Abu Bakr să fi îndeplinit mai degrabă acest gen de sarcini, ca om care face aranjamentele şi negociază, care ajută la pregătirea unei caravane în detaliu, nefiind neguţător independent. Ca neguţător, în Meca, trebuie să-l fi cunoscut bine pe prietenul său Mahomed, căci diferenţa de vârstă dintre ei nu era decât de trei ani. Ataşamentul său faţă de credinţa revelată lui Mahomed nu a fost niciodată pus la îndoială. Acea avere, strânsă cu grijă într-o viaţă de muncă, nu a fost pusă deoparte cu prudenţă, ci a fost în mod nesăbuit cheltuită ca să-şi hrănească semenii în anii de persecuţii şi pentru răscumpărarea libertăţii unor musulmani, cum ar fi Bilal, eliberat din sclavie de

la păgâni. La vremea când a plecat spre Medina, nu mai avea decât 6.000 de dirhami.

Deşi Abu Bakr şi soţia sa Umm Ruman i se închinau Profetului cu credinţă deplină, lucrul acesta nu era valabil pentru întreaga lor familie. La un moment dat, în această perioadă, cea dintâi soţie a lui Abu Bakr, Kutayla bint („fiica lui") Abd al-Uzza din clanul Amir, a început să-şi trateze soţul cu o anumită răceală. Când a venit vremea să plece la Medina, mama vitregă a Aişei a decis să rămână acasă, în Meca păgână, cu cei doi copii mai mici ai ei, Abdallah şi Asma. Putem doar să ne imaginăm scenele domestice care au precedat această decizie, chiar dacă nu a fost luată cu uşurinţă. Tânărul Abdallah va ţine partea mamei sale în această problemă. Într-adevăr, avea să şi lupte de partea păgânilor împotriva musulmanilor în bătăliile de la Badr şi Uhud. Acesta este fundalul de certuri de familie în care găsim pentru prima dată o istorie legată de Aişa. În una dintre frecventele lui vizite acasă la ea, în Meca, Profetul a văzut-o pe Aişa plângând amarnic în faţa uşii. Fusese pedepsită de mama ei pentru că îi spusese tatălui său nişte poveşti care îl supăraseră. Fără să fie văzut de copil, Profetul a rugat-o pe Umm Ruman să fie blândă cu Aişa de dragul lui.

În acei ultimi ani ai copilăriei pe care Aişa i-a petrecut la Meca, Mahomed, rămas văduv, trebuie să fi venit adesea în casa tatălui ei, Abu Bakr, ca oaspete. După moartea preaiubitei sale Khadidja, casa lui a fost luată în grijă de câteva rude. Mătuşa sa Khawlah i-a fost de mare ajutor. Khawlah bint Hakim era sora mamei lui Mahomed. Ea şi cu soţul său au fost printre primii convertiţi la islam, dar Mahomed a continuat să-i fie atât nepot iubitor, cât şi ghid spiritual. El şi-a asumat sarcina delicată de a-i explica unchiului său

(prin alianţă), care era un ardent credincios musulman, că islamul (spre deosebire de creştinismul paulian) nici nu impunea, dar nici nu aproba abstinenţa sexuală atunci când erai căsătorit. Probabil că o asemenea francheţe din partea nepotului său a făcut-o pe Khawlah să fie la fel de deschisă şi să-i sugereze lui Mahomed să-şi caute nevastă după ce prima perioadă de doliu pentru Khadidja se va fi încheiat. Când a fost întrebată la cine anume se gândeşte, ea a a spus că ar putea fi sau Aişa, pentru frumuseţea ei virginală, sau Sawdah, o văduvă matură, care ar fi ştiut să conducă o casă şi ar fi putut fi ca o mamă pentru fiicele lui. Profetul a acceptat ambele pretendente. Aişa, care avea doar 6 ani, a fost logodită. Ea a continuat să stea cu părinţii ei, deşi şi-a amintit că statutul ei s-a schimbat când a fost ulterior îndemnată să se joace în casă, nu pe străzi, ca un copil neastâmpărat.

Trei ani mai târziu, tatăl Aişei avea să fie ales unic însoţitor al lui Mahomed, în fuga de la Meca la Medina. Era o dovadă a încrederii desăvârşite pe care Mahomed o avea în el, dar şi o recunoaştere a faptului că Abu Bakr cunoştea poate cel mai bine fiecare potecă şi fiecare drum ascuns din munţi. E posibil ca Aişa să fi luat parte la bravada nesăbuită a surorii ei vitrege Asma, care nu numai că a negat că ar şti ceva despre fugari atunci când a fost întrebată, ci, mai mult decât atât, a reuşit să se strecoare printre gărzi şi să ducă pe furiş provizii la peştera în care se ascundeau tatăl ei şi Profetul. La un moment dat, chiar şi-a rupt hainele ca să facă din ele o frânghie cu care să poată coborî coşul cu hrană în peşteră.

Odată ajunşi cu bine la Medina şi instalaţi acolo, Mahomed şi Abu Bakr au trimis vorbă familiilor lor să li se alăture – chiar dacă aceasta a durat mai degrabă

câteva luni decât câteva săptămâni. Deşi atât Mahomed, cât şi Abu Bakr au fost vânaţi ca fugari de sute de călăreţi păgâni şi de beduini vânători de recompense, cavalerismul arab, atunci când venea vorba de femei, era desăvârşit. Fiul lui Abu Bakr putea rămâne un oponent păgân al islamului, dar în acelaşi timp a fost mândru să-şi escorteze familia. El le-a condus în siguranţă până la Medina, ajutat de vărul său musulman Talha, pe mama sa vitregă Umma Ruman, pe sora lui dreaptă Asma şi pe sora sa vitregă Aişa.

Aişa a locuit timp de un an cu mama şi tatăl ei în cătunul al-Sunh din oaza Medinei, acolo unde Abu Bakr îşi făcuse casa. Profetul n-o uitase pe logodnica sa, dar aştepta terminarea colibelor din incinta curţii-moschee şi voia să adune suficienţi bani ca să le poată dărui părinţilor Aişei obişnuitul preţ al miresei. Nici chiar după victoria de la Badr, la un an de la plecarea spre Medina, şi după distribuirea prăzilor de pe câmpul de luptă şi a răscumpărărilor, banii nu au fost suficienţi. Tradiţia spune că Abu Bakr a trebuit să-i împrumute în secret Profetului banii pentru plata miresei, pentru ca nunta să poată avea loc. Amintirea acelei zile a rămas vie în mintea Aişei. „Mă dădeam în leagăn când părul meu bogat s-a despletit deodată”. Pe urmă, mama şi cei mai apropiaţi vecini şi prieteni au venit, „m-au luat de la joacă şi m-au pregătit”. I s-au dat o rochie nouă făcută dintr-o pânză cu dungi roşii cumpărată din Bahrein şi un medalion de onix, înainte ca mama ei s-o conducă într-o colibă proaspăt construită, în jurul uşii căreia erau aşezaţi nişte oameni. Înaintea acestor martori, mama a pus-o în poala Profetului şi pe urmă a binecuvântat perechea: „Aceasta este familia ta, fie ca Dumnezeu să te binecuvânteze prin ea, iar ea să fie binecuvântată prin tine”. A fost oferit un castron cu

lapte, din care mai întâi a băut Profetul apoi i l-a dat Aişei. La început, ea a refuzat ruşinoasă, dar el a insistat cu blândeţe, aşa că ea a sorbit o gură şi pe urmă i l-a dat surorii ei mai mari, Asma, care stătea aşezată lângă ea. Pe urmă, castronul a fost trecut tuturor invitaţilor pe rând care, după ce beau, se ridicau şi plecau. După aceea, Profetul şi Aişa au intrat în coliba lor şi ea a devenit femeie.

Mai târziu, Aişei îi plăcea să compare modestia şi simplitatea acelei zile cu abundenţa şi complexitatea celebrărilor ce începuseră să caracterizeze ritualul musulman al căsătoriei. Ca pentru mulţi dintre cei ce au cunoscut deopotrivă sărăcia şi bogăţia, contemplarea acestor puternice contraste avea un gust dulce-amărui. Aişa va rămâne întotdeauna fascinată de asemenea ceremonii. Era încă vie amintirea momentului când a văzut pentru prima dată mişcările ce semănau a dans ale soldaţilor musulmani abisinieni, în curtea moscheei, iar Profetul a tras-o protector lângă el, ca să poată urmări exerciţiul. Mai există şi o altă poveste încântătoare: atunci când era o tânără mireasă, ar fi fost văzută de Profet mergând cu grijă în vârful picioarelor ca să arunce o privire peste un zid să vadă o ceremonie zgomotoasă de căsătorie ce avea loc în vecini. În loc s-o certe, Mahomed a ajutat-o să găsească un loc din care să vadă mai bine. Pe acest exemplu delicat ce includea permisiunea tacită se sprijină doctrinal celebrarea căsătoriilor musulmane cu muzică, pentru că, altminteri, Profetul, în proverbele sale, se ridică împotriva muzicii lascive. În fapt, se poate spune că singura petrecere pe care doctrina o permite unei familii musulmane pioase este cea de la căsătorie – aşa că aceste evenimente concentrează în ele toată nevoia mulţimii de a petrece. În societăţile

tradiţionaliste vor ajunge să se întindă de-a lungul unei întregi săptămâni, implicând tot felul de activităţi – cum ar fi ziua scăldatului şi ziua în care mireasa îi este prezentată în mod oficial soacrei.

Nici Aişa şi niciun istoric musulman nu cred că e necesar să facă prea multe comentarii despre uriaşa diferenţă de vârstă dintre mireasa ce avea maximum 10 ani şi mirele de 54 de ani. Cu siguranţă, asta nu a fost o problemă sau nu mai mult decât a fost pentru Arhiepiscopul de Canterbury care a făcut acelaşi lucru acum mai puţin de un secol, într-o Anglie victoriană. Totuşi, în societatea noastră, după revoluţia postindustrială, ni se permite să votăm, să bem şi suntem obligaţi să mergem la şcoală conform unei formule de calcul care ţine cont de data naşterii trecută în certificatul eliberat de autorităţi, în schimb, este aproape imposibil să evaluezi felul în care alte societăţi rezolvau aceste probleme. O vagă sugestie a vechii simplităţi mi-a fost oferită în timpul unei călătorii, când am ajuns într-o comunitate ce încă trăia în deşert după legile nomadismului, având ca principală sursă de venit turmele lor de cămile şi de capre. Nimeni din comunitate nu-şi cunoştea ziua de naştere şi nu prea era interesat de anul în care se născuse – deşi verii erau cunoscuţi până la a noua spiţă. Râdeau de stupiditatea întrebărilor pe care le puneam, cum ar fi: „Când se căsătoreşte un băiat?” sau „La ce vârstă se căsătoresc fetele?” – căci răspunsurile lor erau cât se poate de clare: „Un băiat se căsătoreşte atunci când devine bărbat, o fată se mărită atunci când devine femeie”.

Deşi, din punct de vedere fizic, era femeie, Aişa a continuat să-şi păstreze jucăriile şi tovarăşii de joacă. Ea îşi amintea cum prietenii ei se ascundeau atunci

când impunătorul ei soţ intra în cameră, dar Profetul o ruga să-i adune iar – şi pe urmă se alătura jocurilor lor. Un alt moment de care îi plăcea să-şi amintească era acela în care Profetul stătea mulţumit într-un colţ, aşteptând ca ea să-şi termine jocul cu căluţii de jucărie – care în ochii Aişei erau cai din grajdurile regelui Solomon. În aceşti primi ani, de toate treburile gospodăriei se ocupa cea de-a doua soţie a Profetului, o prezenţă maternă, Sawdah, care avea grijă şi de fetele Profetului şi aducea un venit foarte necesar familiei din împletirea fâşiilor de piele colorate din care făcea perdele, saltele şi ornamente pentru harnaşament.

După trei ani de căsătorie, Aişa tot nu adusese pe lume un copil. Acest lucru ar fi avut o importanţă vitală pentru Aişa şi pentru Mahomed – chiar dacă problema nu e amintită nici măcar în trecere de niciunul dintre primii cronicari musulmani. Tăcerea lor este, fără îndoială, o reacţie la propaganda păgână din Meca, unde cu siguranţă nu ar fi rămas necomentată această problemă: de ce Dumnezeu nu i-a binecuvântat cu copii pe Profet şi pe tânăra lui soţie. Titlul onorific de Umm („mama lui”) şi Abu („tatăl lui”) era cel mai preţuit lucru pentru oricare arab.

În iarna anului 625, Profetul şi-a luat o a treia soţie. Aişa a fost întotdeauna într-o competiţie acerbă cu orice nouă rivală candidată la dragostea Profetului, chiar dacă Hafsah, a treia soţie, s-a dovedit a fi o excepţie. Ea era deja văduvă, tânărul ei soţ murise în luptă (deşi nu se ştie exact dacă a fost la Badr sau Uhud), dar îşi câştigase reputaţia de a fi cam lipsită de farmec în conversaţii şi cam repezită. Ştia să scrie şi să citească – lucru rar printre bărbaţii arabi şi cu atât mai puţin printre femei. Aşa că era relativ greu de măritat,

mai ales că tatăl ei, Omar, avea aceleaşi caracteristici. Omar s-a dus la Usman (un musulman care se convertise devreme şi care era bogat şi respectat) şi i-a oferit mâna lui Hafsah, dar a fost respins – ceea ce Omar a interpretat corect ca fiind un act de desconsiderare socială şi s-a înfuriat şi mai tare când Abu Bakr (care îi era egal din punct de vedere social) a respins oferta la fel de politicos. Mahomed, observând că relaţiile dintre oamenii săi de încredere cei mai apropiaţi se înrăutăţeau, a intervenit, cerând el însuşi mâna lui Hafsah şi, în acelaşi timp, oferindu-i-o lui Usman pe una dintre fiicele sale. Iată un exemplu desăvârşit de diplomaţie domestică. Totodată, Aişa a înţeles repede că Hafsah nu putea constitui o ameninţare pentru ea. Poveşti din această perioadă arată că ele erau prietene: în mod vinovat călcau postul împreună şi mâncau carne (mai apoi mărturiseau), sau îi provocau celeilalte soţii, Sawdah, crize de nervi vorbindu-i de apariţia unui *dajjal* – un fals profet demonic de a cărui venire se temea toată lumea.

Hafsah este prea adesea socotită genul intelectualei snoabe din lumea arabă, ca o povară pentru tatăl ei şi o grea încercare pentru soţ, chiar dacă viitoarele generaţii de femei musulmane ar putea s-o considere drept un posibil prototip. Credinţa ei desăvârşită în islam şi o minte strălucită, veşnic iscoditoare au coexistat paşnic. Într-o zi, când Mahomed a intrat în camera ei şi a spus că speră că niciunul dintre cei care au depus jurământ de credinţă lângă copacul cu spini de la Hudaibiya nu va fi pedepsit în iad (jurământul fusese un moment de grea încercare chiar şi pentru cei mai pioşi dintre musulmani – şi mai ales pentru tatăl lui Hafsah, Omar), ea a ridicat o obiecţie. I-a citat

Profetului un verset din Coran: „Şi nimeni nu este între voi care să nu coboare la el [peste iad]”. Profetul a acceptat să fie corectat, dar a citat ca răspuns: „Dar îi vom mântui pe cei ce s-au păzit de rău”. Acest dialog întâmplător nu va fi uitat, se va reflecta asupra lui şi va rămâne baza, în religia musulmană, credinţei într-o formă de purgatoriu. Toţi credincioşii vor trebui să se coboare „la el [la iad]” – dar cei drepţi vor fi într-un anumit fel protejaţi de întreaga grozăvie a unei astfel de experienţe. Imaginaţia populară descrie un pod de foc care se întinde peste gura căscată a iadului şi ajunge în paradis.

Se pare, de asemenea, că Hafsah a fost cea care mai târziu i-a transmis fratelui ei Abdullah o mulţime de „proverbe” ale Profetului ce pot fi urmărite până la sursă, pentru că au fost memorate de el. Dar aceasta nu este totul, pentru că tradiţia se referă la cea dintâi versiune scrisă a Coranului – exemplarul lui Hafsah, care a preexistat „celei dintâi ediţii definitive” a lui Usman. Privită din punctul acesta de vedere, Hafsah, departe de a fi o piatră de moară în casă, apare tot mai mult ca o intelectuală cu un rol major în codificarea islamului. Ea va trăi cu 35 de ani mai mult decât Profetul şi va fi renumită pentru forţa cu care a postit şi s-a rugat până la sfârşitul zilelor ei.

Cam la un an după ce s-a căsătorit cu Hafsah, Profetul şi-a mai luat o soţie, pe Zaynab bint Khuzaymah. Aceasta era fiica un şeic beduin şi există anumite lucruri neclare în ceea ce priveşte viaţa ei anterioară. Se pare că avusese doi soţi mai înainte de Profet, pentru că, asemenea lui Hafsah, era văduvă de război, şi din nou nu suntem siguri dacă soţul (sau soţii) ei au murit la Badr sau la Uhud. Zaynab era o femeie cu adevărat pioasă, a cărei generozitate faţă de

săraci era renumită, dar nu s-a făcut prea mult remarcată în casa Profetului, unde a trăit doar un an înainte de a muri. În orice caz, caracterul ei liniştit a fost repede pus în umbră de sosirea doar cu o lună mai târziu a lui Umm Salamah (uneori numele apare în varianta Umm Salme), în ianuarie 626. Legătura frăţească ce se născuse între Hafsah şi Aişa a fost exprimată foarte limpede de reacţia lor unitară faţă de sosirea noii partenere a lui Mahomed.

Când Profetul lui Dumnezeu a luat-o de soţie pe Umm Salamah, m-am întristat foarte tare. Pentru că auzisem multe despre frumuseţea ei, mai întâi m-am purtat cu bunăvoinţă cu ea, dorind s-o văd. Şi, pe bunul Dumnezeu, am văzut că era de două ori mai frumoasă şi mai plină de farmec decât se povestea. I-am spus asta lui Hafsah, care mi-a zis: „Pe bunul Dumnezeu, nu e decât gelozia care îţi întunecă mintea, pentru că nu este aşa cum se spune" Pe urmă, Hafsah a fost binevoitoare faţă de ea, chemând-o la sine ca s-o vadă, după care mi-a spus: „Nu o văd atât de frumoasă pe cât spui, nici măcar pe-aproape, chiar dacă, neîndoielnic, este frumoasă". Am văzut-o după aceea şi, pe viaţa mea, era aşa cum spusese Hafsah, dar am continuat să fiu geloasă.

Aişa nu s-a împăcat niciodată cu ea. Umm Salamah era o femeie remarcabilă. Căsătoria ei cu cel dintâi soţ – care fusese al unsprezecelea dintre cei ce îmbrăţişaseră islamul – a fost o mult lăudată poveste de dragoste. Mândra ei familie din tribul quraişiţilor din Meca păgână mai întâi a refuzat să-i permită să plece la Medina ca să fie alături de soţul ei musulman (şi chiar i-a răpit copilul), dar a fost atât de impresionată de durerea ei, că mai târziu s-a îmbunat. Chiar şi aşa, nimeni nu a însoţit-o pe Umm Salamah şi pe băiatul ei,

încă un copil, pe drumul spre Medina, aşa că a fost nevoită să-şi cumpere o cămilă. Din fericire, la doar şase kilometri şi jumătate de Meca, la popasul Taneem, l-a întâlnit pe unul dintre acei calaveri arabi curtenitori care călătoreau – sau uneori chiar jefuiau – prin deşertul vechii Arabii. Deşi era încă păgân, Usman bin Talha a însoţit-o tot drumul spre Medina şi, la fiecare popas, „obişnuia să doarmă departe de mine, sub alt copac", în timp ce de-a lungul zilei refuza să meargă pe cal „şi, cu frâul în mână, mergea înaintea cămilei mele". Ştia, de asemenea, unde să-l găsească în Medina pe soţul lui Umm Salamah, dar s-a întors politicos din drum de îndată ce au ajuns aproape de oază, în cătunul lui Amr bin Awf, evitând mulţumirile şi răsplata pentru ceea ce el a considerat a fi nimic mai mult decât datoria sa cavalerească. Soţul lui Umm Salamah a fost unul dintre acei primi eroi războinici ai islamului care au luptat şi la Badr, şi la Uhud. Într-o luptă ce avea să aibă loc mai târziu, rănile grele primite în aceste două războaie aveau să se redeschidă şi nu aveau să se mai vindece. În timpul şederii la Medina, Umm Salamah a adus pe lume două fetiţe.

În văduvie a fost curtată şi de Omar, şi de Abu Bakr – i-a refuzat însă pe amândoi – înainte de a se lăsa convinsă de Profet să intre în casa lui. Mai întâi a refuzat, spunând că „nu mai e tânără şi are copii orfani", însă Mahomed a replicat: „Cât despre vârstă, sunt mai bătrân ca tine, iar în ceea ce priveşte orfanii, vor fi în grija lui Dumnezeu şi a mesagerului său". Aşa că Umm Salamah a intrat în casa lui Mahomed ca o mamă de vârstă mijlocie cu responsabilităţi şi un anume statut. Curând a înţeles că tovărăşia serioasei fete a lui Mahomed, Fatima, e foarte plăcută şi

prietenia lor s-a împlinit. În parte, lucrul acesta s-a întâmplat şi pentru că amândouă aveau copii mici. Mult mai târziu, Omar, fiul lui Umm Salamah, îşi va aminti de clipele în care stătea în poala tatălui său vitreg şi mâncau din aceleaşi bucate simple gătite în casă. Prietenia dintre Umm Salamah şi Fatima se va dezvolta ca o axă de influenţă la concurenţă cu cea reprezentată de Aişa şi Hafsah, constituind una dintre acele falii întunecate care mai târziu se vor transforma în faimoasa schismă istorică dintre sunniţi şi şiiţi.

Şansa de a-l însoţi pe Profet în campaniile sale militare şi în călătoriile sale misionare era stabilită prin tragere la sorţi. Totuşi, se pare că majoritatea soţiilor preferau să stea acasă, lăsându-le pe Aişa şi Umm Salamah să călătorească. Este cu siguranţă un lucru demn de remarcat că Mahomed era însoţit în expediţiile cu adevărat decisive cel mai adesea de Umm Salamah: a fost cu el în pelerinajul care s-a încheiat cu un armistiţiu la Hudaibiya (628) şi în cortul ce adăpostea statul-major al armatei care asedia Medina în anul bătăliei de la Trench (627), la fel şi când a fost cucerită oaza Khaybar (628). Umm Salamah s-a dovedit a fi un sfetnic excepţional de înţelept al Profetului; într-adevăr, la Hudaibiya l-a chemat în cortul ei pe Mahomed şi l-a sfătuit să iasă în faţa trupelor şi să aducă sacrificiul său (în faţa unei armate ce aproape se răsculase). Sfatul acesta pare să fi fost crucial în rezolvarea fericită a situaţiei. Era, de asemenea, dăruită cu o memorie prodigioasă, aşa că în anii de după moartea Profetului, ea (împreună cu rivala ei Aişa, care avea un dar asemănător în ceea ce priveşte acurateţea amintirilor) a devenit unul din cele două centre ale învăţăturii islamice. Aşa cum Marwan (una dintre primele autorităţi în domeniu) avea să se

pronunţe, „atâta vreme cât nevestele Profetului sunt printre noi, nu trebuie să consultăm pe nimeni altcineva”. Nu este nici măcar o scânteiere de sfială în mult preţuitele rememorări ale vieţii ei intime alături de Profet. Musulmanii trebuie să se spele după actul sexual, dar momentul când trebuie să aibă loc această spălare şi gradul de curăţenie cerut au fost continue surse de preocupare pentru cei dintâi credincioşi – tot aşa cum necurăţenia în timpul ritualului a fost (şi încă este) considerată ca anulând toate beneficiile postului şi ale rugăciunii. Îşi amintea că îl întrebase pe Profet dacă trebuie să-şi desfacă părul, care era foarte lung (legat strâns şi parfumat) ca să-l spele în întregime după ce avuseseră contact sexual. El a replicat că era foarte bine să-l lase aşa cum este, dar să-l ude cu apă de trei ori foarte bine la rădăcină. Într-o altă ocazie, răspunzându-i unei persoane foarte preocupate de aceste lucruri, după moartea lui Mahomed, şi-a amintit că acesta, în loc să se scoale noaptea şi să se spele atunci, prefera ca după actul sexual să doarmă până dimineaţa fără să se spele chiar şi atunci când ţinea post. „Şi ţineţi cont”, a continuat ea, „această baie nu se făcea din pricina ejaculării, ci din pricina copulaţiei”. Când această chestiune a fost confirmată de ceea ce-şi amintea Aişa, a devenit imediat o practică acceptată de întreaga comunitate. Bărbatul care reprezenta autoritatea pe atunci, a admis cu sinceritate că se înşelase, pentru că de fapt, „ele sunt cele care ştiu lucrurile acestea mai bine decât oricine altcineva”.

În vremuri tulburi, Umm Salamah îi sfătuia pe credincioşi să recite pasajul ei favorit din Coran, „Noi suntem ai lui Dumnezeu şi la Dumnezeu ne vom întoarce”. Aceasta a devenit o rugăciune care era spusă la mormânt şi o binecuvântare pentru muribunzi.

Era, de asemenea, suficient de sigură de credinţa ei ca să pună la îndoială autoritatea Profetului, adresându-i o întrebare faimoasă: de ce femeile primeau numai jumătate de moştenire de la bărbaţi? Din cauză că ele nu luptaseră în război? O altă problemă a fost soluţionată când l-a întrebat: „De ce nu sunt menţionate femeile nicăieri în Coran?”, iar întrebarea ei a dus la o întărire imediată a definiţiilor, în aşa fel încât sura (capitolul) 35 specifică: „Moslemii şi moslemele, cei credincioşii şi cele credincioase”. Rolul lui Umm Salamah în înţelegerea mesajului Profetului către întregul neam omenesc este aproape fără egal (evident, ea nu ar fi fost de acord cu termeni inadecvaţi precum „neam omenesc”). Va trăi cu câteva luni mai mult decât Aişa, mai mult decât toţi însoţitorii şi toate Maicile Credincioşilor, ajungând la vârsta de 84 de ani. A fost ca o bibliotecă vie până în ultimele ei zile, cel puţin 378 de proverbe ale Profetului pot fi atribuite direct memoriei ei, iar alte lucruri pe care le avea în minte, privind istoria şi cunoaşterea, au fost transmise prin intermediul unor bărbaţi, cum ar fi Abdullah ibn Abbas, ce au jucat rolul de confidenţi spirituali.

La mai puţin de un an de la căsătoria cu Umm Salamah, în casă a mai sosit cineva. Venirea lui Zaynab bint Jahş rămâne, pentru occidentali, unul dintre evenimentele cele mai discutabile din viaţa lui Mahomed. Această preafrumoasă verişoară a Profetului a plecat la Medina şi la început n-a avut unde să locuiască. Mahomed a aranjat căsătoria ei cu fiul lui adoptiv, Zayd. Profetul avea o încredere nemăsurată în Zayd, dar afecţiunea lui nu era împărtăşită întotdeauna de mulţi dintre adepţii săi care, din punct de vedere social, erau mai conservatori. Zaynab, mândra nepoată

a şeicului Beni Haşim, n-a putut niciodată să treacă peste faptul că Zayd nu era un quraişit, că venise pentru prima dată ca sclav la Meca, pentru că fusese cumpărat de la târg din Ukaz de Khadidja şi oferit lui Mahomed ca dar de nuntă. Aşa că, atunci când Mahomed s-a îndrăgostit nebuneşte după ce a întâlnit-o întâmplător pe Zaynab şi a exclamat: „Lăudat fie Dumnezeu care face ce vrea cu inima omului”, totul a părut o binecuvântare. Zayd putea acum să scape de mândra şi neiubitoarea lui soţie, mai ales că ştia că va merge chiar în casa Profetului. La început, Mahomed a refuzat, spunându-i lui Zayd: „Păstrează-ţi soţia şi ai frică de Dumnezeu” Zayd a ascultat plin de respect, dar curând după aceasta s-a despărţit de Zaynab.

O vreme nu s-a întâmplat nimic. Nu trebuia să se întâmple nimic. Mahomed avea deja patru soţii, atât cât îi era permis unui musulman, şi avea 60 de ani (pentru că de Sawdah se despărţise, iar cea dintâi, Zaynab, murise). Zayd era doar cu zece ani mai tânăr decât Profetul, iar Zaynab se apropia de al patruzecilea an al vieţii ei. Pe urmă, câteva luni mai târziu, pe când vorbea cu Aişa, Profetul a avut pe neaşteptate o revelaţie şi, când şi-a revenit, a strigat: cine avea să-i dea lui Zaynab vestea cea bună, căci Dumnezeu i-a spus: „Am căsătorit-o cu tine”? Când această veste i-a fost adusă lui Zaynab în casa ei, ea i-a mulţumit lui Dumnezeu, după care şi-a scos brăţările de argint de la mâini şi de la glezne şi i le-a dăruit mesagerului, după extravagantul obicei din vremurile acelea. Aişa va găsi mai târziu că felul în care Zaynab se laudă că „a fost dată ca soţie de Dumnezeu” era un pic cam plicticos. La vremea aceea, răspunsul ei tăios către Mahomed fusese: „Cu adevărat Domnul tău se grăbeşte să-ţi facă voia”. Citită de un public occidental, replica ar putea

părea ironică, totuşi un musulman pios poate s-o citească şi să simtă consolare în grija neobişnuită pe care Dumnezeu o avea faţă de Profet.

La scurtă vreme după acest eveniment extraordinar lui Mahomed i-au fost revelate cele 73 de versete din sura 33 a Coranului – unii spun că s-a întâmplat imediat după căsătoria cu Zaynab, deşi alţii susţin cu convingere că sura 33 adună în interiorul ei mai multe versete provenind din diverse revelaţii istorice. Această revelaţie faimoasă le este adresată tuturor credincioşilor, chiar dacă mai multe versete au drept ţintă femeile cu care era căsătorit. El conţine întristătorul strigăt: „Nu este Mahomed tatăl unuia dintre bărbaţii voştri, ci el este Apostolul lui Dumnezeu" şi deci, într-un anumit sens, tatăl tuturor credincioşilor. Femeilor lui, rămase fără copii, li se va acorda acelaşi rol: „Soţiile sale sunt mamele lor" Ele sunt consolate: „O, femei ale Profetului, voi nu sunteţi ca una din celelalte femei. Dacă vă temeţi de Dumnezeu, nu fiţi prevenitoare cu vorba, ca să capete poftă acela în a cărui inimă este boală, ci vorbiţi cuviincios. Şedeţi molcom în casele voastre şi nu vă împodobiţi, ca pe vremea neştiinţei de-nainte, şi împliniţi rugăciunea şi daţi milostenii, şi ascultaţi de Dumnezeu şi de trimisul Său. Dumnezeu voieşte să ia de la voi, ca de la locuitorii casei, spurcăciunea şi voieşte să vă curăţească" Aceste porunci sunt adresate în mod specific soţiilor lui, care ocupau un loc de onoare şi care totuşi locuiau într-un spaţiu public, trăind în colibele lor în interiorul curţii casei Profetului care servea de loc de adunare a comunităţii şi loc de rugăciune.

Versetul 53 spune: „O, voi, cei ce credeţi, nu intraţi în casele profetului doar dacă vă dă el voie la ospăţ

fară să aşteptaţi timpul. Dacă însă aţi fost chemaţi atunci intraţi. Şi dacă aţi ospătat, atunci împrăştiaţi-vă şi nu zăboviţi cu istorii... Şi dacă le rugaţi [pe soţiile lor] pentru ceva, atunci rugaţi-le după o perdea. Aceasta e mai curat pentru inimile voastre şi inimile lor" Aceasta este considerată o reacţie la seara haotică a nunţii cu Zaynab, când oaspeţii au stat mult mai mult decât se cuvenea. Oricare ar fi fundamentul istoric al acestei revelaţii, ea a devenit astăzi una dintre pietrele de temelie ale etichetei sociale musulmane. La o adunare musulmană ospăţul se va amâna cât se poate de mult, ca să rămână suficient timp pentru conversaţie, deoarece musulmanii ştiu că trebuie să plece de îndată ce s-a servit ultimul fel de mâncare.

Un sfat adesea citat, adresat femeilor musulmane, apare în versetul 59 şi este încă şi mai clar legat de aşezarea geografică şi de simplitatea casei din Medina a Profetului. Această curte a casei cu şirul ei simplu de colibe-dormitor nu avea nicio baie, aşa că toţi locuitorii erau forţaţi să iasă afară şi să folosească tufişurile din apropiere. Când ieşeau noaptea sau când se grăbeau, era posibil ca soţiile lui să nu fie întotdeauna acoperite suficient de cuviincios, într-o astfel de situaţie, una dintre soţii a fost luată drept o femeie de stradă sau o sclavă şi a primit propuneri indecente într-un mod cât se poate de direct. Aşa că acest verset poate fi citit doar ca un sfat către femeile din casa lui, îndemnate să poarte un soi de şal ca să poată fi recunoscute de oricine: „O, Profetule, spune soţiilor şi fiicelor tale şi femeilor celor credincioşi, să se învelească în gjilbaburile lor; aşa mai lesne vor fi cunoscute şi nu vor fi scârbite..." Această acţiune a venit la sfatul puritanului Omar, care, în întunericul nopţii, spre surpriza şi dezgustul său, s-a împiedicat de o formă

voluminoasă aşezată pe vine, care era Sawdah.

Din asemenea instrucţiuni cu caracter practic mai târziu generaţii de consultanţi specializaţi în lege şi de învăţaţi lipsiţi de har aveau să traseze constrângerile impuse femeilor musulmane în Evul Mediu – dintre care majoritatea dăinuie şi în zilele noastre. Alte versete coranice, referitoare la veşmintele care pot fi purtate în public, cum ar fi Sura Luminii (24: 31), care sfătuieşte femeile credincioase „să-şi puie văluri asupra sânurilor" şi pe toţi credincioşii, bărbaţi şi femei, „să-şi plece privirile lor şi să-şi păzească ruşinea lor", sunt indicaţii blânde care încurajează modestia naturală – mai ales dacă ţinem cont de faptul că Profetul li se adresa unor oameni crescuţi într-un mediu unde domnea o libertate sexuală extremă, cum era oaza Medinei.

*

Când Profetul era acompaniat de soţii în campaniile sale militare sau în expediţiile misionare, ele călătoreau în timpul zilei în nişte şei cu baldachin – făcute din scaune uşoare de trestie şi piele întinsă – aşezate pe spatele cămilelor. Aişa fiind cea mai tânără, cea mai uşoară şi cea care avea cel mai pronunţat gust pentru aventură, suporta cu uşurinţă disconfortul acestor călătorii. În ianuarie 627, a ajuns la urechile Profetului ştirea că Beni Mustaliq, un puternic subelan al tribului Khuzaa, care controla ruta caravanelor de-a lungul coastelor Mării Roşii, se pregătea să facă un raid prin Medina. A decis să atace primul şi a luat ca pradă mii de oi, capre, cămile şi 200 de prizonieri. Atât Aişa, cât şi Umm Salamah au însoţit armata musulmană în

acest raid încununat de succes – aşa cum ştiau prea bine toţi soldaţii. Prezenţa tinerei Aişa n-a sporit cu nimic eficienţa campaniei militare. Pentru că, în clipa în care această forţă era gata să se pună în mişcare, după o scurtă oprire la lăsarea serii, Aişa a descoperit cu disperare cum colierul ei preferat – un colier foarte elegant din onix – îi căzuse de la gât. Deoarece se întuneca tot mai mult, nu l-a găsit, dar era înspăimântată de o teamă cauzată de superstiţie. Îi fusese dăruit în ziua nunţii. Profetul a ţinut cont de acest lucru şi a cerut armatei să-şi stabilească tabăra acolo unde se aflau, deşi oamenii erau pregătiţi să folosească orele răcoroase ale nopţii ca să înainteze şi să-şi ia duşmanul pe nepregătite. Cum nu era nici apă şi nici vreo fântână prin apropiere în acea noapte, Aişa a fost bombănită de toată lumea. La lumina zilei, colierul tot nu a putut fi găsit. Dar pe urmă, când cămila Aişei a fost pregătită de drum, s-a descoperit colierul sub cămilă. Deşi a fost certată în public de tatăl ei din cauza acestui incident, Aişa a continuat să fie iubită de Profet. Doar câteva zile mai târziu, armata a privit cu încântare şi surpriză cum Mahomed şi Aişa au ieşit din cortul lor şi s-au provocat unul pe altul la o întrecere de-a lungul văii cu nisipuri aurii. Mulţi ani mai târziu avea să-şi amintească această scenă impresionantă povestind: „Mi-am strâns veşmântul în jurul meu şi Profetul a făcut la fel. Pe urmă ne-am luat la întrecere. Cel care a câştigat a fost Profetul”. „Asta este pentru cealaltă cursă”, a spus el, „pe care ai câştigat-o de la mine”, şi făcea referire la o întâmplare fericită pe care o trăiseră împreună.

Când martie se apropia de sfârşit, se aflau la o zi de mers călare de Medina. În timpul unuia dintre popasurile obişnuite, Aişa s-a dat jos din şaua ei cu

baldachin, s-a căţărat pe o dună, în aşa fel încât să nu fie văzută de bărbaţi în timp ce răspundea chemării naturii. Chiar când să se suie iar pe cămilă, a observat că preţioşul ei colier căzuse iar de la gât, aşa că s-a dus înapoi pe urmele paşilor ei, căutând pietrele de onix. Între timp ceilalţi îşi continuaseră marşul fără ea. Când s-a întors, nu mai era nimeni la locul de popas, dar s-a aşezat cuminte acolo unde fusese cămila ei şi a aşteptat răbdătoare să fie salvată. Absenţa ei nu fusese observată, aşa că, pe măsură ce timpul trecea, Aişa s-a înfăşurat în straiele ei ca să se adăpostească de soarele arzător şi a adormit. Salvarea a venit dintr-o direcţie neaşteptată. Un tânăr beduin din tribul Beni Sulaym, Safwan ibn Muattal, a găsit-o pe Aişa, care dormea ghemuită. S-a trezit deodată când Safwan s-a aplecat deasupra ei, dar, de îndată ce Aişa a deschis ochii, a recunoscut-o imediat şi a făcut un pas înapoi strigând: „Cu adevărat de la Dumnezeu venim şi la Dumnezeu ne întoarcem. Aceasta este soţia trimisului lui Dumnezeu”.

Safwan apoi i-a oferit galant Aişei cămila sa în timp ce el a mers pe jos până la primul popas. Când aceste două figuri au apărut la orizont, toţi cei din tabără au început să vorbească, mai ales că nimeni nu observase încă lipsa Aişei din şaua ei cu baldachin.

Odată întorşi la Medina, incidentul a fost dat uitării de îndată pentru că învingători, soldaţii, s-au apucat să împartă prada. Profetul era în camera ei când Aişa i-a deschis uşa lui Juwayriyah, fata şefului tribului Beni Mustaliq, acum captivă. Aişa îşi va aminti de ea: „Era o femeie de o drăgălăşenie şi o frumuseţe extraordinare. Niciun bărbat nu se putea uita la ea fără să îşi lase sufletul prins şi, când am văzut-o la uşa colibei mele, am fost lovită de presimţiri rele”. Juwayriyah venise să-

l caute pe Profet ca să discute răscumpărarea ei – musulmanul care o luase prizonieră stabilise un preţ foarte mare. Mahomed s-a oferit s-o plătească chiar el şi, în acelaşi timp, să o ia de nevastă, chiar dacă mândrul ei tată beduin nu a acceptat niciuna din oferte. El a venit călare la Medina şi a plătit mai întâi întreaga răscumpărare. Numai după aceea a fost de acord cu căsătoria fiicei sale – liberă de orice constrângeri. O asemenea generozitate plină de nobleţe i-a mişcat profund pe arabii care erau atât de mândri de manierele lor alese. Şeicul din tribul Beni Mustaliq avea să fie răsplătit într-un fel neaşteptat, când o sută dintre oamenii tribului său aveau să fie eliberaţi de musulmanii care îi luaseră prizonieri. Arabii au fost impresionaţi de comportamentul beduinilor, dar, mai mult decât atât, nu voiau să aibă ca prizonier pe nimeni care să fie înrudit cu noua soţie a Profetului. Aişa a comentat: „Nu ştiu vreo femeie care să fie o binecuvântare atât de mare pentru poporul ei”.

Şi pe urmă a venit clipa marii încercări pentru Aişa.

Curând după ce Juwayriyah a fost primită în casa Profetului – după ce s-a construit şi pentru ea o nouă colibă Aişa a căzut la pat cu febră. Simţind că Profetul nu mai are tot atât de multă grijă de ea ca înainte şi răvăşită de gelozia faţă de noua mireasă, a plecat în casa părinţilor săi ca să fie îngrijită de mama ei. După douăzeci de zile, s-a însănătoşit, dar oaza vuia de zvonuri şi se spunea că Safwan era iubitul ei secret şi că îl înşelase pe Profet. Comentatorii moderni se ocupă mult de implicaţiile politice ale acestor zvonuri şi de felul în care ele au fost puse în circulaţie de „Ipocriţi” sau, altfel spus, de locuitorii Medinei convertiţi doar pe jumătate, care e posibil să-şi fi dorit să aducă atingere reputaţiei Profetului. Se poate să fi fost şi ceva

adevărat în toate acestea, deşi este la fel de limpede că zvonurile au fost împrăştiate şi de musulmani credincioşi, care, se pare că fuseseră prinşi de plăcerea unei bârfe amoroase şi de intrigă – cum a fost şi poetul Profetului, Hassan ibn Thabit, altminteri o persoană loială, văr cu Aişa, ori Hamnah, sora lui Zaynab, verişoara-soţie a Profetului.

Oricare ar fi fost sursa acestor zvonuri, e limpede că Profetul a fost supărat. Nu pretinsese niciodată că ar fi în stare să citească secretele inimii omeneşti sau că ar avea cine ştie ce puteri miraculoase. Când a fost întrebat, a mărturisit de bunăvoie: „Ştiu numai ceea ce Dumnezeu mi-a dat spre cunoaştere”/. Usama, fiul lui Zayd, a sărit în apărarea Aişei, declarând: „Astea sunt doar minciuni – nu ştim decât lucruri bune despre ea”. Ca nepot adoptiv al Profetului, părerea sa era ascultată, dar, cum era cam de aceeaşi vârstă cu Aişa, nu prea avea greutate. Când servitoarea Aişei, Burayrah, a fost întrebată de Mahomed, aceasta a susţinut cu tărie: „Jur pe cel ce te-a trimis pe tine cu Adevărul, ştiu numai lucruri bune despre ea; şi, dacă ar fi altminteri, Dumnezeu i-ar spune Trimisului Său. Nu-i ştiu nicio vină Aişei, decât că este o copilă prea mică de ani”, dar pe urmă a schimbat subiectul repede, adăugând: „Dar, când frământ coca şi o rog să o supravegheze, adoarme şi mielul pe care îl iubeşte cel mai mult vine şi mănâncă coca. I-am reproşat de multe ori lucrul acesta”.

După rugăciunile din moschee, Profetul şi-a întrebat oarecum indirect adunarea, spunând: „Nu ştiu decât de bine despre casa mea şi numai de bine despre bărbatul [Safwan] de care se vorbeşte, care nu a intrat niciodată în casa mea dacă eu n-am fost cu el”. Membrii adunării au dat aprobativ din cap şi pe urmă s-

au risipit rapid în dezordine pentru că facţiunile Aws şi Khazraj ale clanurilor din Medina foloseau disputa ca să rezolve vechea lor rivalitate, acuzându-se reciproc că au vrut să se atace pe la spate.

Pe urmă a venit rândul lui Ali, ginerele mult iubit de Mahomed, soţul Fatimei, să fie întrebat. Ali nu se îndoia de cinstea Aişei, dar i-a dat lui Mahomed un sfat sincer şi brutal: „Dumnezeu nu ţi-a impus ţie nicio limită şi mai sunt multe femei în afară de ea”, în fapt, Ali îl sfătuia pe Profet să divorţeze şi să-şi ia o parteneră care să fie mai presus de îndoieli. Această replică neaşteptată, dar sinceră va fi unul dintre lucrurile care i se vor reproşa tot restul vieţii lui. Aişa nu avea să-l ierte niciodată pe Ali. Duşmănia dintre ei avea să se transforme într-o falie ce avea să ducă la împărţirea comunităţii islamice în sunniţi şi şiiţi.

Mahomed, ca majoritatea celor din Medina, aştepta zilnic un soi de revelaţie care să-l scoată din încurcătură. Dar săptămânile treceau una după alta fără ca lucrul acesta să se întâmple. La capătul unei luni de despărţire, s-a dus să vorbească personal cu Aişa şi a găsit-o în coliba sa, în compania părinţilor săi întristaţi şi a unei singure vecine care părea s-o înţeleagă. Aişa plângea de două nopţi şi o zi. Profetul i s-a adresat politicos, dar cu compasiune: „Aişa, dacă eşti nevinovată, Dumnezeu o să te ierte, dar, dacă eşti vinovată, cere iertare de la Dumnezeu şi căieşte-te pentru că Dumnezeu îi iartă pe cei ce se mărturisesc şi se căiesc” în urechile Aişei cuvintele sunau de parcă ar fi fost deja judecată şi era furioasă că niciunul din părinţii ei nu a ridicat glasul să o apere, ci doar au răspuns blând la rugăminţile ei, spunând pe rând: „Nu ştiu ce răspuns să dau”.

Nu avea însă nevoie de niciun fel de purtător de

cuvânt. Lacrimile i s-au uscat dintr-odată şi s-a trezit spunând: „Văd că ai ascultat vorbele rele spuse despre mine până când ai ajuns să le crezi. Dacă eu spun că sunt nevinovată (şi Dumnezeu cel Preaînalt ştie că sunt), nu ai să mă crezi. Dar dacă am să mărturisesc, cu siguranţă că ai să mă crezi. Nu mai rămâne nimic de făcut decât să urmez exemplul tatălui lui Iosif şi să spun: «Răbdarea ne stă bine şi ne vom ruga la Dumnezeu să ne ajute».

A vorbit bine şi la timpul potrivit – chiar dacă mai târziu avea să se învinuiască singură pentru că uitase numele lui Iacob, chiar dacă formula „tatăl lui Iosif" a părut cât se poate de potrivită în acel moment. Aşa că s-a dus spre fundul colibei şi s-a întins în pat. La puţină vreme după aceea, rugile ei aveau să primească răspuns. În colibă s-a lăsat o linişte desăvârşită şi Profetul era covârşit de mult aşteptata viziune. Sau, cum spunea Aişa: „A fost cuprins de emoţia violentă de care era pătruns în asemenea clipe şi picături de sudoare au început să curgă de pe chipul său, chiar dacă era o zi de iarnă". Pe urmă, când a fost eliberat din strânsoare, a ridicat faţa şi aceasta era zâmbitoare. A strigat-o: „Veşti bune, Aişa, Dumnezeu cel Preaînalt a spus că eşti nevinovată".

Părinţii ei s-au simţit foarte uşuraţi şi au chemat-o în grabă pe Aişa, i-au cerut să se ridice de pe covoraşul ei şi să-i mulţumească Profetului. Spaima lor le întunecase judecata şi nu înţeleseseră natura revelaţiei – căci cuvântul era al lui Dumnezeu, şi nu al lui Mahomed. Aişa, cu acurateţe teologică şi cu o demnitate rece, i-a certat pe cei doi credincioşi (părinţii ei) care cu o jumătate de oră mai devreme nu săriseră în ajutorul ei. Ea a spus: „Nici n-am să vin la el şi nici n-am să-i mulţumesc. Şi n-am să vă mulţumesc nici

unuia dintre voi doi, pentru că aţi ascultat vorbele rele fără să le negaţi" A făcut o pauză, lăsând vorbele să se stingă, şi pe urmă a adăugat: „O să mă ridic şi am să-l mulţumesc doar lui Dumnezeu".

Aişa ajunsese la vârsta maturităţii. Experienţa aceasta a adâncit de asemenea, ruptura din casa Profetului. De acum înainte, Aişa va deveni o prietenă devotată a lui Usama şi vechea ei duşmănie cu Zaynab a fost înmormântată în amintirea lucrurilor bune pe care Zaynab le-a spus despre Aişa în zilele de restrişte când era mai descurajată şi mai epuizată ca oricând. Cât despre Ali, începând de-atunci, l-a urât pentru totdeauna.

La puţină vreme după ce Mahomed a avut revelaţia în coliba Aişei, aceasta s-a concretizat în versetele din sura 24. Este un mic Coran în sine, un strălucit amestec de cod de legi exacte pentru comportamentul etic viitor, descrieri metafizice şi pagini cu adevărat sublime. Spre exemplu, versetul 35: „Dumnezeu este lumina cerurilor şi a pământului... El seamănă cu o firidă, în care este o candelă şi candela este în sticlă, şi sticla este ca o stea sclipitoare. Ea se prinde de un pom binecuvântat, de un măslin, ce nu e nici de la apus, al cărui ulei aproape luminează, fără să-l fi atins focul – lumină peste lumină. Dumnezeu ocârmuieşte la lumina Sa pe cine voieşte şi Dumnezeu face pilde pentru oameni şi Dumnezeu cunoaşte toate lucrurile". În timp ce necredinţa e descrisă ca „întunecimea de pe marea adâncă, pe care o acoperă unda, peste care este o undă, asupra căruia este un nour – întunecimi, una peste alta – când întinde cineva mâna sa, aproape nu o vede. Şi căruia nu-i dă Dumnezeu lumină, acela n-are lumină". În alt loc în acest capitol, optzeci de bice sunt prescrise pentru cei ce depun mărturie falsă

pentru vina de adulter, pentru că, pentru orice acuzaţie de adulter ce va fi făcută de acum încolo, e nevoie de martori, iar cei ce se fac vinovaţi de adulter vor primi o sută de bice. Soţii şi soţiile pot depune mărturie unul împotriva celuilalt de patru ori, dar a cincea oară trebuie să jure solemn şi să cheme asupra lor blestemul lui Dumnezeu dacă mint. Totuşi, ca în multe alte locuri din Coran, această evidentă asprime a legii poate fi abolită dacă se face apel la milă. Aşa se spune în versetul 5: „afară de cei care pe urmă se căiesc şi se îndreaptă, Dumnezeu doar este iertător, îndurător”.

Aişa trebuie să fi fost foarte încântată când a auzit această sură. Versetul care o elibera, prin porunca lui Dumnezeu, de acuzaţia că fusese necredincioasă a fost, de asemenea, revelat, în mod unic Profetului în prezenţa ei. Nicio altă soţie n-a fost vreodată atât de preţuită de Dumnezeu, încât Acesta să-i vorbească mesagerului Său în prezenţa ei.

Casa Profetului avea să crească în mod constant în anii următori şi Aişa trebuia să fie atentă tot timpul să nu fie detronată de venirea vreunei alte rivale. Următoarea soţie intrată în casă, Raihanah bint Zayd, era o persoană nefericită. Era o evreică din Beni Nadir şi scăpase de exilul ce-i fusese impus bogatului ei trib măritându-se într-un alt clan evreiesc bogat din Medina, Beni Qurayzah. Când acest clan a căzut şi el în mâinile musulmanilor după eşuarea asediului păgânilor asupra oazei Medina (627), Raihanah a trecut la Mahomed ca parte din prada ce i se cuvenea, în timp ce soţul ei evreu – împreună cu toţi verii săi şi ceilalţi membri ai clanului – au fost executaţi. Fie din durere faţă de soarta lor crudă, fie din dorinţa de a nu intra în conflict cu niciuna dintre celelalte soţii, Raihanah a

preferat ca mai degrabă să rămână concubină decât să devină o soţie musulmană liberă. Purtarea ei blândă i-a permis să trăiască liniştită în casa Profetului, şi avea să moară cinci ani mai târziu, o figură rămasă în umbră într-o casă care altminteri era plină de caractere puternice.

Cealaltă evreică din harem, Safiyah bint Huayy, nu era la fel de discretă, deşi a intrat în familia Profetului exact în acelaşi fel – ca pradă de război. Familia lui Safiyah a fost decimată de musulmani: tatăl ei, cel dintâi soţ şi fratele fuseseră executaţi odată cu căderea clanului Beni Qurayzah, în timp ce al doilea soţ, Kinanah, unul dintre cei mai puternici şefi de clan evrei din oaza Khaybar, fusese ucis pentru că ascunsese bogăţiile de musulmani. Văduva de 17 ani i-a fost mai întâi dăruită războinicului musulman Dihyah al-Kalbi, considerat cel mai frumos bărbat din Arabia: Profetul compara înfăţişarea lui cu cea a Arhanghelului Gavril. Safiyah a văzut însă lucrurile altfel. Ea a povestit un vis tulburător despre cum luna a călătorit pe deasupra Medinei la Khaybar, unde a căzut în poala ei. Acest lucru a fost de îndată înţeles ca făcând referire la Mahomed şi a fost schimbată cu altă prizonieră. Numele ei fusese Zaynab; dată fiind însă mărturia confirmată prin acest vis profetic, a primit un alt nume, „cea aleasă” – Safiyah. Profetului i-a plăcut foarte mult, pentru că va celebra această nouă căsătorie când armata se va afla doar la o zi de marş de Khaybar – după ce el însuşi abia supravieţuise unei tentative de otrăvire. Armata musulmană făcuse tabără la un popas numit Sebha. Aici, două dintre soţiile sale care călătoreau cu armata au pregătit-o pe Safiyah pentru patul nupţial, i-au pieptănat părul şi l-au uns cu uleiuri cu miresme dulci, mai înainte de a o

duce în cortul lui Mahomed. Se spune că nici mirele şi nici mireasa n-au putut dormi în acea noapte. În timpul călătoriei înapoi spre Medina, Profetul s-a străduit să o facă pe Safiyah să se simtă onorată. Ea a stat adesea în spatele lui (sub baldachin), ca s-o poată învăţa cum se călăreşte corect. De asemenea, a aranjat o masă pentru celebrarea nunţii, chiar dacă lipsa proviziilor a făcut ca soldaţii să vină cu raţiile lor, adică doar cu unt, curmale şi lapte, care au fost pregătite în comun şi apoi împărţite între invitaţi. La fiecare popas, Profetul se apleca lângă cămila lui Safiyah şi îşi oferea genunchiul drept sprijin ca ea să poată să încalece şi descalece. Safiyah a fost copleşită şi a declarat: „N-am văzut nicio altă persoană care să aibă maniere atât de alese”.

Aişa, ca de obicei, a fost sfâşiată de nelinişte la venirea acestei noi rivale, mai ales după ce Umm Salamah a necăjit-o spunând: „Este într-adevăr foarte frumoasă, iar trimisul lui Dumnezeu o iubeşte foarte mult” Aşa că, atunci când Safiyah a fost adusă în Medina şi aşezată într-o casă separată de celelalte, Aişa a făcut în aşa fel încât să se alăture celor ce participau la petrecerea de bun-venit şi să-şi poată evalua rivala. Deşi era acoperită de văluri foarte groase şi, în mod nefiresc, stătea în spate, Mahomed a observat-o de îndată, care se ascundea în mulţime. Mai târziu, în drum spre casă, o va întreba: „Aişa, cum ţi s-a părut?”, la care Aişa avea să replice indiferentă: „Am văzut o evreică la fel ca toate evreicele” Mahomed a corectat-o, căci Safiyah devenise musulmană. Totuşi, era limpede un punct slab, iar celelalte soţii aveau s-o tachineze pe Safiyah numind-o „fiica lui Huyayy” – căci tatăl ei care murise fusese un vechi adversar al musulmanilor.

Profetul a învăţat-o însă cum să riposteze: „Spune-le”, a zis el, „că tatăl meu este Aaron, iar unchiul meu este Moise” – doi profeţi evrei care sunt cinstiţi şi de musulmani. Această mică împunsătură antievreiască s-a dovedit a fi doar o furtună trecătoare, căci Aişa a văzut repede că tinereţea şi mintea ascuţită ale lui Safiyah se potriveau foarte bine cu ale ei. Aşa că a fost cooptată în grupul prietenelor Aişei. Safiyah nu a simţit niciodată că loialitatea pe care o simţea faţă de poporul ei ar fi în conflict cu credinţa ei musulmană. Mai târziu, pentru ea vinerea a devenit la fel de sfântă ca pentru orice alt credincios, doar că a continuat să ţină şi sabatul ca fiind ziua când îşi primea prietenii evrei şi le dădea de pomană rudelor ei sărăcite.

Nu la fel s-a întâmplat cu următoarea soţie a Profetului, care aparţinea unui clan din Meca. Căsătoria lui cu femeia de 35 de ani numită Umm Habiba a fost celebrată pe fundalul uniunii cu Safiyah. Într-adevăr, ea îl aştepta atunci când armata se întorcea victorioasă de la Khaybar. Era aşteptată de multă vreme, iar în curtea casei-moschee a lui Mahomed fusese deja construită o nouă colibă. Căsătoria cu Umm Habiba reprezenta în esenţă o uniune politică, pentru că, deşi era văduva unui musulman şi se comportase exemplar – făcea parte din grupul primilor credincioşi care îndurase persecuţii şi treisprezece ani de exil în Abisinia –, ea era şi fiica lui Abu Sufyan (conducătorul Meccăi păgâne), şi verişoară cu nobilul Usman. Prin această alianţă făcută cu conducătorul păgân din Meca, Mahomed pregătea calea pentru un aranjament negociat. După toate relatările, Habiba era o femeie foarte serioasă care îl întreba pe Profet detalii ale legii – de pildă, care este intervalul corect de doliu pentru o femeie musulmană (ce era de trei zile, cu excepţia

perioadei de doliu păstrate pentru soţ, care dura trei luni şi zece zile). Aceste întrebări e posibil să fi venit din faptul că avusese un contact îndelungat cu cultura abisiniană, pentru că primul ei soţ, deşi venise ca refugiat musulman, se convertise la creştinismul copt în lungii ani de exil. Odată intrată în casă, Umm Habiba s-a alăturat imediat grupului lui Umm Salamah, pe care o cunoscuse pe când erau copii. Astfel şi-a atras duşmănia Aişei.

Pe patul de moarte (la aproape treizeci de ani de la căsătorie), s-a împăcat cu Aişa, spunându-i vechii ei rivale: „De vreme ce am fost amândouă soţii ale Profetului şi e posibil să fi spus vorbe aspre la adresa ta, îţi cer acum să mă ierţi dacă te-am rănit”. Aişa a iertat-o şi cele două rivale s-au binecuvântat una pe alta din toată inima pentru prima şi ultima oară: „Fie ca Dumnezeu să te ţină fericită” Pe piatra ei de mormânt nu s-a scris nici că a fost fiica lui Abu Sufyan sau una dintre soţiile Profetului Mahomed, sau că ar fi fost una dintre Maicile Credincioşilor sau verişoara celui de-al treilea calif. În schimb, erau scrise numele ei adevărat şi cel al mamei ei: „Ramla, fiica lui Safiyah”.

Aişa şi susţinătoarele ei – Hafsah, Safiyah şi Sawdah – se coalizaseră acum şi formau toate patru un grup. Sawdah era aproape un fel de mamă vitregă pentru ea. Verişoara Profetului, Zaynab, era un fel de frunză în vânt, plutind în direcţia în care o duceau vorbele ei, dar de partea cealaltă erau Umm Salamah, Umm Habiba şi fiica Profetului, Fatima.

Era o separare obişnuită, dar, în afară de puternicele pasiuni ascunse, existau şi momente de relaxare. Lui Mahomed îi plăcea mierea, şi Umm Salamah obişnuia să aibă întotdeauna în casă o anumită cantitate pe care o împărţea cu el atunci când venea în vizită. Aişa,

temându-se că aceasta va face ca Profetul să petreacă mai mult timp cu rivala ei, le-a convins pe celelalte soţii să spună că mierea făcea ca respiraţia lui să fie acră, ştiind cât de mult ţine Profetul la curăţenie. Şmecheria a mers, chiar dacă mai târziu Aişa avea să regrete faptul că pusese la cale păcăleala şi îl făcuse pe Mahomed să nu mai guste miere – care până atunci îi plăcuse foarte mult.

Aişa îşi va aminti şi de o altă rundă din lungul război purtat împotriva lui Umm Salamah. Îşi aştepta soţul şi a fost supărată să afle că acesta fusese la Umm Salamah. Atunci a spus: „Nu te-ai săturat de femeia asta?”. Şi când, în chip de răspuns, a primit doar un zâmbet, a continuat cu o parabolă. Mai întâi a întrebat: „O, trimis al lui Dumnezeu, spune-mi ceva despre tine însuţi. Dacă te-ai afla între doi versanţi, unul ce ar fi deja păscut, iar celălalt neatins, pe care ţi-ai duce turmele la păscut?”

„Pe cel care nu a fost păscut”, a replicat Mahomed.

„Ah”, a exclamat Aişa triumfătoare, „chiar aşa. Eu sunt cea neatinsă, nu precum celelalte soţii ale tale. Toate celelalte au avut un alt soţ înaintea ta, cu excepţia mea”.

Din nou Mahomed s-a uitat la ea şi a zâmbit în tăcere, dar nu a spus nimic. Cu o altă ocazie, când era tristă, Mahomed a oprit-o şi i-a spus: „Nu-mi este necunoscut când eşti supărată pe mine şi nici când eşti fericită” Aişa era îngrozită de ideea că el îi putea citi gândurile, dar Mahomed a asigurat-o de îndată că nu era niciun fel de magie care îi permitea să facă lucrul acesta, ci era vorba doar despre o simplă observaţie. Când era fericită, rostea: „Nu, pe Domnul lui Mahomed”, iar când era supărată pe el, spunea: „Nu, pe Domnul lui Avraam”.

Profetul a fost adesea întrebat pe care dintre credincioşi îi iubea mai mult. Printre bărbaţii pe care îi numea erau fiul său adoptiv, Zayd, tânărul său văr şi ginere, Ali, cel mai vechi prieten al său, Abu Bakr, nepoţii săi şi câteodată Usama, fiul lui Zayd. Dintre femei, avea întotdeauna să le numească pe fiicele sale, pe nepoata sa Umamah (copila fiicei sale Zaynab) şi era ştiut că doar pe Aişa o menţiona întotdeauna dintre soţiile sale aflate în viaţă. Aişa a ştiut mereu că a existat o femeie care i-a fost încă şi mai apropiată – aşa cum a văzut într-o zi chiar în camera ei, când cineva a bătut fără nicio reţinere la uşă şi a salutat, spunându-şi numele: Halah. Vocea lui Halah suna la fel ca şi cea a surorii ei, Khadidja (cea dintâi soţie a lui Mahomed); Aişa s-a uitat cum Mahomed a pălit şi s-a înfiorat de durere la amintirea femeii care însemnase atât de mult pentru el.

Câteva zeci de ani mai târziu avea să-şi amintească: „N-am fost niciodată atât de geloasă pe vreuna dintre celelalte soţii ale Profetului aşa cum am fost geloasă pe Khadidja pentru că el o pomenea mereu şi pentru că Dumnezeu i-a vestit prin Profet despre o casă în paradis făcută pentru ea din pietre preţioase. Şi, când sacrifica o oaie, le trimitea o bucată din ea celor ce-i fuseseră prieteni Khadidjei. De multe ori i-am spus Profetului: «E ca şi cum n-ar fi exitat nicio altă femeie pe lume în afară de Khadidja»” Menţionarea „pietrelor preţioase” trebuie să fi fost puţin exagerată de Aişa din cauza amărăciunii pe care o simţea, pentru că Mahomed, atunci când vorbea de speranţa sa de a ajunge în paradis, spunea doar că o să fie acolo singur cu Khadidja într-o casă făcută din trestie.

Gelozia pe care Aişa o simţea faţă de demult dispăruta Khadidja (la care se referea adesea

dispreţuitor ca fiind bătrâna quraişită) era nutrită şi de celelalte soţii ale lui Mahomed faţă de ea. Nu erau singurele care observaseră că Mahomed era mai uşor de abordat după ce îşi petrecea noaptea cu Aişa. Într-adevăr, în curând a devenit în mod neoficial recunoscută drept „ziua" în care să îi fie înaintate cereri Profetului, şi acestea erau adesea însoţite de un dar lăsat pe pragul colibei Aişei. Celelalte soţii erau iritate de acest obicei şi de sporirea influenţei pe care Aişa se pare că o avea printre credincioşi. Mai întâi Umm Salamah, mai târziu Fatima şi în cele din urmă răutăcioasa Zaynab i s-au plâns Profetului, chiar dacă Aişa a fost cea care în final a rezolvat problema într-o discuţie directă cu celelalte soţii. Profetul trebuia să le trateze în mod egal şi să fie drept cu soţiile sale, iar ele ştiau că judecata lui nu avea să fie niciodată afectată de considerente exterioare – dar el nu le putea impune o astfel de imparţialitate altora.

Dragostea Profetului pentru Khadidja se sprijinea şi pe conştiinţa faptului că această femeie bogată şi puternică sacrificase totul de dragul credinţei pe care o propovăduia el. Uneori i se părea că soţiile pe care şi le luase de când se mutase în siguranţă la Medina făceau exact pe dos. După cucerirea Khaybarului, urmată de un număr de expediţii încununate de succes, bogăţiile au curs în mod constant spre oaza Medinei. Profetul avea partea sa, care era o cincime, dar aceasta era risipită repede prin darurile făcute săracilor, călătorilor, bolnavilor din comunitate şi cunoştinţelor sale. Într-o asemenea ocazie, soţiile s-au certat cu el, spunând că ar fi bine ca generozitatea lui să se extindă şi asupra casei sale – şi mai ales nu le-ar fi displăcut să aleagă dintr-o grămadă de veşminte ce tocmai sosiseră, înainte ca Profetul să le dăruiască pe toate străinilor.

Profetului nu-i plăcea să refuze nicio cerere, dar, în mijlocul acestor negocieri pline de patimă, a intrat Omar. Salutul său morocănos, aspru le-a făcut pe femei să tacă de îndată şi să fugă din faţa bătrânului puritan, ascunzându-se în spatele unei perdele.

Câţiva ani mai târziu, Aişa îşi va aminti conversaţia din acea zi, cuvânt cu cuvânt. Profetul a izbucnit în râs când a văzut cum s-a schimbat pe loc comportamentul soţiilor lui şi a spus că e minunat faptul că s-au ascuns chiar la primul sunet al vocii lui Omar. Omar a răspuns, cu obişnuita sa seriozitate: „Ar trebui mai degrabă să se teamă de tine, iar nu de mine" şi pe urmă, întorcându-se spre perdeaua tremurătoare, a adăugat: „O, voi, ce vă duşmăniţi singure, de ce vă temeţi de mine, şi nu de trimisul lui Dumnezeu?". O voce care nu a fost identificată – poate Aişa? – a răspuns: „Asta e aşa pentru că tu eşti mai aspru şi mai nemilos decât Trimisul lui Dumnezeu" Mahomed a fost de acord: „Asta e adevărat, o, fiu al lui Khattab [Omar], căci sunt convins că, dacă Satana însuşi ar avea cunoştinţă că te afli pe o cărare anume, ar alege alt drum decât al tău". Mai târziu, când Omar a insistat să întrebe soţiile pe rând, s-a ciocnit – pentru prima dată – de un front unit. Chiar şi paşnica Umm Salamah l-a certat pentru această impertinenţă: „Pe tot ce e minunat, ce anume te-a făcut să-ţi dea prin cap să te aşezi între Profet şi soţiile acestuia? Da, pe Dumnezeu, vorbim liber cu el şi, dacă el ne permite să facem lucrul acesta, cu siguranţă că asta îl priveşte doar pe el" Trebuie să ţinem cont că până în acest moment întreaga familie trăise mult sub ceea ce astăzi ar fi considerat pragul sărăciei. După standardele secolului XXI, erau cu toţii nişte sfinţi nevoitori; Aişa avea să-şi amintească mai târziu că numai după căderea Khaybarului a mâncat

curmale pe săturate, în timp ce Umm Salamah şi-a pregătit singură bucatele pentru nuntă, măcinând nişte orz şi făcând o pâine simplă pe care a împărţit-o cu noul ei soţ.

Totuşi, cea mai mare criză în familie încă nu avusese loc. Lui Mahomed îi fuseseră trimise o mie de măsuri de aur, douăzeci de rochii fine, un catâr, o măgăriţă şi o coroană de la un conducător al Egiptului cunoscut sub numele de Maqawqis[8]. Cu această avalanşă de daruri au venit şi două sclave tinere de neam copt, extraordinar de frumoase: Mariyah şi Sirin. Mahomed, cu obişnuita sa generozitate, a dăruit toate aceste lucruri, cu excepţia lui Mariyah, pe care a păstrat-o pentru sine. În mod clar, fusese impresionat de ea şi a cazat-o într-o casă separată lângă moschee, unde se ducea s-o viziteze şi ziua, şi noaptea. Soţiile au fost supărate de această nouă dragoste, dar criza s-a declanşat când Hafsah l-a găsit pe Profet cu Mariyah în camera ei, în ziua rezervată Aişei. Şi-a ieşit din minţi de gelozie şi, fără îndoială, lucrurile au fost agravate de înfăţişarea exotică a lui Mariyah, de completa ei lipsă de credinţă în islam şi de fecunditatea ei tinerească. Deşi Hafsah s-a liniştit în cele din urmă, mai ales după ce Profetul i-a promis că n-o s-o mai vadă pe Mariyah, chestiunea s-a aprins din nou când Aişa a aflat de incident.

De data asta Profetul n-a mai răbdat. Şi-a părăsit casa şi s-a refugiat pe o terasă de pe acoperiş unde nu se putea ajunge decât urcând pe scara din interiorul moscheei. Această terasă micuţă nu era prea luxoasă pentru cel care conducea jumătate din Arabia, era

8 Acesta nu mai este considerat acum un nume autentic, ci reprezintă probabil versiunea arabă a numelui copt al viceregelui Bizanţului, Chirii - despre care vom afla mai multe mai tîrziu.

decorată doar cu un covoraş de trestie şi trei piei uscate, dar era singurul loc pe care Mahomed îl putea considera doar al său. În timp ce stătea acolo nemişcat, chiar atât de nemişcat, încât urma împletiturii covoraşului a rămas imprimată pe trupul său, s-au răspândit zvonuri în toată oaza conform cărora s-ar fi despărţit de toate soţiile sale după cearta cu Hafsah. Omar, tatăl lui Hafsah, era foarte preocupat de efectul pe care lucrul acesta l-ar fi avut asupra micuţei comunităţi de credincioşi devotaţi din care făcea şi el parte, precum şi de slăbirea poziţiei lui în interiorul cercului credincioşilor. Mai trebuie spus şi că era o perioadă extrem de tensionată pentru că se temeau cu toţii de un atac asupra Medinei din partea războinicilor bine înarmaţi ai regatului arab al ghassanizilor.

Omar s-a dus mai întâi la fiica sa şi a întrebat-o: „De ce plângi? Nu te-am prevenit? În cele din urmă Profetul a divorţat de tine”. Dar ea a replicat: „Nu ştiu. Acum e în camera de sus” Pe urmă, Omar s-a dus spre amvonul moscheei şi a stat alături de cei câţiva oameni întristaţi care se adunaseră acolo, dintre care unii chiar plângeau. De trei ori l-a întrebat pe slujitorul abisinian care păzea scara spre pod dacă Profetul îl poate primi şi de trei ori s-a întors în mijlocul celor ce se rugau, lângă amvon, iar în cele din urmă a fost chemat. Când a urcat, Profetul stătea sprijinit în cot pe un divan uzat umplut cu fire de palmier. Omar l-a întrebat dacă renunţă la soţiile sale. La care Profetul a privit în sus şi a spus: „Nu”. Omar, stând tot în picioare, a încercat să-l liniştească schimbând vorba. I-a spus cum îşi ţin bărbaţii din Meca soţiile sub control, numai că ei au ajuns în mijlocul unor oameni (din oaza Medinei) unde femeia e cea care deţine controlul. A

continuat să pălăvrăgească despre propriile probleme cu soţia şi fiica lui până când l-a făcut pe Profet să zâmbească, după care s-a simţit suficient de binevenit ca să se aşeze. Pe urmă, uitându-se în jur la cele câteva obiecte uzate, i-a cerut lui Mahomed să aibă mai multă grijă de el; pentru că de fapt Dumnezeu le-a dat multă bogăţie perşilor şi bizantinilor – şi de ce nu ar face acelaşi lucru şi pentru comunitatea din jurul Profetului? Cu această digresiune a captat în cele din urmă întreaga atenţie a Profetului care s-a uitat drept în ochii lui Omar şi l-a întrebat: „Te îndoieşti, o, fiu al lui Khattab? Bunurile lor le-au fost toate îngrămădite în viaţa lor pământească” – deci, ca o consecinţă a acestui lucru, credincioşii nu trebuie să aştepte nimic din lumea aceasta ca să se poată concentra asupra celei ce va veni. Omar a murmurat: „Trimis al lui Dumnezeu, roagă-L pe Dumnezeu să mă ierte”.

Ca să pună capăt acestei poveşti, Mahomed a decis să stea separat de soţiile sale întreaga lună. Mariyah a fost mutată într-o casă dintr-un cătun mai îndepărtat, tot în oază – chiar dacă statutul ei avea să fie mult îmbunătăţit atunci când avea să se afle că este însărcinată, şi încă şi mai mult când a adus pe lume un copil ce avea să poarte numele Ibrahim. După naşterea lui Ibrahim, Mariyah avea să fie primită iar în casă, deşi pare clar că nu s-a convertit niciodată la islam, nu şi-a schimbat niciodată statutul de concubină şi nu a fost niciodată aşezată între Maicile Credincioşilor.

După o lună, Mahomed s-a întors la soţiile lui, deşi le-a reamintit ce aveau de ales: această lume sau cealaltă.

„Dacă viaţa în lumea aceasta e cea pe care o doriţi, şi toată frumuseţea ei, atunci veniţi şi am să vă dau ceea ce râvniţi şi am să vă permit să plecaţi cu bine”,

dar „aceleia dintre voi care ascultă de Dumnezeu şi de trimisul Lui şi face binele o să-i dăm răsplată dublă; şi am pregătit pentru ea un venit onorabil” Exact acelaşi lucru îl oferise tuturor adepţilor săi. Aişa, ca şi celelalte soţii, au fost de acord că tot ceea ce doreau erau „Dumnezeu şi Trimisul său, ca şi locul din viaţa de apoi”. Ca să nu pară complet înfrântă, Aişa şi-a arătat şi surprinderea (probabil cu o arcuire ironică a sprâncenelor) că luna a trecut deja. Socotise timpul şi constatase că stătuse doar 29 de nopţi separat de ele. Cei mai mulţi comentatori musulmanii adaugă o mică notă de subsol pioasă în care spun că luna poate varia între 28 şi 30 de zile. Ei par să ignore cu bună ştiinţă farmecul şi umorul aflat îndărătul acestui schimb de replici, neobosita încântare a Aişei de a fi în compania soţului ei, amestecată cu înţelegerea faptului că Mahomed trebuie să se fi plictisit şi el de-acum de aceste nopţi de singurătate – şi că, de asemenea, putea suporta să fie tachinat un pic.

O singură femeie va mai intra de-acum înainte în această casă deja plină. În timpul primului pelerinaj la Meca (în 624, îngăduit de armistiţiul de la Hudaibiya), Profetul s-a întâlnit cu Abbas, dibaciul său unchi bancher, care i-a propus o alianţă prin căsătorie. Mahomed a acceptat mâna surorii soţiei lui Abbas, care era văduvă, Maymunah, ceea ce avea să-l facă unchi prin alianţă cu Khalid, unul dintre cei mai promiţători tineri comandanţi arabi. Nu li s-a permis să celebreze căsătoria cu o masă în Meca încă păgână şi ostilă; într-adevăr, musulmanii nu erau îngăduiţi să stea decât trei zile în sanctuar. Chiar dincolo de zidurile oraşului, la popasul Sarif, Mahomed a aşteptat împreună cu armata sa disciplinată formată din 2000 de musulmani pelerini – deopotrivă femei şi războinici încercaţi. Aici

s-a ţinut banchetul şi s-a consumat căsătoria. A fost recunoscută ca o uniune politică la nivel foarte înalt şi curând avea să-şi aducă roadele. Khalid, omul care îi înfrânsese pe musulmani în bătălia de la Uhud – şi care chiar încercase să-l prindă pe Profet când şi-a condus oamenii neînarmaţi în pelerinajul de la Hudaibiya –, a abandonat cauza păgânilor. Apropiindu-se de Mahomed în Medina, Khalid îşi amintea că „pe faţa lui strălucea o lumină când mi-a întors salutul de pace” şi pe urmă Khalid a trecut la islam: „Mărturisesc că nu există alt dumnezeu decât Dumnezeu, iar tu eşti Trimisul Său”. Dacă creştinii pot sărbători convertirea lui Saul, cel ce-i persecutase şi s-a transformat în Sfântul Pavel, la fel se pot bucura şi musulmanii de convertirea lui Khalid. Mahomed l-a lăudat: „Am văzut în tine întotdeauna o minte luminată şi am sperat că ea te va duce în cele din urmă pe calea ce bună”, şi l-a asigurat că a pus un început nou, pentru că „Islamul şterge tot ce-a fost mai înainte”.

Dar avea să fie şi un an de durere, în care fiica mai mare a Profetului, Zaynab, avea să fie îngropată lângă sora ei Ruqayyah. Povestea lui Zaynab este tragică, dar e în acelaşi timp luminată de cavalerismul şi respectul reciproc care a conferit atâta noblеţe suferinţei arabilor din deşert. Ea fusese căsătorită cu un văr dinspre mamă, foarte bine situat social, Abd al-As bin Ar-Rabi, care era şi nepotul favorit al lui Khadidja şi pe care de fapt îl tratase ca pe un fiu. Copiii lor, Umamah şi Ali, au fost cei dintâi nepoţi ai Profetului. Abd al-As nu s-a numărat printre cei care au îmbrăţişat islamul încă de la început, aşa că nici el, nici Zaynab nu s-au alăturat migraţiei spre Medina. De fapt a făcut chiar parte din armata păgână care s-a luptat ca să protejeze comerţul făcut de caravanele din Meca ce se

întorceau din Siria şi erau jefuite de trupele musulmane ale lui Mahomed. Abd al-Aş avea să fie capturat la Badr, dar în timpul negocierilor pentru răscumpărarea lui a fost oferit un colier foarte preţios. Mahomed avea să-l recunoască de îndată ca fiind unul dintre cele ce-i aparţinuseră iubitei sale soţii Khadidja şi îi fusese dăruit lui Zaynab în ziua nunţii. Reacţia lui emoţională a fost observată de adepţii săi care, de îndată, au renunţat la plata răscumpărării, returnându-i lui Zaynab, care trăia încă în Meca, şi soţul, şi colierul. Abd al-As i-a promis în schimb lui Mahomed că îi va restitui fiica şi nepoţii. Cea dintâi încercare a eşuat – dar, aşa cum a explicat Abu Sufyan, a părăsi Meca ziua în amiaza mare ar fi fost un afront prea direct adus mândriei celor de acolo, dar a garantat că nimeni n-o s-o oprească pe Zaynab dacă o să plece la adăpostul nopţii. Odată ajunsă în siguranţă la Medina, Zaynab a locuit în casa tatălui său.

Va avea o întâlnire-surpriză cu soţul ei cel înstrăinat când acesta se va strecura în camera ei – după ce scăpase cu greu de soarta pe care o avusese restul caravanei din Meca, când a fost capturată într-un raid condus de Zayd. Seara, după ce rugăciunile se încheiaseră, a ieşit din rândul femeilor şi a anunţat că i-a acordat protecţie lui Abd al-As (aşa cum avea dreptul fiecare musulman). Mai târziu, bunurile lui, capturate odată cu caravana, i-au fost înapoiate şi i s-a îngăduit să se întoarcă în pace la Meca. După ce s-a achitat de toate obligaţiile, ca un onorabil neguţător quraişit, ducând bunurile înapoi la cei cărora le aparţineu de drept, şi-a mărturisit oficial credinţa musulmană, lucru care i-a surprins pe locuitorii Meccăi. Numai atunci s-a simţit liber să plece înapoi călare spre Medina, să-şi facă jurământul oficial şi să-şi capete

înapoi soţia şi copiii după şase ani de separare dureroasă. Nu au mai stat decât un an împreună, înainte ca Zaynab să se îmbolnăvească şi să moară. Mahomed a cerut ca trupul femeii să fie spălat cu grijă de patru ori, iar a cincea oară să fie spălat cu un amestec de camfor şi apă. Pe urmă, le-a dat propria haină ca să o înfăşoare şi s-o coboare în mormânt cu ea şi s-a rugat cu fervoare lângă trupul neînsufleţit al lui Zaynab.

Doi dintre copiii Profetului care se aflau încă în viaţă, Ruqayya şi Umm Kulthum, vor fi înmormântaţi mai târziu lângă sora lor Zaynab, în cimitirul din Medina. Nu la fel avea să se întâmple cu fiul său la fel de iubit, chiar dacă era adoptiv, care a murit pe dealurile Siriei (alături de vărul mai tânăr al Profetului, Jafar) în bătălia de la Mutah. Mahomed nu s-a putut ruga la aceste morminte aflate la mare distanţă, chiar dacă a ieşit în întâmpinarea armatei ce se întorcea din această bătălie, ţinând măgarul său favorit, Duldul, de căpăstru, iar pe măgar stătea fiul încă mic al lui Jafar. Cu o zi înainte Aişa a privit prin perdea pe furiş şi l-a văzut pe Profet împărtăşind familiei lui Jafar vestea cea tristă. Deşi Jafar era fratele bun al lui Ali, şi astfel ar fi avut de suferit în ochii Aişei, nicio aluzie la aceasta nu face parte din descriere. Profetul, odată ce a intrat în casă, i-a chemat pe băieţi ca să le dea el însuşi vestea, dar mai întâi i-a îmbrăţişat – şi, pe când făcea lucrul aceasta, ochii lui s-au umplut de lacrimi. Când s-a întors în casa sa (în care era adunată toată familia îndoliată a lui Zayd), a dat poruncă să se gătească bucate şi pentru familia lui Jafar în următoarele câteva zile, „deoarece durerea îi apasă într-o asemenea măsură, că nu pot avea grijă de ei înşişi”. Chiar când să intre pe uşă, a fost văzut de micuţa fată orfană a lui

Zayd, care a alergat în braţele sale. Poate că pentru o clipă şi-a amintit de pierderea suferită de el în copilărie pentru că a strâns copilul în braţe şi a plâns din toată inima cu suspine. Un credincios uimit care se afla în preajmă a întrebat: „Ce este aceasta?”. Profetul a răspuns: „Acesta este cel ce tânjeşte după cei iubiţi”. Din aceste amintiri foarte preţioase despre felul în care Profetul a reacţionat la moartea fiicei sale şi a fiului său adoptiv s-au născut practicile de înmormântare şi de jelire, practicate şi azi la musulmani.

În ciuda morţii lui Zayd şi a înfrângerii armatei musulmane la Mutah în 629, următoarele 12 luni aveau să aducă o creştere enormă a autorităţii Profetului, odată cu cucerirea oraşului Meca şi victoria asupra beduinilor în bătălia de la Hunayn din 630. Din partea tuturor vechilor puteri din Arabia aveau să vină soli spre Medina ca să deschidă negocieri cu puterea aflată în ascensiune a islamului. Una dintre acestea a adus o ofertă de căsătorie cu o prinţesă din dinastia Kinda, familia care condusese Arabia Centrală în ultimii 150 de ani. Aişa şi Hafsah au fost foarte alarmate de pericolul potenţial pe care această propunere îl prezenta pentru statutul lor, mai ales când au văzut că tinereţea şi frumuseţea se adăugau la impresionantul nume de familie ce acoperea secole de eroism arab, ceea ce în situaţia de faţă era mai mult chiar decât mândria lor de a aparţine Quraişiţilor din Meca. Dar, în loc să arate vreun semn de ostilitate exterioară, s-au ocupat de pregătirile de nuntă: îmbăierea, decorarea cu *hernia*, parfumarea şi îmbrăcarea noii pretendente la iubirea Profetului. Au simţit că ceva din măreţia regală amestecată cu o nou-descoperită găsită pietate ar fi fost cât se poate de potrivite pentru cea dintâi noapte, şi au învăţat-o să spună: „Mă refugiez la

Dumnezeu dinaintea ta”, lucru pe care ar fi trebuit să-l spună când ar fi rămas singură cu Mahomed.

A fost, desigur, o frază absolut catastrofică. Indiferent dacă Profetul a bănuit sau nu înşelăciunea, a luat în serios vorbele prinţesei din neamul Kinda. I-a fost imediat trimisă înapoi tatălui ei, Numan, cu toate semnele cinstei intacte, dar timp de câţiva ani avea să-şi plângă soarta şi felul în care a fost păcălită să-şi piardă fericirea.

În acelaşi an (630) Profetul avea să conducă în interiorul graniţelor Siriei o mare oştire beduină, cu multe corturi şi mii de războinici călăiţi în lupte. Aişa, cu instinctul ei în cele lumeşti, ştia că mult respectatul ei soţ era pe zi ce trece tot mai puternic – şi tot mai râvnit de anumite femei din lume. Ea îşi făcea griji în privinţa lui până într-atât, încât îl urmărea noaptea în plimbările lui ca nu care cumva vreo aventurieră fermecătoare să i se arunce în cale. Într-o seară, oarecum spre ruşinea ei, l-a urmat pe Profet afară, în oază, şi a privit mai multe ore cum se ruga pentru morţi. A plecat pe nesimţite şi l-a lăsat să-şi facă datoria, iar el, la rândul lui, s-a făcut că nu a observat-o – cu toate că vreo câteva zile mai târziu a strecurat o remarcă afectuoasă cu privire la „grija cu care veghea ca să-l protejeze” Aceste rugăciuni făcute pentru morţi în cimitir erau, din punct de vedere spiritual, chinuitor de epuizante. După o astfel de priveghere, Profetul avea să constate că durerea sa de cap era asemenea celei pe care o resimţea Aişa, care fusese la o înmormântare la un alt cimitir. Mai în glumă, mai în serios, i-a spus că n-ar fi chiar atât de rău dacă ea ar muri înaintea lui, astfel încât să poată să o spele şi să o înfăşoare în giulgiu pe preaiubita lui soţie mai înainte de a o îngropa şi a se ruga pentru ea. Aişa a fost ageră

şi a ripostat în glumă, acuzându-l pe Mahomed că plănuieşte să aducă altă nevastă în coliba ei.

Într-o altă ocazie, a fost bucuroasă că îşi poate arăta profunda admiraţie pentru tovărăşia acestui bărbat remarcabil. Sentimentele ei au fost mai mult decât împărtăşite. Într-o zi, pe când era ocupată cu treburile ei şi torcea nişte lână, a ridicat ochii şi l-a văzut pe Mahomed încununat de o strălucitoare aură de mulţumire, alături de ea – chiar când făcea un lucru atât de neînsemnat cum era repararea sandalelor, stând pe jos. Ea l-a lăudat citând din poeţi, iar el, care era neîntrecut în galanterie, s-a ridicat şi a sărutat-o pe frunte, spunând: „O, Aişa, fie ca Dumnezeu să te răsplătească. Nici pe departe nu-ţi aduc atâta bucurie câtă îmi aduci tu mie” Când Mahomed s-a îmbolnăvit de febra care avea să-l răpună, după ce fusese încă o dată ca să se roage pentru morţi, era ziua în care trebuia să fie cu Maymunah. Aici, în coliba lui Maymunah, a fost vizitat de soţiile lui speriate, şi cu toate că îl cuprinsese delirul, a încercat să stabilească unde avea să doarmă a doua şi a treia zi. Soţiile lui au înţeles că încerca să-şi dea seama cât mai avea până când avea să fie iar în coliba Aişei. Lucrul s-a adeverit atunci când le-a cerut, ca pe o favoare specială, să i se îngăduie să stea cu Aişa. Acesta a fost locul în care şi-a petrecut ultimele zece zile din viaţă şi aici avea să moară în braţele Aişei, la 11 iunie 632. Când a fost sigură că spiritul lui a plecat, i-a aşezat cu grijă capul pe perna ei, iar ea s-a alăturat femeilor din casă care plângeau unite de aceeaşi durere.

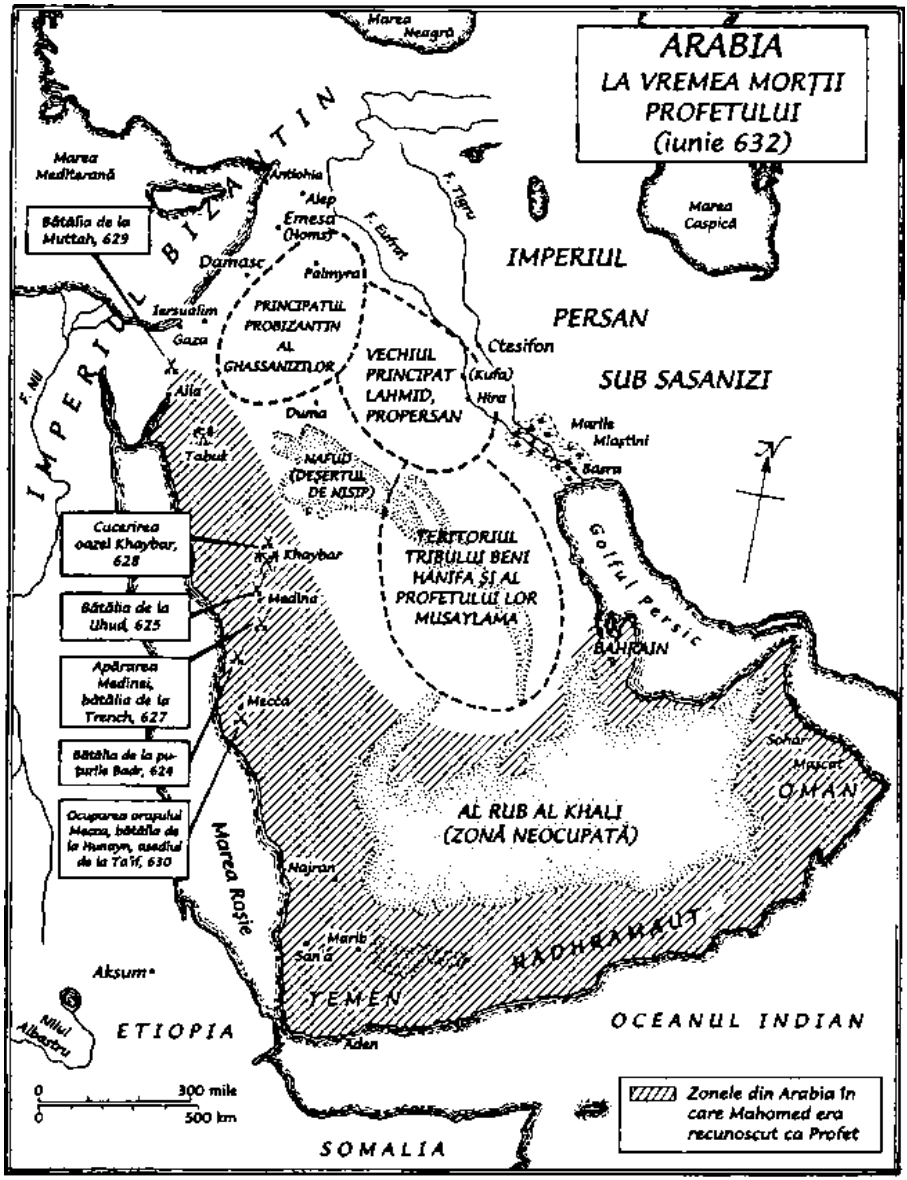
ARABIA
LA VREMEA MORȚII PROFETULUI
(iunie 632)
Marea Neagră
Marea Mediterană
IMPERIUL BIZANTIN
IMPERIUL PERSAN SUB SASANIZI
Antiohia
Alep
Emesa (Homs)
Damasc
Palmyra
F. Eufrat
F. Tigru
Marea Caspică
Bătălia de la Muttah, 629
PRINCIPATUL PROBIZANTIN AL GHASSANIZILOR
VECHIUL PRINCIPAT LAHMID, PROPERSAN
Ierusalim
Gaza
Ctesifon
(Kufa)
Hira
Alla
Duma
Tabuk
NAFUD (DEȘERTUL DE NISIP)
Marile Mlaștini
Basra
F. Nil
Cucerirea oazei Khaybar, 628
Khaybar
Bătălia de la Uhud, 625
Medina
Apărarea Medinei, bătălia de la Trench, 627
Mecca
Golful Persic
BAHREIN
Bătălia de la puțurile Badr, 624
Ocuparea orașului Mecca, bătălia de la Hunayn, asediul de la Taif, 630
Marea Roșie
Sohar
Muscat
OMAN
AL RUB AL KHALI (ZONĂ NEOCUPATĂ)
Majran
Marib
San'a
HADHRAMAUT
YEMEN
Aksum
Nilul Albastru
ETIOPIA
OCEANUL INDIAN
Aden
0 300 mile
0 500 km
SOMALIA
Zonele din Arabia în care Mahomed era recunoscut ca Profet

Partea a II-a

5

Califul Abu Bakr şi războaiele din epoca *Ridda*

Abu Bakr se simţise uşurat când l-a văzut pe Profet că participă la rugăciunile din acea dimineaţă fatală de luni. Într-o asemenea măsură, încât a simţit că veghea lui personală se încheiase, şi a părăsit curtea lui Mahomed ca să se ducă să-şi vadă soţiile, pe Habiba şi Kharidja, care trăiau la o fermă în cătunul al-Sunh din Medina. Pe la amiază, el şi toată lumea din oază au aflat că s-a întâmplat ceva foarte rău. Cătunele risipite din oaza Medinei erau pline de bărbaţi şi femei care ţipau şi plângeau (fără să ţină cont de faptul că Profetul detesta manifestarea excesivă a emoţiilor în public). Când Abu Bakr s-a întors la moschee, în curtea Profetului era mare gălăgie. Abu Bakr s-a strecurat în

liniște printre cei ce-şi manifestau durerea atât de zgomotos şi a intrat în camera fiicei sale, Aişa. O pelerină brodată de Yemen acoperea trupul fără viaţă al lui Mahomed. Abu Bakr a ridicat stofa ca să sărute fruntea Trimisului lui Dumnezeu, care murise, şi a murmurat: „Îmi eşti mai drag decât mama şi tatăl meu. Tu ai gustat din moarte aşa cum a poruncit Dumnezeu: o a doua moarte n-o să te atingă niciodată”. Pe urmă, şi-a făcut loc prin mulţime şi a încercat să-l întrerupă pe Omar, care striga şi gesticula în faţa mulţimii aflate afară, ameninţându-i pe oameni cu cele mai grozave pedepse dacă mai auzea vreun zvon despre moartea Profetului. Promitea să taie mâinile şi picioarele oricărui bărbat care va mai îndrăzni să murmure că Mahomed murise. Omar a încercat să explice mulţimii că „Profetul s-a dus la Domnul său la fel ca Moise şi a fost ascuns departe de oameni pentru patruzeci de zile, reîntorcându-se la ei după ce s-a spus că ar fi murit. Pe bunul Dumnezeu, apostolul o să se întoarcă la fel ca Moise…”. Poate că şi l-a şi imaginat pe Profetul renăscut conducându-i în triumf spre o victorie militară, tot aşa cum triburilor lui Israel nu li s-a permis să intre în Pământul făgăduinţei decât după moartea lui Moise. Mult mai târziu avea să aducă mărturie despre o convingere încă şi mai tainică: aceea că Profetul nu avea să moară mai înainte de a se fi rugat la mormântul celui din urmă dintre credincioşi.

Nimic din ceea ar fi făcut Abu Bakr, să-l tragă de haine, să-i şoptească la ureche, nu putea opri discursul înflăcărat al lui Omar. Abu Bakr a renunţat la lupta inegală şi s-a dus într-un colţ al curţii unde calmul său şi vocea sa măsurată au reuşit încet-încet să capteze atenţia câtorva oameni care să-l asculte.

„Oameni buni! Acelora care îl venerau pe Mahomed,

le spun că Mahomed este mort. Dar pentru aceia care îl venerau pe Dumnezeu, Dumnezeu este viu şi nu poate să moară”. A reamintit mulţimii că Profetul cita din Coran ca să nu uite că era muritor: „Mahomed este doar un mesager, un mesager asemenea celor care mai înaintea lui au murit. Când va muri sau va fi ucis, o să-i întoarceţi spatele?”

Fervoarea lui Omar s-a stins la aceste vorbe. Iată cum îşi aminteşte el scena: „L-am auzit chiar pe Abu Bakr… picioarele mi s-au tăiat şi am căzut la pământ”. Dacă aceasta este ce-şi aminteşte Omar, cel ce avea credinţa cea mai fierbinte şi mai dreaptă, ne putem imagina panica ce a umplut inimile altor credincioşi musulmani. Un contemporan îşi aminteşte starea sufletească din acele zile în care, spune el, se simţea „ca o oaie într-o noapte ploioasă”. Ironia face ca Abu Bakr, care era cunoscut ca un bărbat extrem de sensibil, cu o voce nu prea puternică şi gata să plângă atunci când citea din Coran, să se dovedească a fi cel mai puternic caracter în acest moment critic. Pe urmă, un mesager a venit în grabă să-i anunţe că unii şefi militari din Medina convocaseră o adunare. Chiar dacă mulţi comentatori sunt tentaţi să dea un iz de trădare acestei adunări, şefii clanurilor din Medina, aveau tot dreptul să se reunească. Populaţia din Medina făcuse un jurământ de credinţă foarte personal faţă de Profetul Mahomed, care, ca judecător numit şi arbitru, nu numai că pusese capăt războaielor civile ce se tot reaprindeau în oază, dar mai mult, îi condusese din victorie în victorie. Nu aveau niciun fel de dorinţă să reînceapă un război civil, şi acum, când conducătorul lor ales murise, aveau nevoie de altă călăuză. Neîndoielnic că omul care i-a chemat să se adune, Saad ibn Ubadayah din clanul Beni Saidah, avea

aspiraţii politice, dar acestea se puteau extinde doar la o poziţie recunoscută în politica din oază. Omar îşi recăpătase de-acum stăpânirea de sine şi a insistat să conducă o delegaţie a musulmanilor din Meca – muhajirunii – la această întâlnire foarte importantă a ansarilor – musulmanii din Medina. Au fost întâmpinaţi politicoşi de „doi însoţitori cinstiţi” care l-au sfătuit pe Omar să convoace o adunare a muhajirunilor şi să-i lase pe cei din Medina să delibereze singuri. Cum îi era obiceiul, Omar nu a ascultat sfatul şi a declarat cu tărie: „Pe Dumnezeu, ne vom duce la ei” Au sosit într-un moment critic şi au fost impresionaţi de credinţa musulmană ce răzbătea din cuvintele fiecărui vorbitor. Omar s-a înfuriat când a auzit că muhajirunii erau descrişi ca fiind un clan oarecare ce fusese bine-venit în oaza Medinei şi pregătea o replică suficient de mândră şi de muşcătoare când Abu Bakr s-a înclinat spre el, i-a atins discret braţul şi a şoptit: „Cu blândeţe, Omar”. Abu Bakr avea dreptate: un discurs agresiv al lui Omar la această întrunire ar fi dus la o ripostă. Mai târziu, atunci când avea să conducă un vast imperiu din poziţia de calif, Omar avea să-l portretize astfel: „El [Abu Bakr] era un bărbat cu mai multă ştiinţă şi mai multă virtute decât mine şi, pe Dumnezeu, n-a omis niciun cuvânt dintre cele pe care eu le gândisem, dar a făcut-o în felul său inimitabil, mai bine decât aş fi putut eu s-o fac vreodată”.

Aşa că, în felul său măsurat, plin de tact, discursul lui Abu Bakr a repetat lauda Profetului la adresa oamenilor din Medina, dar a insistat asupra faptului că islamul era de acum un fenomen larg răspândit în Arabia şi că trebuiau să aleagă un candidat chiar din tribul Profetului, adică un quraişit din cetatea sfântă a Meccăi, dacă voiau să se bucure în continuare de

respectul marilor triburi de beduini, al regilor din Yemen şi al căpeteniilor de la fruntariile cu Siria şi Omanul. Abu Bakr, care avea o vârstă venerabilă, a sfârşit prin a propune doi candidaţi, din care adunarea avea să aleagă unul. Nu s-a propus pe sine. Zarva creată de vocile surescitate a umplut curând încăperea când ideile lui Abu Bakr au început să fie dezbătute de şefii clanurilor rivale din Medina. Un şeic bătrân şi foarte respectat a spus: „Sunt stâlpul de sprijin şi palmierul bătrân plin de fructe sprijinit cu proptele”, o vorbă tradiţională în oază care însemna că el era un bătrân cu barba albă al cărui sfat s-a dovedit a fi bun de-a lungul anilor, după care a sugerat ca musulmanii din Medina să aleagă un conducător, iar cei din Meca altul. Această sugestie stranie a fost refuzată de Omar, care a strigat: „Cine o să treacă de bunăvoie înaintea celui pe care Profetul l-a desemnat să conducă rugăciunile?”. Era o întrebare la care nu exista răspuns. Omar a profitat de scurta tăcere ca să ia repede mâna lui Abu Bakr şi să-şi declare înaintea tuturor supunerea faţă de acesta. Unul câte unul, cei din delegaţia muhajirunilor care îl însoţeau i-au urmat exemplul. Solemnitatea momentului i-a cuprins şi pe solii clanurilor din Medina şi, luaţi de valul de emoţie colectivă, şi-au făcut şi ei jurământul de credinţă. În timp ce se întâmplau acestea, Saad ibn Ubadayah (ce pare să fi fost slăbit de un acces de febră) a fost împins la o parte şi sufocat.

A doua zi, la rugăciunile de dimineaţă, această lovitură de stat nepregătită a fost oficializată. Când credincioşii au intrat în moschee, Abu Bakr era deja în amvon şi conducea rugăciunile. Imediat ce rugăciunile s-au încheiat, Omar s-a ridicat şi s-a adresat mulţimii credincioşilor. El a repetat jurământul de loialitate

(*bay'a*) şi l-a descris pe Abu Bakr adunării cu citate din Coran (sura 9: 40): „cel mai bun dintre voi, cel mai îndrăgit de trimisul lui Dumnezeu, al doilea dintre ei, când au fost ei în peşteră" (atunci când au fugit din cauza persecuţiilor din Meca). Adunarea l-a aclamat pe Abu Bakr la unison ca fiind *Khalifat Rasul Allah*, succesorul Trimisului lui Dumnezeu. Titlul de *Khalifa* era derivat din arabă, din „a lăsa în urmă" sau „succeda" şi mai poate fi tradus ca „succesor" sau „delegat".

Aşa a luat naştere Califatul, în aclamaţiile mulţimii de credincioşi, la sfârşitul rugăciunii de dimineaţă. Răspunsul lui Abu Bakr către adunare a luat tot forma unui jurământ, tot aşa cum răspunsese şi Mahomed la acel prim jurământ de credinţă făcut la miezul nopţii, către locuitorii Medinei, la Aqaba. Avea să fie scris în piatră pe porţile tuturor palatelor prezidenţiale şi în sala de primire a fiecărui monarh musulman. Avea să fie imprimat pe toate cărţile de identitate şi paşapoartele, astfel încât poliţia şi forţele de securitate ale lumii musulmane să-şi amintească zilnic de acest măreţ şi nobil contract dintre cel ce guvernează şi cei ce sunt guvernaţi.

Mi s-a dat putere asupra voastră, chiar dacă nu sunt cel mai bun dintre voi. Dacă fac bine, ajutaţi-mă; şi, dacă fac rău, îndreptaţi-mă.Adevărul înseamnă loialitate, iar nesocotirea lui este trădare. Cel slab dintre voi va fi puternic înaintea mea până când îi voi asigura drepturile, dacă aceasta este voinţa lui Dumnezeu: iar cel puternic dintre voi va fi slab înaintea mea până când voi smulge de la el drepturile pentru ceilalţi, dacă aceasta este voinţa lui Dumnezeu. Ascultaţi-mă atâta vreme cât ascult de Dumnezeu şi de Trimisul Său. Dar dacă am să calc ascultarea către Dumnezeu şi către Trimisul Lui, nu-mi

datoraţi nicio supunere. Ridicaţi-vă din rugăciune, Dumnezeu să pogoare mila Sa asupra voastră!

Este limpede că Ali fusese mult prea preocupat de înmormântarea Profetului ca să ia parte la discuţiile privind succesiunea. Fiind un tată tânăr, de numai 30 de ani, e posibil să nu-şi fi dorit să fie numit succesor politic al Profetului – într-adevăr, atunci când a fost îndemnat să-şi depună candidatura atât de către unchiul său Abbas, cât şi de către bătrânul conducător din Meca, Abu Sufyan, a respins cu indignare propunerea. Este sigur însă că se aştepta să facă parte dintre cei care aveau să aleagă un nou conducător şi să fie consultat. A fost cu siguranţă cel mai cunoscut dintre musulmanii care s-au abţinut să se alăture jurământului făcut faţă de Abu Bakr în primele luni ale Califatului. În tot acest timp, Ali se retrăsese la el acasă, unde auzise cu inima grea ultima discuţie pe care Profetul a purtat-o în şoaptă cu fiica sa, Fatima. Aceasta a fost văzută plângând şi pe urmă râzând. Acum îi povestea soţului ei că plânsese când tatăl său o avertizase că avea să moară. „Pe urmă, mi-a spus că dintre cei ai casei voi fi prima care o să-l urmeze şi de aceea am râs”. Aceasta era moştenirea lui Ali: moartea preaiubitei lui soţii doar la câteva luni după ce murise şi cel pe care îl considera tată adoptiv, care îi era văr, mentor, socru, adică Mahomed, Profetul lui Dumnezeu.

Pentru a înrăutăţi lucrurile, a avut loc o discuţie neplăcută între muribunda Fatima şi Abu Bakr. Aşa cum Aişa va explica generaţiilor de musulmani ce aveau să vină, Trimisul lui Dumnezeu murise fără să lase un dinar, un dirham, o oaie sau o cămilă care să-i aparţină, în timp ce armura lui de războinic era amanetată la un neguţător evreu pentru 30 de măsuri

de orz. Familia sa nu se aştepta la nimic altceva de la un om care predica cu atâta pasiune că un credincios este dator să aibă grijă de săraci, de bătrâni şi de cei bolnavi, de orfani şi de călători. Totuşi, se aştepta ca pământurile lui – mai ales cele aflate în oazele Khaybar şi Fadak – să le revină lor. Abu Bakr nu a permis acest lucru, aducând ca argument o vorbă pe care îşi amintea că a spus-o Profetul: „Noi nu avem moştenitori, tot ceea ce lăsăm este pomană” Partea Profetului din aceste pământuri cucerite a intrat într-un fond de terenuri agricole administrate de calif în scopuri caritabile. Tot ceea ce Abu Bakr a permis să fie moştenit de copiii şi nepoţii care îi supravieţuiseră Profetului era o parcelă în oază: şapte bucăţele de grădină în Medina ce îi fuseseră lăsate Profetului prin testament de un evreu din clanul Beni Nadir, care nu avea moştenitori, se convertise la islam şi murise în bătălia de la Uhud. Aceste micuţe grădini au fost incluse într-o dotă ce era administrată de Abbas împreună cu Ali. Fatima s-a înfuriat pe Abu Bakr, iar când Ali a citat din Coran ca argument în sprijinul ei, pentru că sura 26: 16 dădea exemple clare despre faptul că profeţii din vechime aveau moştenitori: „Şi Solomon îl moşteni pe David, iar Zaharia a întrebat: «Cine să mă moştenească pe mine?»”. Dar nu a fost de niciun folos.

Când Aişa a susţinut pe baza doctrinei poziţia tatălui ei, cearta s-a înteţit. Exista, de asemenea, bănuiala că Abu Bakr fusese foarte strict în acest caz ca să discrediteze cu orice chip ideea că Ali şi Fatima ar fi fost în vreun fel adevăraţii moştenitori ai Profetului – ceea ce ar fi presupus că, politic şi spiritual, tot ei ar fi fost moştenitorii lui. În ceea ce priveşte moştenirile, erau anomalii clare. De exemplu, cei din clanul Beni

Haşim au reuşit să păstreze pentru ei cincimea din prada de război care i se cuvenea înainte Profetului şi care era împărţită între membrii clanului. În ciuda acestei reglementări foarte aspre, Abu Bakr a avut grijă totuşi ca toate vechile stipendii pe care Profetul obişnuia să le împartă cu familia sa, provenind din produsul anual al oazelor Khaybar şi Fadak, să fie plătite în continuare. Fatima nu a fost singura care s-a îngrijorat de felul cum se prefigura viitorul. Soţiile Profetului au continuat să locuiască în colibele din jurul moscheii publice, dar îşi doreau un spaţiu mai ferit de ochii oamenilor, în care să jelească. Ele i-au cerut lui Usman să intervină din partea lor pe lângă Abu Bakr pentru a putea moşteni câte ceva de la Profet, dar această cerere a fost retrasă la insistenţele Aişei, care spunea că Mahomed şi-ar fi dorit ca „tot ceea ce a lăsat în urmă pe lumea aceasta să fie pentru ajutorarea celor aflaţi în necaz” Ceva mai târziu Abu Bakr avea să-i dea Aişei nişte pământuri în zona Aliyah a oazei şi nişte proprietăţi în Bahrain.

Atâta vreme cât Fatima a fost în viaţă, conflictul nu a putut fi stins. Numai după ce ea a murit, Ali a fost în stare să-şi explice poziţia într-o întâlnire faţă în faţă cu Abu Bakr. Ali a spus: „Ştiu bine care este locul şi superioritatea ta, ca şi ceea ce Dumnezeu ţi-a dăruit, şi nu sunt invidios pe niciunul din lucrurile pe care Dumnezeu a făcut să fie ale tale. Dar tu ne-ai pus în faţa faptului împlinit şi nu ne-ai lăsat să avem niciun cuvânt de spus, iar noi simţeam că avem nişte drepturi pentru că eram cele mai apropiate rude ale Trimisului lui Dumnezeu”. Abu Bakr a răspuns de îndată că ar prefera să aibă probleme cu familia sa mai degrabă decât să existe vreo neînţelegere între el şi familia Profetului. Pe urmă, au făcut înţelegerea publică la

sfârşitul rugăciunilor de amiază de vineri.

Unii cronicari încearcă să indice faptul că, pentru tot restul perioadei cât a fost calif, Abu Bakr a lucrat în armonie cu toţi însoţitorii Profetului şi că a stabilit prototipul musulman al împărţirii administrative între patru ministere. În acest scenariu idilic, Ali ar fi fost şeful secretariatului, Omar era un fel de ministru al Justiţiei, Abu Ubaydah ministru de Finanţe, iar Usman era însărcinat cu comunicarea şi informarea. Pare neverosimil, chiar dacă e să ţinem cont doar de viteza de desfăşurare a evenimentelor, care nu au lăsat timp pentru asemenea aranjamente formale. Ceea ce se ştie este că Abu Bakr nu a încredinţat comanda militară unui singur însoţitor mai vechi al Profetului, ci a preferat să-şi aleagă oamenii dintre musulmanii recent convertiţi care îşi demonstraseră deja talentele. Abu Bakr ştia că proaspătul stat musulman era înconjurat de potenţiali duşmani şi, ca atare, era dator să-i folosească pe cei mai ambiţioşi şi mai eficienţi bărbaţi dacă voia ca lumea lor să supravieţuiască.

Islamul datorează enorm modestiei lui Abu Bakr. El era decis să conducă fără pompă şi ritualuri regale, să menţină tradiţia comunicării fără oprelişti cu supuşii şi a grijii pline de compasiune pentru ei, aşa cum hotărâse Profetul. Spre nemăsurata sa cinste, a decis că era profeţiilor s-a încheiat odată cu Mahomed. „Succesorul”, califul, avea în grijă păstrarea autorităţii politice în mod colectiv asupra comunităţii, dar Abu Bakr a susţinut cât se poate de limpede că funcţia nu oferă niciun fel de puteri spirituale. Nimic nu trebuia să stea între Dumnezeu şi om. Nimic nu trebuia să întunece vreodată relaţia directă care exista în timpul rugăciunii între credincios şi divinitatea unică.

Abu Bakr a fost în stare să impună această conduită

datorită încrederii extraordinare pe care şi-o câştigase în interiorul comunităţii musulmane. El ocupa o poziţie unică: era cel dintâi bărbat adult care se convertise la islam (chiar dacă Ali se convertise înaintea lui: o făcuse când încă era copil), era unul dintre puţinii credincioşi pomeniţi în versetele coranice (sura 9: 40) şi care fusese ales de Profet să conducă pelerinajul către proaspăt cucerita cetate Meca, în 631, şi, lucru hotărâtor, să conducă rugăciunile în ultimele zile ale lui Mahomed, când acesta era bolnav.

Mai avea şi avantajul vârstei: era doar cu trei ani mai tânăr decât Mahomed (exact de două ori vârsta lui Ali) şi avea o experienţă de viaţă egală cu a Profetului. Pe vremea când era tânăr adunase ceva avere din comerţul cu caravanele transarabe, pe care mai apoi, la vârsta maturităţii depline, o cheltuise în slujba islamului, hrănindu-i pe săraci, ajutându-i pe cei care erau boicotaţi şi eliberând musulmanii persecutaţi, cum a fost cazul sclavului Bilal, prin dreaptă răscumpărare. Din averea sa de 40.000 de dirhami nu mai rămăseseră decât vreo 6.000 atunci când l-a însoţit pe Profet în îndrăzneaţă lor evadare din Meca, retrăgându-se în siguranţă la Medina. Chiar şi această sumă a fost pusă imediat la dispoziţia lui Mahomed, când au ajuns la Medina, şi a fost folosită pentru achiziţionarea locului pentru casa-moschee de la orfanii care deţineau această bucată de pământ. Abu Bakr era numit „as-Saddiq”, care se traduce prin „cel cinstit” sau „cel sincer”, şi îşi merita cu adevărat epitetele. Nici vârsta mai înaintată nu l-a făcut mai puţin generos, pentru că, refăcându-şi o parte din rezervele financiare prin practicarea comerţului în Medina, a pus încă o dată totul la dispoziţia Profetului, atunci când Mahomed a apelat la adepţii săi ca să

ajute la echiparea expediţiei spre Tabuk. Se spunea pe drept cuvânt că nimeni nu a sacrificat mai mult decât el în slujba islamului. Abu Bakr nu era renumit nici ca războinic şi nici ca şef militar. Profetul nu-i încredinţase niciodată comanda unor trupe şi, chiar dacă ştim că a luptat alături de Omar în expediţia din 629, numele lui nu e asociat cu nicio relatare a bătăliei. S-a numărat şi printre primii credincioşi care s-au luptat la puţurile de la Badr – şi există o poveste din acea zi ce relatează despre zelul său în lupta pentru islam, chiar dacă, implicit, arată că nu era un spadasin prea grozav. Mulţi ani mai târziu după acea confruntare, unul dintre fiii lui Abu Bakr, care atunci luptase alături de păgâni (dar care mai târziu s-a convertit şi el la islam) a mărturisit: „Dragă tată, ai fost de două ori sub sabia mea la Badr, dar n-am putut să ridic mâna asupra ta, până într-atât te iubesc”. La care Abu Bakr a replicat, uitându-se în ochii fiului său mai mare: „Dacă mi s-ar fi întâmplat mie, te-aş fi ucis”.

Liderii şiiţi moderni, inclusiv răposatul ayatollah Khomeini, s-au străduit destul de mult să rezolve neînţelegerile dintre cele două facţiuni ale islamului şi să cinstească realizările lui Abu Bakr. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu şiiţii într-un trecut mai îndepărtat (cum ar fi secolul al XVI-lea, în timpul Imperiului persan sefevid), când erau încurajaţi să-i blesteme public pe primii trei califi. Partizanii dreptului lui Ali ca unic succesor al Profetului erau foarte porniţi împotriva celui care, credeau ei, uzurpase Califatul. Ei au analizat cu atenţie evenimentele petrecute ca să scoată la lumină conspiraţia ce îi răpise lui Ali locul pe care era îndreptăţit să-l ocupe. Ei considerau că mare parte din autoritatea lui Abu Bakr s-a sprijinit pe un pact politic secret făcut cu Omar, ce depindea de manipularea

abilă a evenimentelor din casa Profetului, mai cu seamă de către Aişa (şi într-o măsură mai mică de către Hafsah).

Este cel puţin un sâmbure de adevăr în această analiză. Era un pact puternic (chiar dacă unii l-ar putea numi prietenie) între Abu Bakr şi Omar, iar poziţia lor printre ceilalţi însoţitori ai Profetului era limpede că se sprijinea şi pe faptul că erau socrii lui Mahomed şi că aceasta presupunea un acces fără limite în casa lui. Într-adevăr, chiar numele lui Abu Bakr este o reflectare a rolului-cheie pe care fiica sa l-a jucat în imaginarul comunităţii. Căci Abu Bakr se poate traduce prin „Tatăl Fecioarei" – şi nu este nicio îndoială la cine se face referire, pentru că Aişa n-a lăsat pe nimeni să uite că doar ea singură dintre soţiile lui Mahomed a intrat în casa lui ca fecioară. Numele lui Abu Bakr era Abdallah Abu Abdallah ibn Abi Quhafah, dar acest nume nu a mai fost folosit pentru că oamenii voiau să şi-l amintească drept „Tatăl Aişei". În acest rar exemplu, obiceiul arab de a fi cinstit şi amintit ca tată al unui bărbat şi fiu al tatălui tău a fost inversat, ca tribut adus unei fiice[9].

Autoritatea lui Abu Bakr a fost pusă de îndată la încercare. În ultima zi a vieţii sale, Profetul ceruse ca nepotul său adoptiv, Usama, care avea 18 ani, să conducă armata dincolo de graniţa siriană. Aceasta fusese întotdeauna o decizie nepopulară – chiar dacă, arabi fiind, recunoşteau cu toţii că era potrivit ca lui Usama să i se dea şansa să-şi răzbune tatăl, pe Zayd, care murise în bătălia de la Mutah (629). La

9 Chiar dacă îl putem numi pe Abu Bakr prin fiica sa, prin fiul său (Abu Abdallah) şi prin tatăl său (ibn Abu Quhafah), numele Abdallah este un atribut al tuturor primilor califi, aşa că nu ştim care a fost numele pe care i l-au dat părinţii săi.

insistenţele Profetului, armata a trebuit să treacă peste îndoielile privind faptul de a avea drept comandant un tânăr necopt într-o bătălie împotriva unei armate bizantine bine antrenate şi a părăsit oaza. Au ajuns însă doar până la primul popas din afara Medinei, înainte ca vestea înrăutăţirii stării Profetului să-i aducă înapoi acasă.

Odată ce comunitatea s-a obişnuit cu noua situaţie după disperarea ce-o cuprinsese la moartea Profetului, Abu Bakr a dat ordine noi, socotind că e timpul ca expediţia să pornească iar. Împotrivirea soldaţilor era acum de două ori mai mare, dar Abu Bakr le-a explicat cu răbdare: „Cum aş putea eu să împăturesc flamura pe care însuşi Profetul a făcut-o să fluture şi totuşi să pretind că urmez exemplul pe care el l-a dat în toate celelalte lucruri?”. Când soldaţii au acceptat, dar au cerut ca măcar să se gândească să le schimbe comandantul, Abu Bakr i-a întrebat din nou dacă „e dorinţa lor ca el să renunţe la un om ce fusese numit chiar de Trimisul lui Dumnezeu” Situaţia era şi de data aceasta fără ieşire, chiar dacă Abu Bakr ascultase plângerile şi a făcut în aşa fel încât temerile să fie atenuate prin celelalte dispoziţii pe care le-a dat. Usama a fost lăsat să conducă formal expediţia, dar a fost însoţit de sfetnici cu experienţă care l-au învăţat discret să facă „o demonstraţie de forţă”, dar să nu intre în contact direct cu armata bizantină sau ghassanidă. Abu Bakr nu uita că există gesturi care te pot face să câştigi aprobarea celorlalţi arabi. Aşa că, atunci când soldaţii care ezitau să plece în această expediţie au părăsit în cele din urmă Medina, ei au fost conduşi de Abu Bakr – comandantul lor care mergea pe jos cu umilinţă, alături de oamenii călare, ca să le ureze drum bun şi să-i binecuvânteze. În acelaşi timp

păstrase în Medina suficienţi soldaţi ca să poată face faţă oricărei ameninţări, şi o astfel de situaţie a fost prevenită când un raid al beduinilor a fost interceptat şi contracarat fără drept de apel la Dhu al-Kassa. Când membrii exepediţiei s-au întors victorioşi la Medina după 40 de zile, după ce impresionaseră triburile de beduini din nord cu disciplina lor, încrederea în politica lui Abu Bakr a crescut şi ea.

Şi avea nevoie de lucrul acesta. Nu exista niciun fel de justificare în Coran pentru ceea ce el şi Omar afirmaseră la acea întâlnire vitală cu şeicii din oaza Medinei, după moartea Profetului. Fusese pur şi simplu un argument politic – şi anume acela că restul Arabiei avea să respecte doar un conducător ales din rândul quraişiţilor din Meca – şi nu avea nimic de-a face cu învăţătura lui Mahomed, aşa cum avea mai târziu să recunoască de bunăvoie Omar. Profetul spusese doar că nu trebuie să existe niciun fel de ierarhie în rândul credincioşilor, iar în două sure coranice (8: 72 – 74 şi 9: 100, 117) ansarii – credincioşii din oaza Medinei – erau asiguraţi de faptul că erau egali cu ceilalţi, într-adevăr, muhajirunii nici măcar nu erau cu toţi quraişiţi – acesta era doar un nume dat celor ce se refugiaseră la Medina şi categoria se compunea din oameni provenind din triburile de beduini, din abisinieni şi din alţii din afara oazei, ca şi din cei veniţi din Meca. Singura indicaţie în Coran privind o ierarhie printre credincioşi se găseşte în sura 56: 10 – 12: „şi cei ce merg înainte [pe pământ] – merg înainte [şi în rai]. Ei sunt cei aduşi în apropiere [de Dumnezeu], în grădinile plăcerii” – şi e limpede că nu se face referire la lumea aceasta. Pentru cei care cunoşteau suficient de bine Coranul, există trei referinţe vagi la *khalifa* (un calif), strecurate în numeroasele sale versete. În sura 38: 26, Coranul

vorbeşte despre regele David: „Noi te-am făcut Calif pe pământ, deci, judecă între oameni cu dreptate şi nu urma poftei, căci ea te abate de la drumul lui Dumnezeu” în timp ce în alt verset îngerii sunt avertizaţi de Dumnezeu că prin Adam „«Voi să pun pe pământ un locţiitor»; au zis ei: «Vrei să pui pe unul care face stricăciuni acolo şi varsă sânge?»”.

În aceste două versete coranice rolul califului este limpede unul care poate fi supus viciilor omeneşti, şi nu unul care să aibă inviolabilitatea semidivină, cum avea să se întâmple mai târziu, când conducătorii aveau să fie aclamaţi ca fiind „umbra lui Dumnezeu pe pământ”. Dacă Abu Bakr a cugetat îndelung asupra acestor referinţe, este puţin probabil că ar fi folosit-o în public pe cea de-a treia (sura 7: 142): Moise zise către fratele său Aaron: „Ţine-mi locul la poporul meu şi poartă-te bine” Aşadar, bine cunoscuta discuţie dintre Mahomed şi Ali, când profetul i-a asemănat pe cei doi cu Moise şi Aaron, în combinaţie cu versetele coranice, ar sugera limpede faptul că Mahomed intenţiona să-l lase pe Ali ca succesor al său. Pasiunea şi experienţa dovedite de conducerea lui Abu Bakr, susţinute energic de Omar, trebuie să fi fost foarte îmbietoare pentru comunitatea dezorientată a musulmanilor. Trebuie însă să ne amintim că nu a existat niciun fel de suport doctrinar pentru „lovitura de palat” dată de cei doi, că nu s-au consultat cu ceilalţi însoţitori de frunte, nu au recunoscut poziţia specială a lui Ali şi s-au consultat cu comunitatea numai după ce faptul a fost împlinit. Am sugerat deja că, dacă Zayd (fiul adoptiv al Profetului şi totodată cel mai experimentat conducător militar dintre însoţitori) nu ar fi murit în 629 în bătălia de la Mutah, moştenirea Profetului ar fi urmat cu siguranţă alt drum. În cazul în care cei doi bărbaţi din casa

Profetului, Zayd şi Ali, s-ar fi susţinut reciproc în moschee, până şi strălucirea parteneriatului Abu Bakr – Omar ar fi fost eclipsată.

Analizând ultimii ani ai lui Mahomed petrecuţi în Medina, vedem că existau anumite precedente cărora Abu Bakr trebuia să se conformeze, ca să respecte felul în care un musulman trebuie să-şi guverneze fraţii. Profetul numise comandanţi ai expediţiilor, uneori specificând cine ar fi trebuit să preia comanda în cazul morţii acestora, dar, altminteri, se aştepta ca toţi musulmanii (orice funcţie ar fi îndeplinit mai înainte) să se mulţumească a servi doar ca simpli soldaţi, cu toată inima. Când pleca la război, Profetul lăsa întotdeauna la Medina pe cineva care să-i ţină locul şi să aibă grijă de oază. Numise şi oameni care să se ocupe de prada şi de prizonierii de război. Nu impusese niciodată un guvernator unui trib liber care se convertise la islam, ci apela la şefii existenţi, fie că dorea ca ei să-şi adune bărbaţii pentru război, fie să dea a cincea parte datorată pentru acte de milostenie, chiar dacă în cazul teritoriilor agricole cucerite (cum era cazul Khaybarului sau al unui trib proaspăt cucerit) era trimis mai întâi un evaluator şi să estimeze şi să primească partea corectă din recoltă. După cucerirea cetăţii Meca, Mahomed numise acolo un guvernator şi a confirmat necesitatea existenţei unor asemenea oficiali de rang inferior, cum ar fi inspectorii pieţelor şi custozii pentru întreţinerea lăcaşurilor sfinte. Din prada de război, Mahomed lua a cincea parte, iar restul se împărţea în mod egal între soldaţi. Comandantul armatei beneficia de vechiul drept al căpeteniilor militare arabe de a alege cel dintâi *safi,* „calitatea întâi”, indiferent dacă era vorba de o minunată cămilă, un cal, o sabie sau o sclavă. Când se ajungea la

împărţire cirezilor capturate, împărţeala era cât se poate de dreapta, zece oi fiind evaluate ca echivalând cu o cămilă sănătoasă. Dacă era vorba despre bunuri materiale, şi ele erau împărţite în loturi de valoare egală, deşi uneori aveau loc negocieri aprinse după ce erau distribuite, când bunurile erau schimbate sau vândute pe bani.

În cele patruzeci de zile în care Usama şi grosul armatei musulmane s-au aflat în campanie în nordul deşertului, Abu Bakr a avut timp să cântărească pe îndelete care-i erau opţiunile politice. Doar cu două luni înainte de moartea Profetului, plecaseră soli către triburi pentru a le reaminti să trimită zeciuiala destinată daniilor, aşa că angrenajul politic tribal se pusese deja în mişcare

Multe dintre marile triburi de beduini din Arabia reacţionaseră la moartea Profetului, recâştigându-şi pe tăcute independenţa cu care erau de mult obişnuite. Deşi această perioadă este cunoscută sub numele *Ridda* – „apostazia" –, în realitate foarte puţine triburi au renunţat la învăţăturile Profetului sau la proaspăt dobânditul obicei al rugăciunilor zilnice. Ceea ce au respins a fost plata daniei, calculată ca fiind o cotă anuală din turmele lor, iar cei ce aveau pământuri plăteau în piei prelucrate, coşuri, curmale, saci de ovăz şi coţi de pânză de in toate fiind transportate de-a lungul şi de-a latul deşertului, spre oaza Medinei[10]. Majoritatea triburilor, în orice caz, resimţeau jurământul de loialitate ca fiind un contract personal între ei şi Profetul lui Dumnezeu. Acum, că Mahomed murise, motivul pentru colectarea cotelor pentru danie

10 Numele arabe pentru taxe, *uşr* („a zecea parte") şi *khums* („a cincea parte"), reflectă diferitele cote plătite în animale sau în produse agricole şi se mai numeau şi *zakat* - „purificare".

şi pentru organizarea transportului dispăruse, mai ales că obiceiul nu era atât de încetăţenit, pentru că musulmanii deveniseră o putere în Arabia Centrală doar de trei ani. Multe triburi au trimis plini de respect înapoi către Medina soli prin care îl recunoşteau pe Abu Bakr ca „succesor”, dar refuzau plini de tact să mai plătească acea cotă sau cereau ca ea să fie anulată. Omar şi cei mai apropiaţi însoţitori ai Profetului au pledat pentru o politică îngăduitoare care să nu insiste foarte mult pe plata taxei de caritate pentru ca ea să nu devină principalul element definitoriu al loialităţii faţă de islam. Era o inversare interesantă de roluri, pentru că, în alte momente de cumpănă, Omar era acela care voia să impună o linie dură: el a cerut ca prizonierii din Meca, capturaţi în bătălia de la Badr, să fie executaţi, şi nu răscumpăraţi, şi tot el a fost cel care n-ar fi vrut ca Profetul să semneze ceea ce lui i se părea a fi un armistiţiu de compromis la Hudaibiya şi nici să le acorde o amnistie generală vechilor lui duşmani politici, după căderea cetăţii Meca – şi cu atât mai puţin să-i răsplătească oferindu-le turme întregi de cămile.

Acum Abu Bakr era cel care adopta linia dură, declarând: „Dacă ar ţine pentru ei chiar şi numai frânghia cu care împiedicau cămilele, din ceea ce-i dădeau Profetului [în cămile], m-aş lupta cu ei pentru asta”. În această situaţie, ca şi în multe altele, Abu Bakr urma cu stricteţe exemplul Profetului, care fusese întotdeauna suficient de realist în politică încât să recunoască faptul că, atunci când avea de-a face cu triburile libere, undeva trebuia trasă linia. Iar transferul fizic al turmelor era un indicator esenţial al respectului, chiar dacă, aşa cum proceda frecvent Profetul, suma primită ca tribut era adesea mai mică decât darurile

oferite în schimb. Abu Bakr era expert în politicile tribale şi de multe ori fusese chemat de Mahomed ca să lămurească vreun aspect complicat privind diplomaţia tribală sau ca să descurce iţele alianţelor genealogice ale vechilor duşmănii de sânge. Deşi harta clanurilor poate fi desenată cu exactitate şi putem împărţi lumea Arabiei islamului timpuriu în teritorii clar delimitate – fiecare cu eticheta sa tribală specifică –, situaţia era cu mult mai nesigură şi mai interesantă pe teren. Între triburi existau întotdeauna rivalităţi cu privire la hegemonie, în timp ce în interiorul clanurilor se puneau mereu la cale comploturi între familiile conducătoare –

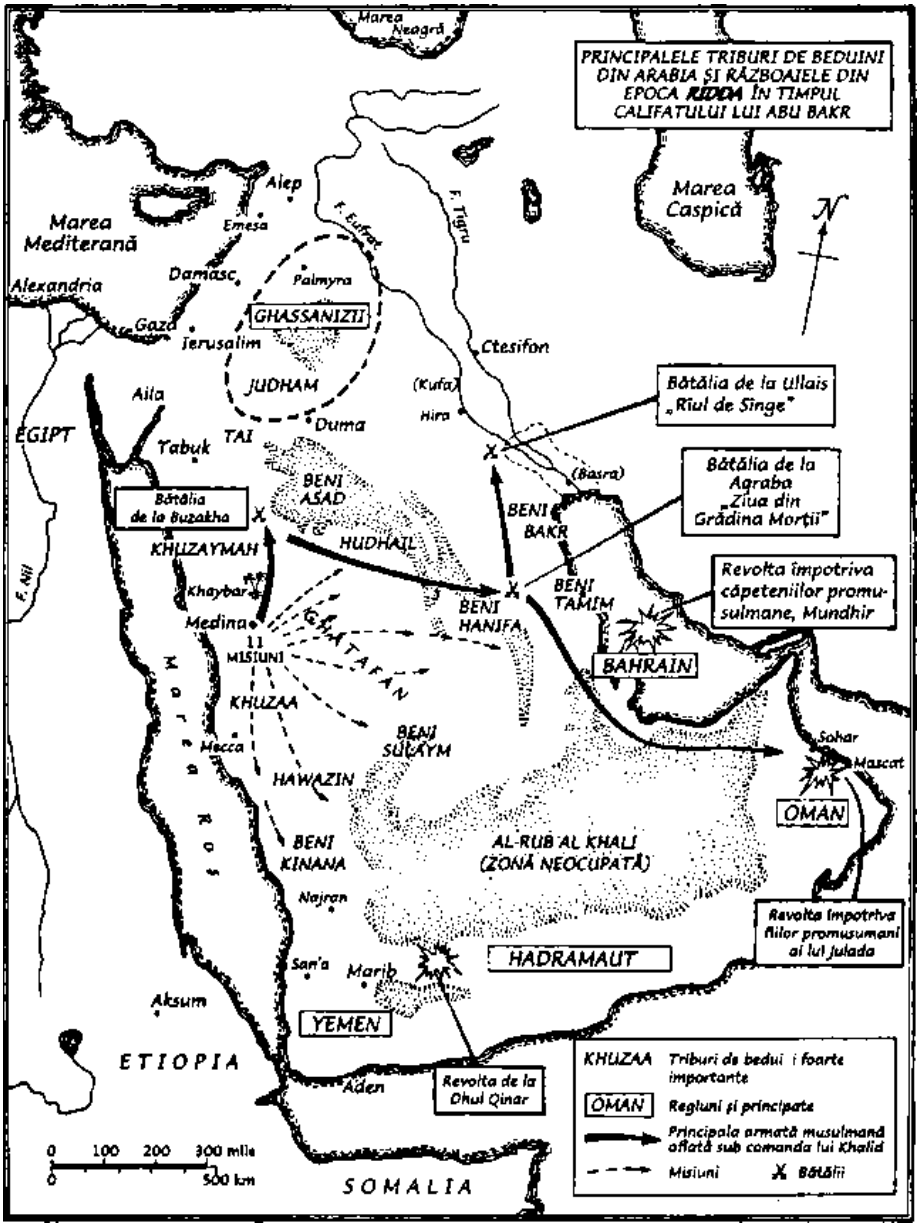

aşa că mici grupări neînsemnate se rupeau adesea din corpul-mamă. Abu Bakr ştia că e necesar să existe un act palpabil de obedienţă care să includă întregul

trib dacă voia ca învăţătura islamului să fie respectată.

Nimeni în toată Arabia nu cunoştea mai bine decât Abu Bakr această reţea complicată de identităţi tribale, pentru că el le studia – şi învăţase cum să profite de aceste cunoştinţe – de vreo 50 de ani. Pentru că, deşi Abu Bakr era pus în faţa recuceririi întregii Arabii tribale dacă avea să tot invoce dreptul de a continua să colecteze taxele – şi probabil că avea doar câteva mii de oameni de încredere în Medina pe care putea conta şi cu care putea face lucrul acesta –, el mai ştia la fel de bine că există multe feluri în care se pot purta şi câştiga războaie în Arabia.

Dinspre Medina spre apus, califul Abu Bakr ştia că situaţia este sub control. Tribul Khuzaa, care ocupa deşertul la vest de Medina până la ţărmurile Mării Roşii (şi păzea portul Jar al Medinei), avea să rămână neclintit în loialitatea sa faţă de Abu Bakr. Lucrul acesta era valabil în special pentru clanul Aslam, care acţiona în calitate de conducător al faimosului Khuzaa. Dacă guvernarea era iscusită, vechile legături din Meca puteau şi ele să fie folosite – pentru că un alt clan din Khuzaa, Kinanah, condusese odată Meca, înainte ca tribul quraişiţilor să ajungă la putere. Ca rezultat al faptului că îi invitaseră pe şefii din Khuzaa să locuiască la Medina sau să-şi înfiinţeze locuri semipermanente de popas în care să-şi desfăşoare comerţul, întregul clan a fost asimilat treptat de comunitatea musulmană. Aşa că, dacă analizăm armata musulmană din această perioadă, Khuzaa era un fel de a treia diviziune în interiorul islamului timpuriu, pe lângă ansarii din Medina şi muhajirunii din Meca.

Spre nord dinspre oaza Medinei, califul Abu Bakr ştia că situaţia era mult mai întunecată. Aici, Asad, clanul conducător din marea confederaţie tribală Khuzaymah,

era un duşman de temut, hotărât să reziste expansiunii islamului. La nord de Asad, se întindeau pământurile duşmanilor lor mai vechi, Tai (sau Beni Tayyi). Dacă propunerea era făcută cum trebuie, Abu Bakr ştia că Tai putea fi oricând cooptat într-un atac care ar fi slăbit puterea clanului Asad. Membrii tribului Tai, în ciuda conflictelor apărute la început între ei şi musulmani, fuseseră cuceriţi de un gest extraordinar de generos al lui Mahomed, până într-atât încât Adi, fiul lui Hatim al-Tai, un şeic faimos prin generozitate, s-a lăsat convins să renunţe la traiul în exil în Siria bizantină şi, după ce s-a convertit la islam, a trăit în oaza Medinei, unde a fost foarte respectat. Lucru neobişnuit, cei din clanul Tai, deşi locuiau la graniţele Siriei creştine, se aflau totuşi în sfera culturală persană. Toate celelalte triburi arabe creştine din nordul şi nord-estul Arabiei puteau fi socotite aliate de nădejde ale islamului, dacă acest lucru presupunea raiduri făcute în Irakul guvernat de perşi – mai ales dacă erau promise prăzi bogate şi mulţi prizonieri. Vechea rivalitate dintre arabii de la frontiera Bizanţului şi cei de la graniţa Persiei putea fi folosită ori de câte ori era nevoie. Se spune că şi atunci când se întâlneau ca neguţători în îndepărtatul Ceylon se certau cu privire la meritele celor două regimuri politice rivale şi, în semn de loialitate, băteau cu degetul în efigia imperială de pe monezile rivalilor.

Chiar dacă tribul Judham de la graniţele Siriei pare să le fi făcut daruri la doi delegaţi ai Profetului, triburile Qudaah, Bali, Bahra şi mai ales mândrii ghassanizi nu au făcut-o. În această perioadă, Abu Bakr avea să considere aceste triburi ca făcând parte din statul bizantin. Era mai mult decât improbabil ca vreunul dintre ele să fie implicat într-un război tribal purtat în Arabia Centrală. Chiar şi aşa, un diplomat abil putea

identifica anumite posibilităţi. Spre exemplu, Hadas era unul dintre clanurile ce se convertiseră la islam dintr-un trib care altminteri era complet creştin, Lakhm, în timp ce mama generalului musulman Amr ibn al-As era din tribul Bali. Piloni puternici ai imperiului, ca nobilul arab Farwah ibn Amr din tribul Judham, care era guvernator bizantin peste oraşele Amman şi Maan, aveau să se convertească la un moment dat la islam.

În alte părţi ale deșerturilor nordice existau alte ameninţări potenţiale. Abu Bakr ştia că trebuia să procedeze cu mare grijă cu confederaţia tribală Hudhail. Ei se dovediseră aliaţi de nădejde ai conducerii păgâne a quraişiţilor, pe vremea când aceştia erau puternic antimusulmani, chiar dacă după căderea cetăţii Meca depuseseră jurământul de credinţă alături de vechii lor aliaţi. Poate că puteau fi convinşi să li se alăture vechilor lor prieteni, conducătorii quraişiţilor, dar trebuia să fie ţinuţi departe de orice armată musulmană dominată de Khuzaa (mai ales de clanul Kinana), cu care se aflau de secole într-o duşmănie de sânge.

Abu Bakr ştia că nu poate avea încredere în marele trib Ghatafan şi la fel stăteau lucrurile şi cu tribul Asad. Pierderea unor vechi teritorii cum erau oazele Khaybar şi Fadak, în favoarea musulmanilor nu putea fi trecută cu vederea de şeicii ghatafani. Aveau să fie cu siguranţă în spatele oricărei rebeliuni împotriva islamului. Două mii de războinici Ghatafan ajutaseră în atacul împotriva Medinei musulmane în 627, în timpul bătăliei de la Trench. Mai târziu, Mahomed avea să câştige de partea lui unul dintre clanurile cele mai importante din Ghatafan, pe Aşa, care îi va pune la dispoziţie 300 de oameni pentru cucerirea cetăţii Meca. În timpul cuceririi Khaybarului, tribul Ghatafan

fusese împiedicat să reziste armatelor lui Mahomed din cauza luptelor interne dintre clanuri, situaţie despre care se credea că fusese provocată de agenţii musulmani. Prin urmare, chiar dacă Abu Bakr trebuia să-i socotească printre duşmanii săi, ştia că, la fel ca în trecut, duşmăniile puternice existente între clanurile rivale puteau fi folosite pentru a neutraliza acest trib.

Dacă nu reuşea lucrul acesta, Abu Bakr ştia că se poate sprijini doar pe tribul Beni Sulaym, ca să-l ajute dacă voia să atace vechiul lor duşman comun, tribul Ghatafan – chiar dacă un diplomat abil trebuia să se asigure că nu i se vor alătura celuilalt mare rival al lor, tribul Hawazin. Abu Bakr ştia că nu trebuie să aibă prea mare încredere în convertirea şeicilor tribului Sulaym, mult prea atraşi de lucrurile lumii acesteia ca să cugete prea mult la lumea ce va să vină. Existenţa minelor de aur pe teritoriile care aparţineau tribului – mine ce fuseseră deschise cu ajutorul quraişiţilor – îi făcuse pe conducătorii acestui trib foarte bogaţi. Deşi unul dintre clanuri fusese întotdeauna de partea lui Mahomed, totuşi, în bătălia de la Trench, când s-au stabilit liniile de atac, 700 de războinici Beni Sulaym au trecut de partea păgânilor. Chiar dacă mai târziu, când a devenit limpede faptul că musulmanii sunt în ascensiune, s-a spus că 1.000 de oameni din tribul Sulaym au plecat sub flamura Profetului ca să cucerească Meca.

Când Abu Bakr a început să se gândească la deşerturile de la sud de Medina, a luat mai întâi în considerare felul în care avea să reacţioneze tribul Hawazin. Acest trib nu fusese obiectul negocierilor tribale musulmane din vremurile de început – poate şi pentru că, fiind vechi duşman al quraişiţilor, Mahomed s-a gândit că prezenţa sa ar putea aduce prejudicii în

negocierile de pace cu Meca. Generozitatea cu care Profetul a tratat tribul după victoria de la Hunayn îi cucerise pe mulţi – şi mai ales pe Malik, care a ajuns şef peste membrii tribului său ce se convertiseră la islam. Dar Abu Bakr bănuia că tribul Hawazin era mai degrabă dispus să rămână neutru decât să fie un aliat activ.

Privind mult mai departe, la sud şi sud-est de teritoriul Hawazin, se intra într-o lume politică diferită, aceea a Arabiei de Sud şi a vechilor regate ale Yemenului şi Omanului. Până la căderea cetăţii Meca (630) contactele musulmanilor cu locuitorii Arabiei de Sud erau sporadice. Dar, la vremea la care primii misionari musulmani au pătruns în sudul Yemenului, lucrul acesta a coincis în mod fericit cu slăbirea aproape totală a influenţei persane.

Înainte de 628, protectoratul Persiei peste Arabia sudică era suficient de puternic pentru a respinge chiar şi cea mai motivată armată. Din punct de vedere politic, regiunea fusese bine administrată, de un guvernator persan (un marzaban de rang inferior) care îşi făcea datoria alături de conducătorii locali. În Bahrain, în Golful Persic, şeful local Mundhir ibn Saura era „sfătuit” de un guvernator persan, iar un aranjament similar era valabil şi în Oman. În Yemen, Sayf ibn Dhiu Yazan era conducătorul local, „ajutat” de guvernatorul persan a cărui garnizoană, ce iniţial avea 1 800 de oameni, a fost ulterior întărită cu un aport de 4.000 de soldaţi: un exemplu clasic de pumn de fier acoperit de o mănuşă de catifea. După înfrângerea armatei persane în bătălia de la Ninive, în 627, de către împăratul Bizanţului, acest pumn de fier avea să fie retras în grabă ca să poată proteja ţara, lăsând în munţii şi deşerturile Arabiei de Sud doar ceva mănuşi

de catifea risipite şi fără putere. Când misionarii musulmani au ajuns în Yemen, aceşti câţiva oficiali persani erau sprijiniţi de o mână de soldaţi neplătiţi ce trăiau în mijlocul semicastelor din Abna (copiii cu taţi persani şi mame arabe). În loc să li se opună misionarilor musulmani, aceste grupuri au fost cele dintâi care s-au convertit, recunoscând faptul că noul stat musulman, care deja deţinea controlul asupra unor importante oraşe comerciale cum ar fi Khaybar, Medina, Meca şi Ta'if, era singura lor speranţă într-o reînnoire a autorităţii centrale. Acesta a fost şi cazul guvernatorului persan din provinciile San'a şi Badham, în vreme ce conducătorii locali din Yemen (un amestec de prinţi, *Qayl,* regi, *Malik,* şi seniori, *Dhu*[11]) au fost cu toţii confirmaţi şi menţinuţi în funcţie după convertirea la islam – într-o măsură atât de mare, încât unităţile administrative ale Yemenului, cum erau San'a, Hamdan, Marib, Najran şi Hadramaut, au intrat fără niciun fel de probleme în era islamică.

Oraşele yemenite fuseseră folosite pentru plata unor taxe către guvernele centrale de secole, aşa că au găsit că taxa lui Mahomed (majoritatea celor ce stăteau la oraş erau sau creştini, sau evrei) şi contribuţia donată pentru opere de milostenie reprezentau o importantă reducere şi o simplificare faţă de ceea ce erau obligate să plătească înainte, fiind de acord şi cu sugestia Profetului că ar trebui să-i hrănească şi să-i găzduiască pe trimişii săi pentru trei zile şi, atâta vreme cât nu exista obligaţia de a servi în armată (decât dacă se converteau la islam), au consimţit şi să procure armuri şi cai dacă li se cerea.

11 *Dhu* poate fi tradus „senior", sau, mai precis, „omul". Pluralul este *dhawa,* aşa cum *muluk* („regi") este pluralul pentru *malik,* iar *aqyal* („prinţi") e pluralul lui *qayl.*

Expediţiile musulmane conduse de Khalid şi Ali fuseseră adevărate călătorii misionare, nu cuceriri militare, lucru valabil şi în Oman şi de-a lungul Golfului Persic, unde fiii foştilor conducători susţinuţi de perşi în Oman (Iulanda) deveniseră aliaţi entuziaşti ai musulmanilor, aşa cum s-a întâmplat şi cu bătrânul rege arab al Bahrainului, al-Mundhir ibn Sawa.

Prin urmare, privind harta politică a Arabiei de Sud, Abu Bakr putea să fie suficient de sigur că regiunea avea să rămână fidelă islamului dacă musulmanii aveau să se dovedească în continuare nişte guvernatori puternici în Arabia Centrală. Altfel, ştia că, dacă armata musulmană avea să fie învinsă în luptă şi începea să piardă controlul asupra rutelor comerciale şi a oraşelor din oaze, autoritatea sa în sud avea să dispară ca fumul în vânt.

Dacă triburile de la vest de Medina erau prietenoase, triburile din nord ostile, iar regatele de la sud în mod fundamental neutre, Abu Bakr ştia precis de unde vine adevăratul pericol. La est de Medina, platoul deşertic cu pante line se întindea până în Irak şi până la pământurile fertile ale Mesopotamiei. Vastul teritoriu deşertic era cunoscut sub numele de Yamamah (sau Najd) şi era dominat de tribul Beni Hanifa. Chiar dacă acesta putea părea un peisaj pustiu şi ostil oricărui locuitor venit dintr-o zonă cu pământ fertil, Yamamah părea bogat din punctul de vedere al beduinilor din Arabia Centrală. În Yamamah se găsea un şir de oaze mari, cu păduri şi livezi de palmieri, iar ploile de sezon permiteau într-un an bun obţinerea unor recolte mari de cereale, pentru că ele creşteau repede în pământul arid. Beni Hanifa erau bine organizaţi şi obişnuiţi să se guverneze singuri. Conducătorul lor, şeicul Hawdha ben Ali, colaborase cu Imperiul Persan şi sprijinise un

om sfânt din regiune, Musaylama. După moartea bătrânului şeic în 630, Musaylama a fost recunoscut ca profet al tribului Beni Hanifa. În acest timp el a încercat să corespondeze cu profetul Mahomed, aflat în Medina şi a sugerat o divizare în două zone a Arabiei, una estică şi una vestică. Propunerile sale au fost respinse public, chiar dacă în practică nu a fost trimisă nicio forţă expediţionară în teritoriul Yamamah în ultimii doi ani de viaţă ai Profetului. Astfel, chiar dacă Beni Hanifa nu a fost acuzat de rebeliune (de vreme ce nu se supusese niciodată şi nu plătise niciodată tributul pentru milostenie), ei erau de fapt singurii adversari reali ai musulmanilor când venea vorba de controlul asupra Arabiei Centrale. Doar ei aveau o structură politică solidă şi încredere deplină în forţa lor, iar în Musaylama o sursă de autoritate religioasă şi politică putând rivaliza cu Profetul Mahomed şi revelaţiile sale. Nu a rămas nimic din învăţăturile lui, deşi se pare că predica credinţa în Dumnezeul Unic, un ritual de rugăciune zilnic şi că ar fi primit prin revelaţie un corp de învăţături divine care se sincroniza cu multe dintre doctrinele lui Mani şi cu cele nestoriene. E posibil ca sura 6: 93 din Coran să se refere la Musaylama: „Şi cine e nelegiuit decât cel ce născoceşte minciună asupra lui Dumnezeu sau cel ce zice: «Voi să trimit ceva asemenea cu ceea ce a trimis Dumnezeu»?''

Când Usama şi armata musulmană s-au întors cu bine la Medina, Abu Bakr luase deja o decizie. Nenumăraţii săi duşmani aveau să fie păcăliţi, avea să-i convingă că îi atacă pe toate fronturile, când, în realitate, în spatele acestui nor de praf provocat de o aparentă activitate intensă, mica armată musulmană aflată sub comanda sa avea să se concentreze mai

întâi ca să înfrângă triburile din nord, pentru ca mai apoi, întărită de noii aliaţi, să avanseze şi să lupte împotriva adevăratului duşman, singurul care, de fapt, conta – Musaylama şi tribul Beni Hanifa. Aşa cum spune tradiţia: „Domnul nostru a întărit inima lui Abu Uakr, care i-a dat Drept-credinciosului *porunca* să nu lase nicio clipă de răgaz apostaţilor, dându-le răspuns prin aceste trei cuvinte: Supunere, Exil sau Sabie”.

Primul lovit avea să fie un mic subclan al tribului Ghatafan, atacat de o armată musulmană condusă personal de Abu Bakr, care i-a înfrânt la Dhu al-Kassa. Aici, Abu Bakr a arătat care este pedeapsa pentru cei ce se rătăcesc în neascultare, confiscându-le unele dintre terenurile de păşunat şi alipindu-le definitiv pe cele mai bune la pământurile statului. Pe urmă, la întoarcerea sa la Medina, Abu Bakr a dat o avalanşă de porunci uimitoare, răsplătind fiecare comandant cu o flamură şi o binecuvântare. Unsprezece misiuni, toate escortate de detaşamente ale cavaleriei tribale, au fost trimise spre toate punctele cardinale – şi putem fi siguri că toţi comandanţii lor au fost instruiţi în amănunt, li s-a spus la ce popas să se oprească mai întâi, cum să recruteze aliaţi şi cui să se arate ca fiind gata de război. Duceau cu ei un mesaj oficial de la calif: „Căiţi-vă şi supuneţi-vă şi veţi fi iertaţi şi primiţi înapoi în islam”. Cei ce ar fi refuzat aveau să fie atacaţi, recoltele lor aveau să fie călcate de copitele cailor musulmanilor, bărbaţii lor tăiaţi în bucăţi, iar femeile şi copiii luaţi prizonieri. Aşa cum însuşi Profetul spusese, chemarea la rugăciunea de dimineaţă avea să fie folosită ca un test de credinţă. Musulmanii care plecau într-un raid nu trebuiau să renunţe la elementul-surpriză, ci să rămână mereu înarmaţi, pândind o tabără în zori. Dacă auzeau *Adhan,* chemarea la

rugăciunea de dimineaţă, trebuiau să-i salute ca pe nişte fraţi; dacă nu auzeau chemarea, aveau să se repeadă asupra lor ca un duşman.

Unul dintre aceşti comandanţi aleşi de Abu Bakr a fost Ikrima ibn Abi Jahl. Unii dintre primii musulmani trebuie să fi tresărit la gândul că fiul celui mai neîmpăcat duşman păgân al Profetului Mahomed era acum un emisar-cheie al credinţei. Dar au considerat aceasta o decizie tactică, iar judecata lui Abu Bakr era fără cusur. Ikrima, un tânăr nobil provenit din clanurile quraişite conducătoare, a fost trimis într-o misiune la tribul Hawazin – în acest caz, oarecum pe cont propriu. Acesta nu numai că i-a măgulit pe cei din Hawazin, ci a adus în discuţie cu delicateţe şi problema plăţii taxei de milostenie, încercând totodată să recruteze călăreţii Hawazin pentru următoarea etapă a misiunii sale – ţinta era Oman, unde trebuia să sprijine aliaţii musulmani aflaţi sub asediu, fiii lui Iulanda. Printr-o operaţiune rapidă tribul Hawazin a fost convins să treacă de la neutralitate la participarea la război alături de musulmani. O misiune similară i-a fost încredinţată altui tânăr nobil quraişit dintr-o veche familie păgână, Muhajir ibn Abi Umayya, care nu a avut o escortă militară care să-l însoţească. El a fost instruit să recruteze oameni din tribul Bajila (în regiunea de la sud de Meca) şi să mai adune susţinători şi arme în oraşul Najran, pentru misiunea sa în Yemen.

Pe urmă, îndărătul acestui paravan de intensă activitate, care implicase atât de mulţi aliaţi tribali pe cât fusese posibil, Abu Bakr şi-a pregătit adevărata campanie. Majoritatea trupelor încercate în luptă ale musulmanilor, în special cele din Medina, fuseseră reţinute ca să fie folosite ca escortă pentru cele 11 misiuni. Acest nucleu a fost pus sub comanda celui mai

eficient comandant militar, Khalid ibn al-Walid (în ciuda obiecţiilor de ordin moral pe care mulţi însoţitori ai Profetului le-au ridicat – şi printre ei s-a numărat şi Omar). Sarcina sa declarată era aceea de a „uşura" viaţa oazei Khaybar, tulburată de raidurile sporadice ale tribului Ghatafan. Aceasta era pură dezinformare, căci adevărata misiune a lui Khalid era să lovească fulgerător confederaţia de triburi din nord care se consolida sub comanda unui respectat războinic din clanul Asad, Ibn Khuwaylid. Aşa cum se aştepta Abu Bakr, clanul Asad şi tribul Ghatafan erau centrul coaliţiei rebele şi, spre surpriza tuturor, reuşiseră să atragă de partea lor şi o parte a tribului Tai, ca şi alte facţiuni din triburile nordice.

Totuşi, cumva, înaintea bătăliei cruciale de la Buzakha, mulţi luptători din Tai dezertaseră şi se întorseseră la armata musulmană, oferind informaţii detaliate importante care i-au permis lui Khalid să câştige bătălia rapid şi decisiv. Acea zi de luptă (pentru că se poate ca diplomaţia secretă a lui Abu Bakr şi aranjamentele cu cei din Tai să fi pregătit victoria) a fost unul dintre momentele de cotitură în războaiele din epoca *Ridda.* Ca să dea greutate rezistenţei lor, coaliţia de triburi nordice susţinea un profet propriu. Îi atribuiseră lui Tulayhah, un poetic prezicător, rolul de şef religios. Tulayhah trebuie totuşi considerat mai mult o marionetă folosită în scopuri politice şi un subterfugiu pentru colectarea unor danii pentru stăpânii lui – şeicii din neamul Asad – decât o autoritate religioasă. El va supravieţui bătăliei şi, după ce va fugi cu soţia sa în Siria, unde era în siguranţă, va fi mai târziu în situaţia de a face el însuşi jurământ de credinţă faţă de islam. După mai mulţi ani a fost chestionat de Omar, care voia să afle dacă mai avea

vreunul dintre darurile de ghicitor. Tulayhah a răspuns: „Era doar ca o adiere, două, venite parcă de la nişte foale”. Un răspuns modest, dar ciudat care sugerează că în mod sincer el simţea că fusese atins de ceva de esenţă divină. Khalid a stat în regiunea deşertului nordic încă o lună după victoria de la Buzakha, pentru că un nucleu dur al rezistenţei Ghatafane a rămas sub conducerea unei femei, Umm Siml, care şi-a condus războinicii călare pe cămila sfântă a mamei sale. Odată ce ea şi vestita ei cămilă au fost ucise, Khalid a putut să plece spre est.

Între timp, Abu Bakr îmbina clemenţa maximă cu cealaltă linie a politicii sale, şi anume cea dură. Uyaynah, unul dintre şeicii captivi trimişi înapoi în Medina de Khalid la sfârşitul campaniei, era batjocorit de toţi copiii din oază în timp ce era dus în lanţuri înaintea lui Abu Bakr, acuzat că e un trădător cu două feţe. Dar, odată ce i-a spus califului: „Nu sunt un apostat pentru că nu am fost un credincios… până acum!”, Abu Bakr l-a iertat de îndată şi i-a scos lanţurile. Chiar şi „apostaţii” adevăraţi, cum erau vechii regi din dinastia Kinda (foştii conducători din Arabia Sudică şi Centrală ce refuzau nu doar taxa de milostenie, ci şi supunerea faţă de islam), au fost bine primiţi înapoi în vechiul grup musulman, odată ce au făcut din nou jurământul de credinţă. Abu Bakr avea să-l invite pe şeicul conducător din neamul Kinda să locuiască la Medina, unde i-a fost dată de soţie sora lui Abu Bakr şi, cu abilitate, a fost cooptat în structurile de putere ale musulmanilor.

Tactici similare au permis principalei armate musulmane din deşertul nordic să-i facă pe mulţi dintre foştii adversari să devină noi aliaţi în marea încercare care avea să urmeze. Abu Bakr şi mesagerii săi se

ocupaseră şi de regiunea Yamamah, testându-i pe rivalii locali ai tribului Beni Hanifa, cum erau Beni Tamim, ca potenţiali aliaţi. Membrii clanului Beni Tamim care locuiau pe coastă erau în majoritate creştini şi se aflau sub conducerea spirituală a lui Sajah, care, deşi izvoarele o etichetează drept profetesă, e foarte posibil să fi fost doar o poetă creştină charismatică mistică. Trimişii musulmani nu prea au avut succes în găsirea unor aliaţi printre membrii clanului din Beni Tamim, dar majoritatea s-au decis s-o urmeze pe Sajah, care formase o alianţă cu scop defensiv cu Musaylama. Se spune că împreună ar fi putut ridica o armată de 40.000 de oameni, deşi este posibil ca numărul să se refere de fapt la membrii triburilor, mai degrabă decât la cei ce puteau fi chemaţi la arme.

Această armată avea să se dovedească a fi adversarul cel mai puternic în războaiele din epoca *Ridda.* Ei luptau strâns uniţi, hotărâţi să-şi apere independenţa, pământurile, profetul şi mai ales femeile. Două expediţii musulmane mai mici fuseseră deja respinse, iar ei căpătaseră în felul acesta încredere în victorie. Cele două armate aveau să se ciocnească pe 12 mai pe câmpia nisipoasă de la Aqraba. Strigând: „Luptaţi pentru cei pe care îi iubiţi!”, cei din tribul Beni Hanifa s-au năpustit asupra taberei musulmanilor la ivirea zorilor şi, printr-un atac de un curaj disperat, i-au împrăştiat. Până şi cortul lui Khalid a avut frânghiile tăiate, deşi ceva mai târziu, în aceeaşi dimineaţă, el a reuşit să-şi regrupeze trupele şi să contraatace. Armata musulmană era dispusă în trei corpuri, soldaţii din Medina aflându-se în centru, flancaţi de aliaţii lor beduini. Contraatacul musulman a fost întrerupt brusc de o furtună de nisip ce venea

dinspre sud, după care bătălia s-a transformat într-o crâncenă luptă corp la corp – o luptă purtată până la capăt, între două viziuni spirituale. În cele din urmă, luptătorii Beni Hanifa au fost siliţi să se retragă şi să se pună la adăpostul zidurilor ce înconjurau livezile de palmieri, în această etapă a bătăliei, în aceeaşi zi, cavaleria musulmană a blocat toate căile de retragere şi astfel livezile de palmieri s-au transformat din refugiu în capcană. Aici luptătorii Beni Hanifa aveau să fie măcelăriţi, chiar dacă şi forţele musulmane au suferit importante pierderi de vieţi omeneşti în timp ce se încercau să intre în livezile dese de palmieri.

Numărul victimelor la sfârşitul acelei zile depăşea cu mult tot ce se mai văzuse până atunci într-un război dintre triburi în Arabia. Şapte sute de musulmani au murit la Aqraba (dintre care 39 erau însoţitori ai Profetului) plus încă 1 200 de „musulmani proaspăt convertiţi” dintre aliaţii beduini. Când s-a constatat că tribul Beni Hanifa pierduse şi mai mulţi oameni, bătălia de la Aqraba a devenit cunoscută sub numele de „ziua din grădina morţii” Cu atât de mulţi credincioşi proaspăt convertiţi ucişi în acea zi, comunitatea musulmană a decis ca niciodată să nu mai rişte ca memoria colectivă asociată cu Coranul şi cu tradiţiile să mai fie pusă în pericol în felul acesta. Pentru că aceştia erau anii în care Coranul nu fusese încă scris, când el exista doar ca tradiţie orală. A durat mult până când au fost identificate toate cadavrele risipite printre frunzele de palmier rupte din grădina morţii. În cele din urmă, a fost găsit şi trupul lui Musaylama – tradiţia spune că ar fi fost ucis de Wahşi, acelaşi ţintaş abisinian care aruncase suliţa şi îl ucisese pe Hamza, unchiul Profetului, cu ani în urmă, la Uhud. Mult mai târziu, ca bătrân veteran (care îşi păstrase o înclinaţie

neislamică pentru berea de mei produsă în Etiopia sa natală), lui Wahşi îi plăcea să le arate vizitatorilor suliţa sa purtată în războaie, spunând: „Cu asta i-am omorât pe cel mai bun şi pe cel mai rău dintre oameni: Hamza şi Musaylama”. Cât despre Omar, acesta era cumplit de supărat pentru că fratele său Zayd căzuse şi el în acea zi, chiar dacă fiul său Abdallah supravieţuise. Avem aici un exemplu extrem de asprime părintească, un tată adresându-i-se fiului său care se întorsese victorios la Medina: „De ce te-ai întors acasă când unchiul tău Zayd este printre cei căzuţi? De ce nu ai murit apărându-l? Să pleci dinaintea ochilor mei!”. La care Abdallah a răspuns: „Tată, el a a cerut să fie martir şi Dumnezeu i-a împlinit voia. Am vrut şi eu acelaşi lucru, dar voia mea nu s-a împlinit”.

Se spune că după bătălie Khalid şi-a celebrat victoria căsătorindu-se cu fiica virgină a unei căpetenii din Beni Hanifa care era captivă, petrecându-şi noaptea nunţii chiar pe pământul încă ud de sângele a mii de luptători. Khalid a păstrat armata în Yamamah ca să încheie cucerirea acestei noi provincii a Arabiei musulmane, chiar dacă, datorită numărului imens de victime, ambele părţi erau dispuse acum să cadă la o înţelegere. Erau acum suficiente trupe sub comanda lui Khalid ca să trimită coloane întregi care să-i ajute pe musulmanii aflaţi în dificultate în Golful Persic şi în munţii Omanului. Pe urmă, a condus armata spre nord, către graniţa cu Irakul, mărşăluind prin câmpiile roditoare şi prin mlaştinile Mesopotamiei de Sud.

Khalid a primit şi un sprijin semnificativ de la Beni Bekr, confederaţie tribală care domina de multă vreme această regiune. Chiar de când ultimul rege lahmid fusese detronat de împăratul Persiei în 605, Beni Bekr se găsise tot timpul în stadiul de revoltă incipientă.

Loialitatea lor faţă de vechea dinastie arabă fusese dovedită pentru că, atunci când li s-a încredinţat paza haremului şi a tezaurului ultimului lahmid, s-au luptat cu străşnicie cu perşii care voiau să le confişte. Acea zi de luptă de la Dhu Qar din 606 avea o însemnătate aproape legendară în toată Arabia pentru că era prima dată când un trib arab câştigase o bătălie împotriva armatei regulate a perşilor. Într-adevăr, ibn Harith, căpetenia care îi convinsese pe cei din tribul său să se alieze cu armata musulmană a lui Khalid, îşi câştigase faima încă de tânăr în „ziua de la Dhu Qar”.

Împreună, Khalid şi ibn Harith călăreau acum de-a lungul graniţelor, măturând din calea lor neînsemnatele trupe ale miliţiilor persane la Kahdima (aproape de locul în care se află azi oraşul Al-Kuwait), dar permiţând oraşului-port Ubulla (situat aproape de locul unde azi se află Basra) să-şi cumpere liniştea cu 50.000 de dirhami din banii meniţi pentru asigurarea protecţiei. Un scurt raid peste Eufrat, în zona agricolă foarte bogată a provinciei Sawad, a fost întrerupt atunci când Khalid a primit informaţii că armata perşilor se apropia de ei. În bătălia de la Ullais, purtată la marginea deşertului, campania şi-a atins sângerosul punct culminant atunci când triburile arabe de beduini care mai erau loiale Imperiului Persan s-au luptat cu forţele lui Khalid până la capăt. Era acel tip de armată – formată din luptători arabi veniţi din deşert, susţinuţi din resursele financiare ale Imperiului şi incluzând ofiţeri persani cu experienţă – de care musulmanii se temeau cel mai mult. Aceasta ar putea fi una dintre explicaţiile pentru felul nemilos în care acţiona Khalid. După bătălia grea purtată de cavaleria sa, toţi prizonierii şi răniţii de război au fost executaţi în mod metodic într-un masacru care a durat trei zile şi care e

cunoscut sub numele de „Râul de sânge” Tratamentul acesta era într-un contrast evident cu termenii acceptabili oferiţi cetăţenilor din cetatea Hira (vechea capitală lahmidă), de la care Khalid a acceptat plata anuală a unui tribut în schimbul căruia le erau garantate practicarea credinţei creştine şi comerţul liber.

În Bahrain, căpetenia locală (al-Mundhir), care trecuse la islam în timpul vieţii Profetului, fusese răsturnată de la putere atunci când vestea morţii lui Mahomed ajunsese acolo. În această perioadă Bahrainul nu cuprindea doar statul-insulă, ci şi întreaga zonă cu o populaţie vorbitoare de arabă, coasta *bahr-ain* „cele două mări”[12] – adică Golful Persic. După victoria sângeroasă a lui Khalid din „ziua din grădina morţii”, sosirea trupelor musulmane victorioase a înclinat în mod decisiv balanţa în conflictul dintre triburile Beni Bekr şi Beni Abd al-Qays, care se luptau pentru controlul regiunii. Musulmanii triumfători au urmărit tribul învins până în insula de refugiu Darin, unde i-au ucis pe toţi bărbaţii, au luat o pradă uriaşă şi o mulţime de prizonieri. Marele succes al acestei expediţii a stimulat triburile locale care, fără să aibă o conducere oficială „islamică” au început să preseze puternic graniţele vechiului Imperiu Persan.

Când vestea morţii Profetului a ajuns în Oman, conducătorii care sprijineau islamul în regiune, cei doi fii ai lui Iulanda, au fost răsturnaţi de numeroşii lor duşmani şi au trebuit să se refugieze la triburile din munţii Hajar. Două forţe expediţionare musulmane de

12 *Bahrain* înseamnă „cele două mări” în arabă, nu pei oi că ar despărţi Golful Persic în ape interioare şi ape exterioare, ci pentru că izvoarele submarine sînt dovada că există şi apă sărată, şi apă dulce în zonă.

mici dimensiuni au încercat să-i ajute, chiar dacă numai după „ziua din grădina morţii” au fost disponibile suficiente trupe în zonă pentru a înfrânge rezistenţa tribală. Pe urmă, după ce au traversat munţii Hajar trupele musulmane au cules roade materiale consistente prădând porturile de-a lungul coastei Oman, zonă care înflorise economic datorită comerţului cu India. Atât de puternice erau legăturile culturale cu Orientul în acest îndepărtat colţ al Arabiei, încât coloana de soldaţi musulmani aflată sub conducerea lui Ikrimah a capturat 2000 de cămile cu două cocoaşe şi cu părul mai lung, din Asia Centrală, înainte de a-şi continua marşul de-a lungul coastei arabe, spre Yemen.

În Yemen situaţia devenise încă şi mai complicată. Chiar înainte ca Profetul să se îmbolnăvească, bătrânul guvernator persan din San’a (care devenise musulman) murise şi el. Fiul său Shahr a încercat să preia funcţia tatălui lui, dar a fost înfrânt de un războinic local, al-Aswad, care a ajuns să câştige titlul de Dhul Qina, Omul Vălului, datorită faptului că a sprijinit cu toată energia sa practicile magice şi divinaţia ocultă, pe care le încuraja ca să facă opoziţie făţişă islamului. Sprijinul pentru acest misterios Dhul Qina a crescut rapid în toată regiunea când vestea morţii Profetului a ajuns în Yemen. Dhul Qina a fost, de asemenea, capabil să se pună în fruntea criticilor locali ai vechiului regim propersan. Odată ce Abu Bakr şi-a demonstrat tăria de caracter în calitate de calif şi Khalid a început să repurteze victorii militare, Dhul Qina s-a transformat într-o povară mai degrabă decât o valoare pentru Yemen. El a fost în cele din urmă asasinat şi musulmanii din Yemen au reuşit să-l învingă şi pe succesorul lui cu puţin timp înainte de intrarea în ţară a coloanelor militare ale musulmanilor din Arabia

Centrală.

Suprimarea aşa-numitei rebeliuni din epoca *Ridda,* a fost un triumf total. Diplomaţia lui Abu Bakr şi tacticile de război ale lui Khalid au fost fără cusur, reuşind să recucerească Arabia tribală în mai puţin de doi ani. În acest timp, Abu Bakr a dublat dimensiunile statului musulman. Yamamah, jumătatea estică a Arabiei, care nu se supusese niciodată Profetului Mahomed, era acum o parte a statului islamic. După ce Abu Bakr le-a pus unor prizonieri din clanul Beni Hanifa întrebări despre învăţătura profetului Musaylama, le-a spus cu blândeţe: „Ce fel de vorbe sunt acestea? Nu există în ele nici sensul răului şi nici al binelui, ci o stranie prostie care v-a fermecat" Cu vorbele acestea, i-a iertat şi i-a trimis înapoi la casele lor.

Califul nu s-a culcat însă pe laurii victoriei. Înainte de a se încheia ultima operaţiune împotriva apostaţilor, începuse deja pregătirile pentru faza următoare a noi Arabii islamice. Era conştient de faptul că triumful total al islamului în Arabia va presa într-un mod insuportabil asupra dinamicii sociale a triburilor. Raidurile, duşmăniile dintre triburi, răzbunările şi furtul reciproc al turmelor erau practic în sângele oricărui beduin arab. Era acea strălucire a emoţiei intense, sentimentul veşnic prezent că trebuie să fii tot timpul cu ochii în patru, ce contracara senzaţia de blândă monotonie a vieţii celor ce-şi purtau turmele prin deşert. Era nevoie de timp – de foarte mult timp – pentru ca „pacea" care reprezenta mesajul central a islamului, să intre în sufletul acestor beduini ce trebuiau să înţeleagă că de-acum era un păcat să te războieşti cu vecinii tăi de religie musulmană. Era nevoie de un duşman extern, de un loc în care energia năvalnică a beduinilor să se verse în apărarea unei cauze mai bune. Din fericire, un

astfel de duşman exista deja. Membrii triburilor puteau câştiga faimă şi onoare, eventual chiar şi ceva pradă de război, atacând stăpânirea Imperiului Bizantin peste arabii sirieni, în aşa fel încât să le acorde fraţilor vorbitori de arabă şansa de a îmbrăţişa cu toţii islamul. Au fost trimişi din nou soli de la Medina cu scrisori de la califul Abu Bakr, care, ca să citǎm cuvintele cronicarului Baladhuri „le-a scris oamenilor din Meca, Ta'if, Yemen şi tuturor arabilor din Najd [Yamamah] şi Hijaz, chemându-i la un «război sfânt» şi făcând să crească în ei dorinţa de a-l purta şi de a obţine prada de război ce putea fi luată de la greci [Imperiul Bizantin]".

Era vremea ca destinul să se împlinească. Armatele Imperiului Bizantin păzeau Ţara Sfântă în timp ce întreaga suflare a Arabiei musulmane era chemată la luptă. Cucerirea începuse.

6

Invadarea Țării Sfinte și moartea primului calif

Scrisorile califului, bucăţele de pergament albit, purtând caligrafia neagră, hieratică, sculptată parcă în piatră a scrierii arabe timpurii, erau trimise în toate colţurile Arabiei. Îndoite în aşa fel încât să formeze şi propriul plic, ele purtau şi sigiliul Profetului, imprimat cu un inel ce avea o comalină mică pe care stătea scris: „Dumnezeu, cel mai mare dintre puternicii lumii”. Inelul era una dintre puţinele bunuri materiale care au rămas de la Mahomed pe pământ. După încheierea cu succes a războaielor din epoca *Ridda*, heralzii din Medina erau trataţi cu un respect înnoit şi cu o atenţie sporită, în oraşele, cetăţile şi pieţele săptămânale din sudul Arabiei, scrisoarea lui Abu Bakr le era înmânată guvernatorilor musulmani, adică unor oameni importanţi ca bătrânul Abu Sufyan (care odată fusese cel mai important lider militar din Meca păgână), care acum era unul dintre delegaţii oficiali ai califului în provincia Yemen. După ce era sărutat cu mult respect,

sigiliul scrisorii era rupt în public, iar scrisoarea era citită după rugăciuni, astfel încât să fie auzită de întreaga populaţie musulmană de sex masculin.

În deşert, veştile călătoreau destul de repede. Vestitorii erau salutaţi de un păstor din depărtare şi apoi imediat conduşi spre păşunile care îi aparţineau şefului de trib. Aici erau bine primiţi în cortul mare, negru, al şefului de clan şi aşezaţi la loc de cinste, de-a dreapta gazdei lor. După ce acceptau obişnuitul bol făcut din tărtăcuţe plin ochi cu lapte proaspăt, era pregătită repede o masă tăindu-se un viţel, în timp ce erau trimişi în grabă soli călare să îi cheme pe ceilalţi şefi de clanuri aliaţi, astfel încât să afle cu toţii veştile. Acestea erau ascultate cu mare atenţie, pentru că în deşert circulau cu mare repeziciune zvonurile despre victoria sângeroasă a musulmanilor împotriva clanului Beni Hanifa din „ziua din grădina morţii” ca şi cele despre jefuirea oraşelor situate de-a lungul coastei Golfului Persic şi Omanului – de către ostaşii din armata lui Khalid, care aduna şi acum prăzi bogate când făcea incursiuni în zona deşertică de la graniţele Imperiului Persan. Invitaţia lui Abu Bakr de a se alătura luptei armate „pentru binele sufletului”, pentru faimă şi posibilitatea de a aduce pradă de război acasă a produs rezultate rapide.

Tinerii războinici din Arabia s-au strâns sub steagul său, deşi ceea ce ştiau ei despre învăţăturile lui Mahomed nu trecea probabil dincolo de repetarea rugăciunilor zilnice. Aceşti luptători ce doreau să lupte sub flamura islamului trebuia să călătorească mai întâi până în oaza Medinei. Ei soseau într-un flux constant, călătorind pe vechile rute comerciale. În Medina erau întâmpinaţi şi dirijaţi spre zona în care caravanele îşi aşezau în mod obişnuit corturile, unde se aflau

uedurile ce înconjurau munţii Uhud. Celor ce nu aveau echipamentul necesar le era oferit cu generozitate din vistieria statului, aflată sub controlul califului, ce de curând primise a cincea parte care i se cuvenea din toată prada adunată în timpul războaielor contra apostaziei şi pe care de îndată a început s-o împartă celor săraci şi prost echipaţi. Vistieria, la acea vreme, nu era nimic mai mult decât o veche colibă cu o singură uşă în care înainte se depozitau curmalele. Abu Bakr avea să intre acum în cel din urmă an al vieţii sale, dar nici măcar o fărâmă din bogăţia care se adunase în Medina nu i-a afectat modul de viaţă. Continua să poarte cu mândrie tunica simplă de bumbac şi o pelerină de lână, care fuseseră întotdeauna hainele sale obişnuite. A continuat să respecte obiceiul Profetului de a considera ca fiind prima sa datorie să întrebe de bunăstarea comunităţii după rugăciunile de dimineaţă. De asemenea, patrula seara pe străzile din oază, verificând personal ca nu care cumva să existe vreo văduvă săracă sau orfani de care nu avea nimeni grijă, care să nu aibă o masă şi un acoperiş deasupra capului.

Când Abu Bakr a fugit cu Profetul în 622, a trebuit să-şi lase ambele soţii la Meca. Cea dintâi soţie, Kutayla, şi fiii ei au rămas păgâni şi au locuit în Meca, iar cea de-a doua soţie a sa, provenită dintre beduini, Umm Ruman (mama Aişei) a venit ceva mai târziu după el. Odată stabilit în Medina, avea să-şi mai ia două soţii.

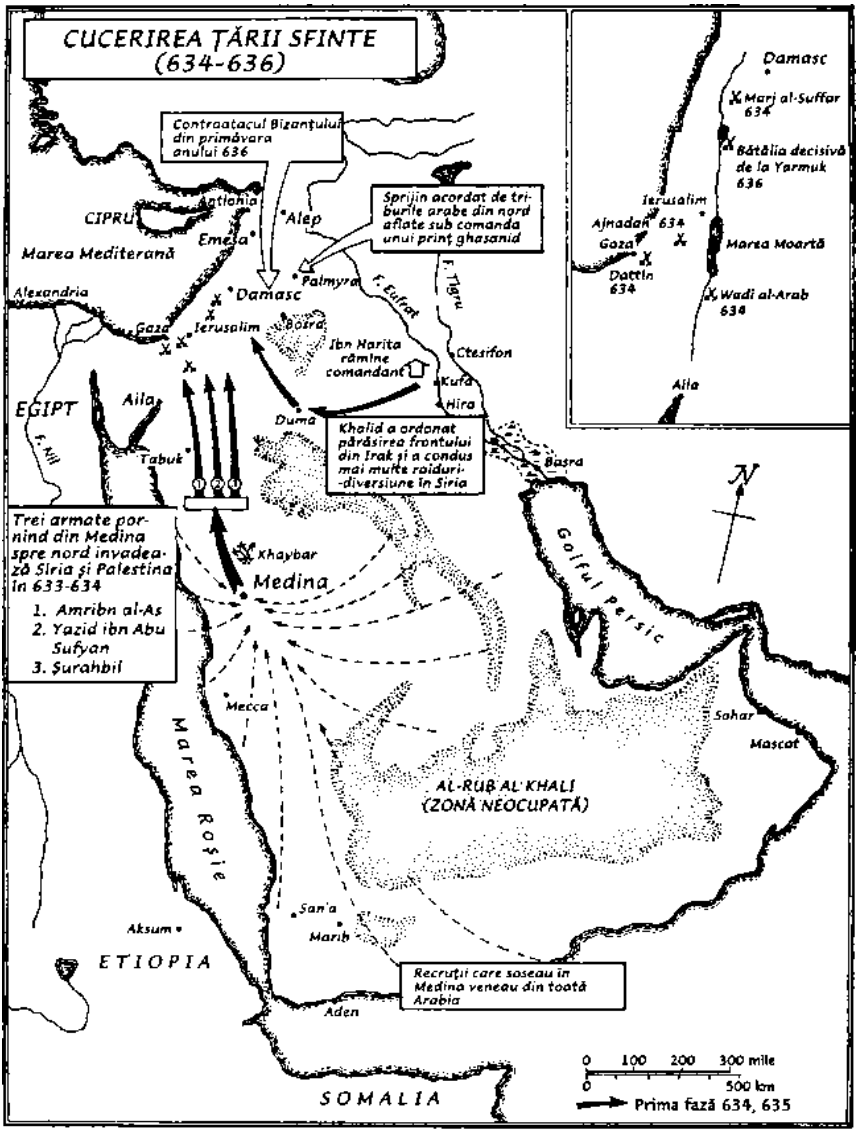
CUCERIREA ŢĂRII SFINTE
(634-636)
Contraatacul Bizanţului din primăvara anului 636
Sprijin acordat de triburile arabe din nord aflate sub comanda unui prinţ ghasanid
Antiohia
Alep
CIPRU
Emesa
Marea Mediterană
Palmyra
Damasc
Alexandria
Gaza
Ierusalim
Bosra
Ibn Harita rămîne comandant
Ctesifon
Kufa
Hira
F. Tigru
F. Eufrat
EGIPT
Aila
F. Nil
Tabuk
Duma
Khalid a ordonat părăsirea frontului din Irak şi a condus mai multe raiduri-diversiune în Siria
Basra
Golful Persic
Trei armate pornind din Medina spre nord invadează Siria şi Palestina în 633-634
1. Amribn al-As
2. Yazid ibn Abu Sufyan
3. Şurahbil
Khaybar
Medina
Mecca
Marea Roşie
AL-RUB AL KHALI
(ZONĂ NEOCUPATĂ)
Sohar
Mascat
San'a
Marib
Aksum
ETIOPIA
Aden
Recruţii care soseau în Medina veneau din toată Arabia
SOMALIA
0 100 200 300 mile
0 500 km
Prima fază 634, 635
Damasc
Marj al-Suffar 634
Bătălia decisivă de la Yarmuk 636
Ierusalim
Ajnadain 634
Gaza
Dattin 634
Marea Moartă
Wadi al-Arab 634
Aila

Asma bint Umays venea dintre beduinii ce locuiau în deşert, din tribul Beni Khatham. Habiba era o adevărată fiică a Medinei şi urma tradiţia oazei centrată pe rolul femeii. Era cunoscută doar prin descendenţa ei pe linie feminină, fiind fiica lui Kharidja din clanul al-Harith ibn Khazradj. Şi din aceste două căsătorii târzii, Abu Bakr a avut copii: Asma a adus pe lume un băiat, Mahomed ibn Abn Bakr (de care vom auzi încă multe), iar Habiba o fată, Umm Kulthum.

E limpede că trupul bătrân al lui Abu Bakr era încă plin de viaţă. Abu Bakr era, de asemenea, decis să conducă el însuşi pelerinajul la Meca – pe care îl ratase în anul precedent din pricina faptului că supraveghease zilnic operaţiunile războaielor din epoca apostaziei.

Se spunea că nimic nu scăpa atenţiei sale, aşa că, atunci când numărul voluntarilor tineri a ajuns la 3.000, a format cu ei o divizie, le-a dat un comandant şi i-a trimis la luptă cu binecuvântarea sa. Astfel, Abu Bakr s-a asigurat că rezervele de apă şi terenurile de păşunat ale oazei nu vor fi epuizate, că tinerii beduini nu se vor plictisi din pricina lipsei de activitate şi că vechile cicatrici ale vendetelor tribale nu aveau să se redeschidă. Cum sosirea beduinilor nu putea fi niciodată prevăzută cu exactitate, fiecare dintre aceste trupe conţinea o părticică semnificativă din fiecare trib, ceea ce sublinia încă o dată natura unificatoare a islamului dincolo de loialităţile, altminteri puternice, locale şi tribale. O poveste care a supravieţuit, transmisă de la tribul Beni Fazarah, aminteşte de sosirea lui Abu Bakr în tabăra lor de la Jarf. Tinerii s-au ridicat în picioare în cinstea lui şi au strigat: „O, calif al Profetului, am adus armăsari şi iepe sănătoase şi suntem buni călăreţi. Te rugăm să ne dai un stindard

mare!”

Abu Bakr i-a instruit pe toţi recruţii din această armată, învăţându-i cum să se comporte dacă vor să fie consideraţi soldaţi musulmani. „Nu trădaţi. Nu purtaţi pică, nu înşelaţi, nu mutilaţi, nu ucideţi copii, nu-i ucideţi pe cei bătrâni, nu ucideţi femei. Nu distrugeţi stupi şi nu-i ardeţi, nu tăiaţi copaci ce rodesc, nu tăiaţi oile, vitele sau cămilele mai mult decât aveţi nevoie pentru hrană. Veţi da peste oameni care îşi petrec viaţa în mănăstiri, lăsaţi-i să facă lucrul căruia şi-au închinat viaţa… Şi acum, înainte în Numele lui Dumnezeu”.

Primele trei armate au fost puse sub comanda unor tineri lideri arabi charismatici: nobilul Yazid ibn Abu Sufyan (fiul unui bătrân lider militar din Meca), Amr ibn al-As şi Şurahbil ibn Hasana ale căror calităţi fuseseră deja dovedite în luptă. Amr şi-a condus armata pe ruta dinspre vest, de-a lungul coastei Mării Roşii, direct spre Gaza şi în sudul Palestinei. Yazid a mers pe drumul central ce trecea pe lângă Tabuk şi ajungea la ţărmul estic al Mării Moarte. Armata condusă de Şurahbil a mers mai spre nord, spre Bostra şi munţii vulcanici cu coame negre şi retezate pe care îi cunoaştem acum sub numele de Jebel Druze. Multiplicarea rutelor era destinată, pare-se, să încurce orice încercare a amatei bizantine de a-şi concentra forţele. Cele trei armate musulmane mai fuseseră instruite să traverseze deşertul cu viteză egală – în aşa fel încât Abu Bakr să poată completa fiecare armată cu noii recruţi ce soseau în Medina. Probabil că acesta a fost momentul în care Omar l-a făcut pe Abu Bakr să înţeleagă că, deşi alegerea comandanţilor fusese, din punct de vedere tactic, foarte bună, ei erau totuşi „musulmani noi” la care ambiţia şi dorinţa de a-şi face o carieră

prevalau în raport cu pietatea. Ca să compenseze lucrul acesta, unul dintre însoţitorii Profetului, a cărui credinţă nu putea fi pusă la îndoială, Ab Ubaydah, a fost trimis în zona de război cu întăriri. Era unul dintre musulmanii vechi şi din această cauză sfaturile sale aveau să fie primite cu mult respect, chiar dacă Abu Bakr nu a mers până la a-i încredinţa în mod oficial comanda supremă.

Pe urmă, Abu Bakr a pus în mişcare ultimul dintre instrumentele militare pe care le alesese. Un mesager de încredere a fost trimis în grabă spre est cu un alt pergament plin de ordine, sigilat. Khalid a primit ordin să oprească atacurile lui încununate de succes de la frontiera irakiană şi să traverseze deşertul ca să participe la asaltul general asupra Siriei bizantine. Khalid s-a mişcat cu viteza lui obişnuită şi cu hotărâre în fruntea unei armate ce e estimată a fi numărat între 900 şi 10.000 de bărbaţi. Aliatul său tribal din interiorul graniţelor Irakului, ibn Harith, a fost lăsat la comanda războinicilor săi din tribul Beni Bekr. Khalid şi-a condus forţele sale extrem de mobile prin deşertului sirian, călătorind prin partea nordică a Arabiei, care, prin tradiţie, rămăsese loială Imperiului Bizantin (şi care, în mare măsură, rămăsese neatinsă atât de diplomaţia Profetului, cât şi de cea a lui Abu Bakr). Khalid a devastat totul în cale. Mănăstirea creştină fortificată de la Am al Tamar, „izvorul curmalului” (o comunitate nestoriană aflată la marginea deşertului, aproape de Eufrat) nu s-a predat şi a fost jefuită, iar cei 40 de tineri învăţăcei călugări au fost luaţi ca sclavi. Unul dintre aceşti captivi tineri, Nusayr, avea să se convertească la islam şi va ajunge să lucreze ca funcţionar în Medina. Fiul său, Musa, avea să-şi câştige ceva mai târziu o nemuritoare aură de cuceritor al

Spaniei şi al Marocului – el este marele Musa ibn Nusayr. Alţi prizonieri nu au fost la fel de norocoşi: Khalid, în timp ce înainta prin Duma şi Palmyra, apropiindu-se de frontiera Siriei, le-a măcelărit pe căpeteniile arabe probizantine, iar pe una a răstignit-o. Khalid, ca măsură de precauţie, luase de trei ori mai multe cămile decât ar fi avut nevoie în mod obişnuit, pentru a fi tăiate, iar cocoaşele lor pline cu apă folosite pentru adăparea cailor – aceştia nu erau călăriţi, ca să fie odihniţi în timpul luptei. Într-o anumită etapă a acestei călătorii, călăuza sa, un om din tribul Tai, a orbit din pricina soarelui şi nu i-a putut duce la un izvor de apă ascuns. Din fericire, călăuza oarbă şi-a amintit în cele din urmă că ştia din auzite de existenţa unui mare *awsaj,* un merişor spinos, în apropierea acestui izvor. Imediat ce copăcelul a fost zărit, soldaţii trimişi să cerceteze zona au săpat cu frenezie mai bine de o oră până să găsească prima urmă de sol umed care semnala existenţa apei.

La 24 de kilometri depărtare de oraşul Damasc, Khalid a întâlnit un adversar pe măsura lui: o forţă armată a arabilor din deşert condusă de un prinţ Ghassanid. După o încăierare a cavaleriei la Maijal-Rahit, care e posibil să fi fost o încercare deliberată a musulmanilor de a-i induce în eroare pe bizantini în ceea ce priveşte direcţia de atac, Khalid a încheiat ostilităţile şi s-a deplasat spre sud ca să se alăture celorlalte armate arabe. Abu Bakr prevăzuse rivalităţile posibile ce aveau să fie iscate de aceste manevre şi îi informase pe ceilalţi conducători de decizia sa, trimiţându-i lui Amr următoarele instrucţiuni: „I-am dat poruncă lui Khalid al-Walid să vi se alăture imediat. Când va fi alături de voi, acordă-i respectul cuvenit. Nu-l aşeza sub comanda ta, nu încerca să rezolvi

problemele ce se ivesc fără să-l consulţi şi nu te împotrivi deciziilor lui”.

Atenţia armatei bizantine principale a fost în cele din urmă îndreptată către Siria după ce Khalid traversase deşertul şi se luptase lângă Damasc. Prin urmare, cele trei armate trimise din Medina puteau înainta direct spre Palestina bizantină. Prima încleştare avea să aibă loc la Wadi al-Arabah, chiar la sud de Marea Moartă, unde Yazid a condus atacul asupra unor trupe la comanda cărora se afla Sergios, patricianul bizantin din Palestina, ai cărui soldaţi au fost siliţi să se retragă spre coastă. La Dattin[13], la doar 20 de kilometri de oraşul de coastă Gaza, armata lui Amr a prins într-o a doua încleştare trupele ce se retrăgeau. Sergios, care aici a luptat îmbrăcat în minunata uniformă albă de ceremonie purtată de *Candidatos*, adică de fiecare membru onorific al corpului de gardă al împăratului, era detestat de arabi, care îl ştiau de multă vreme. La începutul carierei sale, închisese toate pieţele din Damasc pentru neguţătorii arabi ca să-i stoarcă de 20 de livre de aur. După încheierea bătăliei, corpul său a fost identificat şi cusut într-un stomac de cămilă, ca ultimă mărturie a lăcomiei lui.

Superioritatea armatelor arabe avea să fie confirmată în iulie în a treia bătălie purtată în Palestina, la Ajnadayn. Sfântul Ierusalim era acum izolat de porturi cum ar fi Cezareea şi Gaza, ameninţate de armatele arabe ce-şi făcuseră tabăra la porţile lor. Bostra, odată capitala administrativă a Siriei interioare, era acum izolată şi obligată să ceară pace. Aceste prime succese ale arabilor vor fi consolidate atunci când armata bizantină din Siria va fi înfrântă pe

13 Numele mai poate fi scris şi Dathin şi este probabil acelaşi loc cu biblicul Dothan.

câmpia de la Maij al-Suffar (Scitopolis) la doar 32 de kilometri de zidurile Damascului. Victoria i-a aparţinut lui Khalid, căruia i se încredinţase comanda de către ceilalţi generali, ca o recunoaştere a strălucitelor sale calităţi de tactician şi a faptului că miza era extrem de mare.

La Medina, Abu Bakr avea suficientă încredere în comandanţii pe care îi numise pentru ca el să-şi îndeplinească între timp cea mai arzătoare dorinţă, aceea de a conduce pelerinajul la Meca. La capătul unei săptămâni întregi de ritualuri îndeplinite în umbra Kaabei, în marea curte deschisă ce reprezintă centrul geografic al islamului, le-a cerut tuturor credincioşilor care au vreo nemulţumire să vină înaintea lui ca să le facă dreptate – dar nu s-a găsit niciunul.

Când bătrânul calif s-a întors la Meca după o călătorie călare de zece zile în care traversase deşertul, a primit soli ce i-au adus vestea celor trei victorii obţinute în Palestina: mai întâi la Wadi al-Arabah, apoi la Dattin şi la Ajnadayn. Chiar şi de la frontiera ce fusese mai înainte slăbită, cea cu Irakul, veneau veşti bune, pentru că tribul Beni Bakr, sub conducerea lui ibn Harith, respinsese o încercare a perşilor de a recuceri Hira. Totuşi, ibn Harith a primit şi veşti neliniştitoare. Începând cu 628, când monarhul sasanid Chosroes Anuşirwan (vechiul oponent al lui Heraclie) a fost asasinat de unul dintre fiii săi, Imperiul Persan a intrat într-o degringoladă dinastică. Masacrul care a urmat, în care au pierit 18 prinţi din familia regală, răpuşi de acela care le era doar pe jumătate frate, Şimya (Siroes pentru istoricii greci ai Bizanţului), nu a deschis drumul către o succesiune normală la tronul Persiei; în schimb s-a dezlănţuit haosul atunci când diverşi conducători regionali au încercat să

impună fiecare alt pretendent la tronul regelui regilor, fie din dinastia sasanidă, fie dintre rudele mai îndepărtată ale sasanizilor. În vara lui 634, tânărul prinţ Yazdegird a reuşit în cele din urmă să reunifice imperiul şi intenţiona acum să-şi concentreze toate forţele ca să respingă atacurile arabilor musulmani. Ca să fie sigur că primul calif a înţeles pe deplin gravitatea ameninţării, ibn Harith a decis să fie propriul mesager şi a plecat călare până la Medina ca să vorbească direct cu Abu Bakr şi să-l convingă că are nevoie de întăriri. Când a ajuns, l-a găsit pe calif bolnav la pat.

În acea vară a victoriilor, Abu Bakr, în vârstă de 63 de ani, fusese cuprins de febră – la fel ca Profetul. Această febră era o boală caracteristică a ţinuturilor bine alimentate cu apă ale oazei Medina, iar cei din Meca (crescuţi într-o climă mult mai uscată), erau foarte sensibili la ea. Febra îl lovise atât de puternic pe Abu Bakr, încât acesta a decis să nu lase nimic la voia întâmplării. A chemat la el şase dintre însoţitorii Profetului (printre care de data aceasta se număra şi Ali) şi a propus ca Omar să fie acceptat ca succesor al său. Acest lucru nu avea la bază niciun verset din Coran şi nici vreo vorbă spusă de Profet pe care cineva să şi-o amintească, ci era pur şi simplu părerea lui Abu Bakr. Mai târziu, asemenea decizii aveau să fie definite ca *itjihad* de cei ce aveau dreptul să stabilească legile[14]. Însoţitorii Profetului şi-au exprimat îngrijorarea legată de severitatea lui Omar, de stricteţea şi asprimea caracterului său. Abu Bakr era însă convins că povara slujbei avea să îmblânzească firea lui Omar, aşa cum făcuse şi cu el, aşa că propunerea a fost

14 *Itjihad* înseamnă .efort" sau .strădanie" şi sugerează faptul că intelectul a fost supus unei încercări îndelungate ca să producă o judecată limpede.

acceptată. Mai târziu avea să fie ridicată problema în faţa unei adunări a credincioşilor pentru confirmarea succesiunii. Abu Bakr şi-a petrecut ultimele zile cu soţiile sale şi cu fiica lui Aişa, care a avut grijă de el până în ultima clipă. Ca o recunoaştere a tăriei ei de caracter, Abu Bakr a rugat-o pe Aişa să aibă grijă de familia lui şi să împartă cu aceasta pământurile pe care i le dăduse. A avut, de asemenea, grijă ca toate proprietăţile de care se folosise în timpul vieţii şi care aparţineau statului să fie returnate pentru folosinţă publică.

Abu Bakr a mai rugat-o pe fiica sa: „Nu folosi pânză nouă pentru giulgiul meu. Spală cearşaful pe care stau acum şi înfăşoară-mi trupul mort în el”. După două săptămâni de febră, Abu Bakr a părăsit lumea aceasta la 23 august 634. A fost îngropat acolo unde merita să stea – cu capul lângă umărul Profetului –, în coliba ce fusese a fiicei lui pe timpul căsătoriei. Domnia sa a fost scurtă (doar doi ani şi trei luni), dar, după Mahomed, nu era nimeni pe lume pentru care credinţa să fie mai importantă. Ca şi stăpânul său, avea un simţ înnăscut al prezenţei permanente a eternităţii. Precum poetul englez John Keats, putea să suspine când auzea cântecul unei privighetori şi să dea glas invidiei pe care o resimţea privind o pasăre lipsită de griji pe care o zărise odată în grădina sa din satul al-Sunh: „O, pasăre, ce norocoasă eşti! Mănânci şi bei când vrei, zbori şi nu trebuie să te temi de Ziua Judecăţii. Aş vrea să fiu ca tine”. În altă împrejurare simţise invidie chiar şi faţă de lucrurile nesimţitoare: „Aş vrea să fiu un petic de iarbă, a cărui viaţă să înceteze atunci când e păscută, sau un copac care să fie tăiat şi astfel să se termine cu el”.

Aişa a urmat cu sfinţenie instrucţiunile lăsate de

tatăl ei, s-a asigurat chiar că două vaci de lapte care îi fuseseră împrumutate tatălui ei au fost restituite de îndată la Bait al-Mal, averea publică, în timp ce micuţa grădină pe care o cumpărase din venitul de 6.000 de dirhami pe an ce i-a fost plătit cât a fost calif i-a fost dată lui Omar. Când Omar a acceptat cheia de la această micuţă grădină înconjurată de ziduri pentru a o folosi cât va fi calif, a ridicat mâinile, spunând: „Fie ca Dumnezeu să-l binecuvânteze. Nu a lăsat niciun motiv în urma lui pentru ca vreun om să deschidă gura împotriva lui”. Când vistieria publică a fost deschisă pentru inspecţie, a fost găsită goală – nu era acolo decât o singură monedă de aur care căzuse din punga lui Abu Bakr şi pe care o acoperise praful.

7

Omar şi marile victorii

Omar va deveni un mare conducător, un strateg inspirat şi un administrator strălucit, la care se mai adaugă şi faptul că a dat un exemplu personal extraordinar. Nu există nimeni asemenea lui în toate secolele de istorie a Occidentului, poate doar Giuseppe Garibaldi, Abraham Lincoln şi Cato se apropie oarecum de unele aspecte ale caracterului lui Omar. El va cinsti rolul pe care îl jucase şi Abu Bakr, considerându-se succesor al succesorului trimisului lui Dumnezeu. Uneori se folosea de un titlu încă şi mai modest, *amir al-mu'minin,* „comandant al credincioşilor”.

Cu toată modestia sa, nimeni dintre musulmani nu se îndoia de faptul că Omar fusese puterea din spatele tronului lui Abu Bakr, sfetnicul său cel mai de seamă şi, de asemenea, jucase un rol decisiv în preluarea controlului asupra comunităţii după moartea Profetului. Aceasta nu era o simplă bârfă de la curte, ci un lucru recunoscut de însuşi Abu Bakr, care, atunci când nişte musulmani au venit să i se plângă de comportamentul lui Omar, spunând că „se poartă de parcă ar fi însuşi califul, în locul tău”, a răspuns: „E normal. E cea mai potrivită persoană ca să fie calif. Eu sunt doar un

slujitor umil al Atotputernicului, care a fost obligat să ocupe funcţia aceasta înaltă... Jur pe Dumnezeu că n-am vrut niciodată să fiu calif. Nici nu m-am gândit la lucrul acesta, nu l-am dorit nici în secret şi nici nu mi-am exprimat vreodată dorinţa în mod deschis... Jugul Califatului mi-a fost pus cu forţa". Omar nu ar fi putut însă să pretindă lucrul acesta.

Deşi Omar era un bărbat pe care nu se putea să nu-l respecţi, era în acelaşi timp imposibil să îl iubeşti. Cerea totul de la subordonaţii săi pentru că nu cerea cu nimic mai puţin de la sine însuşi. Fiind calif, conducătorul recunoscut al unui imperiu ce se întindea cu mare repeziciune, se simţea îndreptăţit să aibă doar două haine pe an, una pentru vară şi una pentru iarnă, şi suficienţi bani ca să-i permită să meargă în pelerinaj la Meca în fiecare an şi să-şi hrănească familia şi musafirii cu obişnuita asprime a unui beduin. La fel ca Profetul şi Abu Bakr înaintea lui, a tras concluzia că orice lucru în plus avea darul să abată atenţia omului de la adevărata relaţie cu Dumnezeu. De-a lungul guvernării sale, a rămas un puritan legendar, un bărbat aspru, auster, care pedepsea cu severitate orice beţie publică, jocurile, îmbrăcămintea nepotrivită sau folosirea abuzivă a proprietăţilor statului sau a puterilor delegate. Se aştepta ca toţi cei care primeau demnităţi în stat să aibă o moralitate care să se ridice la înălţimea funcţiei. Ca un unchi cu puteri mari, îi avertiza pe cei cărora le încredinţa o misiune, fie că erau guvernatori peste o vastă provincie, fie generali ce aveau sub comanda lor zeci de mii de luptători, să nu se lase atraşi de plăcerea de a purta haine frumoase, de a mânca bucate gustoase sau să fie vreodată găsiţi cu uşile caselor lor închise (aici se referea la bucătăriile lor) înaintea săracilor. Când

călătorea, asemenea Profetului, Omar nu dormea în pat, în cort sau pe saltea, ci direct pe pământ, acoperit cu mantia sa, ca într-un bivuac, întins între două tufişuri scunde. În timp ce Mahomed fusese fericit să recunoască dragostea sa pentru femei şi pentru mirosuri; nu există asemenea imagini de o caldă umanitate legate de Omar. Chiar şi în timpul vieţii Profetului se spunea că era suficientă umbra lui Omar în pragul uşii ca să se facă linişte într-o încăpere plină de femei şi copii, în timp ce, dacă vedeau că era umbra lui Mahomed, continuau nestânjeniţi să râdă şi să pălăvrăgească. Pe când eram copil, am fost foarte impresionat de o poveste în care se spune că Omar vărsase lacrimi o singură dată în viaţă, pe vremea când era un tânăr tată păgân şi a îngropat de vie în nisipuri o fetiţă nou-născută şi nedorită. Am fost uşurat să aflu acum că povestea este considerată neadevărată, un fals creat de un cronicar medieval care voia astfel să îi păteze reputaţia. Omar era impresionant şi din punct de vedere fizic, pentru că, aşa cum îşi amintesc contemporanii lui, „era atât de înalt faţă de ceilalţi, încât părea să umble călare”, în timp ce sinceritatea sa brutală este atestată şi de Profet, care spunea: „Dumnezeu a pus adevărul pe limba lui Omar ibn al-Hattab, dar şi în inima lui”.

Când Omar a preluat în mod oficial conducerea de la Abu Bakr în august 634, una din primele sale acţiuni a fost aceea de a-i lua lui Khalid rangul de comandant suprem al armatei, chiar dacă i-a permis ca în continuare să conducă armata cu care venise dinspre Irak. În acea iarnă, cele patru armate ale musulmanilor arabi erau risipite în toată Siria şi Palestina şi continuau să supună multe cetăţi mici (cum ar fi Pella, aflată între Marea Moartă şi Marea Galileei), înainte de

a face joncţiunea lângă zidurile Damascului, în primăvară. În martie, armatele arabilor musulmani înconjuraseră complet marele oraş sirian. Cunoştinţele lor legate de asedieri ca modalitate de a purta un război nu se îmbunătăţiseră prea mult faţă de vremea când Profetul eşuase în asedierea cetăţii Ta'if, dar ştiau suficient de mult încât să înţeleagă că armele cele mai importante în asemenea acţiuni erau capacitatea de a tăia complet aprovizionarea cu hrană şi apă, răbdarea, negocierile şi faptul că era bine cunoscut că îşi ţineau întotdeauna cuvântul. După şase luni, bătrânii oraşului Damasc au trimis o solie la comandantul suprem Abu Ubaydah şi au cerut pace. Exact în acelaşi timp Khalid a atacat Poarta de Răsărit (ajutat de un trădător din interior) şi a intrat în cetate. Odată cu ascensiunea lui Omar, autoritatea lui Abu Ubaydah fusese confirmată ca fiind absolută, aşa că oraşul a beneficiat de o capitulare în termenii unei înţelegeri onorabile – chiar dacă, tehnic vorbind, căzuse în urma asediului şi era deci complet la mila cuceritorilor.

Urmând exemplul dat de Profet în Yemen, pe evreii şi pe creştinii din Damasc i-au lăsat să-şi păstreze casele şi lăcaşurile de închinăciune, dar trebuiau să plătească o taxă anuală de un dinar şi o măsură de grâu. După această mare victorie, cele patru armate s-au despărţit şi au atacat alte ţinte locale, ceva mai mici. Abu Ubaydah s-a îndreptat spre nord, unde i s-au închinat unele oraşe din nordul Siriei, cum ar fi Homs şi Baalbek, în timp ce Yazid a lovit în sud ca să încheie cucerirea vechilor regate ale Moabului şi Edomului (sudul Iordaniei). Şurahbil ibn Hasana, a forţat predarea Tiberiadei şi a nordului Iordaniei, în timp ce Amr a înaintat pe dealurile Iudeei şi a început să pregătească terenul pentru un atac concertat asupra

Ierusalimului.

Împăratul Heraclie era foarte bine informat în ceea ce priveşte invazia arabă pentru că el nu rămânea îndărătul triplelor ziduri ale Constantinopolului, absorbit de ritualurile vieţii unui monarh bizantin, ci locuia în nordul Siriei, în Antiohia – pe atunci al patrulea oraş ca mărime din lumea mediteraneană. Era adânc implicat în extrem de complicatele negocieri teologice prin care se încerca realizarea unui compromis doctrinar în ceea ce priveşte natura lui Hristos (deşi compromisul pragmatic la care a reuşit să ajungă va ajuta la naşterea unei noi Biserici, aflată în rivalitate cu celelalte – maroniţii din Libanul de azi). Heraclie supraveghea şi evacuarea reciprocă a garnizoanelor bizantine şi persane odată cu soluţionarea treptată de către cele două imperii a problemei frontierelor create prin pacea din 629. Tripla victorie a arabilor în urma invadării Palestinei în 634 (Wadi al-Arabah, Dattin şi Ajnadayn) ar fi putut fi temporar ignorată şi socotită doar rodul unor incursiuni barbare (cu care Imperiul Bizantin, cu frontierele lui lungi şi foarte expuse, era obişnuit). Campania metodică a musulmanilor, strategia lor şi în special căderea Damascului au captat în cele din urmă toată atenţia lui Heraclie. La sfârşitul anului 635 resursele imperiului erau folosite doar pentru înfrângerea arabilor musulmani care invadaseră Siria şi Palestina.

Ca să facă lucrul acesta, Heraclie a început să adune o armată formidabilă. Aceasta avea să fie cea mai bună dintre cele mai bune, fala Imperiului Bizantin, soldaţii pe care îi recrutase din Armenia şi Anatolia şi pe care îi condusese la victorie împotriva perşilor în 629. Armata va fi pusă sub comanda lui Teodor, însuşi fratele împăratului, care va fi ajutat de Vahan (uneori

numele este scris Baanes), un general armean experimentat. Unele surse autorizate susţin că împăratul ar fi ridicat în acea iarnă o armată formată din 80.000 de soldaţi. S-ar putea ca estimarea să nu fie foarte corectă, dar e sigur că în 636, pentru prima dată în acest război, armata Imperiului Bizantin depăşea în mod substanţial ca număr cele patru armate arabe.

De-a lungul anilor 634 şi 635 arabii nu numai că se bucuraseră de o libertate de mişcare ameţitoare, ci fuseseră în permanentă superioritate numerică, lucru pe care l-au pus în valoare şi prin tacticile lor desăvârşite. Acum, în primăvara anului 636, situaţia se schimbase şi, unul după altul, regimente disciplinate soseau dinspre Podişul Anatoliei şi umplând văile munţilor Taurus, ca să se reunească în taberele ce se înmulţeau lângă oraşul Antiohia. Aveau şi un excepţional corp de cavalerie pentru că prinţul ghassanid Jabala ibn al-Ayham, mândrul moştenitor al unei seculare clase de conducători arabi, comanda personal escadroanele cavaleriei siriene arabe care şi ea se aduna acum sub flamura imperială. În faţa acestei forţe militare masive, cei patru comandanţi arabi au decis să se retragă. Toate victoriile câştigate în bătălii grele şi după asedii nesfârşite aveau să fie inutile. Cetăţile cucerite şi oraşele ocupate erau acum evacuate în grabă. Chiar şi Damascul, care fusese cucerirea cea mare, era acum abandonat fără niciun fel de rezistenţă. În schimb, forţele musulmane s-au retras în deşert, în stepele aride din care apăruseră pe neaşteptate în primăvara anului 634.

În mai 636 toate trupele musulmane evacuaseră complet Ţara Sfântă, iar oficialii bizantini preluau din nou frâiele autorităţii peste tot în sate, oraşe şi cetăţi, atât în Siria, cât şi în Palestina. La sfârşitul lunii, armata

imperială avansase spre est atât cât era prudent. Stăpâneau acum Hauranul, un platou strategic cu pământ foarte fertil, de unde se putea supraveghea orice înaintare spre Siria sau Palestina şi unde se găseau oraşe prospere, livezi de măslini şi cetăţi străvechi. La răsărit, în imediata apropiere, teritoriul vulcanic Jebel Druze marca ultima frontieră de teren arabil înainte de a începe deşertul, în timp ce la apus se ridicau înălţimile Golan. Aici, armata imperială şi-a aşezat tabără pe durata întregii veri. În ciuda unei enorme superiorităţi numerice, nu a făcut nicio mişcare spre deşert, nici nu a atacat Medina şi nici vreuna dintre oazele strategice. Dar existau raţiuni tactice foarte serioase pentru această inactivitate. Imperiul îşi recâştigase provinciile fără să piardă un singur soldat, iar prezenţa copleşitoare a unei astfel de forţe avea să rupă în timp alianţele stabilite cu atâta grijă de musulmani la frontierele deşertului. Heraclie ştia poate şi că Imperiul Persan avea să facă în curând presiuni similare la graniţa Irakului, dacă nu în acel an, în mod sigur în următorul. În orice caz, lunile de primăvară sau de iarnă erau singurele luni în care o armată „venită din afară” se putea gândi să avanseze în Arabia Centrală.

Cum armata musulmană se retrăsese în deşert, au fost trimişi de îndată mesageri înapoi la califul Omar, în oaza Medinei, ca să-l informeze de această rapidă răsturnare de situaţie. Ei mai cereau şi întăriri masive pentru ca arabii să mai aibă vreo speranţă în confruntarea directă cu marea armată a Imperiului Bizantin. Şi, dacă nu aveau să reuşească să adune o astfel de armată, au înţeles că toată loialitatea impetuoasă faţă de islam arătată de triburile de beduini arabi recent disciplinate va începe să se

destrame. În timp ce califul trimitea sol după sol, cerând tuturor triburilor să-şi trimită războinicii tineri, Khalid a ţinut armata Bizanţului ocupată în acea vară. În lungile luni de vară, fierbinţi şi uscate, escadroane mici ale cavaleriei lui au hărţuit tot timpul armata mult mai mare a Bizanţului, dar nu s-au lăsat niciodată prinse într-o luptă directă. Atât de mare era nevoia de întăriri în rândul armatei arabe, încât Omar nu a mai respectat decizia lui Abu Bakr de a exclude din luptă triburile care mai înainte luptaseră împotriva musulmanilor în războaiele din epoca *Ridda.* I-a chemat şi pe aceşti recent apostaţi să se alăture armatei musulmane pentru acest test care era crucial pentru puterea arabă.

În primele zile ale lui august, Khalid a primit întăriri. Armata musulmană număra acum între 20.000 şi 40.000 de soldaţi. Această forţă a fost ridicată de califul Omar folosind resursele materiale ale tânărului stat musulman până aproape de epuizare. Până într-atât încât se spunea că până şi Abu Sufyan, care avea 80 de ani şi era pe jumătate orb, precum şi agresiva sa soţie Hind puteau fi număraţi printre războinici. Această armată nu mai putea fi înlocuită, iar dacă avea să fie distrusă în război, odată cu ea pierea întreaga forţă de luptă experimentată a armatelor musulmane arabe. Oricare ar fi fost rangul lor oficial în interiorul comunităţii musulmane, toţi comandanţii importanţi au convenit să-i permită lui Khalid să preia conducerea tactică a operaţiunilor militare zilnice. După luni de marşuri forţate, raiduri şi retrageri, Khalid şi armata sa erau acum pe deplin familiarizaţi cu terenul. Pe 19 august o furtună de nisip cumplită a venit din deşert, una dintre furtunile care durează cam trei zile şi pot apărea oricând din senin în această perioadă a anului.

Acestea sunt, chiar şi pentru cei obişnuiţi cu ele, aspre şi devastatoare. Suflul furtunii de nisip este adesea combinat cu o creştere extraordinar de rapidă a temperaturii şi cu o umiditate îngrozitoare, în timp ce praful roşu care le însoţeşte pătrunde peste tot. Nu mai poţi mânca fără să ai gura plină de nisip, în timp ce devine imposibil să găteşti, să scoţi apă şi să aprinzi focul. Nici nu se mai poate dormi decât în reprize scurte, deoarece corturile fie sunt luate de vânt, fie culcate de greutatea nisipului adus de furtună. O astfel de furtună avea să fie norocul lui Khalid. Pentru că pământul neted şi fertil al Hauranului, atât de potrivit pentru manevrele disciplinate ale armatei imperiale, a fost pe neaşteptate transformat într-un mediu străin, specific deşertului arab.

Khalid i-a trimis pe unii dintre cei mai experimentaţi războinici pe cărările pe care numai ei le mai puteau recunoaşte, care străbăteau platoul vulcanic, şi pe urmă, după ce au ocolit pe flancuri tabăra armatei imperiale, au traversat ţinutul ca să ocupe poziţii strategice, cum era podul peste Wadi al Ruqqada. La mijlocul lui august, toate uedurile erau la fel de uscate ca şi pământul care le înconjura, dar Khalid ştia că, pe măsură ce se îndreptau spre vest, aceste albii pietroase ce păreau inofensive se adânceau în mod progresiv până când se transformau în nişte văi abrupte străjuite de stânci, care ajungeau până la dealurile Galileei. Acestea aveau să devină capcane mortale.

Înainte de răsăritul soarelui, pe 20 august, Khalid a adunat toţi războinicii bătrâni ai islamului, oamenii care se luptaseră la puţurile de la Badr şi la Uhud, şi a plecat cu ei în acel pelerinaj de mulţumire care s-a încheiat la Hudaibiya. Ei formau un corp spiritual, ca

profeţii Vechiului Testament: se vor ruga toată ziua pentru victorie, dar nu vor intra în luptă. Această afirmare fermă a puterii rugăciunii e posibil să fi fost o reacţie la acuzaţia de carierism care îi era adusă mereu. Khalid ştia că fuseseră convocaţi toţi musulmanii, până la ultimul, pentru această bătălie care promitea să fie foarte sângeroasă. Intenţia lui a fost să-i cruţe pe aceşti veterani, pentru că ei reprezentau memoria colectivă a islamului, cunoşteau Coranul nescris, precum şi vorbele şi faptele neaşternute pe hârtie ale Profetului. Când a zdrobit apostazia (*Ridda*), în marea bătălie dusă împotriva tribului Beni Hanifa, a pierdut şi 39 dintre aceste „biblioteci" de neînlocuit.

După chemarea la predica de dimineaţă, Khalid a dat ordinul de atac. Relatările despre bătălie sunt confuze, dar confuză a fost chiar natura îngrozitorului masacru care a durat două zile. Arabii aveau un avantaj decisiv, cel al unei experienţe de o viaţă petrecută în condiţii atroce, şi, mai mult decât atât, aveau vântul în spate, lucru care mărea viteza săgeţilor lor, în timp ce soldaţii din armata Bizanţului erau derutaţi şi orbiţi de vântul îngrozitor. Nu aveau nicio speranţă să comunice unul cu celălalt în această furtună, nu puteau să facă apel la disciplina lor superioară şi nici să-şi aplice strălucitele manevre militare. În schimb, la Yarmuk au avut loc doar o serie de lupte crâncene corp la corp care le-au adus arabilor victoria, pentru că se bazau atât pe o structură de comandă flexibilă, cât şi pe individualismul lor înflăcărat. Înainte de amiază, Khalid s-a asigurat că trupele sale au produs o breşă între infanteria Bizanţului şi cavaleria ghassanidă. De-a lungul acelei zilei şi în ziua următoare, disciplinatele regimente ale infanteriei bizantine au fost încet-încet

împinse înapoi, spre reţeaua de ueduri cu maluri abrupte. Chiar dacă furtuna de nisip se oprise acum în mod miraculos, în acest moment al luptei, armata imperială se rupsese într-o mulţime de unităţi, separate din cauza de terenului, toate aflate în incapacitate de a comunica una cu cealaltă sau de a se ajuta reciproc. Deşi erau prinşi în capcană, derutaţi şi izolaţi, soldaţii regimentelor din Anatolia şi Armenia nu au rupt rândurile, ci au continuat să lupte. Unităţile bizantine erau distruse una câte una şi împrăştiate de arcaşii arabi practic invizibili care îşi făceau drum printre şirurile de soldaţi coborând de pe înălţimile ravemelor. Şi pe urmă a venit rândul paloşelor. Albia secată a râului Yarmuk, cu lutul ei întărit de soarele lunii august, era plină de oleandri înfloriţi. În acea noapte, la Yarmuk, a curs spre marea Galileei un râu de sânge presărat de petale roz. Armata bizantină nu a fost înfrântă la Yarmuk, a fost distrusă.

Când soldaţi răzleţi au ajuns în Antiohia, împăratul Heraclie a ştiut de îndată că imperiul pierduse Orientul Apropiat. Investise totul în acea armată şi acum era distrusă în totalitate. Dacă avea noroc, poate va păstra măcar restul imperiului, dar până şi lucrul acesta părea nesigur. Întreaga forţă a Bizanţului a fost zdrobită la Yarmuk şi împăratul nu mai avea nicio armată cu care să încerce o ofensivă, doar rămăşiţe răzleţe din corpuri auxiliare cantonate în garnizoane mici risipite în Africa de Nord, Balcani şi Anatolia. A dat ordin ca toate trupele mobile din Siria să se retragă, spunând: „Adio, o, Sirie, şi ce ţară minunată este aceasta pentru duşman” O nouă linie defensivă avea să fie trasată, dar nu traversând nisipuri, ci pe lângă munţii Taurus din Anatolia. Acesta va rămâne câmpul de luptă a doua culturi rivale, Bizanţul medieval şi Califatul musulman,

în următorii 400 de ani.

Yarmuk este locul uneia dintre bătăliile cruciale care, şi de data aceasta, nu au scos la iveală niciun fel de tactică nouă şi niciun fel de arme noi. Totuşi, se poate spune ceva legat de această bătălie şi de acea furtună din deşert, care a distrus încrederea împăratului. Arabii au simţit că în acea zi Dumnezeu a fost de partea lor, iar împăratul Bizanţului a început să se teamă că lucrul acesta era adevărat. Heraclie a căzut într-o depresie adâncă, paralizantă, gândindu-se la Yarmuk, în timp ce îşi încheia lungul marş traversând Anatolia, spre capitala sa. Pentru oamenii lui, el rămânea totuşi un erou în viaţă extraordinar: omul care îi salvase de tirania lui Focas, îi salvase de perşi, repetase cuceririle lui Alexandru şi adusese iar Sfânta Cruce în Ierusalim. Dar eroul Heraclie era şi el pe punctul de a avea o cădere nervoasă. Căsătoria aproape incestuoasă cu una dintre nepoatele sale a început să-l preocupe excesiv şi a căpătat o fobie privind traversarea oricărei ape. A rămas în vila imperială de la Hieram, în partea asiatică a Bosforului, dar era incapabil să dea ordinul de îmbarcare pentru scurta călătorie de traversare a strâmtorii, spre leii ce priveau dincolo de Porta Leonis – poarta care străjuia intrarea în portul privat al împăraţilor, apărată de zidurile dinspre mare ale palatului Bucoleon din Constantinopol. În cele din urmă, curtenii lui au reuşit să-l păcălească, făcându-l să se suie într-o corabie camuflată, astfel ca împăratul să se poată întoarce în palatul construit de Constantin cel Mare.

În Siria, lupta s-a încheiat în ziua în care furtuna de nisip s-a domolit şi adevărata dimensiune a victoriei musulmanilor s-a putut vedea în văile râului Yarmuk. Până şi fratele împăratului, Teodor, a fost găsit printre

cei uciși. Damasc, Baalbek şi Homs au fost reocupate în grabă de armatele arabe şi de atunci au rămase citadele islamice de necucerit. Se ştie că, în unele oraşe bizantine din Siria, armata musulmană a fost primită înapoi cu cântece şi dansuri, cu elogii oficiale în care era declarată în mod poetic preferinţa pentru justiţia şi onoarea arabilor, mai degrabă decât pentru „tirania arbitrară" a Imperiului Bizantin. Era un lucru de aşteptat, pentru că oraşele erau pretutindeni hotărâte să reînnoiască termenii primei capitulări ce fuseseră negociaţi deja cu musulmanii, termeni care cel mai adesea erau destul de blânzi – şi doreau să facă uitat felul cum fusese primită armata bizantină, cu tot atâta căldură, ca armată eliberatoare ce le scăpa de sub „tirania arbitrară" a arabilor barbari, doar câteva luni mai înainte.

Cât despre conducătorii armatei musulmane, aceştia erau mulţumiţi că îşi retrăseseră de bunăvoie garnizoanele, aşa că oraşele nu aveau să fie tratate cu severitatea cu care islamul îi judeca întotdeauna pe apostaţi.

Cele câteva oraşe care au rezistat, cum ar fi Chalchis (Qinnassin), au căzut sub asediul lui Khalid şi au fost complet devastate de război. Înainte de sfârşitul toamnei, cavaleria lui Khalid traversase stepa din nordul Siriei şi stabilise deja avanposturile nordice ale Califatului la Maraş, Urfa şi Samsat. Este o linie care încă marchează frontiera lingvistică arabă. La nordul acestor oraşe începeau dealurile Anatoliei – o zonă unde mobilitatea cavaleriei arabe era un avantaj tactic ce nu putea fi folosit din pricina trecătorilor, a castelelor de piatră, a pădurilor şi a frigului muşcător din timpul lunilor de iarnă.

O bătălie de felul acesta a avut loc lângă Antiohia,

dar garnizoana bizantină, achitându-se de sarcină cu oarece cinste, a abandonat în cele din urmă oraşul, retrăgându-se în munţi, unde era în siguranţă. Aceasta le-a permis bătrânilor oraşului să negocieze cu venerabilul Abu Ubaydah nişte termeni onorabili de predare – Abu Ubaydah era încă o dată salutat drept comandant suprem. În afară de oraşele de coastă, ce erau bine protejate, cum ar fi Cezareea, mai era doar cetatea apărată de ziduri a Ierusalimului, aflată sub comanda unui vrednic patriarh, Sofronie, care continua să reziste energic cuceririi musulmane. În toamnă (nimeni nu e sigur dacă a fost vorba despre anul 636 sau 637), patriarhul Sofronie a început să realizeze dimensiunea izolării sale şi a fost obligat se ceară pace. Dar zidurile Ierusalimului erau încă bine apărate şi Sofronius a reuşit să-şi impună voinţa, cerând să i se predea doar califului Omar, personal. Ar fi putut fi doar o şmecherie pentru ca patriarhul – numit de greci şi „apărătorul Bisericii cel cu limba de miere" – să câştige timp în speranţa unei resuscitări a imperiului. Mesajul a fost trimis repede de Abu Ubaydah la Medina şi în acea iarnă califul a plecat călare prin deşert, spre nord, şi a ajuns în zona dealurilor Iudeei în februarie 638.

Sosirea lui Omar a fost precedată de un ordin dat de acesta prin care le cerea tuturor comandanţilor militari musulmani să se adune în tabăra de la Jabiyah. În lunga sa călătorie, o luase pe vechiul drum al caravanelor care trebuie să-i fi fost familiar de pe vremea când era neguţător quraişit în Meca. Atotputernicul calif era acum salutat de o solie de arabi din stepa siriană. Ei l-au salutat în stilul lor tradiţional, cu complimente cântate şi foarte elaborate, cu jonglerii făcute cu săbiile, cu tobe şi dansatoare lascive, ce sunau aţâţător din tamburine. Omar a fost îngrozit de

ceremonie şi a ordonat escortei lui să oprească imediat spectacolul – cu biciul dacă era nevoie. În loc să fie ascultat, lui Omar i s-a atras politicos atenţia că „aşa este obiceiul: dacă locuitorii erau împiedicaţi să-şi sărbătorească victoria, aveau să se teamă că nu le-a acceptat capitularea şi că va porunci curând masacrarea lor. Omar, fără îndoială furios, a fost obligat să călărească înconjurat de această grămadă de cântăreţi lăudători profesionişti. Mai târziu, când se apropia de tabăra militară de la Jabiyah, cei patru comandanţi militari au venit călare ca să-l întâmpine şi să-l salute pe calif plini de respect. Omar era îmbrăcat în aceeaşi pelerină zdrenţuită pe care o avea şi o cârpea cu răbdare de zece ani. După ce distruseseră definitiv armata Imperiului Bizantin şi cuceriseră întreaga Sirie şi Palestina, iar Ierusalimul, Oraşul Sfânt, era gata să se predea, cei patru generali trebuie să se fi aşteptat la câteva cuvinte de laudă. E limpede că uitaseră cum era Omar. Acesta a aruncat o privire la pelerinele lor siriene elegante şi la minunata broderie în purpură şi aur a şeilor lor şi a explodat: „Veniţi la mine îmbrăcaţi în felul acesta? V-aţi schimbat atât de mult în doar doi ani? Meritaţi cu toţii să fiţi aruncaţi în dizgraţie!” Se spune că, drept răspuns, Khalid şi-ar fi rupt pelerina de paradă ca să arate că pe dedesubt purta încă armura, care era plină urme de lovituri şi ruptă în locurile în care săbiile inamicului loviseră în cei patru ani de războaie purtate în numele credinţei. Ar fi trebuit să fie o mărturie suficient de elocventă pentru devotamentul cu care slujise, dar Omar a rămas neînduplecat în faţa corupţiei şi a faptului că uitaseră de exemplul Profetului.

Odată instalat în tabăra de la Jabiyah, a sosit o solie din Ierusalimul creştin care aştepta venirea califului.

Acesta a fost de acord cu termenii capitulării. Conform unor relatări, califul ar fi renunţat atunci la hainele murdare de călătorie ca să se apropie de Oraşul Sfânt îmbrăcat nu cu armura cuceritorului, ci în haine albe de pânză ale pelerinului. S-a apropiat de porţile oraşului pe o cămilă albă ca laptele, venind călare de-a lungul văii Iordanului, prin Bansan. Scena de la porţi în care califul îmbrăcat în alb primeşte cheile Ierusalimului de la patriarhul îmbrăcat în negru a fost imortalizată în mii de xilogravuri, oglinzi pictate şi portrete. Este o imagine-simbol a transferării puterii şi a pătruns adânc în conştiinţa arabă.

Patriarhul l-a luat apoi într-un tur al oraşului pe pelerinul desculţ ce cucerise Ierusalimul şi i-a arătat locurile cele mai vestite. Pe când vizitau Sfântul Mormânt, Omar l-a auzit pe muezin făcând chemarea la rugăciunea de la amiază. Cu multă demnitate, a refuzat invitaţia patriarhului de a-şi face rugăciunea acolo unde se afla şi a ieşit afară. Acolo a întins un covoraş de rugăciune şi s-a rugat în pridvorul bisericii. A explicat mai târziu că nu făcuse asta decât pentru a salva Sfântul Mormânt, care altminteri ar fi fost transformat în moschee de adepţii săi. Şi avea dreptate. În câteva zile, adepţii lui au transformat pridvorul în moschee. Exemplul dat de patriarh şi de calif avea să fie urmat timp de secole. Guvernatorul musulman, paşă al Ierusalimului, avea cinstea să-l însoţească pe patriarh în interiorul altarului bisericii Sfântului Mormânt în fiecare duminică a Paştelui. Ei reapăreau în faţa mulţimii cu o candelă ce se aprindea în mod miraculos, de la care se aprindeau toate luminile din oraş până când erau stinse din nou înainte de Pastele următor.

La sfârşitul zilei, patriarhul l-a luat pe califul Omar

sus, pe terasele vechiului templu al lui Solomon, reconstruit de Irod. Aici lui Omar i-a fost arătată piatra Sakhra, cunoscută şi ca „buricul pământului" despre care se crede că e totodată locul în care este înmormântat Adam şi unde regele David şi-a cântat psalmii de slăvire a lui Dumnezeu, iar Profetul Mahomed s-ar fi ridicat la ceruri în zborul său mistic. Omar a stat încremenit şi a contemplat acest centru extraordinar al puterii spirituale. Şaizeci de ani mai târziu, în 695, piatra avea să fie acoperită de Qubbat as-Sakhra, minunatul Dom al Pietrei. Era un moment şi nu o moschee, al doilea loc sfânt al islamului, după Kaaba din Meca. În timp ce Omar stătea în veşmântul lui simplu, dar plin de demnitate, şi privea oraşul, patriarhul i-a şoptit în greacă unuia dintre ajutoarele sale aflat lângă el: „Priveşte urâciunea pustiirii din Locaşul Sfânt de care a vorbit profetul Daniel".

Această şoaptă adesea citată, fiind foarte des repetată de istoricii occidentali şi de ghizii ce fac turul oraşului, mi s-a părut întotdeauna un exemplu extraordinar de „dubla gândire" Lăsând la o parte lipsa de gratitudine cu care Sofronie a răsplătit respectul extraordinar pe care Omar l-a arătat Ierusalimului, patriarhului, locurilor sfinte ale creştinătăţii şi rolul de modest pelerin pe care şi l-a asumat, trebuie menţionat că viziunea lui Daniel a fost întotdeauna asociată cu invazia romană, pângărirea Ierusalimului cu idoli păgâni, totul încheindu-se cu distrugerea oraşului şi a templului. Cum Omar tocmai îi învinsese pe descendenţii direcţi ai romanilor şi reinstaurase în Locaşul Sfânt al Templului lui Solomon venerarea fără imagini a unui Dumnezeu Unic, nu pare să existe vreo îndoială în ceea ce-i priveşte pe cei cărora li se pot aplica vorbele lui Daniel.

Când seara s-a pogorât asupra oraşului, califul s-a rugat în partea sudică a vechiului templu. În lunile care au urmat, el şi cu războinicii săi aveau să cureţe acest loc de munţii de gunoi ce fuseseră în mod simbolic aruncate de creştini peste templul în ruine al evreilor. Acesta avea să fie sfinţit ca Masjid al-Aqsa, „sanctuarul îndepărtat” Pentru o bună bucată de vreme, moscheea ridicată aici avea să rămână o clădire mare, dar simplă, ce respecta astfel dorinţele Profetului şi ale califului. La exact 30 de ani de la acest moment, un pelerin creştin ajuns aici, episcopul Arculf, va strâmba din nas în mod dezaprobator când va vedea această structură uşoară făcută din trunchiuri de palmier, chiar dacă 3.000 de credincioşi se puteau ruga aici împreună. Vremea adevăratului regret avea să vină mai târziu, când Califii Omeiazi au măturat cu un singur gest mândria întru sărăcie a islamului timpuriu şi au înlocuit-o cu o mândrie zidită în piatră. Moscheea pe care au construit-o aici a avut o istorie tristă. A fost reconstruită de şapte ori, chiar dacă edificiul ce există în prezent, înălţat de un sultan mameluc pe la mijlocul secolului al XIV-lea, încă mai stă în picioare.

S-a spus adesea că diferitele Biserici creştine din Orientul Mijlociu au primit cu uşurare cucerirea musulmană. Sau că ar fi format o coloană a cincea semită. În cel mai bun caz, a fost o acceptare calmă a *statu-quo*-ului. Era imposibil pentru oricare dintre marile oraşe din Siria şi din Palestina să se împotrivească armatei musulmane victorioase. Strategia militară bizantină se sprijinea în totalitate pe faptul că oraşele împrejmuite de ziduri ar fi trebuit să încerce să reziste până când armata imperială avea să le vină în ajutor. Dar armata imperială fusese distrusă: mai întâi legiunile locale staţionate în Orientul Apropiat

fuseseră învinse în apropiere de Gaza, la Ajnadayn, pe urmă lângă Damasc în 634 şi 635, dar, mai important, întreaga armată bizantină fusese pur şi simplu masacrată la Yarmuk în 636. Împăratul abandonase Antiohia şi se întorsese în capitala sa. Nu era nimic altceva de făcut decât să negociezi termeni de pace cât mai favorabili.

Aşa cum scrisese un înţelept egiptean cu câteva generaţii mai înainte, „arta oraşelor nu stă în a ţine partea cuiva”.

Mult mai alarmant pentru viitorul Imperiului Bizantin a fost faptul că a urmat o pierdere a oraşelor fortificate de pe coastă, care, teoretic, puteau fi aprovizionate şi susţinute de flotă zeci de ani la rând. Imperiul ducea la vremea aceea un război pe patru fronturi şi fiecare prezenta în mod potenţial o situaţie la fel de disperată ca în Orientul Apropiat. În Balcani, slavii şi avarii atacau Grecia, longobarzii năvăliseră în zona fortificată a Bizanţului, în Italia, bogatele oraşe ale Spaniei căzuseră în mâinile vizigoţilor, iar războinicii Luwata din Sahara făceau raiduri în Africa de Nord. Abia dacă mai aveau trupe ca să apere Constantinopolul. Fiecare provincie trebuia să supravieţuiască din propriile resurse: iar estul imperiului era lăsat să se prăbuşească sau să dăinuiască pe cont propriu. Cezareea s-a descurcat cel mai bine şi avea să reziste mai bine de patru ani asediului continuu ce a urmat înfrângerii de la Yarmuk.

Khalid fusese absolut necesar atâta vreme cât s-au confruntat cu armata Bizanţului, dar, odată cu victoria de la Yarmuk, Omar a simţit că se poate descurca şi fără el. Este posibil ca Omar să fi bănuit faptul că războinicii islamului se simţeau mai încrezători sub comanda lui Khalid decât atunci când îşi rosteau

rugăciunile. Faima sa de comandant trebuie să fi fost mai mare chiar decât cea a califului. Khalid a fost înlocuit cu Abu Ubaydah, acesta fiind reconfirmat în postul de comandant suprem, avându-l pe Yazid ca adjunct. Khalid a acceptat cu smerenie noua sa poziţie, aceea de simplu soldat, unul dintre miile de arabi ce mergeau călare la război; această stoică faptă îi va completa imaginea în panteonul eroilor arabi. În anii care au urmat, a slujit cu atâta loialitate la frontiera de nord, încât Omar a început să se întrebe dacă nu cumva făcuse o greşeală şi a exclamat public: „Dumnezeu să binecuvânteze sufletul lui Abu Bakr, el cunoştea mai bine decât mine oamenii. El a fost acela care l-a aşezat pe Khalid la locul meritat” Pe urmă, la Omar au ajuns alte veşti despre comportamentul lui Khalid, ce părea mai degrabă un conducător de oşti din epoca păgână şi nicidecum ca un războinic respectând principiile islamului. Două istorii l-au înfuriat foarte tare pe calif: povestea unei orgii într-o baie bizantină unde bazinul era plin cu vin cald şi darul mai mult decât princiar de 1.000 de monezi de aur făcut unui bard ce dedicase un cântec faptelor de arme ale lui Khalid. Acesta a fost chemat la Medina ca să fie judecat de Omar, care l-a întrebat prin ce mijloace adunase o avere atât de mare. Khalid, umilit şi îngenuncheat, se va întoarce pe frontul sirian şi se va stinge doi ani mai târziu, neştiut de nimeni, lovit de una dintre epidemiile care secerau primele tabere permanente ale beduinilor. Mormântul său există şi astăzi la Homs, unde este înmormântat alături de soţia sa, Fada. În secolele ce au urmat, cultul personalităţii lui avea să fie resuscitat, mai ales de Barbars, sultanul mameluc din secolul al XIII-lea (care avea multe în comun cu Khalid), fiind invocat ca un sfânt capabil să

săvârşească minuni, căruia i se puteau adresa frecvent rugăciuni, folosind numele cu care Profetul i-l dăduse mai întâi: Sabia Islamului. Moscheea-altar care a fost ridicată deasupra mormântului său a fost construită în ultima decadă a Califatului otoman, în 1908, chiar dacă minunatul său catafalc sculptat avea să fie mutat în muzeul din Damasc.

Un vechi adversar al lui Khalid pe câmpul de luptă va fi şi el judecat de imparţialul Omar. Jabala ibn al-Ayham, un mândru prinţ din dinastia Ghassanidă, luptase cu loialitate pentru Imperiul Bizantin chiar până în ziua catastrofală a bătăliei de la Yarmuk. După încheierea luptei, împreună cu un număr tot mai mare de creştini arabi din deserturile Siriei, nu a avut încotro şi s-a convertit. Prinţul Jabala a mers călare la Medina ca să depună jurământul oficial de credinţă chiar înaintea califului, deşi era limpede că nu înţelegea nimic din învăţătura Profetului, într-adevăr, departe de a se considera un frate între ceilalţi fraţi credincioşi, s-a simţit extrem de jignit când un beduin l-a împins în moschee; Jabala l-a lovit cu atâta sălbăticie, încât i-a scos un ochi. Prinţul a fost chemat de victima sa înaintea califului pentru judecată. Omar a ignorat orice considerente diplomatice şi i-a oferit beduinului, ce era un simplu păstor, posibilitatea de a-i aplica prinţului o lovitură similară. A doua zi, ex-monarhul, foarte indignat, a plecat călare din Medina, însoţit de câteva mii de oameni care erau rudele sale, oameni din tribul lui şi slujitori. Omar a fost criticat pentru că a pierdut un „convertit” aşa de prestigios, un reprezentant al uneia dintre familiile care au dominat nu doar politica, ci şi comerţul şi cultura poetică arabe timp de aproape 400 de ani. Prinţul Jabala avea să-şi conducă poporul în afara graniţelor Arabiei, într-un exil permanent în

Imperiul Bizantin.

Ca bătrân refugiat, trăind pe lângă curtea din Constantinopol, îşi aminteşte cu regret cât de mândru fusese:

Furia din inima mea ne-a făcut iar creştini.
Am urât lovitura ce mi-a fost dată în obraz.
Am simţit că nu pot să-mi recapăt demnitatea
Dacă mă închinam înaintea unei astfel de ruşinoase umilinţe.
Ah! Dacă mama mea n-ar fi născut niciodată un fiu
Şi nici numele meu nu ar fi avut un loc în istorie.
Cât de mult tânjesc după pământul strămoşilor mei.
Damascul, casa neamului meu.

La trei ani după ocuparea Ierusalimului, califul Omar avea să plece iar călare la nord de Medina, ca să viziteze din nou tabăra de la Jabiyah. Îi chemase să se adune pe toţi ofiţerii săi, în „ziua de la al-Jabiyah'', cum avea să se numească acea întâlnire care, chiar dacă va dura trei zile, se va încheia cu un jurământ, *ahd*-ul lui Omar. Deşi clauzele cuprinse în acest legământ nu se mai cunosc astăzi, puterea autorităţii lui Omar şi limpezimea viziunii sale au pus bazele unui sistem politic şi militar care va dura secole – se poate chiar susţine că încă mai modelează lumea arabă musulmană şi în zilele noastre.

Exista şi o motivaţie stringentă în spatele deciziei lui Omar de a revizita tabăra de la Jabiyah. În 638, Imperiul Bizantin începuse în sfârşit să riposteze, lansând un atac pe mare în urma căruia, pentru scurtă vreme, reocupase Antiohia, în timp ce avea loc o rebeliune a triburilor creştine din deşertul Siriei. Aceasta a fost înăbuşită şi, în cursul acestui proces, frontiera nordică lărgită, dar incidentul a fost cât se

poate de îngrijorător, pentru că ameninţa să întrerupă comunicaţiile şi să izoleze armata musulmană. În anul care a urmat, 639, a fost încă şi mai rău. O secetă sălbatică a diminuat resursele şi aşa sărace din Arabia Centrală până sub pragul foametei. Criza a fost agravată de lipsa bărbaţilor, a cămilelor şi a cailor la frontierele unde se ducea războiul, în aşa fel încât nu existau mijloace de distribuire a ajutoarelor de urgenţă. În Medina se povestea că Omar cărase el însuşi saci cu grâne celor săraci şi în timpul foametei a refuzat să se atingă de cele două delicatese preferate ale sale, untul şi mierea, ca să împartă astfel suferinţa cu poporul său.

Tot în 639, tabăra aglomerată a armatei beduinilor arabi de lângă Homs (care fusese baza centrală a celor mai recente operaţiuni militare) a devenit un focar de boli. De acolo a pornit ciuma care a decimat garnizoanele arabe, ucigând zeci de mii de luptători în doar câteva luni; acest lucru a făcut ca victimele din război să pară neînsemnate. Printre morţi s-a numărat şi prietenul şi confidentul de o viaţă al lui Omar, Abu Ubaydah, în timp ce locţiitorul său la comanda trupelor, Yazid, avea să fie şi el curând înmormântat. Fratele mai mic al lui Yazid, Moavia, era un comandant excepţional, un adevărat conducător arab din şcoala veche. Curtenitor, răbdător şi înţelegător, el ştia că trupele lui arabe trebuiau întâi consultate şi apoi convinse, înainte de a putea fi conduse cu succes. Aşa cum explica el însuşi: „Nu folosesc sabia acolo unde e suficient biciul şi nici biciul acolo unde limba e de ajuns. Şi, chiar dacă ar fi doar un fir de păr care să mă lege de însoţitorii mei, n-am să-l las să se rupă. Atunci când ei trag, eu slăbesc şi, când ei slăbesc, eu trag”. Avea de lucru până peste cap. Nu numai că trebuia să

păzească noua frontieră cu Bizanţul, ci şi să arbitreze – şi în cele din urmă să liniştească – triburile implicate în situaţia de criză din 638. Triburile de beduini din deşertul Siriei, devenite stabile de mult timp, cum ar fi Judham şi Kalb, erau extrem de pornite împotriva diviziilor armatei musulmane care se mutaseră în Siria. Mai exista un trib de beduini foarte puternic, Beni Taghlib, care refuzase să se convertească de la creştinism la islam şi să plătească taxa fixă pe care, pe bună dreptate, o asocia cu popoarele cucerite. Omar nu a acceptat termeni diferiţi de negociere, dar Moavia, conştient de faptul că Beni Taghlib avea o poziţie strategică (mai ales după recentul contraatac bizantin), a reuşit să facă acceptat un compromis care le permitea membrilor Beni Taghlib să-şi păstreze demnitatea, plătind doar două procente din taxa musulmană pentru milostenie. Omar nu era singurul care credea că fratele mai mic al lui Yazid se dovedise a fi un comandant excepţional, aşa că Moavia a preluat funcţia de comandant suprem pe care o deţinuse Abu Ubaydah în Siria.

Ultimele lupte demonstraseră şi că tabăra militară de la Jabiyah, aflată la frontiera dintre câmpurile cultivate şi păşuni (şi care fusese o bază tradiţională a regilor ghassanizi), nu era chiar aşa de utilă atunci când venea vorba de apărare. Acesta rămăsese teoretic principalul centru de comandă, dar taberele garnizoanelor urmau să fie plasate strategic în jurul teritoriilor Siriei şi Palestinei. O tabără a fost instalată lângă Damasc, de unde era controlat sudul Siriei, alta lângă oraşul Homs (vechea Emessa) pentru a controla nordul Siriei, încă una era plasată lângă Tiberiada (Tibarrayah), de unde se putea veghea asupra Iordaniei (al-Urdun), în timp ce a patra păzea Palestina

(Filastin) de pe locul vechii Lydda, deşi mai târziu această tabără a fost abandonată în favoarea uneia stabilite la Ramlah.

Dar mai presus şi dincolo de aceste pregătiri tactice, califul dorea să stabilească un plan pentru viitor. Primul principiu al lui Omar era acela al separaţiei. Armata musulmană de cucerire trebuia să rămână izolată de popoarele cucerite ale Orientului Apropiat şi nu trebuia să li se permită nici să locuiască în târguri sau cetăţi, nici să cultive pământul războinicilor, pentru a nu se integra în comunităţile provinciilor cucerite: Palestina, Siria şi Iordania. Ostaşii acestei armate aveau să se abţină de la carafele de vin, de la dansurile şi de la cântecele tradiţionale locale. Aveau să formeze o elită militară mobilă cu o credinţă în islam foarte profundă, sinceri în ataşamentul lor faţă de tradiţiile beduinilor arabi şi gata să plece în orice moment.

Locuitorii Siriei şi Palestinei, în marea lor majoritate creştini, la care se adăugau câteva comunităţi evreieşti mai vechi, aveau să devină plătitori de taxe demilitarizaţi. *Dhimmi,* oamenii care erau protejaţi prin înţelegeri cu arabii, trebuiau să plătească o taxă anuală. În anii următori, aceasta avea să reprezinte o parte din recolte (*kharaj*), plus o taxă fixă *(jizyah*), chiar dacă vor apărea o mulţime de variante locale. Taxa fixă era de obicei stabilită în funcţie de o scală descendentă patru monezi de aur (dinarii de aur cântăreau pe atunci patru grame) pentru neguţătorii bogaţi, doi dinari de aur pentru cei ce aveau o prăvălie şi unul singur pentru muncitorul sărac. În ciuda imaginii foarte populare a cuceritorului arab ce sosise cu sabia într-o mână şi Coranul în cealaltă, acest lucru a fost adevărat doar ca metaforă în timpul războaielor din epoca *Ridda.* Este evident că nu acesta a fost cazul

când au fost cucerite Siria şi Palestina. Nu a existat nicio încercare de a-i converti pe evrei, care încă de la început au fost socotiţi o resursă taxabilă ce trebuia separată de musulmani[15].

Al doilea principiu foarte important al lui Omar era acela că toate pământurile cucerite urmau să rămână o resursă inalienabilă a statului musulman. Chiar dacă bunurile mobile, oamenii şi turmele, puteau fi – şi au fost – confiscate de războinicii victorioşi ai islamului ca pradă de război, ei nu aveau aceleaşi drepturi şi asupra pământurilor. Câmpurile ce puteau fi cultivate, livezile şi păşunile aparţineau în mod colectiv statului musulman şi nu aveau să fie niciodată parcelate pentru a crea o nouă aristocraţie – aşa cum s-a întâmplat în cazul cuceririi normande în Anglia sau al colonizării Virginiei de către englezi. În schimb, valoarea acestui pământ, calculată în bani, reprezentând o cotă pentru milostenie, rente şi taxe, avea să fie considerată un soi de dotă perpetuă (*fay*) ce aparţinea întregii comunităţi musulmane: era destinată ajutorării săracilor, bătrânilor şi văduvelor, nu doar războinicilor aflaţi sub arme.

În termeni practici, aceasta însemna că trupele arabe musulmane aveau să stea la un loc, trăind împreună ca o armată a credinţei într-o tabără militară, şi nu risipită pe tot, ca nişte moşieri arivişti. Noile resurse provenind din teritoriile cucerite aveau să fie adunate într-o vistierie centrală şi apoi redistribuite

15 Această imagine ce dăinuie încă - cu sabia într-o mînă şi Coranul în cealaltă - nici nu poate fi adevărată literalmente. Coranul încă nu exista în formă scrisă şi nici chiar atunci cînd a fost scris nu existau atîtea copii cît să aibă fiecare soldat cîte una. Mai exista şi un alt impediment: Coranul nu ar fi putut fi ţinut cu mîna stingă, socotită necurată. Imaginea ar fi putut fi adevărată doar dacă ar fi existat un număr foarte mare de luptători arabi stîngaci.

pentru sprijinirea comunităţii musulmane. Ca un corolar al acestei politici, Omar era, de asemenea, hotărât să-i ţină pe însoţitorii Profetului adunaţi în Medina şi să nu le permită să se transforme într-o clasă conducătoare risipită în teritoriile cucerite. El a explicat public că „nu a folosit persoane foarte respectate în funcţii înalte din pricina virtuţilor lor… de teamă ca nu care cumva din pricina vreunei greşeli să piardă respectul de care până acum s-au bucurat”.

Moavia şi-a dovedit curând calităţile, întărind asediul în jurul Cezareei, cetatea-port apărată de ziduri (asediul dura de câţiva ani), şi a reuşit să o facă să capituleze în anul următor, 640. Experienţa câştigată în acest asediu foarte lung, în timpul căruia Cezareea fusese în mod constant aprovizionată pe mare, l-a făcut să înţeleagă că grecii bizantini nu aveau să fie niciodată înfrânţi dacă arabii nu învăţau să-i înfrunte pe mare. Lunga tradiţie de navigatori a arabilor ce trăiau de-a lungul coastei Yemenului şi a Golfului Persic nu le era cunoscută quraişiţilor din Meca. Unul dintre contemporanii lui Moavia spunea: „Dacă o corabie stă nemişcată, îţi sfâşie inima; dacă se mişcă, îţi îngrozeşte mintea. La bordul ei puterea omului scade mereu, iar cea a dezastrelor creşte. Cei ce se află acolo sunt precum carii în bârne şi, dacă nava se rostogoleşte, ei se îneacă” Omar i-a interzis acestui tânăr guvernator al Siriei să facă planuri pentru orice fel de cucerire pe mare, chiar dacă lui Moavia i s-a permis să formeze în timp un escadron cu funcţie defensivă, în special după ce capturarea Acrei îl făcuse stăpân pe un şantier naval complet utilat. Pentru găsirea unor constructori de nave şi a lucrătorilor pricepuţi, Moavia era dependent de forţa de muncă locală, care era formată din creştinii din Siria.

Dar Moavia nu s-a folosit doar de excepţionala pricepere în chestiuni navale a locuitorilor Siriei şi Palestinei. Medicul său personal şi poetul curţii erau creştini, la fel era şi vistiernicul, un anume Manşur ibn Saijun, care se pare că şi-a transferat talentul şi funcţionarii deja şcoliţi din slujba Imperiului Bizantin în cea a Califatului Islamic. Moavia şi-a luat până şi o nevastă creştină, pe nume Maysun, ce avea să rămână creştină toată viaţa ei. Fiul său, Yazid, va creşte în acest mediu cosmopolit al curţii, printre prietenii săi din copilărie numărându-se Sfântul Ioan Damaschinul, nepotul lui Mansur, şeful inspectorilor financiari. Deşi Moavia dorea să facă nişte raiduri maritime în estul Mediteranei, a respectat instrucţiunile lui Omar şi a organizat în schimb atacuri anuale împotriva poziţiilor bizantine de la frontiera nordică a Siriei – în teritoriile romane, *bilad al-Rum.* Aici, la frontiera de nord-est a Siriei, armatele sale ajungeau până la vechea graniţă ce separa Bizanţul de Imperiul Persan. Pe malul Eufratului se afla un şir de castele străvechi, cetăţi în ruină şi ziduri de apărare distruse, mărturii ale unuia dintre cele mai vechi câmpuri de luptă din lume.

Acum trebuie să ne îndreptăm iar atenţia spre frontiera estică a Arabiei şi să vedem cum au reuşit armatele califilor să înfăptuiască şi un al doilea miracol, adică să cucerească şi Imperiul Persan. Îl vom lăsa pe Moavia la comandă pe frontiera de nord-est în anul 640 şi ne vom întoarce la evenimentele din Irak dintre 634 şi 640.

Profetul Mahomed, tribul său Quraişit şi oraşul Meca au fost întotdeauna mai interesaţi de ceea ce se întâmpla în Siria bizantină decât de provincia Irak, ocupată de perşi. Rutele lor comerciale tradiţionale şi

vechile alianţe tribale conduceau mai degrabă spre Bostra, Gaza şi Damasc decât spre Mesopotamia. Irakul, cu solul său dens şi negru, cu cele două mari fluvii, veche vatră de civilizaţie, cu reţeaua complicată de credinţe religioase şi cu sistemul de irigaţii organizat ireproşabil, a rămas întotdeauna mai degrabă un mister pentru primii musulmani. Incursiunea încununată de succes a lui Khalid la graniţele Irakului a dus la încheierea victorioasă a războaielor din epoca *Ridda* prin alianţa locală stabilită cu tribul Beni Bekr. Odată ce situaţia militară din Siria şi din Palestina s-a încins în 634, Abu Bakr a poruncit să se pună capăt războiului din Irak. În absenţa lui Khalid, autoritatea califului a fost transferată, aproape din întâmplare pe umerii lui Muthanna ibn Harith, un şef de clan din tribul Beni Bekr. Ibn Harith era unul dintre acele caractere extraordinare ce întruchipau vitejia şi nobleţea înnăscută pe care lumea ajunsese să le asocieze cu beduinii arabi. Cu toată natura sa eroică, trebuie totuşi să spunem că ibn Harith, ca reprezentant al islamului, era o alegere destul de bizară. Se convertise foarte târziu la islam (cam după războaiele din epoca *Ridda)* şi o făcuse doar datorită admiraţiei pe care i-o stârnise felul în care Khalid comandase armatele şi datorită duşmăniei istorice pe care o resimţea faţă de Imperiul Persan. Aşa cum am mai spus, ibn Harith îşi câştigase faima ca tânăr războinic atunci când, împreună cu tribul său, a apărat cu cavalerism haremul şi tezaurul regilor lahmizi. Acestea fuseseră lăsate în grija lor pentru a fi protejate. Deşi nu fusese decât o încăierare dacă e să ne raportăm la standardele bătăliei de la Yarmuk, „ziua de la Dhu

Qar”, din anul în 606[16], era amintită cu mândrie de arabi, ca fiind prima dată când respinseseră armata imperială persană. În ciuda acestei tradiţii, arabii din triburi ce luptau ca voluntari pentru islam nu prea voiau la început să fie trimişi la frontiera de est cu Persia şi preferau să lupte în Siria.

După plecarea lui Khalid şi a armatei sale spre frontiera Siriei, în traversarea epopeică a deşertului din 634, respingerea atacurilor Persiei a fost lăsată în seama lui ibn Harith. El i-a învins pe perşi într-o bătălie lângă ruinele Babilonului, unde, datorită spaimei provocate în rândurile beduinilor de un elefant de război persan, ibn Harith a condus personal un escadron de călăreţi care să ucidă fiara, doborâtă cu o suliţă înfiptă în ochi. Bătălia de la Babilon le-a permis arabilor să păstreze controlul asupra cetăţii Hira şi a ambelor maluri ale Eufratului. După această mică victorie, ibn Harith a primit foarte curând veşti neliniştitoare din capitala Imperiului Persan. Imperiul, slăbit de un război de succesiune ce dura de zece ani, fusese în cele din urmă reunit sub comanda regelui-copil Yazdegird şi a regentului său, Rustam, care plănuia să sărbătorească unitatea regăsită printr-un atac împotriva vechilor lor duşmani, arabii. Ca să demonstreze iminenţa ameninţării, ibn Harith a decis să fie el însuşi mesager, să plece călare spre Medina şi să vorbească personal cu Abu Bakr. El s-a întâlnit cu califul abia în august 634, când Abu Bakr era bolnav şi victoriile musulmane din Ţara Sfântă înflăcăraseră imaginaţia tuturor. Omar l-a invitat pe ibn Harith să li se adreseze credincioşilor după rugăciune: acesta a subliniat că o „imensă pradă era pentru pe cei ce

16 S-a stabilit că bătălia de la Dhu Qar ar fi avut loc în 611, dar nu toţi istoricii au căzut de acord în privinţa acestui an.

urmaseră calea Domnului şi luptaseră împotriva celor ce venerau focul”. Ca să-i răsplătească pe cei ce erau credincioşi întru islam, Omar a încredinţat comanda acestei expediţii primului ce s-a oferit voluntar, adică lui Abu Ubayd, din Thaqif, un trib din Ta’if.

Abu Ubayd s-a dovedit cât se poate de zelos şi a condus armata de voluntari spre est, ajungând la marginea deşertului şi pe malurile Eufratului în octombrie 634. Comandantul persan l-a lăsat în mod deliberat pe Abu Ubayd să înainteze cu armata sa fără să întâmpine nicio rezistenţă şi să traverseze râul pe un pod de vase. Cele două armate s-au ciocnit pe pământurile fertile din centrul Irakului. Aici arabii aveau un dezavantaj major: cavaleria lor nu putea folosi întinderile nesfârşite aşa cum făcea în deşert şi în stepe, ca să facă manevre după voie, să cadă în spatele inamicului şi să-l atace dinspre flancuri. În schimb, erau înnămoliţi într-un pământ dens ce reprezenta un avantaj pentru disciplinata infanterie a Imperiului Persan. Din nou perşii au folosit elefanţii de război şi

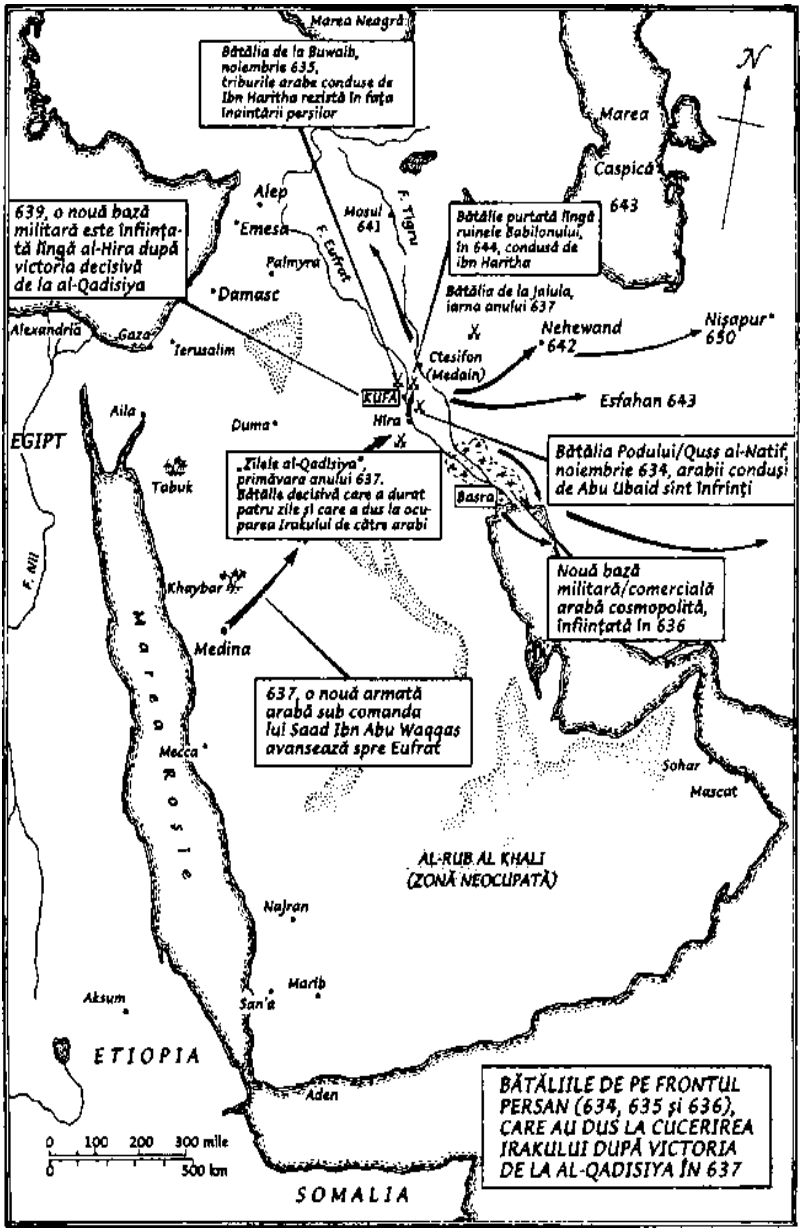
Marea Neagră
Bătălia de la Buwaib, noiembrie 635, triburile arabe conduse de Ibn Haritha rezistă în fața înaintării perșilor
N
Marea Caspică
643
639, o nouă bază militară este înființată lângă al-Hira după victoria decisivă de la al-Qadisiya
Alep
Emesa
Palmyra
Damasc
Mosul 641
F. Tigru
F. Eufrat
Bătălie purtată lângă ruinele Babilonului, în 644, condusă de Ibn Haritha
Bătălia de la Jalula, iarna anului 637
Alexandria
Gaza
Ierusalim
Nehewand 642
Nișapur 650
Ctesifon (Medain)
KUFA
Hira
Esfahan 643
Aila
EGIPT
Duma
Tabuk
„Zilele al-Qadisiya", primăvara anului 637. Bătălie decisivă care a durat patru zile și care a dus la ocuparea Irakului de către arabi
Bătălia Podului/Quss al-Natif, noiembrie 634, arabii conduși de Abu Ubaid sînt înfrînți
Basra
F. Nil
Khaybar
Nouă bază militară/comercială arabă cosmopolită, înființată în 636
Medina
637, o nouă armată arabă sub comanda lui Saad Ibn Abu Waqqas avansează spre Eufrat
Marea Roșie
Mecca
Sohar
Mascat
AL-RUB AL KHALI (ZONĂ NEOCUPATĂ)
Najran
Marib
San'a
Aksum
ETIOPIA
Aden
0 100 200 300 mile
0 500 km
SOMALIA
BĂTĂLIILE DE PE FRONTUL PERSAN (634, 635 și 636), CARE AU DUS LA CUCERIREA IRAKULUI DUPĂ VICTORIA DE LA AL-QADISIYA ÎN 637

încă o dată curajul personal al celor ce comandau armata arabă a fost pus în evidenţă când Abu Ubayd a condus atacul împotriva acestor animale magnifice, protejate de armuri. Abu Ubayd le spusese oamenilor lui că trompa este punctul slab al animalului şi, ca s-o demonstreze, a plecat în galop spre un elefant, s-a apropiat din spate şi i-a lovit trompa cu paloşul. Abu Ubayd s-a trezit smuls din şa, ridicat în aer şi apoi aruncat la pământ, înainte de a fi călcat în picioare şi făcut una cu pământul. Încurajată de această întâmplare, infanteria perşilor a început să-i împingă pe războinicii arabi spre zona mlăştinoasă de pe malul Eufratului. Pe urmă, bătălia s-a centrat pe menţinerea controlului asupra podului de vase de peste fluviu. La un moment dat, podul, care era vital, a fost tăiat de perşi, pe urmă recapturat de musulmani şi reparat în grabă. Podul a fost menţinut, în ciuda intenselor atacuri ale perşilor, numai datorită rezistenţei disperate a lui ibn Harith (ajuns din nou la comandă din întâmplare). Aceasta a permis armatei arabe să se retragă în siguranţa deşertului, chiar dacă pierduse o treime din oameni – aproximativ 3.000 de luptători – pe câmpul de la Quss al Natif – eveniment cunoscut şi sub numele de Bătălia Podului – în 26 noiembrie 634.

În ciuda sângeroasei răsturnări de situaţie, ibn Harith a reuşit totuşi să menţină frontiera toată iarna şi în primăvara ce a urmat. Veştile de pe frontul sirian erau însă încurajatoare (aceasta era înainte de Yarmuk, dar în anul triplei victorii de la Wadi al-Arabah, Dattin şi Ajnadayn), aşa că au început iar să vină voluntari în tabăra lui ibn Harith. Vara a fost consacrată unor manevre inutile, pentru că generalul perşilor încerca să-i atragă din nou pe arabi dincolo de Eufrat, în timp ce ibn Harith era cât se poate de hotărât ca orice altă

eventuală bătălie să fie purtată în deşert. Vechea capitală lahmidă al-Hira, aflată pe un braţ estic al Eufratului, a fost punctul strategic în jurul căruia pivotau ambele armate. În cele din urmă, în noiembrie 635, s-au întâlnit pe câmpia de la Buwaib („mica poartă”) – la est de Eufrat, unde fusese ademenită armata persană şi acum înainta în deşert. Cele două armate erau cam de acelaşi nivel, dar, spre deosebire de trupele musulmane din Siria, care erau foarte amestecate, aici soldaţii erau organizaţi în funcţie de triburi şi avându-i în frunte pe tradiţionalii lor conducători. Într-un moment critic al zilei, când cele trei coloane persane ce avansau păreau că vor rupe liniile lui ibn Harith, acesta s-a aşezat el însuşi în fruntea luptătorilor din Beni Namir şi Beni Taghlib (două mândre triburi de beduini creştini) şi, cerându-le să demonstreze că sunt cu adevărat arabi, chiar dacă nu se numărau printre musulmani, a condus un contraatac disperat. În urma acestei şarje, însuşi fratele lui ibn Harith şi şeful tribului Beni Namir au fost ucişi, împreună cu nenumăraţi alţi arabi. Moartea lor nu a fost însă zadarnică, pentru că ibn Harith şi-a atins obiectivul: spărsese rapid linia frontului perşilor şi capturase podul aflat în spatele ei.

Aşa cum anticipase ibn Harith, perşii au fost mai întâi derutaţi, după care au început să se retragă în ordine, încercând să recucerească podul, dar în cursul acestui proces au rupt rândurile, iar panica instalată a generat haos. La căderea nopţii, morţii din armata persană zăceau grămezi în faţa podului, de-a lungul malurilor fluviului şi împrăştiaţi prin stepă, ca semn al răzbunării pentru înfrângerea suferită cu un an mai înainte în Bătălia Podului.

A doua zi dimineaţă ibn Harith, aşezat pe un covoraş

simplu ţesut de femeile din clanul său, a primit felicitările şefilor de trib ce-i fuseseră aliaţi în bătălie. În ultimii ani, cu toţii se plânseseră că trebuiau să lupte alături de un simplu şef de clan din tribul Beni Bekr – dacă nu chiar sub comanda lui –, dar acum mândrii şefii ai triburilor Beni Bajeela, Beni Taghlib, Azad şi noul conducător al tribului Namir treceau pe dinaintea lui ca să-i sărute mâna şi să binecuvânteze inspirata lui conducere. În timpul nopţii, Selma, soţia lui beduină, i-a oblojit rănile şi a observat cu îngrijorare că rănile pe care le primise cu un an înainte – pe când apăra podul peste Eufrat – se redeschiseseră. Nu aveau să se mai vindece niciodată. După luptă, numai ibn Harith îşi mai amintea cât de apropiate fuseseră ca forţă cele două armate. Pe patul de moarte, ibn Harith a făcut încă un apel către Omar: avea nevoie de mai multe trupe. De asemenea, l-a instruit pe unul dintre fraţii săi, care supravieţuise, să-i înmâneze flamura de luptă şi să-i transmită un sfat celui ce-i va fi succesor: „Luptă-te cu duşmanul numai în deşert. Numai acolo poţi fi victorios, iar de vei fi înfrânt, o să ai în spate deşertul prietenos şi familiar. Perşii nu te pot urma acolo şi doar aşa poţi să te întorci o dată şi încă o dată ca să ataci”. Ca explicaţie a uimitorului succes al cuceririlor musulmane din secolul al VII-lea, chintesenţa tacticii lui ibn Harith nu este nici azi depăşită.

În iarna anului 636, după victoria hotărâtoare de la Yarmuk, califul îşi putea permite să înceapă deplasarea trupelor din proaspăt cuceritele Siria şi Palestina înapoi în Irak. Într-adevăr, într-un moment de avânt, Omar a propus să fie el cel care avea să conducă următoarea armată ce avea să plece din Medina. Sfetnicii săi l-au convins însă rapid să nu facă lucrul acesta. Într-adevăr, Saad ibn Abu Waqqas, care avea pe atunci 40 de ani, a

fost ales să îndeplinească această sarcină. Se numărase printre primii convertiţi la islam, era văr cu Profetul Mahomed şi fusese unul dintre cei dintâi războinici musulmani ce îşi vărsaseră sângele pentru cauză. Deoarece fusese unul dintre însoţitorii Profetului, acest lucru avea să fie garanţia faptului că niciun conducător militar local nu avea să se simtă dezonorat să lupte sub comanda lui. În primăvara lui 637, o armată musulmană formată din circa 30.000 de bărbaţi, sub comanda lui Saad, se aduna încet din păşunile risipite de-a lungul Eufratului, în deşertul din sud (pe teritoriul actual al Kuweitului). Această armată fusese în mod predominant formată din recruţi proveniţi din marile triburi din Yemen, care se adunaseră în masă la Medina conduşi de şefii lor tradiţionali. Omar dusese mai departe tradiţia instituită de Profet de a-i „mitui" pe marii şefi de trib cu cadouri în argint şi, deşi în acele zile de victorie inflaţia crescuse, 2000 de dirhami era socotită o sumă acceptabilă.

Cum cele două armate s-au ciocnit din nou, cei care confundă între ele cele două campanii din războiul din Irak au o scuză. Încă o dată, Eufratul a rămas frontiera, şi din nou complicatele manevre ale generalilor care se înfruntau s-au centrat pe oraşul al-Hira – Verdunul secolului al VII-lea în Mesopotamia. Dar de data aceasta miza era încă şi mai mare pentru că întreaga armată persană se afla sub comanda directă a generalului Rustam. Cifrele exacte au stârnit întotdeauna dispute, dar ambele părţi au aruncat în luptă totul, ceea ce pentru perşi însemna probabil în jur de 30.000 de soldaţi, trupe de front, ajutate de încă 10.000 de luptători civili. Paralela cu campania de la Yarmuk este limpede, mai ales pentru că armata

imperială nu putea câştiga decât dacă îşi menţinea poziţiile. Bătrânul general Rustam a înţeles foarte bine lucrul acesta, chiar dacă tânărul său stăpân, regele Yazdegird, insista să fie adoptată o tactică ofensivă pentru obţinerea unei victorii decisive. Rustam a reuşit să tragă de timp până la sfârşitul primăverii, cu doar câteva marşuri şi trimiterea unor solii, dar, în ciuda a ceea ce credea, a ascultat în cele din urmă porunca monarhului său şi a traversat Eufratul în iunie.

Saad a folosit cât se poate de bine timpul pe care l-a avut la dispoziţie, obişnuindu-şi amata, formată în majoritate din yemeniţi, cu un teren foarte diferit din această parte a Arabiei şi organizând triburile în unităţi apte să primească ordine. El a fost prototipul generalului modern, dar în ziua luptei şi-a pierdut ceva din respectul de care se bucura printre arabi pentru că a ocupat poziţia din vechiul fort Qadisiya. Acesta oferea o perspectivă foarte bună asupra câmpului de luptă şi era amplasat ca un centru de comunicaţii, dar, desigur, acest mod de a conduce operaţiunile nu semăna cu cel al lui ibn Harith. Saad a susţinut mai târziu că avea o criză de sciatică la vremea aceea, dar nici oamenii lui şi nici noua sa soţie, Selma, nu l-au crezut. Soldaţii beduini intonau un cântec care suna cam aşa:

Am luptat cu răbdare până când Dumnezeu ne-a dăruit victoria.
În timp ce Saad stătea la adăpost între zidurile Qadisiyei.

În tot acest timp Selma (care era văduva lui ibn Harith) şi-a scos din minţi noul soţ exclamând de mai multe ori: „O, pentru o oră cu ibn Harith; din păcate nu

mai există niciun al-Muthanna”, până când Saad, înfuriat şi gelos, a luat-o la palme şi a gonit-o.

Bătălia de la al-Qadisiya a fost o încleştare crâncenă şi impresionantă – ce poate fi socotită un fel de Borodino sau Waterloo al invaziei arabe în răsărit. Atât Saad, cât şi Rustam şi-au dovedit măiestria în a controla numărul uriaş de soldaţi aflaţi sub comanda lor. Prima zi de luptă s-a soldat cu pierderi importante, dar fără vreo slăbire vizibilă nici a liniilor persane, nici a celor arabe, în dimineaţa următoare, cele două forţe s-au ciocnit iar într-o încleştare titanică, după ce ambele armate adunaseră morţii, răniţii şi muribunzii. La mijlocul celei de-a doua zile, arabilor li se alăturase o coloană de 6.000 de oameni, întăriri venite de pe frontul sirian, lucru care a adus un spor de energie atacului lor. La căderea nopţii, a fost însă iar limpede că niciuna din părţi nu avea de gând să dea bir cu fugiţii. Situaţia s-a repetat şi în a treia zi, când au căzut cam 3.000 de luptători din fiecare tabără. Acesta era un război de uzură pe care arabii nu aveau cum să-l ducă la nesfârşit, în ciuda întăririlor primite.

Lupta decisivă a avut loc în aşa-numita „noapte a furiei”, deşi nu fusese plănuită şi nici controlată de niciunul din comandanţi. A fost un atac spontan lansat de războinicii beduini care, în spiritul arab preislamic, i-au chemat pe toţi la luptă ca să-şi răzbune fraţii morţi. În noaptea luminată de lună, beduinii au atacat val după val tabăra perşilor. Au fost suficient de inspiraţi să repete atacurile şi după ivirea zorilor, chiar dacă se crede că muriseră deja mai mult de 5.000 de arabi. A fost un atac necugetat, lansat după aproape patru zile de lupte continue în căldura ucigătoare a deşertului arab, care a reuşit însă să rupă pe loc liniile armatei persane. Bătrânul general Rustam a fost identificat şi

ucis, după care arabii au reuşit să spargă frontul şi să înainteze spre fluviu, ajungând în spatele armatei persane. Cele două flancuri ale armatei persane s-au putut retrage în ordine, dar pierderile neîntrerupte suferite în „zilele de la al-Qadisiya” se făceau simţite. Situaţia nu a fost aceeaşi ca la Yarmuk, când armata bizantină a fost complet distrusă: aici armata Imperiului Persan era învinsă, dar nu distrusă. Regele Yazdegird a decis să se întoarcă în Persia cu ce mai rămăsese din trupele sale, împreună cu familia lui şi atâtea bogăţii câte puteau fi cărate, în siguranţă. O nouă linie defensivă avea să fie trasată la poalele munţilor Zagros, ce străjuiau câmpia aluvionară a Mesopotamiei (aproximativ frontiera actuală dintre Iran şi Irak). Irakul avea să fie evacuat.

Nu numai perşii au fost zdrobiţi; arabii, care erau totuşi învingători, au avut nevoie de un răgaz de două luni înainte ca Saad să dea ordin armatei să avanseze şi să ocupe cetatea al-Hira, care, asemenea unui stindard de luptă zdrenţuit, trecea din nou dintr-o mână în alta.

Saad a părut că înaintează exagerat de prudent pe pământurile bine irigate ale Irakului. Chiar şi acum, după atâtea secole, încă mai putem simţi uimirea şi spaima cuceritorilor arabi pe măsură ce înaintau în această zonă dens populată, prin livezile dese de curmali şi printre zecile de mii de oameni ce munceau din greu. Le era greu să realizeze faptul că ei, sărmanii beduini din deşert, erau acum stăpânii uneia dintre zonele agricole cele mai productive din lume, proaspeţii moştenitori ai unei lungi liste de imperii: Sumerul, Caldeea, Babilonul, Persia, Asiria, Seleucia, Imperiul Part şi cel Sasanid. S-au apropiat cu inima strânsă de imensa cetate veche de o mie de ani a

Seleuciei (oraş comercial în care se vorbeau greaca şi aramaica, situat pe malul celălalt faţă de fosta capitala sasanidă a perşilor, Cresifon), pe malul de vest al Tigrului, la 32 de kilometri sud-est de Bagdadul de astăzi, în timp ce încerca să-şi dea seama ce trebuie să facă pentru a trece de zidurile acelea, iscoadele i-au raportat lui Saad că cetatea era evacuată pe mare cu ajutorul corăbiilor. Un an mai târziu, pe malul estic al Tigrului, arabii, care încercuiseră complet capitala administrativă a imperiului, ce era pe atunci Cresifon, s-au trezit încă o dată că zidurile neatinse ale cetăţii erau abandonate în mâinile lor. Bogăţiile din aceste cetăţi (cunoscute de arabii din această perioadă sub numele generic de „Madam”) depăşeau cu mult imaginaţia luptătorilor arabi şi, cum provincie după provincie se predau în Irakul cucerit, musulmanii au înţeles că avea să fie imposibil de aplicat enormei populaţii păgâne alternativa: convertire sau moarte. Cei cândva dispreţuiţi sub numele „cei ce venerează focul, zoroastrienii, erau recunoscuţi ca fiind o altă populaţie pomenită în Carte (în principiu, mai degrabă decât în practică, de vreme ce nu apăreau în vreun capitol sau verset din Coran) şi li s-a permis să plătească un tribut anual în schimbul dreptului de a-şi practica liber religia, alături de vecinii lor creştini şi evrei.

În acea toamnă, armata persană, ce se retrăsese în munţii Zagros, a lansat un contraatac. Saad, urmând ordinele pe care le primise de la Omar, din Medina, a trimis o armată musulmană de mărime medie, aproximativ 12.000 oameni, ca să respingă contraatacul. Au reuşit să oprească atacul perşilor, dar pierderile au fost foarte mari, aşa că, pentru menţinerea poziţiilor, a fost nevoie de întăriri

substanţiale. Această armată întărită a câştigat o bătălie decisivă pe dealurile de la Jalula şi apoi i-a gonit pe persani până în munţi, prin trecători, pătrunzând chiar şi în Persia. Jalula s-a dovedit a fi o a doua (deşi neplănuită) al-Qadisiya, care a avut drept consecinţă fortuită apariţia pentru musulmani a posibilităţii ocupării platoului persan central. Arabii au întâmpinat însă rezistenţă. Se vor duce lupte 30 de ani înainte ca vechea capitală Persepolis să fie ocupată de armata musulmană. Regele Yazdegird avea să continue să lupte până în ultima clipă a vieţii sale.

Cele două victorii decisive repurtate împotriva celor două imperii, mai întâi împotriva Bizanţului, la Yarmuk, în Siria, şi apoi împotriva Persiei, la al-Qadisiya, în Irak, au transformat complet Arabia. Acestea au fost cu adevărat vremuri glorioase. Două dintre cele mai mari imperii ale lumii fuseseră învinse în luptă. Islamul nu pătrunsese numai în inimile oamenilor, ci şi în paginile istoriei. Cei ce se îndoiau nu mai aveau niciun motiv s-o facă de acum înainte. A fost o perioadă de convertiri în masă, când ultimul trib de beduini păgâni, arabi doar pe jumătate convinşi, şi triburi creştine care înainte fuseseră ostile, s-au adunat sub flamura islamului. Chiar şi unul dintre regimentele de gardă ale armatei persane, ce număra vreo 4.000 de oameni, ajurat credinţă califului. Aproape în acelaşi timp, o altă divizie de 4.000 de războinici a venit călare de pe dealurile din nordul Irakului ca să depună jurământul de credinţă. Este plauzibil că aceşti oameni, cei dintâi kurzi ce aveau să treacă la islam (şi dintre care mai târziu aveau să apară eroi musulmani ca Saladin), au făcut-o de bunăvoie. Aceşti noi aliaţi erau porecliţi oamenii roşii, al-Hamra, şi au fost incluşi în armata musulmană sub protecţia unui trib arab. Era încă mult

prea devreme pentru oricare dintre primii credincioşi să înţeleagă un islam ce nu avea identitate arabă totală. (într-adevăr, problema încă mai stârneşte şi azi controverse.)

La început Saad a transformat marea sală de recepţie a monarhilor Sasanizi din Cresifon într-o moschee publică şi şi-a stabilit centrul administrativ şi cartierul general al armatei în clădirile pe jumătate jefuite ale dinastiei Sasanide, ce se aflau dispuse în jurul acestei uriaşe săli de primire (care mai există şi astăzi). Omar i-a cerut lui Saad să retragă din Cresifon armata de musulmani şi s-o îndepărteze de centrul multietnic plin de tentaţii al Irakului. Omar voia să înfiinţeze o nouă bază a armatei musulmane pe vechea frontieră deşertică a Arabiei, la Kufa, la doar patru kilometri distanţă de zidurile marcate de lupte ale vechii capitale a lahmizilor, al-Hira. Lângă acest magnet al istoriei arabe se va ridica noul oraş-garnizoană, corturile negre vor fi înlocuite treptat cu colibe din stuf, care, la rândul lor, vor fi înlocuite de case făcute din chirpici, conform tradiţiei milenare din Mesopotamia.

Kufa va deveni şi ea musulmană, prin contrast cu al-Hira cea plină de biserici. Moscheea în care începea întreaga armată la rugăciune domina centrul oraşului Kufa. Perimetrul ei fusese stabilit de un arcaş care trăsese săgeţi în toate cele patru zări.

Din aceste patru puncte a fost trasat un pătrat perfect şi zona de rugăciune a fost delimitată prin săparea unui şanţ. În anii care au urmat, s-au cărat coloane de marmură din palatele, bisericile şi mănăstirile din al-Hira. Din ele s-a ridicat un nou edificiu. Au fost distribuite în aşa fel încât să suporte un acoperiş a cărui secţiune trebuia să acopere o

moschee cu latura de 200 de coţi.[***] Clădirea asigura umbra în miezul zilei şi constituia un loc propice pentru învăţătură, recitări din Coran şi întâlniri între musulmani. Un credincios se putea apropia de de acest loc de rugăciune venind din orice direcţie. Curând însă, cartierul general de comandă, Dar al-Imara, avea să fie înălţat pe latura sud-estică a moscheei. Toate acestea respectau învăţătura Profetului, care locuia lângă moscheea din Medina, ce servise întotdeauna ca loc de rugăciune, de întâlnire şi de manifestare a ospitalităţii. După ce hoţii au furat din tezaurul din Kufa, califul Omar a decretat ca el să fie protejat şi vegheat de credincioşi. În cei dintâi ani ai islamului, Bait al-Mal, casa tezaurului, a fost un pavilion ridicat în mijlocul curţii marilor moschei publice[17]. Era un simbol ce ilustra perfect caracterul deschis al societăţii şi responsabilitatea publică în lumea islamului timpuriu.

O tabără asemănătoare a arabilor musulmani avea să fie stabilită în sud, la Basra, pentru că, odată cu euforia acestor prime victorii, s-a instalat şi deruta. Triburile răzleţe de beduini arabi cărora nu le păsa de islam, dar erau foarte interesate de jafuri au continuat să prade pământurile cultivate ale Irakului. În alte cazuri, mici armate de musulmani ortodocşi, pierzându-şi răbdarea din cauza întârzierilor produse de faptul că autoritatea, califul, se afla în Medina, porneau războaie de cucerire pe cont propriu. Pentru că Mesopotamia Centrală era sub ocupaţie, conflictele se deplasau spre zonele mai înalte din nord şi spre sudul mlăştinos. Basra era bine plasată şi mai târziu

---

* Unitate de măsură egală cu distanţa de la cot pînă la vîrful degetului mijlociu. Aproximativ 45-48 de centimetri (n.t.).

17 Lucrul acesta mai este valabil şi azi în Marea Moschee omeiadă din Damasc.

avea să fie bază pentru cuceriri şi incursiuni de-a lungul coastei persane. La început a fost un centru alternativ separat al islamului, dar curând va intra sub autoritatea lui Omar, chiar dacă rivalitatea cu Kufa va continua să existe. Basra va prospera de pe urma războiului, dar şi ca rezultat al legăturilor ei comerciale cu Golful Persic şi Oceanul Indian, ceea ce contribuia şi la menţinerea caracterului său eterogen complex. În istoria islamului timpuriu avea să fie al cincilea oraş din punctul de vedere al importanţei sale politice şi spirituale, alături de Meca, Medina, Damasc şi Kufa.

Mai exista încă un centru urban întemeiat în această perioadă care va avea un rol decisiv în politica islamului timpuriu. Al-Fustat (din care se va dezvolta mai târziu Cairo) va fi al şaselea oraş al califilor. După ce am asistat la cucerirea Orientului Apropiat bizantin, apoi a Irakului persan, trebuie să ne îndreptăm atenţia spre vest, adică spre cucerirea arabă a Egiptului, şi să ne mai întoarcem încă o dată la acei uimitori primi ani de realizări, perioada cuprinsă între 636 şi 645.

În 636 guvernatorul bizantin al Egiptului, disperat din cauza sorţii pe care le avuseseră Palestina vecină şi Siria, căzute sub stăpânire arabă după bătălia de la Yarmuk, încheiase cu califul Omar un armistiţiu pe trei ani. Tributul plătit pentru această pace era foarte mare, dar la vremea aceea trebuie să i se fi părut că merită să plătească preţul pentru că, fără îndoială, el trebuie să fi sperat că armata musulmană se va destrăma într-un război civil tribal sau va fi învinsă de armatele perşilor. Niciunul din aceste lucruri nu s-a întâmplat însă, deşi contraatacul bizantin din 638, ca şi ciuma şi foametea din 639, au fost momente de grea încercare pentru musulmani. În 640 cei trei ani armistiţiu se încheiau. Omar şi-a dat încuviinţarea pentru un raid de

explorare împotriva Egiptului. Acest raid pornea din garnizoana musulmană din Palestina, dar, între timp, califul şi-a schimbat gândul şi a ordonat un atac concentrat la frontiera nordică. Omar a dat instrucţiuni ca Anatolia bizantină să fie atacată de două armate musulmane. Una din armate trebuia să cucerească provincia de coastă a Ciliciei (sud-estul Turciei), cealaltă să invadeze munţii Armeniei (în nord-estul Turciei). Invazia Egiptului nu se mai afla pe agenda oficială, deşi e limpede că exista o vagă confuzie legată de intenţiile exacte ale lui Omar în ceea ce priveşte raidul iniţial. Amr ibn al-As, care comanda armata musulmană în Palestina, era hotărât să atace. Amr se temea că va fi trecut cu vederea în favoarea unui comandant mai popular decât el în Siria de nord,Moavia. Amr se mai temea şi de faptul că Omar nu-l privea cu ochi buni pe Khalid, dezaprobare ce s-ar fi putut extinde şi asupra sa, pentru că amândoi se convertiseră târziu la islam şi proveneau dintre conducătorii tradiţionali din Meca păgână. Exista ceva în mod iremediabil păgân în Amr, care avea fizicul şi charisma unui Ahile sau Alcibiade, având nişte strămoşi misterioşi şi exotici. Mama lui Amr fusese o fată vestită pentru frumuseţea ei, din tribul beduin Anaza, luată ca sclavă şi apoi cumpărată pe un preţ fabulos la târgul din Ukaz de un neguţător de vază din rândul quraişiţilor. Fusese considerată o concubină foarte costisitoare, ce avea propriile camere şi, în cele din urmă, îşi câştigase libertatea, deşi, la vremea la care l-a conceput pe Amr, se zvonea că ar fi fost amanta a şase nobili din Meca.

Aşa că Amr, înainte de a primi ordine care să-i interzică în mod categoric să intre în Egipt, a pornit călare spre vest în fruntea a 3.000 de războinici

beduini, dintre care majoritatea aparţineau tribului Akk din Hijazul de sud. Chiar dacă luăm în considerare şirul de victorii musulmane obţinute până atunci, rămâne un mister cum plănuia o armată atât de mică să cucerească o ţară atât de mare cum era Egiptul, cu o populaţie de milioane de locuitori şi o garnizoană stabilă de 25.000 de oameni. Capitala Egiptului, Alexandria, era foarte bine protejată de ziduri şi de şanţuri de apărare, dar şi de lacurile interioare, de mare şi de o unitate navală stabilă. Cu ajutorul flotei şi a celor trei porturi, Alexandria putea comunica liber cu restul imperiului. Egiptul era, de asemenea, un tărâm al creştinismului fervent, unul dintre primele locuri unde apăruse viaţa monastică.

Căderea Egiptului este adesea socotită un fel de versiune timpurie a principiului dominoului pe care strategii americani l-au aplicat în cazul Indochinei. Mai întâi au căzut Siria şi Palestina, pe urmă sigur că a venit rândul Egiptului. Probabil că aşa ar înţelege un occidental vulnerabilitatea Egiptului în partea dinspre deşertul arab. În Egipt se consideră însă altfel. Vechiul regat al Nilului ştia tot ce se putea şti despre beduini şi raiduri pornite din deşert, într-adevăr, acestea fuseseră aspecte importante ale vieţii militare a Egiptului de mii şi mii de ani. Nu există nicio trecere accesibilă între zona cultivată intensă de-a lungul Nilului şi deşertul înconjurător. Nicăieri pe faţa pământului nu există un contrast atât de violent între pământurile cultivate şi cele aride, despărţite uneori doar de un pas de om. Este, de asemenea, o frontieră foarte lungă

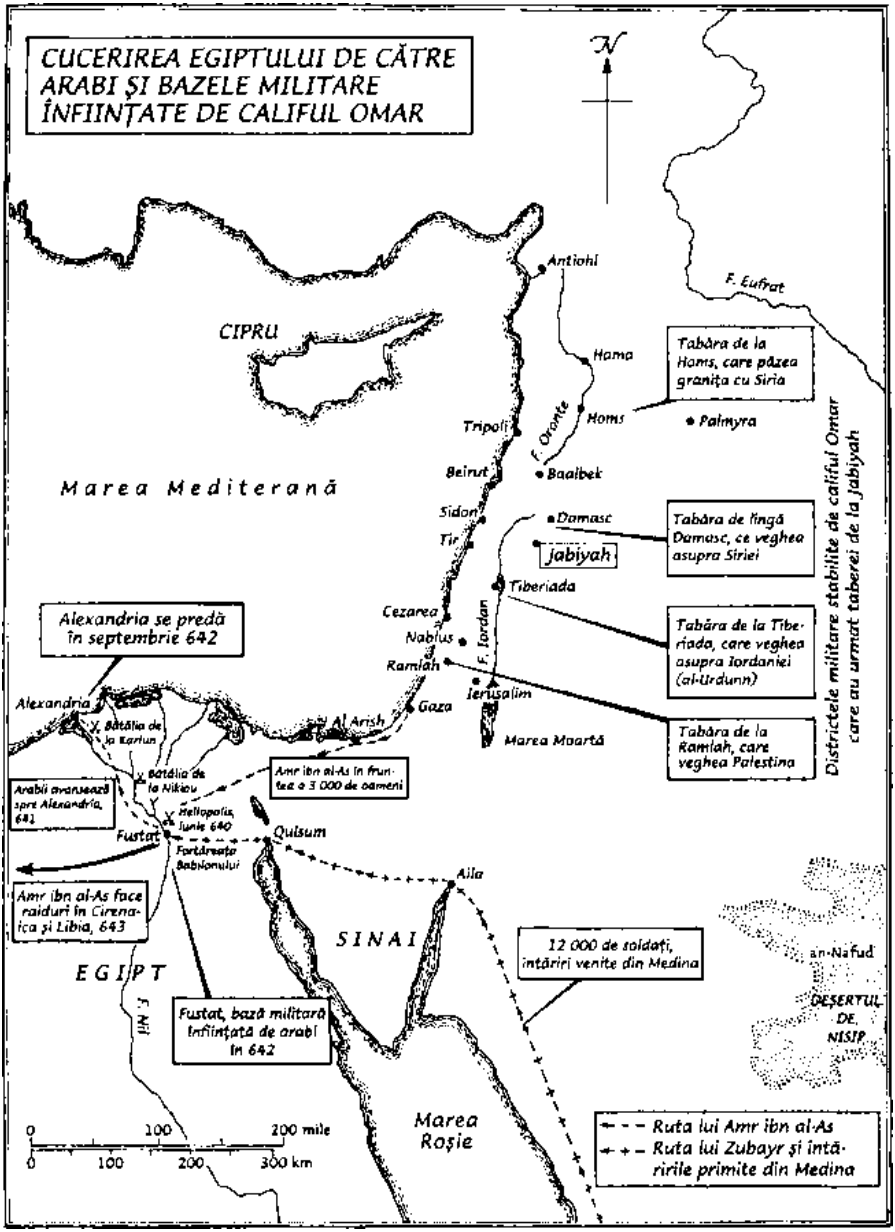
CUCERIREA EGIPTULUI DE CĂTRE ARABI ŞI BAZELE MILITARE ÎNFIINŢATE DE CALIFUL OMAR
N
CIPRU
Marea Mediterană
Antiohi
F. Eufrat
Hama
Tabăra de la Homs, care păzea graniţa cu Siria
Homs
Palmyra
Tripoli
F. Orontes
Beirut
Baalbek
Sidon
Damasc
Tabăra de lîngă Damasc, ce veghea asupra Siriei
Tir
Jabiyah
Tiberiada
Cezarea
Nablus
F. Iordan
Tabăra de la Tiberiada, care veghea asupra Iordaniei (al-Urdunn)
Ramlah
Ierusalim
Gaza
Marea Moartă
Tabăra de la Ramlah, care veghea Palestina
Districtele militare stabilite de califul Omar care au urmat taberei de la Jabiyah
Alexandria se predă în septembrie 642
Alexandria
Al Arish
X Bătălia de la Karlun
X Bătălia de la Nikiou
Arabii avansează spre Alexandria, 641
Amr ibn al-As în fruntea a 3 000 de oameni
Heliopolis, iunie 640
Fustat
Fortăreaţa Babilonului
Quisum
Aila
Amr ibn al-As face raiduri în Cirenaica şi Libia, 643
SINAI
EGIPT
F. Nil
12 000 de soldaţi, întăriri venite din Medina
an-Nafud
DEŞERTUL DE NISIP
Fustat, bază militară înfiinţată de arabi în 642
Marea Roşie
0 100 200 mile
0 100 200 300 km
Ruta lui Amr ibn al-As
Ruta lui Zubayr şi întăririle primite din Medina

Şi aproape imposibil de apărat în totalitate. Apărarea a trebuit să se facă întotdeauna în profunzime. Egiptul a fost nevoit dintotdeauna să controleze deşertul înconjurător dacă voia să apere Nilul. Existau forturi construite pentru a apăra toate drumurile umblate, locuri de adăpare, pieţe plasate în deşert, mine şi cariere situate în deşertul Libiei (vestic) şi în cele din est. Cerinţele militare în această privinţă nu se schimbaseră prea mult. De Zidurile construite de Ramses al II-lea au cunoscut şi marşurile persane, dialectul macedonean al soldaţilor lui Ptolemeu, latina vorbită în taberele legiunilor romane şi greaca comandanţilor bizantini. Egiptul, ca provincie a Bizanţului, era bine protejat. 2 – 3.000 de beduini veniţi călare din Arabia nu aveau cum să zguduie Egiptul. Aşadar, ce s-a întâmplat?

Amr a intrat pe teritoriul Egiptului în apropiere de locul unde se ridică astăzi modernul oraş Port Said. Aceasta nu a fost o surpriză, pentru că era singurul loc prin care o armată călare putea intra în Egipt. Amr s-a îndreptat apoi spre vest, adică spre Nil. Din nou, o manevră previzibilă, pentru că urma traseul a ceea ce poate fi considerată varianta antică a Canalului Suez, o lucrare strălucită de inginerie care permitea corăbiilor de pe Nil să ajungă în Marea Roşie. Acest canal le permitea negustorilor din Alexandria să aibă o legătură directă cu traseul pe care se făcea negoţ cu condimente şi cu rutele spre India. August a fost cel care a dezvoltat acest comerţ foarte profitabil, iar banii au intrat în vistieria imperiului. Succesorul său, Tiberius, a construit o puternică fortăreaţă romană, cunoscută sub numele de Babilon, în punctul strategic în care acest canal întâlnea Nilul. Se mai pot vedea şi astăzi zidurile acestei construcţii. S-a mai scufundat un

pic din pricina ridicării nivelului solului, dar încă este o mărturie arhitecturală. Poarta romană frumos sculptată este uşor de remarcat datorită uneia dintre cele mai vechi biserici copte din vechiul Cairo, ce se ridică deasupra sa ca un cuib de barză făcut din pietre străvechi. În vremea lui Amr, era cu aproape 1, 83 m mai înaltă decât şanţul de apărare ce-o înconjura, un uriaş dreptunghi lung de 305 m, format din ziduri groase de 2, 44 m făcute din piatră şi cărămizi zidite cu mortar.

La Babilon, Amr a primit un ajutor neaşteptat. Omar aflase de acţiunile sale şi trimisese forţe proaspete sub comanda lui Zubayr, şi astfel numărul războinicilor se ridica la aproximativ 12.000. Amr a trecut pe lângă zidurile de apărare ale Babilonului şi a lovit infanteria bizantină care se îndrepta spre Heliopolis (acum o suburbie elegantă a oraşului Cairo), localitate aflată la mai puţin de o zi de mers călare. La 19 iunie 640, Amr şi-a condus armata spre victorie în bătălia de la Heliopolis.

În septembrie, fortăreaţa bizantină a Babilonului era izolată, iar armata lui Amr instituise blocada în jurul ei. Nu se poate spune că era chiar sub asediu, ar fi o exagerare, pentru că această armată simplă formată din beduini nu avea mijloacele necesare instituirii unui asediu şi nici experienţa unui atac direct asupra unor poziţii fixe. Niciunul dintre lucrurile acestea nu pare să fi contat pentru că, în acea iarnă, Cirus, patriarhul-guvernator al Egiptului, a început să negocieze un armistiţiu. În aprilie 641 a predat Babilonul, lucru care a însemnat în fapt cedarea către arabi a întregii părţi centrale a Egiptului, în schimbul retragerii în siguranţă a garnizoanei bizantine (inclusiv a patriarhului), în Alexandria. Cirus încerca poate să câştige ceva timp ca

să-i ceară întăriri împăratului Heraclie, dar, dacă aşa au stat lucrurile, nici măcar contemporanii săi nu i-au înţeles tactica. Cirus a fost chemat înapoi în capitală, la Constantinopol, unde avea să fie acuzat de trădare. Totuşi, evenimentele se desfăşurau cu repeziciune şi scăpaseră de sub control la curtea cezarilor. Bătrânul împărat războinic Heraclie a murit la 11 februarie 641. Fiul său, Constantin al III-lea, a murit şi el la scurtă vreme după ce a urcat pe tron, după care un tânăr prinţ, sprijinit de a doua soţie a lui Heraclie, a preluat tronul. Aveau să fie amândoi detronaţi de către rivalii lor dinastii de la curte, după care puterea a fost exercitată de regenţi în numele fiului de doar 11 ani al lui Heraclie, Constans al II-lea, ce fusese înscăunat în mod oficial. În această situaţie confuză, deciziile care priveau Egiptul şi soarta lui Cirus pur şi simplu nu au fost luate.

Aşa că, în mai, Amr, după ce ocupase zona-cheie cel mai bine apărată din Egipt, era liber să pornească spre nord. Când a venit momentul ca armatele arabilor care asediau Babilonul să-şi strângă tabăra, a fost găsit un porumbel care îşi făcuse cuibul chiar în cortul lui Amr şi care avea pui ce tocmai ieşiseră din ou. Ca să nu deranjeze această pasăre ce-şi găsise adăpost acolo, Amr a preferat să lase cortul pe loc.

Armata lui a traversat Nilul şi a trecut călare printre ruinele impozante ale Memfisului, vechea capitală a faraonilor, care pe vremea aceea era încă un oraş viu. Dincolo de oraş, erau liberi să traverseze călare şi fără grijă deşertul, pe partea vestică a văii Nilului, evitând astfel pericolul de a lupta în delta dens populată şi cultivată intensiv. La o săptămână după ce au părăsit Babilonul, au spulberat o forţă armată ce încercase să-i oprească la Tarrana, lansând apoi un atac asupra

oraşului-fortăreaţă Nikiou. Pentru că au opus rezistenţă, locuitorii au fost măcelăriţi, după obiceiurile brutale ale războiului, dar aceasta nu este o explicaţie pentru îngrozitoarele masacre comise după căderea cetăţii Nikiou în satele din deltă, locuite de nişte fermieri copţi săraci. Aceasta a afectat reputaţia de onorabilitate care însoţea armata musulmanilor arabi, rămasă neştirbită atâta vreme cât au fost respectate principiile lui Abu Bakr privitoare la felul în care trebuia purtat un război drept. Poate că şi neaşteptata imensitate a Egiptului şi populaţia ei formată din milioane de fermieri au făcut ca micuţa armată de beduini arabi să se simtă izolată şi neliniştită. Terorismul de stat se naşte din asemenea spaime.

Pe măsură ce Amr se apropia de Alexandria, rezistenţa bizantină creştea. Ciocnirile de la Kom Sharik şi Damanhur, din deltă, au culminat cu o bătălie care a durat zece zile, la Kariun, înainte ca forţele Bizanţului să se retragă la adăpostul zidurilor cetăţii Alexandria, în iulie. Primul asalt precipitat al lui Amr a fost respins. În luptă, au fost folosite foarte mult catapultele care fuseseră ridicate pe zidurile cetăţii. Arabii au fost siliţi să se retragă dincolo de raza de acţiune a acestor arme şi să-şi ridice o tabără fortificată în sud-estul cetăţii. Din această tabără, ei puteau să hărţuiască suburbiile şi să păstreze controlul asupra recent cuceritelor oraşe din deltă, în timp ce Amr a folosit grosul armatei sale ca să facă o incursiune rapidă în sud, înainte ca inundaţiile provocate de Nil în fiecare an să măture regiunea. Când au ajuns la vechea tabără de lângă Babilon, cortul lui Amr era încă în picioare. Folosind acest cort ca punct central, armata arabă şi-a întins încă o dată corturile negre.

Între timp, patriarhul Cirus se întorsese în Alexandria. Nu numai că nu fusese executat în urma acuzaţiei de trădare şi intrigilor criminale de la curte în Constantinopol, ci, mai mult decât atât, a reuşit să fie din nou numit viceregе. Într-o scenă ce frizează grotescul, Cirus a chemat populaţia Alexandriei la o predică menită să-i ridice moralul, ţinută în enormul amfiteatru al cezarilor. Trebuie să fi fost un discurs destul de jalnic.

Pe lângă eşecurile sale personale tactice, strategice şi morale, mai era şi unul dintre cei mai detestaţi oameni din Egipt. Cirus ajunsese pentru prima oară în Alexandria în anul 631. În mod excepţional fusese numit în acelaşi timp şi patriarh ortodox, şi viceregе imperial – chiar dacă dispreţuia în mod profund aceste două înalte funcţii şi prefera obiceiurile poliţiei secrete. Împăratul îi poruncise să încerce să pună capăt disputelor teologice dintre creştinii copţi egipteni şi ortodocşi. Timp de zece ani, Cirus a persecutat clerul local egiptean şi călugării copţi (care deja fuseseră de mult deposedaţi de veniturile, proprietăţile şi catedralele lor) şi, mai mult decât atât, a încercat să-l asasineze pe patriarhul copt. Pentru aceasta s-a folosit de preoţi vorbitori de greacă, de funcţionarii imperiali şi de soldaţii lor. Nereuşind să-l prindă pe patriarhul Veniamin, banda lui Cirus a pus mâna pe fratele acestuia, Menas, pe care l-a răpit şi l-a torturat într-o încercare de a-l face să accepte public politica oficială. Menas nu a cedat, dar, după ce l-au desfigurat, l-au ars şi l-au mutilat în timpul interogatoriilor, au început să se simtă ruşinaţi de ceea ce făcuseră. Aşa că au mai încercat o dată să-l facă să se comporte „rezonabil”, l-au legat, l-au băgat într-un sac cu pietre şi l-au pus într-o barcă mică. Martirajul lui Menas este şi astăzi

cinstit în întreg Egiptul.

Acelaşi Cirus îndemna populaţia Alexandriei să reziste atacurilor lui Amr – lucru pe care reuşise să-l facă cu oarece succes în absenţa lui. O lună mai târziu, Cirus a început să poarte negocieri secrete cu Amr. A semnat un acord la 8 noiembrie 641, care stabilea un an de armistiţiu, după care plănuia să le predea arabilor întreaga regiune şi oraşul Alexandria. El le-a explicat răbdător ofiţerilor săi uimiţi: „Arabii vor învinge, iar Dumnezeu a decis să le dea lor pământul Egiptului”. Acţiunile sale sunt greu de înţeles, deşi există o poveste în tradiţia arabă care arată cât de afectat a fost Cirus de raportul făcut de unul dintre trimişii săi care petrecuse două zile în timpul negocierilor într-o tabără musulmană. El îi spusese stăpânului său: „Musulmanii sunt oameni care iubesc moartea mai mult decât iubim noi viaţa. Iubesc smerenia mai mult decât mândria. Lăcomia le e necunoscută. Nu li se pare că e un lucru degradant să stai pe jos. Mănâncă fără să stea la masă. Au un singur comandant. Acesta nu are niciun fel de semn distinctiv. Musulmanii nu cunosc diferenţa dintre cel situat mai sus şi cel situat mai jos, între stăpân şi slugă. Când vine momentul rugăciunii, se spală cu toţii, se aşază umăr la umăr cu toată smerenia înaintea Domnului” în poveste se spune că Cirus ar fi replicat: „Asemenea oameni au să înfrângă orice putere, mai bine am face pace cu ei”.

Amr şi-a respectat cuvântul şi a aşteptat 12 luni înainte de a apărea iar călare pe un cal alb în faţa zidurilor Alexandriei, la poarta soarelui. Îl urmau, tot călare, 6.000 de oameni. În acea dimineaţă, în numele califului, Amr a luat în primire în mod solemn cheile oraşului ce fusese fondat de Alexandru şi înfrumuseţat

de Cleopatra. În Medina, califul Omar l-a primit cu curmale şi lapte pe solul venit din Alexandria ce aducea această ştire. Pe când stăteau la masă împreună, Omar a citit scrisoarea lui Amr: „Am luat un oraş despre care pot să spun doar că are 4.000 de palate, 4.000 de băi, 400 de teatre, 1 200 de vânzători de fructe şi legume şi 40.000 de evrei”.

Printre monumentele cele mai importante se numărau farul din insula Pharos şi mausoleul lui Alexandru, care încă domina acest oraş cu un milion de suflete. Strada principală, ce se întindea de la marea poartă de răsărit (a soarelui – Bab Shems) până la cea de apus (a lunii – Bab el Qamar). De acum înainte, impunătorul bulevard central avea să fie umbrit de flamurile verzi de mătase. Un pelerin musulman din acele vremuri merge până la a spune (aproape blasfemator): „Am fost în pelerinaj la Meca de 60 de ori, dar, dacă Dumnezeu mi-ar îngădui să stau în Alexandria doar o lună... luna aceea mi-ar fi mai dragă” La marile monumente din marmură ce stăteau mărturie trecutului măreţ, musulmanii aveau să adauge în curând Moscheea celor 1.000 de coloane, Moscheea îndurării şi pe cea a lui Daniel. Iskender (Alexandru, la musulmani) şi turnul din insula Pharos vor fi adoptate cu entuziasm de noua cultură islamică şi vor genera în curând o mulţime de poveşti. Distrugerea înfloritorului oraş al Alexandriei este adesea considerată o consecinţă a cuceririi arabe, însă şi mai mulţi sunt cei ce deplâng arderea bibliotecii din Alexandria (cea mai mare comoară a lumii mediteraneene), care încă este pusă de obicei tot pe seama arabilor. Dar incendiul avusese loc cu 250 de ani mai înainte ca Amr să treacă de porţile oraşului fără să întâmpine niciun fel de rezistenţă şi era opera

fundamentaliştilor creştini. În anul 391 o gloată de călugări, îndemnaţi de Teofil, patriarhul Alexandriei, au distrus şi au prădat templul lui Serapis şi au făcut ruguri din cărţile ce conţineau învăţătura păgână, adăpostite în clădirile ce înconjurau templul. Deasupra cenuşii fumegânde a învăţăturii anticilor a fost ridicată o mănăstire, iar zece ani mai târziu, călugării au trecut de la cărţi la sânge, linşând-o pe Hypatia, o profesoară de matematică de vârstă mijlocie, care studia pe atunci lucrările filosofice ale tatălui ei. Totuşi, povestea cu iz de propagandă conform căreia arabii ar fi incendiat biblioteca a prins, pentru că până şi un specialist în tradiţa orală alexandrină, E.M. Forster, menţionează acest neadevăr.

Alţi comentatori continuă să citeze relatarea mincinoasă fabricată în Evul Mediu potrivit căreia Omar ar fi spus despre cărţi: „Dacă sunt în acord cu Coranul, atunci nu sunt necesare; dacă nu, atunci sunt periculoase, aşa că în ambele cazuri trebuie distruse” Cutremurele aveau să distrugă în mod progresiv un alt monument al Alexandriei ce se numără printre cele şapte minuni ale lumii – legendarul far din insula Pharos. Pe o uriaşă fundaţie pătrată, se ridica un turn octogonal, terminat cu unul rotund. Lanterna circulară originală s-a dărâmat în 700, iar turnul octogonal în 1100, după ce arabii îl restauraseră în 880 şi 980. Un cutremur încă şi mai puternic, în secolul al XIV-lea, a lăsat în picioare doar baza pătrată, măturând şi moscheea ce fusese integrată în structura construcţiei. Contopirea poetică a luminii menite să călăuzească navigatorii şi cea a credinţei adevărate aduse de o moschee era pe placul oricărui călător musulman. Al-Derawi a scris: „Platforma cea înaltă călăuzeşte călătorul în noapte, cu lumina sa, când întunericul

coboară. Într-acolo am purtat un veşmânt al bucuriei perfecte alături de prietenii mei, un veşmânt înfrumuseţat de amintirea iubiţilor mei însoţitori. Pe înălţimea sa un dom mi-a ţinut umbră şi atunci mi-am văzut prietenii asemenea stelelor. M-am gândit că marea de sub mine este un nor şi că mi-am întins cortul în văzduh”.

Amr trebuie să fi fost conştient de pericolul pe care oraşul îl reprezenta pentru soldaţii săi, în timp ce delta foarte irigată nu era un loc în care să ţii miile de cai arabi de rasă pură şi cămilele de care avea nevoie armata. Nutreţul este prea bogat în sezonul inundaţiilor, iar cămilele şi caii crescuţi în deşert puteau contracta boli care să le slăbească picioarele. Omar spusese limpede la întrevederea de la Jabiyah din 640 care erau condiţiile ce trebuia respectate de către armatele de credincioşi când aveau să ocupe teritoriile cucerite. Amr a decis să stabilească noul centru musulman din Egipt în locul său preferat, vechea tabără de lângă fortăreaţa romană Babilon. Cortul său, în care un porumbel îşi făcuse cuibul, avea să fie reperul pentru direcţionarea rugăciunilor în noua moschee, construită ca un dreptungi cu laturile de 17,5 pe 29 de metri. Acoperişul din trunchiuri de palmier despicate, acoperite cu crengi va fi susţinut de coloane clasice greceşti, aduse din ruinele din jur. Raze de lumină se strecurau prin acoperiş în sala de rugăciune şi prin cele şase uşi ce erau tăiate în zidurile laterale. Deşi a fost reconstruită de zeci de ori, moscheea aceasta încă mai există. Oraşul ce se va naşte în jurul ei va fi cunoscut sub numele Fustat, la doi paşi de locul în care va apărea oraşul medieval ce va deveni apoi Cairo.

Omar a refuzat cererea lui Amr privind construirea în

această nouă moschee, la Fustat, a unei *minbar* (o platformă de pe care să fie ţinute predicile). În schimb, pentru că deja ajunseseră la el zvonuri despre imensa bogăţie pe care o adunase comandantul său din Egipt, şi-a trimis un om de încredere ca să evalueze situaţia la faţa locului. Omar i-a scris în stilul său direct: „Am avut destule experienţe cu dregători necinstiţi şi bănuielile mele se îndreaptă acum împotriva ta, de aceea l-am trimis pe Mahomed ibn Maslama ca să împartă cu tine tot ceea ce ai”.

În ciuda faptului că Alexandria se predase, multe târguri mai mici din deltă refuzau cu încăpăţânare să se supună, aşa că armata arabă a petrecut tot sezonul de campanii din 642 îndeplinind obositoarea sarcină de a subjuga citadelele egiptene izolate. Doar un an mai târziu, în 643, Amr avea să fie din nou în ofensivă. A pornit călare spre vest şi acesta avea să fie începutul unei lungi perioade de stăpânire arabă a Africii de Nord, prin capturarea unor oraşe libiene legendare, cum era Cirene, aşezat pe vârful muntelui, Apollonia, apărată de ziduri, cu portul său larg, şi cetatea Ptolemais de lângă mare. Totuşi, nu acele oraşe nepreţuite cu arhitectură greacă i-au trezit admiraţia, ci zonele mai înalte, populate de berberi. El a scris: „Dacă averile mele n-ar fi în Hijaz [Arabia Centrală], aş trăi în Barca şi nu aş mai pleca de aici niciodată, pentru că nu cunosc niciun loc pe pământ mai plin de pace” Acest sentiment de înrudire cu berberii era recunoscut şi prin faptul că Amr a acceptat să nu le fie impus niciun colector de taxe şi le-a acordat privilegiul de a-şi evalua şi a-şi trimite singuri tributul. Reiese de asemenea clar, din corespondenţa pe care a purtat-o cu califul, că au existat printre ei şi convertiţi la islam. Provincia Libiei de Est (cunoscută sub numele de

Cirenaica sau Pentapolis) fusese anexată deja de patru secole Egiptului. Aşa că Amr putea pretinde că doar „încheia" cucerirea Egiptului. Această campanie nu făcuse decât să-i deschidă apetitul. În anul următor, a lansat un atac încă şi mai ambiţios, traversând călare deşertul sirtic, ca să facă raiduri în Tripolitania cea bogată în livezi de măslini. Aici Amr a cucerit oraşele Tripoli, Sabratha şi Leptis Magna, ale căror ruine de marmură din epoca de aur a Africii de Nord romane încă ne mai înfierbântă imaginaţia.

În acest timp, unul dintre locţiitorii lui Amr, tânărul său văr Oqba ibn Nafi, a fost însărcinat să preia o parte din trupe şi să lovească în sud, înaintând adânc în Sahara, acolo unde niciun alt cuceritor, fie el cartaginez, grec, roman sau bizantin, nu îndrăznise până atunci să pună piciorul. Oqba a ocupat aşezări ce păreau invulnerabile, cum ar fi oaza Zuwaya, care mai târziu se va transforma într-un oraş înfloritor unde se găseau preţioasele mărfuri specifice comerţului transsaharian, astfel că poarta principală a oraşului Cairo va purta numele Bab Zuwaya. Oqba a pătruns până şi în văile ascunse ale vechiului regat garamantian, în Fezzan – deşi, ca să reuşească lucrul acesta, cu siguranţă trebuie să-şi fi făcut aliaţi locali printre berberii din triburile sahariene, cum ar fi Luwata, ce se deplasau călare pe cămile.

În 644, coloanele armatelor victorioase ale lui Amr şi Oqba ibn Nafi s-au reunit la Barca şi de acolo au plecat călare înapoi spre Egipt, ducând cu ele prăzi, sclavi, poveşti eroice, poveşti despre ţinuturile cele noi şi un prestigiu ce avea să devină legendar. O parte din predica pe care Amr le-a ţinut-o în acel an soldaţilor în moscheea de la Fustat s-a păstrat: „Lenea şi frivolitatea sunt sursele cele mai importante ale

păcatului şi ale viciului”, dar o notă mai blândă s-a strecurat în vorbele lui când a spus: „apele revărsate ale Nilului s-au retras, păşunile de primăvară sunt bune pentru voi. Este lapte pentru miei şi iezi. Ieşiţi afară având binecuvântarea lui Dumnezeu şi bucuraţi-vă de pământ, de laptele şi turmele sale. Şi aveţi grijă de vecinii voştri, copţii, pentru că însuşi Trimisul lui Dumnezeu ne-a poruncit să facem astfel”. Într-o altă împrejurare avea să evoce pământurile acestea astfel: „Într-unul din anotimpuri, Egiptul este o perlă albă; pe urmă ambră aurie şi apoi un smarald verde, mai apoi o broderie colorată”. În 645, un sol din partea califului îl aştepta pe Amr, care a fost înlăturat – de la guvernarea Egiptului şi rechemat la Medina.

Omar era hotărât să menţină controlul total asupra statului musulman. Cu trei ani înainte de a-l rechema pe Amr, îl înlăturase şi pe Saad din funcţia sa de comandant al armatei din Kufa şi de guvernator al Irakului. Cu acea ocazie, Omar a fost foarte iritat să audă că Saad făcuse un gard în jurul casei sale, lângă moscheea centrală, ca să poată controla mulţimea care în mod repetat îi întrerupeau întâlnirile consiliului şi îl sâcâiau cu petiţii şi sfaturi pe care nu le ceruse nimeni. În locul său, Omar l-a trimis pe bătrânul, dar piosul Ammar ibn Yasir, care îşi începuse viaţa ca un biet sclav în Meca şi fusese printre primii care îl recunoscusem pe Mahomed ca Profetul lui Dumnezeu. Abu Bakr îl răscumpărase pe Ammar, care, liber fiind, a rămas unul dintre cei mai modeşti primi musulmani, neatins de mândrie, invidie sau ambiţie. În ochii califului Omar şi ai tuturor musulmanilor adevăraţi, acesta era un model de credinţă. Asupra miilor de beduini certăreţi adunaţi în garnizoana de la Kufa, Ammar ibn Yasir nu a reuşit să-şi exercite autoritatea.

Cunoştinţele lor legate de islam erau foarte superficiale şi prea adesea puse în umbră de mândria de războinic victorios, de prăzile şi sclavii pe care îi câştigaseră în ultimele războaie. Omar a apelat atunci la Mughira ibn Şuba, un războinic cu un singur ochi, aspru şi neîndurător, şi i-a încredinţat acestuia funcţia. În loc să-i încredinţeze unui singur om o misiune imposibilă, Omar a început să dezvolte o administraţie coerentă şi să numească direct un vistiernic, un perceptor de taxe, un supraveghetor al pământurilor şi un judecător care să îl ajute pe guvernator.

Toţi aceşti oficiali aveau să locuiască în taberele centrale ale garnizoanelor: la Kufa şi Basra în Irak, la Fustat în Egipt, sau în cele patru rezultate în urma divizării garnizoanei de la Jabiyah menite să păzească Siria şi Palestina – Damasc, Homs, Tiberiada şi Ramla. Au ajuns să fie cunoscute ca *misr*, care în arabă înseamnă „oraşele”, cel mai adesea referirile la ele se făceau în mod colectiv, la plural – *amsar.* Fiecare *misr* avea în centru o moschee în care soldaţii se puteau ruga cu toţii, împreună. Urmând exemplul Profetului, la fel ca în Medina, casa comandantului musulman era uşă în uşă cu spaţiul public de rugăciune. Mai târziu, vistieria va fi plasată în curtea moscheei, pentru ca drept-credincioşii să poată veghea asupra ei. Mai târziu, când cuceririle se vor extinde şi mai mult spre vest şi spre est, această formulă va fi aplicată din nou în mod conştiincios la fondarea unor viitoare *amsar,* cum ar fi Kairouan, în centrul Tunisiei, Sigilmassa, la frontierele Saharei, în sud-estul Marocului, precum şi în viitoarele capitale ale Irakului – Bagdad, Raqqa şi Samara.

Cum tributul anual adunat din provinciile cucerite curgea în vistierii, Omar a trebuit să se gândească cum

să-l cheltuiască. Chiar şi după experienţa acelui an catastrofal marcat de secetă şi ciumă (când nevoia de rezerve strategice care să fie folosite în caz de dezastru putea avea un temei concret), Omar a subliniat că nu este de acord cu constituirea unui fond de rezervă în vistierii. El le-a spus şi sfetnicilor săi care aveau o viziune pragmatică: „Avem încredere în Dumnezeu şi în Profet, ei sunt rezerva noastră" La început, surplusul le era dat războinicilor aflaţi sub arme în acel moment sau şefilor de trib, ca să li-l distribuie oamenilor lor atunci când ajungeau în Medina ca să se înroleze ca voluntari. Acest lucru a fost adecvat în acei primi ani plini de entuziasmul cuceritilor, dar, după victoriile decisive de la Yarmuk şi al-Qadisiya, întregul imperiu era sub controlul său şi devenise necesar să se stabilească un mod mai ordonat şi mai transparent de distribuire a veniturilor.

Aşa că Omar a creat o listă anuală oficială de salarii, numită *divan.* Era graduală, păstrând la bază o prioritate legată de convertire şi serviciile aduse islamului, şi includea rudele apropiate ale Profetului Mahomed şi pe cei care se distinseseră în timpul serviciului militar. Creată de Omar, scala ce stabilea importanţa persoanelor în cadrul comunităţii musulmane a fost cunoscută sub numele *sabiqa.* Omar era hotărât ca niciun fel de rang ereditar să nu apară în listă. Astfel, un mândru lider militar provenit dintr-o străveche linie de mari confederaţii tribale putea fi amplasat mult mai jos decât un fost sclav care se convertise de timpuriu la islam. Se mai cunosc şi astăzi unele cifre de salarizare anuale. Noii recruţi arabi intraţi în armată erau plătiţi cu 200 de dirhami pe an şi soldaţii cu experienţă puteau încasa până la 500 de dirhami pe an. Cei care luptaseră şi la Yarmuk, şi la al-

Qadisiya primeau câte 2000 de dirhami pe an, în timp ce veteranii războaielor din epoca *Ridda* primeau câte 3.000. Pentru cei 1.500 de musulmani care participaseră alături de Profet la marşul credinţei ce se încheiase cu armistiţiul de la Hudaibiya, renta se ridica la 4.000, în timp ce aceia care mai trăiau dintre cei aproximativ 300 de războinici ce participaseră la prima bătălie de la puţurile Badr primeau câte 5.000 de dirhami pe an. Aceasta îi ridica la un rang egal cu verii Profetului, deşi cel mai bine plătite erau Maicile Credincioşilor, nevestele Profetului aflate în viaţă, ce primeau 10.000, cu excepţia Aişei, al cărei primat era recunoscut şi prin salariul de 12.000 de dirhami pe an pe care îl primea.

Omar conducea acest nou şi vast imperiu din Medina. Deşi se dovedise neîndurător cu comandanţii armatei sale, lucrul acesta s-a întâmplat numai deoarece credea cu putere în cinstea publică, în accesibilitatea conducătorilor şi în demnitatea poporului. Deşi neîndoielnic era sever, Omar putea fi abordat oricând şi putea fi găsit în moscheea publică sau făcând cumpărături pentru gospodărie pe străzi, în pieţe sau în prăfuitele locuri publice din Medina. Era, de asemenea, un orator înflăcărat: ţinea discursuri adresate credincioşilor după rugăciuni sau la întâlniri special organizate. Deşi era departe de a fi o democraţie funcţională, pentru că nu vota niciodată nimeni şi niciun oficial nu era ales, totuşi califul încuraja libertatea cuvântului şi criticile. Într-adevăr, o dată, când o mulţime a vrut să-l reducă la tăcere pe un bine cunoscut cârtitor care se ridicase în picioare şi voia să vorbească, Omar a insistat furios că trebuie să i se permită să spună ce are de spus pentru că „e liber să-şi spună părerea. Dacă oamenii nu îşi spun părerea,

atunci nu sunt de niciun folos [aici] şi, dacă nu ascultăm de ei, nu ne îndeplinim menirea”. În mod repetat, i-a încurajat pe credincioşi să se implice în mod activ, spunând: „Nu sunt decât un om obişnuit, la fel ca voi. Nu pot decât să vă cer să mă ajutaţi în misiunea ce mi-a fost încredinţată de către voi”. În practică însă, cea mai puternică obiecţie era cel mai puţin ascultată, aşa cum a fost strigătul venit din mulţime, al unei femei cu faţa acoperită de un văl: „O, Omar, ai frică de Dumnezeu”, prin care îl avertiza pe calif că noua sa propunere în ceea ce priveşte zestrea nu era în strictă conformitate cu un bine cunoscut verset din Coran.

Femeile islamului trebuiau să fie în permanentă stare de alertă în ceea ce priveşte inovaţiile lui Omar pentru că el făcea diverse încercări de a reduce libertăţile de care se bucurau pe vremea Profetului. A interzis cu de la sine putere căsătoriile temporare, a încercat să împiedice femeile să mai participe la pelerinaj şi să le încurajeze să se roage mai degrabă acasă decât în moschee, toate acestea fiind într-o contradicţie clară cu exemplele date de Profet. Neîncrederea instinctivă pe care Omar o avea faţă de sexualitatea femeilor se extinsese şi asupra propriei familii. Când

Abu Musa, un respectat bătrân care se numărase printre însoţitorii Profetului, a încercat să-i dăruiască o micuţă carpetă persană uneia dintre soţiile lui Omar (Atikah bine Zayd), Omar a luat carpeta de jos, i-a aruncat-o în cap lui Abu Musa şi l-a certat pentru îndrăzneala de a-i face un cadou uneia dintre soţiile lui. Deşi Aişa nu avea decât cuvinte de laudă la adresa lui Omar când venea vorba de calităţile lui de conducător – „A fost un bun administrator, unic în felul său, mereu la înălţimea sarcinii” aproape că se pot simţi încă

urmele biciului lui într-o altă observaţie a ei legată de caracterul acestuia: „Când spunea ceva, o făcea doar o dată, când mergea, pasul lui era sprinten, iar când lovea, simţeai durerea” Omar mersese foarte conştiincios pe cărarea pe care Profetul o trasase în foarte multe privinţe, dar se afla la polul opus faţă de maestrul său atunci când venea vorba de tratamentul aplicat femeilor. El va asigura muniţia textuală şi exemplul semnificativ din care aveau să se hrănească generaţii întregi de clerici misogini.

Era, de asemenea, conştient din instinct de corupţia pe care o aducea în mod inevitabil cu sine marea bogăţie. După căderea oraşului Cresifon, i s-a trimis a cincea parte din toate prăzile de la curtea persană. Credincioşii săi au fost uimiţi să-l găsească cu lacrimi în ochi în faţa grămezilor de armuri, veşminte aurite, tunici cu blazoane din pietre preţioase şi vase somptuoase de argint, din cele mai frumoase din lume. A privit spre chipurile lor surprinse şi a spus: „Plâng pentru că bogăţia naşte duşmănie şi amărăciune reciprocă” într-o altă celebră ocazie, Omar, care fusese citat personal într-un caz la o curte de judecată, s-a înfuriat când a intrat acolo pentru că judecătorul l-a tratat ca pe un conducător (ridicându-se în picioare în onoarea sa), şi nu ca pe un cetăţean oarecare. Omar a tunat: „Asta este cea dintâi nedreptate pe care o faci”, înainte de a se aşeza alături de cel cu care se judeca. Probabil că era greu să faci lucrurile cum trebuie ca să-l mulţumeşti pe Omar, aşa cum mărturiseşte el însuşi în rugăciunea pe care a făcut-o atunci când a devenit calif: „O, Doamne, dacă sunt aspru, îmblânzeşte-mă. Dacă sunt slab, întăreşte-mă”.

Cu siguranţă, Omar avea nevoie de tărie. Pentru că, odată cu extraordinarele schimbări provocate de

cuceriri, apăruse o nevoie constantă de a adapta societatea musulmană din Arabia Centrală la presiunile noilor circumstanţe. Nu toate aceste acţiuni aveau să fie imediat acceptate sau înţelese. În fiecare an, Omar mergea personal cu caravana în pelerinaj de la Medina la Meca şi privea cum numărul de pelerini creştea tot mai mult. A văzut că, la un moment dat, spaţiul în care se desfăşura ritualul din jurul Kaabei devenise neîncăpător, aşa că s-a apucat să cumpere toate casele dimprejur şi curţile negustorilor din centrul oraşului Meca şi a dat poruncă să fie repede demolate pentru a mări spaţiul Haramului. Acest spaţiu sacru a fost apoi delimitat – pentru prima dată – de un zid circular străpuns de porţi, iar vechile pânze arabe ce acopereau Kaaba au fost acum înlocuite de inul egiptean. O altă inovaţie a fost construirea unei închisori la Meca, într-un oraş ce nu cunoscuse niciodată asemenea lucru. În Medina, de asemenea, a trebuit să cumpere toate împrejurimile moscheei pentru a putea mări locul central de întâlnire al tuturor arabilor. Condiţiile din oraşele-garnizoane *amsar* aveau nevoie de o atenţie constantă, mai ales că războinicii beduini nu erau deloc obişnuiţi să le fie îngrădită libertatea de mişcare. Devenise un obicei încă din vremea Profetului ca legătura cu fiecare om din trib să fie ţinută prin şefii lor de clan tradiţionali, şi aşa au fost plătite şi salariile la început. În armatele formate din sute de triburi diferite, aflate pe o frontieră situată la mare distanţă, lucrul acesta nu era însă întotdeauna posibil, aşa că Omar a creat un rang mediu, *Arif,* ca să uşureze efectuarea plăţilor către soldaţi. Familiile beduinilor puteau migra către oraşele-garnizoană ca să fie aproape de rudele lor, iar războinicilor li se dădea permisie la fiecare patru luni.

O altă reformă majoră a lui Omar a fost crearea unui calendar islamic specific. Acest lucru trebuie să li se fi părut foarte ciudat la început credincioşilor fervenţi care ştiau că Omar, la fel ca Profetul Mahomed (şi cei mai mulţi dintre creştini din primele secole), trăiau cu convingerea că sfârşitul lumii era foarte aproape. Pentru astfel de credincioşi, o datare precisă trebuie să fi părut ceva complet irelevant. Dar existau detalii practice care trebuiau stabilite. Pe măsură ce *divanul*, lista de salarii a lui Omar, creştea şi devenea tot mai complexă, căpătase importanţă stabilirea precisă a anului în care un războinic musulman se convertea ca să se poată aprecia apoi prioritatea pe care o avea în interiorul islamului. Ideea lui Omar a fost de a lua ca punct de pornire (anul 1 al calendarului islamic) anul migraţiei spre Medina 622 d.Hr., deşi dintr-o perspectivă teologică ne-am fi putut gândi că anul în care Mahomed a avut cea dintâi revelaţie putea fi fixat ca început pentru o eră nouă. Existau raţiuni întemeiate. Migraţia a sute de oameni de la Meca spre Medina (şi existenţa unui acord semnat) era un eveniment asupra căruia nu se puteau ivi dispute în lumea musulmanilor. Cât despre adevărata succesiune a evenimentelor în Meca, nu putem spune că a fost vreodată stabilită vreo cronologie. Nici atunci, nici acum, după 1 400 de ani de studii intense. Această confuzie există şi în ceea ce priveşte primele bătălii din perioada cuceririlor. Nu există foarte multe dispute legate de locul în care ar fi avut loc aceste bătălii, dar, când vine vorba de data exactă, chiar şi în ceea ce priveşte evenimente cruciale cum ar fi cele de la Yarmuk şi al-Qadisiya ori cucerirea Egiptului, există o marjă de eroare între doi şi patru ani. Succesiunea de 12 luni (cu doar una sau două schimbări) şi baza

lunară a calendarului islamic au rămas stabilite conform tradiţiilor preislamice din Arabia ce fuseseră reconfirmate şi de Profetul Mahomed.

Omar, deşi se bucura de triumful islamului, era conştient şi de felul în care o campanie militară prelungită poate distruge însăşi esenţa credinţei lui Mahomed. El insista ca toţi comandanţii săi să facă un apel oficial către duşmanii lor ca să se alăture islamului sau să se supună termenilor negociaţi. Nu putea fi vorba despre un război drept dacă nu exista o astfel de schimbare oficială. Era împotriva prozelitismului făcut cu de-a sila: Oamenii Cărţii Sfinte nu trebuiau să fie forţaţi să se lepede de credinţă prin ameninţare sau violenţă şi nu aveau nevoie de niciun fel de misionari nesinceri. Atracţia superioară a islamului avea să fie demonstrată prin modul de viaţă al credincioşilor musulmani şi prin trăinicia Coranului sau nu avea să fie demonstrată deloc. Cu sunau şi cuvintele Profetului: „Vă veţi certa cu noi pentru cuvântul lui Dumnezeu? Când El este Stăpânul tău şi este Stăpânul meu! Noi avem cuvintele noastre şi voi aveţi cuvintele voastre, dar noi suntem cu adevărat ai Lui”.

Mai târziu vor privi înapoi cu căldură spre această perioadă de autoritate şi îi vor aduna realizările în *awliat-i-Omar,* cele 41 de iniţiative ale lui Omar, cum ar fi întemeierea *amsar-elor*, salarizarea conform divanului, datarea unei ere noi şi alte îmbunătăţiri administrative despre care am discutat deja. Pentru majoritatea sunnită din interiorul islamului, acesta este un fel de cod de legi adiţional – chiar dacă şiiţilor nu le inspiră acelaşi respect. În mod similar, cuvintele atribuite Profetului Mahomed: „Dacă ar fi să vină vreun profet după mine, cu siguranţă că acela ar fi Omar” sunt recunoscute ca adevărată de sunniţi, dar nu şi de

şiiţi, care, chiar dacă îl privesc ca pe un om cinstit, îl văd totodată şi ca pe unul care a stat în calea lui Ali.

Ceea ce uimea foarte tare la Omar era integritatea sa personală. El a fost aproape singurul care avusese puterea interioară de a nu ţine cont de greşelile copiilor, soţiilor şi verilor săi, ale clanului şi tribului din care făcea parte. Această unică slăbiciune avea să tragă în jos multe generaţii de lideri arabi, această totală incapacitate de a îndrepta greşelile celor din familia lor, slăbiciune ce transformă chiar şi cel mai inteligent om de stat într-o cochilie goală. Nu trebuie decât să ne uităm la lumea islamului contemporan că ne dăm seama ce om excepţional a fost Omar. Jumătate din islam este condus de monarhii ereditare, iar cealaltă jumătate, republicile socialiste revoluţionare de acum 30 de ani (cum ar fi Libia, Egiptul şi Siria), se transformă tot mai mult în regimuri dominate de familii.

Integritatea l-a costat scump pe Omar. Când fiul său Abu Şahmah a fost văzut beat în public, lucrurile nu au fost rezolvate în particular. Abu Şahmah a simţit pe pielea lui forţa legii: a primit 80 de bice. A murit din pricina asta.

Omar dispreţuia capcanele relaţiilor de înrudire şi ale bogăţiei. Era obişnuit să fie oprit pe stradă şi să i se ceară părerea. Vizitatorii străini erau întotdeauna uimiţi să vadă că nu există niciun fel de procedură care să implice portari, secretari, săli de audienţe şi paznici şi să afle că „nu există nicio uşă între el şi oameni. Poţi vorbi cu el în fiecare zi pe stradă şi în moschee”. Într-o dimineaţă, a fost salutat de Abu Lulu Firuz, un sclav creştin de origine persană ce dorea să protesteze împotriva felului în care era tratat de stăpânul său, chiar dacă acesta din urmă era recent numitul

guvernator al Kufei, numit în funcţie chiar de Omar. Abu Lulu fusese luat prizonier în timpul războiului din Irak, dar în realitate avea libertate deplină de mişcare, cu condiţia să stea în Medina şi să-i plătească stăpânului său doi dirhami pe zi. A fi sclav în lumea arabă nu era acelaşi lucru cu a fi sclav pe o plantaţie din America de Nord, ci se apropia mai mult de conceptul modern de „prizonier de război” Omar a întrebat la ce se pricepe Abu Lulu şi, aflând că e tâmplar şi zugrav, a răspuns că, dacă aceste calităţi sunt folosite cum trebuie, atunci avea să-i fie uşor să plătească stăpânului său cei doi dirhami şi să trăiască liniştit în Medina. În ciuda satisfacţiei de a-şi fi spus păsul califului, lui Abu Lulu nu i-a trecut supărarea. Adevărul este că avusese parte de multe necazuri: fusese luat ca sclav pe când era copil, în timpul unei invazii bizantine, şi mai apoi târziu aruncat iar în sclavie de armata musulmană – aşa că imaginea şirului de prizonieri deznădăjduiţi aduşi din oraşul persan în care se născuse, Nehewand, i-a redeşteptat amintirile şi l-a făcut să izbucnească în lacrimi.

În dimineaţa următoare, Abu Lulu a avut grijă să intre printre primii în moschee. Când califul s-a aplecat ca să-şi rostească rugăciunile, Abu Lulu s-a năpustit asupra lui – mânat de o furie dementă – şi l-a înjunghiat de vreo şase ori pe Omar, care avea 63 de ani, înainte de a fi târât afară de credincioşi. Nici atunci nimeni nu a reuşit să-l imobilizeze pe Abu Lulu, care a lovit cu cuţitul în mulţimea din jur, înainte de a-l înfige adânc în propriul trup.

Cele şase răni ale lui Omar erau prea adânci pentru a se mai putea vindeca, dar muribundul calif s-a simţit uşurat să afle că acela care îl atacase nu era un musulman supărat, ci un prizonier supărat. A fost

întrebat cu delicateţe cine ar trebui să-i fie succesor, dar Omar nu a vrut să răspundă pentru că, aşa cum a spus, avea înaintea sa două exemple contradictorii: Profetul lui Dumnezeu nu făcuse niciun fel de testament în acest sens, în timp ce Abu Bakr făcuse. Mai târziu, a mărturisit că, dacă Abu Ubaydah ar fi fost în viaţă (omul căruia el îi încredinţase comanda supremă în Siria, dar care murise în timpul ciumei din 639), l-ar fi rugat pe el să-şi asume povara misiunii. Omar a respins iritat propunerea făcută de un adept sicofant care îl recomanda pe fiul lui Omar, Abdullah, ca fiind un posibil calif de ispravă. Într-un târziu, şi-a amintit că Profetul vorbise cu multă preţuire despre şase dintre adepţii săi, despre care spunea că vor intra în împărăţia Cerurilor. A lăsat instrucţiuni ca tocmai acest grup să se reunească după moartea sa şi să aleagă un succesor dintre ei în următoarele trei zile. El i-a transmis succesorului său să aibă frică de Dumnezeu şi să apere drepturile celor dintâi musulmani, atât ale celor ce emigraseră din Meca, cât şi pe cele ale celor din oaza Medinei; a amintit că un calif trebuie să ia de la bogaţi şi să dea la săraci, să-i trateze bine pe nemusulmanii din imperiu şi să-şi ţină întotdeauna cuvântul.

Pe urmă s-a întors spre fiul său Abdullah şi a cerut să fie înmormântat alături de Profet, în coliba Aişei – ce rămăsese în picioare, izolată, când moscheea fusese din nou extinsă. Aişa a spus că păstrase locul acela pentru ea, însă „Îl prefer pe Omar Aişei” Când i-a venit sfârşitul, i-a cerut fiului său să-l ajute să-şi îndoaie trupul slăbit într-o atitudine de rugăciune şi cu ultima suflare a murmurat: „O, Dumnezeule, acoperă-mă cu iertarea Ta”.

Este o credinţă comună la adepţii islamismului

conform căreia morţii, în cea dintâi noapte în mormânt, sunt cercetaţi de doi îngeri şi nimeni nu scapă fără să fie certat şi pedepsit.

Omar avusese o viaţă bogată, plină de împliniri. Se născuse cu 12 ani mai târziu decât Mahomed, în 583. Profetul se referea adesea la el folosind patronimul, „fiul lui Khattab”; deşi, atunci când era într-o dispoziţie mai puţin prietenoasă, şuiera: „fiu al lui Khatamah [mama lui]” Tatăl lui Omar aparţinea clanului Adi din tribul Quraişit, ai cărui membri erau renumiţi pentru priceperea lor în negocieri, mai ales când era vorba de înţelegeri cu triburile de beduini pentru trecerea prin deşert, în siguranţă, a caravanelor. Omar nu avea nimic de diplomat în firea lui. Era vestit în Meca păgână ca orator şi campion la lupte. În tinereţe, fusese un oponent agresiv al islamului. La un moment dat, era atât de furios pe diviziunile apărute în societatea din Meca, încât era hotărât să-l omoare el însuşi pe Mahomed. Purtat de gândul nobilului sacrificiu de sine, şi-a făcut intenţia publică, dar a fost ridiculizat de un glumeţ care l-a sfătuit să se asigure mai întâi că la el acasă sunt lucrurile în ordine. Când Omar a ajuns acasă, i-a auzit pe sora şi cumnatul lui recitind liniştiţi din Coran. A intrat în casă atât de furios, încât l-a luat la bătaie pe cumnatul său, Said, şi s-a repezit chiar şi la sora lui. Când i-a trecut furia, s-a uitat ruşinat la faţa desfigurată a surorii lui. Ea l-a privit în ochi şi i-a spus: „Da, am devenit musulmani, fă ce crezi de cuviinţă” Omar s-a aşezat şi a cerut să vadă şi el ce citeau. Sora lui s-a asigurat că mâinile lui Omar sunt curate înainte de a-i oferi preţioasa bucată de pergament. Omar a citit cu voce tare versetul şi apoi a muţit, fermecat, înainte de a pleca grăbit ca să-şi facă jurământul de credinţă înaintea lui Mahomed. Omar nu

a făcut niciodată nimic cu jumătate de măsură şi, curând, acest proaspăt convertit organiza mărturisiri publice ale credinţei şi pe urmă i s-a alăturat unchiului Profetului, Hamza, un lider foarte puternic, atunci când trebuiau apăraţi musulmanii care făceau demonstraţii publice ale ritualului de rugăciune. Când a venit timpul ca musulmanii să se mute la Medina, Omar a făcut *hijira* – migraţia – aşa cum a vrut el. Nu era pentru el o plecare pe tăcute după lăsarea întunericului, ori sub pretextul unei călătorii de afaceri, ci a plecat în plină zi, înarmat până în dinţi, lansând o provocare răsunătoare: „Dacă cineva doreşte să mă oprească, să vină să ne întâlnim dincolo de vale. Şi atunci mama lui nu va mai avea decât lacrimi pentru el” Omar şi-a lăsat a doua şi a treia soţie şi o mulţime de copii (printre care cinci băieţi) în urma sa, în Meca păgână, chiar dacă nu va divorţa de ele până când musulmanii nu vor deveni o forţă considerabilă, în 628. Pentru această jumătate din familia sa nu va manifesta decât un dispreţ distant, chiar dacă sub această mândrie agresivă se ascundea o rană adâncă. Prima sa soţie, Zaynab, murise înainte de migraţie, aşa că numai cei trei copii ai ei aveau să-l însoţească pe Omar la Medina. Omar a fost un părinte foarte sever pentru aceşti trei copii: Abdullah, Abdurrahman şi, bineînţeles, Hafsah. Ei reprezentau singurii membri ai familiei la care ţinea cu adevărat, şi cu toţii apar ca figuri minore în islamul timpuriu. Era şi o familie de oameni educaţi, pentru că Omar se număra printre cei 17 primi credincioşi ce ştiau să scrie şi să citească, însă el a încurajat-o şi pe fiica lui să practice această îndeletnicire, atât de rară pe atunci. Asprimea caracterului lui Omar se pare că le-a îndepărtat şi pe cele două soţii musulmane pe care le-a avut. Umm

Hakim şi Jamila bine Asim au părăsit amândouă casa lui după ce i-au născut fiecare câte un fiu. Dacă faimoasa maximă a Profetului: „De vrei să cunoşti caracterul unui om, uită-te la sănătatea soţiilor lui”, i-ar fi aplicată lui Omar, marele calif n-ar ieşi prea grozav. Totuşi, spre sfârşitul vieţii lui, i-a cerut lui Ali mâna fiicei acestuia, Umm Kulthum. Ali nu prea voia să-şi lase tânăra fiică să intre în casa cu reguli atât de stricte a lui Omar, dar, în această etapă a vieţii (după victoriile de la Yarmuk şi al-Qadisiya), Omar dobândise ceva din blândeţea pentru care se rugase atât de mult. El era şi conducătorul întregului Orient Mijlociu, aşa că era greu pentru Ali să refuze cererea oficială a lui Omar privind încheierea unei alianţe prin căsătoria cu nepoata Profetului Mahomed. În cei cinci ani pe care i-au petrecut împreună, tânăra Umm Kulthum avea să aducă pe lume doi copii, Ruqayyah şi Zayd, astfel că linia ereditară a Profetului şi a celui de-al doilea calif s-au amestecat, la fel cum şi trupurile lor stau acum unul lângă celălalt.

8

Usman: al treilea calif al islamului

Însoţitorii apropiaţi Profetului au dus corpul învelit în giulgiu al lui Omar în locul în care avea să fie înmormântat. Podeaua de pământ din vechea colibă-dormitor a Aişei a fost din nou săpată şi Omar a fost înmormântat alături de Profet şi de Abu Bakr. Capul său, îndreptat spre Meca, a fost aşezat lângă umărul Profetului. Pe urmă, discipolii apropiaţi ai Profetului, ce se mai aflau încă în viaţă, s-au adunat într-un conclav solemn. Trebuiau să-l aleagă dintre ei pe cel care va conduce imperiul arab, rugăciunile zilnice din moschee şi pelerinajul anual de la Meca. Era un grup unit, cu toţii convertiţi de timpuriu, aparţinând tribului Quraişit; împreună suportaseră deceniul de persecuţii în Meca, cel al războiului împotriva acestei cetăţi şi tocmai ieşiseră dintr-o nouă decadă de cuceriri victorioase sub conducerea lui Omar. Analizând istoria şi încercând să explice schisma apărută mai târziu în islam, comentatorii vor împărţi acest grup în facţiuni structurate pe grade de înrudire. Lucrurile nu stau chiar aşa, pentru că în 644 legăturile dintre cei şase oameni – Ali, Zubayr, Saad, Usman, Talha, Abd Er-

Rahman – erau mult prea strânse şi mult prea complicate. Ali, Zubayr şi Saad erau veri ai Profetului, Talha era văr cu Abu Bakr, în timp ce obiceiul căsătoriilor multiple făcea ca ţesătura acestor relaţii să fie încă şi mai strânsă. Să analizăm, spre exemplu, legăturile de sânge asociate cu copiii Asmei. După moartea primului ei soţ, Jafar (fratele mai mare al lui Ali), ea s-a căsătorit cu Abu Bakr, cu care a avut un copil, şi pe urmă, după moartea celui dintâi calif, a intrat în casa lui Ali. Sau să luăm ca exemplu parcursul marital al uneia dintre surorile lui Usman: mai întâi s-a căsătorit cu fiul adoptiv al Profetului, Zayd, apoi cu Zubayr, pe urmă cu Abd Ei-Rahman, înainte de a ajunge la Amr, cuceritorul Egiptului. Printre multe alte legături matrimoniale existente în acest grup era şi căsătoria surorii vitrege a Aişei, Asma, cu Zubayr, în timp ce Ali devenise socrul lui Omar, care, la rândul său, fusese socrul lui Mahomed... şi aşa suveica strânselor alianţe maritale lega între ele toate figurile islamului timpuriu.

În ceea ce priveşte prestigiul militar al celor ce formau acest grup, Saad câştigase faimă cu victoria de la al-Qadisiya împotriva perşilor, în timp ce Zubayr dovedise o mare vitejie în recenta cucerire a Egiptului, iar Ali fusese cel mai cunoscut luptător individual din timpul vieţii Profetului.

Fuseseră, de asemenea, chemaţi cu toţii în diverse ocazii ca să-l sfătuiască pe calif, şi unii fuseseră numiţi chiar judecători, guvernatori şi generali. Când Omar a părăsit Medina ca să viziteze Ierusalimul şi armata din Siria, îl alesese pe Ali ca să-i ţină locul – la fel cum procedase şi Profetul înaintea lui. În această intersectare de calităţi, Ali părea să fie succesorul firesc. Dar probabil că exista încă o îngrijorare ascunsă:

dacă Ali ar fi ajuns calif, atunci funcţia ar fi devenit ereditară şi le-ar fi revenit apoi copiilor lui Ali, singurii descendenţi de sex masculin ai Profetului Mahomed. Pe măsură ce dezbaterea între electori continua, devenea clar că trebuia să se aleagă între Ali şi Usman, dar niciunul dintre ei nu avea o majoritate clară de susţinători printre cei cinci (Talha, care era al şaselea elector, se afla într-o misiune care îl obligase să părăsească Medina, aşa că a lipsit la toate întâlnirile). Ali era încă suficient de tânăr ca să aştepte o altă şansă de a ajunge conducător, spre deosebire de Usman, care avea 70 de ani, se afla la vârsta respectului maxim pe care prin tradiţie arabii li-l acordă bătrânilor cu barba albită. Electorii trebuie să fi avut în minte şi faptul că, dintre candidaţi, Ali era cel mai „strict" şi că, după ce puritanul Omar condusese timp de zece ani, ar fi fost nevoie de mai multă libertate. Într-o întâlnire furtunoasă care a avut loc în a treia zi, Abd Ei-Rahman (care conducea discuţiile pentru că renunţase să-şi depună candidatura) le-a pus o singură întrebare candidaţilor: „Juri să urmezi Legământul cu Dumnezeu, să asculţi cuvântul lui Dumnezeu, prin practica Profetului şi precedentele stabilite de cei doi succesori ai săi?". Capcana era dibacea adăugare a ultimei condiţii care, în mod surprinzător, a ridicat problema deciziilor politice luate de primii doi califi ce se adăugau textelor sacre. Ali a răspuns cu toată sinceritatea şi cu o omenească modestie: „Sper că aşa voi face. Am să fac tot ceea ce cred că e bine, după cunoştinţele şi puterile mele" Când a fost întrebat Usman, acesta a răspuns: „Da, aşa voi face" După care Abd Ei-Rahman a declarat că răspunsul lui Usman a fost mai mulţumitor şi i-a cerut: „Întinde mâna ta ca să pot să-mi fac jurământul de

credinţă înaintea ta”.

Nu trebuie să fii un partizan şiit ca să simţi o undă de manipulare în aceste proceduri de ultim moment, care, încă o dată, i-au răpit lui Ali locul de conducător. Totuşi, comportamentul lui Ali a fost încă o dată impecabil şi, departe de a constitui un grup de opoziţie sau a contesta rezultatele, a fost printre primii care i-au jurat credinţă lui Usman. Ali trebuie să-şi fi amintit enormul respect de care Usman se bucura în ochii Profetului, ce spunea despre el că arată ca Avraam.

Usman, după informarea ritualică a credincioşilor, în moschee, chiar în acea zi, a rostit o scurtă cuvântare din amvon, promiţând că îşi va respecta rolul şi va face ceea ce fusese deja stabilit, ca să urmeze cu credinţă Coranul şi Sunna – calea Profetului. Pe urmă emoţia momentului l-a sufocat, aşa că abia a reuşit să adauge: „O, voi, oameni buni, nu-i uşor să stăpâneşti un cal nou. Dacă Dumnezeu va voi să trăiesc, vor mai fi şi alte ocazii în care am să vă vorbesc. Nu pot spune mai mult, dar voi ştiţi cu toţii că nu m-am priceput niciodată să ţin discursuri în public” Credincioşii adunaţi trebuie să fi zâmbit cu afecţiune în acea zi, când venerabilul Usman a rămas mut înaintea lor. Era o mare uşurare să vezi cât de diferit era faţă de Omar, a cărui strălucire ca orator nu fusese niciodată pusă la îndoială, dar care, de asemenea, nu prea era văzut fără să aibă biciul la el.

Usman s-a diferenţiat întotdeauna puţin de ceilalţi însoţitori ai Profetului. Lucrul acesta era încă şi mai evident în tinereţe, când era cunoscut ca fiind un prinţ-neguţător elegant, ştiutor de carte şi cultivat, într-o comunitate formată în special din săraci pioşi şi inimoşi. Lucrul acesta fusese recunoscut chiar şi de Profet: Aişa îşi amintea perfect că soţul ei, când se afla

la ea în colibă, stătea tolănit şi vorbea liber cu Abu Bakr şi cu Omar, dar se ridică şi îşi aranja veşmintele cu grijă, într-o atitudine mai oficială, atunci când era anunţată sosirea lui Usman. Mai târziu l-a întrebat de ce se poartă altfel cu Usman decât cu tatăl ei şi cu Omar, la care Profetul i-a răspuns: „Usman este modest şi ruşinos şi, dacă m-aş purta aşa degajat cu el, nu ar mai spune lucrul pentru care venise”.

Usman, cu toată modestia sa, arătase întotdeauna bine. Când s-a convertit la islam, era un tânăr frumos cu umerii largi, de înălţime medie, poate cu coapse un pic cam cărnoase, dar tenul său palid-auriu era înconjurat de o barbă minunată, în timp ce buclele ce-i coborau în cascadă pe după urechi erau foarte admirate: într-adevăr, se spunea despre el că e posibil să nu „mai vezi niciodată o faţă mai frumoasă decât a lui” Totuşi, dacă te apropiai mai mult de Usman, puteai observa că avea pe obraji nişte vagi urme de la vărsatul de vânt de care suferise în copilărie. Când zâmbea, avea literalmente „gură de aur” pentru că dinţii săi fuseseră legaţi între ei cu fir de aur de către un bijutier.

Usman era membru al clanului Abd Şams, cel mai puternic din Meca, din care prin tradiţie se alegea şeful quraişiţilor. Făcea parte dintr-o minoritate de locuitori ai Meccăi şi suficient de educaţi ca să poată fi socotiţi erudiţi. Încă şi mai important pentru ceilalţi cetăţeni din Meca era faptul că era un neguţător şi un negociator de excepţie. Pentru că, deşi ca unic fiu moştenise o avere imensă la vârsta de 20 de ani, aceasta nu a constituit decât sămânţa din care el a făcut o avere încă şi mai mare. Usman nu era nici pe departe doar un zaraf sedentar şi viclean. Fusese pe deplin iniţiat în greutăţile şi pericolele legate de rutele

caravanelor pe care, copil fiind, le traversase în lung şi în lat alături de tatăl său, Affan. Copilăria lui Usman era plină de amintiri legate de achiziţiile ieftine din Yemen, vânzările în Siria, dar mai presus de toate învăţase virtutea răbdării – fie că era vorba despre pieţe, fie despre puncte de vamă – şi cum să evalueze un om mai degrabă după faptele sale decât după vorbe.

Dar chiar şi pentru un astfel de tânăr şi încă neexperimentat prinţ-neguţător din Meca au existat vremuri în care comportamentul elegant şi demnitatea nu erau îndeajuns: aşa s-a întâmplat când tatălui lui Usman i s-a încredinţat marfa unui coleg care murise în timpul călătoriei. Caravana a fost interceptată de o bandă de beduini războinici care au venit cu nişte dovezi false conform cărora ar fi fost adevăraţii moştenitori ai acestei averi. Usman a refuzat să le dea vreo leţcaie – dar o asemenea atitudine principială însemna că trebuiau să lupte ca să traverseze deşertul cu caravana şi multe vieţi aveau să fie pierdute. Quraişiţii au fost dezgustaţi de o astfel de jignire şi au trimis imediat o armată ca să se răzbune şi să-i atace pe beduini, chiar dacă, într-un târziu, povestea s-a încheiat doar cu plata sumei datorate pentru vărsare de sânge. Dar în general asemenea evenimente nu făceau decât să condimenteze o viaţă care altminteri era confortabilă.

Usman era probabil cu vreo şase ani mai tânăr decât Profetul, iar în copilăria sa nu a trăit niciuna dintre acele experienţe tulburătoare ale pierderilor şi ale austerităţii. Usman se născuse în Ta’if şi nu în Meca, pentru că mama sa, Urwa (la fel ca şi soţul ei, care-i era văr şi membru al clanului Abd Şams), prefera să fugă de arşiţa verii şi să-şi petreacă zilele în grădinile umbroase cu livezi de palmieri pe care le aveau în

proprietate într-un oraş apărat de ziduri – care în acea vreme, fiind situat într-o zonă deluroasă, juca şi rolul de staţiune de vară pentru cei mai bogaţi dintre quraişiţi.

După moartea prematură a tatălui lui Usman, mama lui s-a recăsătorit cu Uqba, aducând în viaţa lui o nouă familie de fraţi vitregi pe care Usman avea să-i iubească întotdeauna. El a fost considerat mereu o partidă bună pe „piaţa" căsătoriilor. Nu avusese parte de experienţa lui Mahomed, care se întrebase cu disperare de câţi ani avea nevoie ca să adune banii necesari ca dotă pentru o mireasă sau să îndure privirile iubitei sale, condamnată să fie oferită unui bărbat mai bine situat din punct de vedere social. Usman s-a căsătorit de tânăr şi foarte bine, aducând în casa lui două fete ce proveneau din aristocraţia din Meca şi care i-au dăruit cel puţin opt copii de care avem cunoştinţă. Soţia sa Asma era fiica şefului clanului Makhzum, iar grabnica venire pe lume a celui dintâi fiu i-a permis lui Usman să deţină titlul cel mai preţuit de toţi bărbaţii arabi, aşa că formula de adresare către el putea fi şi Abu Amr, adică tatăl lui Amr.

Dat fiind trecutul lui Usman, convertirea lui este încă şi mai surprinzătoare. Dacă ne gândim la lucrurile lumeşti, nu avea nimic de câştigat, ci doar de pierdut. Dar Usman a fost unul dintre cei dintâi 12 convertiţi, trecând la islam pe vremea când acesta se limita la casa şi familia lui Mahomed. În ce priveşte convertirea lui, Usman avusese o experienţă directă extraordinară ce nu era legată nici de sunetul magic al Coranului şi nici de viaţa fascinantă a Profetului. I s-a întâmplat într-o noapte, fiind plecat de câteva săptămâni din Meca, la un popas între Zarqa şi Maan, pe ruta caravanelor

către Siria. Pe jumătate adormit, întins pe un pat de nisip, se uita în noapte la stelele ce erau atât de frumoase, că îţi tăiau respiraţia, la constelaţiile luminoase, la Calea Lactee, ce se răsucea spre orizontul întunecat ca un drum spre paradis. Pentru cei ce crescuseră în regiunile din nord şi au dormit întotdeauna protejaţi de acoperişul casei şi de nori, o asemenea privelişte poate reprezenta o revelaţie zguduitoare a infinităţii spaţiului – dar nu avea o asemenea putere asupra lui Usman, care se născuse în deşert, deşi îşi amintea că se gândea chiar înainte de a adormi că şi stelele trebuie să aibă un stăpân. A fost trezit de o voce care striga în liniştea nopţii deşertului: „Cei ce dorm să se trezească pentru că Ahmad a ajuns în Meca” Usman n-a ştiut ce să înţeleagă din asta până când caravana sa s-a întâlnit cu o alta ce venea din Siria şi din care făcea parte şi Talha, vărul lui Abu Bakr. Când într-un târziu au ajuns la Meca, amândoi s-au dus la Abu Bakr, care de îndată i-a dus la casa Profetului, în faţa căruia au mărturisit credinţa.

Mai târziu, când ura celor din Meca s-a întors împotriva Profetului şi a familiei sale, cei doi bărbaţi quraişiţi care fuseseră logodiţi în vederea căsătoriei cu două dintre fiicele lui Mahomed (Kulthum şi Ruqayyah) s-au despărţit în mod public de ele. Această jignire cu caracter social, care fusese făcută în mod deliberat, a fost complet ştearsă când Usman, unul dintre cei mai iubiţi oameni din Meca, a luat-o pe Ruqayyah de soţie. În Arabia tribală, a fi ginere era întotdeauna o legătură ce conferea mai multă onoare decât cea pe care o obţinea un tată-socru care îşi mărita fetele. La ceremonia de nuntă, invitaţii au cântat despre acest cuplu de aur:

Cel mai dulce cuplu văzut de vreun om
Sunt Ruqayyah şi Usman.

Aveau să scape de persecuţiile îndreptate împotriva musulmanilor din Meca părăsind oraşul în fruntea unei avangarde formate din 11 bărbaţi şi patru femei, conduşi spre un loc sigur, Imperiul Abisiniei, ce era creştin. Este, de asemenea, posibil ca Usman să fi primit instrucţiuni de la Profet să continue practicarea negoţului, pentru că averea comunităţii musulmane din Meca se risipea rapid din cauza embargoului comercial ce fusese instituit împotriva sa. În siguranţă, în Imperiul abisinian Aksum, soţia lui Usman l-a adus pe lume pe Abdullah, dar copilul acesta avea să moară la vârsta de numai 2 ani din pricina unor răni pe care i le făcuse un cocoş care îl lovise în faţă cu ciocul. Această tragedie a afectat-o iremediabil pe Ruqayyah, care nu a mai fost niciodată în stare să aducă pe lume vreun copil. Cam în această perioadă, Usman avea să-şi mai ia o soţie: pe aristocrata Ramla, pentru care a plătit suma de 40.000 de dirhami.

Când Usman a auzit că socrul său se stabilise în siguranţă în oaza Medinei, unde era respectat, şi-a mutat familia înapoi în Arabia. La început, a locuit cu Aws, fratele faimosului poet Hassan ibn Thabit, înainte de a-şi găsi o locuinţă. Cei veniţi din Meca se îmbolnăveau adesea de o febră pe care o contractau în aceste ţinuturi bine irigate din oaza Medinei în care se practica agricultura, iar Ruqayyah nu a făcut excepţie. A fost atât de bolnavă, încât Mahomed i-a permis lui Usman să stea acasă şi s-o îngrijească, pe când ceilalţi musulmani se pregăteau pentru lupta de la puţurile Badr. Se spune că, atunci când s-au auzit strigătele de victorie după bătălia de la puţurile de la Badr,

strigătele de durere au eliberat sufletul lui Ruqayyah din trupul chinuit de febră. Când Profetul s-a întors acasă, la Medina, una dintre primele sale griji a fost s-o consoleze pe Fatima, care plângea lângă trupul mort al surorii ei. Mahomed a ridicat chipul fiicei sale şi i-a şters cu grijă lacrimile cu tivul cămăşii sale. La cimitir, la sfârşitul rugăciunilor făcute la mormânt, a exclamat: „Lăudat fie Dumnezeu, să-ţi îngropi fiica este un lucru ce-ţi sfâşie inima”.

Profetul era conştient de faptul că Usman fusese un soţ excepţional de grijuliu – şi că rămânea o achiziţie utilă pentru foarte mica lor comunitate. Mahomed şi-a logodit şi cea de-a treia fiică, pe Umm Kulthum, cu fiul lui Affan, „pentru aceeaşi zestre şi acelaşi mod de viaţă” Umm Ayman – geniul feminin aproape indestructibil care a existat în viaţa lui Mahomed[18] – îşi amintea: „Mi-a spus s-o gătesc şi să o conduc la soţul ei bătând din tamburină”. În a treia noapte după căsătorie, Mahomed şi-a vizitat fiica şi a întrebat-o: „Cum îl găseşti pe soţul tău?” „Cel mai bun dintre soţi”, a răspuns ea. Mai târziu, Mahomed avea să remarce: „i-am dat pe două dintre fiicele mele să-i fie soţii, iar ele îl numesc acum Dhun al-Nurayn („cel ce are două lumini”)” Pentru refugiaţii săraci din Meca, Usman s-a dovedit a fi o sursă constantă de ajutor. A săpat un puţ pentru ca ei să aibă acces la apă curată, a aprovizionat oaza în vreme de foamete, a trimis 14 cămile încărcate cu hrană unei expediţii militare ce rămăsese fără provizii, a cumpărat o proprietate lângă casa Profetului, astfel încât curtea moscheei a putut fi extinsă atunci când numărul de credincioşi a început

18 Ea şi-a început viaţa ca sclavă abisiniană a tatălui lui, numindu-se Barakah, înainte de a se căsători cu fiul adoptiv al lui Mahomed, Zayd, şi de a-1 aduce pe lume pe urmaşul acestuia, Usama.

să crească, a cumpărat o prăvălie de curmale în oază şi astfel îi hrănea pe musulmanii săraci. Când bărbaţii din clanul evreiesc Beni Qaynuqa au fost cu toţii executaţi, iar femeile lor luate ca sclave (în 627, după ce acest clan colaborase cu duşmanul în timp ce Medina era sub asediu), Usman a rezolvat repede această situaţie: a cumpărat toate femeile aflate în captivitate şi a depus banii în vistieria comună. A fost apoi în situaţia de a avea grijă de toate văduvele îndurerate şi de copiii lor şi le-a eliberat cu bucurie pe cele care s-au convertit la islam, dar a rămas suficient de priceput ca om de afaceri ca să-şi acopere o parte din pierderi prin vânzarea celorlalte.

Usman era un exemplu viu a ceea ce e mai bun în islam: generozitatea şi grija lui faţă de ceilalţi nu aveau margini; în acelaşi timp, a reuşit să combine afacerile şi eficienţa administrativă cu caritatea, rugăciunea, studiul şi o viaţă de familie plină de iubire şi de împliniri. Totuşi, exista un „călcâi al lui Ahile" care face ca „alegerea" lui în calitate de calif în vremea marilor cuceriri musulmane să fie surprinzătoare. Omenos, cult, inteligent şi credincios era, nu încape îndoială, dar nu putea fi considerat nicicum un viteaz conducător militar – precum Khalid, Amr sau ibn Harith, care şi-au condus luptătorii chiar în linia întâi şi au câştigat astfel respectul şi loialitatea lor. Usman a evitat să participe la toate luptele din vremea islamului timpuriu, şi toată lumea ştia că fugise în timpul bătăliei de la Uhud, chiar dacă la scurtă vreme după aceea Profetul l-a iertat în mod oficial.

Usman trebuie să fi ştiut că nu va fi niciodată iubit de încercaţii soldaţi ai islamului. Totuşi, el avea alte arme cu care să câştige respectul supuşilor săi: mila, generozitatea şi o administraţie eficientă. Şi, cu toată

lipsa sa de experienţă militară, va dovedi suficientă abilitate ca să continue să aplice măreaţa strategie a Imperiului Musulman Arab. A început cu un gest menit să-l facă simpatizat, şi anume a mărit solda anuală cu 100 de dirhami. În acelaşi timp, a început să-şi extindă cu prudenţă controlul administrativ asupra afacerilor din oraşele-gamizoană. A instituit un control vigilent al registrelor, a reevaluat salariile persoanelor din *divan*, a cerut ca surplusurile să fie trimise vistieriei din Medina. Concomitent, a continuat practica lui Omar de a fărâmiţa treptat excesiva autoritate de care se bucurau guvernatorii provinciilor, ce erau şi comandanţii armatelor. A făcut lucrul acesta prin numirea unor administratori financiari care să se ocupe doar de veniturile provenite din taxe. Forţat de împrejurări, le-a permis funcţionarilor deja existenţi, în marea lor majoritate moşteniţi de la Imperiile Bizantin şi Sasanid, să-şi continue activitatea, dar, ori de câte ori existenţa forţei de muncă specializate i-a permis, a început un lung şi anevoios proces de convertire a socotelilor în arabă, folosind cifre arabe.

Zakatul, taxa pentru milostenie pe care o plăteau toţi musulmanii, a fost reformată în aşa fel încât acum includea şi sclavii şi caii şi reprezenta 2, 5% din valoarea capitalului. Deşi era obligatorie, ea avea să fie evaluată de fiecare musulman în parte şi doar colectată de autorităţile desemnate. Ca venit, nu era foarte semnificativă prin comparaţie cu sumele provenite din taxa pe terenurile agricole şi tributul anual *(jizya*), plătit în schimbul protecţiei de toate popoarele nemusulmane menţionate în Cartea Sfântă şi care trăiau pe cuprinsul imperiului. Aşa cum era de aşteptat, Usman a trebuit să facă faţă unei opoziţii pasive din partea guvernatorilor în funcţie, a

dregătorilor şi a vistiernicilor din provincii, care îşi vedeau slăbită vechea autoritate. Usman avea farmecul, abilitatea, perseverenţa şi devotamentul necesare ca să îndeplinească până la capăt aceste sarcini administrative. Când cea dintâi generaţie de luptători a murit, era foarte important să fie curăţate listele, să fie stabilite drepturile văduvelor şi să fie răsplătiţi noii recruţi, în câţiva ani, prin controlul *divanului* şi creşterea veniturilor provenite din taxele din provincii, califul a reuşit să mărească stipendiile cu aproximativ 25%. El a putut astfel să le acorde văduvelor dreptul de a moşteni 10% din salariul soţului lor şi să le ofere o mică alocaţie la venirea pe lume a fiecărui băiat arab născut în oraşele-garnizoane. Menţinerea acestui sistem, ce cuprindea aproximativ 100.000 de salarii anuale, plătibile în luna Moharrum, reprezintă o uimitoare confirmare a priceperii financiare a neguţătorilor quraişiţi din Meca.

Pentru a realiza lucrul acesta, Usman a creat un secretariat permanent, folosindu-l pe unul dintre tinerii săi veri, o minte cu adevărat strălucită, Marwan, ca să supervizeze partea de birocraţie. Este limpede că a dezvoltat şi un sistem de fişiere care îi permitea să citeze din ordinele date înainte de Omar, atunci când trimitea scrisori. Pe măsură ce Meca şi Medina creşteau, califul a instituit funcţia de „inspector al pieţelor” salarizat, care va rămâne un post-cheie în orice oraş islamic şi din care va deriva o funcţie asemănătoare cu cea de primar. Din nou l-a pus în funcţie pe unul dintre numeroşii veri foarte talentaţi pe care îi avea.

Usman a impus şi un ambiţios program de lucrări publice sprijinit pe administrarea eficientă a vistieriei centrale. Au fost construite diguri care aveau rolul de a

proteja de inundaţiile periodice casele tot mai numeroase din Medina, inundaţii care, cam o dată la zece ani, transformau albiile pietroase ale uedurilor în torente furioase. De asemenea, a început să extindă reţeaua de puţuri ca să poată asigura apă potabilă pentru populaţia în continuă creştere atât în Medina, cât şi în Meca, şi a supervizat consolidarea cu piatră de carieră şi adâncirea vechilor puţuri. De atunci, acesta a reprezentat unul dintre actele de maximă generozitate publică pentru conducătorii islamului: asigurarea apei potabile gratis, pentru toată lumea – acte destul de des însoţite de câte un distih ce stabileşte o legătură literară cu apa ce ţâşneşte la Meca din izvorul Zamzam.

Usman a mai stabilit şi alte modele de comportament regal, cumpărând terenuri şi construind pieţe din a căror închiriere se adunau fonduri pentru hrana săracilor. Pe măsură ce nevoile statului creşteau, erau necesari mai mulţi secretari şi soli, aşa că Usman s-a folosit din nou de banii adunaţi în vistieria centrală ca să mai cumpere terenuri, pentru ca herghelиile de cai şi cămilele cele iuţi de picior ce aparţineau statului să poată paşte din belşug. Usman era întotdeauna generos când încheia asemenea târguri, dând la schimb proprietăţi foarte bune aflate în alte zone ale marelui imperiu, în aşa fel încât să se asigure că are suficient pământ în apropierea principalului centru administrativ. Mai târziu, când aceste păşuni au fost suficient de mari, a ordonat să fie îngrădite şi delimitate de păşunile tribale. A urmat construirea unor grajduri aparţinând statului, unde aveau să stea caii necesari celor ce călătoreau, solilor şi pelerinilor săraci. A urmat din nou exemplul lui Omar şi a continuat să extindă marile spaţii publice ale islamului:

marea moschee din Medina şi moscheea-altar din centrul oraşului Meca. Lucrul acesta nu a fost realizat fără să întâmpine rezistenţă, pentru că unii cetăţeni refuzau să-şi vândă proprietăţile, dar, urmând exemplul lui Omar, Usman a mers cu hotărâre înainte. Se obişnuise cu faptul că până şi cea mai hotărâtă opoziţie are preţul său. În orice caz, furtuna controverselor s-a stins când cei dintâi credincioşi au intrat în moscheea cea nouă pe care o construise pentru ei la Medina şi în care vechile trunchiuri putrezite de palmieri fuseseră înlocuite cu coloane tăiate în piatră. De asemenea, cu mintea sa iscoditoare şi cu viziunea sa pragmatică a luat în considerare şi marea. Usman era de mult nemulţumit de felul tradiţional învechit în care era făcut portul Şuaba, aşa că a început să construiască un port nou la al-Jeddah (locul în care se găseşte mormântul Evei), care de atunci a rămas poarta de aur spre Meca şi Medina dinspre Marea Roşie.

De asemenea, maşinăria complexă prin care Usman administra statul i-a permis să înceapă să relaxeze o parte dintre măsurile austere luate de Omar. Acesta insistase ca nimeni să nu aibă mai mult de patru case (câte una pentru fiecare soţie) şi că niciuna dintre aceste case nu trebuie să depăşească proporţiile foarte modeste pe care le stabilise Profetul Mahomed, ceea ce limita construcţia clădirilor noi la un etaj. Omar restricţionase şi numărul de sclavi străini ce erau admişi în Medina, le interzisese însoţitorilor Profetului să părăsească oaza (cu excepţia plecărilor în pelerinaj) fără să aibă permisiunea sa explicită şi, cel mai important dintre toate, interzisese vânzarea oricărui teren cucerit sau aparţinând statului. Usman a eliminat, rând pe rând, toate aceste restricţii.

Visul lui Omar ca musulmanii arabi să rămână o armată extrem de mobilă formată din oameni săraci şi cu credinţă adevărată era distrus, la fel şi dorinţa sa de a-i ţine pe însoţitorii profetului ca un grup apolitic, într-o captivitate onorabilă, sub supravegherea sa în Medina. Liberalizarea iniţiată de Usman au avut ca efect crearea unei noi aristocraţii, pe măsură ce bogăţiile adunate de liderii musulmani arabi şi salariul legal pe care îl primeau (ca să nu mai vorbim de procentele din prada de război pe care le primiseră în vremea primelor cuceriri) erau îndreptate spre cumpărarea unor terenuri, în special în mult râvnitele zone de la graniţa Siriei cu Irakul. Unii dintre însoţitorii Profetului, cum ar fi Zubayr şi Abd Ei-Rahman, au devenit noii magnaţi ai Imperiului Musulman. Zubayr avea tot atâţia sclavi câţi cai (şi cai avea cam 1.000) şi palate în toate cetăţile-cheie ale imperiului: Damasc, Medina, Meca, Kufa şi Basra. Într-adevăr, ultimul dintre ele era atât de frumos construit, că 400 de ani mai târziu încă le era arătat vizitatorilor ca reper al oraşului. Abd Ei-Rahman avea să lase în urma lui o avere princiară similară, cu terenuri evaluate la 400.000 de dinari, 1.000 de cămile şi 10.000 de oi. În Medina, Usman a deschis drumul, construindu-şi drept reşedinţă un palat, „Zawar”, la marginea aglomerării urbane ce avea în centru Marea Moschee. Această reşedinţă a fost un model pentru acea epocă, avea grădini înconjurate de ziduri, apartamente cu mai multe etaje, o căsuţă pentru portar, pereţii cu stucaturi elegante şi coloane de marmură. Aici puteau locui împreună toate soţiile şi toţi copiii şi, în plus, mai exista spaţiu pentru secretari şi pentru bucătari, ca să-i poată hrăni pe toţi cei ce veneau la calif: vizitatori, soli, ambasadori, călători şi săraci. Ordinele furioase date

de Omar împotriva oricărui credincios care îndrăznea să călărească un frumos cal străin, să poarte haine elegante, să mănânce făină cernută sau să ţină un portar la uşa lui au fost date uitării.

Zilele hranei simple a clanului Khattab (la fel ca tradiţionalele mese frugale preferate de Profet, încă şi mai subţiri în timpul guvernării lui Omar ibn Khattab) aveau să fie curând de domeniul trecutului. În locul pâinii nedospite făcute de sclavii persani şi de cei eliberaţi erau acum coapte pâini din cele mai delicate aluaturi aromate cu seminţe, în timp ce bucătarii luaţi prizonieri din Armenia şi Anatolia măcinau seminţele şi frământau pâini plate, ca un foitaj, şi produsele de patiserie coapte pe plitele de fier. Iaurtul şi griul zdrobit probabil că încă nu fuseseră importate în Arabia din Asia Centrală şi nici cuşcuşul din Africa de Nord ori îndrăgitele pătlăgele vinete din India, deşi felurile de mâncare aromate persane făcute din orez şi supa de tăiţei bizantină ori laptele bătut, cunoscut sub numele de „laban", se consumau deja. Carnea era acum amestecată, tocată, condimentată, îmbogăţită cu făină, scorţişoară, coriandru, cuişoare, ghimbir, chimion, piper adus din Cochin, sare gemă din Palmyra, era stropită, prăjită în tigaie sau fiartă înăbuşit cu stafide, coacăze uscate, smochine uscate, migdale şi nuci. Zahărul încă nu-şi făcuse apariţia în bucătăriile palatelor din vremea islamului timpuriu, dar probabil că nu prea i s-a simţit lipsa pentru că exista mierea şi se fabrica din curmale presate un sirop dulce foarte gros ce era folosit din abundenţă şi era pus în valoare de suc de struguri caramelizat sau de *ruminanya* (suc de rodii). Trufele negre din deşertul arab, apreciatele măsline mici, amărui, provenite din oaza Palmyrei, *Zaytun Tadmuri*, sparanghel (mai ales

cel cultivat în zona Damascului), prazul (fie nabatean, fie din cel sirian), merele acre, ceapa albă, morcovii, menta, tarhonul, lintea, fasolea, lămâile amare şi o sumedenie de tipuri de oţet, uleiul de măsline şi brânzeturile sărate completau lista de ingrediente de bază în bucătăria din Medina. Peştele trebuia să fie sărat ca să poată fi consumat în deşert şi era de obicei fript şi uneori servit cu un sos ce semăna cu cel de soia, numit mai târziu „sos bizantin". În ciuda faptului că mâncărurile acre şi cele dulci, vegetalele conservate, peştele fript şi supele trebuiau neapărat servite la masă pentru a face o impresie bună, tradiţionalul *zarb* din came friptă (mai ales de miel), gătit pe pietre încinse într-o groapă, era încă socotit un fel de mâncare la loc de cinste. Fructele importate erau mult prea perisabile ca să reziste traversării deşertului, chiar dacă struguri, pepeni şi castraveţi cultivaţi în oază, şi faimoasele curmale din Medina puteau fi servite alături de prăjitura, tradiţională în deşert, a călătorului flămând, făcută din pâine uscată, măcinată şi presată cu migdale, curmale, fistic şi nuci.

În ceea ce priveşte doctrina, Usman era un conservator desăvârşit, până într-atât încât încercarea lui de a se întoarce la cel dintâi exemplu al Profetului şi a reintroduce încă două serii de rugăciuni pe lângă cele două devenite deja tradiţionale, în timpul ritualului pelerinajului la muntele Arafat, pare să fie lucrul cel mai disputat dintre propunerile pe care le-a făcut el. Chiar dacă această dispută ar putea părea azi un lucru neînsemnat, un detaliu abstract dintr-un ritual, el arată totuşi cu câtă stricteţe cei dintâi musulmani respectau practicile stabilite. Celelalte reforme administrative ale lui Usman privind practica rugăciunilor zilnice au fost mai puţin disputate, au pătruns în curentul principal al

practicilor islamice şi sunt respectate şi azi. El a introdus o a doua chemare la rugăciune vinerea, la amiază (ca să sublinieze importanţa participării la această mare reuniune a săptămânii), şi a stabilit practica înfiinţării unor bucătării pentru săraci în luna Ramadanului şi le-a mărit şi alocaţia zilnică. A folosit vistieria publică pentru întreţinerea şi construirea moscheilor (o inovaţie importantă dacă e să o comparăm cu faptul că Mahomed a apelat la voluntariat, munca în comun a credincioşilor, ca să înalţe casa de rugăciune) şi a făcut din muezin cel dintâi funcţionar „religios” cu salariu. Înainte, funcţia de muezin era neremunerată. Usman a fost cel dintâi care a stabilit un personal format din patru muezini pentru Moscheea din Medina, cărora le-a plătit un salariu regulat. Ei trebuiau să fie pioşi, demni de încredere, erau aleşi dintre bărbaţii adulţi, capabili să calculeze cu exactitate momentul rugăciunii şi să fie foarte punctuali. Pe măsură ce bogăţia Imperiului Musulman creştea, numărul muezinilor a crescut şi el, dar prestigiul slujbei lor a scăzut, astfel încât devenise un lucru obişnuit să vezi trei muezini într-un singur balcon chemând credincioşii la rugăciune. Marele călător din Evul Mediu Ibn Batuta, avea să noteze că existau 70 de muezini în Marea Moschee din Damasc, în timp ce marile moschei otomane din Istanbul din secolul al XVI-lea, cu minaretele lor ascuţite ca nişte creioane, erau construite cu mai multe balcoane. Moscheea Albastră a sultanului Ahmet de la Istanbul a atins un fel de record, fiind prevăzută cu 16 balcoane la şase minarete. Marele avantaj al unui balcon de minaret era acela că îi permitea muezinului să vadă în curţile private din cartierele interzise. În unele moschei, muezinul era pus să urce legat la ochi sau să

jure că va păstra secretul, în altele amestecau caritatea cu discreţia şi erau folosiţi muezini orbi sau cu probleme de vedere. Stabilirea orei avea să cadă curând în sarcina altui funcţionar, *muwaqqit*, astronomul moscheei. Cei de la Al-Azhar din Cairo vor avea în cele din urmă şase cadrane solare pe care să le consulte şi privilegiul de a face cea dintâi chemare la rugăciune, care abia după aceea avea să fie urmată de restul oraşului, în sala de rugăciune, muezinul stătea adesea într-un fel de amvon – sprijinit de obicei pe coloane. Aici, la amiază, vinerea, el putea să repete chemarea în timpul rugăciunii ori să recite din Coran la sărbători şi în timpul Ramadanului. Muezinul trebuia să-şi înceapă chemarea la rugăciune cu faţa spre Meca, pe urmă să se întoarcă la dreapta şi la stânga. Din proprie iniţiativă, Bilal, cel dintâi muezin din Medina, introdusese în chemarea de dimineaţă această formulă: „Binecuvântarea şi pacea fie cu tine, o, Apostol al lui Dumnezeu, şi mila şi paza Domnului”. După moartea Profetului, Bilal nu a mai avut inima să continue şi a plecat ca voluntar să lupte pe frontul din Siria, înainte de a se stabili definitiv la Damasc. Acolo a fost convins, cu ocazia vizitei făcute de califul Omar, să mai cheme credincioşii la rugăciune pentru ultima dată. Sunetul acelei voci curate, venită din vremea inocenţei, când islamul stăpânea doar o singură oază, i-a făcut pe distinşii generali, guvernatori şi cuceritori adunaţi acolo să izbucnească în lacrimi. În Medina, muezinul i se adresa lui Abu Bakr numindu-l „Khalifat Rasul Allah” – „calif [locţiitor] al Profetului lui Dumnezeu” Omar şi Usman erau şi ei binecuvântaţi la rugăciunea de dimineaţă, dar în calitate de *amic al-mu’minin* – „comandant al celor credincioşi”. Această binecuvântare de dimineaţă avea să se transforme

într-o importantă modalitate de recunoaştere a suveranităţii comunităţii musulmane. În secolele ce au urmat s-a răspândit atât de mult, încât erau menţionaţi până şi guvernatorii provinciilor, după sultan, care era menţionat după califul aflat în îndepărtatul Bagdad. A fost nevoie de cineva cu siguranţa de sine a lui Saladin ca să se renunţe la acest obicei sofisticat, iar muezinii să se întoarcă la chemarea lui Bilal şi la binecuvântarea făcută din inimă adresată Apostolului lui Dumnezeu. Chiar dacă muezinul reprezintă o funcţie specifică islamului, mai ales pentru nemusulmani, este important să ne amintim că, începând chiar din vremea lui Usman, nu au avut niciodată un statut comparabil cu al preotului. Muezinii au fost şi au rămas personal salarizat.

Firea lui Usman era foarte diferită de cea a lui Abu Bakr şi de a lui Omar. Influenţa lui asupra viitorului islamului avea să fie însă la fel de importantă. Este uimitor şi să ne amintim că lucrurile acestea au fost înfăptuite de un bătrân cu barba albă, care a ajuns calif la vârsta de 70 de ani. Usman a început să sufere de o sângerare nazală cronică chiar din primul an al califatului, îndeajuns de gravă ca să-l împiedice să conducă pelerinajul la Meca; se pare însă că a fost o epidemie în întreaga Arabie în acel an. Dar vârsta şi infirmităţile sale nu aveau mare importanţă pentru că toate aceste planuri de dezvoltare şi proiecte de construcţie aveau să fie îndeplinite într-o perioadă de zece ani de război continuu purtat practic la toate frontierele imperiului.

Când a ajutat la aşezarea lui Omar în mormânt, Usman a fost auzit murmurând: „Dintre noi o să poată careva să-i fie egal lui Omar?”. Această înaltă apreciere pe care o avea faţă de Omar era împărtăşită de toată

lumea. Când s-a răspândit vestea că marele calif a murit, a aprins în mod spontan revolte pe măsură ce naţiunile cucerite din Imperiul Musulman vedeau în aceasta o oportunitate de a-şi recâştiga independenţa. Persia, în mod special, a fost zguduită de nenumărate revolte locale, astfel încât din 644 până în 649, cele două mari armate musulmane stabilite la Kufa şi Basra au fost prinse într-o serie de campanii locale. Principatele aflate la o distanţă mai mare, în zonele muntoase din Armenia, Azerbaidjan şi Caucaz, şi-au recăpătat cu mare repeziciune suveranitatea. Ele au respins contraatacurile puternice ale arabilor, distrugând cel puţin două armate. Unii dintre aceşti soldaţi musulmani ce formau o coloană de 4.000 de oameni vor dobândi oficial statut de martiri pentru că, izolaţi fiind de khazarii turci, au luptat până la ultimul om, afirmându-şi tot timpul credinţa prin strigătul sfidător: „Allahu Akbar”. Cinci ani de campanii şi contracampanii au reuşit în cele din urmă să reinstituie autoritatea musulmană asupra ţinuturilor aflate altă dată sub stăpânirea vechiului Imperiu Persan. În 650, armatele arabe se aflau din nou în ofensivă şi împinseseră frontiera până în Asia Centrală, pe măsură ce îşi stabilea avanposturi în vechile oraşe Herat, Merv, Balkh şi Kabul armata musulmană, refăcând frontiera la care ajunsese Alexandru cel Mare cu cuceririle. Doi ani mai târziu, Yazdegird, ultimul lăstar din dinastia sasanidă, a pierit asasinat în coliba unui morar ce râvnise la cele câteva bijuterii pe care prinţul refugiat încă le mai purta. Acest trist sfârşit al unei mari dinastii a fost îndelung comemorat de Biserica Nestoriană (care beneficiase mult de pe urma toleranţei luminate a Sasanizilor), în timp ce parţii, populaţia care încă mai practica cultul vechi de 1.000 de ani în Persia al

zoroastrismului, îşi încep calendarul modern cu moartea lui Yazdegird.

Şi în Egipt aveau să se aprindă revoltele în 644, cel dintâi an al conducerii lui Usman, sprijinite de un îndrăzneţ contraatac al Imperiului Bizantin, care a trimis o flotă de 300 de vase în marele port al Alexandriei. Populaţia vorbitoare de greacă a oraşului s-a ridicat şi ea în sprijinul acestei forţe şi i-a masacrat pe cei 1.000 de soldaţi arabi din garnizoană. Generalul bizantin Manuel era hotărât să reocupe pământurile din Delta Nilului şi a părut la un moment dat capabil să expulzeze toţi arabii din Egipt. Situaţia era periculoasă din două puncte de vedere pentru Usman, care, ca să îmbunătăţească administrarea impozitelor în Egipt, îl concediase pe generalul Amr, charismaticul cuceritor, şi îl promovase în locul lui pe Abdullah, şeful finanţelor. Numai după ce Amr a fost reinstalat la comanda trupelor, situaţia a fost din nou adusă sub control. Amr, cu îndelungata sa experienţă de luptă în Egipt, a reuşit să-l atragă pe Manuel cu întreaga lui armată mai la sud, pe un teren mai favorabil trupelor arabe, extrem de mobile. Încă o dată Nikiou, la extremitatea estică a deltei, a fost locul pe care Amr l-a ales ca să ducă bătălia. Poveştile care ne-au parvenit sugerează că a doua bătălie de la Nikiou a fost la fel de grea ca prima, însă în cele din urmă cei 15.000 de soldaţi musulmani arabi ai lui Amr au învins. În urma unei serii de atacuri în forţă, Manuel a fost împins înapoi la adăpostul zidurilor oraşului Alexandria, dar prin trădare (sau în urma unui asalt încununat de succes) Amr a ajuns să controleze una dintre porţile-cheie ale oraşului: va pătrunde astfel din nou în cetate, în calitate de cuceritor, în anul 646. De data aceasta cetăţenii rebeli nu vor mai găsi îndurare: au fost măcelăriţi sau luaţi ca

sclavi, după bunul plac al cuceritorilor, care, de asemenea, au devastat jumătate din uriaşul oraş înainte ca Amr să poruncească încetarea jafurilor. Pentru ca oraşul să nu mai poată fi niciodată folosit ca o bază sigură de către armata bizantină, toate zidurile care apărau Alexandria la est au fost făcute una cu pământul. După bătălie, Veniamin, patriarhul local al Bisericii Egiptene Copte, a fost obligat să susţină cauza celor pe care îi reprezenta. El a admis că într-adevăr ei s-au luptat cu vitejie prima dată cu Amr, pe vremea celei dintâi invazii arabe, dar că rebeliunea aceea fusese organizată în secret de Biserica Ortodoxă a Imperiului Bizantin şi nu era fapta localnicilor. Atât de convingătoare a fost pledoaria sa, încât Amr a fost de acord ca tuturor celor ce aparţineau comunităţii copte să li se permită să-şi păstreze averile şi, mai mult decât atât, să li se restituie şi tributul pe un an – pentru că armata musulmană nu şi-a respectat partea sa de contract, care consta în a-i proteja de duşmanii externi.

După câştigarea victoriei, încă o dată Usman a arătat că e hotărât să îşi ducă proiectele la îndeplinire. Eroul victorios al celei de-a doua cuceriri arabe a Egiptului îşi putea păstra funcţia de guvernator-general în Fustat, dar finanţele aveau să fie controlate separat, de Abdullah. Amr a protestat: „Eu trebuie să ţin vaca de coarne în timp ce altul o mulge?” Amr a fost din nou demis şi Abdullah reinstaurat în funcţie. Acesta, socotit de istoricul Nawawi ca fiind „cel mai inteligent dintre quraişiţi”, a avut mari probleme când a trebuit să-şi afirme autoritatea morală asupra armatei musulmane, dezgustată de felul cum fusese tratat Amr, comandantul pe care soldaţii îl socoteau un erou. Aşa că, şi din cauza problemelor de politică internă, ca şi

din alte considerente, Usman a ordonat ca în anul următor să fie atacată Africa de Nord, expediţie în care Abdullah avea să-şi câştige gloria militară.

A fost adunată o forţă militară importantă. Usman a trimis aproape 20.000 de oameni ca să se alăture puternicei armate de 20.000 de soldaţi care se aflau deja în Egipt. În 647, Abdullah a condus această forţă spre vest, traversând Libia, ce fusese cucerită de Amr doar cu cinci ani în urmă. Guvernatorul bizantin al Tunisiei a plecat în marş spre sud, părăsind capitala fortificată Cartagina, ca să staţioneze în Sbeitla, principalul oraş din stepele sudice. La Sbeitla măreţul templu roman şi forumul fuseseră transformate în fortăreaţă bizantină. Aici îşi stabilise cartierul general viceregele Gregorie, însoţit de eleganta lui fiică. Stepele din sud erau un teren favorabil manevrelor cavaleriei foarte mobile a arabilor, dar viceregele Bizanţului, Gregorie, avea motivele sale să aleagă Sbeitla. Pentru că aici, la extremitatea sudică a provinciei sale, adunase călăreţii din principatele berbere independente din munţi şi din stepa presaharianã ca să-l ajute să apere Africa de Nord. Ca să-i încurajeze şi mai mult pe mândrii conducători berberi, el a dat veste că oferă mâna fiicei sale oricui avea să-i aducă capul lui Abdullah, comandantul armatei musulmane arabe. Datorită predicilor stareţului Maxim, populaţia creştină din Tunisia bizantină fusese prinsă de o fervoare milenaristă. Rezultatul a fost că la Sbeitla s-au dat lupte grele, dar cei 40.000 de soldaţi arabi bine antrenaţi au învins încă o dată. Gregorie a fost răsturnat de la putere de Abdullah, aşa că fata viceregelui a ajuns concubina omului care i-a decapitat tatăl. Abdullah l-a trimis pe fiul lui Zubayr, care luptase cu multă vitejie, să îi ducă

vestea victoriei califului, la Medina. Deşi armata bizantină fusese distrusă, Abdullah a fost îndeajuns de prudent ca să nu-şi angajeze trupele istovite de bătălii în alte operaţiuni nici împotriva triburilor berbere din munţi, nici împotriva cetăţilor de pe coasta tunisiană. În schimb.

Abdullah s-a lăsat cumpărat cu un tribut uriaş din veniturile marilor livezi de măslini din Tunisia. S-a întors în Egipt, la sfârşitul raidului, aducând cu el prizonieri, prăzi şi o reputaţie uşor îmbunătăţită printre soldaţi. Mai târziu avea să se nască însă o dispută legată de distribuirea prăzilor, pentru că Usman i-a lăsat cu generozitate lui Abdullah a cincea parte datorată lui şi au apărut plângeri potrivit cărora tânărul văr al califului care îndeplinea şi rolul de secretar, Marwan, câştigase un profit prea mare din specularea părţii din pradă care aparţinea statului.

Campania a avut ca efect şi faptul că Abdullah s-a convins că o flotă arabă devenise necesară. Deoarece mersese de-a lungul coastei nord-africane, care era încă dotată cu porturi-fortificate înşirate unul după altul la o zi distanţă, a înţeles că nu va putea cuceri definitiv acest teritoriu fără ajutorul flotei. Altminteri, forţele Bizanţului din Creta, Sicilia, Cipru şi sudul Italiei puteau contraataca oricând, stârnind revolte printre berberi, în momentul în care armata arabă va apărea la orizont. Contraatacul bizantin în Egipt, soldat cu o rapidă reocupare a Alexandriei, era un exemplu viu pentru ce erau ei în stare să facă. Usman, în ciuda precedentului stabilit de Omar, care ordonase limpede ca nicio armată musulmană să nu se afle vreodată izolată pe mare, departe de îmbrăţişarea protectoare a deşertului, a început să plece urechea la cei ce pledau pentru formarea unei flote – cauza era susţinută şi de

Moavia, guvernatorul Siriei. Moavia îi scrisese vărului său, califul, ca să-i dea asigurări că insula bizantină Cipru se află atât de aproape de ţărmul sirian, încât se putea auzi lătratul câinilor. Este, cu siguranţă, adevărat că într-o zi senină se pot vedea munţii Siriei din capătul peninsulei Karpas a Ciprului, dar singurul mod în care se puteau auzi câinii era prinzând un ecou din vuietul mării. Usman s-a lăsat convins, dar a impus două condiţii: la cel dintâi atac naval musulman aveau să participe doar voluntari şi, în cazul în care comandanţii erau atât de siguri de victorie, o puteau demonstra luându-şi cu ei în expediţie soţiile.

Atacul combinat al lui Abdullah şi Moavia, care au folosit marinari egipteni şi sirieni pentru a forma echipajele ce urmau să manevreze vasele de război construite în porturile Alexandria şi Acra, dar au avut pe punte numai războinici arabi, a fost încununat de succes. Insula Cipru a fost ocupată în 649 şi i-a plătit califului un tribut egal cu cel pe care până atunci i-l trimitea împăratului, la Constantinopol: 7.000 de dinari pe an. Luptele nu au fost foarte grele şi singura victimă cunoscută a fost Rumeyşa bint Milhan: măgarul ei s-a împiedicat pe ţărmul lacului Larnaca şi, cum nota istoricul Ibn al-Athir, ea „şi-a rupt gâtul diafan şi şi-a dat sufletul victorios, fiind de îndată înmormântată în acea insulă ce mirosea atât de dulce”. Au aşezat-o lângă trei menhiri preistorici, în timp ce al doilea ei soţ, judecător-şef în una dintre garnizoanele Palestinei, a intonat rugăciunile. A fost o înmormântare plină de veselie, pentru că Rumeyşa, femeia cu ochi căprui din oaza Medinei, se numărase printre însoţitorii Profetului (într-adevăr, primul ei soţ fusese o căpetenie militară importantă în Medina şi unul dintre primii martiri) şi totodată mătuşa unuia dintre principalii secretari ai

Profetului, Anas. Mahomed adormise odată în poala Rumeyşei (în timp ce aceasta îi pieptăna părul ca să-i scoată păduchii) şi se trezise după o revelaţie avută în vis, cu convingerea că ea avea un loc în paradis ca martir ce nu trebuie să îşi sacrifice viaţa. Acum visul fusese în sfârşit înţeles. Mormântul ei este astăzi acoperit de o frumoasă moschee ce a fost mai târziu construită de otomani, pe marginea un lac sărat. Înconjurată de chiparoşi, lămâi şi palmieri, este încă un loc încântător, un altar „dulce-mirositor", cunoscut de localnici ca Umm Haram – „pioasa mamă".

Noua flotă va fi pusă la încercare trei ani mai târziu, când va sosi altă flotă bizantină, care ameninţa coasta Alexandriei şi care justifica temerile strategice ale lui Abdullah şi Moavia. Armata arabă, neînvăţată cu astfel de lupte, a fost de îndată trimisă pe mare într-o bătălie riscantă împotriva mult mai experimentatei flote bizantine. Lupta a rămas nedecisă, deşi, când amiralul bizantin a dat ordinul de retragere a flotei la adăpost în Siracusa, arabii au socotit că pot sărbători. Aici, comportamentul ruşinos al armatelor bizantine îi înfuriase aşa de tare pe sicilieni, încât au pătruns în palat şi l-au linşat pe amiral, care tocmai se afla în baie – ca o încurajare pentru ceilalţi. Moavia a considerat că Ciprul, sfidând termenii tratatului, ajutase Bizanţul în această operaţiune, aşa că în anul următor, în 653, a ordonat o nouă debarcare pe insulă. Oraşele de coastă au fost jefuite şi distruse, un lung şir de prizonieri au fost urcaţi pe corăbiile arabe, şi s-a înfiinţat o garnizoană permanentă de 12.000 de oameni. Acestea nu au fost decât manevrele premergătoare marii schimbări ce avea să urmeze în istoria mediteraneană, marcată de lupta flotei bizantine cu cea musulmană la Dhat al-Sawari – Bătălia Catargelor lângă coasta Liciei,

în Turcia. Ceea ce le lipsea arabilor din punctul de vedere al experienţei pe mare a fost compensat de curajul lor disperat: au abordat vasele de luptă ale adversarilor lor şi au transformat bătălia pe mare într-o încleştare corp la corp. Nici chiar prezenţa fratelui împăratului Constans al II-lea (nepotul lui Heraclie) nu a avut niciun efect în această zi, în care s-a născut puterea maritimă a arabilor. După victorie, Abdullah ibn Qais a devenit cel dintâi erou-corsar al musulmanilor; neînvins în 50 de bătălii, „arăta ca un negustor, dar făcea daruri împărăteşti" şi avea să-şi sfârşească zilele pe eşafod, după ce fusese capturat de duşmani pe când umbla deghizat spionând într-un alt port al Bizanţului. Povestea lui Abdullah ibn Qais poate fi asemănată cu cea lui Odiseu, precedând totodată apariţia infamilor căpitani corsari precum Barbarossa, Dragut şi Turgut Reis, ce aveau să cutreiere aceleaşi ape 1.000 de ani mai târziu. Faptele de arme ale unor bărbaţi ca Abdullah ibn Qais la frontierele bizantine răvăşite de război aveau să netezească drumul pentru încercarea epopeică de a cuceri Constantinopolul (674 – 679), la mai puţin de o generaţie după ce primii războinici arabi au primit permisiunea de a pleca pe mare.

Nu toate iniţiativele militare ale Califatului au fost însă încununate de succes. Cea dintâi încercare de a invada coasta Sudanului şi a Etiopiei (din timpul Califatului lui Omar) s-a încheiat cu distrugerea escadronului arab la ţărmul Mării Roşii, în acelaşi an în care un vulcan de lângă Medina a erupt. În timpul domniei lui Usman, arabii au încercat din nou să ocupe Sudanul, deşi de data aceasta armata va porni în marş spre sud, în josul Nilului. Generalul care intrase în Sahara şi cucerise Fezzanul libian, Oqba ibn Nafi, a fost

cel căruia i s-a încredinţat comanda armatei. Oqba, care mai târziu avea să conducă epopeicile raiduri de cucerire din Tunisia, Algeria şi Maroc, a fost înfrânt de tăcuţii arcaşi nubieni. Câţiva ani mai târziu, guvernatorul general al Egiptului, Abdullah, va organiza încă o expediţie în Sudan, dar din nou arabii vor fi neputincioşi în faţa preciziei nemiloase cu care arcaşii nubieni îşi apărau stepele. Când coloana s-a retras în Egipt, atât de mulţi războinici fuseseră loviţi în ochi de săgeţi, încât arcaşii nubieni din Sudan au fost numiţi cu mult respect „arcaşii ochiului”. S-a încheiat atunci un armistiţiu şi a fost stabilită o frontieră.

A fost semnat şi un acord comercial oficial, permiţând cumpărarea anuală a 360 de sclavi – dându-se la schimb grâu egiptean. (Sudanul creştin copt va rămâne independent de Egiptul musulman încă 500 de ani, până când sultanii mameluci aveau să extindă graniţa credinţei şi a dominaţiei lor spre sud la începutul secolului al XIV-lea.)

Cea mai importantă şi mai durabilă realizare a lui Usman nu va fi nici militară, nici politică şi nici administrativă. Usman hotărâse să creeze o ediţie scrisă definitivă a revelaţiilor divine – Coranul. La început, lucrarea părea să fi fost doar o continuare a modului în care practica el religia, o parte a vieţii sale întru credinţă în încercarea de a înţelege pe deplin mesajul lui Mahomed. Însă, odată ajuns calif, a văzut că acele preţioase ore pe care le dedica studiului şi contemplaţiei ar trebui împărtăşite şi restului lumii musulmane. E posibil să fi prevăzut şi perioada în care competiţia existentă între diversele armate, deja active în lupta pentru impunerea unor recitatori diferiţi, putea duce la apariţia unor versiuni ale Coranului.

Mai întâi a numit un „colegiu de redacţie” condus de

fostul secretar al lui Mahomed, Zayd ibn Thabit, asistat de Abdullah ibn Zubayr, Said ibn al-As şi Abd al-Rahman ibn al-Harith, care erau ajutaţi de însoţitorii Profetului ce se mai aflau încă în viaţă. Pe urmă, Usman a adunat toate versiunile scrise pe care le-a putut găsi în garnizoanele din provincii şi în bibliotecile din Medina şi Meca. Nu au fost toate predate, deşi a recuperat multe fragmente preţioase, unele scrise pe oase, altele scrijelite pe tăbliţe de piatră, altele notate pe bucăţi de scoarţă de palmier. Zayd şi grupul care-l conducea i-au notat şi pe marii recitatori ai islamului chiar în timp ce recitau[19]. Pe lângă toate acestea mai exista şi o protoediţie a Coranului care îi aparţinuse lui Hafsah, fiica lui Omar, una dintre soţiile Profetului şi totodată unul dintre cei mai severi critici ai săi. Se crede că această copie includea câteva dintre notele originale făcute de scribii şi secretarii Profetului.

Cei care aveau sarcina de a aduna textele erau extrem de conservatori şi au refuzat să elimine chiar şi cea mai mică contradicţie ce apărea între unele versete sau capitole, ce păreau un fel de amalgam având la bază două sau mai multe revelaţii istorice. De exemplu, se ştia că sura 9 a fost revelată în Medina, cu excepţia a doua versete, care fuseseră rostite pentru prima dată în Meca. De asemenea, au inclus şi nişte mărci textuale (cel mai probabil preluate din copia lui Hafsah) al căror înţeles nu a fost niciodată descifrat. Datorită practicii vechi a islamului de a se recita toată noaptea, nu a fost nevoie de niciun fel de muncă editorială. Şi aceasta pentru că recitarea corectă a Coranului fusese deja încheiată în timpul vieţii

19 Se pare că au fost trei, şapte sau zece asemenea faimoşi recitatori, într-o listă care cuprinde şapte dintre ei sînt numiţi: Nai, Ibn Kathir, Abu Amr, Ibn Amir, Asun, Hamza şi Kisai.

Profetului. Există referinţe la lucrul acesta risipite în tot Coranul, de pildă în sura 73: 4: „A adunat şi aranjat cum se cade toate părţile componente”, în sura 16: 101 – 103: „Şi dacă schimbăm un semn [verset] în loc de alt semn – şi Dumnezeu ştie ce trimite”, în sura 25: 32: „şi noi l-am citit frumos” şi în sura 23: 32: „Le recapitulăm unul după altul”. Usman şi echipa sa de învăţaţi, aleşi pe sprânceană, nu trebuie priviţi ca editori, ci mai degrabă ca nişte copişti meticuloşi.

Până în 650, Usman supervizase crearea celui dintâi exemplar complet al Coranului. 77.000 de cuvinte fuseseră adunate în 6 211 versete şi împărţite în 114 *sure* (derivat din cuvântul arab care înseamnă „rânduri”), aşa cum sunt cunoscute capitolele. Surele au fost aranjate în ordinea lungimii lor şi nu a existat nicio încercare de a ordona capitolele în funcţie de data la care fuseseră rostite pentru prima dată. Această ordine ce părea arbitrară se va dovedi extrem de importantă în epocile ulterioare. Din punct de vedere doctrinal, nu există niciun capitol mai important decât altul. Niciun capitol nu poate fi socotit ca având o autoritate mai mare decât altul, pentru că nu se poate dovedi în mod limpede dacă e vorba despre o revelaţie din perioada de început sau despre una târzie şi, chiar dacă acest lucru ar putea fi stabilit, toate vin de la Dumnezeu, deci importanţa lor este egală. Tot ce se află în Coran are egală însemnătate, ceea ce face ca versetele care aparent se contrazic unul pe celălalt să prezinte un interes deosebit. De exemplu, un musulman onest ştie că unul dintre cuvintele cele mai comune este *salaam,* „pace”, care poate fi găsit de 129 de ori în Coran. El mai ştie că în sura 2: 86 se spune că „nu există obligaţii în religie” şi sura 42: 15 acceptă în mod explicit adevărul celorlalte credinţe:

„Dumnezeu este Domnul nostru şi Domnul vostru; cuvintele noastre sunt ale noastre şi cuvintele voastre sunt ale voastre; să nu fie ceartă între noi şi voi. Dumnezeu ne va aduna şi spre El este drumul” La fel şi în sura 109: 6 „Pentru voi credinţa voastră, şi pentru mine credinţa mea!”. Atunci ce trebuie să înţeleagă acelaşi credincios din sura 4: 89? „Ei doresc să fiţi necredincioşi, precum sunt şi ei necredincioşi şi să fiţi asemenea [lor]. Deci nu prindeţi cu ei prietenie, până ce nu purced pe drumul lui Dumnezeu; dacă, însă, se abat, apoi prindeţi-i şi omorâţi-i, unde-i aflaţi, şi nu primiţi de la ei nici prieten, nici ajutător”. Nu există un răspuns uşor. Unii au încercat să scoată din Coran toate contradicţiile, aducând ca argument faptul că un verset îl „anulează” pe celălalt, dar în situaţia aceasta e limpede că interpretarea omenească e ridicată mai presus de revelaţia divină.

Diferitele capitole din Coran conţin răspunsurile divine, dar nu şi întrebările muritorilor. Coranul reprezintă o serie de răspunsuri divine la o serie de rugăciuni, meditaţii sau probleme sociale pentru care Profetul a căutat un răspuns. Mulţi învăţaţi musulmani din toate epocile au lucrat la redactarea unor comentarii exhaustive, încercând să extragă sensul exact din contextul revelaţiei, dar, deşi foarte util, acest lucru poate implica erori profunde ca instrument teologic, pentru că din nou ridică studiul mai presus de revelaţia divină. Există o zicală care adună în ea frustrările şi infinitele precauţii ale juriştilor şi teologilor: „Dacă toate râurile din lume s-ar transforma în cerneală şi toate firele de nisip în hârtie, tot n-ar fi material suficient pentru a aşterne toate înţelesurile Coranului”.

Alţii au venit cu argumentul că, din moment ce

Coranul este un document complex, covârşitor şi divin, e o revelaţie adresată întregului neam omenesc, valabilă în orice epocă, pentru toţi oamenii, pentru toate nivelurile de înţelegere spirituală, nu ar trebui să ne tot agităm cu întrebări, ci să ne concentrăm asupra adevărurilor care sunt limpezi şi la vedere. Unele versete încă îşi aşteaptă vremea când vor fi înţelese sau apariţia nevoilor umane pentru care constituie un răspuns. Trebuie să ai încredere în tine şi să laşi spiritul întregii cărţi să ajungă la inima ta ca să o poţi folosi ca unealtă spirituală pe drumul către Dumnezeu. În această abordare, contradicţiile nu reprezintă o problemă care trebuie corectată cu o analiză textuală inteligentă, ci doar porţi spre o înţelegere mai largă. Usman a înţeles importanţa vitală a încrederii în Coran şi nu a încercat să-l cureţe ca un redactor metodic sau să-l reducă la un simplu cod de legi.

Sacralitatea textului fusese deja păstrată prin deschiderea ritualului lecturii fiecărui verset recitat cu formula: „În numele lui Dumnezeu cel milostiv, îndurător” şi prin încheierea: „Dumnezeu atotputernicul a grăit adevărat!” Micul capitol format din doar şapte versete care a devenit foarte pregnant datorită recitării sale în timpul rugăciunii zilnice a căpătat mare importanţă prin aşezarea sa la începutul Coranului. A rămas cunoscut ca *fatiha,* „Sura care deschide cartea”, şi se mai face referire la el ca fiind chintesenţa islamului şi „Mama cărţii”.

În numele lui Dumnezeu, cel milostiv, îndurător
Laudă lui Dumnezeu, Domnul veacurilor
celui milostiv, îndurat
ce domneşte în ziua judecăţii.
Ţie voim să-ţi servim şi la Tine să ne rugăm.

O cârmuieşte-ne pe drumul cel drept,
pe drumul acelora de care Te-ai îndurat,
nu pe calea celor asupra cărora eşti înfuriat,
şi nu al celor ce rătăcesc.

Spre deosebire de textele sacre tradiţionale ale iudaismului, Coranul nu a fost scris pe suluri de papirus, ci pe foi de pergament legate într-un volum – în acelaşi fel în care creştinii îşi păstrau Evangheliile. Exista o deosebire importantă: în arabă se scrie de la dreapta la stânga, aşa că toate textele arabe pornesc în sens opus şi sfârşesc unde, spre exemplu, această carte ar începe. Pentru nişte oameni care îşi evaluau bunurile mobile în turme, posesia oricărei cărţi scrise pe pergament era un indiciu privind statutul social: fiecare pagină reprezintă un animal de preţ pentru că o filă de pergament se obţinea din pielea de pe burta moale a unei oi sau capre, tratată şi albită special. Oricum, Coranul a avut chiar de la început statutul de carte a cărţilor, întotdeauna mai presus de celelalte, învelit în pânză în orice călătorie, ţinut întotdeauna deasupra taliei credinciosului şi deschis numai de cei care, din punct de vedere ritualic, erau curaţi. În timp ce un credincios se putea mulţumi să stea pe jos, Coranul era întotdeauna pus mai sus, pe un pupitru micuţ – *kursi*, „scaunul cărţii” Chiar dacă astăzi toate versetele şi capitolele sunt numerotate pentru simplificarea trimiterilor, aceasta este o inovaţie modernă. Titlurile capitolelor: „Sura Albinei”, „Sura Vacii”, au fost adăugate ceva mai târziu, ca formule mnemotehnice, deja cunoscute de arabii iubitori de poezie. Există referinţe la formule de memorare similare folosite de evrei când regele David rosteşte

faimosul verset cunoscut ca „Arcul” chiar dacă era un panegiric compus în cinstea lui Saul şi a lui Ionatan.

Coranul, în primele sale ediţii, nu avea semne de punctuaţie şi destul de puţine puncte şi semne diacritice existente azi în scrierea arabă modernă. Lucrul acesta permite apariţia unor variaţii interesante în ceea ce priveşte anumite cuvinte, dacă unele litere arabe sunt marcate astfel. Mai târziu, cei ce vor copia manuscrisul aveau să noteze moştenirea neschimbată a Coranului lui Usman cu negru, iar presupunerile lor legate de text privind alegerea corectă a vocalei, a accentelor şi a pauzelor în versete printr-o caligrafie codificată ierarhic, conform cu autoritatea sursei, de la auriu până la roşu şi galben. Variaţiile minore aveau să fie codificate în cele din urmă în şapte moduri diferite de lectură a Coranului care uneori sunt asociate cu diverse accente ale diverselor triburi din jurul cetăţilor Meca şi Medina sau cu cei şapte vestiţi recitatori ai Coranului din oraşele-gamizoane. Niciuna dintre aceste variante de lectură nu va fi exploatată de rivalităţile doctrinale, teologice sau dinastice ce vor diviza mai târziu islamul. Nici chiar vestita schismă dintre sunniţi şi siiti nu va duce la apariţia unor versiuni diferite ale Coranului.

Se spune, conform tradiţiei, că în următoarele patru luni (timpul necesar unui copist atent pentru a reproduce integral textul Coranului) au fost făcute patru copii după originalul lui Usman, câte una pentru fiecare punct cardinal, şi acestea sunt sursele miilor şi sutelor de mii de copii manuscrise ale Coranului ce aveau să apară în secolele următoare. Nu s-a găsit nici măcar un fragment din manuscrisul original al lui Usman, deşi câteva copii timpurii, făcute poate chiar la sfârşitul secolului al VII-lea, iar dacă nu, cu siguranţă în

secolele al VIII-lea şi al IX-lea, au fost păstrate în Marea Moschee la San'a, în Yemen[20] şi la Marea Moschee din Damasc, în Siria.

A fost o sarcină măreaţă şi sfântă, îndeplinită cu repeziciune şi cu autoritatea necesară, dar, inevitabil, au existat şi anumite obiecţii. Se zvonea că anumite versete fuseseră pierdute (în special unul care conţinea o referinţă insultătoare la clanul Omeiad al lui Usman) şi că altele lipsesc fiindcă fuseseră mâncate de o capră care se rătăcise în scriptorium şi care ronţăise din bucăţile de scoarţă de palmier inscripţionate. Totuşi, aceste poveşti sunt rezultatul confuziei dintre Coran şi Ḥadīth – vorbele Profetului din timpul vieţii.

Câţiva credincioşi mai bătrâni nu au fost de acord nici cu ideea primatului revelaţiilor scrise, în raport cu cele transmise prin viu grai. Unii dintre recitatorii vestiţi ai Coranului, ce erau legaţi acum de marile moschei din oraşele-gamizoană, priveau, desigur, cu un vag dispreţ la acest proces care acum punea o carte scrisă mai presus de trudnica rememorare a vocii Profetului lui Dumnezeu. Dar nimeni nu poate nega marea realizare a lui Usman: existenţa unei cărţi unice, cu o autoritate recunoscută, ce-i uneşte pe musulmani într-un respect comun faţă de cuvântul lui Dumnezeu, aşa cum a fost el pronunţat de Profetul Mahomed. Mulţi ani mai târziu, când Ali va auzi critici la adresa lucrării lui Usman din partea susţinătorilor săi din Kufa, îi va reduce la tăcere cu o replică hotărâtă, spusă din inimă: „Usman a acţionat la sfatul nostru, al tuturor celor ce eram conducători, şi, dacă la vremea aceea eu aş fi fost conducătorul, aş fi făcut exact acelaşi lucru"

20 Exemplarele din Coran foarte deteriorate din cauza folosinţei îndelungate erau depozitate sub tavan, deasupra grinzilor de lemn din sala de rugăciune, astfel încît să fie ferite de pîngărire.

Laudele din partea unui asemenea om (pe care în mod greşit unii l-ar fi putut considera duşmanul lui Usman) sunt cel mai important testament.

Anul 650 avea să marcheze punctul culminant al domniei paşnice a lui Usman. Cei şase ani de când era calif fuseseră remarcabili, încărcaţi de împliniri şi de o părintească generozitate a spiritului. În anul ce a urmat, un accident minor a schimbat totul, aşa că următorii şase ani ai domniei lui Usman vor aduce lumea islamică în pragul războiului civil. Bătrânul calif era din nou preocupat de asigurarea apei potabile pentru oamenii din oază şi dirija o echipă de lucrători care adânceau puţul Arees din Medina. S-a aplecat peste ghizd, uitându-se în groapa proaspăt săpată, ţinându-se cu degetele de zidul de piatră. Şi-a schimbat puţin poziţia şi pe urmă şi-a mişcat mâna dreaptă ca să arate spre o piatră care încă mai avea nevoie să fie consolidată. Chiar în acel moment, un inel străvechi i-a alunecat de pe deget şi a căzut în adâncuri. Usman s-a ridicat şocat şi îngrozit. Inelul cu sigiliu al Profetului căzuse de pe mâna califului. În săptămânile care au urmat puţul a fost golit metodic, noroiul curăţat şi totul trecut prin sită de mai multe ori, în încercarea tot mai disperată de a găsi inelul pierdut. Cu cât căutau mai fervent, cu atât ideea că pierderea inelului e un semn rău se accentua. Sigiliul lui Mahomed, sigiliul Profeţilor, nu mai era. În ciuda spaimei superstiţioase, toţi solii care soseau în oază galopând nu aduceau decât veşti bune de pe frontul persan. Cu fiecare lună, cu fiecare an, faptele glorioase s-au înmulţit pe măsură ce armatele Califatului împingeau frontiera arabă şi stăpânirea islamică mai departe spre răsărit. Mult mai târziu incidentul avea fie cunoscut mai bine, iar Califatul lui Usman să fie divizat

în două – şase ani buni urmaţi de şase ani proşti – din cauza pierderii inelului-sigiliu al Profetului pe care stătea scris: „Dumnezeu este cel mai bun dintre cei puternici”.

Ultimii şase ani ai domniei lui Usman (651 – 656) au fost plini de necazuri. Nu a reuşit să urmeze exemplul înţelept al lui Omar, care în ultimii ani ai guvernării sale se obişnuise să-i demită în mod regulat pe guvernatorii-generali ca să poată menţine controlul asupra oraşelor-gamizoană aflate în continuă creştere şi să împiedice personaje precum Khalid să se transforme în eroi pentru soldaţi. Una dintre ultimele înlocuiri pe care le făcuse numindu-l pe Mughira, un individ de o răutate fascinantă, era o alegere complet neobişnuită pentru Omar, dar guvernarea arabilor era o artă aparte şi erau greu de găsit administratori printre cei sfinţi, pioşi şi simpli. Omar nu fusese singurul care avea această părere, pentru că în Arabia toată lumea ştia că politica e o treabă murdară. Într-adevăr, Omar a reuşit să facă un principiu din aceasta şi a refuzat în mod sistematic să-i pună în funcţii pe însoţitorii Profetului, de teamă să nu fie diminuat statutul spiritual pe care îl dobândiseră. Acest mod de a privi lucrurile este încă foarte răspândit printre musulmanii arabi şi astăzi, care cred că, dacă doreşti să-ţi păstrezi onoarea şi să fii fidel credinţei tale, nu trebuie să te amesteci în politică. Acest pesimism sănătos, combinat cu înţelegerea faptului că cel ce se ridică prin sabie de sabie va pieri, dă politicii arabe o vioiciune şi o impredictibilitate foarte intense. Cei mai buni dintre oameni au tendinţa de a sta în afara scenei politice, lăsând-o pe seama coloneilor tineri şi ambiţioşi, a şefilor poliţiei şi a pitoreştilor oportunişti. Pentru că, pe lângă prea puţinii eroi politici arabi

însufleţiţi de o morală desăvârşită cum au fost Saladin, Nasser, Abu Bakr, Omar, există mii şi mii de altfel de lideri care vin pe cealaltă linie tradiţională, la capătul căreia se află Mughira. Usman era probabil la fel de conştient ca şi Omar de realitatea brutală pe care o presupune exercitarea puterii şi a intrat într-o altă fundătură a politicii arabe, care constă în a avea încredere doar în rudele foarte apropiate şi în propriul clan.

Mughira era un oportunist de mâna întâi. Carierismul său viclean, asociat cu o viaţă zgomotoasă şi o sexualitate neruşinată, pare a fi o ficţiune istorică greu de crezut – este un Flashman al islamului timpuriu. William Muir îl descrie astfel: „Avea un aspect grosolan şi respingător şi un harem format din patru soţii şi zeci de concubine ce nu-i putea satisface pasiunile de vagabond”. Mughira îşi face apariţia în timpul vieţii Profetului, ca un modest refugiat ce căuta adăpost în Medina, după ce fugise din oraşul său, Ta’if, unde era căutat pentru că ucisese 13 oameni aparţinând unui trib. Pe capul lui era pus un preţ de 1 300 de cămile. Convertirea lui Mughira la islamism s-a dovedit cât se poate de profitabilă. Nu numai că a primit asigurări chiar de la Profet că „o convertire face iertate toate păcatele trecutului”, dar, în 630, Ta’if era încă un bastion al păgânismului, iar sfaturile înţelepte ale lui Mughira legate de divizările din interiorul tribului Thaqif din Ta’if s-au dovedit a fi de mare folos în strategia diplomatică a lui Mahomed. Când Ta’if s-a predat în anul următor, nemernicul Mughira s-a putut întoarce în oraşul său, şi nu pe ascuns, ci cu fruntea sus, ca unul dintre ambasadorii-guvernatori ai islamului. Mughira a fost cel care a organizat distrugerea templului păgân numit al Doamnei al-Lat

din Ta’if şi au existat zvonuri că a profitat de topirea obiectelor votive ce se aflau îngropate în sanctuar de secole.

Oportunistul Mughira a dat întotdeauna dovadă de abilitate politică şi, mai târziu, o să-l găsim ajutându-l pe Profet să schiţeze tratatele cu Yemenul şi Siria, în timp ce pacea pe care el o negociase la Ta’if a permis oraşului să rămână la adăpost de toate furtunile războaielor din epoca *Ridda.* Valoarea sa nu putea fi pusă la îndoială, pentru că era suficient să te uiţi la faţa lui. După importanta bătălie din „ziua din grădina morţii”, în 633, faţa lui avea să poarte o cicatrice permanentă, pentru că în urma unei răni rămăsese fără un ochi. Numirea sa ca guvernator-general la Basra în 638 a fost făcută într-un moment critic al războaielor cu perşii, când Utba, comandantul încununat de victorii, tocmai murise şi Omar avea nevoie de cineva pe care să se poată bizui. Mughira s-a dovedit rapid a fi un bun administrator chiar dacă senzualitatea lui lipsită de inhibiţii îi şoca pe cei pioşi. În ciuda faptului că avea 40 dintre cele mai dorite concubine şi patru neveste elegante (ultimele dintr-o serie de 80 cu care se căsătorise, se culcase şi apoi divorţase), a făcut o pasiune pentru Umm Jamil, o femeie provenind dintr-un trib de beduini, foarte cunoscută pentru spiritul ei independent, despre care se spunea că doar ea singură pe lume ducea o viaţă mai dezmăţată decât Mughira. Flirtul a fost spionat de adversarii lui, care au pus la cale un incident memorabil în Marea Moschee, unde Mughira a fost acuzat public de adulter. Această acuzaţie a ajuns repede la Omar, care l-a chemat de îndată pe Mughira înapoi la Medina ca să-l judece. Trei dintre cei patru martori impuşi prin lege într-un asemenea proces au

jurat că au văzut cu ochii lor perechea adulteră, dar al patrulea martor (despre care o să auzim mai târziu mai multe) şi-a schimbat puţin declaraţia, spunând că, deşi a văzut o femeie îmbrăcată în văluri negre, nu ar fi putut jura că era Umm Jamil. Astfel, din punct de vedere tehnic, cazul nu a putut fi susţinut şi Omar a fost nevoit să urmeze exemplul Profetului şi nu numai să-l achite pe Mughira, ci, mai mult decât atât, să ordone pedepsirea martorilor acuzării cu 80 de bice. Mughira, recăpătându-şi stăpânirea de sine cu mare repeziciune, s-a lăsat cuprins de o bucurie neruşinată, l-a rugat pe cel ce aplica pedeapsa „să lovească tare”: „loveşte zdravăn cu biciul şi alină-mi inima” Era mai mult decât putea accepta Omar, care şi i-a poruncit îmbufnat lui Mughira. „Vezi-ţi de treaba ta, n-a lipsit mult să te condamn; şi, dacă am fi reuşit, acum ai fi fost ucis cu pietre pentru adulter” După scandal, Mughira a fost înlăturat de la guvernare, însă era mult prea inteligent ca analist politic pentru a nu fi păstrat de calif ca un valoros sfetnic. Câţiva ani mai târziu, aşa cum îi era obiceiul, Omar l-a îndepărtat pe victoriosul Saad ibn Abu Waqqas de la conducerea oraşului Kufa, dar cel care l-a înlocuit, deşi era foarte pios (se număra printre primii convertiţi la islam), nu avea autoritatea necesară ca să se facă ascultatat de zecile de mii de veterani aspriţi în lupte. Din nou Omar şi-a călcat pe inimă şi, pentru că avea nevoie de o mână forte ca să-i ţină sub control pe turbulenţii războinici care populau Kufa, la numit iar pe Mughira guvernantor.

Când Usman a preluat Califatul, i-a permis lui Mughira să rămână la Kufa pentru un an, dar mai apoi l-a înlocuit cu Saad ibn Abu Waqqas. Gurile rele îşi aminteau că Saad făcuse parte din consiliul însoţitorilor Profetului care îl alesese pe Usman. Dacă a fost o

răsplată, nu a durat foarte mult timp. Saad a intrat în conflict cu austerul conducător al trezoreriei locale, care nu putea fi de acord cu obiceiul guvernatorului de a lua împrumuturi neasigurate din, vistierie. Aşa că, în cel de-al doilea an al domniei sale, Usman l-a numit pe Walid ibn Uqba în post. Nu a fost o alegere bună.

Walid era fratele vitreg al lui Usman şi, cu toate că, la fel ca verii lui din neamul Omeiad era foarte talentat, inteligent, avea multă încredere în forţele proprii, ca musulman avea mai multe păcate chiar şi decât Mughira. Puternicul tată al lui Walid fusese pe vremuri, în Meca, unul dintre principalii persecutori ai musulmanilor şi, când a fost luat prizonier în timpul bătăliei de la Badr, Profetul poruncise să fie ucis. Atunci a cerut îndurare: „Cine va avea grijă de copiii mei când am să mor?”, a pledat el, la care Profetul, aflat într-o dispoziţie proastă, i-a răspuns că toţi copiii lui păgâni vor ajunge în iad. Nici Walid nu s-a dovedit a fi mai vrednic în islamismul său, căci s-a convertit chiar în ultimul moment, după cucerirea cetăţii Meca. În ciuda a tot ceea ce stătea între ei, Profetul s-a dovedit mai târziu generos şi i-a încredinţat lui Walid conducerea unei solii ce trebuia să ajungă la tribul Beni Mustaliq. Chiar şi în această situaţie s-a dovedit a fi un om de nimic, pentru că i-a acuzat pe nedrept pe cei din trib de rebeliune.

Ajuns la Kufa, având deja o reputaţie îndoielnică şi târând după sine un prieten foarte talentat, liber-cugetător şi liber-băutor, poetul creştin Abu Zubayd din tribul Tai, Walid nu a fost deloc îndrăgit de cei pioşi. Într-un caz bine cunoscut, se pare că el a părăsit o adunare ce trebuia să dureze toată noaptea şi s-a întors în zori ca să conducă rugăciunea de dimineaţă încă mirosind a băutură. În alte relatări este acuzat că

ar fi vomitat în timp ce se întorcea acasă, deşi povestea care spune că i s-a făcut rău la pupitru şi a leşinat în timp ce ţinea predica de vineri în Marea Moschee pare să fi fost mult exagerată de duşmanii săi. Cu altă ocazie, a fost găsit zăcând inconştient, fie din pricina băuturii, fie doar pentru că era obosit şi covârşit de prea multă activitate, ceea ce le-a permis opozanţilor săi să-i ia inelul cu sigiliu şi să-l trimită înapoi la Medina, fratelui său vitreg, califul. Walid a fost revocat din funcţie, judecat în grabă şi iertat – autorităţile au declarat că nu a putut fi găsit nimeni care să fie gata să-i aplice pedeapsa pentru beţie, care era de 80 de bice. Nu putea exista un contrast mai mare cu dreptatea nepărtinitoare pe care o împărţea Omar.

Între timp, garnizoana Basra demisese pe guvernator şi alesese altul. Reacţia lui Usman a fost de a nu alege un vechi politician dur din şcoala lui Mughira, sau un venerabil însoţitor al Profetului, ci tot pe cineva din familia sa. Doi dintre verii lui Usman, ambii în vârstă de 25 de ani, Abdallah ibn Amir şi Said ibn al-As, au fost numiţi comandanţi la Basra şi, respectiv, Kufa. Aceşti tineri (ce se dovediseră a fi nişte generali excelenţi) vor strânge legăturile cu familia lui Usman căsătorindu-se cu fiicele lui. Usman era convins că, în sfârşit, reuşise să formeze o echipă eficientă de guvernatori ai provinciilor, ce răspundeau personal instrucţiunilor date de el. Pentru cei aflaţi în afara curţii sale restrânse situaţia arăta cu totul altfel.

Acolo unde Usman vedea un grup ce se definea prin eficienţă, promptitudine şi pricepere, restul Arabiei vedea doar triumful total al familiei lui, clanul Omeiad din tribul Quraişit. Omeiazii controlau acum toate posturile importante din imperiu. Secretarul de stat din

Medina, Marwan, era tot Omeiad; supraveghetorul pieţelor din Medina, Harith ibn al-Hakim, era tot Omeiad; la fel Moavia în Siria, iar acum şi cei doi comandanţi din Kufa şi Basra. Căsătoriile aranjate în interiorul cercului conducător au înrăutăţit situaţia, mai ales pentru că familia lui Usman îşi putea permite zestre mai mare şi petreceri mai strălucitoare decât celelalte clanuri. De asemenea, şi-au folosit bogăţia ca să cumpere proprietăţi în teritoriile cucerite. Gurile rele au început să spună că aceste proprietăţi fuseseră plătite din vistieria statului, ceea ce nu era adevărat.

În realitate, din punct de vedere fiscal, acestea erau împrumuturi oficiale, garantate de calif, din surplusul aflat în vistierie sau daruri generoase făcute de Usman din resursele personale, dar toate acestea nu au putut stăvili furtuna generată de suspiciuni şi invidie care se va stârni împotriva clanului Omeiad. Tocmai această îngrijorare privind monopolul puterii, care îi făcuse pe însoţitorii Profetului să-i refuze lui Ali Califatul – de teamă ca nu care cumva verii Haşemiţi ai Profetului să ajungă să controleze statul islamic. Cu atât mai rea li se părea acum dominaţia membrilor clanului Omeiad, pentru că, în ciuda inteligenţei şi a vioiciunii lor de spirit, erau percepuţi ca fiind în mod fundamental neislamici. Era greu de găsit vreun Omeiad care să nu-şi fi câştigat o reputaţie care să-l pună în umbră pe Mughira.

Marwan, secretarul de stat, la fel ca Walid, se convertise în ultima clipă, după ce Profetul cucerise Meca. Într-adevăr, familia sa avea legături atât de strânse cu opoziţia păgână faţă de islam, încât tatăl său, Hakim, fusese exilat la Ta’if, la indicaţiile personale ale Profetului. Această interdicţie fusese menţinută atât de Abu Bakr, cât şi de Omar, aşa că

Marwan a trebuit să se obişnuiască cu porecla „ibn Tarid”, „fiul celui exilat” Iertarea pe care Usman i-a acordat-o lui Hakim, care a fost eliberat de această interdicţie, a fost la început acceptată ca un act de supunere venit din partea unui nepot (pentru că Hakim îi era unchi după tată lui Usman), dar mai târziu, pe măsură ce suspiciunile îndreptate împotriva clanului Omeiad s-au accentuat, a fost văzut şi ca o nerespectare a Sunnei – exemplul stabilit de Profet şi de cel dintâi calif.

Abdullah, guvernatorul Egiptului, putea fi văzut, dintr-o perspectivă ostilă, ca fiind o altă mărturie vie a geniului rău al clanului Omeiad. Abdullah ibn Abu Sarh era acelaşi cu fratele prin alianţă al lui Usman care se convertise la islam de la început. Calităţile sale intelectuale, ce nu puteau fi puse la îndoială, au fost folosite de Mahomed, care a avut suficientă încredere în el ca să-l lase să noteze unele dintre primele versete coranice. Totuşi, Abdullah va dezerta din rândurile musulmanilor şi se va întoarce în Meca păgână să-l denunţe pe Mahomed ca fiind un fals profet. E posibil ca antipropaganda făcută de Abdullah să fie în spatele poveştilor ridicole despre profeţiile lui Mahomed, cum ar fi cea cu pasărea antrenată să mănânce seminţe din urechea lui **saustoria** conform căreia la Mahomed nu venea ca mesager Arhanghelul Gavriil, ci un rabin evreu renegat sau un anahoret creştin. Trădarea lui Abdullah l-a supărat atât de tare pe Profet, încât l-a exclus din amnistia generală garantată tuturor după cucerirea cetăţii Meca – totuşi, aşteptând vremuri mai blânde şi făcând apel la sentimente, Usman a reuşit în cele din urmă să obţină de la Mahomed iertarea trădătorului Abdullah. Acesta era omul pe care Usman l-a impus armatei Egiptului, cu preţul demiterii de două

ori la rând a lui Amr, un comandant încununat de glorie. Îndepărtarea lui Amr de la guvernarea Egiptului a mai adăugat un duşman implacabil şi foarte abil celor ce deja se opuneau clanului Omeiad.

Moavia, experimentatul guvernator al Siriei, era cel mai admirat din clanul Omeiad – şi, chiar dacă era fiul celui mai mare duşman al Profetului, Abu Sufyan, făcut cu o nevastă rea ca o vrăjitoare, pe nume Hind (care o dată şi-a sărbătorit răzbunarea mâncând ficatul unui duşman mort), acest lucru nu i-a fost imputat niciodată. Oare nu Profetul, în timpul vieţii sale, fusese cel care se căsătorise cu fiica lui Abu Sufyan, nu el i-a ajutat fără reticenţă pe cei doi fii mai mici ai acestuia (Moavia şi fratele lui mai mare Yazid), nu tot el a acceptat convertirea, lui Abu Sufyan, trimiţându-l ca misionar în Yemen? Totuşi, în timp ce un musulman adevărat accepta cu uşurinţă prezenţa unui Omeiad convertit în mod sincer la islam în funcţia de guvernator al Siriei, acesta cu siguranţă nu înseamnă că accepta ca întregul clan să monopolizeze conducerea tuturor armatelor islamului. Dacă mai era nevoie de muniţie suplimentară pentru dezaprobarea stârnită de clanul Omeiad, atunci se amintea faptul că tatăl noului guvernator Omeiad al oraşului Kufa luptase împotriva musulmanilor la Badr.

În această unică privinţă Usman, care altminteri era atât de inteligent şi de capabil să evalueze şi să folosească o situaţie în favoarea sa, a fost orbit complet. Fusese avertizat în particular şi cu multă înţelegere de către însoţitorii Profetului, ca şi de Maicile Credincioşilor, că nu trebuie să permită clanului său şi rudelor apropiate să apară ca forţe dominante în statul islamic. Ne putem imagina că doar slăbiciunea personală a lui Usman, eşecurile sale ca războinic

tânăr, sau faptul că nu fusese niciodată ales de Profet ca să conducă vreo expediţie militară ori vreun raid, exacerbate de lipsa lui de implicare în bătăliile spectaculoase din epoca *Ridda* şi pe urmă în cuceriri, l-au făcut să fie mult prea preocupat de controlul armatei. E posibil ca lipsa oricărei licăriri de charismă adusă de gloria militară să-l fi făcut pe Usman să dorească să aibă oameni total dependenţi de el în aceste posturi.

Oricare ar fi motivaţia, nu a fost în stare să reacţioneze la norul de nemulţumiri ce se aduna deasupra capului său – nici măcar prin îndepărtarea unui singur om dintre cei numiţi. Istoriile personale ale multora dintre cei de la curtea sa (sau ale taţilor lor), mai ales cele ale lui Walid, Abdullah şi Marwan, au făcut mai uşoară sarcina rivalilor lui care îi vedeau ca pe o ameninţare la însăşi natura statului islamic. Remarcile aruncate la întâmplare ale unuia dintre guvernatorii din clanul Omeiad, care se referise în treacăt la marile terenuri agricole din Irak ca fiind „grădina quraişiţilor", tot aşa cum altă dată spusese că fusese surprins să vadă că „în Kufa originea nobilă nu înseamnă nimic", au fost reproduse şi înflorite de duşmani, ca şi cum ar fi fost vorba despre politica oficială. Dar Omeiazii se dovediseră a fi iritant de pricepuţi şi nu exista loc de niciun fel de reclamaţie despre felul în care guvernau imperiul ce continua să-şi extindă toate frontierele – spre coasta Mării Egee, spre Africa de Nord, în Asia Centrală şi chiar la graniţele Indiei. Când criticile au început să vină din partea unor familii puternice şi extrem de bogate, Usman nu şi-a putut permite să replice. Ei puteau invoca faptul că nimeni dintre cei care nu aparţineau clanului Omeiazilor oricare nu sunt rude apropiate cu Usman nu

putea spera să capete o slujbă importantă. Usman putea însă răspunde, oarecum pe bună dreptate, că multe dintre numiri, cum erau cea a lui Moavia în Siria şi cea a lui Abdullah în Egipt, fuseseră făcute mai înainte de către marele Omar.

Mai erau însă şi alţi nemulţumiţi care, deşi erau săraci şi, teoretic, lipsiţi de putere, reprezentau o ameninţare mult mai mare. Cel mai cunoscut dintre aceştia a fost Abu Dharr al-Ghafari, unul dintre cei ce se convertiseră de la început la islam şi rămăseseră fideli exemplului personal dat de Profet, acela al sărăciei, simplităţii şi generozităţii nesocotite. Într-o vizită în Siria, sfântul cel bătrân nu s-a putut abţine şi a predicat împotriva extraordinarei transformări a arabilor, împotriva locuirii în palate, a faptului că ajunseseră să fie serviţi de sute de sclavi şi înconjuraţi de tot ceea ce se putea socoti lux. Abu Dharr a promis: „acest aur şi argint al vostru o să fie într-o zi încins până la roşu în focul iadului şi cu el veţi fi arşi pe frunte, pe părţile laterale şi pe spate, voi, cei fără de Dumnezeu, ce cheltuiţi averi nemăsurate. Cheltuiţi de-acum tot atât pe milostenie, lăsându-vă suficient pentru pâinea zilnică, altminteri nenorocirea o să se abată asupra voastră în Ziua Judecăţii” Cei care aveau cât de cât cunoştinţă de exemplul Profetului sau ştiau câte ceva despre obiceiurile lui Omar trebuie să fi fost îngroziţi auzind cum erau mustraţi noii stăpâni ai Siriei pentru trufia lor. Moavia a încercat să-l supună pe ardentul credincios unui mic test de corupţie, trimiţându-i lui Abu Dharr o traistă cu o mie de monezi, iar câteva zile mai târziu a pretins că s-a înşelat şi le-a cerut înapoi. A fost foarte impresionat să afle că predicatorul trăia la înălţimea retoricii sale şi că donase întreaga avere în aceeaşi seară în care o primise.

Moavia a înţeles că un astfel de om nu putea fi redus la tăcere cu bani la fel de repede ca alţii. L-a trimis la vărul său, Usman, la Medina, şi l-a avertizat în taină pe calif că omul era cinstit, dar prost orientat, în Medina, Abu Dharr a avertizat poporul: „V-aţi îndepărtat de calea arătată de Sfântul Profet. Adunaţi averi, ridicaţi palate şi sunteţi victime ale luxului. Vin să vă anunţ că vă aşteaptă vremuri tulburi pentru că Sfântul Profet a spus că, atunci când oraşul [Medina] va ajunge la dealul Salaa, va fi necaz mare pentru popor".

La o recepţie organizată în palatul califului, predicatorul şi conducătorul au ajuns curând să se certe, pentru că Usman a argumentat: „Odată ce oamenii şi-au îndeplinit obligaţiile sacre, ce putere mai am eu să-i silesc la alte sacrificii?" Pe urmă, când Usman s-a întors către învăţatul de la curtea sa, Kaab, un faimos evreu instruit ce se convertise la islam, cerându-i să găsească în cărţile sfinte ale evreilor şi ale creştinilor şi alte dovezi de îngăduinţă faţă de averile câştigate pe drept, Abu Dharr a izbucnit furios, lovindu-l pe Kaab în burtă şi strigând: „Afară cu tine, fiu de evreu. Ce ai tu a face în această dispută?" Ca rezultat al acestui dezacord public, Abu Dharr a fost expulzat din Medina şi trimis să trăiască în exil, la Rabada, în deşert, şi să-şi practice austeritatea acolo. Era o persecuţie destul de blândă, deşi moartea lui Abu Dharr, doar doi ani mai târziu, a creat un nou martir, care a devenit un exemplu foarte puternic pentru toţi cei care nu erau de acord cu mulţumirea de sine şi bogăţia pe care cu mândrie o afişa noua clasă conducătoare. Cuvântarea generoasă pe care Usman a ţinut-o la moartea lui Abu Dharr – „Fie ca Dumnezeu să aibă milă de Abu Dharr. A fost un suflet mare şi era mai degrabă un cetăţean al lumii ce va să vină decât unul

al lumii acesteia” – va fi însă uitată. Dar se ridicau acum alte voci care preluau mesajul, precum Ammar, care i-a spus în faţă califului că inovaţia ce permitea vânzarea pământurilor statului şi crearea unei noi clase conducătoare era dăunătoare. Felul în care Ammar i s-a adresat venerabilului calif a înfuriat foarte tare curtenii, verii săi mai tineri aparţinând clanului Omeiad. Ammar a fost târât într-un loc ascuns şi bătut pentru obrăznicia sa până a rămas inconştient. Aceste acţiuni, reprobabile în sine, au sporit temerile soldaţilor din garnizoane care vedeau că membrii clanului Omeiad îşi făceau o curte princiară pentru ei înşişi la Medina.

Chiar în interiorul oraşelor-gamizoană se năştea o nouă generaţie. Pe măsură ce respectaţii însoţitori ai Profetului şi căpeteniile militare dispăreau, pierea odată cu ei şi zelul înflăcărat al celor dintâi credincioşi. Noua generaţie de tineri războinici arabi nu ştia nimic despre anii persecuţiei şi adversităţile care îi făcuseră pe cei dintâi musulmani să se adune într-o comunitate strânsă. Vechile identităţi tribale ieşeau treptat iar la suprafaţă şi, destul de straniu, fuseseră întărite prin crearea oraşelor-gamizoană, în care cartiere întregi (chiar dacă la început fuseseră doar corturi şi colibe) erau ocupate de triburi distincte.

Mai mult decât atât, se înregistra o extraordinară explozie demografică a populaţiei arabe, pe măsură ce războinicii victorioşi îşi adunau acasă câte patru neveste legitime şi un număr nelimitat de concubine şi sclave provenite din prada de război. Coranul îi permitea în mod explicit stăpânului casei să aibă relaţii sexuale cu femeile din casa lui, dar, în acelaşi timp, prevedea un mecanism automat al eliberării lor odată ce deveneau Umm Walad – mamă a unui copil. Din

genealogiile care ne-au parvenit apare ca fiind un lucru obişnuit pentru bărbaţii arabi din a doua generaţie a islamului să fie taţi a 20 de copii. Cei mai puternici, cu haremuri şi mai mari, cum era Mughira, aveau să lase şi câte 80 de urmaşi. Oraşele-gamizoană erau fabrici de reproducere pentru o populaţie ce se extindea cu mare repeziciune – şi e posibil să se fi triplat în primii 30 de ani. În acest proces, războinicii beduini arabi şi-au pierdut ceva din vechea lor libertate, pentru că familii atât de mari nu puteau fi întreţinute din păscutul turmelor în stepele aride. Nu se mai punea problema întoarcerii în deşert când se săturau de război sau de calif, căci familiile acestea uriaşe depindeau de solda anuală şi de stipendii ca să supravieţuiască şi să-şi menţină standardul de viaţă ceva mai ridicat. În acelaşi timp, identitatea etnică a triburilor era în schimbare datorită noilor limbi ce se făceau auzite. Sunetele altor limbi – berberă, persană, turcă, aramaică, caucaziană, greacă, egipteană, siriană şi armeană – erau auzite în oraşele-gamizoană arabe din gura miilor de concubine şi a fetelor sclave care se adunau în tabără, la puţuri, în pieţe şi în brutării. Rasa amestecată a copiilor războinicilor arabi avea să fie capabilă să moştenească gradul militar şi solda garantată de *divan*? Vor avea văduvele vreun drept la pensie? Aceste întrebări au devenit încă şi mai stringente pentru o clasă profesională tot mai numeroasă de războinici salariaţi. Oraşele-gamizoană ale Imperiului Islamic începeau să fie îngrijorate în legătură cu viitorul lor financiar şi să privească cu invidie oraşele rivale şi regimul instituit în Medina.

Într-atât, încât fermentul revoluţionar al nemulţumirii fierbea, mai ales în garnizoanele Kufa şi Fustat, unde guvernatorii Omeiazi erau atacaţi public. Practica

pelerinajului anual le permitea, de asemenea, multor indivizi nemulţumiţi să-şi împărtăşească unul altuia îngrijorările. Un grup de zece disidenţi a fost izolat şi îndepărtat din garnizoana Kufa, într-un exil intern în Siria, la ordinele directe ale lui Usman, dar era nevoie de acţiuni mai energice, aşa că, îngrijorat, comandantul Saeed a plecat călare spre Medina ca să se consulte cu califul. În absenţa sa, unul dintre exilaţi, Malik al Aştar, s-a întors pe furiş în Kufa şi a întărâtat populaţia prin elocvente discursuri în care enumera plângerile lor comune şi vinovăţiile colective ale Omeiazilor. Când Saeed s-a întors, după o discuţie aprinsă cu califul, a trebuit să înfrunte o forţă formată din 1.000 de oameni care, în mod simbolic, se adunaseră pe vechiul câmp de luptă de la al-Qadisiya şi ameninţau că îl vor ucide dacă mai încearcă să se întoarcă în Kufa. Când veştile au ajuns la Medina, Usman, care avea 82 de ani pe atunci, a început să aibă îndoieli în privinţa alegerii făcute. Simultan, de la Fustat a venit o altă solie care îi cerea să-l înlocuiască pe nepopularul guvernator Abdullah. Usman a admis legalitatea acţiunii rebelilor din Kufa, confirmând demiterea lui Saeed şi a numit în loc un veteran (pe Abu Musa), dar nu a acceptat petiţia din Fustat.

Pelerinajul de la Meca din 655 avea să fie condus încă o dată de bătrânul calif. El a discutat neoficial cu toţi guvernatorii importanţi şi cu sfetnicii săi, căci vremurile erau tulburi. Unii l-au sfătuit să înceapă o nouă ofensivă majoră, ca să îndrepte atenţia disidenţilor spre război, alţii au venit cu ideea de a-i câştiga cu bani, alţii au susţinut că e pur şi simplu o problemă de eficienţă administrativă. Când a venit rândul lui Amr să se adreseze adunării, l-a sfătuit pe Usman fără menajamente: „O, prinţ al credincioşilor, ai

pus întreaga naţiune în slujba celor din Beni Omeia. Te-ai rătăcit, şi acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu poporul. Sau te hotărăşti să fii drept, sau renunţi la slujbă" A aruncat o provocare publică şi curând aceasta avea să dea roade.

În timpul acestui pelerinaj din 655, delegaţii din armata dezafectată de la Fustat, Kufa şi Basra îşi ţineau propriile adunări. Ei s-au pus de acord în privinţa planului de a organiza un marş către Medina cu trei luni înainte de următorul pelerinaj ca să-i înainteze califului o petiţie prin care să-i ceară să-şi demită rudele nepopulare şi să renunţe la tron. E posibil ca Moavia să fi auzit vreun zvon despre conspiraţie (chiar dacă nimeni din garnizoana siriană nu era implicat) pentru că, în taină, l-a sfătuit pe bătrânul calif să se mute în Damasc, unde avea să fie în siguranţă, sau să-i permită să înfiinţeze o garnizoană formată din oameni de încredere din Siria, la Medina. Usman a fost îngrozit când a auzit propunerea – prin care într-adevăr i s-ar fi putut asigura o oarecare protecţie, dar, în acelaşi timp, s-ar fi desăvârşit stăpânirea Omeiazilor peste imperiu.

În 656 disidenţii şi-au dus la îndeplinire planul cu o uimitoare viteză şi eficienţă. Trei coloane de bărbaţi, mergând în mod evident spre Meca pentru pelerinaj, au părăsit cele trei oraşe-gamizoană. În Egipt, acţiunea lor a scos la iveală cât de fragilă devenise guvernarea lui Abdullah, pentru că el a decis în grabă să părăsească provincia şi să traverseze frontiera Siriei ca să ajungă în garnizoana Palestinei, unde avea să fie în siguranţă, sub autoritatea lui Moavia. Odată ajunse la Medina, cele trei forţe rebele şi-au făcut baze separate în locurile obişnuite de instalare a taberelor, pe albiile secate ale râurilor care înconjurau oaza. Cei din Kufa s-

au aşezat la Awas, cei din Basra la Dhu Khuşub, iar cei din Fustat la Dhu al-Marwah. Nu s-au înregistrat violenţe, dar populaţia a fost şocată de apariţia bandelor înarmate şi şi-a reînnoit sprijinul acordat bătrânului calif. Rebelii au trimis delegaţi către trei dintre cei mai respectaţi membri ai consiliului însoţitorilor Profetului: Ali, Talha şi Zubayr – pentru că Abd-Er Rahman murise deja. La început, ei i-au certat pe rebeli pentru că veniseră înarmaţi şi neinvitati în oraşul sfânt şi au refuzat să discute cu ei. Mai târziu, pe măsură ce criza se acutiza, Ali a acceptat să discute cu ei şi l-a sfătuit pe Usman să-l demită pe nepopularul Abdullah de la guvernarea Egiptului – lucru care ar fi reprezentat un compromis suficient de mare pentru a-i trimite pe rebeli înapoi în taberele lor. Această strategie a fost, din fericire, susţinută cu tărie şi de Aişa, care a spus că, dacă lui Amr avea să-i fie redată vechea funcţie, situaţia politică se va schimba de îndată. Rebelii din garnizoana egipteană mai aveau însă şi o altă doleanţă: voiau ca funcţia să fie preluată de unul dintre ai lor, de tânărul Mahomed, ultimul dintre copiii lui Abu Bakr (fiu vitreg al lui Ali). Usman a acceptat cu greu cererea şi rebelii s-au întors la corturi şi s-au pregătit să plece în marş înapoi spre casă. Un oftat de uşurare colectiv a străbătut oaza şi mulţi au folosit prilejul pentru a pleca la Meca, mai înainte ca mulţimile să se adune în oraş.

După trei zile de marş înapoi, spre Fustat, rebelii au fost ajunşi din urmă de un sclav african care ducea poşta călare spre frontieră. Sclavul a fost urmărit şi adus înapoi. În sacul său de piele a fost găsită o singură scrisoare, închisă cu noul sigiliu al lui Usman. Scrisoarea a fost deschisă: i se cerea lui Abdullah (considerat încă guvernator al Egiptului, deşi, în fapt,

fugise la Ramlah) să-i aresteze pe liderii rebelilor şi să-i ucidă la întoarcere. Rebelii s-au înfuriat când au văzut înşelăciunea şi s-au întors pe loc spre Medina. Li s-au alăturat fraţii lor din Basra şi Kufa, care şi-au reluat poziţiile în vechile lor tabere. Din nou, Ali a acceptat să acţioneze ca mediator, deşi, cu abilitate, a pus două întrebări: dacă scrisoarea interceptată era autentică şi cum de au reuşit să comunice atât de repede cu rebelii din Kufa şi din Basra, care plecaseră în direcţii opuse. Răspunsurile nu au fost niciodată considerate mulţumitoare. Când o delegaţie a rebelilor a ajuns în faţa bătrânului calif, Usman a negat faptul că ar fi avut cunoştinţă de scrisoare, dar a admis că sclavul era într-adevăr al lui şi a adăugat: „Da, scrisoarea pare să poarte într-adevăr sigiliul meu” Misterul ce înconjoară scrisoarea nu a fost niciodată elucidat, deşi în mod obişnuit ea este socotită fie un fals făcut de rebeli, fie aparţinându-i tânărului secretar de stat Marwan, care lua decizii pe la spatele califului, fie una dintre maşinaţiunile lui Amr.

Oricare ar fi fost intenţia, a ajutat la radicalizarea poziţiilor, pentru că rebelii se temeau acum că vor fi ucişi dacă aveau să părăsească Medina atâta vreme cât Usman mai era pe tron. L-au acuzat de minciună şi i-au spus că e un bătrân incompetent care se lasă condus de familia lui de trădători mai degrabă decât de preceptele islamice. Reformele pe care le promisese se dovediseră a fi minciuni la adăpostul cărora se ascundeau alte rele. Nu mai era califul lor: trebuia să renunţe la tron, dacă nu, aveau să se întoarcă şi să-l ucidă.

Usman s-a purtat cu toată demnitatea vârstei. A promis să le asculte necazurile, dar a spus că „nu putea să renunţe la o haină cu care însuşi Dumnezeu îl

înveşmântase”. Cât despre lupta cu alţi musulmani, aceasta nu avea să facă niciodată, căci, dacă ar fi dorit, ar fi putut chema altă armată la Medina, dar prefera să-şi accepte moartea, mai degrabă decât să verse sângele fraţilor săi întru credinţă. Într-un târziu, rebelii au părăsit casa lui Usman, dar au refuzat să plece din oraş şi şi-au făcut tabără în cartierul al-Aswaf din oază, iar un număr destul de mare pichetau casa califului şi marea moschee. În vinerea următoare cearta a reizbucnit, când, în predica sa săptămânală de la amiază, califul le-a cerut oamenilor din Medina să nu se lase intimidaţi de rebeli, căci aceştia păcătuiseră când îl atacaseră pe succesorul Apostolului lui Dumnezeu. Predica nu a putut fi încheiată, pentru că rebelii din adunare au început să arunce cu pietre în Usman şi în apropiaţii săi. Bătrânul calif a fost lovit, şi-a pierdut cunoştinţa şi a trebuit să fie dus spre casă prin mulţimea care îl batjocurea. Începând din acest moment rebelii l-au împiedicat să mai intre vreodată în moschee sau să-şi părăsească locuinţa.

Aflat în imposibilitatea de a mai conduce hagialâcul, Usman i-a încredinţat unuia dintre verii lui Ali, Abdullah ibn Abbas, sarcina de a conduce pelerinajul la Meca în acel an. Rebelii au încercat să-l forţeze pe calif să abdice sau măcar să-l expulzeze pe Marwan. Casa califului nu avea un puţ al ei şi, din această pricină, era vulnerabilă la un asediu prelungit. Ali îndura greu neplăcerile pe care rebelii i le făceau lui Usman şi familiei sale şi a trimis trei burdufuri cu apă. Alt gest plin de bunătate a fost făcut mai târziu de Umm Habiba, una dintre văduvele Profetului, care s-a dus personal şi a lăsat la uşa lui Usman un măgar încărcat cu apă, dar atât de supăraţi erau rebelii, încât au oprit-o până şi pe una dintre cele mai respectate Maici ale

Credincioşilor să-şi ducă până la capăt gestul de milostenie.

Ali, Zubayr şi Talha şi-au trimis propriii fii ca să păzească uşa lui Usman de orice atac direct, dar altminteri s-au ferit să se opună în mod activ asediului. Ei îndeplineau întocmai instrucţiunile din Coran, sura 48: 9, „Dacă două tabere de credincioşi se luptă, fiţi aceia care negociază între ele, dar dacă vreuna dintre ele face vreun rău celeilalte, luptaţi-vă împotriva celei ce atacă”. Din punct de vedere politic, s-au situat într-o zonă delicată, pentru că sublimaseră faptul că se opun rebeliunii şi au căutat să-l protejeze pe calif punându-şi fiii de strajă la uşa lui, dar nu există nicio îndoială că ar fi privit cu plăcere detronarea lui Usman şi înlăturarea familiei lui de la putere. Oricare ar fi fost adevărul despre scrisoarea sigilată, în acest moment majoritatea oamenilor credeau că Marwan era îndărătul maşinaţiunilor şi doreau ca măcar acum bătrânul calif să facă o declaraţie publică prin care să renunţe la tânărul său văr.

Timpul în care s-a fi putut ajunge la un compromis mulţumitor se scurgea cu mare repeziciune. Rebelii primiseră veşti potrivit cărora Moavia trimisese o trupă de cavalerie siriană de elită ce se deplasa în marş forţat ca să-l elibereze pe bătrânul calif. Existau şi rapoarte credibile potrivit cărora „loialişti” cam de acelaşi tip fuseseră trimişi şi din Basra. La mijlocul lui iunie, se ştia că o coloană similară din Damasc se afla la doar 320 de kilometri distanţă, după ce traversaseră deja uedul al-Qura. Dacă rebelii amânau atacul, aveau să fie prinşi în capcană. Primul asalt asupra locuinţei califului, lansat după ce arcaşii au curăţat acoperişurile caselor înconjurătoare, a fost un eşec, pentru că fiul lui Ali, Hasan, şi fiul lui Talha, Mahomed, au apărat cu mult

curaj uşa lui Usman. Rebelii se temeau acum să nu îi fi îndepărtat de cauza lor pe doi dintre cei mai puternici oameni din Medina, care puteau să-şi adune acum rudele şi clanurile ca să răzbune rănile pe care Hasan ibn Ali şi Mahomed ibn Talha le căpătaseră. Totuşi, moartea lui Niyar ibn Iyad, care îi strigase lui Usman să abdice până când un sclav eliberat al acestuia l-a lovit cu o piatră, a înfierbântat din nou spiritele. În acea noapte de 16 iunie au fost aprinse focuri în jurul casei lui Usman ca să se adune toţi rebelii. Dimineaţa a fost lansat un atac concertat. Unii atacau poarta, în timp ce alţii mişunau pe acoperişul palatului, folosindu-se de scări lăsate de pe casa din vecinătate a lui Ibn Hazm. Alţii au venit apoi cu torţe aprinse în mână şi au adus butoaie cu păcură pe care au turnat-o pe porţile din lemn şi pe grinzile de la acoperiş şi i-au dat foc.

Usman s-a dovedit de o măreţie imperturbabilă în ultimele sale ore. Le-a poruncit tuturor celor care îi apărau casa să nu mai opună rezistenţă – căci doar el era ţinta urii rebelilor – şi le-a spus să se ducă să aibă grijă de familiile lor. Majoritatea adepţilor s-au supus şi au depus armele, dar alţii au preferat să-l urmeze pe Marwan, care organizase rezistenţa armată. Într-adevăr, la un moment dat, în dimineaţa luptei, Marwan şi trupele sale reuşiseră să respingă atacul uneia dintre bande până dincolo de poartă, izbutiseră să o închidă şi apoi să lanseze dinspre o uşă laterală un contraatac foarte energic. Erau însă cu mult mai puţini decât rebelii. Marwan a fost lovit de o sabie în gât şi a căzut fără simţire. În zăpăceala aceasta, bătrâna sa doică, Fatima bint Aws, o umilă femeie de neam beduin din deşert, s-a aruncat peste trupul lui, crezând că e mort, dar dorind să-l protejeze de orice mutilare ritualică. Mai târziu, a reuşit să târască trupul lui Marwan la ea în

casă, unde l-a îngrijit până când şi-a revenit.

Dar pentru Usman nu mai exista nicio scăpare. Rebelii îl localizaseră chiar în timp ce se făceau strigările pentru rugăciunea de vineri de la prânz. Era singur în camera soţiei sale Naila, citind calm din Coranul său. Mahomed ibn Abu Bakr l-a apucat de barbă pe bătrânul patriarh şi a strigat: „Fie ca Dumnezeu să te facă să te ruşinezi, bătrân înfumurat" „Nu sunt înfumurat, ci doar un servitor al lui Dumnezeu", a răspuns Usman, la care Mahomed a replicat: „Marwan şi cei asemenea lui nu-ţi pot fi acum de niciun ajutor" Usman a strigat: „Fiu al fratelui meu, dă drumul bărbii mele, căci tatăl tău nu s-ar fi atins de ceea ce tu ai apucat" La care atacatorul a răspuns: „Dacă tatăl meu ar fi văzut ce faci, te-ar fi oprit... dar vreau să-ţi administrez un tratament mai puternic decât trasul de barbă" Pe când Mahomed străpungea fruntea lui Usman cu lama sabiei sale, bătrânul calif a strigat: „Cer ajutor de la Dumnezeu" O a doua sabie i-a fost înfiptă în spatele urechii, astfel încât vârful i-a ieşit prin gât. Mândria cea mare a lui Usman, exemplarul lui personal din cel dintâi Coran, ce rămăsese neatins, dar deschis pe scăunel, a fost udat de sângele califului.

Când trupul său zăcea la pământ, unul dintre asasini s-a aşezat pe pieptul lui şi i-a străpuns de nouă ori cămaşa, dar apoi tânăra sa soţie, Naila (provenită dintr-un trib de beduini creştini din nordul Siriei), s-a aruncat peste trupul lui Usman ca să-l protejeze de alte profanări. Nici chiar după ce lama i-a tăiat două degete Naila nu şi-a părăsit soţul mort. Rebelii n-au permis ca Usman să fie îngropat în cimitirul Baqi Gharqad, ce era folosit de însoţitorii şi de familia Profetului. În schimb, cei 12 prieteni îndureraţi care îi duceau năsălia au fost obligaţi să-l înmormânteze într-un cimitir evreiesc

abandonat, Habş Kawkab. Întregul clan Omeiad, împreună cu clientela lui, s-a ascuns de gloata rebelă. Casa lui Umm Habiba bint Sufyan, văduva Profetului din clanul Omeiad, era plină până la refuz de refugiaţi şi câteva rude au fost ascunse în hambarul ei. Se pare că atunci şi-au amintit de unul din proverbele Profetului ce rămăsese doar pe jumătate descifrat: „Cu adevărat Domnul are o sabie în teacă atâta vreme cât Usman trăieşte, iar când Usman va fi ucis, acea sabie va fi scoasă din teacă şi nu va mai fi pusă la loc până în ziua învierii” în islam a izbucnit un război intern din ziua în care sângele lui Usman a fost vărsat peste paginile curate de pergament alb pe care era scris pentru prima dată Coranul.

Usman a fost credincios principiilor sale şi viziunii asupra islamului. În ciuda opoziţiei pe care a stârnit-o, mai târziu avea să fie pomenit cu mândrie pentru că, în timpul lungii sale domnii nu a poruncit niciodată ca vreun musulman să fie ucis. Nu s-a lăsat niciodată târât spre violenţă sau vărsare de sânge şi preferase să moară în felul acesta. Împăcat cu sine însuşi, respingând orice încercare de a fi protejat de trupele de gardă şi eliberându-i cu curaj pe toţi servitorii din casa sa, în final nu a fost apărat decât de credinţa şi de soţiile lui.

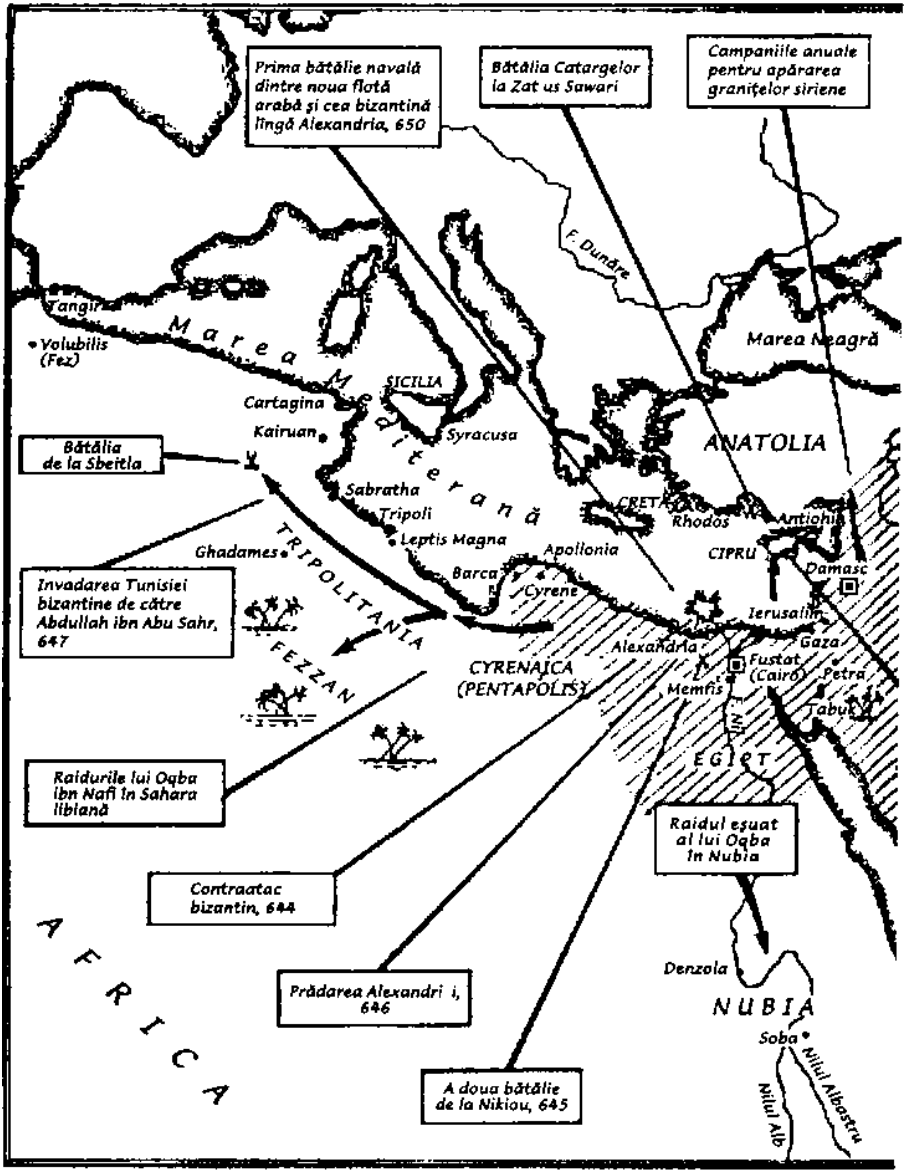
Prima bătălie navală dintre noua flotă arabă și cea bizantină lîngă Alexandria, 650
Bătălia Catargelor la Zat us Sawari
Campaniile anuale pentru apărarea granițelor siriene
Tangir
Volubilis (Fez)
Marea Mediterană
SICILIA
Cartagina
Kairuan
Bătălia de la Sbeitla
Syracusa
Sabratha
Tripoli
Leptis Magna
Ghadames
TRIPOLITANIA
Invadarea Tunisiei bizantine de către Abdullah ibn Abu Sahr, 647
FEZZAN
Barca
Apollonia
Cyrene
CYRENAICA (PENTAPOLIS)
Raidurile lui Oqba ibn Nafi în Sahara libiană
Contraatac bizantin, 644
Prădarea Alexandriei, 646
A doua bătălie de la Nikiou, 645
AFRICA
F. Dunăre
Marea Neagră
ANATOLIA
CRETA
Rhodos
CIPRU
Antiohia
Damasc
Ierusalim
Gaza
Alexandria
Fustat (Cairo)
Petra
Memfis
Tabuk
EGIPT
Raidul eșuat al lui Oqba în Nubia
Denzola
NUBIA
Soba
Nilul Albastru
Nilul Alb

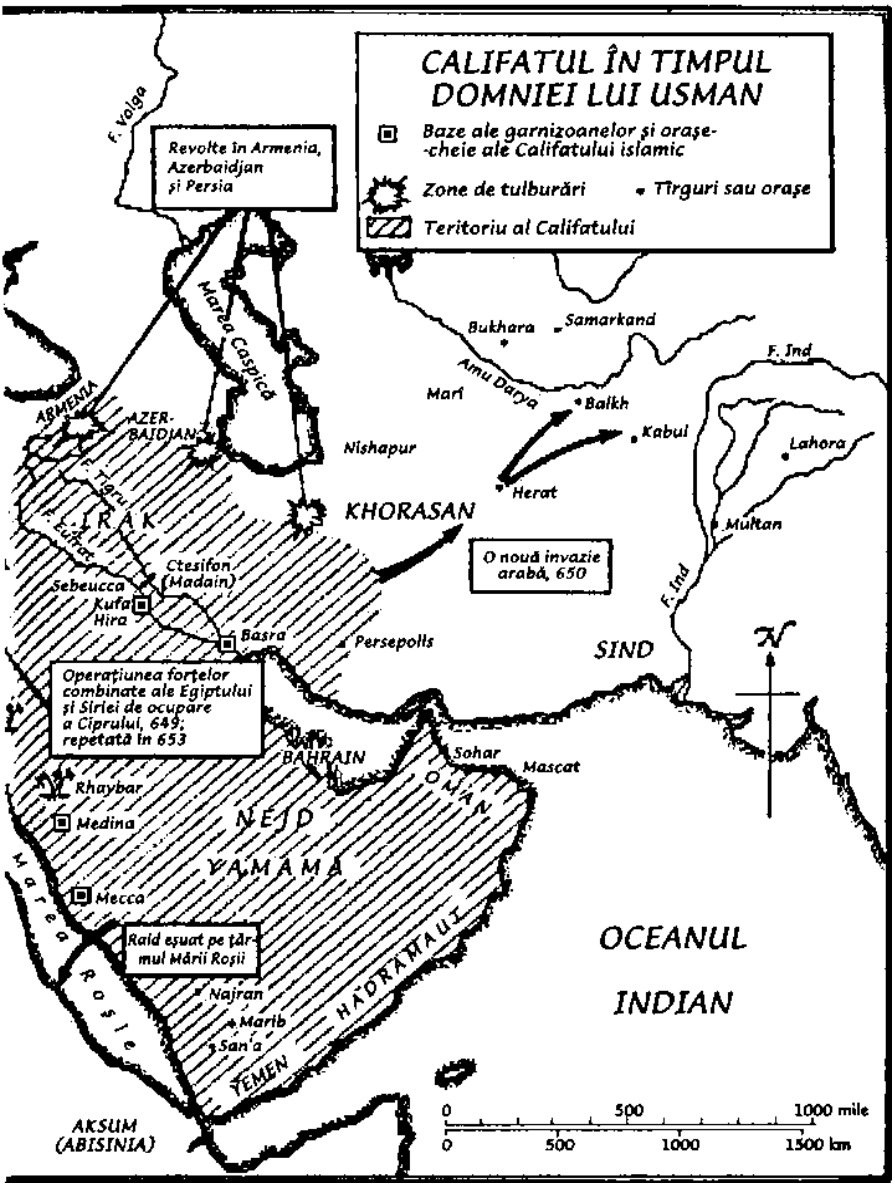
CALIFATUL ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI USMAN
Baze ale garnizoanelor și orașe-cheie ale Califatului islamic
Zone de tulburări
Târguri sau orașe
Teritoriu al Califatului
F. Volga
Revolte în Armenia, Azerbaidjan și Persia
Marea Caspică
ARMENIA
AZER-BAIDJAN
Bukhara
Samarkand
F. Ind
Amu Darya
Marv
Balkh
Kabul
Lahora
Nishapur
Herat
Multan
IRAK
Tigru
Eufrat
KHORASAN
O nouă invazie arabă, 650
Ctesifon (Madain)
Sebeucca
Kufa
Hira
Basra
Persepolis
F. Ind
SIND
N
Operațiunea forțelor combinate ale Egiptului și Siriei de ocupare a Ciprului, 649; repetată în 653
BAHRAIN
Sohar
Mascat
OMAN
Rhaybar
Medina
NEJD
YAMAMA
Mecca
Raid eșuat pe țărmul Mării Roșii
HADRAMAUT
Najran
Marib
San'a
YEMEN
Marea Roșie
OCEANUL INDIAN
AKSUM (ABISINIA)
0 500 1000 mile
0 500 1000 1500 km

9

Imamul Ali, al patrulea calif

În dimineaţa următoare, Ali a fost aclamat în calitate de calif de către mulţimea adunată în piaţă. Era acum conducător al unui imperiul arab ce se întindea spre est cuprinzând Irakul, Persia, Afghanistanul şi Asia Centrală, în timp ce spre vest autoritatea sa se exercita asupra Egiptului şi Libiei, iar în nord cuprindea Siria, Iordania, Palestina, Cipru, şi mare parte din Armenia.

Ali era un fel de corn al abundenţei în ceea ce priveşte virtuţile: era singurul ginere încă în viaţă al Profetului, tatăl unicului nepot al lui Mahomed, văr primar cu acesta, fiu adoptiv al lui, cel dintâi bărbat care l-a urmat întru credinţă, cel mai apropiat discipol, tânărul războinic erou al islamului care în ultimii zece ani se dovedise a fi şi cel mai important expert în Lege şi în interpretarea Coranului. De asemenea, le jurase credinţă unor oameni care – până la urmă – erau mai puţin îndreptăţiţi decât el să devină califi: mai întâi lui Abu Bakr, pe urmă lui Omar şi, în sfârşit, lui Usman; nu exista nicio îndoială acum că era singurul care merita să fie în fruntea comunităţii islamice.

De asemenea, în acest moment, era omul zilei. Era singura persoană în care aveau încredere atât rebelii ce-şi făcuseră tabăra în oază, cât şi quraişiţii din Meca, garnizoanele aflate la distanţă ori populaţia din Medina. Într-adevăr, ansarii, oamenii din Medina care îi

oferiseră sprijin şi refugiu Profetului Mahomed, vedeau în Ali pe omul lor. Abu Bakr, Omar şi Usman îşi aleseseră guvernatorii şi generalii doar dintre quraişiţii lor sau din triburile beduine aliate şi arareori promovau pe cineva din Medina. Într-adevăr lovitura de palat prin care Abu Bakr ajunsese cel dintâi la putere poate fi privită şi ca o reacţie instinctivă la ameninţarea constituită de afirmarea oricărei persoane provenite din clanurile din Medina.

Ceremonia publică a avut loc a doua zi (18 iunie 656) în moscheea din Medina, ce fusese mult extinsă, credincioşii jurând fiecare să-i fie fideli lui Ali într-o ceremonie care semăna perfect cu jurământul făcut înaintea Profetului sub un arbust cu spini, în urmă cu 28 de ani la Hudaibiya. Atât Talha, cât şi Zubayr, membrii încă în viaţă ai grupului electoral format din şase bărbaţi care se întrunise după moartea lui Omar în 644, se aflau printre cei ce i-au jurat supunere lui Ali. Abdullah, fiul lui Omar, a declarat, lucru rău prevestitor, că se abţine de la acest jurământ, până când avea să vadă „oamenii” jurând – şi prin aceasta Abdullah înţelegea puternicii bărbaţi din clanul Quraişit care încă nu se întorseseră din hagialîc. Ali nu le va permite susţinătorilor săi militanţi să-l oblige pe acest om să săvârşească un act ipocrit. „Lăsaţi-l în pace, am să-l păzesc eu. Jur pe Dumnezeu că nu-l ştiu altfel decât ca un copil şi un om rău”.

Exista o veche duşmănie între Ali şi fiii lui Omar. Cu 12 ani înainte, Ali protestase în mod public împotriva crimelor lui Ubaydallah, unul dintre fiii lui Omar. Ubaydallah ucisese cinci musulmani persani ca să răzbune uciderea tatălui său, califul Omar, de către Abu Lulu, tâmplarul persan. Ali a cerut ca legea islamică să fie aplicată riguros, de teamă ca nu care

cumva imperativele onoarei tribale să înlocuiască legea Coranului – o atitudine pe care însuşi Omar ar fi adoptat-o. Poziţia lui fusese respinsă de Usman, care, după cum îi era firea, hotărâse să arate îndurare şi i-a cerut lui Ubaydallah să plătească banii pentru vărsarea de sânge, după care a fost încă şi mai generos şi a plătit această amendă din buzunarul propriu.

Ali îşi atrăsese întotdeauna duşmănii din pricina respectului său nestrămutat pentru adevăr. Era ceva în sfinţenia naturii sale care fie îi atrăgea un sprijin necondiţionat, fie stârnea o teamă aproape la fel de mare. Pentru că Ali a rămas mereu un radical şi un idealist, împărtăşind cu Profetul viziunea prezenţei imanente a lui Dumnezeu în toate cele şi a permanentei ameninţări a pedepsei divine. El era adeptul unui rol militant al Califatului, ca instrument de inspiraţie a unei credinţe mai profunde în islam şi ca modalitate de a călăuzi credincioşii pe calea cea dreaptă. Poate că unii dintre oponenţii săi se temeau, de asemenea, că Ali ar putea încerca să-şi asume ceva din autoritatea religioasă a Profetului. Conform unei tradiţii islamice ce a rezistat în timp.

Profetul le-ar fi împărtăşit lui Ali şi Fatimei mai multe rugăciuni, practici şi concepte despre care credea că sunt mult prea dificile pentru credincioşii obişnuiţi. Acest lucru va fi mai târziu transformat de şiiţi în convingerea că Ali era imamul ales, singurul care avea autoritatea necesară ca să poată să explice şi să interpreteze Coranul. Tot aşa, diferitele frăţii sunnite îl consideră pe Ali izvorul primar al tradiţiilor învăţăturii lor esoterice. Oricare ar fi fost adevărul, el s-a confruntat cu o opoziţie făţişă chiar de la începutul mandatului său.

Nucleul acestei opoziţii poate s-a adunat în jurul unei

singure persoane. Aişa a auzit pentru prima dată de faptul că Ali, vechiul ei rival, ajunsese calif când caravana ei a făcut popas la Sarif, la 20 de kilometri nord de Meca. Se întorcea acasă, la Medina, după ce încheiase ceremoniile de despărţire de la sfârşitul pelerinajului din acel an, dar a preferat să-şi întrerupă călătoria şi a poruncit pe loc caravanei să se întoarcă la Meca, decât să înfrunte numirea lui Ali ca lider. Acolo s-a plasat în fruntea unei opoziţii vehemente faţă de Ali. Fără poziţia ei înflăcărată, probabil că nu ar fi existat printre cei din Meca o opoziţie unită la ascensiunea lui Ali. Dar, odată ce cea mai importantă dintre nevestele lui Mahomed şi dintre Maicile Credincioşilor a pornit la luptă făţiş, cei ce se îndoiau şi cei ce erau dezamăgiţi au avut o figură publică foarte respectată în jurul căreia să se poată grupa.

Primul lucru pe care l-a făcut Aişa a fost să ia distanţă faţă de cei ce îl contestaseră pe Usman în ultimii săi şase ani de Califat (deşi făcuse şi ea parte din opoziţie). A început să rescrie trecutul, declarând: „I-am reproşat lui Usman anumite lucruri, pe care i le-am spus. Usman s-a căit şi a cerut iertare de la Dumnezeu. Musulmanii i-au acceptat căinţa pentru că nu era nimic altceva de făcut”. Pe urmă, l-a acuzat pe Ali că a manipulat disputa politică în aşa fel încât s-a ajuns la asasinarea lui Usman: „Şi un singur deget al lui Usman era mai bun decât Ali cu totul” – conform estimării ei personale. Era o propagandă făcută cu abilitate ce ignora cu grijă rolul de mediator pe care Ali şi l-a asumat fără voia lui. De asemenea, nu se pomenea nici faptul că Ali rămăsese în Medina ca să-l protejeze pe Usman printr-o pace negociată sau că Hasan, fiul lui Ali, fusese rănit în timp ce păzea uşa califului. Aişa, în ciuda apelurilor făcute de Marwan şi

de Usman, nu îşi făcuse simţită prezenţa în vreun fel.

Odată ce Aişa a intrat în dispută, liniile de atac au fost trasate cu rapiditate. Talha şi Zubayr au fugit din Medina ca să se alăture taberei Aişei, la Meca. Au şi abjurat legământul de credinţă faţă de Ali, spunând că a fost făcut doar de teama rebelilor. Unii au văzut în acţiunile lor doar o ambiţie rămasă nesatisfăcută pentru că, dacă Ali ar fi fost detronat sau s-ar fi stabilit un consiliu electoral, ei doi ar fi fost, cu siguranţă, candidaţii favoriţi. S-a discutat îndelung despre faptul că Aişa ar fi conspirat şi l-ar fi favorizat în secret pe Talha, chiar dacă în acele vremuri legăturile de rudenie deveniseră atât de confuze, încât era foarte greu de pus problema în termenii unităţii de clan. De exemplu, fratele vitreg al Aişei, Mahomed (ultimul dintre copiii preaiubitului ei tată, Abu Bakr), era el însuşi foarte ataşat de tatăl său vitreg, Ali – dar, fiind unul dintre principalii asasini ai lui Usman, Mahomed constituia o problemă pentru ambele tabere.

La Meca, în casa Aişei, conspiratorii au ţinut un consiliu de război. Se pare că aveau de ales doar între trei soluţii: să îl lovească rapid pe Ali, în Medina, să se alăture armatei lui Moavia în Siria sau să ceară sprijin de la unul dintre oraşele-garnizoană. Nu erau suficient de puternici ca să încerce prima variantă (şi nici nu prea doreau să fie văzuţi ca fiind primii ce atacă într-un război civil) şi erau încă şi mai puţin dornici de a depinde de Moavia (ambiţiosul văr al lui Usman, ce tocmai fusese asasinat). A treia opţiune a fost singura care li s-a părut posibilă. Pentru că se ştia că susţinătorii lui Ali erau foarte puternici, atât în Fustat (în Egipt), cât şi în Kufa (în centrul Irakului), singura opţiune pentru conspiratori rămânea deci să se deplaseze cu repeziciune spre Basra (sudul Irakului) şi

să preia acolo conducerea armatei. Au fost ajutaţi să plece mai iute de un fost guvernator al lui Usman care a contribuit cu 400.000 de dirhami la fondul pentru campanie.

Numărul celor implicaţi în această primă schismă a islamului a fost mic. Marea majoritate a musulmanilor erau îngroziţi de perspectiva de a se lupta cu fraţii lor şi au preferat să nu ţină partea nimănui. Aşa că, în loc de cei 40.000 de soldaţi cu care musulmanii erau obişnuiţi să plece în marş pentru a purta războaie simultan la cele trei frontiere, probabil că numai vreo 900 de oameni au plecat călare din Meca sub conducerea tripartită a Aişei, a lui Talha şi a lui Zubayr. Umm Salamah, cea mai inteligentă în materie de politică dintre nevestele Profetului, a refuzat să se lase târâtă în povestea aceasta şi, în schimb, a insistat să plece înapoi călare spre Medina, unde să-şi depună jurământul de credinţă înaintea lui Ali. Tot aşa, şi Hafsah a refuzat să lase ca numele ei să fie folosit în orice fel de complot care sugera că Ali ar fi fost responsabil de moartea lui Usman şi se pare că l-a convins şi pe fratele ei mai puţin dăruit, Abdallah ibn Omar, să rămână neutru. Existau deja zvonuri potrivit cărora Moavia îşi trimisese deja agenţii ca să câştige sprijin pentru candidatura lui Zubayr la Califat (dacă Ali avea să fie detronat), deşi atât Talha, cât şi Zubayr au refuzat să se lase târâţi în orice fel de speculaţie care ar fi putut duce la divizarea taberei lor. Au făcut un apel public pentru *şura*, un consiliu, astfel încât Califatul „să fie atribuit aceluia dintre noi care avea să fie ales de popor”.

Califul Ali, la rândul său, s-a purtat cu obişnuita onestitate cu care era de aşteptat să se comporte. Rezervele adunate cu grijă de Usman le-au fost

împărţite de îndată săracilor şi celor care beneficiau de pensii din partea statului, aşa că nu a mai rămas nici măcar o monedă de argint în trezorerie. Ali intenţiona să aducă înapoi comunitatea musulmană la credinţa în răsplata lui Dumnezeu mai degrabă decât să o menţină dependentă de plata salariilor şi deci de eficienţa administraţiei imperiale. Cea dintâi predică pe care le-a adresat-o credincioşilor reuniţi, ţinută la doar două zile după ce fusese depus jurământul de credinţă, nu a fost deloc un exerciţiu retoric de ademenire făcut de un om care se gândea la crearea unui consens politic foarte larg. În schimb, Ali i-a avertizat cu severitate despre pericolul complacerii, lenei, lipsei de loialitate şi de sinceritate în credinţă. S-a remarcat faptul că primii doi califi nu numai că nu au fost dezaprobaţi, ci au fost chiar lăudaţi de Ali, ca exemple potrivite pentru adevăratul musulman. Ali nu a încercat nici să justifice moartea violentă a lui Usman, nici să-i condamne pe ucigaşii acestuia, dar şi-a reafirmat părerea că bătrânul calif care tocmai murise îi provocase pe oameni prin actele sale nedrepte.

Noii funcţionari pe care i-a numit au marcat naşterea unei noi ordini, care să-i cuprindă pe toţi musulmanii, indiferent dacă aparţineau sau nu nobilului clan al quraişiţilor. Noul guvernator general de la Basra era un ansar din Medina, un om a cărui integritate fusese dovedită când fusese numit de Omar supraveghetor al terenurilor. Pentru funcţia de guvernator al Egiptului şi al oraşului-garnizoană Fustat nu a luat în seamă pretenţiile rebelilor răsculaţi (cu toţii partizani înfocaţi ai lui Ali) şi a numit pe cineva din Medina, Qays, din clanul Khazraj. În această perioadă critică a existat o întâlnire particulară între Ali şi acel bătrân viclean şi nemernic, chiorul cu ochi alunecos, Mughira. Unul

dintre verii mai tineri ai lui Ali, Abdallah (fiul lui Abbas, bogatul unchi al Profetului), după mai mulţi ani, îşi va aminti cum s-a desfăşurat acea discuţie. Mughira, un Machiavelli (şi un Casanova) expert în realitatea politică din prima perioadă a islamului, a încercat să-l sfătuiască pe Ali cum să devină un politician eficient. „Trimite soli care să confirme îndată guvernatorii aflaţi în funcţie", l-a sfătuit el, „scrie-le, flatează-i, fa apel la mândria şi la lăcomia lor, promite-le ce vor – chiar dacă nu ai nicio intenţie să le împlineşti aceste promisiuni. În aceeaşi scrisoare în care le confirmi şi le întăreşti poziţia, instruieşte-i să aibă grijă ca soldaţii aflaţi sub comanda lor să depună noul jurământ de loialitate faţă de califul Ali – şi vor fi blânzi ca mieii". Ali a fost de acord că această politică poate fi eficientă, dar, „Pe bunul Dumnezeu, nu voi face niciodată aşa" El era obligat să acţioneze cu dreptate şi în conformitate cu misiunea lui religioasă şi să aplice învăţătura Coranului. Mughira l-a ascultat în linişte şi cu vădit respect pe acest om ce nu făcea compromisuri când era vorba despre principii, dar, la scurtă vreme după aceasta, a plecat călare, pe furiş, din oază şi a mers spre nord, către Siria, unde ştia că Moavia este mai dispus să-i aprecieze sfaturile.

Între timp, cei 900 de oameni ce formau partida radicală din Meca, evitând rutele caravanelor ce treceau pe lângă Medina, ajunseseră aproape de frontiera Irakului. Au fost întâmpinaţi cu precauţie de câţiva soli ai garnizoanei din Basra, care, plini de respect, au întrebat dacă Aişa a venit acolo pentru că aşa a judecat ea sau ca să împlinească *ḥadīth*-ul (cuvântul Profetului). Aişa a declarat că a hotărât singură cum să acţioneze după ce auzise povestea morţii lui Usman. A fost de acord că multă lume era

mânioasă pe fostul calif pentru că vânduse pământurile statului, îşi numise doar rudele în funcţii de guvernatori şi îi nedreptăţise pe credincioşi, dar cei care se ridicaseră împotriva autorităţii lui „călcaseră în picioare trei drepturi sfinte: suveranitatea Medinei, sfinţenia califului şi cea a lunii sfinte a Ramadanului”.

Acesta era motivul pentru care veniseră să ceară sprijin de la armata din Basra, „ca să răzbune sângele lui Usman şi să aibă grijă să fie înfiinţat unui consiliu elector care să decidă în privinţa succesiunii”.

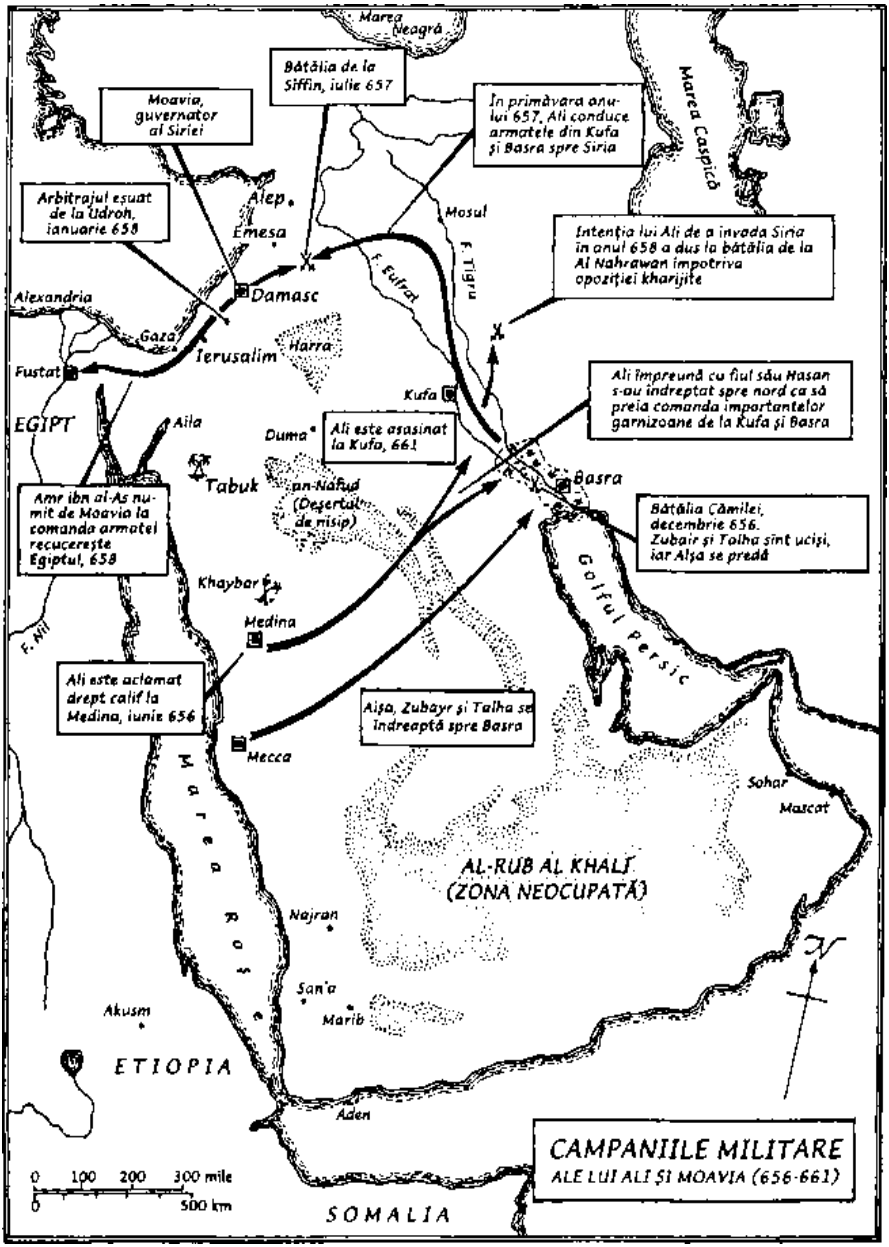

Despre ura implacabilă pe care Aişa o manifesta faţă de Ali nu au spus nicio vorbă. Delegaţia nu a fost convinsă pe deplin, dar şi-a manifestat preţuirea

pentru aceşti distinşi însoţitori ai Profetului, prin rugămintea de a-şi aşeza corturile lângă ale lor, în piaţa deschisă de la Mirbad, lângă Basra. Aici cei 900 de oameni veniţi din Meca şi-au făcut tabăra pe locul care, în mod obişnuit, era rezervat tribului Beni Sulaym. Ei şi-au putut susţine cauza ca să adune prozeliţi într-o suită de întâlniri ce au avut loc toată ziua în tabără, înainte de a-şi muta corturile – în miez de noapte – într-o zonă în care se afla un aliat mai flexibil, clanul Beni Tahiya din tribul Aza. Guvernatorul cel nou numit de Ali le-a permis să stea acolo până când califul (pe care îl convocaseră deja) avea să ajungă în oraş şi să preia conducerea negocierilor.

În noaptea următoare, oamenii Aişei au atacat, răpindu-l pe guvernator în timp ce se îndrepta spre moschee. Nefericitul om a fost umilit cu 40 de bice, după care cel ce aplica pedeapsa i-a smuls în public tot părul de pe faţă (inclusiv sprâncenele şi genele), înainte de a-l arunca în închisoare. Rugăciunile de dimineaţă din moscheea centrală au fost conduse de Talha şi Zubayr, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Preluarea controlului asupra clădirilor publice s-a dovedit o treabă mai murdară, căci au fost obligaţi să-i omoare pe soldaţii loiali din Sind (sclavi recent convertiţi din sudul Pakistanului), ce refuzau să predea vistieria provinciei şi hambarele cu grâne.

Dacă oamenii din Meca, ce obţinuseră deja victoria, reuşeau acum să-şi extindă controlul atât la Basra, cât şi la Kufa, soarta noii autorităţi de calif a lui Ali era pecetluită. Scrisorile şi solii se intersectau permanent, pentru că Ali, aflat la Medina, şi Aişa împreună cu Talha şi Zubayr, aflaţi în Basra, comunicau cu susţinătorii lor din Kufa. Guvernatorul în funcţie din Kufa, un om sever şi cu o gândire independentă, Abu Musa (care servise

sub toţi ceilalţi trei califi), şi-a sfătuit războinicii să stea deoparte de orice activitate politică menită să ducă la slăbirea unităţii islamului. O altă figură importantă, căpetenia tribului Beni Saad, a declarat că nu o să lupte nici împotriva Maicii Credincioşilor şi nici împotriva vărului Profetului, aşa că şi-a dus cei 6.000 de oameni din tribul său înapoi, pe teritoriul neutru al deşertului.

Trebuie subliniat din nou cât de mici erau grupurile politice active în această poveste confuză a schismei islamului. Pentru că, atunci când însuşi califul Ali a părăsit Medina, armata sa nu era mai mare decât cea a Aişei şi a confederaţilor ei, iar grosul acestei forţe, vreo 700 de soldaţi, era format din oameni importanţi din vechile clanuri ale societăţii din Medina, cum ar fi Najjer şi Khazraj. În timp ce Ali se îndrepta direct spre o zonă unde puteau fi aşezate corturile, aflată la jumătatea distanţei dintre cele două oraşe-gamizoană, i-a lăsat instrucţiuni fiului său Hasan să plece călare direct spre Kufa, acolo unde autoritatea morală a nepotului Profetului îi putea permite să-l pună în umbră pe guvernator. Hasan a putut apoi să adune 7.000 de oameni (recrutaţi din toate triburile de beduini) şi să-i aducă în tabăra tatălui său.

În iarna anului 656, cele două forţe aflate în conflict au avansat cam fără voie pe calea ostilităţilor, întâlnindu-se pe un teren pustiu pe care mai târziu avea să fie construit castelul Ziyad. Timp de trei zile, cei trei principali lideri, Ali, Talha şi Zubayr, au încercat să negocieze o înţelegere. S-au întâlnit într-un cort rotund.

În dimineaţa zilei de joi, 8 decembrie 656, Ali a părăsit cortul, pentru că discuţia se încheiase. La amiază, cele două armate s-au aşezat în poziţie de

luptă, dar, din fragmentele de poveşti despre această zi extraordinară care au ajuns până la noi, se pare că prea puţini războinici erau dornici să lupte. Fiecare se aştepta să se ajungă la o înţelegere de ultim moment. Numai această dorinţă de a încheia o pace în ultimul minut explică de ce se povesteşte că fiul al lui Ali, altminteri un erou, ce era şi purtător de drapel, Mahomed ibn al-Hanafiyya, a ezitat în faţa lăncilor inamice, sau cum Zubayr a părăsit câmpul de luptă şi a fost ucis de trei beduini din armata sa. Pare imposibil ca Zubayr, unul dintre cei mai bravi şi mai hotărâţi însoţitori ai Profetului, să fi devenit laş – totuşi, este cât se poate de plauzibil ca în ultima clipă să fi refuzat să verse sângele fraţilor săi musulmani. Când capul şi sabia lui i-au fost aduse lui Ali, califul a spus plin de tristeţe că îl cunoştea bine, căci nu de puţine ori luptaseră alături în primele rânduri şi că amândoi îl protejaseră pe Trimisul lui Dumnezeu. Moartea lui Talha, care a murit din pricina unei săgeţi care i-a rupt vena sciatică, poate fi privită tot ca un incident ce făcea mai degrabă parte dintr-un duel decât dintr-o adevărată bătălie. La fel stau lucrurile şi cu cavalereasca încheiere a acelei zile, când, în lumina amiezii târzii, lupta era concentrată în jurul şeii cu baldachin a cămilei pe care stătea Aişa. Soldat după soldat din tabăra ei au ieşit înainte ca să ocupe locul de onoare – şi să înfrunte o moarte aproape sigură străduindu-se să ţină căpăstrul cămilei Maicii Credincioşilor şi să-i servească drept cavaler protector. Unul câte unul, au fost nimeriţi de arcaşii care îi înconjurau, ca şi cum un vers dintr-o odă de război preisimaică ar fi fost adus iar la viaţă. Kab, cu Coranul agăţat de gât, a fost ucis, pe urmă a venit rândul lui ibn Attab, cunoscut de cei ce-l urmau ca „şeful

quraişiţilor”, urmat chiar de unul dintre fiii lui Talha şi apoi de însuşi nepotul Aişei, Abdullah, fiul lui Zubayr, care a fost doborât şi lăsat să moară. Aceşti semeţi lideri quraişiţi aveau să fie urmaţi de războinici simpli, dar disperaţi în mândria lor, din tribul Beni Dabba, care se aflau în garnizoana Basra. Se spune că 40 dintre oamenii tribului Dabba şi-au primit moartea plini de mândrie în timp ce păzeau cămila Aişei, înainte ca Ali să dea ordinul hotărâtor prin care animalului i s-au tăiat tendoanele. Când a căzut la pământ, unul dintre cei mai zeloşi războinici ai lui Ali, Mahomed ibn Abu Bakr, a păşit înainte, în aşa fel încât nimeni să nu o atingă pe sora lui mai mare, cu a cărei armată se luptase neobosit toată ziua. Şaua cu baldachin pe care stătuse Aişa toată ziua şi de unde privise câmpul de luptă, fusese lovită de atât de multe săgeţi ale arcaşilor lui Ali, încât arăta ca un arici. Fratele ei mai tânăr i-a şoptit: „Ai fost lovită?”, la care Aişa a replicat liniştită: „Da, o săgeată în partea de sus a braţului” Mahomed a întins braţul, a simţit coada săgeţii şi, trăgând-o pe sora lui mai mare aproape de el, a scos cu îndemânare vârful – fără ca de pe şaua cu baldachin să se audă mai mult decât un scâncet.

Pe urmă s-a apropiat Ali, a lovit cu pumnul în apărătorile de piele şi a spus: „Cu siguranţă acesta este Humayra din Iram, care voia să mă ucidă la fel cum l-a ucis pe Usman ibn Affan” Salutul viguros al lui Ali era plin de referinţe alese cu grijă: Iram, numele unei grădini dintr-o oază a uneia dintre populaţiile arabe preislamice, care fusese distrusă din cauza acţiunilor nechibzuite a unuia dintre membrii săi, Humayra („cel mic şi roşu”) era una dintre poreclele de alint favorite pe care Profetul Mahomed le folosea când i se adresa iubitei sale Aişa, iar în final Ali a întors

asupra ei una dintre marile supărări publice, uciderea lui Usman. În replică, Aişa s-a predat cu blândeţe: „Ai câştigat domnia, fiu al lui Abu Talib, iartă acum cu bunătate”.

Ali a ordonat ca Aişa să fie escortată de tânărul ei frate vitreg într-o casă din Basra, după care avea să fi dusă înapoi în locuinţa ei din Medina. Pe urmă le-a ordonat heralzilor să anunţe:

> Nimeni din cei ce au întors spatele nu va fi urmărit;
> Niciunul dintre răniţi nu va fi ucis;
> Oricine depune armele o să fie în siguranţă.

Ali a iertat cu bunătate. Morţii au fost îngropaţi şi numai armele capturate şi animalele au putut fi oprite ca pradă de război pentru că Ali nu permitea ca vreun musulman (fie el şi adversar al său) să fie făcut sclav, iar moştenitorii celor ucişi au primit asigurări că nu vor fi nicicum pedepsiţi. Ca să le dea o compensaţie şi oamenilor săi, căci arătase prea multă duşmanilor învinşi, i-a oferit câte 500 de dirhami fiecăruia din vistieria de la Basra. Singurul duşman care a fost executat şi-a pierdut viaţa pentru că a folosit sintagma „religia lui Ali”, care, din pricină că insinua o deviere de la mesajul Profetului, l-a înfuriat întotdeauna pe Ali.

Ali a plecat călare spre Kufa. Odată ajuns acolo, a refuzat să stea în uriaşul palat al guvernatorului, pe care l-a numit Qase al-Khabath („castelul corupţiei”), şi a ales în schimb o curte modestă. Rudele şi fiii lui Usman fuseseră deja îndepărtaţi din posturile publice pe care le ocupaseră, dar acum li se garanta libertatea şi imunitatea. În locul lor, ruda credincioasă a Profetului, vărul lui Mahomed, Abdallah ibn Abbas, şi fiul său vitreg Umar au fost numiţi guvernatori la Basra

şi al-Bahrain. Mult mai discutabilă a fost alegerea fiului său vitreg, Mahomed ibn Abu Bakr, care avea să fie noul guvernator al Egiptului, pentru că el fusese unul dintre ucigaşii lui Usman. Totuşi, Ali era sigur că Mahomed împărtăşea viziunea lui, dorind întoarcerea Imperiului Musulman la puritatea, simplitatea şi sărăcia anilor de la început.

Mai era o problemă importantă de rezolvat, înainte ca Ali să fie liber să părăsească acest stat major temporar din garnizoana oraşului Kufa şi să se întoarcă la Medina. Trebuia să hotărască soarta lui Moavia, omul care condusese Siria timp de aproape două decenii. Sfatul lui Mughira, pe care Ali îl respinsese cu indignare, era să tragă din timp şi să-şi facă un aliat din puternicul guvernator general. În cele şase luni care trecuseră de la numirea lui Ali, în iunie, şi bătălia Cămilei, din decembrie, niciuna din părţi nu făcuse vreo încercare de a rezolva această situaţie. Ali era mult prea preocupat de ameninţările imediate, în timp ce Moavia încă mai spera într-o înţelegere paşnică în urma căreia ar fi fost reconfirmat în funcţia de guvernator al Siriei.

Moavia avea motive serioase să fie convins că putea supravieţui căderii lui Usman. Deşi era văr cu acesta, fusese în mod special ocolit de valul general de revoltă împotriva rudelor califului. Moavia nu ajunsese la putere datorită vărului său, ci urcase până acolo datorită calităţilor sale personale. În anul 656 erau foarte puţini musulmani care aveau în spate o carieră atât de lungă şi de strălucită în slujba islamului ca Moavia. Totuşi, el nu s-a numărat printre muhajiruni, adică printre cei ce se convertiseră devreme la islam. Şi-a făcut jurământul de supunere numai după ce oraşul său natal, Meca, a căzut în mâinile Profetului.

Era incontestabil şi faptul că el era fiul a doi mari oponenţi ai islamului (tatăl său liderul păgân Abu Sufyan şi mama sa, mâncătoarea de ficaţi, Hind), chiar dacă în acea perioadă nu era decât un copil în casa tatălui său. Când Moavia a ajuns bărbat, Profetul a avut suficientă încredere în el ca să-l folosească temporar secretar la Medina. Moavia va participa la toate bătăliile de la începutul Califatului, luptând alături de fratele său mai mare Yazid, căruia Abu Bakr îi încredinţase comanda supremă în campania de cucerire a Ţării Sfinte. Ca urmare, marele Omar l-a ridicat pe Moavia până la rangul de guvernator general al Siriei. Atât de evidente erau talentele sale organizatorice, demonstrate şi de energia cu care în fiecare an continua războiul împotriva Bizanţului (şi cu care respinsese rapid două contraatacuri), încât încet-încet a ajuns să controleze încă trei garnizoane din Siria şi Palestina. Sub conducerea lui Usman, lărgise frontierele Imperiului Musulman spre Mediterana şi Armenia, în timp ce zona guvernată de el a fost singura care nu a avut parte de revoltele ce caracterizaseră ultimii şase ani. Dacă i s-ar fi oferit şansa să îşi păstreze funcţia şi sub Ali, aşa cum făcuse sub ceilalţi trei califi, ar fi fost, fără îndoială, mulţumit să o facă. Doar hotărârea lui Ali de a-l da la o parte odată cu ostentaţia luxului şi a puterii asociate cu autoritatea lui Moavia l-au făcut pe acesta să se transforme într-un oponent.

Sosirea la Damasc a primilor refugiaţi de la discreditata curte a lui Usman formată din rudele sale din Medina trebuie să fi fost un lucru stânjenitor pentru Moavia. Cu siguranţă, fratele lui Usman, Walid (omul care fusese demis din funcţia de guvernator în Kufa pentru faptul că se îmbătase în public), trebuie să fi

fost considerat mai degrabă o povară decât orice altceva. Walid l-a ironizat în public pe Moavia, provocându-l la respectarea obiceiului răzbunării sângelui vărsat:

Pe bunul Dumnezeu, Hind nu-ţi va fi mamă dacă zilele trec
Fără ca răzbunătorul să-l răzbune pe Usman.
Poate sclavul de rând să-l ucidă pe stăpânul casei sale
Şi tu să nu-l ucizi la rândul tău? O, de-ar fi fost mama ta stearpă!
Cu siguranţă că, dacă îi vom ucide, nimeni nu-i va răzbuna.
Roata sorţii s-a întors spre tine.

Aceste versuri trebuie să-l fi iritat destul de tare. Walid era cea mai apropiată rudă de sânge de parte bărbătească a lui Usman, dar prin aceste versuri era clar că încerca să treacă povara răzbunării pe umerii vărului său. Limbajul folosit amintea direct de obiceiurile preislamice din Arabia, neluând în considerare noua ordine morală a islamului. În cele şase luni care s-au scurs între iunie şi decembrie 656, Moavia şi-a dorit să rămână un prieten loial al tuturor candidaţilor principali ca să poată rămâne guvernatorul *de facto* al Siriei. Walid, în aceeaşi perioadă, încerca să provoace o ruptură publică cu Amr, cuceritorul Egiptului, despre care Moavia credea, din instinct, că s-ar putea dovedi un aliat folositor mai târziu. În perioada imediat următoare morţii lui Usman, Amr a fost considerat de marea majoritate ca fiind principalul vinovat. Nu numai că se despărţise public de Usman cu un an înainte şi, ca să întărească lucrul acesta, a mers şi mai departe, repudiindu-şi soţia, care era sora lui Usman, ci, mai mult decât atât, bătrânii soldaţi din

garnizoana egipteană (dintre care mulţi continuau să-i fie loiali vechiului lor comandant, Amr) fuseseră în prima linie a acelui lanţ de evenimente care îi transformase cu repeziciune pe petiţionari din protestatari în asasini.

Totuşi, spre sfârşitul lui decembrie, a fost clar şi pentru Moavia că Ali era acum liderul absolut al Imperiului Musulman. Aişa fusese învinsă şi respecta pacea încheiată, în timp ce Talha şi Zubayr erau morţi. Nu numai că Ali ieşise învingător, dar refuzase orice încercare de a încheia o „înţelegere" şi se pregătea să invadeze Siria în primăvara anului 657, ca să poată numi un guvernator pe placul lui. Aşa că, dacă Moavia voia să-i opună rezistenţă, era obligat să-şi construiască o poziţie politică personală, ca să aibă o cât de mică şansă să se opună legitimităţii incontestabile a lui Ali. Singura posibilitate pe care o avea era de a poza în răzbunător al lui Usman. Rudele lui Usman, pe care mai înainte le considerase ca fiind incomode, erau acum la loc de cinste la Damasc. Sora sa din Medina, Umm Habiba (una dintre soţiile Profetului), trimisese între timp un pachet conţinând relicve de familie ca să fie păstrate în siguranţă la Damasc. Cămaşa plină de sânge a lui Usman, cu multiplele urme unde fusese înjunghiat, a fost trimisă în toată Siria ca să însufleţească garnizoanele provinciei, înainte de a fi bătută în cuie de amvonul Marii Moschei din Damasc. Degetele tăiate ale tinerei soţii a lui Usman, Naila, ce fuseseră ciopârţite în timp ce proteja trupul soţului ei de alte profanări, au mărit încărcătura emoţională. Versetul 33 din sura 17 din Coran a devenit elementul-cheie al campaniei lui Moavia: „Dacă s-a omorât cineva pe nedrept, atunci dăm Noi putere [să-l răzbune] celui mai înrudit cu el;

însă el să nu se întreacă în omor”.

Numirea de către Ali a lui Mahomed ibn Abu Bakr ca guvernator al Egiptului a ajutat în mod nesperat noua ofensivă diplomatică a lui Moavia. Pentru că, deşi nu îndrăznea să spună direct că Ali ar fi fost implicat în asasinarea lui Usman, cunoscutul regicid Mahomed era acum un membru de onoare al noii administraţii a lui Ali. Situaţia a deschis posibilitatea desfăşurării unei campanii de şoapte insinuante şi de poezii publice defăimătoare, ceea ce i-a oferit lui Moavia o anumită securitate politică. Acum putea cere în mod public să fie pedepsiţi ucigaşii lui Usman, ştiind că Ali nu avea cum să facă lucrul acesta. Moavia avea acum o cauză adevărată care îi permitea să justifice de ce refuza să părăsească postul de guvernator al Siriei, aşa cum ordonase noul calif. Aşa cum spunea chiar el: „Poporul sirian nu o să accepte nimic înainte de a-i fi predaţi ucigaşii lui Usman”.

Moavia era pragmatic. Ştia că Ali era încă respectat de războinicii musulmani şi de ofiţerii mai tineri ce se aflau sub comanda sa şi era suficient de viclean ca altminteri să pară loial: „Cât priveşte nobleţea ta întru islam şi strânsa înrudire cu Profetul lui Dumnezeu, precum şi locul tău printre quraişiţi, toate astea nu pot să le neg” . În această perioadă, departe de a se gândi că ar putea ajunge el însuşi calif, Moavia se mulţumea să atragă de partea sa diverşi candidaţi. El a trimis soli la Damasc ca să-i câştige de partea sa pe unii dintre însoţitorii Profetului, promiţându-le câte-n lună şi-n stele, cum rezulta din extrem de elaboratul mesaj către fiul lui Omar, Abdullah: „Nu dorea să guverneze peste el, ci să guverneze sub el”. Dar solii erau trimişi înapoi cu urechile pline încă de mustrări. Ce avea a face Moavia, care era doar *taliq* (unul ce se convertise la

islam după ce trecuse perioada grea de încercări şi persecuţii) şi pe deasupra fiul unui om care se războise cu Profetul, cu procesul prin care un însoţitor al lui Mahomed plin de virtuţi urma să fie ales calif? Trebuia să se ţină cont şi de faptul că liderii islamului din această perioadă erau încă rezidenţi în Medina. Într-adevăr, în timpul Califatului lui Omar, li se interzisese să părăsească oaza fără a li se acorda în mod expres permisiunea. Usman, desigur, îi scutise de această obligaţie şi le permisese să cumpere pământuri şi în alte zone, deşi marea majoritate a însoţitorilor Profetului vor rămâne întotdeauna legaţi de această oază, plină de amintirea vie, nepreţuită a lui Mahomed, şi lângă locurile în care diverse fragmente din Coran fuseseră revelate. Cimitirul din Medina se transformase acum într-un panteon populat de eroii din vremurile de început ale islamului. Exista, de asemenea, în comunitate puternic înrădăcinată credinţa că până în Ziua Judecăţii – care este descrisă pe larg în Coran – mai erau doar câţiva ani, nu decenii sau secole. Dată fiind această concepţie plină de teamă privind iminentul sfârşit al lumii şi apropierea teribilei Zile a Judecăţii (Yaum al-Din), faptul că se aflau în proximitatea urmelor materiale ale trecerii Profetului pe pământ reprezenta o consolare extraordinară. Când Moavia a afirmat că Siria ar trebui să aibă un cuvânt de spus în noua *şura,* consiliul care îl alegea pe calif, Ali a replicat cu dispreţ că nu există în Siria vreun bărbat demn de a sta într-o astfel de *şura.* A avut şi prilejul de a-i reaminti lui Moavia că, în 632, chiar tatăl lui, Abu Sufyan, venise personal la Ali, ca să-l asigure de sprijinul său la vremea când Abu Bakr era numit calif: „Dar am refuzat oferta pentru că poporul era aproape de necredinţă şi m-am temut să nu apară diviziuni în

interiorul islamului. Aşa că tatăl tău era mai dispus decât tine să-mi recunoască îndreptăţirea”. Alţi partizani ai lui Ali, care ţineau încă şi mai puţin la fineţurile diplomatice, şi-au amintit că eroul lor, în bătălia de la puţurile Badr (în 624), omorâse trei dintre rudele lui Moavia: pe fratele mai mare al acestuia, Hansala, pe un unchi şi un bunic dinspre mamă, şi că poate Moavia se temea că era probabil inevitabil ca într-o zi să cadă şi el sub sabia lui Ali, precum restul familiei sale.

Într-un consiliu deschis în care s-au reunit liderii islamului, căpeteniile din Medina şi quraişiţii din Meca, Ali a cerut tuturor sfatul. Cu toţii au fost de acord că trebuie atacaţi duşmanii din Siria, care „aveau ca unică motivaţie lăcomia lumească”; un războinic bătrân a declarat că războiul împotriva acestor oameni „îi era mai drag decât cel purtat împotriva turcilor păgâni şi a bizantinilor” Alte minţi luminate au declarat că ei sunt alături de Ali „fie că e pace, fie că e război”, dar l-au sfătuit ca mai întâi să se asigure neapărat că are sprijinul oamenilor din Kufa, care „s-ar putea dovedi crucial pentru el”.

În Siria, Moavia luase decizii tactice. Făcuse pace cu împăratul Bizanţului (chiar acceptând să plătească un tribut), în aşa fel încât să aibă la dispoziţie cât de multe trupe putea să desfăşoare atunci când va veni clipa înfruntării cu Ali. Pe urmă, a trimis soldaţii care erau de partea lui Ali (mai ales cei de origine yemenită) să păzească frontiera cu Bizanţul. Apoi, şi-a îmbunătăţit relaţiile deja excelente cu căpeteniile războinice ale triburilor din Siria, iertând-o pe una dintre ele pentru că jefuise o vistierie de provincie, promovându-l pe fiul altuia, în aşa fel încât să fie sigur de sprijinul celor mai importante triburi din deşert, de

la frontiera Siriei cu Irakul. Aceste manevre au ajutat şi la întărirea rivalităţii destul de accentuate ce exista între garnizoanele musulmane irakiene şi cele siriene, prin reaprinderea vechii duşmănii dintre regatul arab bizantin ghassanid şi cel arab pro persan al regilor Lakhmizi. Toate poemele ce slăveau această rivalitate (erau mai multe secole de duşmănie îngropate sub doar 20 de ani de islam) puteau fi scoase la lumină în conflictul ce avea să vină.

Văd Siria râzând la Irak.
Iar poporul irakian dispreţuind Siria.
Fiecare dintre ele îşi urăşte partenerul.

Moavia a început, de asemenea, să-l ademenească pe Amr ca să-l atragă de partea sa chiar dacă lumea credea că Amr jucase un oarecare rol în moartea lui Usman. Acest zvon inacceptabil a fost înlăturat, în aşa fel încât oamenii să se poată concentra asupra unuia mai atrăgător, acela privind soarta Egiptului. Moavia i-a promis lui Amr că îl va ajuta să-şi recapete funcţia de guvernator al Egiptului, pe care Amr îl cucerise de două ori în numele islamului. Ca să-şi demonstreze bunele intenţii, Moavia a început să-i intercepteze pe solii lui Ali care treceau prin Palestina pe drumul dintre Medina şi Egipt. Numirea de către Ali a tânărului Mahomed ibn Abu Bakr ca guvernator al Egiptului a făcut ca pactul dintre cei doi bătrâni şi experimentaţi generali să fie încă şi mai probabil. A mai existat un ingredient, aproape incredibil, al acestei înţelegeri secrete. Patronimul lui Amr, ca şi locul lui în sistemul clanurilor din Meca, venea de la tatăl său oficial, Sahmi al-As ibn Wail, care fusese în vremea concepţiei lui Amr unul dintre cei şase iubiţi ai mamei acestuia, vestită

pentru frumuseţea ei. Cei care voiau să-l insulte în public pe Amr aminteau cu plăcere incertitudinea paternităţii sale, numindu-l nu fiul unui bărbat, ci al unei prostituate – „fiul lui al-Nabigha” – pentru că mama sa era sclavă când venise în Meca şi a trebuit să se prostitueze înainte de a-şi câştiga libertatea şi a-şi putea alege singură iubiţii. Se spunea că mama lui Amr îl alesese pe Sahmi al-As ibn Wail ca să fie tatăl oficial al copilului pentru că era cel mai bun şi mai generos dintre cei şase amanţi ai săi. Când Amr a ajuns bărbat, mai ales statura şi calităţile de războinic îl făceau să aducă neliniştitor de mult cu Abu Sufyan, care se numărase şi el, după cum ştia toată lumea, printre cei şase iubiţi. Era posibil ca Moavia şi Amr să fie fraţi de sânge. Oricare ar fi fost legăturile lor de familie, cu siguranţă erau fraţi întru ambiţie, uniţi la vârsta înaintată pe care o aveau de hotărârea de a rămâne conducătorii celor două mari regate ale anticului Orient Mijlociu, pe care ei le câştigaseră separat în numele islamului.

În mai 657, Ali şi-a scos armata din garnizoana Kufa şi a mărşăluit prin zona centrală, fertilă a Irakului, pe marginea fluviului Tigru. Odată ce au ajuns la Mosul, coloana lui, care număra zeci de mii de oameni, a luat-o spre vest şi a ajuns la Eufrat prin Raqqa. Aici, solul negru şi fertil ale Sawadului a fost înlocuit de stepele aride ce se întindeau peste dealurile pietroase – un loc bun de păşunat. Valea Eufratului, care este acum doar o fâşie de verdeaţă latră de câteva sute de yarzi, era şi pe atunci un obstacol destul de serios pentru înaintarea a câteva mii de călăreţi. Totuşi, Ali şi-a stabilit linia de aprovizionare şi a asigurat-o ordonând construirea unui pod de vase peste Eufrat, astfel încât să poată avansa, dacă ar fi fost necesar, spre Siria

Centrală. La Siffin, o veche câmpie inundabilă de pe malul vestic al fluviului, cele două mari armate ale Califatului s-au întâlnit faţă în faţă. Armata lui Ali a pus pe fugă avangarda lui Moavia de lângă fluviu – dar după aceea i-a lăsat pe soldaţi cu mult cavalerism, să-şi adape caii.

Ali şi Moavia au fost amândoi dispuşi să negocieze, dar nu mai exista loc pentru niciun compromis. Pe urmă, Ali l-a provocat pe Moavia să-şi rezolve problemele printr-o luptă „unu la unu", în aşa fel încât să nu fie vărsat sângele musulmanilor nevinovaţi. Moavia a declinat această invitaţie letală. În schimb, în zilele următoare, s-a deschis lupta cu un fel de turnir pe măsură ce războinic după războinic venea călare din tabăra rivală şi provoca la o luptă în doi un adversar pe care îl numea chiar el. În unul dintre aceste dueluri Ubaydallah ibn Omar l-a provocat pe fiul lui Ali, Mahomed, să vină cu o mică trupă şi să lupte. Când Ubaydallah s-a îndepărtat călare de armata lui Moavia, a fost salutat cu strigătul: „Cu noi este cel bun, fiul celui bun, fiul lui Omar" Adversarii au răspuns la provocare strigând: „Cu voi este cel nemernic, fiul celui bun" Ubaydallah a căzut în acea zi. În lumina serii, o tânără femeie acoperită de văluri, mergând călare pe un măgar şi însoţită de servitorii ei, a părăsit tabăra lui Moavia şi s-a îndreptat fără frică spre tabăra lui Ali. Era Bahriyya, o fiică a tribului Rabia, ai cărui războinici se distinseseră în duelul împotriva lui Ubaydallah şi a trupei sale alese pe sprânceană, formată din călăreţi sirieni bine înarmaţi. Venise să-şi laude rudele din tribul Rabia pentru curajul dovedit în acea zi. Numai după ce şi-a îndeplinit această datorie a cerut să-i fie dat trupul soţului ei, Ubaydallah – aşa cum Paris l-a rugat pe Achile să-i dea trupul lui Hector. Pe când spăla trupul

soţului ei de sângele şi praful bătăliei, slujitorii ei săpau în tăcere un mormânt. Când Ubaydallah a fost aşezat în groapă, Bahriyya a recitat două versuri dintr-o elegie, după care s-a suit pe măgarul ei şi a plecat înapoi călare, în noapte, spre tabăra adversă.

Când luna nouă a luminat cerul deşertului (pe 19 iunie), perioada de turniruri s-a încheiat brusc, odată cu luna Muharram. Era o perioadă de armistiţiu şi comerţ liber respectată în anii de dinaintea islamului şi, cu toate că nu mai era valabilă, ambele armate au evitat o bătălie generală în Muharram. Prima săptămână a lunii Safar (19 – 25 iulie) ar putea fi socotită o *Iliadă* arabă, pentru că în fiecare zi liderii militari mergeau călare până la liniile adversarilor şi îi blestemau pe aceştia, se lăudau în ceea ce priveşte viitoarea victorie şi le spuneau „să aibă frică de Dumnezeu şi să asculte chemarea dreptăţii".

Conform povestirilor tradiţionale, bătălia de la Siffin a început în a opta zi din Safar, miercuri, 26 iulie. Ali îşi conducea trupele din centru, înconjurat de oamenii din Medina, armata din Kufa şi cea din Basra formând flancurile. Lupta a durat „trei zile, trei nopţi şi încă o zi", în cea dintâi zi sirienii au fost mai buni, în timp ce a doua zi au fost împinşi înapoi spre tabăra lor. A treia zi de luptă, „ziua sabiei" a fost cea mai sângeroasă şi mai nedecisivă dintre toate. Confuzia luptei corp la corp a continuat şi în „noaptea strigătelor" – *layat al-harir.* La revărsatul zorilor, în a patra dimineaţă de lupte, ceva asemănător cu ceea ce s-a întâmplat la al-Qadisiya a decis învingătorul. Doar aprigii susţinători ai lui Ali păreau să mai aibă puterea de a lansa atac după atac. La jumătatea dimineţii, armata lui Ali părea să aibă toate şansele de a obţine victoria.

În acest moment critic, când soarta Imperiului

Credinţei avea să fie decisă într-un fel sau altul de încă o oră de măcel nemilos, s-a întâmplat ceva total neaşteptat. Un corp din cavaleria siriană a venit între cele două linii cu exemplare deschise din Coran legate de capetele lăncilor, strigând: „Cuvântul lui Dumnezeu, să lăsăm cuvântul lui Dumnezeu să hotărască între noi. Cine va apăra oraşele de graniţă ale Siriei dacă noi suntem ucişi şi cine îi va apăra pe irakieni dacă voi n-o să mai fiţi? Lăsaţi cartea lui Dumnezeu să aleagă între noi”. Acest lucru trebuie să fi corespuns dorinţelor secrete ale soldaţilor lui Ali, pentru că au preluat de îndată acest refren, acest nou strigăt de luptă pentru pace. Ali şi comandanţii lui se temeau că este o înşelătorie a lui Moavia, un truc pentru a amâna înfrângerea iminentă, şi şi-au îndemnat oamenii să continue să lupte. Dar pare plauzibil faptul că o decizie spontană a fost luată de ambele armate – chiar dacă unii istorici îl plasează în spatele ei pe Amr. Recitatorii semiprofesionişti ai Coranului şi lectorii, care formau un soi de regiment de gardă în ambele armate, au susţinut foarte mult încercarea făcută cu ajutorul cărţii. Ali şi şefii săi confederaţi s-au înfuriat pe oamenii lor, dar nu mai exista nicio cale de întoarcere pentru ei acum. Un sol a fost trimis la Moavia care era fericit să accepte un armistiţiu chiar în momentul când armata sa era pe punctul de a fi înfrântă. Acum, soldaţii lui Ali, majoritatea din Kufa şi Basra, aclamau numele unuia dintre bătrânii lor comandanţi, Abu Musa, care avea să fie arbitru. Ali a protestat pentru că Abu Musa era neutru şi nu putea fi considerat unul dintre susţinătorii săi. Nu ar fi ales niciodată un astfel de om ca să-i fie ambasador. Cât despre Moavia, acesta l-a numit repede pe Amr ca să îl reprezinte. Amr, în ochii luptătorilor musulmani, la fel ca Abu Musa, era o figură

eroică, din vremurile de început ale expansiunii, şi un respectat guvernator general. Era departe de a fi neutru, din moment ce comandase cu pricepere una dintre diviziile lui Moavia în bătălia de patru zile de la Siffin. Mai ştim, de asemenea, că deja făcuse un pact secret cu Moavia ca să-i susţină cauza până la capăt şi, în schimb, să primească înapoi funcţia de guvernator al Egiptului – chiar dacă acesta era un lucru despre care nu prea se ştia nimic. În acele puţine şi imprevizibile ore, pe la amiază, în mijlocul gloatei de soldaţi epuizaţi, derutaţi peste măsură de şirul de evenimente care duseseră la o confruntare cu fraţii lor musulmani, îndelung aşteptatul Califat al lui Ali a început să se destrame rapid. Nu trecuse decât un an de când fusese aclamat de o mulţime aflată în extaz în piaţa din Medina şi de când acceptase jurământul de credinţă.

Două zile mai târziu, Amr traversa călare câmpul de luptă şi intra în tabăra lui Ali. Înarmat cu noua sa legitimitate, fiind unul din cei doi delegaţi, având încrederea ambelor părţi în ceea ce priveşte arbitrajul pe care avea să-l facă bazându-se pe cuvântul lui Dumnezeu, a început să stabilească protocolul negocierilor. Când secretarii au început cea dintâi schiţă de protocol cu fraza: „Acest lucru a fost stabilit între Comandantul Credincioşilor şi Moavia…”, Amr l-a întrerupt imediat cu vorbe pline de o studiată indignare. Ali era doar comandantul armatei sale, la fel ca Moavia, dar, pe bunul Dumnezeu, dacă era să fie recunoscut ca fiind Comandantul Credincioşilor chiar de la primul rând, nu exista niciun fel de raţiune şi niciun scop pentru acest arbitraj. Amr a reuşit să influenţeze redactarea protocolului cu atâta abilitate, încât în mod gradual s-a renunţat la titlul lui Ali, acesta şi Moavia fiind aşezaţi pe acelaşi nivel, ca fiind

candidaţii la un arbitraj unic. La sfârşitul întâlnirii, pe 2 august 657, textul lui Amr spunea: „Ambele părţi se obligă să asculte cuvântul lui Dumnezeu şi, acolo unde Coranul va tăcea, vor urma precedentul musulman. Cu toţii trebuie să accepte decizia celor doi arbitri care se obligă să judece cu dreptate” Un armistiţiu militar a fost menţinut până când cei doi arbitri s-au putut întâlni într-un loc aflat la mijlocul distanţei dintre Kufa şi Damasc.

Amr stabilise un armistiţiu ce va reprezenta un incontestabil dezastru pentru cauza lui Ali. În timp ce armata din Kufa şi cea din Basra se îndreptau înapoi spre sud traversând câmpiile cultivate ale Irakului, dimensiunea pierderilor suferite în timpul bătăliei de la Sifin a devenit şi mai evidentă. Nu se întorceau victorioşi, plini de cicatricile rămase de pe urma luptelor, şi nici măcar ca o eroică armată a lui Dumnezeu aflată sub comanda califului lor. Clauzele stipulate în armistiţiu îi făceau să se perceapă ca o facţiune ce luase parte la un război civil. Ali îi condusese spre nord ca un comandant de necontestat al credincioşilor, ducându-i la război pentru a lupta cu ambiţia unui guvernator al Siriei care ajunsese prea puternic şi nu se mai supunea. Pe măsură ce lungile coloane se târau înapoi prin câmpiile negre, mănoase ale Sawadului, soldaţii au înţeles că, într-un anumit fel, rangul lui Ali scăzuse în importanţă şi el era acum doar unul dintre cei doi petiţionari ce aşteptau decizia judecătorilor.

Când au ajuns lângă Kufa, în septembrie, cel puţin o treime dintre soldaţi s-au simţit dezgustată de rezultatul armistiţiului. Ei fuseseră cei mai înflăcăraţi susţinători ai dreptului lui Ali de a guverna, tot aşa cum fuseseră cei mai dezgustaţi de oligarhii bogaţi ce le

fuseseră impuşi în ultimii şase ani ai domniei lui Usman. Au refuzat să-şi instaleze tabăra alături de ceilalţi în vechea garnizoană de la Kufa; şi-au făcut o tabără dincolo de Tigru, la Hurara. Mai târziu aveau să li se alăture cei ce gândeau la fel ca ei, din armata de la Basra. Vor deveni cunoscuţi ca fiind „cei ce s-au retras”, *khawarij*. Se opuneau cu tărie ideii de arbitraj, susţineau „doar judecata Domnului” şi vorbeau de alegerea unui lider propriu. Ali i-a tratat cu înţelegere, trimiţându-l la ei pe cel mai bun orator dintre partizanii săi, pe Abdullah ibn Abbas, să le vorbească înainte de a merge el însuşi la ei. Ali le-a amintit cum în acea zi, la Siffin, le ceruse în zadar soldaţilor să continue lupta. Şi cum fusese dorinţa lor să ţină seama de strigătele călăreţilor din Siria care aveau legat de lănci Coranul şi cât de tare l-a nemulţumit acest lucru. Majoritatea celor ce se retrăseseră s-au întors la casele lor.

Ca să fie confirmată noua înţelegere, s-a luat decizia de a se repeta jurământul făcut prima dată în faţa lui Ali, pe când era tânăr. Acesta era faimosul jurământ de la Ghadir Khumm compus de Profet în ultimul an al vieţii sale. În martie 632, când caravana a poposit la Ghadir Khumm, la întoarcerea lui Mahomed din pelerinaj, el le ceruse adepţilor lui să-i jure lui Ali că „vor fi prieteni prietenilor lui şi duşmani oricui Ali îl va socoti a-i fi duşman”. Adresându-se mulţimii credincioşilor, ce stăteau în aşteptare în piaţa prăfoasă de lângă moscheea centrală a oraşului Kufa, Ali a întrebat dacă mai trăieşte cineva dintre cei ce asistaseră la acel jurământ care să vină şi să depună mărturie despre cele întâmplate atunci. Doisprezece însoţitori ai Profetului au depus mărturie solemnă, după care jurământul de credinţă faţă de Ali, vechi de 25 de ani, a fost înnoit încă o dată de soldaţii din Kufa

şi din Basra.

În ianuarie 658 cei doi arbitri-judecători s-au întâlnit în mod oficial la Udruh, în Iordania. Amr şi Abu Musa veniseră fiecare cu câte 400 de adepţi, precum şi cu o mulţime de însoţitori ai Profetului şi recitatori din Coran, toţi adunaţi să fie martori la marea pace ce avea să se încheie. Acest conclav solemn a început sub auspicii favorabile: Abu Musa a declarat cu gravitate că toţi musulmanii trebuie să dorească încheierea războiului civil şi să lucreze pentru unitate – la care Amr a adăugat şi el rugăciunile sale pioase. Abu Musa spera să creeze un cadru în care moartea lui Usman să fie socotită o crimă, după care se putea forma o *şura* care le-ar fi permis lui Moavia să fie confirmat în post şi lui Ali (sau unui candidat de compromis) să fie aclamat drept calif. Amr s-a prefăcut că acceptă înţelegerea, dar, unul după altul, diverşii candidaţi de compromis au fost respinşi, în aşa fel încât cu toţii au căzut de acord că atât Ali, cât şi Moavia trebuiau să se retragă şi să lase poporul să aleagă. Amr, plin de tact, a spus că, dat fiind faptul că Abu Musa era cel mai înaintat în vârstă, era dreptul lui să facă anunţul din partea amândurora. Abu Musa a făcut aşa cum hotărâseră. Pe urmă, aşa cum stabiliseră împreună, Amr a venit să confirme decizia. Dar, în schimb, Amr a făcut alt anunţ. „Aţi auzit decizia lui Abu Musa”, a strigat el cu bucurie, „căci el a decretat depunerea candidatului său, Ali, şi eu confirm această decizie. Cât despre candidatul meu, Moavia, îl confirm ca fiind adevăratul calif, moştenitorul lui Usman şi răzbunătorul sângelui acestuia”.

Era un furt neruşinat şi conferinţa de pace a fost întreruptă imediat de certuri violente, blesteme şi reproşuri amare. Abu Musa, dispreţuit acum şi socotit

prost şi credul de către Moavia şi Amr şi considerat trădător de partizanii lui Ali, a pornit singur spre Meca, unde a dus până la sfârşitul zilelor sale o viaţă pioasă, retras de lume şi în rugăciune. Înşelătoria lui Amr a fost imediat denunţată ca o fraudă grosolană, chiar dacă acum Moavia se simţea suficient de sigur pe poziţie ca să se proclame calif. În acel mai 658, a primit în Marea Moschee din Damasc jurământul de credinţă al trupelor sale. Ali, care nu a încetat nicio clipă să fie socotit calif de către susţinătorii săi, a răspuns blestemându-i în mod oficial pe Moavia şi pe acoliţii săi în timpul rugăciunii de dimineaţă. Totuşi, dezastruoasa şi aproape comica păcăleală de la judecată i-a supărat foarte tare pe cei ce se retrăseseră, pe *khawarij.* Deşi majoritatea se împăcaseră cu Ali, odată ce au auzit de farsa jucată la arbitraj, şi-au părăsit casele din Basra şi Kufa şi au plecat în exod, încercând să întemeieze o comunitate printre ruinele persane, înainte de a porni spre nord, către un loc promiţător pe malul Tigrului, la Nahrawan – aproape de locul pe care se află astăzi Oraşul Păcii, Bagdadul. Deşi împărtăşeau dorinţa puternică a lui Ali de a avea o adevărată comunitate musulmană, au fost şocaţi de şicanele care au dus la această răsturnare politică şi au decis să-şi creeze propria aşezare independentă şi autoguvernată. Şi-au ales un consiliu al credincioşilor ca să administreze treburile zilnice şi un imam ca să conducă rugăciunile – şi, dacă va fi nevoie, să fie în fruntea lor şi în caz război.

În martie 658, Ali s-a hotărât încă o dată să conducă armatele din Kufa şi Basra spre nord şi să se confrunte în mod decisiv cu uzurpatorul Moavia. A mai încercat o dată să-i convingă pe *khawarij* să i se alăture pentru că în trecut se număraseră printre cei mai îndrăzneţi

susţinători din eroica avangardă a armatei sale. Misiunile lui de pace, predicile şi trimişii, combinate cu promisiunea că vor fi iertaţi şi trataţi corect, au reuşit să-i înduplece pe o parte dintre *khawarij* şi să reducă astfel numărul lor de la 4.000 la vreo 2000. Totuşi, nucleul, chiar dacă pierduse ceva membri, a devenit tot mai militant şi a început să facă raiduri în zonele înconjurătoare. Era un lucru pe care Ali nu-şi putea permite să-l ignore, mai ales că urma să lase oamenii fără apărare atâta vreme cât avea să fie plecat cu armatele în afara Irakului.

La mijlocul lui mai (există cronici care spun însă că ar fi fost jumătatea lui iunie) cele două armate s-au ciocnit la Nahrawan, iar cei 1 800 de *khawarij* ce mai rămăseseră au luptat cu un curaj aproape sinucigaş împotriva armatei lui Ali, care era cam de zece ori mai numeroasă. Majoritatea au pierit având pe buze strigătul „Paradisul, paradisul”.

Odată cu moartea lor a pierit şi ceva din spiritul armatei lui Ali. Printre morţii din acea zi taţii şi-au găsit fiii, fraţii şi-au găsit fraţii, dar au putut jeli împreună moartea celor mai ardenţi, mai zeloşi şi mai puri dintre musulmani. Mulţi dintre bărbaţii care conduseseră şarjele la Siffin sau luptaseră cu înflăcărare pentru Ali în bătălia Cămilei ori suferiseră foarte mult sub trufaşa domnie a rudelor lui Usman puteau fi număraţi printre morţii de pe câmpia de la Nahrawan. Era un război civil în interiorul unui război civil purtat nu atât împotriva lui Ali, cât mai degrabă, cu disperare, împotriva corupţiei politice care copleşise cu atâta repeziciune visul lui Mahomed: un islam pur în care toţi oamenii erau liberi să se adreseze în mod egal lui Dumnezeu şi în care liderul lor se putea lăuda că sărăcia este mândria lui.

Khawarijii sunt condamnaţi atât de istoricii sunniţi,

cât şi de cei şiiţi, care îi consideră primii şi cei mai violenţi schismatici. Credinţa lor se află pe linia care desparte cele două mari secte, pentru că liderii lor au declarat: „Ne revendicăm de la cei doi şeici” (adică Abu Bakr şi Omar), dar „ne despărţim de cei ce fac răul” (prin care îi desemnează atât pe Usman, cât şi pe Ali). Ei datorează foarte mult culturii triburilor nomade de beduini, unde decizia de a îndepărta sau a exclude grupurile disidente este firească (la fel ca plecarea spre o nouă păşune sau despărţirea unui clan de tribul principal); dar acest lucru a contat prea puţin odată cu cristalizarea naturii tot mai urbane a marilor oraşe-garnizoană islamice. Spre deosebire de sunniţi, dar şi de şiiţi, khawarijii nu aveau să fie niciodată de acord să ridice Ḥadīthul (proverbele Profetului) la rangul de fundament pentru legea şi cultura islamice. Ei aveau încredere doar în Coran şi continuau să se bucure de tradiţia orală a triburilor arabe nomade, care excelau în oratorie şi în poezie.

Pentru Ali era al doilea dezastru accidental care trebuie pus alături de hotărârea soldaţilor săi de a accepta arbitrajul de la Siffin, când aproape obţinuseră victoria. Acum ei insistau că trebuie să se întoarcă în oraşele-garnizoană din care proveneau înainte de a se gândi la invadarea Siriei. Pentru că „săgeţile lor erau boante, săbiile tocite şi capetele lăncilor căzuseră” Aceasta era o metaforă foarte puternică pentru starea lor interioară, căci zelul şi sufletul lor erau tocite de amintirile legate de Nahrawan. Când Ali i-a imobilizat în acelaşi anotimp, răspunsul a fost atât de stins, încât a trebuit să abandoneze orice gând de campanie în acel an.

Cât despre Moavia, acesta era hotărât să joace cât mai sigur. Armatei sale din Siria i se permisese să facă

vreo câteva raiduri rapide pe valea superioară a Eufratului din zona irakiană, dar nu a fost lansată nicio campanie care s-ar fi putut transforma într-o bătălie decisivă. Aceste manevre nu erau în orice caz nimic mai mult decât o diversiune sub care se ascundea adevăratul obiectiv din acel an – instituirea controlului asupra Egiptului. Unul dintre supuşii cei mai destoinici ai lui Ali, al-Aştar, prevăzuse lucrul acesta. El străbătuse în grabă, călare, deşertul arab şi traversase cu o corabie Marea Roşie (pentru a evita agenţii lui Moavia din Siria şi Palestina), ca să coordoneze garnizoana lui Ali din Egipt. Când a debarcat în Egipt, a fost salutat la vamă de ofiţeri prietenoşi care i-au servit o băutură făcută din apă cu miere în chip de bun-venit. Era otrăvită.

Între timp, alţi agenţi de încredere ai lui Moavia identificau aliaţii necesari printre susţinătorii lui Amr din Egipt – ca şi printre cei ce îşi aminteau cu nostalgie de domnia lui Usman. Amr îşi primise şi el răsplata, comanda a 6.000 de oameni cu care acum avansa spre Egipt. Mahomed ibn Abu Bakr a simţit că susţinerea sa în oraşul-garnizoană Fustat scădea, aşa că s-a decis să-şi pună la încercare mai devreme puterea. Oricum, tot încercând să angajeze o bătălie care să aibă loc mai devreme, a permis avangardei sale să rămână izolată şi, în consecinţă, a fost prinsă în capcană şi nemilos anihilată de către Amr. După această timpurie răsturnare de situaţie, restul armatei lui Mahomed a dezertat şi a aclamat reîntoarcerea lui Amr, care încă o dată a intrat victorios în Fustatul „său". Amr dăduse dispoziţii ca Mahomed să fie prins viu, dar trupele care l-au găsit ascunzându-se printre nişte ruine vechi au avut altă părere. Mai întâi l-au blocat acolo în aşa fel încât să îi slăbească puterile din cauza lipsei apei, pe

urmă, după ce a acceptat să se predea, l-au provocat la luptă, ucigându-l în timp ce se opunea arestării. Corpul său a fost băgat în cadavrul unui măgar şi apoi îngropat. Când vestea a ajuns la Amr, acesta s-a înfuriat, iar la Medina, Aişa a fost doborâtă de durerea morţii şi a dezonoarei suferite de mai tânărul său frate vitreg. Ea i-a blestemat pe Amr şi pe Moavia, s-a scufundat într-un doliu radical, dar în acelaşi timp a avut grijă să pună la adăpost familia fratelui său şi a celor ce depindeau de ea. (Fiul mai mic al lui Mahomed, Qasim, va creşte sub oblăduirea Aişei la Medina şi va deveni unul dintre primii mari învăţaţi ai islamului. Amr, la rândul său, a evitat orice menţionare pe timpul campaniei din Egipt a rolului său de răzbunător al uciderii lui Usman. Cei cu o memorie stânjenitor de bună îşi puteau aminti că el era încă unul dintre principalii suspecţi. Ali a adunat cu greu din Egipt o armată de eliberare de 2000 de oameni. Aceasta a fost chemată înapoi cinci zile mai târziu, după ce coloana pornise deja la drum, când a ajuns la el vestea că atât Mahomed, cât şi al-Aştar muriseră.

Peisajul politic tot mai accidentat nu a schimbat nicicum hotărârea lui Ali de a guverna bine. După ce a văzut toate cifrele, conturile, sursele exacte ale veniturilor şi cheltuielile rezultate de pe urma guvernării Basrei de către vărul său, l-a destituit pe Abdallah ibn Abbas (unul dintre puţinii aliaţi politici şi sfetnici care-i mai rămăseseră). Ali a afirmat că nici el, care era calif, nici Abbas, care era guvernator, nu aveau dreptul să aibă un venit mai mare decât oricare alt musulman. Deşi, atâta vreme cât membrii familiei Profetului se puteau dovedi demni prin cunoaşterea Coranului şi a exemplului dat de Mahomed, erau cei mai îndreptăţiţi să servească comunitatea ca imami.

Când a fost întrebat de adepţii săi despre adevăratele sale sentimente faţă de Abu Bakr, Ali a recunoscut că „de bunăvoie se dăduse pe el la o parte şi ţinuse interesul islamului mai presus de interesul propriu, jurându-i credinţă lui Abu Bakr, ajutându-l să-i supună pe apostaţi şi sprijinindu-l cu sfaturi sincere”. Despre al doilea calif a declarat că „purtarea lui Omar era plăcută şi binecuvântată cu mari succese”. Câţiva ani mai târziu, Abbas avea să-i scrie fiului lui Ali: „Ştii că oamenii şi-au întors faţa de la tatăl tău, de la Ali, şi s-au îndreptat spre Moavia doar pentru că el făcuse egale părţile ce le erau repartizate şi îi trata la fel când venea vorba de cheltuielile lor”. Aşa de curată era guvernarea sa, încât propriul lui frate, Aqil, înfuriat de refuzul lui Ali de a-i răsplăti familia cu pensii, împrumuturi sau posturi, avea să treacă de partea lui Moavia.

Moavia a preferat să erodeze lent autoritatea lui Ali, oferindu-le slujbe celor nemulţumiţi, dublând soldele ostaşilor din garnizoană şi explicând cu tact cât de „profitabilă avea să fie guvernarea sa pentru toţi cei implicaţi”. Regatul lui Moavia ce-şi avea baza în Damasc se întindea acum şi peste Egipt (unde guvernator era Amr), Siria, Palestina, Cipru, Armenia, în timp ce Califatul legitim al lui Ali avea sub control Arabia, Irakul, Persia, proaspăt cuceritele ţări din Asia Centrală şi Afghanistanul. Dintre toate regiunile, situaţia din Arabia era printre cele mai complexe. Enorma creştere a populaţiei atât în Medina, cât şi în Meca depăşea acum cu mult puterea lor de a se susţine. În fapt, ambele oraşe deveniseră puternic dependente de importul de hrană din Egipt – care se afla acum sub autoritatea lui Amr, un aliat de nădejde al lui Moavia.

Din bazele sale din deşertul sirian, Moavia a continuat să facă raiduri în nordul Irakului, dar, s-a asigurat că niciunul dintre comandanţii armatei sale nu riscă să se angajeze într-o luptă atacând Kufa sau Basra. De-a lungul anilor 658 şi 659, Ali a fost în orice caz preocupat de frontul de est. Până într-atât, încât Kufa şi Basra deveniseră centre ale guvernării sale, chiar dacă tânjea să se întoarcă în Medina de îndată ce războiul civil cu Moavia avea să fie încheiat. Una dintre bandele de *khawarij* care supravieţuise a ridicat flamura rebeliunii în Persia: mai întâi în Fars şi apoi în Kerman. Ei se bucurau de un sprijin local considerabil, pentru că mândrii persani susţineau orice rebeliune împotriva cuceritorilor lor, dar şi pentru că doctrina *khawarij*, ce presupunea un imam ales, sprijinit de un consiliu ai drepţilor, prezenta o anumită atracţie. În cele din urmă, ambele revolte aveau să fie înăbuşite de Zayyad, guvernatorul ambiţios cu un acut simţ practic pe care îl desemnase Ali. Zayyad trebuia să-şi croiască un drum propriu în societate fără sprijinul vreunui clan sau trib, pentru că el era fiul bastard al Sumaiyei, o prostituată din Ta'if despre care se presupunea că era măritată cu un sclav grec eliberat. Prima dată s-a afirmat când mărturia sa (sau mai degrabă absenţa ei) s-a dovedit a fi decisivă în achitarea lui Mughira de acuzaţia de adulter ce-i fusese adusă înaintea lui Omar. Zayyad i-a fost sprijin în acea zi. Cu Mughira putea depăna amintiri legate de Ta'if, oraşul lor natal – în care amândoi fuseseră nişte proscrişi şi, de asemenea, amândoi erau interesaţi de o politică pragmatică. Aceşti doi fii ai oraşului Ta'if vor fi incluşi de istoricii târzii printre cele patru minţi strălucite ale arabilor, alături de Moavia şi Amr.

Anul 660 a fost marcat de două jurăminte. Mai întâi,

o armată formată din musulmani arabi din garnizoana Siriei s-a întors în Peninsula Arabia, obligând locuitorii din oraşele sfinte Meca şi Medina şi populaţia din Yemen să facă, sub ameninţarea sabiei, jurământ de credinţă faţă de Moavia. Un marş de contraatac al soldaţilor din garnizoana Kufa a urmat imediat după aceea şi, chiar dacă nu au reuşit să intercepteze armata lui Moavia, măcar au supervizat un nou jurământ de credinţă faţă de califul legitim, Ali. Totuşi, ambele tabere au sesizat faptul că acest tip de rivalitate submina atât încrederea, cât şi credinţa adevărată. La sfârşitul anului, un schimb de scrisori făcut sub pază a instaurat un armistiţiu neoficial. Moavia avea să continue să administreze Egiptul, Siria şi Palestina, în timp ce Ali deţinea Irakul, Persia, Asia Centrală şi Arabia. Fără voie, vechea frontieră ce împărţea Orientul Mijlociu între Imperiul Bizantin şi cel Persan era impusă din nou.

Incidentul reprezentat de cele două jurăminte de loialitate care se băteau cap în cap şi le fuseseră impuse musulmanilor arabi de către armate rivale i-a umplut de dezgust pe mulţi dintre vechii credincioşi. De asemenea, a reaprins dreapta mânie a trei *khawarij* – care până şi în timpul sfântului pelerinaj la Meca s-au trezit prinşi în lumea murdară a compromisului politic şi a limbajului dublu. La încheierea hagialâcului s-au întâlnit şi şi-au jurat că vor trece la fapte. Au tras la sorţi şi au promis că, la a 40-a aniversare a plecării Profetului Mahomed, din oraşul Meca spre Medina din pricina persecuţiilor, aveau să lovească şi să elibereze încă o dată islamul de persecuţii prin îndepărtarea lui Ali, a lui Amr şi a lui Moavia.

Atacul lor va avea loc în timpul rugăciunilor de vineri, în a doua săptămână a Ramadanului, în Marile Moschei

de la Fustat.

Damasc şi Kufa, unde erau siguri că Amr, Ali şi Moavia vor conduce personal rugăciunile. La Fustat imamul înveşmântat în alb care zăcea prosternat în rugăciune în faţa primului rând de credincioşi a fost doborât ca un taur pe altar cu o singură lovitură puternică dată de lama asasinului. Totuşi, Amr hotărâse să nu conducă el rugăciunile în acea dimineaţă, aşa că, până la sfârşitul zilei l-a putut executa el însuşi pe cel ce voia să-l ucidă. În Damasc, Moavia era îngenuncheat în fruntea rândurilor de musulmani, dar un soldat din gardă, iute de mână, observând o mişcare neobişnuită în mulţime, a reuşit să-şi salveze stăpânul de o lovitură aproape fulgerătoare. În Kufa, khawarijul asasin ibn Muljam se învârtea în umbră lângă modesta uşă a lui Ali, alături de alţi petiţionari. Atacul său, cu un paloş, s-a îndreptat spre capul lui Ali şi nu a fost nici anticipat, nici interceptat. Al patrulea calif al islamului, imamul Ali, primise o lovitură mortală şi, chiar dacă avea să rămână conştient încă două zile, soarta lui era pecetluită. A murit la vârsta de 63 de ani, aceeaşi vârstă la care iubitul său învăţător, Mahomed, Profetul lui Dumnezeu, cel dintâi calif, Abu Bakr, şi succesorul succesorului, Omar, fuseseră cu toţii trimişi în mormânt. Trupul său a fost spălat de cei trei fii ai săi, Hasan, Husayn şi Mahomed, şi de nepotul lui, Abdallah ibn Jafa, dar, de teamă că mormântul său ar putea fi pângărit de duşmani, n-au spus niciodată unde l-au îngropat. Astfel, chiar dacă mormântul lui Ali nu este niciunde, el se află pretutindeni, pentru că altarele sale sunt împrăştiate de-a lungul şi de-a latul lumii musulmane, cum ar fi la Mazar-E-Sharif în Afghanistan şi Hyderabad pe subcontinentul indian, dar mai ales

sub domul de aur şi minaretele marii moschei din Najaf, aflată faţă de Kufa la doar jumătate de zi de mers călare.

Ucigaşul lui Ali, deşi considerat de majoritatea musulmanilor ca fiind un asasin schismatic, atât de sunniţi, cât şi de şiiţi, va fi cinstit asemenea unui erou, prin cântece, de micuţa comunitate *khawarij* – care încă mai există şi azi, în interiorul islamului, răspândită în trei enclave aflate în zone geografice distincte. Până într-atât încât un mit romantic avea să fie ţesut în jurul poveştii lui ibn Muljam, a cărui misiune ar fi fost inspirată de Qatam, soţia sa *khawarij.* Qatam îşi pierduse şi tatăl, şi fratele pe câmpia de la Nahrawan. Ca o Salomee islamică, ea ceruse ca zestre 3.000 de dirhami, două sclave şi capul lui Ali, înainte de a accepta să-i fie mireasă lui ibn Muljam. Aşa că, în ascunzătorile lor secrete din deşert, poeţii *khawarij* vor cânta:

> Niciodată o zestre n-a fost mai bogată
> Decât cea a lui Qatam, când s-a auzit cuvântul
> Trei mii de dirhami, sclavă neagră, o fată.
> Şi capul lui Ali, tăiat de o sabie sclipitoare.

Dar restul lumii islamice a înţeles curând că reuşiseră să-l asasineze pe cel ce reprezenta musulmanul desăvârşit. Cu fiecare zi care trecea, virtuţile lui personale deveneau încă şi mai evidente: desăvârşita sa cinste, neclintita lui credinţă în adevărata practică a islamului, simţul dreptăţii înnăscut, mila şi generozitatea. Ar fi putut pretinde pe bună dreptate că era cel care cunoştea mai bine decât oricine altcineva mesajul şi practica Profetului. Mahomed a spus: „Sunt cetatea cunoaşterii, iar Ali este

poarta ei, oricine vrea să ajungă la cunoaştere trebuie să treacă mai întâi prin poartă” Viitoarele generaţii se vor referi la Ali numindu-l Bab – poarta prin care misticii, poeţii şi gânditorii religioşi pot aspira să aibă contact cu Profetul Mahomed. El se află în capul complicatei diagrame păstrate de maeştrii sufiţi, care vor construi perpetuarea din generaţie în generaţie a cunoaşterii mistice şi a practicilor spirituale, pentru că el este în fruntea genealogiei tuturor dinastiilor descendenţilor Profetului. El este şi maestrul asociaţiilor, patron respectat şi exponent al tuturor profesiilor: umilul împletitor de coşuri sau apreciaţii maeştri ai caligrafiei arabe, profesorii, soldaţii, cadeţii, cu toţii mărşăluiesc în umbra lui Ali.

Ali mai era înzestrat şi cu o profundă nobleţe ce putea fi socotită o nesăbuinţă. Refuzul său de a intra în jocul murdar al politicii puterilor tribale l-a făcut să nu ajungă niciodată un lider politic eficient al arabilor. Acest lucru ţine de adevărata frumuseţe a acestui bărbat, pentru că Ali stă mărturie faptului că idealurile cele mai frumoase sunt sortite să piară în lumea sordidă a politicii umane. Ali a preferat calea suferinţei mai degrabă decât să accepte compromisul. El este exponentul cel mai de seamă al cavalerismului, cel dintâi cavaler desăvârşit al islamului. Este omul care ar urma o cauză nobilă oricând şi împotriva oricui. Este omul care nu s-a temut să lupte singur în linia întâi, să muncească ore nesfârşite acolo unde se ridicau clădiri şi la fântâni, să rostească adevărul mai degrabă decât să câştige o ceartă apelând la linguşire şi la mită, să-şi împartă puţinul câştig zilnic cu vecinii şi cu maestrul său, omul ce nu şi-a dorit niciodată să aibă mai mulţi bani decât ar fi fost nevoie pentru a ţine un acoperiş deasupra capului, ceva haine care să-i apere trupul şi

hrană suficientă ca s-o împartă cu oricine ar fi fost flămând.

Ali este, de asemenea, un erou model pentru poveştile de dragoste ale islamului. Dragostea lui pentru Fatima a fost idealul unei căsătorii perfecte, pentru că ea era un adevărat însoţitor, un prieten din copilărie, îi era verişoară şi egală din punct de vedere spiritual. Erau şi ei oameni, aşa că au avut încercările şi neînţelegerile lor, ca orice cuplu, dar Ali a rămas întotdeauna credincios contractului încheiat cu tatăl ei: „Fatima este a ta, Ali, cu condiţia să trăieşti cu ea în înţelegere".

Când Fatima a cerut un dar pentru fiul ei, tatăl său i-a dăruit nu cai sau podoabe preţioase, ci l-a binecuvântat pe Hasan ca să aibă răbdare, înfăţişare plăcută şi o natură iubitoare, iar pe Husayn cu curaj şi generozitate. Cu o altă ocazie, ea i-a cerut tatălui ei un dar ca să-i scape de sărăcie pe ea şi pe Ali. Mahomed i-a spus să aleagă între cinci capre şi cinci binecuvântări. În ciuda foamei, ea şi Ali le-au ales pe cele din urmă şi li s-au dat binecuvântările pentru săraci: „O, Doamne, Tu eşti înainte de toate şi, la urma urmelor, Tu, cel ce ai puterea, cel mai puternic, mai milos faţă de cel sărman, cel mai îndurător faţă de cei ce arată îndurare" Iar când Ali se pregătea să plece într-o lungă călătorie, Fatima a cerut ceva care să-i uşureze drumul. Din nou Profetul nu i-a dat nici curmale şi nici piei de capră noi, ci binecuvântări pentru călători: „Mergi în paza Domnului, fie ca El să-ţi ierte păcatele şi să te îndrepte spre bunătate oriunde te-ai afla" în cel din urmă an al vieţii lui Mahomed, ochii lui Ali au rătăcit spre atrăgătoarea Juwayryah, dar ştia că alegerea nu va fi pe placul celorlalţi pentru că Abu Jahl, tatăl ei, fusese unul dintre cei mai cruzi

persecutori ai adepţilor islamului din vremurile de început. Profetul n-a interzis căsătoria, dar i-a spus lui Ali că s-ar putea ca mai întâi să fie necesar să divorţeze de Fatima. În fapt, Ali nu a avut altă soţie atâta vreme cât a trăit Fatima, deşi, la fel ca maestrului său, şi lui îi plăceau compania şi mângâierea femeilor. La sfârşitul vieţii sale, Ali schimbase silueta zveltă de războinic pe care o avusese în tinereţe cu una de patriarh cu barbă albă, ceva mai rotunjită în dreptul pântecelui. Nobila sa frunte avea o vânătaie de la desele rugăciuni, dar nimic nu putea schimba limpezimea pătrunzătoare şi inteligentă a ochilor săi. Pe patul de moarte, Ali a fost jelit de patru soţii (printre care şi Umamah – nepoata Profetului de la fiica acestuia, Zaynab), 11 fii, 16 concubine şi 15 fiice. Ştiau cu toţii că titlul de care era cel mai mândru nu era acela de calif sau comandant al credincioşilor, ci Abu Turab, „Tatăl ţărânei” Era porecla cu care Profetul îl răsplătise pe Ali atunci când îl găsise pe tânărul său văr rugându-se în moschee după muncă, cu mantia căzută neglijent pe podeaua prăfuită. Mahomed ridicase în tăcere mantia, o scuturase un pic de praf şi pe urmă aşteptase până când tânărul său discipol şi-a terminat rugăciunile. Apoi l-a salutat pe Ali ibn Abu Talib ibn Abdul Muttalib cu numele Abu Turab, pentru că, asemenea lui Mahomed, se putea ruga cu toată inima: „O, Doamne, ţine-mă în viaţă sărac fiind, lasă-mă să mor sărac şi înalţă-mă printre săraci”.

Ali a avut imensul noroc de a fi crescut în casa Profetului lui Dumnezeu, pe care l-a cunoscut fiindu-i prieten, văr, ginere şi discipol. El îşi amintea: „Trimisul lui Dumnezeu era vesel, cu o figură luminoasă, avea o bunătate naturală şi o înfăţişare smerită, era plin de

îngăduinţă şi avea o morală superioară. Nu avea un temperament violent şi nici inimă de piatră. Nu a spus niciodată o vorbă rea, nu s-a interesat de greşelile oamenilor şi nu le-a azvârlit niciodată în faţă defectele lor… s-a abţinut să spună lucruri care ar putea răni. Aceia care îi ştiau moralitatea puteau ghici ce dorea din atitudinea sa”.

Ali, personajul-cheie din întreaga poveste a moştenitorilor Profetului, era o figură modelată din cele mai curate principii ale onoarei, adevărului, curajului şi credinţei. Ca toţi cei asemenea lui, nu era menit să prospere în păcătoasa noastră lume, nu era măcinat de ambiţii secrete, spaime personale şi invidii ascunse. Toţi musulmanii îl socotesc pe Ali ca fiind cel mai luminat, din punct de vedere spiritual, după Profetul Mahomed. Cu toţii îl recunosc ca fiind calif. Toţi musulmanii sunt de acord că, odată cu asasinarea lui Ali în 661, epoca sfinţeniei în comunitatea islamică s-a încheiat. Aşa că, doar la o generaţie după moartea Profetului Mahomed în 632, guvernarea moştenitorilor luminaţi ai Profetului s-a încheiat. Astfel, după doar 30 de ani, generalii abili, politicienii, şefii poliţiei şi cei ai vechilor clanuri se aflau din nou la putere. În 661, oameni de felul lui Moavia, Amr, Mughira triumfau peste Imperiul Musulman al arabilor. Nimeni nu se îndoieşte de lucrul acesta, fie că este vorba despre musulmani sunniţi sau şiiţi. Acest concept, legat de viteza cu care exemplul Profetului Mahomed a fost trădat de neamul omenesc, se află în centrul tuturor disputelor legate de natura islamului. Aceasta este diferenţa de bază dintre cele două ramuri principale ale islamului. În timp ce majoritatea sunniţilor ortodocşi numără patru califi aflaţi sub Dreapta îndrumare – Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali istoricii şiiţi

susţin că există doar un singur moştenitor adevărat.

Pentru şiiţi, trădarea moştenirii Profetului începe la câteva ore de la moartea lui, în timp ce sunniţii consideră că, în ciuda instaurării lente a decăderii valorilor spirituale, cea dintâi generaţie de moştenitori ai Profetului a dat un exemplu al cărui studiu poate fi util neamului omenesc. Astfel, exemplul cumulat al lui Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali (precum şi al altor însoţitori ai Profetului) formează un tipar eroic model, o sursă secundară de inspiraţie pentru comunitatea musulmană.

Şiiţii îşi concentrează energia spirituală asupra sensului pierderii imediate a viziunii divine, ce fusese atât de repede trădată de neamul omenesc. Ei aduc ca argument faptul că Ali putea susţine valorile spirituale care ţineau de esenţa islamului. Aceasta este o viziune melancolică, deşi, la alt nivel, le permite şiiţilor să aspire la crearea unui stat sfânt pe pământ, aşa cum l-ar fi realizat Ali. Preţul pe care îl plătesc pentru această viziune catalizatoare asupra viitorului este totuşi mare, pentru că trebuie să renunţe la multe dintre împlinirile eroice ale primei generaţii de moştenitori ai Profetului. Ei trebuie, de asemenea, să facă un greu jurământ de credinţă, care constă în aceea că trebuie să creadă că adevărata succesiune a guvernării Islamului trece direct prin linia descendenţilor lui Ali. Asemenea evreilor care aşteaptă mult amânata venire a unui Mesia sau a creştinilor ce veghează cu gândul la teribilul sfârşit al lumii prezis de sfântul Ioan în Apocalipsa, şiiţii aşteaptă şi ei cu răbdare venirea unei lumi în care puterea să fie deţinută de adevăratul lor imam.

Ca să înţelegem adevărata durere a şiiţilor, nu putem încheia istoria moştenitorilor Profetului cu

moartea lui Ali, în 661. Mai există o tragică răsturnare de situaţie, o suferinţă ce avea să înghită în flăcări casa lui Dumnezeu şi să înece în sânge linia moştenitorilor Profetului, şi toate acestea tot pe pământul Irakului.

10

Moavia Omeiadul, imamul Hasan şi imamul Husayn

Sunt două lucrurile prin care bărbaţii cuceresc regatele,
Unul e albastrul oţelului, iar celălalt de culoarea şofranului. Unul este aur, cu numele regelui scris pe el.
Celălalt este albastru, călit în Yemen.
Acela ce vrea să fie rege
Trebuie să aibă limba de miere, o mână darnică,
În inima-i să fie loc şi pentru dragoste şi pentru răzbunare.

Daqiqi

Hasan s-a aplecat să sărute fruntea rănită a tatălui său. Pe urmă, a ieşit din casă şi le-a anunţat oamenilor din Kufa moartea imamului lor. Era încă luna Ramadanului, aşa că străzile din jurul moscheii centrale şi aripile laterale erau pline de musulmani care îi ascultau toată noaptea pe cei ce recitau din Coran, lucru obişnuit într-o lună sfântă de post. Hasan avea din naştere un mic defect de vorbire, dar îşi depăşise handicapul şi devenise un vorbitor sigur pe el care se exprima încet şi al cărui cuvânt, rostit măsurat, era în evident contrast cu iuţeala şi uşurinţa cu care se aprindeau contemporanii săi când vorbeau. În acea noapte l-a descris pe tatăl său ca pe un om ale cărui

fapte nu aveau egal şi aşa aveau să rămână pe vecie. El a amintit adunării curajul în luptă al tatălui său, care îl protejase pe Profet de mai multe ori, riscându-şi propria viaţă. Ca legatar cu drepturi depline, Hasan a mai informat în mod oficial poporul că Ali nu deţinea niciun împrumut guvernamental, niciun fel de avere în lingouri de aur ce ar fi trebuit restituite, ci doar o sumă de 700 de dirhami pe care îi economisise din salariul propriu ca să poată plăti un slujitor pentru familia sa. Amintind de omul pe care acum îl pierduseră şi care era demn să stea alături de Abu Bakr şi de Omar prin rectitudinea morală desăvârşită a administraţiei sale, Hasan, care avea 37 de ani, era mult prea emoţionat ca să-şi mai poată continua discursul. Adunarea credincioşilor a plâns pentru el şi, la sfârşitul omagiului adus tatălui său, Ubaydallah ibn Abbas s-a ridicat în picioare şi i-a îndemnat pe oameni să-i jure credinţă nepotului celui ce fusese mesagerul bunei vestiri, fiului celui ce dăduse de ştire, fiului celui ce-L invocase pe Dumnezeu (puternic şi exaltat) şi, cu voia Lui, fusese lampă strălucitoare. Adunarea nu avea nevoie de un astfel de îndemn. Hasan era adorat de toată lumea.

El era, de asemenea, după toate spusele, imaginea vie a bunicului său şi un vorbitor fermecător care nu rostise un cuvânt urât despre nimeni. Era un ascet adevărat, care fusese deja în hagialâc de 25 de ori, parcurgând pe jos întreaga distanţă de 400 de kilometri care separa Medina de Meca. El este unul dintre marii eroi ai islamului ce nu au fost slăviţi în cântece, un pacifist, un învăţat cu o minte deschisă care cerceta întotdeauna adevărata natură a unei cauze. Hasan a fost cel care a stat de pază la uşa lui Usman până când a căzut inconştient în urma loviturilor primite de la rebeli. Pentru că, în ciuda

opoziţiei tatălui său faţă de Usman în ultimii şase ani de domnie ai acestuia, Hasan a privit întotdeauna dincolo de neînţelegerile de zi cu zi legate de politică şi de numirile în diverse funcţii. Hasan aprecia strălucitele împliniri ale lui Usman şi, de asemenea, avea şi o simpatie personală pentru blândul, inteligentul, învăţatul său unchi. Avea, totodată, o afinitate legată de reticenţele personale ale acestui unchi aristocratic şi iubitor. Mai presus de toate, Hasan avea însă, asemenea lui Usman, o înţelegere naturală a faptului că mila, iertarea şi compasiunea stăteau la baza islamului. Islamismul său era de aşa natură, încât el „nu dorea niciodată răul şi nu concepea să facă rău cuiva” Îl admira foarte mult pe Usman pentru că a fost gata să moară mai degrabă decât să ucidă pentru convingerile sale. Când predica, el extrăgea din învăţăturile Coranului nu un motiv pentru război, ci o chemare la pace. De multe ori sublinia că lupta armată era doar un jihad neînsemnat şi trebuia să fie doar o pregătire pentru jihadul cel mare, reprezentat de lupta ce dura întreaga viaţă, aceea de a te stăpâni pe tine însuţi. El cita sura 2, versetul 216: „Războiul vă este orânduit şi el vă este urât”.

Hasan era cu mult înaintea vremurilor sale cu viziunea lui despre islam ca o religie a păcii – şi poate că ar fi la fel şi azi, dacă ar mai fi cu noi. Soldaţii din garnizoana Kufa, aceiaşi oameni ce refuzaseră să lupte pentru tatăl său în a patra zi la Siffin şi după acea zi tragică de la Nahrawan, acum îi cereau furioşi să-i conducă în luptă. Cele două decenii de victorii neîntrerupte în care armatele arabe cuceriseră jumătate din lumea cunoscută reprezentau un dezechilibru periculos pentru islamul timpuriu. Mult prea mulţi musulmani crescuseră cu ideea că doar

victoriile militare reflectă credinţa lor. În mod greşit, ei vedeau măreţele triumfuri din această lume, faima, gloria şi bogăţia ca dovezi ale faptului că islamul e o credinţă dreaptă. Nu mai puteau înţelege că mesajul lui Mahomed se referea în întregime la relaţia individuală cu Dumnezeu şi nu era un stindard fermecat sub care ei erau sortiţi să cucerească lumea.

În zadar predica Hasan că, asemenea tuturor adevăraţilor musulmani, ei nu trebuiau să aspire decât la renunţarea la ambiţia lumească şi că „ruşinea e mai bună decât flăcările infernului” explicându-le că el nu căuta să stăpânească lumea, ci „aştepta doar îndurarea Domnului şi dorea să cruţe sângele poporului său” în loc să-l asculte, soldaţii au început să-l atace în public până când au reuşit să stârnească o revoltă. Casa lui Hasan a fost jefuită, covoraşul său de rugăciuni a fost smuls de sub el şi tunica de pe umeri. Numai protecţia călăreţilor din tribul Rabia, partizani devotaţi ai lui Ali şi ai familiei sale, a făcut ca Hasan să nu devină martir în acea zi. Violenta nu a făcut decât să-i întărească lui Hasan convingerea că trebuie să pună capăt schismei din interiorul islamului şi să oprească orice alte vărsări de sânge între fraţii musulmani.

Moavia, în schimb, s-a mişcat repede şi cu tact de îndată ce a înţeles că Hasan nu făcea o simplă propagandă ca pregătire de război, ci căuta în mod sincer să instituie o pace durabilă. Şi-a retras armata din Siria, iar pe măsură ce se apropia de Kufa şi Basra, arăta o blândă toleranţă faţă de adversarii săi. El răspundea la pioasa modestie a lui Hasan, renunţând la toate pretenţiile sale privitoare la titlurile care să-i confirme puterea. Astfel, corespondenţa privind pacea care se purta între cei doi era doar un schimb de

scrisori între Hasan ibn Ali şi Moavia ibn Abu Sufyan. Un alt cronicar nota că Moavia şi-a trimis sigiliul alături de o foaie albă pe care urma să fie aşternut tratatul propus, în aşa fel încât Hasan să poată scrie orice dorea în acel document. E posibil ca aceste gesturi pline de curtoazie să fi fost făcute cu adevărat: era un duel în public al cavalerismului, chiar dacă niciunul din ei nu avea vreo îndoială în ceea ce priveşte adevăratele soluţii aflate la îndemână. Hasan a acceptat faptul că Moavia urma să aibă autoritate deplină; în schimb, Moavia se obliga să nu le facă niciun rău partizanilor lui Ali şi să guverneze în lumina Cărţii lui Dumnezeu şi a exemplului dat de Profet. Acest lucru trebuia împlinit în scris şi prin cuvânt, iar Hasan avea să explice adunării din moscheea din Kufa că renunţase la dreptul său de a guverna „având în vedere interesul comunităţii şi dorinţa de a opri vărsarea de sânge” Moavia a recunoscut „dreptul lui Hasan de a guverna după ce el nu va mai fi” (chiar dacă acest lucru va fi curând dat uitării) şi că, pentru a evita orice neînţelegere viitoare, următorul calif avea să fie ales de un conciliu electoral oficial. Lui Hasan i s-a acordat un salariu anual de un milion de dirhami, din care îşi putea întreţine cu generozitate însoţitorii, pe toţi cei din clanul Beni Haşim, precum şi pe foştii clienţi ai tatălui său.

În iulie 661, Hasan împreună cu fratele său mai mic, Husayn, au plecat călare din Kufa, înapoi spre Medina. Hasan guvernase doar şase luni şi mărturisea: „toate posibilităţile arabilor erau în mâna mea, iar eu eram gata să pornesc război împotriva oricui aş fi declarat eu război, şi totuşi le-am abandonat, ca să caut în schimb chipul lui Dumnezeu”. Duşmanii săi vor încerca mai târziu să-i ponegrească natura sfântă, iubitoare de

pace, numindu-l pe Hasan „al-Mitlaq”, „marele despărţitor”. Poveşti despre petrecerile extravagante de la nunţile sale, despre generozitatea lui nemăsurată şi despre sutele de neveste pe care şi le-a luat în Medina, unele doar pentru o noapte, erau citite asemenea unor episoade din *o mie şi una de nopţi.* Deşi detaliile acestor fantazări au încă o savoare de cultură populară, trebuie totuşi identificate ca făcând parte dintr-o contrapropagandă al cărei scop era discreditarea acestui om al păcii. Cele şapte căsătorii ale lui Hasan, precum şi descendenţii săi sunt foarte bine prinşi în cronici pentru că toate cele aproape o mie de familii de şarifi ce pretind că sunt descendenţi ai profetului Mahomed îşi proclamă descendenţa genealogică pornind de la unul din cei doi fii ai lui Hasan care i-au supravieţuit: Zayd şi Hasan[21].

Moavia a intrat în Kufa ca unic calif recunoscut al Imperiului Arab. Le-a promis iertare tuturor celor din garnizoana Kufa care vor veni de îndată să depună jurământul de credinţă şi i-a avertizat că după trei zile perioada de iertare şi protecţie se va încheia. Le-a mai promis soldaţilor săi un vast nou orizont pentru ambiţiile lor: un Imperiu Arab în veşnică expansiune ce avea să fie durat din viitoarele lor cuceriri. Salariile aveau să fie plătite cu punctualitate de acum încolo, războaiele aveau să fi purtate întotdeauna pe teritoriile inamicilor, cu perioade de şase luni de campanii de raiduri la graniţe, în timp ce, pentru cuceriri încă şi mai ambiţioase, războinicii arabi trebuiau să fie pregătiţi pentru o absenţă din familiile şi bazele lor stabile ce avea să dureze în jur de un an.

---

21 Familiile care îşi revendică apartenenţa la arborele genealogic al lui Husayn, fratele lui Hasan, sînt cunoscute în mod obişnuit sub numele de Sayyid.

Armatele Califatului aveau să pornească iar în marş, lărgind şi mai mult frontierele imperiului. Moavia a fost întotdeauna convins că o armată arabă poate fi ţinută în ascultare într-un singur mod: dându-i mereu de lucru. În fruntea acestor armate arabe stătea un om pe care Omar îl numise în mod profetic „Un Cezar al arabilor”. Moavia era într-adevăr un prinţ printre quraişiţi, înalt, măsliniu şi frumos. Avea, de asemenea, ceva din talentul lui Cezar: charisma, capacitatea de a convinge, de a delega puterea, mai degrabă decât de a comanda doar. Moavia crescuse în centrul politic al oraşului Meca şi înţelegea instinctiv cultura politică arabă: ştia când era necesar să asculte, când era bine să se consulte cu alţii şi când trebuia să aibă răbdare. Cel mai important adversar militar al său, Imperiul Bizantin, în care se vorbea limba greacă, a ajuns să-l cunoască şi să-l aprecieze corect pe Moavia datorită unei activităţi diplomatice intense, prin intermediul ambasadorilor. De aceea, este foarte straniu faptul că istoricul bizantin Theophanes a decis să-l descrie pe Moavia ca fiind nici regele, nici împăratul ci cel dintâi sfătuitor al arabilor. Atâta vreme cât Moavia putea conduce armatele arabe la victorie, nu este nicio îndoială că oamenii acceptau sfatul lui. În calitate de comandant suprem, Moavia era aproape un geniu şi simpla contemplare a razei de acţiune a viziunii sale strategice ne poate umple de uimire.

Pe frontul de vest, Oqba ibn Nafi, mult încercatul în lupte nepot al lui Amr, a fost trimis să încheie cucerirea nordului Africii, în 670, pentru a-i uşura acţiunea, va fi stabilită o bază foarte avansată la aproape 2.500 de kimometri vest de Fustat, în Tunisia Centrală. Acest *kairuan,* „un loc de popas” al cavaleriei armatei arabe, era bine situat: nu numai că domina terenurile bune de

păşunat ale stepei, ci îi permitea lui Oqba să se înfigă în mod strategic, ca o pană în despicătură, între cei doi adversari ai lui: Bizanţul, cu oraşele sale de coastă apărate de ziduri, şi puternicele principate berbere din munţi. Locul de popas al lui Oqba se va transforma mai târziu în oraşul sfânt Kairuan. Au fost şi piedici pentru că, după moartea unchiului său Amr (în Egipt), Oqba va intra în conflict cu noul general-guvernator şi, asemenea unchiului său, va fi demis. Şi, tot ca unchiul său, se va întoarce la comandă şi se va răzbuna. În 681, avea să întreprindă extraordinara traversare a stepelor din Africa de Nord, ajungând până la ţărmul Oceanului Atlantic, cunoscut de arabi sub numele Marea întunericului. Aici, nemulţumit, a spus că, dacă ar fi un loc cu apa mai mică prin care să se poată traversa, ar face lucrul acesta doar ca să găsească pământuri noi pe care să le cucerească în numele lui Dumnezeu. Pe când făcea drumul înapoi, Oqba va fi ucis de prinţul berber Kusayla, lângă oaza Biskra (în sudul Algeriei), după care regina-vrăjitoare a munţilor, preoteasa Kahina, va ridica triburile berbere într-o revoltă generală împotriva arabilor musulmani. Cu aceste poveşti extraordinare, islamismul nord-african şi-a creat propria mitologie cu substrat istoric.

La frontiera nordică, flota arabă pe care Moavia o crease cu atâta răbdare timp de două decenii va fi în cele din urmă lăsată să acţioneze în sudul Mării Egee. Sicilia şi Creta au fost atacate în mod repetat şi, în 672, a fost ocupată Insula Rhodos. O inscripţie arabă recent descoperită pe podeaua unei biserici în Cnidus (pe coasta turcă, în dreptul Insulei Rhodos) ar putea data din aceşti ani tumultuoşi, situaţie în care poate fi socotită una din cele mai vechi inscripţii arabe cunoscute. A fost atunci înfiinţată pe Insula Rhodos o

colonie arabă şi un întreprinzător local din acest nou avanpost musulman va face avere topind Colosul din Rhodos,statuia de bronz a lui Helios ce se răsturnase în timpul unui cutremur cu 300 de ani mai-nainte.

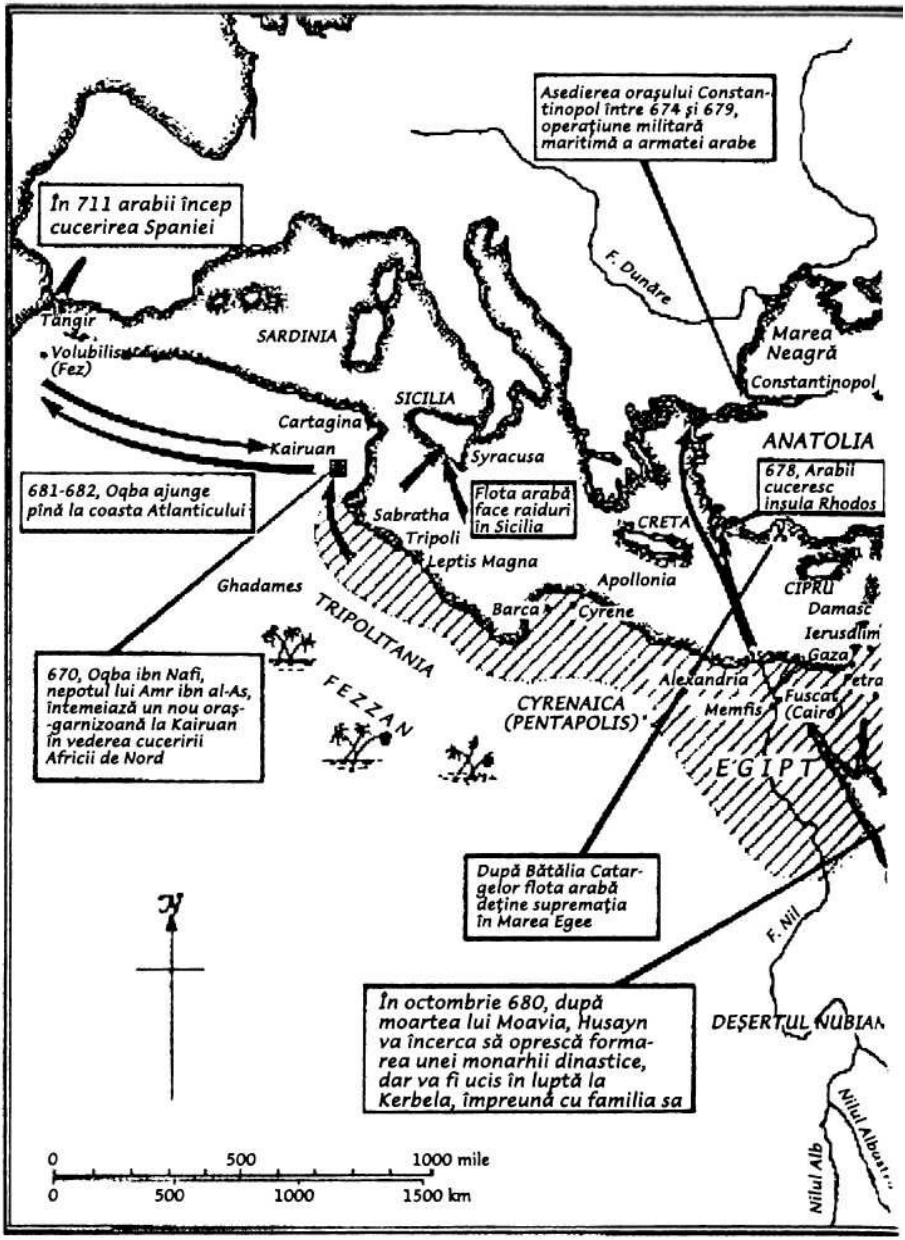
În 711 arabii încep cucerirea Spaniei
Asedierea oraşului Constantinopol între 674 şi 679, operaţiune militară maritimă a armatei arabe
F. Dunăre
Tangir
Volubilis (Fez)
SARDINIA
SICILIA
Cartagina
Kairuan
Syracusa
Marea Neagră
Constantinopol
ANATOLIA
681-682, Oqba ajunge pînă la coasta Atlanticului
Flota arabă face raiduri în Sicilia
678, Arabii cuceresc insula Rhodos
Sabratha
Tripoli
Leptis Magna
CRETA
Ghadames
TRIPOLITANIA
Apollonia
Barca
Cyrene
CIPRU
Damasc
Ierusalim
Gaza
670, Oqba ibn Nafi, nepotul lui Amr ibn al-As, întemeiază un nou oraş-garnizoană la Kairuan în vederea cuceririi Africii de Nord
FEZZAN
Alexandria
Petra
Fuscat (Cairo)
Memfis
CYRENAICA (PENTAPOLIS)
EGIPT
După Bătălia Catargelor flota arabă deţine supremaţia în Marea Egee
F. Nil
În octombrie 680, după moartea lui Moavia, Husayn va încerca să oprească formarea unei monarhii dinastice, dar va fi ucis în luptă la Kerbela, împreună cu familia sa
DEŞERTUL NUBIAN
Nilul Albastru
Nilul Alb
0 500 1000 mile
0 500 1000 1500 km

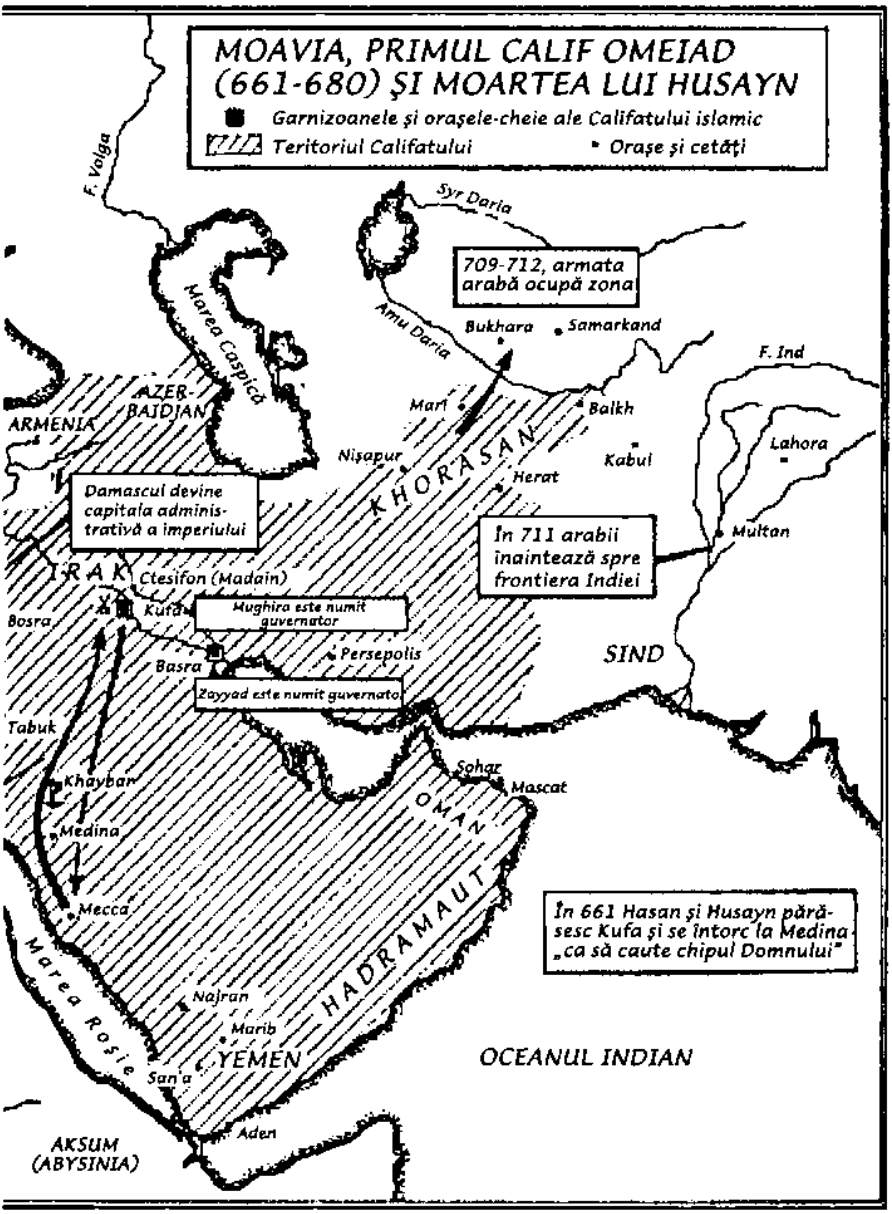

Folosind Rhodosul ca avanpost, Moavia a lansat una

dintre cele mai ambiţioase operaţiuni, un atac pe mare asupra oraşului apărat de trei rânduri de ziduri, Constantinopol. Acest asediu – de fapt o serie de atacuri venite dinspre mare va dura zece ani, între 668 şi 678. Moscheea ce a fost construită în Eyup, baza militară situată chiar lângă zidurile Constantinopolului, va fi redescoperită de arheologii musulmani în secolul al XV-lea şi splendid restaurată, devenind cea mai veche moschee din Europa. Să ţii armata pe câmpul de luptă o perioadă atât de lungă, departe de ţară, era o realizare de excepţie. Dependenţa de controlul pe care îl exercitau asupra rutelor pe mare era totală, astfel încât, atunci când o flotă arabă a fost învinsă de o escadră bizantină, în bătălia de la Syllaeum în 678, Moavia a retras strategic asediul, care era comandat de întâiul său născut, Yazid. În timpul acestei retrageri, a fost negociat un armistiţiu cu Bizanţul, armistiţiu ce avea să dureze o întreagă generaţie. Lumea musulmană trebuia să mai aşteptâncă 800 de ani până când să aibă un lider capabil să treacă de zidurile cetăţii cezarilor. Frontiera terestră a Bizanţului, întărită de o duzină de castele puternice ce păzeau toate trecătorile importante prin munţii Taurus, a fost de neclintit de-a lungul celor zece ani de asediu. Pe această frontieră, Moavia l-a pregătit pe unul dintre fiii lui Khalid, pe Abdal Rahman, ca să devină guvernator în Homs şi să conducă raidurile de vară ale armatelor arabe împotriva poziţiilor fortificate din munţi.

În estul turbulent, Moavia nu va lăsa nimic la voia întâmplării. L-a ales pe cel ce avea mintea cea mai deschisă dintre politicienii aflaţi la putere şi i-a încredinţat guvernarea celor două puncte care ridicau probleme potenţiale: oraşele irakiene Kufa şi Basra. Aşa că, încă o dată, nemernicul chior Mughira a fost

promovat în rolul de conducător la Kufa, în timp ce însoţitorul şi protejatul său născut în Ta'if, Zayyad, veghea peste Basra. Neavând încredere în buna-credinţă a nimănui, Mughira şi Zayyad au dezvoltat o infrastructură a puterii de stat completă, cu forţă poliţienească (temuta *şurta),* curţi de judecată, închisori, funcţionari care să aibă în grijă trezoreria; circulaţia pe timp de noapte era interzisă şi existau agenţi sub acoperire ce raportau starea de spirit ce domnea în pieţe, precum şi bârfele de la uşa moscheii. Sub aceşti doi şefi politici, cele două oraşe-garnizoană ale Irakului şi-au concentrat energiile în vederea cuceririi coordonate a frontierelor estice îndepărtate ale Persiei. Moavia îl plasase cu abilitate pe Zayyad într-o poziţie de loialitate personală, rezolvând problema delicată a originii lui sociale (pentru că, de fapt, era bastardul unei prostituate), recunoscându-l ca fiind unul dintre fiii pierduţi ai tatălui său. Despre Zayyad nu avea să mai spună nimeni, în batjocură, că este ibn Abihi, „fiul tatălui său", ci va fi socotit unul dintre fiii lui Abu Sufyan, marele senior din Meca. Mai târziu, Moavia îi va acorda şi alte răsplăţi acestui „frate nou", făcându-l pe fiul lui Zayyad, Ubaydallah, guvernatorul noului şi puternicului oraş-gamizoană Khurasan, ce număra 50.000 de oameni, în timp ce Saeed, fiul califului Usman, primea comanda în Bukhara, un avanpost proaspăt cucerit.

De-a lungul celor 19 ani de domnie ai lui Moavia (661 – 680), centrul puterii administrative a fost stabilit cu fermitate la Damasc. Ambasadorii străini, agenţii de încredere, oficialii şi delegaţiile nu vor mai străbate drumul lung şi obositor până în Arabia Centrală, la Medina. În schimb, vor bate din nou drumul spre vechea capitală comercială a Siriei bizantine, care era

cu mult mai vestită acum ca nou centru al unui imperiu întins în toată lumea. Totuşi, nu a existat nicio încercare de a transforma cuceririle într-un imperiu unitar vorbitor de arabă. Toate provinciile cucerite au continuat să-şi folosească limba lor, organizarea statală indigenă a rămas neschimbată, la fel şi unităţile de măsură, au fost menţinute monezile aflate în circulaţie în forma lor tradiţională, cum ar fi vechiul dinar de aur bizantin şi dirhamul de argint persan. Simplitatea vieţii Profetului şi a guvernării lui au fost transformate complet, astfel încât până şi guvernatorii delegaţi ai lui Moavia erau acum înconjuraţi de o multitudine de însemne ale puterii, modelate cu acurateţe după cele practicate la curtea bizantină şi la cea sasanidă. Un ambasador aflat în vizită putea observa o mulţime de lictori cu beţe de argint, precum şi garda formată din 500 de soldaţi călare ce păzea poarta.

La începutul Califatului său, Moavia a făcut călătoria de la Damasc la Medina ca să primească jurământul de credinţă al venerabililor însoţitori ai Profetului care locuiau acolo. Puţini au venit la moschee ca să jure credinţă pentru că, deşi, vrând-nevrând, admiteau faptul că guvernarea lui Moavia era eficientă şi că armatele continuau să obţină victorii, acceptau cu greu şi cu o anumită pasivitate uzurparea pe care o săvârşise şi nu doreau să îl sprijine în mod activ sau să-i acorde binecuvântarea lor. Se ştie că Moavia a încercat să-i oblige să iasă din această indiferenţă. El a întrebat: „Cum se face că toată lumea, cu excepţia celor din Medina, a venit să depună jurământul de credinţă?” La care a primit un răspuns laconic: „Nu avem cămile de călărit” Moavia, ştiind foarte bine că toţi însoţitorii Profetului aveau acum turme destul de

mari, a replicat cu aceeaşi sprinteneală: „Dar ce s-a ales de toate cămilele pe care le foloseaţi ca să căraţi apă?” „Au rămas şchioape când vă goneau pe tine şi pe tatăl tău după bătălia de la Badr”, a venit replica plină de sarcasm. Pentru a-şi susţine punctul de vedere, l-au informat pe Moavia că Profetul îi avertizase că după moartea sa avea să vină o calamitate, înaintea căreia „ne-a cerut să ne purtăm cu resemnare” Acesta era maximumul de loialitate care putea fi aşteptat din partea tuturor şefilor islamului – resemnare răbdătoare. Alţi musulmani din oază îşi aminteau că Mahomed prezisese că succesorii îi vor continua misiunea sa timp de treizeci de ani, după care avea să urmeze „o regalitate dură” Un poet din Medina a cântat la vremea aceea, codificând aceste credinţe din plăcuta perspectivă a damnării eterne pentru califul uzurpator:

> Prinţul credincioşilor, Moavia, pe el îl salutăm,
> În acest mesaj care vine din cetatea Profetului:
> Vom fi resemnaţi până în Ceasul în care-l vom întâlni,
> Ceasul Judecăţii, Ceasul în care mila piere.

Spre sfârşitul domniei sale, Moavia avea să mai încerce o dată să-i câştige de partea sa pe conducătorii islamului. Imperiul fusese extins fără încetare în toate direcţiile, stipendiile lor anuale erau plătite cu o punctualitate desăvârşită şi cu eficienţă, dar, când conducătorii musulmani din generaţia a doua a islamului au auzit că Moavia, califul, venea iar spre Medina, au părăsit oaza. Husayn ibn Ali, Abdur Rahman ibn Abu Bakr, Abdullah ibn Zubayr şi Abdullah ibn Omar au aşteptat până când bătrânul conducător a ajuns la câteva zile de mers călare de oază, apoi au

pus şaua pe cămile şi au părăsit oraşul. Se temeau că Moavia venise să-i oblige să accepte candidatura la Califat a fiului său, Yazid. Nu-i îngrozea doar faptul că Yazid era desfrânat şi un vânător împătimit pentru că, asemenea tatălui său, el era şi un administrator cu experienţă, un lider militar ce-şi dovedise priceperea, precum şi poet şi patron al învăţăturii. Ceea ce li se părea şi mai jignitor era faptul că Yazid urma să le fie impus asemenea unui prinţ de sânge, după ce fusese mai întâi salutat de generalii lui Moavia şi de sicofanţii guvernatori de la curtea din Damasc. Şura, conciliul însoţitorilor Profetului din Medina, fusese dat deoparte, deopotrivă cu toate pretenţiile lor privind locul de cinste care li se cuvenea de drept în noua societate. Toţi cei patru primi califi aflaţi sub Dreapta îndrumare fuseseră mai întâi aclamaţi de populaţia Medinei, dar acest drept şi această datorie fuseseră acum încălcate în favoarea linguşitorilor de la curtea din Damasc. Moavia îşi călca şi jurământul solemn de a ţine o *şura*, lucru care făcea parte din acordul de pace încheiat cu Hasan. Niciunul dintre califii de până atunci nu se gândise să îl impună comunităţii pe vreunul din propriii fii şi privise dincolo de loialităţile înguste de familie, spre fraţii lor întru credinţă. Moavia transformase o comunitate de credincioşi într-un regat ereditar ce avea să se sprijine pe puterea militară ce-şi avea sediul în îndepărtata Sirie. Decât să accepte această ultimă umilire, aceşti tineri, moştenitorii celor mai de seamă însoţitori ai lui Mahomed şi ai celor patru primi califi aflaţi sub Dreapta îndrumare, erau pregătiţi, fiecare în felul său, să-şi dea viaţa. Acesta avea să fie ultimul act, încărcat de amărăciune, din lunga tragedie a moştenitorilor Profetului.

În 680, Moavia a fost îngropat la vârsta de 77 de ani,

trupul său a fost împodobit cu relicve adunate cu grijă, pentru că bucăţi din unghiile lui Mahomed şi fire din barba şi părul său erau deja venerate asemenea totemurilor, lucru care l-ar fi îngrozit pe Profet[22]. La Damasc, Yazid era aclamat ca „succesor al Profetului lui Dumnezeu” de toţi funcţionarii corupţi loiali tatălui său, de toată acea curte de guvernatori, generali, şefi ai poliţiei şi funcţionari ai vistieriei pe care Moavia îi avusese jumătate din viaţă sub comanda sa.

În Medina, moscheea era plină de suspine şi lacrimi tăcute din pricina faptului că monarhia dinastică triumfase în mod decisiv asupra religiei lui Dumnezeu. Din Kufa plecau soli unul după altul, cerându-i lui Husayn să părăsească Medina şi să plece spre nord ca să-i conducă în lupta împotriva uzurpării lumii islamice de către Yazid, care avea 37 de ani, şi pentru a-şi revendica locul ce i se cuvenea în fruntea comunităţii. Husayn, îndemnat de cei mai de seamă oameni din Medina, s-a hotărât să accepte şi să urmeze modelul tatălui său, plecând călare din oază ca să preia conducerea adevăratei armate a islamului. Deşi l-au chemat pe nepotul Profetului ca să-i elibereze din sclavie, musulmanii din Kufa au lipsit de la întâlnire. Păziţi de poliţie şi de agenţii secreţi ai implacabilului lor guvernator, niciunul nu a părăsit garnizoana oraşului ca să i se alăture în deşert lui Husayn. În schimb, vărul mai tânăr al lui Husayn, Muslim, care călătorise în secret la Kufa şi urma să-l aştepte pe Husayn într-o casă conspirativă, a fost trădat. Muslim împreună cu gazda sa Hani au fost arestaţi de către *şurta* şi trimişi la moarte.

---

22 Deşi această comoară avea să fie distrusă 80 de ani mai tîrziu de rivalii săi dinastici, mormîntul său mai există încă în vechiul cimitir din Damasc.

Guvernatorul Ubaydallah (care îi succedase tatălui său, Zayyad, atât în Basra, cât şi în Kufa) se simţea acum suficient de sigur pe poziţie ca să-şi trimită propria armată în deşert. Husayn împreună cu mica sa trupă de adepţi devotaţi şi cu familia lui, formau o comunitate ce număra în jur de 30 de călăreţi şi 40 de luptători pedeştri, şi nu aveau să fie împiedicaţi în misiunea lor. Triburile de beduini pe ale căror teritorii treceau se uitau cu dragoste şi nostalgie la tânărul care le-ar fi putut fi calif, chiar dacă niciunul dintre şefi (care auziseră că în Kufa era linişte) nu avea să-şi lase oamenii să se ralieze acestei cauze juste. Un susţinător fervent, poetul Farazdaq, a plecat călare ca să-l avertizeze pe Husayn de trădarea din Kufa: „chiar dacă inima oraşului este alături de tine, sabia lui este împotriva ta” Totuşi, Husayn şi-a continuat drumul.

Un detaşament de cavalerie aflat sub comanda lui Hurr din garnizoana Kufa i-a ieşit în cale atât pentru a-i bara drumul spre oraş, cât şi pentru a împiedica micuţa caravană a lui Husayn să se întoarcă spre Meca. Apoi, câteva săptămâni mai târziu, o forţă mult mai mare, de vreo 4.000 de călăreţi, a pornit din Kufa ca să-i încercuiască pe Husayn şi pe oamenii lui. Au fost forţaţi să-şi instaleze tabăra la Kerbela[23], dincolo de malul Eufratului, la aproximativ 40 de kilometri de Kufa. Comandantul acestei noi forţe de cavalerie era Amr, unul dintre fiii lui Saad ibn Abu Waqqas, învingătorul de la al-Qadisiya. El primise ordin de la Ubaydallah să-i lipsească pe Husayn şi pe partizanii săi de orice posibilitate de a ajunge la apă până când aveau să jure cu toţii supunere necondiţionată. Husayn a cerut doar să-i fie îngăduit să-l întâlnească pe Yazid

23 Sau „Karbala[5]

faţă în faţă sau, dacă lucrul acesta era imposibil, să i se permită să se alăture jihadului pe o frontieră uitată de lume şi să lupte împotriva duşmanilor islamului. În ciuda setei îngrozitoare impuse tinerei sale familii şi celor câţiva adepţi rămaşi credincioşi, Husayn a refuzat să depună jurământul necondiţionat ce îi era cerut. Demnitatea cu care s-a comportat l-a impresionat atât de tare pe Amr ibn Saad, încât a început să se clatine în hotărârea de a-şi duce la îndeplinire misiunea. Totuşi, sosirea lui Şamir, un agent secret al lui Ubaydallah care a cerut să preia comanda dacă Amr avea să se dovedească incapabil de acţiune, a întărit hotărârea armatei. În acea seară, a fost înăsprit asediul împotriva micii tabere de la Kerbela a lui Husayn ce era formată doar din câteva corturi apărate de un gard mic făcut din crengi şi spini.

Husayn se temea acum de tot ce era mai rău şi, în seara zilei de 9 a lunii Muharram (9 octombrie 680), le-a ordonat rudelor apropiate şi tinerei sale familii să părăsească tabăra şi să ceară refugiu la duşman. Însă ei au refuzat, chiar dacă fiul mai mic al lui Husayn, Ali, zăcea acum cu febră, cuprins de delir, şi nu mai exista nici măcar o picătură de apă cu care să fie umezite buzele arse ale copilului ce era strănepotul Profetului. În acea noapte strigătele înăbuşite ale copiilor s-au amestecat cu suspinele femeilor şi cu zgomotul blând al pietrelor de gresie cu care mica trupa de războinici deshidrataţi îşi ascuţeau cu grijă săbiile şi lăncile pentru cea de pe urmă bătălie pe care aveau să o poarte. Dimineaţa, şi-au stabilit linia de front, 70 de oameni aliniaţi împotriva a 4.000, şi din nou Husayn şi-a expus demn pretenţiile. Pe măsură ce mica trupă înainta, luptătorii ei erau doborâţi de arcaşii aliniaţi, care trimiteau o ploaie nemiloasă de săgeţi, val după

val, ca grindina. Nici nepotul de 10 ani al lui Husayn, Kasim, nici copilul său nu au fost cruţaţi: unul câte unul, membrii familiei lui Mahomed căzeau la pământ, zbătându-se. Pe urmă, membrii acestui clan rănit de moarte au fost călcaţi în picioare de o şarjă de cavalerie, după care capetele lor au fost tăiate de spadasini. Înainte ca seara să se lase peste câmpul de la Kerbela, cele 70 de capete au fost rostogolite la picioarele guvernatorului din Kufa, din sacii de piele în care fuseseră puse. Când Ubaydallah împreună cu oamenii săi, au predat cu grijă aceste relicve sinistre pentru a se putea identifica morţii, unul dintre bătrânii cadii ataşaţi la curtea sa a strigat: „Cu grijă, este nepotul Profetului şi, pe bunul Dumnezeu, am văzut cum buzele acestea au fost sărutate de însuşi Apostolul lui Dumnezeu”.

Amintirea acestei zile cumplite[24] dezlănţuie în fiecare an un regret violent, însoţit de autoincriminare, când se aniversează Aşura („ziua a zecea”) în ziua de 10 a lunii Muharram. Recunoscută atât de şiiţi, cât şi de sunniţi ca zi de doliu, comemorarea plină de patos a Aşurei este percepută ca fiind unul dintre semnele distinctive ale comunităţii siite.

Veştile de la Kerbela au provocat un val de oroare în toată lumea islamică. În Medina şi în Meca, Abdallah ibn Zubayr conducea acum o revoltă pe faţă, prin insubordonare faţă de funcţionarii lui Moavia care încercau să impună guvernarea fiului său, Yazid. Pentru ca tragedia de la Kerbela să fie completă, avea să urmeze o profanare a oraşelor sfinte. La trei ani de la Kerbela, în 688, armata trimisă din Damasc, întărită de

24 Singurul supravieţuitor dintre oamenii lui Husayn a fost fiul său, Ali Zayn al-Abidin, care zăcea în cortul său din cauza febrei şi care mai tîrziu s-a însănătoşit.

regimente creştine din Siria, mai întâi i-a măcelărit pe cei ce apărau Medina într-o bătălie purtată în peisajul vulcanic al dealurilor Harran, după care a jefuit, a ucis şi a violat în capitala islamului timp de trei zile. Pe urmă, însăşi cetatea sfântă Meca a fost asediată. După două luni de ofensivă, Kaaba a ars până în temelii când a fost lovită accidental de săgeţile înmuiate în păcură lansate de asediatori. Piatra neagră sfântă, ce fusese aşezată în zidul de la Kaaba în vremea Profetului Mahomed, a crăpat în trei bucăţi din pricina căldurii flăcărilor, „ca pieptul sfâşiat al unei femei care jeleşte" Această piatră, despre care se crede că a fost altarul lui Avraam, avea să fie ţinută la un loc, de acum încolo, doar cu ajutorul unor piroane de argint. Cam în acelaşi timp, califul, care ordonase acest atac şi avea cam 40 de ani, a murit într-un loc izolat din deşertul sirian, unde se afla la vânătoare. Un inspirat poet persan a scris la moartea lui aceste versuri:

Trupul mort al lui Yazid
Zace în palatul plăcerilor lui la Hawwarin.
Cupa-i stă lângă pernă.
Alături e şi un burduf de vin al cărui nas încă sângerează.

Când vestea a fost adusă la cunoştinţă armatei sale, asediul a fost oprit şi soldaţii s-au întors la Damasc.

Trecuseră puţin peste 50 de ani de la moartea lui Mahomed. Un vast imperiu fusese cucerit şi din el curgea un tribut anual ce atingea sume de milioane de monezi de aur şi argint, care mai întâi ajungeau în cuierele califului, la Damasc, şi, de acolo, se scurgeau pentru susţinerea clasei conducătoare salariate. O sută de mii de războinici arabi locuiau acum în şase oraşe-garnizoană, confortabil, echipaţi cu cele mai bune

arme, având cei mai buni cai şi slujiţi de sclavi, totul depăşind orice şi-ar fi putut imagina străbunicii lor. Casa Domnului în Meca fusese incendiată şi transformată într-o ruină, iar pe câmpul uitat de la Kerbela trupurile decapitate ale familiei Profetului lui Dumnezeu fuseseră îngropate. Era ca şi cum cele pământeşti ar fi fost cucerite, dar în procesul acesta împărăţia cerurilor fusese dată uitării.

Toţi musulmanii resimt monstruozitatea acestei transformări, coruperea treptată a legii morale a lui Dumnezeu, aşa cum o stabilise Profetul Mahomed, prin transformarea islamului într-un imperiu aflat sub timp, condus de moştenitorii lui Moavia: dinastia Omeiazilor. Acest exemplu trist ne ajută să înţelegem fatalismul politic ce este adesea atât de prezent în comunităţile musulmane. Dacă la doar 50 de ani după ce Profetul lui Dumnezeu a fost îngropat guvernarea cu frica lui Dumnezeu a „sfinţilor însoţitori ai Profetului" a fost răsturnată definitiv, ce speranţă mai poate fi pentru cei ce trăiesc în această lume ce e încă şi mai coruptă şi mai puţin însufleţită de credinţă? Oare nu a spus însuşi Profetul: „Vremurile care vin peste voi nu vor fi mai rele decât cele care le vor urma" şi „Cei mai buni din lumea mea sunt cei din generaţia mea, după aceea urmează cei ce vin după ei, iar apoi, cei ce vin după aceştia"? Nu este adevărat că lumea aceasta le aparţine celor asemenea lui Moavia, Mughira, Amr şi Zayyad, mai degrabă decât sfinţilor?

Pentru ca scurta perioadă a adevăratului islam pe pământ să rămână un spaţiu sigur, majoritatea musulmanilor continuă să considere guvernarea primilor patru califi (Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali, 632 – 661) ca fiind un fel de Eden al bunei guvernări, lumea de dinainte de izgonirea din Paradis. Aceasta este

poziţia sunniţilor. Alţii văd chiar şi în această perioadă o versiune greşită şi coruptă a adevăratului islam şi, în schimb, încearcă să-şi imagineze cum ar fi arătat statul musulman dacă adevăraţii eroi spirituali, Ali şi cu fiii săi, ar fi fost liderii acestei comunităţii întru credinţă. Aceasta este diferenţa dintre felurile în care sunniţii şi şiiţii privesc istoria moştenitorilor Profetului. Pornind de la acest detaliu, care ascunde însă pasiuni puternice, islamul avea să se dezvolte pe două căi distincte, fiecare cu povestea sa ce spune cine sunt adevăraţii moştenitori ai Profetului. Nu există nicio grupare în vasta lume a musulmanilor, fie că ne referim la vremurile prezente sau mergem înapoi în secolul al VII-lea, care să privească triumful lui Moavia şi al strălucitei sale echipe de politicieni – Mughira, Amr şi Zayyad – altfel decât ca pe o tragedie profundă.

Cei ce s-au născut în afara moştenirii lăsate de credinţa musulmană sunt liberi să preţuiască ambele căi şi să considere că cele două povestiri pot încă să se unească într-o zi. Versiunea sunnită povesteşte că Profetul a murit în poala Aişei, iar şiiţii spun că el a murit sprijinit de umărul lui Ali, dar noi ştim acum că ambele versiuni pot fi, atât în plan real, cât şi simbolic, adevărate.

Cu zece zile înainte de a muri, Profetul să rugase lângă morminte: „Pacea fie cu voi! O, voi, cei din morminte. Bucuraţi-vă de starea în care vă aflaţi, căci e cu mult mai bună decât cea a oamenilor vii. Neînţelegerile vin ca valurile întunecatei nopţi, unul după altul, cel ce vine e mai rău decât cel de dinaintea lui” E o mărturie descurajantă, venită din partea unui lider strălucit, încununat de succes, despre ceea ce este în general considerat ca fiind o încheiere triumfală a vieţii sale. Dar atunci conducerile ce au urmat şi

organizarea politică a neamului omenesc nu s-au numărat niciodată printre ţintele sale. Coranul spune limpede (sura 42: 15): „Dumnezeu este Domnul nostru şi Domnul vostru; faptele noastre sunt faptele noastre şi faptele voastre sunt ale voastre; să nu fie ceartă între noi şi voi. Dumnezeu ne va aduna şi spre El este drumul”.

Dacă cineva va căuta să găsească un adevărat moştenitor al Profetului Mahomed, nu de tronuri va întreba şi nici nu va privi la lista regilor dinastici, nici spre triumfala înaintare a marilor cuceritori ori la zâmbetele largi ale vreunui politician foarte cunoscut. Va trebui să-l caute pe unul dintre cei care merg pe drumul ce duce spre Dumnezeu.

Anexa A

Moştenitorii politici ai Profetului după moartea lui Husayn

După asasinarea lui Ali în 661 şi uciderea lui Husayn în 680, autoritatea politică a fost deţinută în mod ferm de Omeiazi. Această dinastie va conduce lumea islamică, având Damascul drept capitală pentru încă o sută de ani, dar, exceptând scurta şi sfânta guvernare a califului Omar al II-lea (717 – 720), familia conducătoare va fi în mod continuu ameninţată de revoltele credincioşilor, fie ei adevăraţii urmaşi ai însoţitorilor Profetului (în Medina sau Meca), implacabilii *khawarij* care locuiau în deşert (şi care îi vor converti şi pe berberii din Africa de Nord la cauza lor) sau cei ce au susţinut dreptul lui Ali şi al familiei sale la funcţia de calif (în marea lor majoritate ei locuiau în oraşele Basra şi Kufa sau în Persia). Omeiazii au rămas la putere în special din pricina abilităţii lor militare şi administrative, dar, în cele din urmă, vor fi înlăturaţi de o revoltă care a pornit din Persia, avându-l în frunte pe Abu Muslim, o figură încă înconjurată de mister. Rebeliunea, condusă de războinici recrutaţi din

oraşul Mari şi din afara provinciei Khorasan[25], va avea drept simbol flamurile negre, semnul că rebelii susţineau „cauza” familiei lui Ali. Ei au obţinut o victorie decisivă în ianuarie 750 pe malurile râului Zab, un afluent al Tigrului. Totuşi, după această victorie, Abu Muslim îi va sprijini pe Abbasizi – descendenţii familiei lui Abbas, unchiul Profetului Mahomed, foarte priceput în finanţe –, şi nu pe Alizi (adică pe descendenţii lui Ali). Această înşelăciune istorică (detaliile conspiraţiei sunt încă departe de a fi lămurite) va aduce la putere califii Abbasizi ce vor guverna vastul imperiu islamic din capitale vestite cum erau Bagdadul, Raqqa şi Samara – toate situate în centrul Irakului.

Chiar dacă a fost epoca de aur a culturii islamice, mai ales în ce priveşte arhitectura, agricultura, comerţul, literatura şi spiritul efervescent al căutărilor intelectuale, regimul Abbasizilor avea un element violent doctrinal în esenţa sa. Deşi în aparenţă păreau devotaţi cauzei descendenţilor în linie directă ai lui Ali, în ce priveşte sprijinul şi politica publică, califii Abbasizi (printre care se numără figuri vestite precum califul al-Mansur, vizirul Jafar şi Harun al-Raşid) au reuşit totuşi pe ascuns să pună la cale chiar asasinarea oamenilor pe care îi ridicau în slăvi în public. Astfel, niciunul dintre moştenitorii în linie directă ai Profetului Mahomed, descinzând din fiica sa Fatima şi vărul său Ali (adică alizii), nu au exercitat în mod concret vreo autoritate politică de-a lungul guvernării Abbaside, din 750 până în 1258.

Totuşi, comunitatea şiită îi va venera mai târziu pe aceşti oameni, pe descendenţii lipsiţi de putere ai lui Ali, pe „adevăraţii imami”, care ar fi trebuit să

25 Cunoscută şi sub numele „Khurasan[5]

domnească în această perioadă. În această viziune, Abu Bakr, Omar şi Usman nu figurează pe lista adevăraţilor imami, ca să nu mai vorbim de Omeiazii criminali de la Damasc sau de uneltitorii califi Abbasizi de la Bagdad. Lista adevăraţilor imami începe cu Ali, urmat de fiul său mai mare, Hasan (al doilea imam), apoi de fratele său mai tânăr, mort ca un martir, Husayn (al treilea imam), urmează fiul lui Husayn, Ali Zayn al-Abidin (care este cel de-al patrulea imam). Toţi şiiţii, indiferent de crez sau afiliere, urmează această moştenire după care cărările credinţei se despart într-o jumătate de duzină de tradiţii de afiliere. Tradiţia centrală, cea mai puternică, îl venerează din următoarea generaţie a moştenitorilor alizi pe Mahomed al-Baqir, ca fiind al cincilea imam. Alţii vor susţine pretenţiile fratelui acestuia, Zaydi, şi vor fi cunoscuţi drept cei ce-l venerează pe al cincilea imam sau zaidizi. Ei vor accepta mai târziu că demnitatea de imam şi calitatea de lider al islamului desemnat sub pavăza divină nu trebuie să fie în mod necesar restrânse la urmaşii Profetului. Vor rămâne pentru totdeauna un grup militant activ în interiorul islamului şi un catalizator – cum a fost Zaydi, imamul Yemenului – pentru un număr de state independente care vor pretinde legitimitatea.

În curentul principal al şiiţilor islamişti, următorul descendent al lui Ali care este venerat ca imam (al şaselea) este Jafar as-Sadiq: un învăţat mistic care a dispărut în închisoarea de stat a unuia dintre Abbasizi, unde a fost asasinat în jurul anului 763. După moartea lui apare o nouă bifurcaţie în credinţa şiiţilor: unii văd linia descendenţilor ce coboară de la fiul mai mare al lui Jafar, Ismail (care a murit înaintea lui), alţii susţin că succesiunea a trecut la fiul ce i-a supravieţuit, Musa al-

Kazim. Aceasta este originea despărţirii dintre şiiţii ce îl venerează pe al şaptelea imam şi cei ce-l venerează pe al doisprezecelea, între ismailiţi şi principalul curent şiit. Tradiţia apărută mai târziu care urmează linia alizilor dinspre Musa, continuă să-i venereze pe adevăraţii imami încă patru generaţii, urmând linia Ali al-Rida, Mahomed al-Jawad, Ali al-Naqi şi Hasan al-Askari, care nu au fost decât nişte cetăţeni obişnuiţi în statul abbasid. Asemenea strămoşilor lor, erau onoraţi în public şi asasinaţi în secret. Spre exemplu, califul abbasid al-Mamun şi-a căsătorit sora cu Mahomed al-Jawad (al nouălea imam), dar mai târziu va avea grijă ca el să aibă o moarte „provocată de mâncatul în exces al strugurilor” Moartea inexplicabilă a celui de-al unsprezecelea imam, Hasan al-Askari, pe 1 ianuarie 874, este considerată de mai toată lumea alt asasinat reuşit al abbasizilor, de data aceasta executat la ordinele directe ale califului al-Mutamid. Hasan al-Askari nu a avut niciun moştenitor cunoscut, deşi adepţii principalului curent şiit cred că din căsătoria sa secretă cu o prinţesă bizantină, Naijis Khatun, ar fi rezultat un ultim moştenitor, al doisprezecelea imam: Mahomed al-Muntazar al-Mahdi. Ca să scape de agenţii secreţi ai abbasizilor, acest ultim imam adevărat şi-a petrecut viaţa ascunzându-se şi este cunoscut sub numele de „imamul ascuns” La început, a continuat să-şi înveţe credincioşii prin intermediari (*naib*), dar după ce patru generaţii de astfel de oficiali s-au stins în 939, „imamul ascuns” s-a „ascuns” şi nu mai poate fi văzut de oameni.

Perioada dintre moartea lui Hasan în 874 şi ascunderea din 939 a fost decisivă pentru crearea unei poziţii argumentate teologic şi istoric, pentru susţinerea principalului curent şiit. În aceeaşi perioadă,

fermentul intelectual din întreaga lume islamică a secolelor al VIII-lea şi al IX-lea, concentrat în marea capitală abbasidă Bagdad, va produce ceea ce poate fi socotit, din punct de vedere literar, pietrele de temelie ale gândirii islamice. Această perioadă a început în 760 cu biografia Profetului Mahomed scrisă de Ibn Işaq, ce avea să fie urmată de o colecţie cuprinzând mai multe volume de *ḥadīth* (proverbele Profetului). Este, de asemenea, perioada în care este alcătuită gramatica arabă şi sunt scrise comentariile la Coran (pentru mai buna înţelegere a acestuia), precum şi ambiţioase naraţiuni istorice.

Întoarcerea imamului ascuns, Mahdi, este aşteptată cu răbdare de credincioşii şiiţi, ca semn al zorilor unei Ere Noi, a purităţii, a dreptei acţiuni şi a dreptei credinţe – ultima manifestare a adevăratului islam înainte de sfârşitul lumii.

În sprijinul acestei credinţe au fost adunate multe *ḥadīth,* care sunt citate adesea, precum această afirmaţie a Profetului: „Dacă ar fi să rămână din viaţa lumii o singură zi, Dumnezeu ar prelungi acea zi până când o să trimită un om din comunitatea mea şi din casa mea. Acesta va purta acelaşi nume ca mine. Va umple pământul de dreptate şi echitate, aşa cum mai-nainte fusese plin de oprimare şi tiranie" Un alt *ḥadīth* foarte citat este cel în care Ali îl întreabă pe Mahomed: „O, tu, Profet al lui Dumnezeu, când va veni *qaim* [sprijinitorul] din familia noastră?" Profetul i-a replicat: „Situaţia lui este precum cea a Orei [învierii]", pentru care există o referinţă în Coran, sura 7: 186: „Nimenea nu poate descoperi timpul hotărât pentru ea, decât numai El. Va fi [o oră] grea pentru ceruri şi pământ. Nu va veni asupra noastră altfel decât pe neaşteptate" Mai există şi altă tradiţie ce avertizează că sosirea

„orei” va fi adusă de vremurile în care „ignoranţa religioasă va fi răspândită pe scară largă, cunoaşterea va dispărea şi va fi multă ucidere între oameni”.

Credinţa în Mahdi, care se sprijină pe proverbele *ḥadīth,* dar care nu se regăseşte în mod explicit în Coran, este un aspect central în principalul curent al credinţei şiite. Într-adevăr, logica istorică a veneraţiei pe care o resimt faţă de situaţia actuală în care imamii puri, din spiţa lui Ali, lipsesc de la guvernare presupune impunerea unei conduceri juste ca o mult amânată răsplată pentru răbdarea lor. Această credinţă va fi asimilată gradual şi de imaginarul sunniţilor, pentru că şi ei au trebuit să îndure califii nedemni, fără credinţă în Dumnezeu, începând din momentul morţii celui de-al patrulea calif, Ali, în 661. În timp ce în lumea celor mai elevaţi musulmani din punct de vedere spiritual, cea a sufiţilor mistici – care nu recunosc niciun fel de graniţe doctrinare între comunităţile sunnită şi şiită (nu mai mult decât admit existenţa graniţelor confesionale al iudaismului, hinduismului sau creştinismului) şi ar deschide într-adevăr braţele islamului pentru a-i cuprinde pe toţi oamenii din lume aceasta este, de asemenea, o doctrină foarte îndrăgită.

Pornind de la acest substrat erudit, tradiţia celui de-al doisprezecelea imam a prins rădăcini ferme în estul Arabiei, în sudul Irakului şi mai ales în Persia, deşi aceasta nu avea să fie transformată în „religie de stat” în Persia decât odată cu apariţia dinastiei Sefevide a şahilor persani în secolul al XV-lea. Învăţaţii care au păstrat adevărul acestei tradiţii vor fi numiţi mai târziu, în funcţie de rangul lor, *mult jahid* („cei ce se străduiesc să întemeieze o judecată cu adevărat legală”), sau *hajjatallslam* („dovada islamului”), apoi *ayatollah* („semnul lui Dumnezeu”), ierarhia avându-l

în vârf pe proeminentul *ayatollah al-uzma.* Deşi au fost deseori acuzaţi de rivalii lor sunniţi că sunt doar o clasă de preoţi intelectuali impuşi poporului, ayatollahul Khomeini (1902 – 1989) avea să conducă revoluţia populară ce l-a înlăturat pe şahul Iranului în 1979 şi a întemeiat o Republică Islamică. Parte din entuziasmul stârnit de guvernarea lui Khomeini venea din credinţa larg răspândită potrivit căreia, fiind un adevărat descendent al profetului Mahomed, era foarte posibil ca el să fie şi îndelung aşteptatul Mahdi.

Întorcându-ne la secolul al VIII-lea şi la schisma şiită dintre cei care cred în al doisprezecelea imam şi cei ce cred în al şaptelea ca fiind adevăratul imam, ne putem acum concentra asupra celor din urmă. Ei sunt cunoscuţi şi sub numele de ismailiţi pentru sprijinul pe care l-au acordat candidaturii lui Ismail, şi nu fratelui acestuia Musa, pentru a deveni al şaptelea imam. Aceasta ar putea rămâne doar o problemă ştiinţifică dacă nu s-ar fi întâmplat ca linia descendenţilor să continue să existe şi după dispariţia sau ascunderea celui de-al doisprezecelea imam. Este încă un punct care concentrează loialităţi puternice chiar şi azi. Conduşi de imamii lor, ismailiţii au rămas tot timpul activi, chiar dacă şi ei tot aşteaptă o rezolvare istorică odată cu venirea lui Mahdi/mesia.

Într-adevăr, cauza ismailiţilor va da roade odată cu crearea Califatului fatimid în acelaşi moment în care teologii adepţi ai doctrinei celui de-al doisprezecelea imam îşi desăvârşeau conceptul de *Imam Ascuns.* În 909 este creat „imperiul şiit viu”, pornind din aşezările lor situate în munţii din Africa de Nord. Într-adevăr, în aproape tot secolul al X-lea au părut pe punctul de a prelua controlul asupra întreagii lumi islamice, deşi vor avea printre adversari ceea ce mai rămăsese din statul

Omeiad din Spania (Califatul de Córdoba) şi Califatul Abbasid, care controla Irakul şi Persia. În cele din urmă, Imperiul Fatimid îşi va stabili drept capitală noul şi marele oraş Cairo, ce, de la înălţimea pe care era situat, va guverna toată Africa de Nord, Egiptul, Siria şi mare partea din Arabia.

Califatul fatimid va fi distrus la 1171 de marele erou sunnit Saladin (de origine kurdă), care a unit Egiptul şi Siria pentru a crea un stat suficient de puternic ca să-i alunge pe cruciaţi de pe Pământul Sfânt. Saladin a reafirmat dreptul califilor abbasizi din Bagdad de a fi consideraţi sursa legitimă a autorităţii politice, chiar dacă puterea reală rareori trecea de zidurile palatului-închisoare în care locuiau.

Din zilele de glorie ale imperiului şiit fatimid (911 – 1171) se vor dezvolta trei tradiţii spirituale distincte. Druizii din sudul Siriei au apărut la începutul secolului al XI-lea şi încă îl mai venerează pe al şaselea calif fatimid, al-Hakim, ca pe un viitor mântuitor, asemenea lui Mahdi. În 1090 o dispută legată de succesiune între doi fii (al-Mustali şi Nizar) ai califului fatimid va polariza comunitatea ismailiţilor. S-a crezut că majoritatea celor ce făceau parte din familia conducătoare Mustali au dispărut după ce Saladin a dezmembrat în mod oficial statul fatimid; şi totuşi vor reapărea multe secole mai târziu, în alianţă cu secta Bohra din India. Mult mai militantă şi mai activă politic, aripa Nizari a credinţei părăsise deja teritoriul Imperiului Fatimid mai-nainte ca Saladin să-l dizolve. Deşi erau puţini la număr, hotărârea credincioşilor Nizari nu a fost niciodată pusă la îndoială. Fortăreţele Nizari, numite şi castelele asasinilor, risipite în munţii Libanului, în Siria şi în Persia, au intrat de atunci în istoria omenirii alături de alte comunităţi a căror credinţă a fost la fel de

fierbinte: catarii şi zeloţii.

Chiar dacă fortăreţele lor aveau să cadă, credinţa ismailiţilor şiiţi nizari a supravieţuit şi sub conducerea imamilor lor ereditari. Ei încă mai cred că pot îndrepta lumea, deşi acum sunt cunoscuţi pentru susţinerea arhitecturii islamice, a drepturilor femeii musulmane, a construirii unor locuinţe sociale şi a reformei educaţionale.

Imamul lor a fost cunoscut în Vest sub numele de Aga Khan, care provine de la un titlu acordat de şahul Qajar, în secolul al XIX-lea. În urma unui proces care a avut loc în secolul al XIX-lea, un tribunal din Bombay, aflat pe atunci sub administraţia judiciară a britanicilor, a confirmat pretenţia lor dinastică la calitatea de descendenţi ai Profetului Mahomed, prin fiica acestuia Fatima şi imamul Ali.

Când este examinată practica religioasă a sunniţilor şi cea a şiiţilor musulmani pentru a vedea care sunt diferenţele, se constată că acestea sunt mici. Recunosc acelaşi Coran, aceeaşi practică a rugăciunii repetate de cinci ori pe zi, acelaşi calendar, aceleaşi practici ale posturilor, acelaşi ritual al hagialîcului. Diferenţele care separă facţiunile sunt practic următoarele: şiiţii îşi întrerup postul câteva minute mai târziu decât sunniţii (diferenţa este foarte mică şi e generată de discuţiile legate de ceea ce înseamnă de fapt apusul soarelui) şi adesea combină rugăciunile de la amiază şi cele de după-amiază, la fel ca şi pe cele de seară şi de noapte, ca să facă doar trei vizite la moschee pe zi, mai degrabă decât cinci. Şiiţii, de asemenea, vizitează mormintele-altar ale imamilor lor care au murit ca martiri şi care sunt descendenţi ai Profetului, dar oricine are o cât de mică experienţă a vieţii religioase a sunniţilor în Africa de Nord, Africa de Vest, Sudan şi

Egipt ştie că acest obicei al rugăciunii la mormântul marilor eroi ai islamului este foarte larg răspândit. Practica şiită specifică este *rawdah-khani*, care, conform lui Seyyed Hossein Nase, combină „predica, recitarea unor poeme şi versete coranice, precum şi scene dramatice care descriu viaţa tragică a diverşilor imami, în special cea a imamului Husayn". Aceste sărbători sunt oficiate adesea în aşa-numitele „săli de doliu", special construite, ce pot fi găsite în Persia, India, sudul Irakului şi estul Arabiei. Acestea se ţin cel mai adesea joi seara de-a lungul anului, dar îşi ating vârful emoţional în lunile Muharram şi Safar, când este comemorată moartea tragică de la Kerbela a lui Husayn. Aceasta este perioada anuală a procesiunii numi*te la ziyah,* când redeşteaptă sentimentul de regret istoric, apăsarea implacabilă pe care o produce o tragedie, precum şi nesfârşitele dezamăgiri politice ale şiiţilor. Procesiunile publice de pe străzi, cântecele înflăcărate, ţipetele şi uneori scenele de automutilare a tinerilor bărbaţi şiiţi readuc în minte trădarea în urma căreia Ali şi descendenţii săi au fost nimiciţi.

Tradiţia sunniţilor este credinţa majoritară a lumii musulmane. Nimeni nu trebuie să facă greşeala să socotească ramura sunnită ca o alternativă conformistă la ramura şiită, pentru că există şi o tradiţie sunnită a contestării liderilor nedrepţi, ei au maritirii lor şi sunt animaţi de un idealism aprins supus continuu dezbaterii. Gardianul ortodoxiei sunnite nu este niciun imam care moşteneşte pe linie ereditară funcţia şi niciunul delegat, aşa cum nu e nici califul aflat în funcţie. Sunniţii ascultă de un consiliu format din cei mai mari învăţaţi musulmani ai momentului atunci când trebuie să exprime o părere despre ceva, o *fatwa*, privitoare la ce este corect sau nu în materie de

credinţă. Uneori învăţaţii provin din universităţi respectate, cum ar fi al-Azhar din Cairo, alteori sunt acceptaţi în această postură ca membri ai consiliului învăţaţilor, *ulema*, de către conducătorul acceptat din vremea respectivă.

Până în 1258 califul abbasid care locuia în unul dintre palatele din Bagdad era recunoscut ca fiind conducătorul de drept al unei comunităţi sunnite răspândite în toată lumea, chiar dacă puterea efectivă era exercitată de dinastiile locale, cum ar fi sultanii selgiucizi. În 1258, această veche tradiţie a fost măturată când mongolii au distrus Bagdadul şi au lăsat în urmă turnuri făcute din cranii, provenite de la sutele de mii de musulmani măcelăriţi. A fost un holocaust făcut cu metode vechi, egal ca intensitate emoţională cu felul în care lumea occidentală reacţionase la căderea Romei. Conform tradiţiei populare, ultimul calif a fost băgat într-un sac de catifea şi călcat în picioare până a murit de către cavaleria mongolă sau a fost înfăşurat într-un covor şi bătut cu bâtele până când a murit, pentru ca nicio picătură din sângele lui să nu fie vărsată pe pământ. O ramură mai tânără a abbasizilor avea să continue să domnească la Cairo (sub protecţia mamelucilor) începând cu 1259, până când sultanul otoman Selim cel Groaznic a cucerit Egiptul şi Siria şi în 1517 l-a detronat pe al-Mutawakkil, ultimul abbasid titular. Generaţiile de sultani otomani care au urmat aveau să fie recunoscuţi drept cei mai mari conducători ai lumii musulmane, chiar dacă au ridicat pretenţii la Califat abia în 1774, în urma modului întâmplător în care au fost alese cuvintele într-un tratat cu Rusia. Fiind o dinastie exclusiv turcă, fără un strop de sânge arab în vine, ca să nu mai vorbim de vreo înrudire cu Profetul Mahomed, pretenţia otomanilor la

Califat nu a fost întotdeauna acceptată în afara teritoriilor pe care le stăpâneau. Ultimul calif otoman a fost destituit de Kemal Atatürk în 1924, după care khedivii din Egipt, nizamii din Hyderabad şi liderul unei familii haşemite din Meca au manifestat cu toţii un oarecare interes în revendicarea titlului, chiar dacă până la urmă nu s-a ajuns la nicio înţelegere oficială. Mulţi dintre musulmanii sunniţi încă mai tânjesc după o eventuală reinstaurare a Califatului, în care văd un centru emoţional al aspiraţiilor lor politice şi al unităţii culturale. Deşi, de la moartea lui Ali, ultimul dintre cei patru califi aflaţi sub Dreapta îndrumare, în 661, nu au mai aşteptat îndrumare spirituală de la niciunul dintre suveranii lor. Sunniţii, asemenea tuturor musulmanilor, cred în primatul Coranului însoţit de proverbele şi tradiţiile Profetului Mahomed. Ei mai cred că exemplul primilor patru moştenitori ai Profetului – Abu Bakr, Omar, Usman şi Ali – este util, constituind o a doua filieră a exemplului şi autorităţii religioase. Un musulman sunnit ar putea venera în continuare califii Omeiazi din Damasc, califii abbasizi din Bagdad şi sultanii otomani din Istanbul pentru că au fost „comandanţi ai credincioşilor”, socotindu-i un măreţ exemplu de conducere a popoarelor musulmane, dar nu consideră că ei ar avea vreo autoritate spirituală sau etică.

Figurile cele mai marcante ale tradiţiei sunnite nu sunt conducătorii, ci învăţaţii, istoricii şi judecătorii islamului, în special cei din primele două secole. Ei au ajutat la păstrarea şi codificarea tradiţiei musulmane pure în acea perioadă de o importanţă crucială, când biografia Profetului era aşternută în scris la Bagdad de către Ibn Işaq şi când cele dintâi culegeri de *ḥadīth* erau întocmite pe baza memoriei colective a

locuitorilor Medinei. A fost şi perioada în care au fost culese biografii ale celor dintâi musulmani pioşi şi ale însoţitorilor Profetului, iar tradiţia dintru început a cadiilor, învăţătorilor şi apărătorilor legii a fost adunată în cele patru şcoli canonice de drept sau de cultivare a tradiţiilor care încă mai funcţionează şi azi în lumea islamului sunnit. Primele decizii luate de un respectat judecător din Medina, Malik ibn Anas (care a murit în 795), au constituit temelia tradiţiei judiciare malikite. Pornind de la tradiţiile puţin diferite din oraşul-garnizoană Kufa, Abu Hanifa (un nobil învăţat care provenea dintr-o familie de negustori din Persia şi care a trăit între 699 şi 767) va compila ceea ce avea să constituie baza codului de legi Şafi. Egiptul şi tradiţiile vechiului oraş-gamizoană Fustat au reprezentat sursele codului de legi Şafi. Acestea vor fi reunite într-un corpus unic de către Şafi (un băiat orfan din Palestina care la vârsta maturităţii a ajuns un învăţat de geniu al vremurilor sale). Şafi a avut o influenţă benefică extraordinară asupra gândirii islamice. El a încercat să creeze o lege islamică universal acceptată. A stabilit o dată pentru totdeauna ierarhia definitivă a izvoarelor din islamul sunnit, insistând asupra primatului absolut al Coranului, urmat de *ḥadīth.* A insistat şi asupra primatului exemplului dat de Profet prin viaţa sa, care poate fi doar lămurit şi nu contrazis de oricare dintre tradiţiile păstrate cu grijă şi de exemplele date de însoţitorii lui Mahomed şi de cei patru primi califi aflaţi sub Dreapta îndrumare.

Chiar în Bagdad s-a mai dezvoltat şi o a patra şcoală pornind de la învăţăturile controversate ale lui Ahmad ibn Hanbal, care a fost persecutat de autorităţile abbaside şi avea să moară în jurul anului 855. El a susţinut toată viaţa sa că nu trebuie creat niciun fel de

cod de legi şi niciun fel de sistem al autorităţii clericale ori teologice sprijinit de guvern. Ibn Hanbal susţinea că islamul adevărat trebuie să se întoarcă mereu la primele sale izvoare de inspiraţie, la Coran şi la exemplul dat de Profet. Acest mesaj atractiv şi dinamic îşi va trăda totuşi naivitatea atunci când generaţii ulterioare de învăţaţi ce urmau doctrina lui Hanbal se vor înnămoli în argumente textuale. Printre dificultăţile recurente ale tuturor şcolilor de drept sunnite se numără şi contradicţiile inerente ce există chiar şi în Coran, precum şi numeroasele discuţii privind ce este şi ce nu este cu adevărat *ḥadīth*. Apoi, mai este şi un permanent pericol ce pândeşte corpul „clericilor învăţaţi”, care include şi *muhaddithun* (experţii în *ḥadīth*), ce ar putea evolua treptat spre un statut de preoţime care se autodeserveşte şi se autodefineşte, lucru evident în totală antiteză cu învăţăturile Profetului Mahomed şi contrar întregului etos islamic, care îşi propune să realizeze o conexiune spirituală directă între om şi divinitate.

În ciuda acestor tensiuni inerente, doi dintre cei mai influenţi reformatori sunniţi vor proveni din rândurile tradiţiei Hanbali.

Ibn Taymiyyah (1263 – 1328), care se refugiase la Damasc ca să scape de mongolii ce devastau Irakul, ţara sa de origine, a încercat să se întoarcă la adevăratul spirit egalitarist al islamului, dar învăţăturile sale au făcut ca el să fie persecutat de cei ce guvernau Siria şi Egiptul. Patru sute de ani mai târziu, un învăţat care gândea cam la fel şi provenea tot din tradiţia Hanbali, Abd al-Wahhab (1703 – 1792), va deveni o figură proeminentă în Arabia Centrală. Deşi era bine intenţionat, reformele lui Abd al-Wahhab erau departe de compasiunea ce îl anima de Ibn

Taymiyyah (care, în loc să insiste pe lapidarea adulterinilor nepocăiţi, susţinuse ideea restituirii zestrei către femeile musulmane care divorţau). Situaţia s-a înrăutăţit atunci când mişcarea lui Wahhabi s-a confruntat cu ambiţia unor lideri influenţi locali cum ar fi emirii Saudi şi Raşdi din Arabia Centrală. Un stat inspirat de doctrinele lui Wahhabi s-a născut din această îngemănare între reforma islamului şi ambiţia politică, dar el va fi zdrobit de puterea militară a noului regat egiptean al lui Mahomed Ali, al cărui fiu, Ibrahim Paşa, a cucerit Meca şi Medina în 1813.

Wahhabismul a reapărut ca o forţă de care trebuia să se ţină cont cu o sută de ani mai târziu, când un emir saudit a desăvârşit cucerirea Arabiei Centrale, smulgând din mâinile haşemiţilor Oraşele Sfinte în 1926. Aceasta a fost şi o perioadă în care influenta Frăţie Musulmană era întemeiată în Egipt de către Hasan al-Banna. Era o reformă educaţională care privea cetăţenii de rând şi a cărei principală aspiraţie consta în educarea oamenilor simpli, a muncitorilor şi a studenţilor, ce trebuiau aduşi înapoi pe calea deschisă de Profet. Ca în toate reformele sunnite de acest tip, considerau perioada moştenitorilor Profetului, primii patru califi aflaţi sub Dreapta îndrumare, o preţioasă oază a unităţii islamice şi a dreptei gândiri. Ea a împrumutat deopotrivă elemente de la organizaţiile tradiţionale ale frăţiilor sufite, precum şi din disciplina partidelor comuniste şi marxiste. Frăţia Musulmană, cu diversele ramuri pe care le-a generat, a fost una dintre forţele care au rezistat cel mai mult în politica islamică din a doua parte a secolului XX, deşi, din când în când, în incidente izolate în Siria, Egipt şi Algeria, a fost zdrobită prin violente războaie civile chiar când se afla pe punctul de a prelua puterea. E posibil să vină şi

vremea ei – mai ales dacă obiceiurile democratice continuă să se instaleze lent, chiar dacă există deja curente reformatoare noi – şi aceasta ar însemna o întoarcere la rădăcinile şi la ramurile islamului din vremurile lui de început, o întoarcere completă la autoritatea Coranului şi o renunţare la toate codurile de legi ce se sprijină doar pe autoritatea *ḥadīth*.

Anexa B

Cum putem şti? Moştenirea Aişei printre povestitorii din Medina

Triumful lui Moavia în 661 a dus la pierderea autorităţii politice de către capitala-oază Medina. Deşi a fost privată de acest rol-cheie de centru al vieţii politice, financiare şi administrative a Califatului, Medina va supravieţui totuşi, în mentalul colectiv, ca o capitală alternativă. Foarte puţine familii ce coborau din verii însoţitorilor Profetului vor părăsi Medina şi teritoriul Arabiei ca să-şi mute reşedinţa alături de Omeiazi în Siria. Ei au ales să stea în oază, un loc impregnat de nenumăratele reprezentări asociate cu Mahomed şi sanctificat, ca fiind unul din cele două oraşe în care Dumnezeu alesese să comunice cu Profetul său. Pentru cei pioşi, Medina strălucea în lumina asociaţiilor ce puteau fi făcute, nu numai pentru că acolo erau mormintele marilor credincioşi, ci era chiar locul în care versetele Sfântului Coran fuseseră trimise pe pământ. Preferau să zăbovească asupra acestui trecut sfânt mai degrabă decât să se înjosească înghesuindu-se printre arivişti de la curte, colectorii de taxe, şefii poliţiei, secretarii creştini şi generalii pe care Omeiazii îi adunaseră în jurul lor. Asigurându-li-se salarii conforme cu poziţia proeminentă pe care o deţineau în interiorul islamului, descendenţii însoţitorilor Profetului au format o elită

intelectuală şi spirituală în interiorul oazei.

De asemenea, au preferat să se căsătorească alegându-şi soţii dintre egalii lor, aşa încât legăturile şi aşa strânse prin credinţă, strămoşi şi limbă să fie încă şi mai strânse prin căsătoriile făcute în interiorul grupului. Ca să luăm un singur exemplu: când Hasan s-a retras la Medina după ce a renunţat la tron, şi-a luat-o de soţie pe Umm Işaq, care nu numai că era „nemaipomenit de frumoasă”, ci şi dintr-o familie de islamişti foarte respectabilă, pentru că era fiica lui Tâlha şi nepoata lui Abu Bakr. După moartea lui Hasan ea se va căsători cu fratele mai tânăr al acestuia, Husayn, şi va aduce pe lume o fată, Fatima, care, la rândul ei îi va fi promisă unuia dintre strănepoţii lui Abu Bakr. Dacă analizăm căsătoriile fiicelor lui Hasan – de exemplu, Umm Abdallah, care s-a căsătorit cu vărul ei primar Ali ibn al-Husayn, sau Umm Salamah, care a fost măritată cu unul din nepoţii lui Zubayr –, ne vom afla din nou în faţa aceluiaşi tablou al strânselor legături făcute prin căsătorii între rude, ce întăresc aceste familii. Lipsite de putere, dar nu şi de bogăţie, nu este surprinzător faptul că insistau asupra întâmplărilor din trecut în care taţii, bunicii şi mătuşile lor deţinuseră rolurile principale. Aceste poveşti au devenit sângele ce curgea prin vinele oazei şi vor fi rememorate de martori, de cântăreţi profesionişti şi chiar de unii dintre cei ce luaseră parte la evenimente. Ştim că Aişa şi Umm Salamah aveau să trăiască în oază încă vreo 46 de ani după moartea Profetului, povestind şi repovestind istoriile lor favorite grupurilor mereu însetate de cunoaştere ale noilor convertiţi sau ale mândrilor credincioşi bătrâni care se întâlneau sau erau primiţi în audienţă la respectatele „Maici ale Credincioşilor”. Bărbaţii ştiau că nu pot concura cu

femeile în ceea ce priveşte cunoaşterea detaliilor intime din viaţa lui Mahomed. Ei preferau să insiste asupra istoriilor campaniilor de la început, a expediţiilor militare şi a călătoriilor misionare ale Profetului. Această oază era atât de plină de poveşti, încât nu era nicio nevoie ca ele să fie puse în ordine şi cu atât mai puţin să fi aşternute pe hârtie, pentru că ele constituiau seva conversaţiilor la Medina.

După ce a fost înfrântă de Ali în Bătălia Cămilei din 656, Aişa a renunţat complet la exprimarea oricărei opinii politice, dar a continuat să fie o figură foarte activă în oază. Îmbrăcată în zdrenţe, ea şi-a închinat viaţa milosteniilor, îngrijirii rudelor ei, mai ales a celor doi băieţi rămaşi orfani (Qasim şi Quraibah) în urma nepotului ei Mahomed ibn Abu Bakr, şi n-a încetat să se învinovăţească pentru greşeala comisă. A dezvăluit toate detaliile implicării ei în controversatele evenimente care au urmat morţii lui Usman, până într-atât încât era în stare chiar să citeze apelul făcut de Marwan personal către ea, să stea deoparte şi să-l sprijine pentru ca împreună să găsească o soluţie paşnică, căci ea fusese cea care „pusese paie pe foc şi ridicase ţara şi pe urmă, când flăcările au urcat la cer, a fugit” Dar, dincolo de remuşcările pentru şirul tragic de evenimente la a căror dezlănţuire şi-a adus şi ea contribuţia, mai exista reala încântare pe care i-o trezea arta povestirii. Aişa s-a considerat a fi o mare expertă în bătălia de la al-Qadisiya, care fusese purtată departe de Medina, în Irak. Rivalitatea ei cu Ali, mai ales după triumful lui Moavia din 661, a fost îngropată sub umilinţă şi o reală părere de rău. Dar nu şi-a pierdut niciunul dintre vechile atribute de primă doamnă a islamului şi nici statutul ei nu a scăzut nicicum în ochii celorlalţi.

Spre exemplu, când Sawdah a murit la vârsta de 54 de ani în 674, în timpul domniei lui Moavia, i-a lăsat Aişei prin testament vechea colibă pe care o împărţise cu Profetul. În ciuda veşmintelor ei zdrenţuite şi a durerii afişate în public, Aişa a rămas un amestec fascinant de mândrie şi pietate până în zilele sale de pe urmă. A făcut o listă a celor zece unice privilegii de care se bucurase în timpul vieţii, precum acela de a fi singura soţie virgină pe care a avut-o Profetul sau faptul că Mahomed primise revelaţii în prezenţa ei ori că murise în braţele ei, în casa ei, în noaptea consacrată ei şi că fusese înmormântat acolo. Totuşi, când ea însăşi va fi pe patul de moarte, în 678, la vârsta de 64 de ani, Aişa a fost auzită spunând din inimă că ar fi vrut să nu fi existat niciodată sau să se scufunde într-o uitare totală. Nu simţea nicio nevoie să celebreze o viaţă trăită din plin, nu aştepta vreo răsplată pentru credinţa ei şi nu s-a considerat demnă de a fi înmormântată în vechea ei colibă, alături de trupul tatălui ei, Abu Bakr, şi al iubitului ei soţ, Mahomed.

Indiferent dacă a fost încurajată sau nu de Aişa, vechea rivalitate ce a existat între ea şi Ali va continua şi în următoarea generaţie pentru că nepoata Aişei, care purta acelaşi nume (fiica surorii ei vitrege mai tinere, Talha), a fost una din cele două „perle ale quraişiţilor” şi a trăit toată viaţa rivalizând, pentru ocuparea primei poziţii în societatea din Medina, cu Sukainah, nepoata lui Ali. Cu ajutorul banilor, al influenţei şi al meselor îmbelşugate, îşi disputau patronajul celor cei mai buni cântăreţi, poeţi şi povestitori din cele două cetăţi. Nu era un eveniment ce se desfăşură doar în oază, pentru că Medina ajunsese să fie o universitate deschisă a Imperiului

Islamic, unde bărbaţii recitatori din Coran şi fetele sclave care aveau darul cântatului erau trimişi să înveţe miile de versuri înainte de a fi răspândiţi în toate provinciile şi oraşele-gamizoană ale Califatului ca să câştige faimă şi avere.

Aceasta a fost perioada în care vreo 12 bărbaţi ce ţineau de societatea din oaza Medinei au fost recunoscuţi de toată lumea pentru că dovediseră discernământ şi o amănunţită cunoaştere a evenimentelor istorice. Pe unii dintre ei îi cunoaştem după nume: bărbaţi ca Urwa, unul dintre fiii lui Zubayr, sau Aban, unul dintre fiii califului Usman, precum şi Şurahbil, care fusese sclav, un apropiat al casei lui Ali ce a trăit mai mult de 100 de ani. Urwa se putea lăuda că „mama mea este Asma, fiica lui Abu Bakr, bunica mea este Safiya şi a fost mătuşa Profetului; Aişa îmi este mătuşă dinspre mamă şi Khadidja mătuşă dinspre tată”. În timp, pentru el a devenit o practică regulată să se întâlnească după rugăciunile şi masa de seară cu prietenii în moscheea din Medina şi să discute cu ei despre vremurile bune din trecut. Unul dintre aceşti prieteni îşi amintea cum Urwa l-a criticat public pe un tânăr vizitator ce de-abia sosise de la curtea din Damasc, aducând cu el bârfele legate de toate promovările făcute de curând, de favorurile şi răsplăţile ce erau acordate la curtea Omeiazilor. Urwa a spus: „Nu vreau niciunul din lucrurile astea pe care tu le doreşti. Dorinţa mea e să fiu pios în această lume, să am parte de Paradis în cea care va veni şi să le aparţin acelora prin care cunoaşterea este transmisă generaţiilor viitoare”. Urwa va ajunge o adevărată instituţie printre arabi, vizitat de califii aflaţi la putere în drumul lor spre locul de pelerinaj de la Meca. Într-adevăr, întâlnirile sale publice de întrebări şi

răspunsuri cu califul Abdel Malik vor fi consemnate de scribii de la curte, şi astfel, datorită acestui noroc întâmplător, vor deveni cea mai veche „istorie” scrisă în limba arabă. Urwa le va spune mai târziu lui (Hişam şi al-Zuhri) în particular că aveau să fie indispensabili dacă vor duce mai departe ceea ce ştia el. Urwa nu s-a îndoit niciodată de adevărul istoriilor sale, care ajunseseră la el direct de la Aişa. Când a fost lăudat de un vizitator: „Nu ştiu pe nimeni care să recite mai multe versuri decât Urwa”, a negat imediat acest primat: „Ce să fie ceea ce recit eu prin comparaţie cu ceea ce putea spune Aişa? Nimic nu a trecut pe lângă ea despre care să nu fi recitat o odă”.

Doar când această generaţie a început să dispară (e vorba despre copiii principalilor actori din povestea moştenitorilor Profetului Mahomed), a apărut prima generaţie de culegători de poveşti, cum ar fi Jabir al-Jufi, care petrecuse şi el ceva timp în Kufa culegând istorisiri despre Ali şi care a murit în preajma anului 730. Mai tipic pentru structura socială din Medina era Saad ibn Ibrahim, care, fiind nepotul unuia dintre cei mai importanţi însoţitori ai Profetului, Abd Ei-Rahman ibn Awf, era cel mai în măsură să culeagă vechile poveşti. O figură mai puţin obişnuită a fost cea a învăţatului ascet Wahb ibn Munabbih, care provenea din sudul Arabiei, dintr-o castă administrativă preislamică pe jumătate persană, pe jumătate yemenită, cunoscută sub numele Abna. Vorbea şi scria fluent în multe limbi şi a adus cu sine în principalul curent islamic propriile cunoştinţe despre tradiţiile istorice evreieşti, creştine, persane şi yemenite. În această perioadă, poveştile orale vor căpăta două forme stabile: poveştile bărbaţilor, *al-maghazi*, ce se refereau la campaniile Profetului, şi *aşab al-nuzul*,

momentele când au avut loc revelaţiile coranice şi care proveneau din preţioasele amintiri ale Aişei şi ale lui Umm Salamah.

Următoarea generaţie de învăţaţi şi de culegători de istorii ce avea să apară din sânul vechilor familii islamice din Medina îi include pe Abdallah ibn Abi Bakr (al cărui străbunic fusese unul dintre ambasadorii misionari trimişi de Profet în Yemen) şi Asim (al cărui bunic fusese unul dintre purtătorii de drapel de la Hunayn). Deşi ei vor fi consideraţi izvoare primare, contemporanul lor, Mahomed al-Zuhri (din clanul Beni Zuhra) este cel ce a transformat tradiţiile orale din Medina în istorie scrisă. Al-Zuhri a lucrat la o culegere de proverbe ale Profetului, o biografie oficială a acestuia şi o genealogie definitivă a clanurilor din nordul şi centrul Arabiei. Aceste proiecte vaste şi ambiţioase nu vor fi niciodată încheiate, chiar dacă tinerii care lucrau alături de el vor aduce completări la opera maestrului lor.

Niciunul dintre aceşti tineri (Musa ibn Oqba, Mamar ibn Raşid şi Mahomed ibn Işaq) care lucrau pentru al-Zuhri nu provenea din cercul descendenţilor însoţitorilor Profetului din Medina. Ei erau descendenţi ai unor foşti sclavi, robi sau clienţi de mai mică importanţă. Spre exemplu, bunicul lui Ibn Işaq, Yasar, era un creştin arab din Irak care fusese făcut sclav în timpul primelor raiduri musulmane în Imperiul Persan. Yasar a fost trimis la Medina, dar, eliberat după ce se convertise la islam, a decis să rămână acolo, în oaza-oraş care se dezvolta rapid la vremea aceea. Astfel, cei trei fii ai săi au fost născuţi în credinţa musulmană şi au crescut în Medina. Cel mai învăţat dintre cei trei băieţi ai lui Yasar, Işaq, a fost unul dintre cei ce au cules proverbele Profetului, şi astfel fiul său Mahomed

a crescut într-o casă de învăţaţi. Mahomed ibn Işaq aparţinea unei caste inferioare şi se pare că acest lucru l-a făcut să aibă unele resentimente faţă de „izvoarele” care prin naştere aveau o poziţie socială mai bună în societatea din Medina. Într-o anumită împrejurare, a fost ras şi biciuit din porunca guvernatorului oraşului din cauză că fusese prea insistent în chestionarea unor femei în spatele moscheii. După ce a învăţat tot ceea ce era de învăţat de la cei trei mari povestitori ai vremii (Abdallah, Asim şi, desigur, maestrul său, al-Zuhri), a verificat informaţiile cu sute de alte surse mai puţin autorizate din interiorul oazei. Mai târziu, va călători la Alexandria, Fustat şi Kufa ca să asculte şi să chestioneze şi alţi învăţaţi, înainte de a părăsi Medina (probabil din cauza invidiei academice) şi a se stabili în proaspăta capitală a abbasizilor, Bagdad. Aici, înainte de a muri (în 761 d.Hr. /150 conform calendarului musulman) a scris o biografie a Profetului care a ajuns până în zilele noastre şi care e considerată principalul izvor scris. Deşi a fost publicată în cosmopolitul oraş Bagdad, marea operă a lui Ibn Işaq a fost plămădită în cultura orală unică a Medinei. Pe acest fundal vor apărea şi ceilalţi contemporani mai tineri ai lui Ibn Işaq precum al-Sindi şi al-Waqidi (cel mai profesionist şi mai imparţial dintre primii istorici). Ei vor fi ultimii: secretarul lui Waqidi (şi moştenitorul literar) se născuse în Basra, în timp ce, dintre cei 15 tineri învăţaţi care se adunaseră în jurul lui Ibn Işaq în Bagdad, numai unul era din Medina.

Odată cu scrierea acestor prime biografii şi cronici, Medina îşi împlinise destinul istoric. „Capitala din umbră” cum a fost supranumită oaza Medinei, din pricina populaţiei sale formate din familii eminente, dar depolitizate, păstrase povestea Profetului şi a

vremurilor de la începuturile islamului pentru viitoarele generaţii. Memoria colectivă se va dovedi remarcabil de fidelă în ceea ce priveşte toate evenimentele care avuseseră loc în oaza Medinei. Citind acest ultim paragraf, aţi devenit parte a lanţului de povestitori care porneşte de la Ibn Işaq şi de mai înainte, de la acea mulţime de oameni cărora le plăcea să se întâlnească seara în moscheea din Medina. Cel mai important dintre aceştia, Urwa, va refuza orice laudă, spunându-le ascultătorilor săi: „Ce poate să însemne ceea ce vă povestesc eu în comparaţie cu ceea ce putea povesti Aişa?”

Date-cheie pentru istoria politică şi militară a primilor 50 de ani de după moartea Profetului Mahomed.

632 – 683

(Trebuie reţinut faptul că datele tuturor bătăliilor importante din timpul cuceririlor nu pot fi socotite sigure şi că pot apărea diferenţe de până la patru ani.)

632 Moartea Profetului Mahomed în timp ce era adunată o armată ce va fi pusă sub comanda lui Zayd, fiul lui Usama. Armata urma să efectueze un raid de răzbunare pentru înfrângerea de la Mutah, Siria, în 629.

Ascensiunea la putere a califului Abu Bakr, care decide că plata taxei pentru milostenie rămâne dovada hotărâtoare care arată dacă un trib a acceptat sau nu islamul. Opoziţie largă.

Moartea Fatimei. Ali rămâne să îi crească pe cei doi fii ai lor: Husayn şi Hasan.

633 Războaiele din epoca *Ridda,* aşa-numitele războaie împotriva apostaziei.

Abu Bakr îl numeşte pe Khalid comandant al armatei. Acesta câştigă trei victorii.

Bătălia de la Buzakha: înfrângerea tribului Ghatafan şi a aliaţilor săi.

Bătălia de la Aqraba. „Ziua din grădina morţii”: înfrângerea tribului Beni Hanifa şi moartea profetului lor Musaylama. Bătălia de la Ullais, „râul de sânge” (purtată împotriva triburilor

arabe loiale Imperiului Persan).

634 Patru armate arabe invadează Ţara Sfântă: trei veneau dinspre Medina şi una de pe frontul irakian, sub comanda lui Khalid. Trei victorii militare în Palestina, la Wadi al-Arabah, Ajnadayn şi Dattin, precum şi una în Siria, la Marj al-Suffar.

În august moare Abu Bakr; ascensiunea lui Omar la conducerea Califatului.

Pe frontul din Irak, armata persană o înfrânge pe cea musulmană în bătălia de la al-Jisr, lângă Hira.

635 Armatele musulmane ocupă cele mai importante oraşe din Siria şi Palestina.

La frontiera irakiană, ibn Harith reuşeşte să respingă contraatacul perşilor în bătălia de la Buwayb.

636 Armatele arabe abandonează toate cuceririle teritoriale din Siria şi Palestina odată cu angajarea în luptă a Imperiului Bizantin.

La mijlocul lui august, Khalid zdrobeşte armata bizantină în bătălia decisivă de la Yarmuk şi recucereşte rapid tot Orientul Apropiat.

637 Contraofensiva armatei Imperiului Persan condus de Sasanizi. Yazdegird (ultimul dintre împăraţii sasanizi) şi experimentatul său comandant Rustam sunt înfrânţi la al-Qadisiya într-o bătălie care a durat patru zile.

După victorie, musulmanii ocupă întreg Irakul, în timp ce forţele sasanide se retrag în munţi.

Predarea Ierusalimului de către patriarhul Sofronie în mâinile califului Omar.

638 Armatele musulmane presează în nordul Irakului şi înaintează în Persia şi în nordul Siriei.

639 Un an de ciumă şi de foamete.

640 Califul Omar prezidează conferinţa comandanţilor armatei la Jabiyah.
Amr ibn al-As conduce mai multe raiduri în Egiptul bizantin în timp ce grosul forţelor musulmane avansează în Anatolia şi în Persia.
Victoria împotriva armatei Bizanţului în Egipt, în bătălia de la Heliopolis.
Amr avansează spre nord în Delta Nilului, poartă bătălia de la Nikiou şi încearcă să asedieze Alexandria.
641 Împăratul Heraclie moare în februarie.
Contraatacul bizantin în Siria şi revolta triburilor din deşertul sirian.
642 Alexandria îi este predată lui Amr de către Chiril.
Amr înfiinţează la Fustat o nouă garnizoană, centru administrativ pentru Egipt.
Victoria musulmanilor în bătălia de la Nehawand, în Persia.
644 Omar este asasinat de Abu Lulu Firoz, un sclav prizonier de război, nemulţumit de o hotărâre a califului.
Alegerea lui Usman de către un consiliu format din cei mai importanţi şase însoţitori ai Profetului.
Amr şi nepotul său Oqba ibn Nafi se întorc victorioşi la Fustat după ce întreprinseseră raiduri şi cuceriseră părţi din Libia şi din Sahara.
645 Revolte împotriva Imperiului Musulman în mai multe zone, cum ar fi Persia, Armenia, Azerbaidjan şi Egipt, sprijinite de sosirea flotei bizantine. Generalul Manuel recucereşte delta Nilului.
646 Amr (reinstalat pentru o scurtă perioadă la conducerea armatei) recucereşte Egiptul, purtând o a doua bătălie la Nikiou, asediază şi

jefuieşte Alexandria.

647 Guvernatorul numit de Usman în Egipt, aflat în fruntea unei armate de 40.000 de soldaţi, se îndreaptă spre vest şi înfrânge armata condusă de guvernatorul bizantin al Tunisiei, în bătălia de la Sbeitla.

648 Flota arabă are câteva ciocniri încununate de succes cu flota Bizanţului lângă Alexandria.

649 Musulmanii ocupă Ciprul printr-o operaţiune combinată organizată de trupele arabe din Siria şi din Egipt.

650 La Medina, este încheiată ediţia definitivă a Coranului. Armatele arabe îşi stabilesc baze avansate în oraşele Herat, Marî, Balkh şi Kabul din Asia Centrală.

651 Usman pierde sigiliul Profetului.

652 Moare Yazdegird.

653 După ce flota bizantină a început să constituie din nou o ameninţare, Ciprul este recucerit printr-o a doua invazie în acelaşi an în care armatele arabe ocupă şi Armenia.

654 Flota arabă atacă portul Rhodos.

655 Bătălia Catargelor: arabii deţin controlul în Marea Egee după bătălia din largul coastei Lyciei.

656 Asasinarea lui Usman în Medina de către războinici disidenţi din garnizoanele Fustat, Kufa şi Basra.

Ali este aclamat la Medina şi devine al patrulea calif. Aişa complotează împreună cu Talha şi Zubayr: pun la cale o revoltă în Meca.

Aişa şi aliaţii ei preiau controlul garnizoanei Basra. Fiul lui Ali, Hasan, preia conducerea garnizoanei Kufa.

Bătălia Cămilei, lângă Basra. Talha şi Zubayr sunt

ucişi, iar Aişa se întoarce la Medina după ce l-a recunoscut pe Ali drept calif.

657 Candidatul lui Ali, Mahomed ibn Abu Bakr, devine guvernator al Egiptului.

Ali mărşăluieşte spre Siria ca să îl destituie pe Moavia din postul de guvernator al acestei provincii.

După patru zile de lupte, bătălia de la Siffin se încheie cu decizia surprinzătoare de a se recurge la un arbitraj. Schisma khawarijilor, care încearcă să se separe de Califatul lui Ali, furioşi din pricina deciziei de a apela la un arbitraj.

658 Arbitrajul se transformă într-o farsă la conferinţa din Iordania. Abu Musa este păcălit de Amr.

Moavia este proclamat calif de partizanii săi din Damasc. Ali este obligat să se lupte împotriva khawarijilor militanţi. Are loc bătălia de la Nahrawan.

659 Amr, susţinut de Moavia, preia comanda Egiptului pentru a treia oară. Moartea lui Mahomed ibn Abu Bakr.

660 Moavia reia atacurile împotriva Imperiului Bizantin.

661 Ali este asasinat în Kufa.

Fiul lui Ali, Hasan, este aclamat drept calif, dar, ca să oprească vărsarea de sânge, renunţă la titlu în favoarea lui Moavia.

662 Zayyad şi Mughira conduc Basra şi Kufa ca guvernatori ai lui Moavia.

663 Primul atac arab asupra Siciliei.

669 Asediul musulmanilor asupra oraşului Constantinopol, care este însă sprijinit dinspre mare.

670 Kairuan este întemeiat ca o bază avansată

pentru cucerirea Africii de Nord de către nepotul lui Amr, Oqba ibn Nafl.

Sunt întemeiate şi Marî ca o bază nouă pentru cucerirea Asiei Centrale şi Khorasan prin recrutări făcute în Basra şi Kufa.

Hasan Moare la Medina.

671 Revolta khawarijilor din Irak este înăbuşită de Zayyad.

678 Înfrângerea flotei arabe în bătălia de la Syllaeum face ca asediul arab asupra oraşului Constantinopol să fie ridicat, între cele două imperii se încheie o pace care va dura 30 de ani.

680 Moavia moare şi este urmat la tron de fiul său Yazid. Husayn acceptă cererea soldaţilor din garnizoana Kufa de a conduce o revoltă împotriva acestei monarhii ereditare. Abandonat de cei în ajutorul cărora venise, el şi adepţii săi sunt ucişi la Kerbela.

În Medina şi în Meca, Abdallah, fiul lui Zubayr, conduce o revoltă împotriva lui Yazid.

681 Oqba ibn Nafi atinge coasta marocană a Atlanticului la sfârşitul călătoriei sale legendare de traversare a Africii de Nord.

683 O armată a Omeiazilor mărşăluieşte de la Damasc la Medina. Câştigă bătălia de la Harran, devastează şi jefuieşte Medina, după care asediază Meca. Kaaba este incendiată în mod accidental. Yazid moare.

Personaje-cheie

în viaţa Profetului Mahomed

Numele arabe indică de obicei atât al cui copil eşti, cât şi care sunt copiii tăi. *Abu* înseamnă „tatăl lui”, *ibn* sau *ben* înseamnă „fiul lui”, *bint* înseamnă „fiica lui”, *Umm* se traduce prin „mama lui” Un clan sau un trib poate fi descris ca *Beni* (sau *Banu),* pentru că membrii săi sunt „copiii aceluia” care este strămoşul comun: de exemplu, Beni Haşim sau Beni Omeia, care sunt numiţi şi Haşemiţi sau Omeiazi.

Al-Abbas – unchiul dinspre tată al Profetului Mahomed, bogat şi influent, frate vitreg cu Abu Talib, din care dinastia abbasizilor pretinde că se trage.

Abdallah ibn al-Abbas – fiul lui Al-Abbas şi deci văr primar cu Ali. Abdallah a fost unul dintre cei mai importanţi susţinători şi sfetnici ai lui Ali în timpul Califatului acestuia, dar în final a fost demis din postul său de guvernator al Basrei.

Abd al-Muttalib – veneratul bunic al Profetului Mahomed, un neguţător priceput care era şi şeic al clanului Beni Haşim din tribul quraişiţilor.

Abd Ei-Rahman ibn Awf – unul dintre primii oameni convertiţi la islam şi totodată însoţitor al Profetului; unul dintre cei şase care au format comitetul ce l-a ales pe Usman calif în 644.

Abdullah ibn Ubbay – unul dintre cei mai importanţi şefi de trib din Medina, înainte de sosirea

Profetului Mahomed.

Abu Bakr – tatăl Aişei; aclamat ca prim calif după moartea Profetului. Probabil primul bărbat care s-a convertit la islam, însoţitor apropiat şi adept devotat al Profetului Mahomed. A fost singurul bărbat care l-a însoţit pe Mahomed când acesta a fugit din Meca. În ultima lui săptămână de viaţă, Profetul l-a desemnat să conducă rugăciunile, lucru care l-a ajutat să fie recunoscut ca succesor.

Abu Jahl – „Tatăl ignoranţei", un personaj de vază în Meca păgână şi unul dintre primii adversari importanţi ai lui Mahomed.

Abu Lahab – „Tatăl flăcărilor", unul dintre unchii lui Mahomed care s-a numărat printre persoanele ce l-au ajutat cel mai puţin.

Abu Musa al-Aşari – un respectat comandant al armatelor arabe de pe frontul persan. A fost un om pios şi a guvernat pentru o vreme Basra şi Kufa. Ales de armată ca să-l reprezinte pe Ali după bătălia de la Siffin din 657, a fost păcălit de Amr ibn al-As.

Abu Sufyan – nobil din Meca; timp de zece ani a fost în fruntea opoziţiei faţă de islam, după plecarea lui Mahomed la Medina. După ce s-a convertit la islamism, lucru care s-a pregătit prin căsătoria fiicei sale Umm Habiba cu Mahomed, va deveni un aliat de nădejde al Profetului. Va fi guvernator al provinciei Yemen în timpul domniei primilor doi califi şi se ştie că ar fi luptat la Yarmuk. Tată legitim al lui Yazid şi al lui Moavia şi probabil şi al altora, cum ar fi Amr şi Zayyad.

Abu Talib – tatăl lui Ali şi unchi al lui Mahomed. Abu Talib a avut grijă până la ultima lui suflare de Mahomed, nepotul lui rămas orfan de mic, dar nu

a trecut niciodată la islamism.

Abu Ubaydah – ales de Omar să fie comandant suprem în Siria şi probabil că Omar i-ar fi încredinţat Califatul dacă nu ar fi murit de ciumă în 639.

Aişa – frumoasa mezină a lui Abu Bakr şi a lui Umm Ruman, care s-a căsătorit cu Mahomed la trei ani după ce a murit Khadidja, prima şi mult iubita lui soţie. Cea mai temperamentală, mai geloasă şi mai plină de viaţă dintre numeroasele soţii pe care le-a avut Profetul, un izvor important pentru stabilirea întâmplărilor din viaţa Profetului şi o marcantă figură politică.

Ali – tânărul văr al lui Mahomed (mezinul lui Abu Talib) care a crescut în casa Profetului. A fost primul om care a aderat public la islam, un erou al comunităţii islamului timpuriu, atât ca războinic, cât şi ca promotor al credinţei vii. Ali a fost ginerele Profetului, fiind căsătorit cu fiica acestuia, Fatima, şi a fost tatăl lui Hasan şi al lui Husayn. A fost al patrulea calif în ierarhia sunnită şi este singurul imam, unicul şi adevăratul moştenitor al Profetului, conform tradiţiei şiite.

Aminah – fiica lui Wahb din clanul Zuhrah din tribul quraişiţilor, mama lui Mahomed.

Amr ibn al-As – influent nobil din Meca; Amr a luptat împotriva musulmanilor la Medina, dar mai târziu se va converti la islamism şi va ajunge relativ rapid să deţină funcţii înalte. A fost unul dintre cei trei comandanţi numiţi de Abu Bakr în fruntea armatei musulmane ce a plecat din Medina ca să cucerească Ţara Sfântă. În 640 a condus un raid ce va duce la cucerirea Egiptului, pe care îl va cuceri, recuceri şi guverna în trei reprize

separate. Înlăturat din funcţie de Usman, el îşi va recăpăta poziţia aliindu-se cu Moavia.

Barakah - (cunoscută şi sub numele Umm Ayman) – tânără sclavă pe care Mahomed a moştenit-o de la tatăl lui. O figură îndrăgită din copilăria lui Mahomed, pe care a eliberat-o în ziua când s-a căsătorit cu Khadidja. Mulţi ani mai târziu, ea a devenit una dintre soţiile lui Zayd ibn Haritha şi, deşi trebuie să fi fost cu vreo 20 de ani mai în vârstă decât soţul ei, au avut un fiu, pe Usama.

Bilal – sclav abisinian care s-a convertit printre primii la islamism. Stăpânul lui păgân l-a tratat foarte rău până când Abu Bakr i-a cumpărat libertatea. A fost ales să fie cel dintâi muezin (cel care cheamă la rugăciune) al islamului.

Cyrus – patriarh ortodox grec şi guvernator civil al provinciei bizantine a Egiptului, Cyrus avea să se dovedească catastrofic de incapabil.

Dhul Qina – „Omul vălului”, lider militar charismatic care a condus rezistenţa yemenită păgână imediat după moartea Profetului Mahomed.

Fatima – una dintre cele patru fiice pe care Mahomed le-a avut cu Khadidja. Fatima a fost soţia lui Ali şi mama lui Hasan şi a lui Husayn, precum şi unul dintre cei mai importanţi credincioşi dintre primii convertiţi. Răbdarea ei, modestia şi zelul ei în practica religioasă vor constitui un model alternativ pentru rolul femeii, prin comparaţie cu Aişa.

Hafsah – a patra soţie a Profetului Mahomed, fiica lui Omar. Primul soţ al lui Hafsah a murit în bătălia de la puţurile Badr, lăsând-o văduvă la numai 18 ani. Era apreciată pentru temperamentul ei mândru, pentru faptul că era educată, ştia să

citească şi pentru gândirea ei independentă. Ea a avut cel dintâi prototip scris de Coran, ce a constituit baza de la care mai târziu, în timpul domniei lui Usman, va fi compilat primul Coran.

Halimah – mama adoptivă a lui Mahomed, din clanul Hawazin din tribul beduin Beni Saad.

Hamza – unchi al lui Mahomed. Un mare luptător, vânător şi băutor de vin, în jurul figurii căruia, secole mai târziu, perşii vor ţese o mulţime de poveşti.

Hasan (scris uneori Hassan) – fiul mai mare al lui Ali şi al Fatimei, nepot al lui Mahomed, al cincilea calif al islamului. Un erou al credinţei islamice ca religie a păcii.

Haşim – străbunicul lui Mahomed, ai cărui numeroşi descendenţi vor forma clanul Beni Haşim. Membrii acestui clan vor deveni în mod ereditar paznicii Kaabei, la Meca, timp de secole, şi mai târziu vor pune bazele dinastiei haşemite.

Husayn (scris uneori Hussein) – Al doilea fiul al lui Ali şi al Fatimei, nepot al lui Mahomed. După moartea fratelui său mai mare, Hasan, a preluat cauza alizilor şi va răspunde la chemarea oamenilor din Kufa ca să-i ajute să-şi recâştige libertatea. Abandonat de susţinătorii săi, a ales să moară ca un martir la Kerbela, mai degrabă decât să fie dezonorat.

Ibn Harith, Muthana – şeful clanului Beni Bekr; în tinereţe a luptat împotriva perşilor şi a devenit aliatul militar al lui Khalid în timpul primelor raiduri efectuate în Irak. A luptat în bătăliile de la Ullais, Al-Jisr şi Buwayba.

Jabala ibn al-Ayham – ultimul prinţ din dinastia Hasanidă, care, loial Imperiului Bizantin, a luptat

în bătălia de la Yarmuk în 636.

Jafar – tânărul văr al lui Mahomed, fiu al lui Abu Talib; unul dintre primii credincioşi care s-au refugiat în Abisinia creştină; va fi ucis luptând alături de Zayd în bătălia de la Mutah, în 629.

Juwayriya – soţie a Profetului Mahomed, fiică a şefului tribului de beduini Beni Mustaliq.

Khadidja – prima soţie a Profetului Mahomed, mai în vârstă decât el şi mult mai bogată. A fost mama celor patru fiice ale profetului (Zaynab, Ruqayyah, Umm Kulthum şi Fatima) şi a doi fii (care au murit foarte mici amândoi). Principala confidentă a lui Mahomed, l-a întovărăşit în primele lui căutări religioase. A fost prima persoană care l-a recunoscut ca Profet al lui Dumnezeu.

Khalid ibn al-Walid – nobil din Meca păgână care, înainte de a se converti el însuşi, s-a luptat împotriva musulmanilor la Medina. A fost unul dintre cei mai capabili generali din vremurile de început ale islamului, apreciat şi promovat de însuşi Profetul Mahomed. O succesiune de trei victorii în războaiele din epoca *Ridda* a culminat cu o manevră inspirată în timpul luptelor pentru cucerirea Ţării Sfinte, care a dus la marea sa realizare, victoria de la Yarmuk. Mai târziu, Omar avea să-l destituie şi să-l arunce în dizgraţie.

Mahomed ibn Abu Bakr – mezinul lui Abu Bakr, care va creşte în casa iubitului său tată vitreg, Ali. A fost unul dintre cei care au participat la asasinarea califului Usman; Ali l-a numit guvernator al Egiptului.

Maryah sau Marya sau Meriem – concubină din neamul copt care i-a fost trimisă Profetului ca dar din partea lui Muqawqis, conducătorul Egiptului. I

s-a acordat libertatea după ce i-a adus pe lume lui Mahomed un fiu, pe nume Ibrahim, chiar dacă niciodată nu i s-a făcut cinstea de a fi numită, precum celelalte neveste, „Maică a Credincioşilor”.

Maymunah – soţie a Profetului şi cumnată rămasă văduvă a unchiului lui Mahomed, Abbas, cel ce se pricepea la manevre financiare.

Moavia – întemeietorul dinastiei Omeiazilor. Strălucit politician şi comandant militar. Cezarul arabilor. Era al doilea fiu al lui Abu Sufyan şi al lui Hind. Se pare că, după ce s-a convertit la islamism, a servit pentru o scurtă perioadă ca secretar al Profetului Mahomed, în ultimii ani de viaţă ai acestuia. A devenit o figură proeminentă atunci când a participat alături de fratele său mai mare, Yazid, la cucerirea Ţării Sfinte, şi va prelua el însuşi comanda după moartea lui Yazid în timpul ciumei. Excepţionalele sale talente militare şi organizatorice au fost recunoscute atât de Omar, cât şi de Usman, care l-au lăsat să conducă Siria. Refuzul lui Ali de a reînnoi mandatul lui Moavia a fost una dintre motivaţiile-cheie în războiul civil ce se va încheia cu triumful acestuia din urmă.

Mughira ibn Şuba – renegat de tribul Thaqif din Ta’if, el a beneficiat din plin de faptul că s-a convertit la islamism foarte devreme. În ciuda moralităţii dubioase, calităţile sale politice l-au făcut un sfetnic indispensabil pentru Profet şi pentru Omar şi va încerca să intre şi în slujba lui Ali, înainte de a dezerta în tabăra lui Moavia, în timpul războiului civil. Va muri în funcţie, fiind temutul guvernator pe care Moavia l-a numit peste garnizoana din Kufa.

Musaylama – profet din tribul Beni Hanifa, din estul Arabiei, care avea să fie ucis în timpul bătăliei de la Aqraba în războaiele din epoca *Ridda.*

Omar ibn al-Hattab (uneori scris Umar) – al doilea calif al islamului, o figură importantă în dezvoltarea civilizaţiei musulmane, a supervizat instalarea lui Abu Bakr ca prim calif. În timpul său, au fost înfrânte cele două mari imperii, Bizantin şi Persan. A fost tatăl lui Hafsah, soţia Profetului; era un puritan implacabil şi a fost arhitectul politic al Imperiului Islamic.

Oqba ibn Nafi – nepot al lui Amr, apare în primele anale musulmane ca o figură aproape legendară de cuceritor şi explorator. A participat la cucerirea Egiptului, a condus raiduri şi a străpuns graniţa Saharei libiene; atacurile sale au fost respinse în Sudan, înainte de a întemeia oraşul Kairuan, ca o bază avansată pentru viitoarea cucerire a Africii de Nord.

Ruqayyah – fiica Profetului Mahomed şi a Khadidjei, soţia lui Usman; a murit la Medina în ziua în care a fost câştigată bătălia de la Badr.

Saad ibn Abu Waqqas – unul dintre primii convertiţi la islamism, care s-a numărat printre primii 70 de credincioşi ce au migrat spre Medina şi cel dintâi care a făcut vărsare de sânge în războiul de zece ani împotriva păgânilor din Meca. El a comandat marea armată arabă care a înfrânt în mod decisiv Imperiul Persan în bătălia de la al-Qadisiya şi se va număra printre cei şase însoţitori apropiaţi ai Profetului pe care Omar îi va desemna pentru a alege următorul calif.

Saad ibn Ubadayah – căpetenie a clanului Saidah din Medina; a fost unul dintre primii susţinători ai

Profetului şi cel care a chemat oamenii din Medina la adunare după moartea acestuia.

Safiyah – soţie a Profetului. A fost fiica şeicului Huayy, lider al clanului ebraic Bani Nadir din Medina, şi văduva altui mare şeic evreu care a fost executat în timpul asediului de la Khaybar.

Sawdah – a doua soţie a Profetului, care a intrat în casa lui după moartea Khadidjei, fiind văduvă, în vârstă de 36 de ani, ca mamă vitregă a fiicelor Profetului. A fost una dintre primele femei musulmane care, ca să scape de persecuţiile din Meca, a emigrat în Etiopia.

Şurahbil ibn Hasana – alături de Yazid, fiul lui Abu Sufyan, şi de Amr al-As, a fost unul dintre cei trei comandanţi ai armatei, numiţi la Medina de Abu Bakr, pentru cucerirea Ţării Sfinte.

Sofronie – patriarh ortodox grec al Ierusalimului care va organiza predarea Oraşului Sfânt în faţa lui Omar.

Talha ibn Ubaydallah – văr al lui Abu Bakr, unul dintre primii credincioşi, care va fi inclus de Omar în comitetul celor şase însoţitori ai Profetului ce aveau să aleagă următorul calif, împreună cu Zubayr, i se va alătura Aişei în revolta ei împotriva lui Ali.

Umamah – nepoata lui Mahomed, fiica fiicei lui, Zaynab, şi a lui Abu al-As, fiul lui Rabi.

Umm Habiba – soţie a Profetului şi fiică a lui Abu Sufyan, mare şeic al tribului Quraişit, ce domina Meca preislamică.

Umm Salamah – soţie a Profetului. Ea era văduva lui Abu Salama, vărul primar al lui Mahomed, care a murit de pe urma rănilor primite în bătălia de la Uhud. A fost în exil în Etiopia şi şi-a adus copilul

în casa lui Mahomed. Sfatul ei înţelept a fost cel care a pus capăt scurtei perioade de nesupunere la Hudaibiya.

Usama – nepotul lui Mahomed, prin fiul său adoptiv, Zayd. El a câştigat prietenia Aişei sprijinind-o atunci când s-a aflat în dificultate şi va fi numit (într-un mod discutabil) la comanda armatei musulmane de către Profetul Mahomed, în cea din urmă lună a vieţii acestuia.

Usman ibn Affan – al treilea calif al islamului, omul care a supervizat întocmirea primei ediţii scrise a Coranului. Învăţat, inteligent, bogat, va fi printre primii convertiţi la islamism. Era şi descendentul uneia dintre cele mai importante familii din Meca. Profetul îi va încredinţa două dintre fiicele sale, care îi vor deveni soţii, şi va fi ales calif în 644, datorită calităţilor sale administrative. Marea sa greşeală a fost dependenţa excesivă de clanul şi familia lui, lucru cauzat poate mai ales de faptul că era un războinic nu foarte priceput; îşi va răscumpăra totuşi acest păcat prin felul în care a murit.

Yazdegird – ultimul Sasanid care a condus Imperiul Persan. Era de credinţă zoroastriană.

Zayd ibn Harithah – capturat într-un raid al beduinilor pe când era copil şi apoi adus la târgul anual care avea loc în Meca, la Ukaz, ca sclav. A fost cumpărat la licitaţie de unul dintre nepoţii bogaţi ai Khadidjei şi apoi dăruit acesteia. Khadidja i l-a dat pe Zayd lui Mahomed ca dar de nuntă. Mai târziu, Mahomed i-a dăruit libertatea lui Zayd, l-a adoptat şi i-a dat-o pe Barakah ca primă soţie. De la aceasta, Zayd va avea un fiu, pe Usama. Zayd a fost unul dintre cei mai înfocaţi

adepţi ai lui Mahomed şi, mai târziu, se va număra printre cei mai importanţi lideri militari ai islamului timpuriu, până la moartea sa, în bătălia de la Mutah.

Zaynab – fiică a lui Mahomed, s-a căsătorit cu unul dintre nepoţii favoriţi ai mamei sale, chipeşul Abu al-As, care a rămas păgân până aproape de sfârşit. Ea este mama lui Umamah.

Zaynab – fiica lui Khuzaymah, a cincea nevastă a Profetului, ce era fiica unei influente căpetenii a beduinilor din tribul Amir. A rămas văduvă după ce primul ei soţ a murit în bătălia de la puţurile Badr. Vestită pentru generozitatea ei faţă de săraci, a murit la numai opt luni de la căsătoria ei cu Profetul.

Zaynab – vrăjitoare evreică din Khaybar; a vrut să-şi răzbune comunitatea încercând să-l otrăvească pe Profet.

Zaynab bint Jayş – verişoară a celei de-a şasea neveste a Profetului, care mai întâi s-a căsătorit cu Zayd, fiul adoptiv al lui Mahomed. Această căsătorie a fost desfăcută şi ea i-a fost dată (aşa cum se spune într-un verset din Coran) Profetului ca o nevastă în plus, astfel încât numărul soţiilor din casa lui din Medina să ajungă la cinci.

Zayyad – un politician foarte viclean care, asemenea lui Mughira, provenea din tribul Thaqif din oraşul Ta'if. Fiind bastardul unei prostituate aflate în proprietatea unui neguţător străin, nu avea niciun fel de statut social sau aliaţi de clan care să-l ajute în viaţă; totuşi, va reuşi să ajungă la demnitatea de secretar de încredere şi apoi guvernator, pentru ca în final să guverneze peste Basra, Kufa şi toată Persia sub controlul lui Moavia.

Zayyad a fost în mod oficial adoptat în familia lui Moavia, iar fiilor săi li s-au acordat posturi de guvernatori de mai mică importanţă în timpul regimului său. Aceasta a făcut ca familia lui să fie foarte loială faţă de Omeiazi. Ubaydallah ibn Zayyad era unul dintre fiii săi, guvernator la Kufa, ce a pus la cale şirul de evenimente care au dus la tragedia de la Kerbela.

Zubayr ibn al-Awwam – unul dintre primii convertiţi; Omar îi va încredinţa conducerea armatei trimise să-l sprijine pe Amr ibn al-As în raidurile sale în Egipt. Va câştiga faimă printre oamenii săi conducând un asalt asupra Babilonului, care la vremea aceea era fortăreaţă a Bizanţului. A fost unul dintre cei şase membri ai comitetului ales să desemneze un nou calif după moartea lui Omar; i s-a alăturat Aişei în revolta ei împotriva lui Ali.

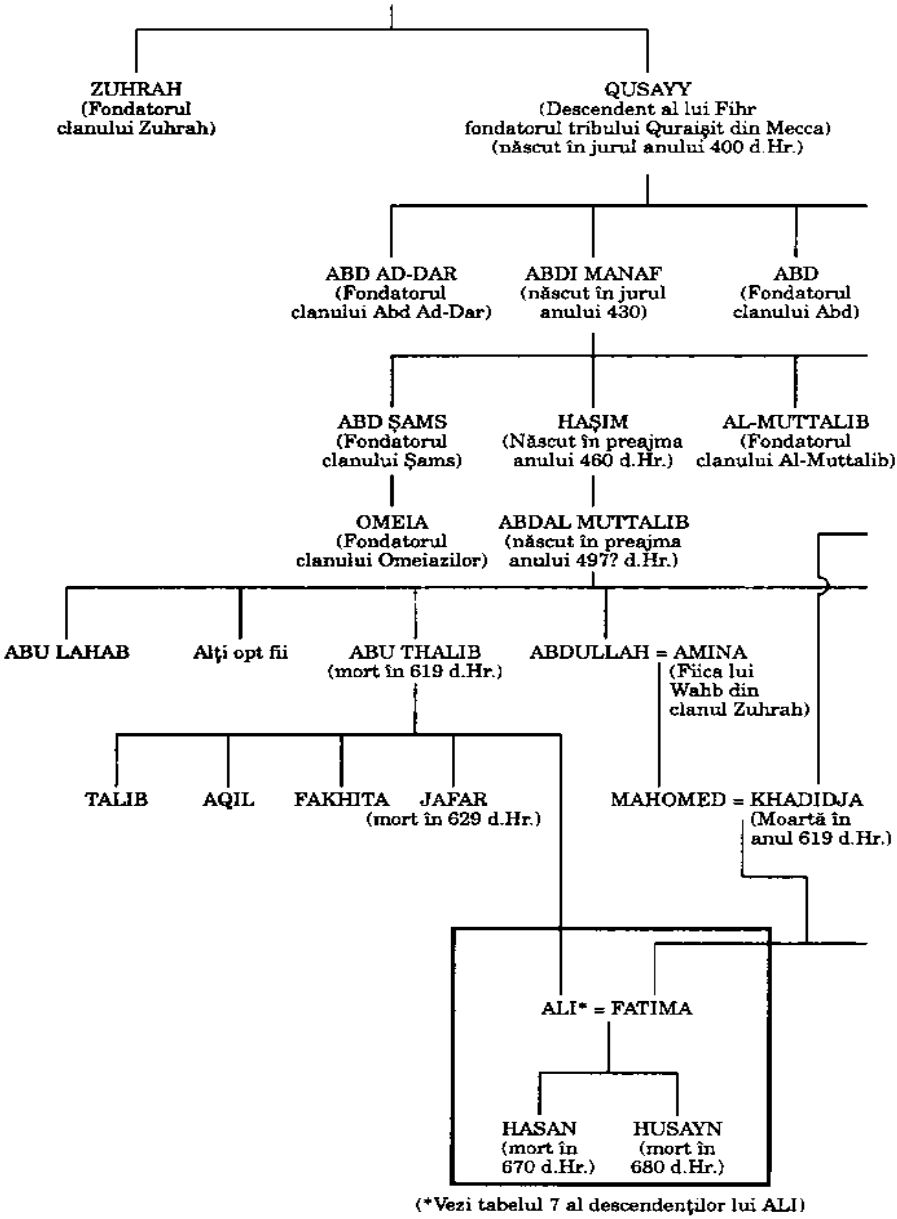

(*Vezi tabelul 7 al descendenţilor lui ALI)

TABELUL 1
Familia PROFETULUI MAHOMED și șefii tribului *Quraișit* din Mecca

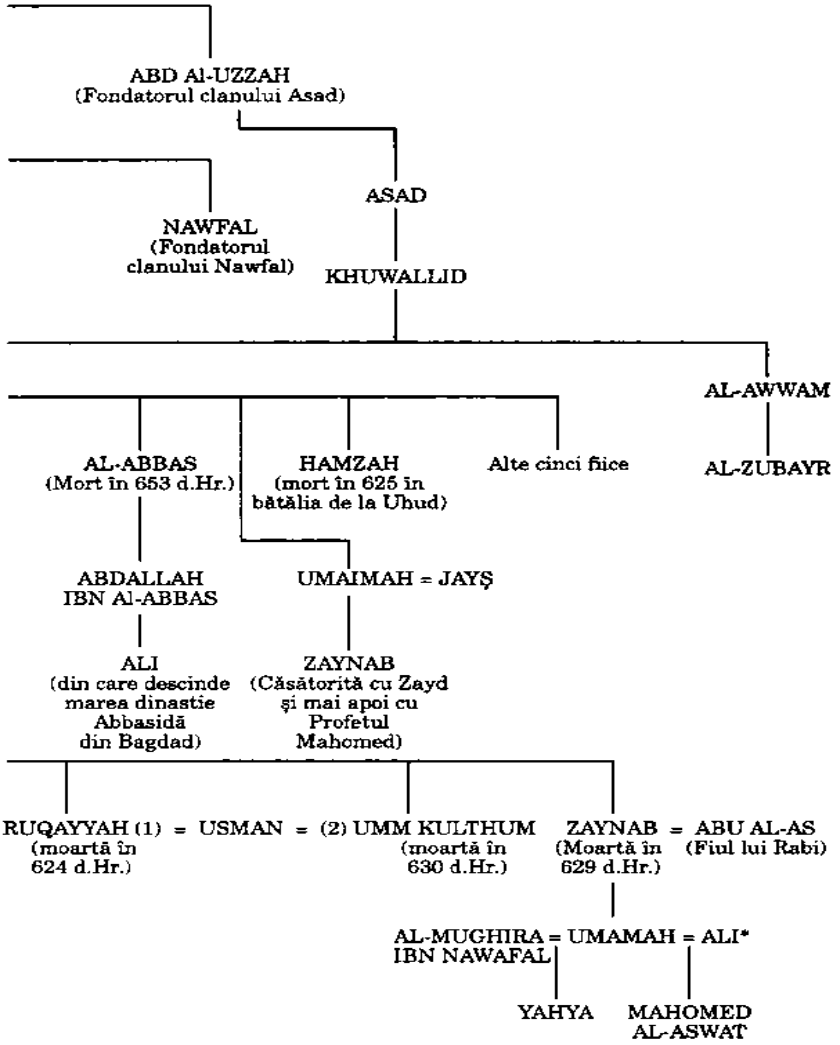

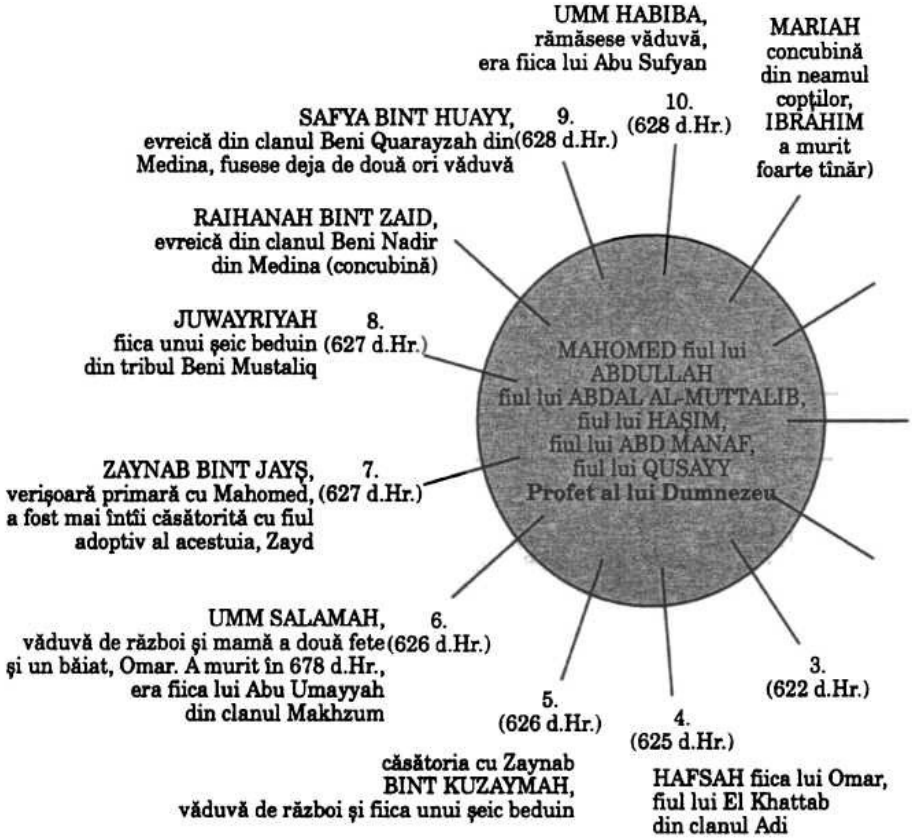
UMM HABIBA,
rămăsese văduvă,
era fiica lui Abu Sufyan
MARIAH
concubină
din neamul
copților,
IBRAHIM
a murit
foarte tînăr)
10.
(628 d.Hr.)
SAFYA BINT HUAYY,
evreică din clanul Beni Quarayzah din
Medina, fusese deja de două ori văduvă
9.
(628 d.Hr.)
RAIHANAH BINT ZAID,
evreică din clanul Beni Nadir
din Medina (concubină)
JUWAYRIYAH
fiica unui șeic beduin
din tribul Beni Mustaliq
8.
(627 d.Hr.)
MAHOMED fiul lui
ABDULLAH
fiul lui ABDAL AL-MUTTALIB,
fiul lui HAȘIM,
fiul lui ABD MANAF,
fiul lui QUSAYY
Profet al lui Dumnezeu
ZAYNAB BINT JAYȘ,
verișoară primară cu Mahomed,
a fost mai întîi căsătorită cu fiul
adoptiv al acestuia, Zayd
7.
(627 d.Hr.)
UMM SALAMAH,
văduvă de război și mamă a două fete
și un băiat, Omar. A murit în 678 d.Hr.,
era fiica lui Abu Umayyah
din clanul Makhzum
6.
(626 d.Hr.)
3.
(622 d.Hr.)
5.
(626 d.Hr.)
4.
(625 d.Hr.)
căsătoria cu Zaynab
BINT KUZAYMAH,
văduvă de război și fiica unui șeic beduin
HAFSAH fiica lui Omar,
fiul lui El Khattab
din clanul Adi

TABELUL 2
soţiile, concubinele şi copiii
PROFETULUI MAHOMED

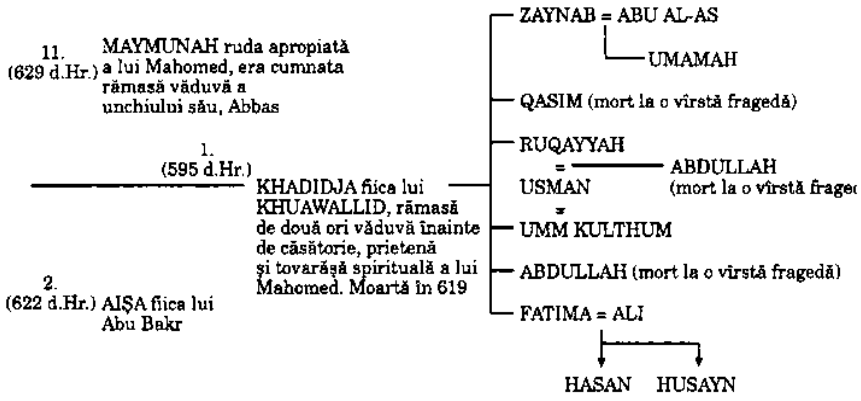
11. (629 d.Hr.) MAYMUNAH ruda apropiată a lui Mahomed, era cumnata rămasă văduvă a unchiului său, Abbas
1. (595 d.Hr.)
KHADIDJA fiica lui KHUAWALLID, rămasă de două ori văduvă înainte de căsătorie, prietenă şi tovarăşă spirituală a lui Mahomed. Moartă în 619
2. (622 d.Hr.) AIŞA fiica lui Abu Bakr
ZAYNAB = ABU AL-AS
UMAMAH
QASIM (mort la o vîrstă fragedă)
RUQAYYAH
= USMAN
ABDULLAH (mort la o vîrstă frage
=
UMM KULTHUM
ABDULLAH (mort la o vîrstă fragedă)
FATIMA = ALI
HASAN
HUSAYN

SAWADAH, gospodină văduvă

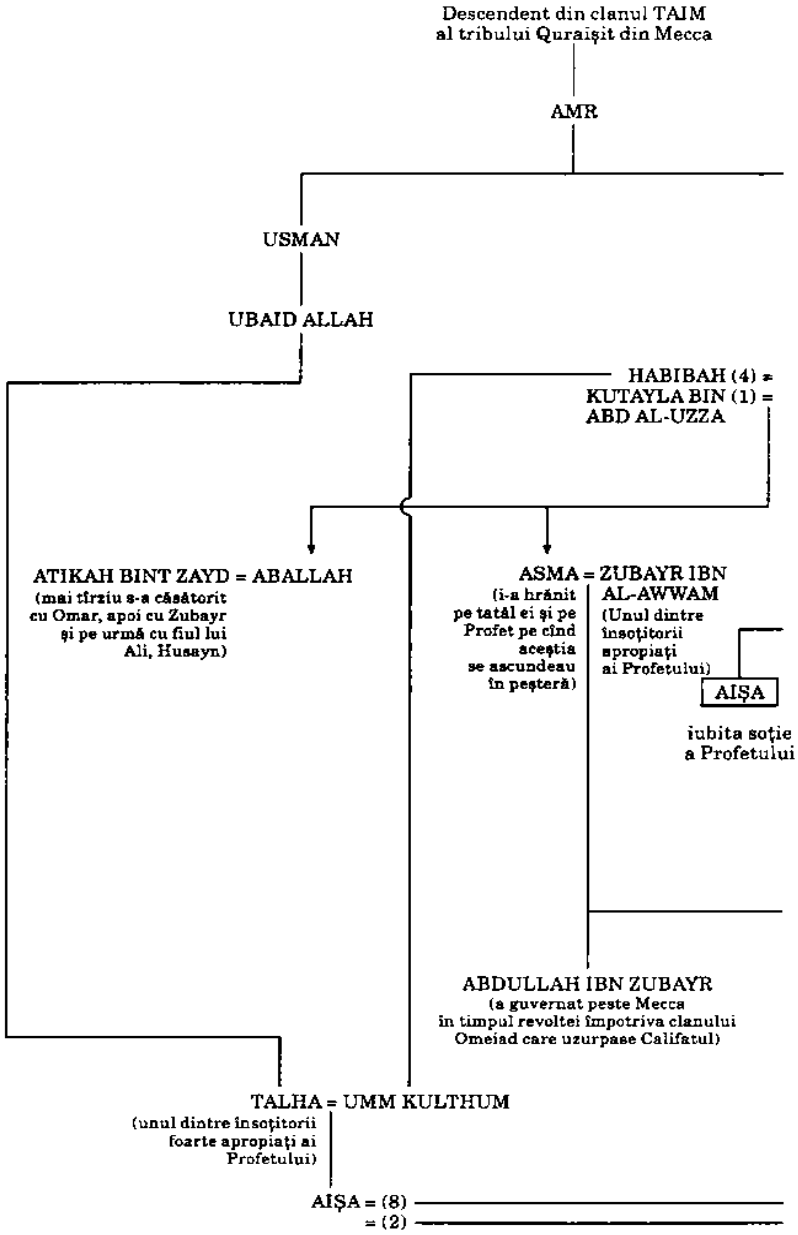
Descendent din clanul TAIM
al tribului Quraişit din Mecca
AMR
USMAN
UBAID ALLAH
HABIBAH (4) =
KUTAYLA BIN (1) =
ABD AL-UZZA
ATIKAH BINT ZAYD = ABALLAH
(mai tîrziu s-a căsătorit
cu Omar, apoi cu Zubayr
şi pe urmă cu fiul lui
Ali, Husayn)
ASMA = ZUBAYR IBN
AL-AWWAM
(i-a hrănit
pe tatăl ei şi pe
Profet pe cînd
aceştia
se ascundeau
în peşteră)
(Unul dintre
însoţitorii
apropiaţi
ai Profetului)
AIŞA
iubita soţie
a Profetului
ABDULLAH IBN ZUBAYR
(a guvernat peste Mecca
în timpul revoltei împotriva clanului
Omeiad care uzurpase Califatul)
TALHA = UMM KULTHUM
(unul dintre însoţitorii
foarte apropiaţi ai
Profetului)
AIŞA = (8)
= (2)

TABELUL 3

Familia lui ABU BAKR, cel dintîi calif al islamului, și legăturile strînse pe care le avea cu familiile lui TALHA și ZUBAYR

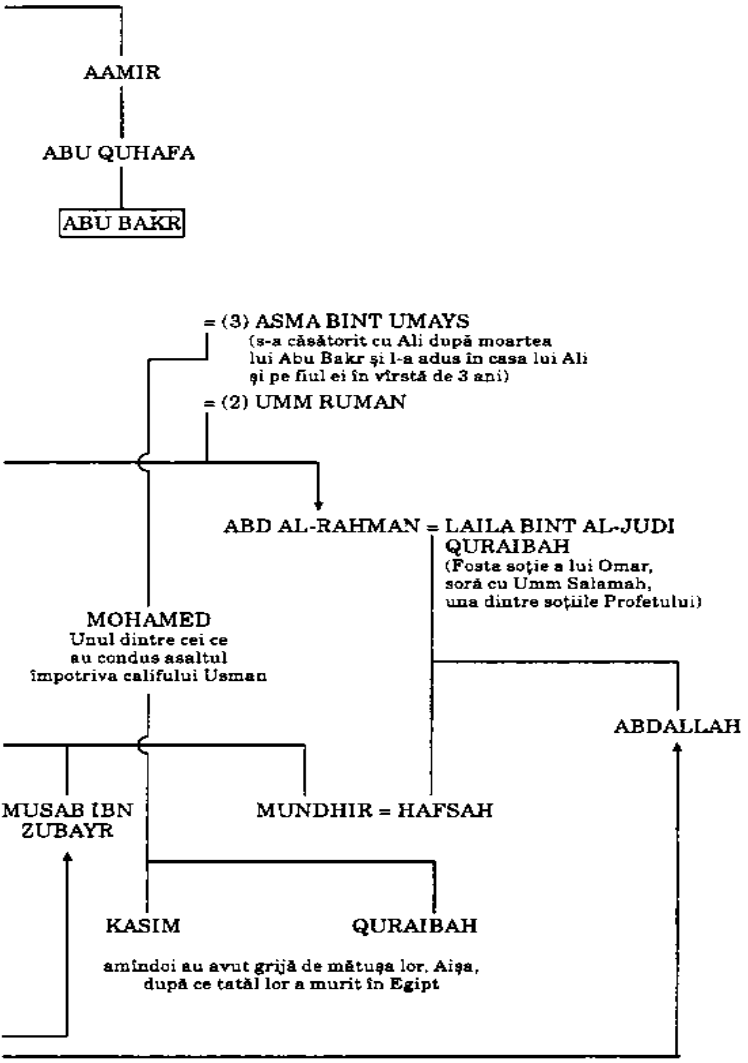
AAMIR
ABU QUHAFA
ABU BAKR
= (3) ASMA BINT UMAYS
(s-a căsătorit cu Ali după moartea lui Abu Bakr și l-a adus în casa lui Ali și pe fiul ei în vîrstă de 3 ani)
= (2) UMM RUMAN
ABD AL-RAHMAN = LAILA BINT AL-JUDI QURAIBAH
(Foștă soție a lui Omar, soră cu Umm Salamah, una dintre soțiile Profetului)
MOHAMED
Unul dintre cei ce au condus asaltul împotriva califului Usman
ABDALLAH
MUSAB IBN ZUBAYR
MUNDHIR = HAFSAH
KASIM
QURAIBAH
amîndoi au avut grijă de mătușa lor, Aișa, după ce tatăl lor a murit în Egipt

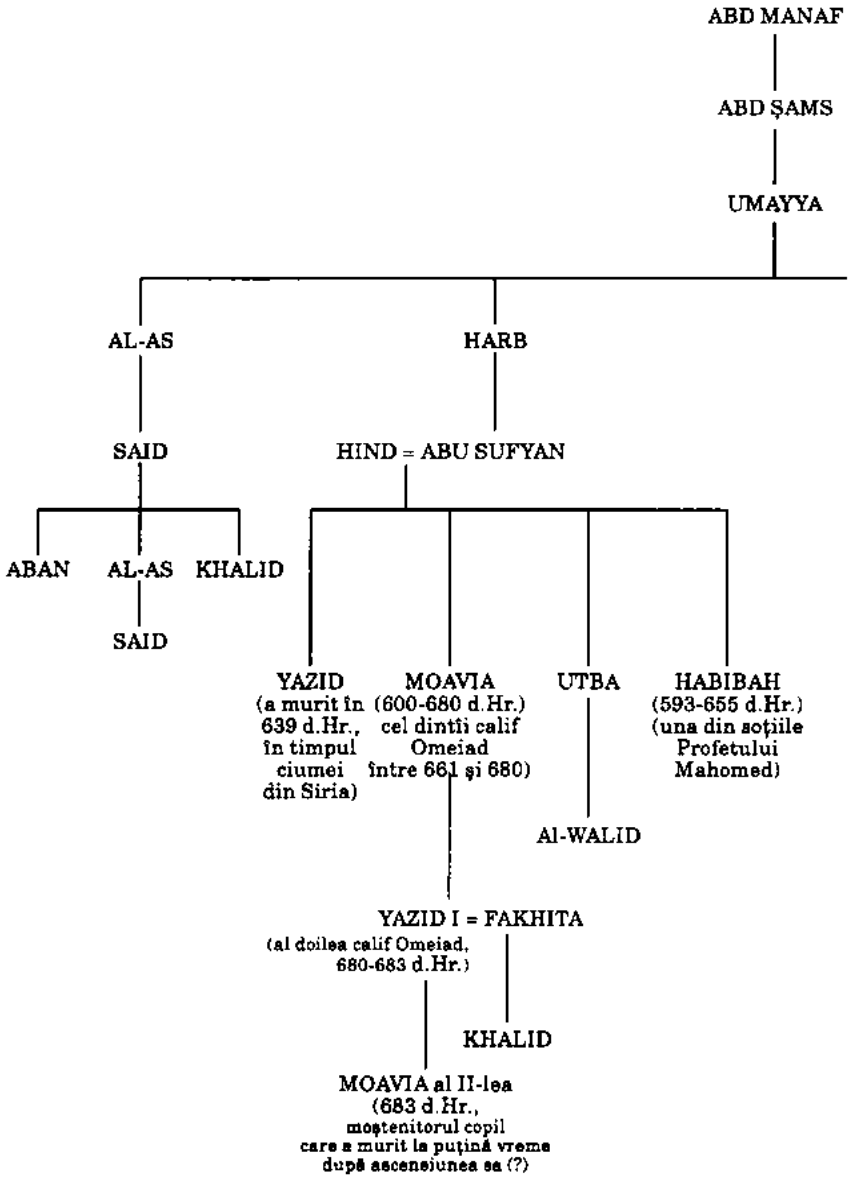
ABD MANAF
ABD ŞAMS
UMAYYA
AL-AS
HARB
SAID
HIND = ABU SUFYAN
ABAN
AL-AS
KHALID
SAID
YAZID
(a murit în 639 d.Hr., în timpul ciumei din Siria)
MOAVIA
(600-680 d.Hr.)
cel dintîi calif Omeiad
între 661 şi 680)
UTBA
HABIBAH
(593-655 d.Hr.)
(una din soţiile Profetului Mahomed)
Al-WALID
YAZID I = FAKHITA
(al doilea calif Omeiad, 680-683 d.Hr.)
KHALID
MOAVIA al II-lea
(683 d.Hr.,
moştenitorul copil
care a murit la puţină vreme
după ascensiunea sa (?)

TABELUL 4

Arborele familiei lui USMAN IBN AFFAN (al treilea calif al islamului) şi rudele sale din clanul ABD ŞAMS din tribul Quraişit din Mecca

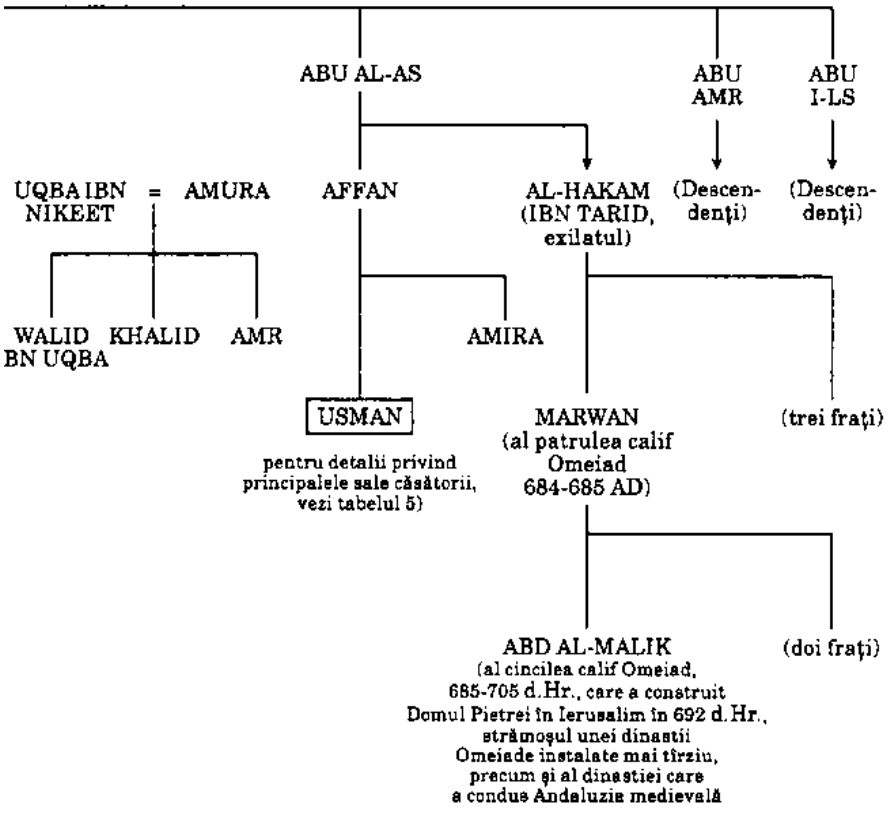
ABU AL-AS
ABU AMR
ABU I-LS
UQBA IBN NIKEET
=
AMURA
AFFAN
AL-HAKAM (IBN TARID, exilatul)
(Descendenţi)
(Descendenţi)
WALID BN UQBA
KHALID
AMR
AMIRA
USMAN
pentru detalii privind principalele sale căsătorii, vezi tabelul 5)
MARWAN (al patrulea calif Omeiad 684-685 AD)
(trei fraţi)
ABD AL-MALIK (al cincilea calif Omeiad, 685-705 d.Hr., care a construit Domul Pietrei în Ierusalim în 692 d.Hr., strămoşul unei dinastii Omeiade instalate mai târziu, precum şi al dinastiei care a condus Andaluzia medievală
(doi fraţi)

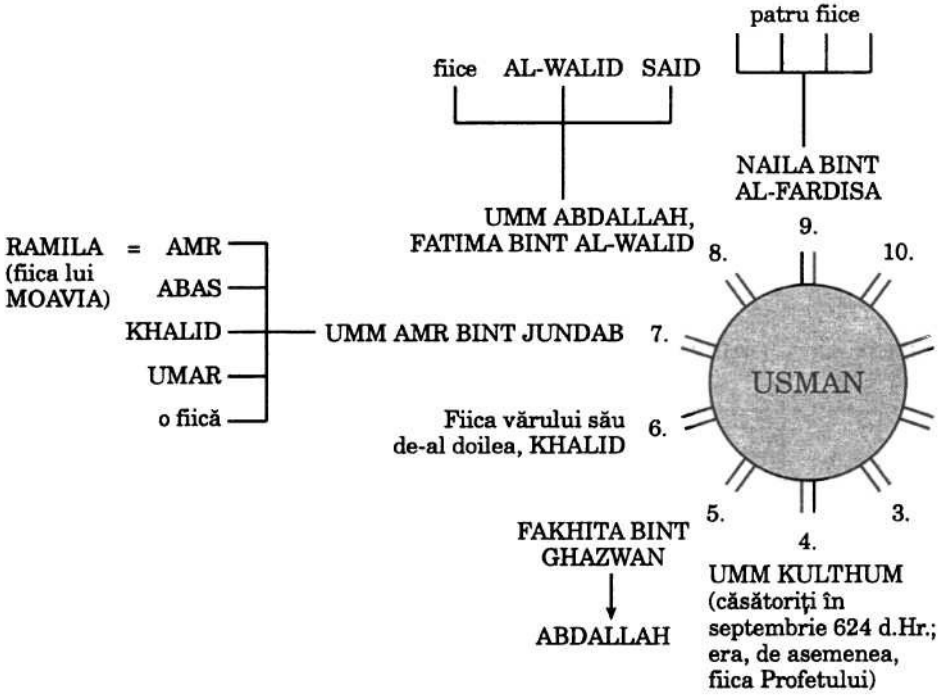
patru fiice
fiice AL-WALID SAID
NAILA BINT AL-FARDISA
UMM ABDALLAH, FATIMA BINT AL-WALID
RAMILA (fiica lui MOAVIA) = AMR
ABAS
KHALID
UMAR
o fiică
UMM AMR BINT JUNDAB
9.
8.
10.
7.
USMAN
Fiica vărului său de-al doilea, KHALID
6.
5.
3.
4.
FAKHITA BINT GHAZWAN
ABDALLAH
UMM KULTHUM (căsătoriți în septembrie 624 d.Hr.; era, de asemenea, fiica Profetului)

TABELUL 5
Căsătoriile și copiii lui USMAN, al treilea calif al islamului

fiica șefului
tribului FAZARA

UMM HAKIM ASMA, fiica lui Abu Jahl → AL MUGHIRA
= 1. care mai tîrziu se va căsători cu
AL-WALID din clanul Abd Șams

= 2. RUQAYYAH, fiica Profetului Mahomed → ABDALLAH (a murit la vîrsta de 6 ani, pe cînd se aflau în exil în Abisinia)

RAMLA, fiica lui ŞAYBA IBN RABIA — au avut trei fiice:
- UMM ABAS = MARWAN
- UMM AMR = SAID IBN AL-AS
- AIŞA = (1) AL HARITH
  (2) ABDALLAH IBN AL-ZUBAYR

TABELUL 6
Descendenții lui Ali și ai Fatimei

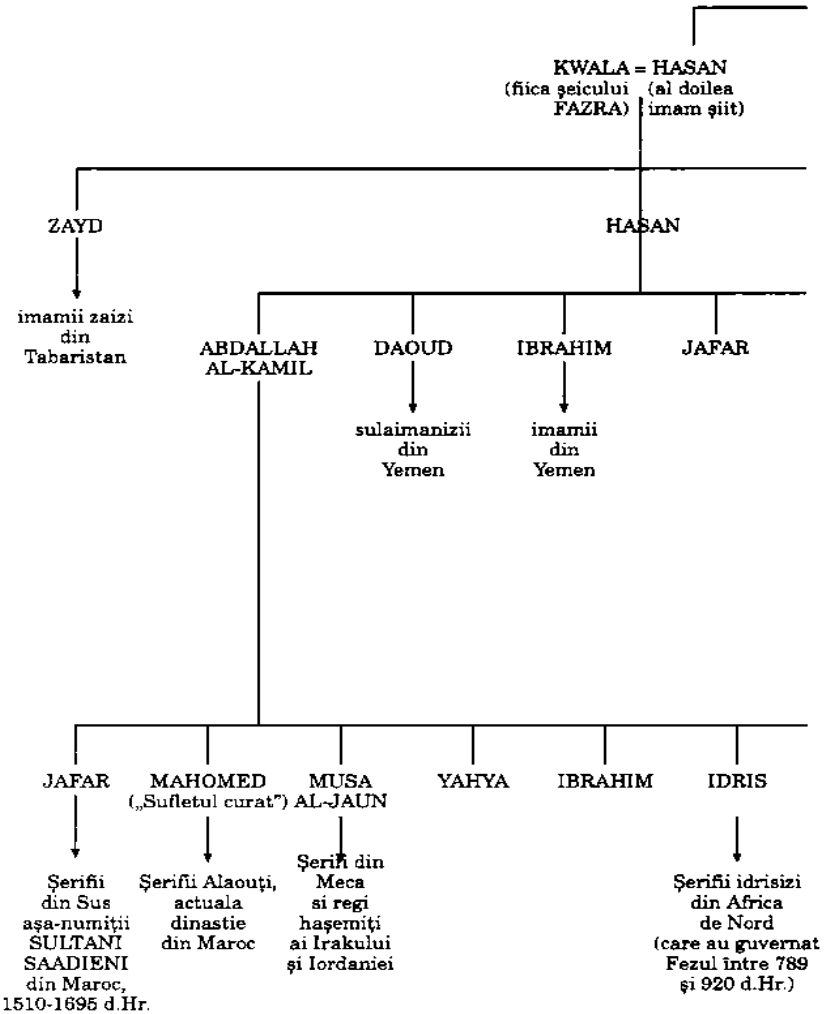

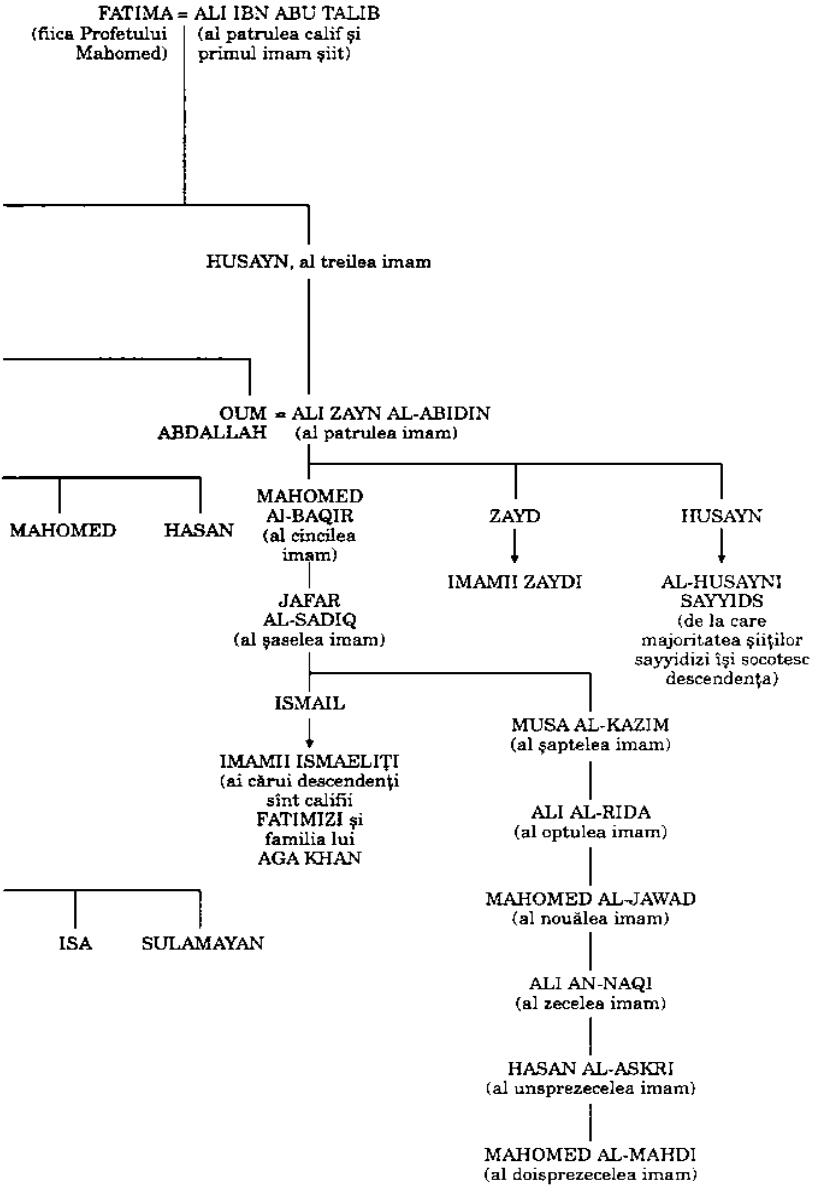
FATIMA (fiica Profetului Mahomed)
= ALI IBN ABU TALIB (al patrulea calif şi primul imam şiit)
HUSAYN, al treilea imam
OUM ABDALLAH
= ALI ZAYN AL-ABIDIN (al patrulea imam)
MAHOMED
HASAN
MAHOMED AL-BAQIR (al cincilea imam)
ZAYD
HUSAYN
IMAMII ZAYDI
AL-HUSAYNI SAYYIDS (de la care majoritatea şiiţilor sayyidizi îşi socotesc descendenţa)
JAFAR AL-SADIQ (al şaselea imam)
ISMAIL
IMAMII ISMAELIŢI (ai căruI descendenţi sînt califii FATIMIZI şi familia lui AGA KHAN
MUSA AL-KAZIM (al şaptelea imam)
ALI AL-RIDA (al optulea imam)
MAHOMED AL-JAWAD (al nouălea imam)
ALI AN-NAQI (al zecelea imam)
HASAN AL-ASKRI (al unsprezecelea imam)
MAHOMED AL-MAHDI (al doisprezecelea imam)
ISA
SULAMAYAN

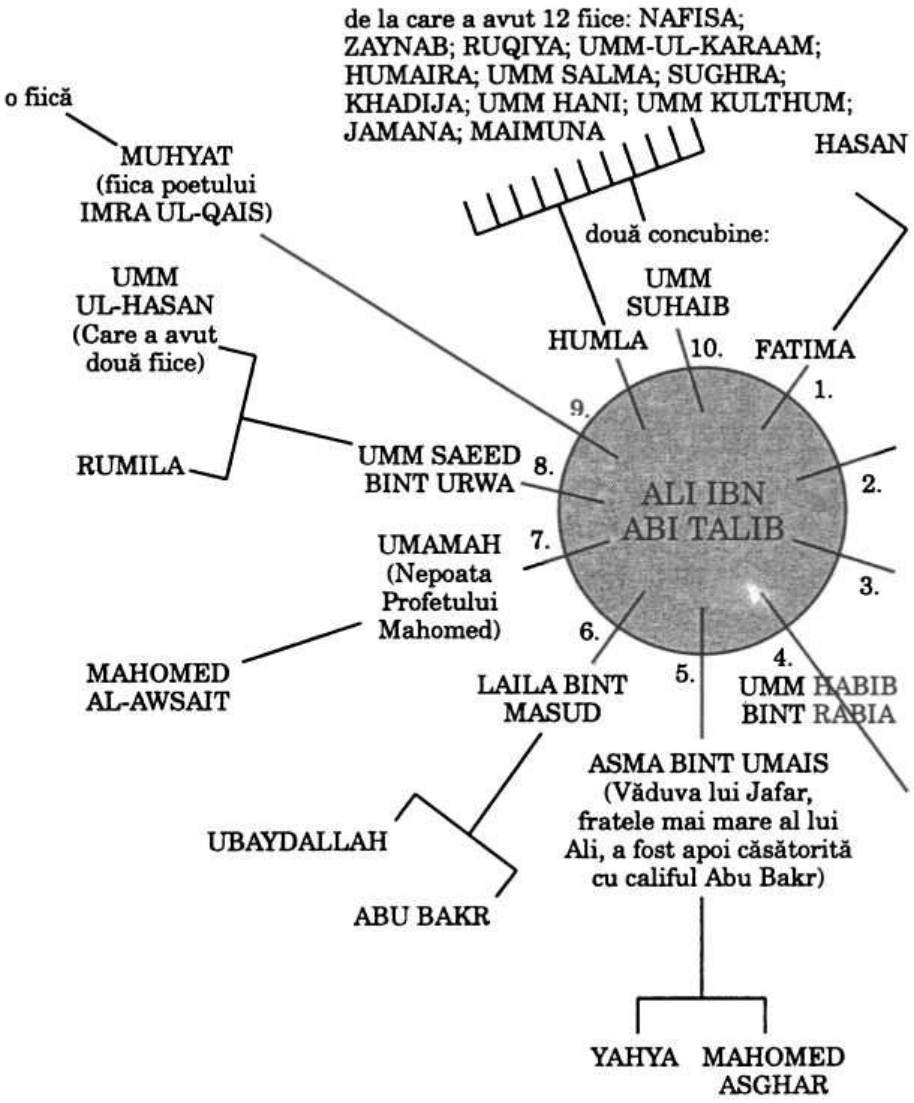
de la care a avut 12 fiice: NAFISA; ZAYNAB; RUQIYA; UMM-UL-KARAAM; HUMAIRA; UMM SALMA; SUGHRA; KHADIJA; UMM HANI; UMM KULTHUM; JAMANA; MAIMUNA
o fiică
MUHYAT (fiica poetului IMRA UL-QAIS)
HASAN
două concubine:
UMM UL-HASAN (Care a avut două fiice)
UMM SUHAIB
HUMLA
10.
FATIMA
1.
9.
RUMILA
UMM SAEED BINT URWA
8.
ALI IBN ABI TALIB
2.
UMAMAH (Nepoata Profetului Mahomed)
7.
3.
MAHOMED AL-AWSAIT
6.
4.
LAILA BINT MASUD
5.
UMM HABIB BINT RABIA
ASMA BINT UMAIS (Văduva lui Jafar, fratele mai mare al lui Ali, a fost apoi căsătorită cu califul Abu Bakr)
UBAYDALLAH
ABU BAKR
YAHYA
MAHOMED ASGHAR

TABELUL 7

Descendenții lui ALI
(15 fii și 18 fiice proveniți atît din căsătoria cu FATIMA, cît și de la celelalte soții și concubine pe care și le-a luat Ali după ce Fatima a murit)

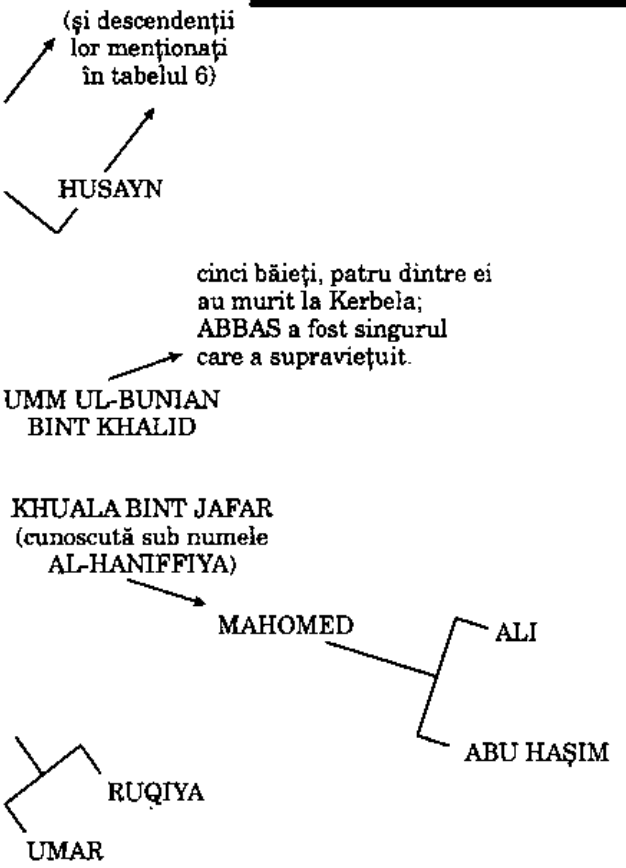
(și descendenții lor menționați în tabelul 6)
HUSAYN
cinci băieți, patru dintre ei au murit la Kerbela; ABBAS a fost singurul care a supraviețuit.
UMM UL-BUNIAN BINT KHALID
KHUALA BINT JAFAR (cunoscută sub numele AL-HANIFFIYA)
MAHOMED
ALI
ABU HAȘIM
RUQIYA
UMAR

Bibliografie

Abbot, Nabia, *Aishah: The Beloved of Mohammed,* University of Chicago Press, Chicago, 1942.

Ahmad, Fazi, *Omar: The Second Caliph of Islam,* Sh. Muhammad Ashraf, Lahore, 1975.

Ahmed, Akbar S., *Discovering Islam: Making Sense of Muslim History and Society*, Routledge, Londra, New York, 1988.

Ahmed, Akbar S., *Islam Today: A Short Introduction to the Muslim World*, I.B. Tauris, Londra, New York, 1999.

Ali ibn Abu Talib ibn Abdul Muttalib, *Nahjul, Balagha: The Sermons, Letters and Sayings of Imam Ali* (2 vol.), Ansariyan Publications, Qum, 1971.

Ali, Maulana Muhammad, A *Manual of Ḥadīth,* Lahore, Ohio, 1941.

Ali Tariq, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity,* Verso, Londra, 2002 [ed. Rom.: *Ciocnirea fundamentalismelor,* traducere de Ion Vlădoiu, Editura Antet XX Press, Filipeştii de Târg, 2006].

Arberry, Arthur, *The Koran interpretând,* Oxford University Press, Oxford, 1983.

Arberry, Arthur, *The Seven Odes,* George Allen & Unwin, 1957.

Armstrong, Karen, *Muhammad: A Biography of the*

Profet, Victor Gollanez, 1991.

Armstrong, Karen, *Islam: A Short History,* Wiedenfeld & Nicolson, Londra, 2000 [ed. Rom.: *Islamul: o scurtă istorie,* traducere de Claudiu Vereş, Editura Ideea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002].

Arnold, T.W., *The Caliphate,* Clarendon Press, Oxford, 1924.

Atiyah, Edward, *The Arabs,* Penguin, Hardmonsworth, Middlesex, 1955.

Al-Azraqi, Muhammad ibn Abdallah, *History of Meca,* Leipzig, 1858.

Bakhtiar, Laleh, *Sufi: Expression of the Mystic Quest,* Thames & Hudson, Londra, 1976.

Ball, Warwik, *Rome in the East: The Transformation of an Empire,* Routledge, Londra, 2000.

Barlas, Asma, *„Believing Women" în Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur an,* University of Texas Press, Austin, **2002.**

Bodley, R.V.C., *The Messenger: The Life of Mohammed,* Robert Hale, Londra, 1946.

Bonney, Richard, *Jihad from Qur an to Bin Laden*, Palgrave, Macmillan, 2004.

Bosworth, C.E., *The Islamic Dynasties*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1967.

Brockelmann, Carl, *History of the Islamic People*, München, 1939.

Al-Bukhari, Sahih, *Ḥadīth: The Gathered Collection of the Sayings of the Prophet* (9 vol.), Kitan, Bhaven, 1984.

Bulliet, R., *The Camel and the Wheel*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975.

Burton, John, *An Introduction to the Ḥadīth*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1994.

Cameron, Averii, *The Mediterranean World în Late*

Antiquity AD 395 – 600, Routledge, Londra, New York, 1993.

Clarke, Peter (ed.), *Islam: The World's Religions*, Routledge, 1988.

Cook, Michael, *Muhammad,* Oxford University Press, Oxford, 1985.

Cook, Michael, *The Koran: A Very Short Introduction,* Oxford University Press, Oxford, 2000 [ed. Rom.: *Coranul. Foarte scurtă introducere,* traducere de Florin Sicoe, Editura Allfa, Bucureşti, 2004].

Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture,* Clarendon Press, Oxford, 1932.

Come, Patricia, *Meccan Trade and the rise of Islam,* Princeton University Press, Princeton, 1987.

Conte, Patricia, *Slaves on Horses,* Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

Conte, Patricia, Cook, Michael, *Hagarism: The Making of the Islamic World,* Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Conte, Patricia, Hinds, M., *God's Caliph: Religious Authority in the First Centuries of Islam,* Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Delong-Bas, Natana J., *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad,* I.B. Tauris, Londra, 2004.

Donner, F., *The Early Islamic Conquest,* Princeton University Press, Princeton, 1981.

Elahdi, Maulana Muhammad Ashiq, *The Wives of the Prophet,* Islamic Book Service, 2002.

Epstein, Isidore, *Judaism*, Pelican, Harmondsworth, 1959.

Esin, Emel, *Meca the Blessed, Madinah the Radiant*, Paul Elek Books, Londra, 1963.

Faruqi, Nissar Ahmed, *Early Muslim Historiography: A Study of Early Transmitters of the Arab History from*

the rise of Islam up to the End ofumayyad Period, 612 – 750, Idaarah-i Adabiyat-i Delii, Delhi, 1979.

Fidai, Rail Ahmed, Shakih, N.M., *The Companions of the Prophet,* Delhi, 1994.

Frye, Richard, *The Golden Age of Persia,* Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1993.

De Gaury, Gerald, *Rulers of Meca,* George Harrap, Londra, 1951. Glubb, John Bagot, *The Great Arab Conquests,* Hodder & Stoughton, Londra, 1963.

Glubb, John Bagot, *The Empire of the Arabs,* Hodder & Stoughton, Londra, 1963.

Glubb, John Bagot, *The Life & Times of Muhammad,* Hodder & Stoughton, Londra, 1963.

Gulek, Norman, *Deities and Dolphins: The Story of Nabataeans,* Farrar, Sraus and Giroux, New York, 1965.

Grant, Michael, *The Jews in the Roman World,* Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1973.

Groom, Neigel, *Frankincense and Myrrh: A Study of the Arabian Incense Trade,* Longman, Londra, 1981.

Grunebaum, G.E., *Classical islam 600 – 1258,* Londra, 1970. Grunebaum, G.E., *Muhammadan Festivals,* Curzon, Londra, 1976. Guillaume, Alfred, *Islam,* Penguin, Hardmondsworth, 1954. Guillaume, Alfred, *The Traditions of Islam,* Oxford University Press, Oxford, 1924.

Guillaume, Alfred, *The Life of Muhammad* (traducerea cărţii lui Ibn Işaq *Sirat rasul Allah*), Oxford University Press, Oxford, 1955. Haag, Michael, *Syria & Lebanon,* Cadogan, Londra, 1995.

Hassan, Masului, *Hadrat Othman Ghani,* Kitab Bhavan, New Delhi.

1999.

Hassan, Masului, *Hadrat Ali Murtada,* Kitab Bhavan, New Delhi, 1998. Hawting, G.R., *The First Dynasty of*

Islam: The Umayyad Caliphate, AD 661 – 750, Londra, Sidney, 1986.

Henze, Paul, *Layers of Time: A History of Etiopia,* C. Hurst, Londra.

2000.

Hitti, P.K., *History of the Arabs* (ediţia a V-a), Macmillan, New York, 1951.

Hitti, P.K., *History of Syria,* Macmillan, Londra, 1957.

Hitti, P.K., *Lebanon în History,* Macmillan, Londra, New York, 1957.

Hitti, P.K., *Makers of Arab History,* Macmillan, Londra, 1968.

Horovitz, Josef, *The Earliest Biographies of the Prophet and Their Authors* (ed. Lawrence Conrad), SLAEI, Darwin Press, 2002.

Hourani, G.F., *Arab Seafaring,* Princeton University Press, Princeton, 1995.

Holyland, Robert G., *Arabia and the Arabs: From the Bronze Age to the Coming of Islam,* Routledge, Londra, 2001.

Insoll, Timothy, *The Archeology of Islam,* Blackwell, Oxford, 1999.

Irving, Washington, *Life of Mahomet,* Dutton, New York, 1955.

Irwin, Robert, *Night & Horses & the Desert: The Anthology of Classical Arab Literature,* Allen Lane, Londra, 1999.

Irwin, Robert, *Islamic Art,* Lawrence King, Londra, 1997.

Isaac, Benjamin, *The Limits of Empire: The Roman Army in the East,* Oxford University Press, Oxford, 1990.

Ibn Ishak, Muhammad (c. 699 – 761), *The Life of Muhammad (Sirat al-Nabi)*; cartea există având două

comentarii diferite făcute încă de la început: acela al lui Abd al-Malik ibn Hişam, precum şi cel al lui Abd ar-Rahman ibn Abd Allah as-Suhayli.

Jeffery, Arthur, *Materials for the History of the Text of the Qur an,* Brill, Leiden, 1937.

Kabbani, Rana, *Europe's Myths of Orient,* Macmillan, Londra, 1986.

Kaegi, Walter, *Byzantium and the Early Islamic Conquests,* Cambridge, 1992.

Kattani, Sulayman, *Imam Ali,* Muhammadi Trust, Londra, 1983.

Kennedy, Hugh, *The Armies of the Caliphs: Military and Society in the Early Islamic State,* Routledge, Londra, 2001.

Kennedy, Hugh, *The Prophet and the Age of the Caliphates,* Longman, Londra, 1986.

Kennedy, Hugh, *The Court of the Caliphs: The rise an the Fall of Islam's Greatest Dynasty,* Weindfeld & Nicolson, Londra, 2004.

Kepel, Gilles, *Jihad: The Trial of Political Islam,* I.B. Turis, Londra, **2002.**

Khan, Majid Ali, *The Pious Caliphs,* Islamic Book Publishers, Safat, 1978.

Khan, Maulana Wahiduddin, *Muhammad the Prophet of Revolution,* Darul Ishaat, New Delhi, 1986.

Khan, Muhammad Zafrulla, *Islam: Its Meaning for Modern Man,* Routledge, Londra, 1962.

Al-Kufi, Abu Muhammad Ahmad ibn Atham (mort în 926), *Kitab al-futuh: The book of Conquests,* recent editată de Muhammad Ali al-Abbaşi şi Sayyid Abd al-Wahhab Bukhari (8 vol.) şi publicată la Hyderbad între 1968 şi 1975.

Lane-Poole, Stanley, *The Speeches and the Table Talk of the Prophet Muhammad*, Macmillan, Londra,

1882.
Lapidus, Ira, *A History of Islamic Societies*, Cambridge Universitz Press, Cambridge" 1966.
Lewis, Bernard, *The Arabs în History*, Hârper & Row, New York, 1966.
Lewis, Bernard, *The Assassins: A Radical Sect în Islam*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1967.
Lewis, Bernard, *The Muslim Discovery of Europe*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1982.
Lewis, Bernard, *Music of a Distant Drum: Classical Arab, Persian, Turkish and Hebrew Poems*, Princeton University Press, Princeton.
2001.
Lewis, Bernard, Holt, P.M., „The Materials Used by Ibn Ishaq", în Bernard Lewis, PM. Holt, *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, Londra, 1962.
Lieu, Judith, North, John, Rajak, Tessa (ed.), *The Jews among the Pagans and Christians in the Roman Empire*, Routledge, Londra, 1992.
Lings, Martin, *Muhammad: His Life Based on the Earliest Sources,* ediţie revăzută a textelor islamice, Islamic Texts Society, Londra, Cambridge, 1991.
Lings, Martin, *What is sufism?* University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1975.
Lings, Martin, Safadi, Yasin Hamid, *The Qur an*, British Library, Londra, 1976.
Majad, al, A.M.M., *The Yemen in Early Islam, 9 – 233 AH, 630 – 684 AD,* Londra, 1988.
Madelung, Wilferd, *The Succession to Muhammad: A Study of the Caliphate,* Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
Makiya, Kanan, *The Rock: A Tale of Seventh-Century Jerusalem,* Constable & Robinson, Londra, **2002**.
Margoliouth, D.S., *Mohammed,* Blackie & Son,

Londra, Glasgow, 1939.

Miller, J. Innes, *The Spice Trade of the Roman Empire, 29 BC to 641 AD,* Oxford University Press, Oxford, 1969.

Mokhtar, G. (ed.), *Ancient Civilizations of Africa,* University Press of California, Columbia, Princeton, 1981.

Moment, Moojan, *An Introduction to Shi-i Islam,* Yale University Press, New Haven, Londra, 1985.

Muir, (Sir) William, *Life of Mahomet,* publicată mai întâi în patru volume în 1861 şi apoi revizuită de T.H. Weir, în 1923.

Muir, (Sir) William, *The Caliphate: Its râse, Decline and Fall* (ediţia a III-a), Londra, 1898.

Muzaffereddin, Shaikh Shemseddin Halveti al-Jerrahi, *Ninety-Nine Names of Allah,* Harper & Row, 1978.

Nase, Seyyed Hossein, *Islamic Art and Spirituality,* Golgonooza Press, Londra, 1987.

Nicholson, Reynold, *A Literary History of the Arabs,* Cambridge University Press, Londra, 1930.

Nicholson, Reynold, *Translations of Eastern Poetry and Prose,* Cambridge University Press, Cambridge, 1922.

Nigosian, Solomon, *Islam,* Crucible, 1987.

Norris, Harry Thiriwall, *The adventures of Antar,* Aris & Phillips, 1980.

Norwich, John Julius, *Byzantium: The Early Centuries,* Viking, Londra, 1988.

Padwick, Constance, *Muslim Devotions: A Study of Prayer-manuals în Common Use,* SPCK, Londra, 1961.

Pankhurst, Richard, *The Etiopians,* Blackwell, Oxford, 1998.

Parrinder, Geoffrey, *Jesus in the Qur an,* Faber, Londra, 1965.

Peters, F.E., *Muhammad and the Origins of Islam,* State University of New York Press, 1994 [ed. Rom.: *Mohamed şi originile islamului,* traducere de Genoveva Bolea, Editura Arc, Chişinău, 2003].

Peters, F.E., *Judaism, Christianity, and Islam,* Princeton, 1982.

Peters, F.E., *The Hajj: The Muslim Pilgrimage to Meca and Holly Places,* Princeton University Press, 1994.

Peters, F.E., *Meca: A Literary History of the Muslim Holy Lands,* Princeton, 1994.

Peters, F.E., *Islam: A Guide for Jews and Christians,* Princeton, 2003.

Petersen, E.L., *Ali and Mu'awiya in Early Arabic Tradition,* Copenhaga, 1964.

Pitts, Joseph, A *Faithful Acount of the Religion and Manners of the Mahometans,* 1731.

Qureshi, Sultan Ahmed, *Letters of the Holy Prophet Muhammad,* Kitab Bhavan, New Delhi, 2000.

Reeves, Minou, *Muhammad în Europe: A Thousand Years of Western Myth-Making,* Garnet, Reading, 2000.

Robinson, Maxime, *Mahommed,* Londra, 1971.

Rodinson, Maxime, Arberry, A.J., Perry, Charles, *Medieval Arab Cookery*, Prospect Books, Totnes, 2001.

Rogerson, Barnaby, *Traveller's History of North Africa*, Windrush, Moreton-in-Marsh, 1998.

Rogerson, Barnaby, *The Prophet Muhammad: A Biography,* Little Brown, Londra, 2003.

Ruthven, Malise, *Islam: A Very Short Introduction*, Oxford, 1997 [ed. Rom.*: Islamul. Foarte scurtă introducere*, traducere de Florin Sicoe, Editura Allfa, Bucureşti, 2004].

Ruthven, Malise, *Islam in the World,* Penguin, 2000.

Ibn Sa'd, Muhammad (746 – 845), *Kitab al-Tabaqat al-Kabir* (ed. Eduard Sachau *et al.*), Brill, 1904 – 1940.

Ibn Sa'd, Muhammad, *The Woman of Madina* (o ediţie prescurtată a celor opt volume de mai sus, ad Aisha Bewley), Ta-Ha, 1995.

Sardar, Ziauddin, *Desperately Seeking Paradise,* Granta, Londra, 2004.

Schimmel, Annemarie, *Islam: An Introduction,* State University of New York Press, Albany, NY, 1992.

Sells, Michael, *Desert Tracings,* Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 1989.

Shah, Ikbal Ali, *Muhammad the Prophet,* Londra, 1932.

Shahid, Irfan, *Byzantium and the Arabs,* Dumbarton Oaks, Washington, 1995.

Al-Shinnawy, Abdul Aziz, *The Prophet's Children*, Umm al-Qura, **2001.**

Shoufani, E., *Al-Riddah and the Muslim Conquest of Arabia,* University of Toronto Press, Toronto, 1972.

Smith, Margaret, *Rabi a the Mystic,* Cambridge University Press, Cambridge, 1928.

Al-Tabari, Abu Jafar Muhammad ibn Jarir (mort în 923), *Ta rikh al-Rasul wa-l-Muluk* (*The History of the Prophets and Kings,* ed. M.J. De Goege *et al.*, 15 vol.), Leiden, 1879 – 1901; *The History of te Messengers and the Kings* (39 vol), State University of New York Press, 1985 – 1999.

Al-Tabari, Abu Jafar Muhammad ibn Jarir, *Jami al-Bayan Tafsir ay al-Qu'ran* (30 vol. Cuprinzând comentariile la Coran ale lui Tabari), Cairo, 1903; există, de asemenea, şi o traducere mai recentă a lui E. Yarshater.

Al-Tanataba, A.S.M. *Shi de Islami* (ed. Seyyed Hossein Nase), State University of New York Press, 1975.

Thomas, Bertram, *The Arabs,* Doubledey, Doran & Co., Londra, 1937.

Thomson, Ahmad, *The Wives of the Prophet Muhammad* (ediţia a III-a), Ta-Ha, Londra, 2004.

Thomson, Ahmad, *Fatima Az-Zahra,* Ta-Ha, Londra, 1993.

Tisdal, W. St. Clair, *The Original Sources of the Qur an,* SPCK, Londra, 1905.

Trimingham, John Spencer, *Islam în Etiopia,* Oxford University Press, Londra, 1952.

Trimingham, John Spencer, *Christianty among the Arabs în Prelslamic Times,* Longman, Londra, 1979.

Uzunoglu, Nurettin, *History of the Prophets,* Istanbul, 1995.

Waines, David, *Introducton to Islam,* Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Wansbrough, John, *Quranic Sudies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation,* Oxford University Press, Oxford, 1977.

Wansbrough, John, *The Sectarian Milieu: Content and Composition of Islamic Salvation History,* Oxford University Press, 1978.

Al-Waqidi, Abu Abd Allah Muhammad ibn Umăr, *Kitab al-Mghazi: Waqidi's The Book of Muhammad's Campaigns,* Calcutta, 1856; şi, de asemenea, traducerea ceva mai recentă, în trei volume, a lui Marsden Jones, 1966.

Warraq, Ibn (ed.), *The Quest for the Historical Muhammad,* Prometheus Books, New York, 2000.

Watt, W. Montgomery, *Muhammad at Meca,* Oxford University Press, Oxford, 1953.

Watt, W. Montgomery, *Muhammad at Medina,* Oxford University Press, Londra, 1956.

Watt, W. Montgomery, *Islamic Revolution in the Modern World,* Edinburgh University Press, Edinburgh, 1969.

Watt, W. Montgomery, *The Formative Period of the Islamic Thought,* Edinburgh University Press, Edinburgh, 1973.

Watt, W. Montgomery, *Early Islam: Collected Articles,* Edinburgh University Press, Edinburgh, 1990.

Wensinck, A.J., *Muhammad and the Jews of Medina,* Freiburg, 1975.

Westermarck, E., *Pagan Survivals în Mahommedan Civilisation,* Macmillan, 1933.

Wintle, Justin, *The Rough Guide History of Islam,* Rough Guides, Londra, 2003.

Index

A
Abbas 40, 63 – 64, 95, 113, 125 – 126, 252, 263, 268, 278, 283 – 284, 293, 310, 335
Abbasizi 24, 310 – 312, 315 Abd al-As bin Ar Rabi 113 – 114 Abd al-Muttalib 335 Abd al-Rahman ibn al-Harith 233 Abd al-Wahhab 320 Abd Şams, clan 216 Abd Ei-Rahman 300 Abdallah ibn Abbas 268, 283 Abdallah ibn Abi Bakr 326 Abdallah ibn Amir 243 Abdallah ibn Omar 262 Abdallah ibn Zubayr 306 Abdullah ibn Abbas 95, 252, 278 Abdullah ibn Omar 302 Abdullah ibn Qais 232 Abdullah ibn Zubayr 233, 302 Abdur Rahman ibn Abu Bakr 302 Abu Afak 35 Abu Amir ar-Rahib 36 Abu Bakr averea lui – 4**4, 8**6, 128, 152 campanii militare 130 – 132 – conduce rugăciunile în locul lui Mahomed 40 credinţa **86**
— Despre Omar 160 – 161 dispoziţii legate de proprietăţile lui Mahomed 126 – 127 fuga din Meca 45, 87 – 88, 152 – 153
Invadarea Ţării Sfinte 149 – 157 – îi împrumută lui Mahomed suma de răscumpărare a miresei **88**
Îndurare 144, 149 moartea lui – 157 – 159 nume 129
Numirea în funcţia de calif 123 – 127
Pelerinajul la Meca 59 porecle **86**
Relaţii cu Mahomed 85, 87 statut 127 – 130
— Şi moartea lui Mahomed **121 – 122**
— Şi musulmanii din Medina 39
— Şi războaiele din epoca *Ridda* 133 – 150
Trecut 85 – 86, 335 – 336 ultimul pelerinaj la Meca 157 Abu Dharr al Ghafari 246 – 248 Abu Hanifa 319 Abu Jahl 288, 336 Abu Lahab 44, 336 Abu Lulu Firuz

208 Abu Musa al Ashari 204, 249, 265, 277, 279 – 280, 332, 336 Abu Muslim 310
Abu Sufyan 106 – 107, 114, 125, 151, 154, 165, 245, 269, 272, 274, 294, 301, 336, 339, 341 Abu Talib 41 – 45, 85, 267, 289, 335 – 336, 338
Abu Ubayd 181, 183
Abu Ubaydah 127, 162, 169, 173, 176, 208, 336 activitate politică 239 – 240 adevăraţii imami 311 – 312 Africa de Nord 167, 173, 199 – 200, 223, 229, 246, 297, 310, 315 – 316, 332 – 333, 340 Aga Khan 316 *ahd*-ul lui Omar 175 Ahmad ibn Hanbal 319 Am al Tamar, mănăstire 155 Ai şa absenţa copilăriei 90 adversari 107 căsătorie **88** copilărie 87 credinţă 85 – cu Omar 204 – 205 – cu Zayd 53 – 54 diferenţa de vârstă dintre ea şi Mahomed 88 – 89 dispoziţii legate de proprietăţile lui Mahomed 125 – 127 doliu pentru Mahomed ibn Abu Bakr 283 influenţa – 109 – în campania împotriva clanului Beni 1-Mustaliq 98 – 99 înfrângerile lui Ali 263 – 268 întoarcerea lui Mahomed **112** jocuri 89 judecată 100 – 103 logodnă 87 moartea 324
Moştenirea – printre povestitorii din Medina 322 – 328 opoziţia faţă de Ali 259 – 262 relaţia cu Mahomed 98 – 99, 107 – 108, 116 – 117 statut 83 – 84 susţinători 107 – şi Hafsah 90 – şi Khadidja 108
— Şi moartea lui Abu Bakr 159 – şi moartea lui Mahomed 40.
63 – 64, 83, 117
— Şi Safiya bine Huuayy 105
— Şi tradiţia sunnită 40
— Şi Umm Salamah 92, 107 – 108
— Şi Zaynab bine Jahş 95 – 96 trecut 85 – 88, 336
Ura lui Ali 103 viaţa 324
Ajnadayn, bătălia de la – 157 alcool 38 Al-Derawi 198

Alexandria 192 – 199, 228, 230, 327, 330 – 331 Ali adversari 259 – 262 armistiţiul încheiat cu Moavia 277 – 281
— Ca imam 260
Campanii militare 263 – 268, 275 – 285
Caracter 39, 287 carieră militară 41, 47, 50 – 59 căsătoria cu Fatima 48 – 49, 287 – 288
Construirea casei-moschee a lui Mahomed 47 copii 51 copilărie 43 credinţă 43 – 45 educaţie 43
Felul în care a guvernat 283 – 284
Împăcarea cu Abu Bakr 127 – în tradiţia şiită 40, 6**3, 6**6, 260, 290 – 291 înmormântarea 286
— Îşi dă fiica în căsătorie lui
Omar **211**
— La procesul Aişei 101 – 102 – lăsat deoparte în favoarea lui Usman 213
— Lipseşte de la discuţiile legate de succesiune 124 – 125 Maddhij, expediţia 60 naşterea 42
Numirea în funcţia de calif 258 – 259
Numiri în administraţie 262 – 263
— O înfrânge pe Aişa 263 – 268
Plecarea din Meca 45 – 46 purtător de drapel al islamului 55, 57
Răsturnarea clanului Beni Qaynuqa 50
Relaţia cu Mahomed 40 – 41, 59 sabie 70
— Se mută în casa lui Mahomed 42 sosirea la Medina 46 soţii 287 – 288 statut 41, 258, 287 – 291 statut religios 287, 291 – şi bătălia de la puţurile Badr 47
— Şi campania din Khaybar 55 – 56 – şi conclavul de la Udruh 279 – 280
— Şi moartea lui Mahomed 40 – 42, 63 – 66
— Şi Moavia 268 – 286 – şi musulmanii din Medina 39
— Şi predica de la Ghadir Khumm

62
— Şi revolta împotriva lui Usman
251 – 253
Trecut 42, 336 – 337 uciderea lui – 285 – 287, 292 – 293 ura Aişei faţă de – 103 venituri 56
Ali Zayn al-Abidin 306, 311 Alizi 311 – 312
Allah, numele suprem al puterii absolute 23
Al-Qadisiya, bătălia de la – 186 – 189, 202 – 203 al-Sindi 327 al-Waqidi 35, 327 Aminah 337
Ammar ibn Yasir 201, 248 Amr ibn al-As convertirea la islamism 56 – în timpul Califatului lui Abu Bakr 137, 154, 156 – în timpul Califatului lui Omar 162, 191 – 201 – în timpul Califatului lui Usman 227 – 229, 249 – 250
Încercare de asasinare 285 – 286 trecut 337 Amr ibn Saad 305 Anatolia 80, 163, 167 – 168, 191, 223, 330
An-Najjar, clan 35 ansar 39, 46 – 47, 50, 123, 128, 131, 136, 258, 262
Antiohia 80 – 82, 162 – 163, 168, 172, 175
Aqraba, bătălia de la – 145, 329, 340
Areopolis 82 armate arabe arcaşi 58, 70 arme 70 armură 69, 71 cauzele succesului 75 cavalerie 73 – 74 cămile 73 comandanţi 72, 74 comportamentul 154 – 155 dimensiune 73 – 75 formare 71 fortificaţii 74 – 75 mobilitate 71 motivaţie 69 percepţie **68** săbii 70 scuturi 69 slăbiciuni 74 – 75 structură 72, 74 – şi Mahomed 79 – şi Moavia 270 – 271, 273 – 274, 278 – 279, 282 – 283 tactici 73 – 74
Armenia 80, 163, 167, 223, 227, 258, 269, 284, 331 ar-Rahib, Abu Amir 36 Asad, clan 136, 143 Asim 326 – 327
Asma 3**5, 86 – 8**8, 213, 216, 325 Asma bine Marwan 36 Asma bine Umays 154 Aşura 306 *awliat-i-Ornar* 207 Aws, clan 30 – 31, 33, 64, 101, 218, 254
B

Baalbek 162, 168 Babilon, bătălia de la – 181 Babilon, Egipt 187, 193 – 195, 199, 343
Badr, bătălia de la puţurile – 34 – 35, 47, 5**0, 86, 8**8, 90, 92 – 93, 114, 129, 134, 166, 203, 218, 242, 245, 273, 302, 338, 340, 342 Bagdad 188, 202, 226, 280, 311 – 312, 315, 317 – 319, 327 Bahrain 127, 139 – 140, 147 – 148, 268 Bahriyya 275 Baqi al-Gharqad 23 Barakah (Umm Ayman) 337, 342 Basra 147, 190 – 191, 201, 223, 227, 241, 243, 250 – 251, 253, 261 – 263, 265, 267 – 268, 276 – 280, 284, 294, 300, 304, 310, 327, 332 – 333, 336, 343 Bayadah, clan 32 Bătălia Cămilei 269, 281, 323, 332 Bătălia Podului 183 beduini clanul Beni Sad 54 natura războinică 149 raiduri misionare împotriva – 58 – 59
Reformele lui Omar 205 serviciul militar 72, 74 – sirieni 176 – şi Abu Bakr 133 – 136 – şi Medina 38 tribul Tai 58 – 59
Beni Bekr, confederaţie tribală 146 Beni Dabba, trib 267 Beni Fazarah, trib 154 Beni Hanifa, trib 140 – 141, 144 – 146, 149, 152, 166, 329, 340 Beni Haşim, clan 44, 62 Beni 1-Mustaliq, clan 98, 100, 242, 338
Beni Nadir, clan 31, 104, 126 Beni Qaynuqa, clan 31, 50, 219 Beni Qurayzah, clan 31, 52, 104 Beni Saad, trib 265 Beni Sulaym, trib 99, 138, 265
Beni Taghlib, trib 176, 184 Beni Tamim, trib 144 – 145 berberi 200, 297, 310 Bilal **8**6, 128, 225 – 226, 337 Bostra 78 – 79, 155, 157, 180 Bu atât, bătălia de la – 32 Bukhara 301
Buwaib, bătălia de la – 183 Buzakha, bătălia de la – 143 – 144, 329
C
Calendar 38, 206, 227, 316, 327 Califat
Coranul despre – 131 – 132 natura politică 128 origini 121 – 127 Catarge, Bătălia – 232, 332 celibat 36

Cezarea 157, 169, 173, 179 Chalchis 169 Cilicia 191
Cipru, ocuparea – 230 – 231 Cirene 199
Cirus, patriarh-guvernator al Egiptului 194 – 197 ciumă bubonică 76 comerţ cu caravane 28 Constantin al III-lea 194 Constantinopol, asediul – 162, 168, 173, 175, 194, 196, 231, 300, 332 Coran contradicţii 235 copia lui Hafsah 92 – despre adulter 103 – despre căsătorie şi divorţ 38 – despre femei 95, 97 – despre necredinţă 103 – despre rolul califului 132 ediţia scrisă 233 – 238 *fatiha* 236 prestigiu 234 primatul – 319 – 320 recitatori 233, 238, 276 severitatea legii 103 structurarea 234 sura 9: 40 124
Sura 24 103 sura 33 96 – şi alcoolul 38 tradiţii orale 146 versetele de la Meca 24 versetele de la Medina 24 corăbii 188 Creta 230, 297 cronologie 206 Crucea cea Adevărată 81 Cresifon 188 – 189, 204
D
Damasc 156 – 157, 162 – 164, 168, 172, 174 – 175, 177, 180, 190 – 191, 202, 223 – 226, 237, 250, 253, 269, 271 – 272, 278, 280, 284, 286, 301, 303, 306 – 307, 310 – 311, 318, 320, 325, 332 – 333
Dattin, bătălia de la – 157
Dhu Qar, bătălia de la – 147, 180
Dhu’l Fiqar 70
Divorţ 38
Duma 156
E
Egipt 74, 192 – 194, 196, 199 – 201, 227 – 230, 232, 246, 250, 261, 274, 282 – 284, 297, 316, 318, 320, 330 – 331, 343 evrei clanul Beni Nadir 31 clanul Beni Qaynuqa 31, 50, 219 clanul Beni Qurayzah 31, 52 – în Medina 31, 50, 52, 219 – şi campania de la Khaybar 55 – 56
F

Fakhita 42, 48 Farazdaq 304 Farwah ibn Amr 137 Fatima 48 – 52, 56, 61, 93, 107, 109, 125 – 127, 218, 288, 311, 316, 323, 337, 339
Fatima bine Aws 254
Fezzan 200 flotă 299 – 300 forţe persane contraatac 187 – 188 efective 74 – 75 elefanţi 181, 183 – în Yemen 140 – la al-Qadisiya 187
— La Buwaib 185 – la pod 183
— La Ullais 147
— Sub Rustam 185 Fustat 191, 199 – 201, 228, 249 – 251, 261 – 262, 282, 285 – 286, 297, 319, 327, 331 – 332

G

Ghadir Khumm 61 – 62, 279 Ghatafan, trib 138, 142 – 143, 329

H

Habiba 121, 154 Hadas, clan 137 *ḥadīth* 238
Hafsah 90 – 93, 107, 110 – 111, 115, 129, 210, 233 – 234, 262, 338, 340 Hakim 244 Halah 108 Halimah 338
Hamza 27, 41, 44, 47, 146, 210, 233, 338 harem 104, 240 Harith ibn al-Hakim 243 Hasan (al II-lea imam) 312 Hasan ibn Ali 253, 294 Haşim 338
Hatib, bătălia de la – 32 Hatim al-Tai 58
Hawazin, trib 138 – 139, 142 – 143, 338 Heraclie, împărat 80 – 82, 158, 162 – 164, 167 – 168, 194, 232, 331 Hira 147, 158, 181, 183, 185, 187, 189 – 190, 330
Homs 77, 162, 174, 176 – 177, 202, 300
Hudaibiya 54 – 55, 91, 94, 113, 134, 166, 203, 259, 341
Hunayn, bătălia de la – 57, 115, 139, 326
Husayn ibn Ali 302 **I**

Ibn Arabi 25 Ibn Attab 267 Ibn Bătută 225
Ibn Harith, Muthanna 180, 186 Ibn Işaq, Mahomed 313, 318, 326 – 327

Ibn Khuwaylid 143 Ibn Muljam 286 – 287 Ibn Taymiyyah 320 Ibrahim 112, 320, 326, 339 Ierusalim 76, 81, 157, 162, 168 – 171, 213, 330, 341 Iisus 20, 26, 50, 65 Ikrima ibn Abi Jahl 142 imamul ascuns 312 – 313 Imperiul Bizantin aliaţi arabi 79 – 80, 137, 155 armistiţiul cu Moavia 273 campaniile lui Moavia 300 – 301 contraatac 176, 191, 230, 331 executarea solului musulman 77 – 78 flotă 231
Forţa armată 77, 130, 155, 167 frontieră 79, 82, 232 organizarea militară 172 pierderea Orientului Apropiat 17, 67
Pregătiri pentru oprirea înaintării musulmanilor 177 – 178 provincii 74
Recucerirea Ţării Sfinte 176 – 177 situaţia economică 76 situaţia strategică 181 – 187 sprijinul pentru revolta egiptenilor 227
— Şi cucerirea Egiptului 191 – şi invadarea Ţării Sfinte 150, 156
Imperiul Persan crize de succesiune 145 – 146 cucerire 145 – 146
Sfârşitul dinastiei Sasanide 245 Irak 28, 71 – 72, 140, 162, 180, 185, 187, 189, 201, 208, 246, 273, 324, 326, 330, 333, 338 Islam convertiri în masă 189 – 190 creştere 23
Egalitatea credincioşilor 130 imperiul aflat sub timp 302 – 304 invitaţie la convertire 206 – 207 „Ipocriţi” 36 – 37
Legăturile prin căsătorie ale celor mai importante personaje **210 – 211**
Puterea militară în vremurile de început 35
Sabiqa – lista priorităţilor **202** schismă 17 smerenie **220** tradiţii de întemeiere 24 ismailiţi 312, 314 – 315 Ismail 312, 314 Istanbul 225, 318

J

Jabala ibn al-Ayham 78, 163, 174, 338
Jabir al-Jufi 326
Jabiyah 169 – 170, 175 – 176, 199, 202, 330
Jafar 42, 44, 57, 115, 212, 311 – 312, 338
Jafar as-Sadiq 312 Jalula, bătălia de la – 188 Jamila bine Asim 211 Jeddah 222 Judham, trib 137, 176 Juwayriya 100, 338

K

Kaab 247 Kab 267 Kairuan 202
Kariun, bătălia? La – 195 Kerbela 304 – 307, 316, 333, 338, 343
Khadidja 42, 44, 48 – 50, 53, 85, 87, 96, 108 – 109, 113 – 114, 325, 336 – 337, 339, 342 Khalid ibn al-Walid convertirea la islamism 56 corpul spiritual 180 întăriri 165
— La Damasc 156
— La Najran 61
— La Yarmak 173 proces 175
Retragerea de la Mutah 57 – şi invazia Ţării Sfinte 166 – 167
— Şi ocuparea oraşului Meca 57
— Şi Omar 155
— Şi războaiele din epoca *Ridda*
(ale apostaziei) 143 – 144, 149 trecut 339
Umilirea lui – 173 – 174 *Khalifa* 24, 31
Khaybar, campania 55 – 56, 109 – 110 Khazraj, clan 30 – 31, 33, 35, 101, 263, 266
Khomeini, Ayatollah Ruhollah 119, 314
Khuzaa, trib 98, 136 – 137 Kinda 31 – 32, 58, 115 – 116, 144 Rufa 189 – 191, 201, 223, 227, 238, 241 – 243, 245 – 246, 249 – 251, 261, 265 – 266, 268, 270, 273 – 274, 276 – 280, 284 – 286, 292, 294 – 296, 300, 304 – 306, 310, 318, 326 – 327, 332 – 333, 336, 338, 340, 343 kurzi 189

Kutayla bine Abd al-Uzza **8**6, 152 L
Lahm, trib 137 libertate sexuală 38 Libia 181, 207, 229, 331
M
Maddhij, expediţia – 60 Mahdi 312 – 315
Mahomed acţiuni caritabile 32, 120 – 121 adepţi 24 – 28 adversari 35 arabi creştini 140 – 141 calităţi de lider 34 campania din Palestina 64 – 65 campania împotriva clanului Beni 1-Mustaliq 100 – 101 căsătoria cu Aişa 86 – 87 căsătoria cu Khadidja 24 căsătoria cu Safiya bine Huuayy 104 – 105
Căsătoria cu Umm Salamah 93 copii 100 – 115 copilărie 24 curăţirea Kaabei 58 diferenţa de vârstă faţă de Aişa 88 – 89
Exemplul guvernării musulmane **100**
Familie 302 – 303 fuga din Meca 22, 24, 87 – 88, 156 – îl consolează pe Ali 59 încercare de otrăvire 104 înmormântarea 64 învăţături către misionari 60 legături de familie cu Medina 30 – 31
Logodna cu Aişa 86 – 87 Medina şi – 22 – 24 moartea 24
Oamenii din Medina îi jură credinţă **21**
Ocuparea oraşului Meca 58 pelerinajul la Meca din 628 48 „Predica de despărţire” 63 predica de la Ghadir Khumm 63 – 64
Pregătiri de înmormântare 64 raiduri misionare 59 reformator 26
Revelaţii 26, 43 – 44, 103 – 104, 109, 246
Rugăciunea de la mormintele din Medina 24 – 25 separarea de soţii **100**
Sosirea în Medina 34 soţii 78 – 123 succesiune 122 – 125 – şi căsătoria lui Ali cu Fatima 41 – 42
— Şi jurământul de credinţă de la Hudaibiya 91 – şi jurământul de la Aqaba 33 – şi Usman 217 – 218

Mahomed al-Baqir 311 Mahomed al-Jawad 312 Mahomed al-Muntazar al-Mahdi 312 – 313

Mahomed al-Zuhri 325 – 327 Mahomed ibn Abu Bakr 254, 267 – 268, 271, 274, 282, 323, 332, 339 Mahomed ibn al-Hanaflyya 266 Mahomed ibn Tâlha 253 Malik al Aştar 249 Malik ibn Anas 318 Mamar ibn Raşid 326 Mansur ibn Saijun 179 Manuel 227 – 228, 331 Marhab 56

Marj al-Suffam 157, 330 Marjal-Rahit 156 Marwan 35 – 36, 9**4, 22**1, 230, 243 – 244, 246, 252 – 254, 260, 323 Marya 339 Masjid al-Aqsa 172 Mauriciu, împărat 78 Maymunah 113, 117, 339 Maysun 179 Meca adversarii lui Mahomed 34 – 35 asediu 314 – 315 asediul din **688** 320 asigurarea apei 28 – 29 *atam*, ferma-fortăreaţă 27 boicotarea negoţului primilor musulmani 42

Casa-moschee a lui Mahomed 26 centru comercial 26 comunitatea evreiască 30 – 31 conducerea politică 28 – 29 cucerire 112 – 114 fuga lui Mahomed 44 – 45

Grădini 24, 26 – 27 ignoranţa în ceea ce priveşte agricultura 37 – 38 „ipocriţi” 36 Kaaba 57 libertăţi 23 – 24 mine de argint 31 noua ordine morală 38 – 39 obiceiuri agricole 30 ocupaţie 57 păgânism 34 – 35 pelerinajul din 629 49 pelerinajul din 631 61 pelerinajul din 655 63 povestitori 320 prădarea din **688** 45 – 46 reformele lui Omar 238 relaţii între clanuri 28 respingerea musulmanilor din Medina 37

Situaţia politică preislamică 28 – 33 sosirea lui Mahomed 32 – 34 statut 22 – 24, 56 – şi moartea lui Mahomed 122 – 123 Usman măreşte moscheea 222 „Zawar” 223 Memfis 195 Menas 196

Mesopotamia 29, 180, 185, 189 – 190

Misr **202**

Moab 65, 162

Moavia ibn Abu Sufyan
— În funcţia de calif 297 – 300 – în timpul Califatului lui Omar 190 – 191, 193
— În timpul Califatului lui Usman 230 – 232, 245, 247, 250 – şi Ali 275 – 290 trecut 339 – 340
Moise 26, 59, 65, 106, 121 – 122, 132 muezin 171, 225, 337 Mughira ibn Şuba 201, 239 – 244, 248, 263, 268, 285, 290, 300, 308, 332, 340, 343 Muhajir ibn Abi Umayya 143 muhajirun 39, 46 – 47, 123 – 124, 131, 136, 269
Muir, William 240
Mundhir ibn Saura 139 – 140 Muntele Sal 27 Musa al-Kazim 312 Musa ibn Nusayr 156 Musa ibn Oqba 326 Musab 33
Musaylama 141, 145 – 146, 149, 329, 340
Mustali 315
Musulman 37, 39, 47, 71, 85, 94, 142, 148, 197, 219, 223, 225, 227, 260, 269 – 270, 290, 320, 331 Mutah, bătălia de la – 53, 57, 79 – 80, 115, 130, 132, 329, 338, 342
N
Nahrawan, bătălia de la – 280 – 282, 286, 294, 332 Naila 254 – 255, 271 Najran 60, 140, 143 Narjis Khatun 312 Nawawi 229
Nikiou 195, 228, 330 – 331 Nizări 315 Nusayr 156
O
Oman 60, 64, 123, 139 – 140, 143, 146, 148, 152 Omar ibn al-Khattab administraţie **202** aranjarea căsătoriei lui Hafsah 109
Calendarul reformei 207 caracter 160 – 162 convertirea la islamism 208 cucerirea Egiptului 195 cucerirea Imperiului Persan 180 cucerirea Orientului Apropiat 163 – 164, 172 – despre Zayd 57 familie **210** inovaţii **201** integritate 208 – 209 înmormântarea 214

– la Arqaba 145 – 146 – la templul lui Solomon 171 lista de oameni salariaţi **20**2 – 204
Moartea **210 – 211** – numit calif 157 – 158 presupusa lui părere despre cărţi **200**
Principii ale ocupaţiei 175 puritanism 162 – 163 relaxarea măsurilor de austeritate 230 – 231 rezervele faţă de Amr 199 rugăciunea făcută în afara bisericii Sfântului Mormânt 170 – 171
Smerenie 175 statut 160 – şi bogăţia 205
— Şi femeile 204
— Şi Ierusalimul 170 – şi moartea lui Mahomed 12**1 – 122**
— Şi Mughira 250
— Şi musulmanii din Medina 40 – şi originea Califatului 123 – 124 – şi separarea lui Mahomed de soţii **121**
— Şi soţiile lui Mahomed 121 trecut 340
Uşurinţa cu care putea fi abordat 204 Omeiazi 333
Oqba ibn Nafi 200, 232, 297, 331 – 333, 340
Orientul Mijlociu, cucerirea – 67 – 68 otomani 231, 317 – 318
P
Palestina, campanie 63 Palmyra 156, 223
Q
Qatam 286 – 287 Qays 263
Qubbat as-Sakhra 171 Quswa 27
R
Raihanah bine Zaid 104 Ramla 107, 202, 218 *Ridda*, războaiele 121 – 150 rugăciunea de dimineaţă 242 Rumi 25
Ruqayyahn 113, 211, 217 – 218, 339 – 340 Rustam 181, 185 – 187, 330
S
Saad ibn Abu Waqqas 185, 241 – 242, 305, 340 Saad

ibn Ibrahim 326 Saad ibn Ubadayah 34, 123 – 124, 341
Sad ibn ar-Rabi 46 Sad ibn Muadh 52 Saeed 249, 301
Safiyah bine Huuayy 104 – 107, 341 Safwan ibn Muattal 99 – 101 Sahmi al-As ibn Wail 274 Said ibn al-As 233, 243 Saidah, clan 34, 341 Sajah 144 – 145 Saladin 189, 226, 240, 315 Salimah, clan 34 Sariya-i-Fidak 54 Sawdah 98, 324, 341 Sayf ibn Dhiu Yazan 139 Sbeitla, bătălia de la – 229, 331 Seleucia 187 Selma 184, 186 sex şi ritual de curăţie 94 Sicilia 230, 297, 332 Siffin, bătălia de la – 275 – 279, 281 – 282, 294, 332, 336 Sofronie, patriarh al Ierusalimului 169, 171
Sudan 232 – 233, 316, 340 sufiţi 287, 313, 320 sunniţi conciliu 340 eroi 15
Personaje importante 341 – 342 practica religioasă 310 – şi Aişa 40
— Şi Ali 292
— Şi califii aflaţi sub Dreapta îndrumare 16 – şi Fatima 42
— Şi însoţitorii Profetului 15 – şi Khadidja 42
— Şi Mahdi 312
— Şi predica de la Ghadir Khumm 61 – 62
— Şi reformele lui Omar 230
— Şi succesiunea 65 tradiţii 315
Syllaeum, bătălia de la – 300, 333
Ş
Şiiţi
— Şi Abu Bakr 130 – şi Ali 16, 41, 48, 230 – şi Fatima 40 – şi ismailiţii 320 – şi Khadidja 42 – şi Mahdi 314 – şi practica religioasă 310 – şi predica de la Ghadir Khumm 61 – 62
— Şi reformele lui Omar 220 – şi trădarea valorilor spirituale al Profetului 16 – 17 tradiţii 322
Şurahbil ibn Hasana 155, 341 T
Ta if 29, 37, 58, 139, 150, 162, 181, 216, 240, 244,

285, 300, 340, 343 Tai, trib 58 – 59, 136 – 137, 143, 156, 242
Tâlha ibn Ubaydallah 185, 341 Talib 42, 47 Teodor 63 Teofan 296
Theodorus, Patricius 79 – 80 Tiberiu 193
Trench, bătălia de la – 94, 138 Tripolitania 200 Tulayhah 143 – 144
U
Ubaydallah ibn Omar 259, 275 Ubaydallah ibn Zayyad 343 Udruh 279
Uhud, bătălia de la – 27, 5**1, 8**6, 90, 92 – 93, 113, 126, 146, 152, 166, 219, 341
Ullais, bătălia de la – 147, 329, 338
Umamah 108, 113, 289, 341 – 342 Umm Abdallah 323 Umm Ayman (Barakah) 218, 337 Umm Habiba bine Sufyan 106 – 107, 253, 255, 271, 336, 341 Umm Hakim 211 Umm Işaq 322 Umm Jamil 241
Umm Kulthum 51, 114, 154, 211, 218, 339
Umm Rumân 85 – 88, 152, 336 Umm Salamah 84, 92 – 95, 98, 105 – 107, 109 – 110, 261, 323, 326, 341 Umm Şirul 144 Urwa 216, 325, 328 Usama 54, 63, 101, 103, 108, 130, 133, 141, 218, 329, 337, 341 – 342 Usman bin Tâlha 93 Usman ibn Affan
Aişa despre – 216, 266 campanii militare 226 – 228 caracter 214, 220, 229 conservatorism doctrinar **220** convertirea la islamism 217 crearea primei ediţii scrise a Coranului 233 familie 350 înfăţişare 214 moartea 257
Numirea în funcţia de calif 215 părerea lui Hasan despre – 293 pierderea sigiliului lui Mahomed 239
Promovarea rudelor 243 reforme **220 – 222** relaţia cu Mahomed 219 – 220 revolta împotriva lui – 240
— Şi căsătoria lui Ali cu Fatima
41
— Şi musulmanii din Medina 30 trecutul 215, 342

Uyaynah 144
V
Valea Iathrib 26 – 27, 46 Veniamin, patriarh copt al Egiptului 196, 228
W
Wadi al-Arabah, bătălia de la 156 – 157, 163
Wahb ibn Munabbih 326 Wahhabi 320 Wahşi 146 Walid ibn Uqba 242
Y
Yamamah 140 – 141, 144,.46, 149 – 150
Yasar 326 – 327
Yazdegird 158, 181, 185, 187 – 188, 227, 330 – 331, 342 Yazid (fiul lui Moavia) 300, 302 – 305
Yazid ibn Abu Sufyan 154 – 155, 157, 162, 173, 176, 179, 245, 269, 341
Yemen 28 – 29, 43, 60 – 61, 64, 71 – 72, 121, 123, 139 – 140, 143, 148 – 151, 162, 179, 185, 215, 237, 240, 245, 285, 292, 311, 326, 336
Yhanna ibn Ruba, episcop de Aqaba 81
Z
Zab, bătălia de la – 310 *zakat* 133
Zayd (Zayd ibn Harithah) 337, 342 Zayd ibn Thabit 233 Zaydi 311
Zaynab (fiica lui Mahomed) 109, 113, 339
Zaynab bine Jahş 95, 342 Zaynab bine Khuzaymah 92 Zayyad 284 – 285, 300 – 301, 304, 308, 332 – 333, 336, 343
Ziua Judecăţii 236 Zubayr ibn al-Awwam 47, 52, 65, 212 – 213, 223, 229, 233, 251, 253, 259, 261 – 262, 265 – 267, 270, 302, 306, 323, 325, 332 – 333, 341, 343

Au apărut:

1. Émile Durkheim – *Formele elementare ale vieţii religioase*
2. Arnold Van Gennep – *Riturile dejrecere*
3. Carlo Ginzburg – *Istorie nocturnă*
4. Michel de Certeau – *Fabula mistică*
5. G.W. Leibniz – *Eseuri de teodicee*
6. J. Martín Velasco – *Introducere în fenomenologia religiei*
7. * * * – *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*
8. Raymond Trousson – *Istoria gândirii libere*
9. Marc Bloch – *Regii taumaturgi*
10. Filostrat – *Viaţa lui Apollonios din Tyana*
11. Diogenes Laertios – *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor*
12. Ştefan Afloroaei – *Cum este posibilă filosofa în estul Europei*
13. Gail Kligman – *Nunta mortului*
14. 15. Jean Delumeau – *Păcatul şi frica*
16. Mihail Psellos – *Cronograf a. Un veac de istorie bizantină. 976 – 1077*
17. Cicero – *Despre divinaţie*
18. 19. Elena Niculiţă-Voronca – *Datinile şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*
20. * * * – *Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală*
21. Paul Zumthor – *Babei sau nedesăvârşirea*
22. Porfir – *Viaţa lui Pitagora. Viaţa lui Plotin*
23. E.R. Dodds – *Grecii şi iraţionalul*

24. Jean Delumeau – *Mărturisirea şi iertarea. Dificultăţile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*
25. Thomas de Aquíno – *Despre fiind şi esenţă*
26. I.-Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*
27. Vladimir Petercă – *Regele Solomon în Biblia ebraică şi în cea grecească. Contribuţie la studiul conceptului de* midraş
28. Emmanuel Lévinas – *Totalitate şi Infinit*
29 * * * – *Evanghelii apocrife* (ediţia a II-a)
30. Jacques Le Goff – *Omul medieval*
31. Jacques Derrida – *Spectrele lui Marx. Starea datoriei, travaliul doliului şi noua Internaţională*
32. Gabriel Andreescu, Gusztáv Molnár (ed.) – *Problema transilvană*
33. Seneca – *Naturales quaestiones. Ştiinţele naturii în primul veac*
34. Cristian Bădiliţă – *Platonopolis sau împăcarea cu filosofa*
35. Hans-Georg Gadamer – *Elogiul teoriei. Moştenirea Europei*

POLIROM

RELIGIE

Moştenitorii Profetului Mahomed este istoria evenimentelor ce au însoţit apariţia religiei islamice, marcate de ambiţii, succes, sacrificiu de sine şi duşmănii de sînge. Autorul identifică, pe parcursul unei jumătăţi de secol de războaie şi cuceriri, seminţele discordiei care a destrămat unitatea islamului şi ajunge pînă la cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi – rivalitatea dintre oamenii care l-au cunoscut cel mai bine şi l-au iubit cel mai mult pe Profet: vărul şi ginerele său Ali şi soţia sa Aişa. Destinul celor cîteva persoane care au avut o influenţă decisivă după moartea lui Mahomed – primii patru califi, văduvele Profetului şi generalii cuceritori – a determinat cursul noii religii şi apariţia unei noi civilizaţii.

„O poveste captivantă ce surprinde calitatea epică a unei ere din care se inspiră toţi musulmanii."

(*Sunday Times*)

„Cartea ilustrează prin descrieri vii modul în care anumite conflicte sîngeroase au dat naştere în cele din urmă variatelor tradiţii ale credinţei musulmane."

(*The Guardian*)

Medina: oaza-capitală a statului musulman • Ali, cel dintîi discipol al Profetului • Soldaţii arabi în secolul al VII-lea • Califul Abu Bakr şi războaiele din epoca *Ridda* • Invadarea Ţării Sfinte şi moartea primului calif • Omar şi marile victorii • Usman: al treilea calif al islamului • Imamul Ali, al patrulea calif • Moavia Omeiadul, imamul Hasan şi imamul Husayn

ISBN 978-973-46-0670-2

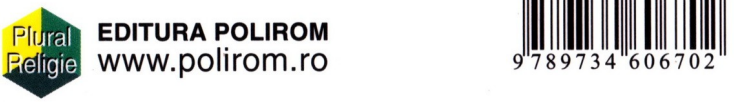

Plural Religie
EDITURA POLIROM
www.polirom.ro

Pe copertă: Hattat Aziz Efendi, *Mahomed*, în noul tip de caligrafie islamică iniţiată în secolul al XVII-lea